USPOMENE

X.

Borba za glagolicu.

NAGRADJENA TISKARNICA VITALIANI U ZADRU

Spisi D. Iva Prodana

USPOMENE

X.

Borba za glagolicu

I. DIO

POVIEST GLAGOLICE I NJE IZVORI

Sa slikom SS. Ćirila i Metoda

(Knjiga obsiže sa prilozim 640 strana)

Ciena for. 2:50

ZADAR

U NAGRADJENOJ TISKARNICI VITALIANI

1900

PRISTUP

Ove su crtice imale izać nekoliko vremena prije, ali tko pogleda na obseg knjige i prispodobi s onim što se bilo naumilo, odmah će pogodit jedan od uzroka zakašnjenju.

I preinaci je u obsegu bilo više uzroka: ponajglavniji u množtvu neprijateljâ, koji se s mnogo strana proti glagolici urotili, da joj umetu trag, barem ovdje na Primorju.

Da se odoli protivnicima, koji obično pri svom napadaju, na žalost, ne probiru sredstva, nije druge nego nastojat, da se obrana *populariza*. Ali kako ju popularizat dok su izvori poviesti — izvori istine i našega prava na glagolicu — malo komu na dohvat?

S toga sam nastojao, da u knjigu saberem sve što je važnijega o predmetu, od najdavnijih pa sve do naših doba. Odatle onoliki prilozi, koji u samom ovom prvom dielu knjige za dvostruko nadmašuju onaj poznati i u strukovnjačkim redovim vrlo uvaženi Ginzelov „*Codex*“.[1])

---

[1]) Stožernik Bartolini prenio ga je, što se tiče Legenda, mal ne svega u opazkam.

SLANDEA

Drugi pak dio knjige neće ni imat drugo do li priloge, ali druge vrsti naime: *razprave* i *utoke* koji su plod najnovije borbe, te puni aktualnosti. Kao neki prilozi u ovom prvom dielu, poimence prilog H, i neki prilozi drugog diela dolaze za prvi put u javnost.

Da poraba bude laglja, prilozi su poredani, u koliko bilo moguće, kronologički, a da im red i razlikost sadržaja bude očitija, prvi niz priloga nosi kao oznaku po jedno azbučno slovo, a drugi red po dva slova iste vrsti, osim priloga L, koji prvobitno bio namienjen prvomu dielu knjige. [1])

Dosle, tko je sve to želio imat pri ruci, trebalo mu se jako namučit i puno se natrošit, a sad mu eto sve to dragocieno klasje u jednom snopu pri ruci.

Što se tiče *teksta*, za dobar dio poglavlja upotrebio sam (uz neke preinake, dodatke i opazke) crtice presv. nadbiskupa Milinovića,[2]) jer razpačane, te ih nije moguće dobit ni uz koju cienu, a izradjene su na osnovi dviju najboljih knjiga o glagolici, a kojih takodjer nije više na prodaju: Račkieve [3]) i Ginzelove [4]). I forma je Milinovićevih „Crtica" zanosna, te zgodna za doba žalostne pospanosti i nehajstva, a k tomu i stil takav, da ga i slabo naobraženi mogu lako dokučit. [5])

---

[1]) Ovaj je prilog izradjen posve samostalno, da se uzmogne do potrebe i razpačavat na pose. S toga se nigdje ne spominju prilozi koji stoje izpred njega, a *citati* se odnose izravno na izvore. Inače tudjinci, proti čijim je zabludam namienjen, ne bi mogli, ako ih to volja, osvjedočit se o izpravnosti ondješnjih navoda.

[2]) „Crtice o slovjenskoj liturgiji" (Zadar 1880).

[3]) „Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda" (Zagreb, 1859).

[4]) „Geschichte der Slavenapostel Cyrill und Method und der slawischen Liturgie" (Wien 1861).

[5]) Opazke koje pripadaju presv. Milinoviću imaju pokraj sebe jednu ili više zviezdica. Ostale su opazke moje, i nose broj.

Još nešto. Neki su dielovi ove knjige, da se uzmogne naznačit stranica na kojoj je *citat*, bili tiskani neodvisno i prije glavne radnje (teksta), neki istodobno, a gdje koji spis, jer ne bio nanavremno pri ruci, obielodanjen je naknadno, te se resultati nemogli upotrebit, nego u koliko su već bili prije poznati. Nu tomu će nedostatku harmonije, medju nekim odsjecim ukupne radnje, marljiv čitatelj sam lako doskočiti, jer mu je gradivo ipak posvuda sustavno poredano.

Izpravci onih tiskarskih pogrešaka koje su mi pri pregledbi pale pod oko, nahode se na koncu ove knjige. Nu osim tih pogrešaka naći će čitatelji ovdje ondje, u Prilozim, *i drugih* pogrešaka, ali te ne izpravljam, jer su to *izvorne pogreške*, koje ostavljam onako kako stoje u izvorniku, da prepis dokumenata bude sve do na dlaku vieran. Tih izvornih pogrešaka ima osobito u prilogu B na str. 75—80.

A sad upit: Hoće li bit koje koristi od ovoga truda? Bog zna. Nu nadati se je da hoće, jer izkustvo zadnjih godina dokazalo, i ako je mnogo nemarnika, da je srećom još veći broj onih, koji živo žele, e bi se ponovno u našem narodu što više moguće razplamsala sveta vatra ljubavi prema glagolici. Pače riedki su oni koji ne pojme što to vriedi: služba božja, najuzvišeniji vierski čin na jeziku svojih djedova i samostalno domaće kulturno blago, porabom tolikih viekova posvećeno i tisućgodišnjom borbom uzveličano. Uprimo, da nam oblaci ne zastru ovu zviezdu, koja nam, akoprem oslabljene luči, još svietli nad obzorjem. Nastojmo da se ne pokažemo nedostojni čuvari onih sveti-

nja, koje nas Hrvate na osobit način jedinstvom vjere, istovjetnošću jezika i slova, spajaju sa uspomenom prvih slavenskih duhovnih otaca i prosvjetitelja, jer to je amanet od Boga dan, i na kojem nam mogu zavidit narodi puno veći od našega, te koji smo dužni preniet na buduća pokoljenja u širem obsegu, nego su nam ga zadnje burne godine dohranile.

Zadar, o Božiću 1900.

PISAC.

IZVORI

Izvori za poviest o sv. Ćirilu i Metodu i liturgiji na starohrvatskom jeziku diele se po svojoj poviestnoj vriednosti u dvie vrsti.

U prvi red spadaju Papinska pisma, koja donosimo u Prilogu B na str. 51—52, pa na str. 67—74.[1] Takodjer Papinska pisma, koja se nahode u Prilogu E i novonašasta Papinska pisma priobćena u Prilogu G.

Ovamo glede poviestne vjerodostojnosti mogu se ubrojit i spomenici koji se nižu u Prilogu B od str. 91—164, izuzam donekle kronaku pod br. VI na str. 98—108.

U red vjerodostojnih spomenika stavljamo i Pismo Anastazija bibliotekara biskupu Gauderiku (v. Prilog Č), i pisma obielodanjena u Prilozim H, I, pa naravno, nesumnjive novije dokumente u Prilozim J i K.

Žitja (Legende) mogu biti ubrojena istom u drugi red. Donosimo ih, što na početku Priloga B

[1]) Ovamo ne ubrajamo pismo pape Stjepana V na Svatopluka, koje se nahodi u Pril. B na str. 75—80 jer je to pismo patvoreno (V. Prilog Ć na str. 11—14 i Prilog L u II dielu knjige na str. 178—190).

što dalje (u Pril. D: Kronaku Hrvatsku; i u Pril. F tri dokumenta o Žitju sv. Ivana Ninskoga). [1])

Nu i Žitija, i ako ne uživaju glede pojedinih izreka podpunu vjerodostojnost; u koliko se očito ne protive kojoj poviestnoj istini, mogu se ipak smatrat pouzdanim izvorom, osobito gdje se medjusobno slažu, a poimence sa t. zv. talijanskom ili ti rimskom Legendom (Prilog B, str. 3—10) koja je od svih najvjerodostojnija, i panonskom Legendom (Žitje sv. Metoda), koja se nakon novo iznašastih dokumenata (Prilog G) smatra puno vjerodostojnija nego se to prije držalo.

Potanje ocjene o historičkoj vriednosti Papinskih pisma i Legenada naći će čitatelji u Prilozim C i Ć i na mjestim u prilogu L, te se nećemo ovdje okô toga dalje zadržavat, tim manje jer svakoga to nit ne zanima, a komu je do toga, stalo kao strukovnjacim, oni će, u koliko im te ocjene nijesu već od drugud bile pri ruci, naći ih u spomenutim našim Prilozima i (glede Hadrijanova pisma) u Prilogu AA II. diela ove knjige.

[1]) Od Žitjâ propustismo samo Žitje sv. Konstantina, jer ga neimadosmo pri ruci, nu priobćismo ovdje ondje i iz njega nekoliko važnih ulomaka, prema Račkievu „Viek i djelovanje sv. C. i M.“.

SADRŽAJ

III. DIO

Poviest glagolice.

PRILOZI

Prilog A

Prilog B

[1]) Ovo je u Ginzelu označeno kao „Anhang I“.

Strana

Anhang II.

Glagolitische Fragmente. Aufgefunden von Dr. Höfler, beleuchtet von Dr. Safaržik.

Strana

Prilog F

Strana

Prilog G

Prvi prosvjetitelji slovjenski i glagolica.

I.

Obći pregled.

ZA burnih vremena na početku srednjega vieka, kad se činilo, da će se sve, što je od starine ostalo, iz temelja izkopati, strmorom okrenuti i satrti, crkva Hristova stoji nepokolebljiva, a glasu njezinu, koji se čuje na sve strane, pokoravaju se i novi narodi. Nove države, što se podižu na ruševinama staroga carstva rimskoga, dižu se na osnovi kršćanskoj i postaju čvrsta uporišta, o koja se upire crkva, razmičući područje svojoj vlasti. I države, da bi se učvrstile i proširile svoje granice, rado se oslanjaju na crkvu, a učvršćivanje i širenje kršćanstva dobija po tome znamen politički. Karlo Veliki (771—814), prvi car carstva rimskoga, koje se uskrsnuvši obnovilo u duhu kršćanskome, seže se za mač, da i njime okrči put mironosnoj vjeri Hristovoj, a po njoj i državi svojoj. Njemački kraljevi i carevi nastavljaju

zamisao Karlovu i izvode je protiv Slavena, koji su sjeli duž čitave iztočne granice njemačkih oblasti. Slabiji primaju kršćanstvo i iz takove ruke, a jači, braneći samostalnost svoju, ne će ni da čuju za nj i opiru mu se s oružjem u ruci ili gledaju način kako novu vjeru, koja je već stala hvatati korjen, ne će morati da plate starom slobodom svojom. Kao što Boris, knez bugarski, zazirući od krsta, koji mu se nametao iz neprijateljskoga Carigrada, traži učitelja vjere kršćanske na zapadu u Franaka i u pape rimskoga, tako Rastislav, knez moravski, otimajući se sili franačkoj, šalje na iztok, u Carigrad, po glasnike vjere Hristove.

Negdje oko g. 862. izidoše pred cara Mihaila III. poslanici Rastislavljevi. „Naši su se ljudi, rekoše caru, odrekli poganstva i drže zakon kršćanski. K nama je došlo mnogo učitelja Latina, Grka i Niemaca, pa uče koješta različito, a mi Slaveni, prosta čeljad, nemamo učitelja, koji bi nam na našemu jeziku kazivali pravu vjeru, a da ih imamo, i drugi bi se na nas ugledali. Daj nam dakle ti, gospodaru, takovih učitelja, koji će nam pravo svu istinu izkazati!“ Car posluša Moravljane i posla im „*dvê maslinê iz zagradi Solunskije*“, svetu braću, Ćirila i Metodija. Posla ih sa mnogim darima, napisavši Rastislavu ovaku knjigu: „Bog, koji hoće da se svi ljudi spasu i da dodju u poznanje istine, vidjevši vjeru tvoju i nastajavanje tvoje, dade eto u naše vrieme te se *napisaše knjige, kojih ne bješe odprije na vašemu jeziku, eda biste se i vi pribrojili k onim velikim narodima, koji slave Boga na svome jeziku.* I poslasmo ti eto onoga, koji ih je napisao, čovjeka časna i blagovjerna, velikoga književnika i filozofa. *Primi taj dar, koji je veći i vredniji od svega zlata i srebra*

i dragoga kamenja i bogatstva propadljivoga. Daj utvrdi s njime posao i traži sa svim srcem Boga. Gledaj da se svi spasu, niko da ne oklieva a svak da se upućuje na poznanje istine, da možeš i ti, privodeći ih u poznanje Boga istinoga, primiti platu na ovome i na onome svietu za sve duše, koje uzvjeruju u Hrista, Boga našega, odsele i u napredak do vieka, pa da ostaviš spomen i potonjim koljenima, kao što je ostavio veliki car Konstantin. [1])

Takvi bili početci devetoga vieka.

* * *

Deset punih stotina godina navršiše se, kako su ravnoapostolna sveta braća promienila ovim svietom. Uz tu tisuću godina koliko velikih dogadjaja izgubi svoju veličinu, koliko znamenitih djela propade ne ostavivši gotovo ni traga kasnijim potomstvima! Koliko silnih ljudi leže u grob zaboravi te im se danas jedva i za ime znade! A djela smjernih naših kalugjera kazuju još i danas živu slavu njihovu, jer trud njihov, namienjen jednome samo plemenu slavenskome, ponese velike, obilate i trajne plodove, koji postadoše po vremenu *zajedničko dobro svih Slavena,* pa se zato i *poslie tisuću godina uznosi širom svega ogromnoga slavenskoga svieta iz zahvalnih srca najtoplija hvala njima, duhovnim ocevima, prvim nastavnicima, velikim dobročincima roda slavenskoga.*

Oni su ukriepili i proširili vjeru Hristovu medju Slavenima. Zatekavši se u novim svojim postojbinama koje na granicama svieta kršćanskoga, koje medju

---

[1]) V. „Crtice iz hrvatske književnosti". Napisao Dr. Ivan Broz, Zagreb, 1888, II., str. 1, 2, 4, 5.

samim narodima kršćanskim, Slaveni trebalo je prije ili kasnije da stupe u red nasljednika vjere Hristove. *Bez kršćanstva ne bijaše im mjesta u kolu naroda evropskih.* Opirući se kršćanstvu, digli bi na se svu Evropu, i zapadnu i iztočnu, a jedva bi joj mogli odoljeti i složni, a kamo li pociepani! Ali pružajući im velike koristi, kršćanstvo je uzajmice tražilo od njih i velikih žrtava. Primajući novu vjeru, trebalo je da se odreknu starih svojih misli i osjećaja, trebalo je da izmiene sav svoj život, i spoljašnji i unutrašnji, trebalo je na novim osnovama da grade sve svoje uredbe, i javne i privatne. Take je žrtve iskalo kršćanstvo od svakoga naroda, pa i od Slavena. Ali te žrtve, već same sobom velike, mogu u odredjenim prilikama biti još i veće. A one su i bile takove za Slavene. Kad se crkva s državom izmirila i složila, kad su obje u nastajavanju svome uzele jedna drugu podpomagati, kad je osilivši država pod okrilje svoje primila i vjeru i držala se pozvanom, da vrši i djelo apostolsko, i na zlo stala upotrebljavati svoju silu, hvatajući se i od volje i od nevolje i mača, da tobože brani vjeru a upravo da izvede i u tudjoj krvi utvrdi svoje svjetovno gospodstvo — onda je nastala pogibija, da će narodi, uživajući rodove nove vjere, platiti ih po vremenu i političkom svojom slobodom i narodnim svojim bićem. Taka je bila pogibija zaprietila i Slavenima, a osobito kad su se na zapadu razvili u najveću snagu grabljivi Franci. Imajući sve to na umu, ne može nam biti za čudo, što kršćanstvo, koje se stalo hvatati medju Slavenima već od prvih dana historičkoga života njihova, nije nikako moglo da čvrst korien uhvati ni u višim redovima narodnim, a kamo u narodu samome! Sjeme rieči Božje, što ga rasijavahu svećenici grčki,

latinski i njemački, padaše ili na kamen ili u trnje, dok ne izidjoše sijači solunski i posijaše sjeme na dobru zemlju i donese dobre rodove. Tu nam istinu jednodušno kazuju stare knjige, svjedoči neprekinuta predaja, a potvrdjuju učena iztraživanja.

A odakle njima toliki uspjeh? Nastojeći oko visokoga zvanja svoga, *njihova srca nije razgarala samo ljubav k vjeri, kome su propoviedali, nego i osobita ljubav k narodu, kome su propoviedali.* Slaveni treba da budu najprije kršćani, pa onda šta mu drago — mišljahu učitelji, koji su samo iz ljubavi za vjeru dolazili k Slavenima iz krajeva grčkih, latinskih i njemačkih. Sasvim drukčije misli upravljahu radom Svete braće. *Slaveni treba da postanu kršćani, ali da ostanu Slaveni.*[1]) I tako su oni tražili od Slavena, da od svoga pregore samo onoliko, koliko kršćanstvo mora zahtievati, a inače u narodnost ne samo da im nijesu dirali nego su je još i pridizali. Oni su ih priveli u red kršćanskih naroda evropskih *ne samo kao kršćane nego i kao Slavene.* Primivši u baštinu grčku i rimsku kulturu, kršćanstvo je bilo opasno za lični razvoj mladih naroda, ali od kršćanstva, kako su ga učili i širili sv. Ćirilo i Metodije, nije se Slavenima nikako bilo bojati, da će na štetu svoju po vremenu izići robovi onima, koji su starodrevnom i razvitom kulturom svojom bili najpretežniji

---

[1]) Slično i Jagić u „Priměrim starohrvatskoga jezika“ I., 21, 22: „narodom srednjega i novoga věka neima u svem kolikom razvoju njihova bivstva i dèržavljanstva nijednoga važnijega trenutka od *pokèrštenja.* Kèrst i věra kèrštjanska *vrata su, na koja se ulazi u sbor i drugovanje s izobraženimi narodi: to je zlatni ključ, koji otvara blagodati nova, na božanskih istinah osnovana života:* ova světlost razgoni tminu krivobožtva, a stavlja temelj prosvěti kèrštjanskoj.

Ipak ni najblagotvornije stvari nemogu se u jedan mah usaditi u sèrce ljudsko, prem onda ako ga neumiješ *predobiti blagim postupanjem: tako bijaše kod Slověnah.*“

od sviju naroda. Naučivši Slavene pismu i knjizi i odredivši im narodni jezik književni, oni su ih postavili uz najprosvjetljenije narode onoga doba, i dali im u ruke pouzdano oružje, da se njime brane od posvemašnje prevlasti tudjinske prosvjete i duha njena. Stvoriti i razviti osobitu prosvjetu slavensku, koja bi bila sasvim nezavisna od prosvjete grčke i latinske, a opet po snazi i vriednosti svojoj jednaka njima, ne bijaše nikako moguće. Ali ne bijaše nemoguće podati mladome i čilome Slavenstvu takove prosvjetne uvjete, te će se, ojačavši duhom i izpevši se po staroj grčkoj ili latinskoj prosvjeti do odredjena savršenstva, moći kasnije i samostalno razvijati. Takove prosvjetne uvjete i osnove razbiramo u književnome radu slavenskih apostola. Što njihovo književno nastojanje nije u svemu rodilo onim i onakim rodovima, kao što bismo željeli, tomu valja tražiti uzroka najviše u spoljašnjim prilikama, u kojima se desio slavenski sviet već i za života Svete braće a još više po smrti njihovoj. Vriednost ovoga ili onog djela ne valja da se ocjenjuje svagda samo po posljedicama njegovim, ona se najbolje ocjenjuje i treba da se ocjenjuje sama sobom. A prema tome ko će reći, da se u književnim poslovnima naše ravnoapostolne braće, koja su po njima htjela da nas izvedu pred prosvietljeni sviet evropski kao samostalnu ličnost narodnu, ne razbira znatan zametak, iz kojega bi se mogla s vremenom mimo zapadnu i iztočnu prosvjetu izviti i osobita slavenska prosvjeta? U ostalome nije ni od potrebe, da se obziremo na ono što je moglo biti, vriednost književnoga rada solunske braće postaje naočita već i po onome, što je doista bilo. Iznašavši pismo, napisavši prve knjige slavenske i stvorivši književni jezik, oni su udarili prve temelje

književnosti, na koju se poslie nastavljala koje posredno koje neposredno književna radnja u Rusa, Bugara, Srba i Hrvata, dok u Poljaka, Čeha i Slovenaca osobite prilike i političke i prosvjetne nijesu dopuštale, da rad Svete braće ponese i u njih onim rodovima, kojima je ponesao u ostalih Slovena. Ali uza sve to i zapadni Sloveni kao i iztočni i južni svagda su držali braću Solunjane prvim nastavnicima svojim a književna djela njihova zajedničkim dobrom svega roda slavenskoga.

Svi bez razlike Sloveni svagda su se zahvalnošću i s ponosom spominjali, da su upravo po trudu Svete braće uhvatili časno mjesto medju kršćanskim narodima evropskim, da su se samo po njihovu nastojanju „pribrojili k onim velikim narodima, koji slave Boga na svome jeziku", da su preko njih primili prvu svoju knjigu „dar, koje je, — kako pravo reče car Mihailo, — veći i vredniji od svega zlata i srebra i dragoga kamenja i bogatstva propadljivoga. [1])

S toga pravedno je i potrebito prije svega da se zaustavimo na životu velikih naših Prosvjetitelja sv. Ćirila i Metoda, tim više jer je borba radi glagolice počela već u njihovo doba i oni prvi radi nje gorkih progutali.

Ali, zaustavljajuć se na poviesti o sv. Ćirilu i Metodu, pokle je njihov rad tiesno u savezu sa „prvom slavenskom knjigom", sa tim darom doisto puno „većim i vrednijim od svega zlata i srebra i dragoga kamenja", a mnogim pod tlakom okolnosti i tudjinstva ne bilo prigode, da taj dragocieni dar pobliže upoznadu; da nu, prije nego prodjemo na poviest, da

---

[1]) V. „Crtice iz hrvatske književnosti". Napisao Dr. Ivan Broz. Zagreb 1888, II. str. 51. 54.

dobijemo barem mali pojam o baštini naših prosvietnih i duhovnih otaca, te vidimo

II.

Što je glagolica?

Možeš ju razmatrati s raznih gledišta.

U prosvietnom i crkovnom smislu, već je neizravno o njoj slika pružena u gornjim redcima.

Ali ona je ne samo prosvietna i duhovna stečevina prvoga reda, nego glagolica ima nam bit mila, jer je ona **jezik** *naših djedova*, utvrdjen u knjizi, koja mu ne da više izumriet. Glagolica miti jedan s drugim deset viekova naše poviesti. Kroza nju mi se kao razgovaramo sa otcim i majkama od tisuću godina natrag.

Glagolica je k tomu *posebno naše* starohrvatsko **pismo**, koje nam prenaša zvukove starinskoga našega jezika i razgara luč prosvjete u tminam neznanstva. Sad smo na velikoj prosvjetnoj visini, ali „današnja prosveta naša u svjema pojavama svojim posljedica je nebrojenih, izmedju sebe prerazličitih dogodjaja, koji su sve onamo od najstarijih vremena, do kojih se gotovo i ne seže pamćenje čovječje, malo po malo prilagali svaki svoju i unapredjivali razviće one prosvjete, kojom se mi danas punim pravom ponosimo. Osvrćući se na niz tih prosvjetnih dogadjaja, duh se naš najviše i najradje zabavlja oko ponajsjajnijih dogadjaja, koji mu svojim sjajem kao zasljepljuju oči te ne opaža i drugih, koji se na oko prikazuju kao neznani, a kad tamo, ogledavši ih izbliže, oni se nalaze u redu najglavnijih osnova, na kojima se diže

sva prosvjeta naša. U redu takih prosvjetnih osnova vidimo i *pismo*. Gdje bi bila današnja prosvjeta naša, da nema pisma? Koliko bi umno viši i jači bili od divljaka, koji ne znaju za pismo? Ili da je pismo postalo pred neko sto godina? Gdje bi bile stečevine prošavših viekova? Mi za njih ne bismo valjada ni znali, a koliko bi ih i bilo? Ako je istina, da prave prosvjete, ne stvara ni jedan narod ni jedan viek, nego narodi i viekovi, a ono kakà bi bila i kolika prosvjeta bez pisma? Razmišljavajući o prosvjetnoj vriednosti pisma, morat ćemo priznati, da je za jezikom pismo ponajglavnije pokretalo prosvjete ljudske. A što opet kod svega toga ne pomišljamo svagda, kad nam na oči dodje pismo, na veliko njegovo znamenovanje, to je samo prema onoj narodnoj: svako čudo za tri dana. Mi se još nekako čudimo brzojavnoj žici, koja u trenuće oka raznosi glase širom svieta i u najudaljenije krajeve, a šta je Morseov izum prema pismu, koje pronosi glase od svake ruke kroz viekove i viekove i u najpoznija vremena! I živa rieč može mnogo ali ne može ono ni onako kao što može pismo: ona nije onako stalna pa i pouzdana kao pismo. I njome se opći, ali to općenje veoma je stegnuto i po mjestu i po vremenu, dok pismo ne poznaje tih granica. Po njemu općimo sa svim prosvietljenim svietom, današnjega vremena, po njemu obćimo s prošavšim viekovima, po njemu općit ćemo i s budućim naraštajima.

Velika vriednost pisma od vajkada se osobito cienila. To dokazuju i priče, koje pripoviedaju, kako su pismu naučili ljude ili sami bogovi ili bogoduhi ljudi. Stari Egipćani kazivahu, da ga je stvorio bog Tot, a predaja hebrejska hoće, da je prvo pismo načinio ili Enoh ili Adam, a mnogi vjerovahu, da je

izašlo upravo iz ruku Božjih. Grcima je dao pismo Kadam, Rimljanima bog Merkurije, a Skandinavcima bog nad bogovima, sam Odin. [1])

Pobožna predaja veli, da je i glagolica upravo od Boga dana. Nju su postom i molitvama sv. Ćiril i Metod od Duha Svetoga izprosili.[2]) A i jesu pisma tako savršena, *„da ga savršenijega nemamo ni mi danas.* [3]) Glagolicom se mogu na papiru izrazit ne samo *cieli*, nego i *polu glasovi*, koje u izgovoru jedva osiećaš, a sve prema stanovitim pravilim, da ne možeš ni pomisliti što boljega i znanstvenijega. [4])

Što se tiče oblika, ima dvie vrsti glagolice: hrvatska i bugarska. Hrvatska je uglasta; bugarska na zavoje, ali u ostalom jedna drugoj vrlo slične.

Evo kakova je hrvatska azbukva:

---

[1]) Broz, l. c. str. 14, 15.

[2]) Legenda bulgarica br. 2. Slično i panonska Legenda, u 5. poglavlju: .... „sed cum magnum audivissent sermonem *in preces incubuerunt* (t. j. sv. Ćiril i Metod) cum aliis qui erant eiusdem ingenii atque hi. *Ibique manifestavit Deus philosofo Slovenicas litteras* (po Miklošićevu izdanju: *et tum deus philosopho slovenicas literas revelavit*), et illico litteris formatis et sermone composito, cum Methodio iter aggressus est Moravicum."

Prve rieči sv. Pisma što su ih sv. Ćiril i Metod preveli bilo je vangjelje sv. Ivana: *Iskoni bijaše slovo....*

[3]) Broz, l. c. str. 23.

[4]) Jagić o tom piše (v. „Priměri starohrvatskoga jezika", I., 9): „Koliko slovenština, kao *najstariji* zastupnik, imade vrědnosti prema ostalomu srodstvu velikih plemenah Azije i Evrope, rasudjuju jezikoznanci: u domaćem kolu *svakako ju ide prvenstvo*, ne samo s osobita ugleda i upliva, *već i poradi golema formalnoga bogatstva, a navlastito* **poluglasâ** *nadkriljuje sva sadanja narěčja*, ter znanost dokaza, da *ovi maleni polutani* nisu upravo suvišni, *nego znamenovanja puni* ostanci, koji svědoče o predhistoričnom obliku slovenskoga jezika. Mnogo se puta čitavoj někadanjoj slovci sačuva trag u neznatnom Ⰰ ili Ⰺ.

Dakako da ove tankosti istom tim dobivaju pravu vrědnost, što se mogahu *točno izrazivati*, imajući Slověni svoje *pismo*, koje *posěduje znakovah za najsitnije razlike."*

ZNAK Slovo Veliko	Malo	Odgovara u latinici slovu	Brojna vriednost	Ime	ZNAK Slovo Veliko	Malo	Odgovara u latinici slovu	Brojna vriednost	Ime
Ⰰ	ⰰ	A, a	1	*Az'*	Ⱃ	ⱃ	R, r	100	*R'ci*
Ⰱ	ⰱ	B, b	2	*Buky* [1])	Ⱄ	ⱄ	S, s	200	*Slovo*
Ⰲ	ⰲ	V, v	3	*Vêdê*	Ⱅ	ⱅ	T, t	300	*Tvr'do*
Ⰳ	ⰳ	G, g	4	*Glagoli*	Ⱆ	ⱆ	U, u	400	*Uk'*
Ⰴ	ⰴ	D, d	5	*Dobro*	Ⱇ	ⱇ	F, f	500	*Fr't'*
Ⰵ	ⰵ	E, e	6	*Est'*	Ⱈ	ⱈ	H, h	600	*Hêr'*
Ⰶ	ⰶ	Ž, ž	7	*Živête* [2])	Ⱉ	ⱉ	O, o	700	*Ot'*
Ⰷ	ⰷ	—	8	*Dzêlo* [3])	Ⱋ	ⱋ	Št (Ć) št (ć)	800	*Šta*
Ⰸ	ⰸ	Z, z	9	*Zemlia*	Ⱌ	ⱌ	C, c	900	*Ci*
Ⰺ	ⰺ	I, i	10	*Iže*	Ⱍ	ⱍ	Č, č	1000	*Čr'v'*
Ⰻ	ⰻ	J, j	20	*I*	Ⱎ	ⱎ	Š, š	—	*Ša*
Ⰼ	ⰼ	Dj, dj Gj, gj	30	*Dje Gje* *(Djerv* *Gjerv)*	Ⱏ	ⱏ	Ŭ, ŭ	—	*Jerŭ*
Ⰽ	ⰽ	K, k	40	*Kako*	ⰟⰉ	ⱏⰹ	Yi, yi	—	*Jery*
Ⰾ	ⰾ	L, l	50	*Ljudie*	Ⱐ	ⱐ	Ĭ ĭ	—	*Jerĭ*
Ⰿ	ⰿ	M, m	60	*Myslite*	Ⱑ	ⱑ	ê (ja) (ie)	—	*Êt'*
Ⱀ	ⱀ	N, n	70	*Naš'*	Ⱓ	ⱓ	Ju, ju	—	*Jus'*
Ⱁ	ⱁ	O, o	80	*On'*	Ⱚ	ⱚ	Th, th	—	*Thita*
Ⱂ	ⱂ	P, p	90	*Pokoj*	Ⱛ	ⱛ	Y, y	—	*Užica*

[1]) U Račkoga: *Bukŭvi.*
[2]) U Račkoga: *Živeti.*
[3]) Odnosno slovo izgovara se kao *zora* u južnoj Hercegovini; nešto izmedju *c* i *z*.

Kako vide čitatelji, glagolica je vrlo praktično udešena ne samo za slova nego i za brojke, te tko glagolicu rabi, ne treba mu ni rimskih ni arabskih brojeva.

Ovo o slovima. A sad da vidimo kakav je

III.

Glagolski jezik.

Zanimat će one koji nijesu možda drugda čuli, kad uzčitaju kako su naši stari Boga molili. Za čudo slično današnjemu jeziku, te pravom naš puk kaže, da je glagolica starohrvatski jezik[1]), jer u ovo tisuću godišta govor se nije bitno nego sasvim malo promienio, tako da i neuk može da razumije staroslovenski.

Znamenovanje sv. Križa.

V' ime Ot'ca, i Sina, i Duha Svetago. Amen'.

Otče naš.

Ot'če naš', iže esi na nebeseh': sveti se ime twoe: pridi cesar'stvoe twoe. Budi vola twoja, jako na nebesi, i na zemli. Hljeb' naš' v'sed'n'ni dažd' nam' d'n's': I ot'pusti nam' dl'gi naše, jakože i mi ot'puštaem' dl'žnikom' našim'. I ne v'vedi nas' v' napast'. N' izbavi nas' ot' neprijazni. Amen'. [2])

Po glagolskom „Ordo et Canon Missae" obielodanjenu g. 1881, na troškove urednika „Katoličke Dalmacije", uz pregledbu preč. Drag. Parčića, kod Propagande u Rimu.

---

[1]) A i učenjaci. Sravni Jagić: *„Priměri starohrvatskoga jezika."*

[2]) Ovaj Otčenaš skoro se doslovno sudara s Otčenašem u Misalu tiskanu g. 1528, jer ondje glasi: Otče naš iže jesi nanebesih. Svetise ime tvoje. Pridi cesarstvo tvoje. Budi vola tvoja. Jako na nebesi i na zemli.

Zdrava Marijo.

Radujsä Marie blagodati polna, Gospod' s' toboju: Blagoslovena ti v' ženah' i blagosloven' plod čreva tvoego Isus'. Svätaä Marie Mati Božiä, molisä za nas' gräšnik' ninä, i v' čas' smerti našeä. Amen'.

Iz glagolskoga časoslova od g. 1791.

Slava Otcu.

Slava Ot'cu, i Sinu, i Duhu Svetomu. Kako bje iskoni, i ninje, i v'segda i v' vjeki, vjekov'. Amen'.[1])

Iz glagolskoga „Ordo.... *ut supra.*

Vjerovanje.

Vjeruju v' edinago Boga, Ot'ca v'semogušťago, tvorcu nebu i zemli, vidimim' v'siem' i nevidimim'. I v' edinago gda. Isusa Hr'sta, Sina Božija edinorod'-nago. I ot' Ot'ca roždenago priežde v'sieh' viek'. Boga ot' Boga, sviet' ot' svieta, Boga istin'na ot' Boga istin'nago. Roždena ne s'tvorena, edinosušt'na Ot'cu: im'že v'sa biše. Iže nas' radi človjek', i našego radi

---

Hläb naš vsedanni daj nam danas i otpusti nam dlgi naše, jakože i mi otpuščajem dlžnikom našim. I ne uvedi nas v napast. Nu izbavi nas ot neprijazni.

U časoslovu od g. 1648 otče naš je nagrdjen idjotizmima. Glasi: Otče naš iže jesi nanebesih. Da svätitsä imä tvoje. Da pridet carstvije tvoje. Da budet volja tvoja jako na nebesi i na zemli. Hljeb naš najsuščnij daj nam dnes, i ostavi nam dlgi našä, jakože i mi ostavljajem dlžnikom našim. I ne v vedi nas v iskušenije. No izbavi nas ot lukavago (V. „Ginzel: Geschichte der Slavenapostel, str. 163). *(ä to je staroslovenski jat).*

U časoslovu od g. 1791 otčenaš glasi:

Otče naš', iže esi na nebesäh': Svätisä imä tvoe; priidi carstvoe tvoe: Budi vola tvojä äko na nebesi i na zemli. Hläb' naš' vsedennii dažd' nam' dnes': I otpusti nam' dolgi našä: äkože i mi otpuštaem' dolžnikom našim': I ne vvedi nas' v' napast': No izbavi nas' ot zla. Amin'.

[1]) Po glagolskom časoslovu od g. 1791:

Slava Otcu, i Sinu, i Duhu Svätomu; äkože bä iskoni, i ninä, i prisno, i vo väki väkov'. Amin'.

s'pasenija s'nide s' nebesi. I v'plti se ot' Duha sveta iz' Marie Djevi, i v'človječi se. Raspet' že za ni': pri pon'tijsciem' Pilatê mučen', i pogreben' bist'. I v'skr'se v' treti d'n', po Pisaniju. I v'zide na nebo: sjedit' o de'snuju Ot'ca. I paki hoštet' priti s' slavoju sudit' živim' i mr'tvim': egože cesar'stviju ne budet' kon'ca. I v' Duha svetago, Gospoda i životvoreštago: ot' Ot'ca i Sina ishodeštago. S' Ot'cem' že i Sinom' kup'no poklanaema, i s'slavima: iže glagolal' est' Proroki. I edinu svetoju katoličsku i apostol'sku cr'k'v'. Ispoviedaju edino kr'stenie v' otpuštenie griehov'. I čaju v'skr'senie mr'tvih'. I života buduštago vieka. Amen'.[1])

Iz glagoskoga „Ordo.... *ut supra.*

Ovo je pismo i jezik najbolje sreće bilo u našem narodu. „U Hrvatskoj, veli Broz [2]), našla je glagolica drugu svoju domovinu [3]). i razvila se po vremenu u osobitome obliku.... Kad se kod ostalih Slavena, kod Slovenaca, Čeha, Moravljana, Rusa, Bugara i Srba već odavna bio zatro svaki trag pismu glagolskome, Hrvati su ga još jednako pazili kao zjenicu oka svoga i branili od svake nevolje...."

Pače „pored glagolice u nas se Hrvata već u XII. vijeku (1185) javlja i pismo ćirilovsko, koje (u nekoliko slova nešto izmienjeno) osobito gojilo,

---

[1]) Vjerovanje u glagolskom časoslovu od g. 1791 glasi (staroslovensko *jat* zamjenjujemo i ovdje, da bude slično Ginzelovu, sa *ä*):

„Väruju v' Boga, Otca vsemoguštago, Stvorca nebu i zemli. I vo Isusa Hrista, Sina ego edinago, Gospoda našego: Začata ot Duha sväta, roždena iz Marieä Dävi, stradavša pri Pontiistäm' Pilatä, raspäta, umerša, i pogrebena: Sošetšago vo ad': v' tretii den' voskreššago ot mertvih': vozšedšago na nebesa, sädäštago odesnuju Boga Otca vsemoguštago: otudu že gräduštago suditi živim' i mertvim'. Väruju v Duha svätago, Svätuju cerkov' katoličeskuju, Svätih' obštenie, ostavlenie grähov', ploti voskresenie žizu' väčnuju. Amin'.

[2]) L. c. str. 25.

[3]) Prvu je imala u Moravskoj i Panoniji, današnjoj Ugarskoj.

u krajevima, u kojima se miešao narod jedne i druge crkve: to je *bosanska bukvica* ili upravo *bosansko-dalmatinska ćirilica.*[4])

Dakle gojilo se sve, što je više ili manje domaće, ili od davnine udomaćeno, ali tudjinština jok.

Ovo dokazuje kako su naši djedovi imali puno narodnoga ponosa i samosviesti. A tko im je taj ponos i tu samosviest što probudio, što na prave temelje postavio? Tko, ako ne naši duhovni i prosvietni Apostoli sv. Ćiril i Metod? S toga, kako pravom kaže Jagić [5]), „obuzima sèrce naše *čuvstvo velike zahvalnosti prema svemogućoj providnosti*, što posla

---

[4]) Ćirilicu, premda se tako zove, nije izumio sv. Ćiril, nego njegov učenik Kliment, te bi se imala za pravo zvati Klimentica. Klimentica je mladja od glagolice, i manje slovjenska, manje hrvatska. „Imě *slovenskoga pisma*, pisao je Jagić g 1866 (v. „Priměri starohèrvatskoga jezika", I., 22) zaslužuje *sama glagolica*, dočim je, od ostalih dvajuh alfabetah koji su kod Slověna u običaju, jedan *grčki* (misli na ćirilicu, klimenticu), a drugi *latinski*". (Gajeva azbuka).

Što se tiče porabe glagolice kod Hrvata i Srba Jagić piše („Priměri... II, XII i XIII): „U Hèrvatah *vladaše od iskona glagolsko* pismo (još za kralja Zvonimira poznavahu, barem na nadpisih, *oblu glagolicu*), kod *Sèrbah*, ako i neima izravnih, ali ima neizravnih, ne vanjskih već nutarnjih svědočanstvah, *da su negda i oni*, barem za kratko vrěme, *upotrebljavali glagolicu;* kasnije oblada sasvime pismo ćirilsko"....

„Već tečajem ove pèrve dobe (doba borbe od 9. do 12. vieka) razprostiraše se glagolica, po dalm. i hèrv. otocih i po zapadnoj Istri. Iz razvoda bo istranskoga doznajemo sasvim věrodostojno, da su onuda već u XII. stolěću upotrebljavali *u svih službenih spisih*, koji su prostomu puku naměnjeni bili, *hèrvatski jezik u glagolskom* pismu."

Ali i kašnje glagolica posvuda u Hrvata gospodovala u javnom životu, *„dapače isto dopisivanje medju hèrvatskom gospodom vodjaše se glagolicom*, kao na pr. što je glagolski dopisivao još u XVI. věku knez Krištofor Frankopan s biskupom senjskim Jožefićem (l. c. str. XV).

„Jednom rěčju *glagolica* i uz nju hèrvatski jezik, bijaše od XII. do XVI. věka kod većine hèrvatskoga naroda *jedino sredstvo pismenoga obćenja i jedini oblik književnoga života."* (l. c.) A sada?!

O obsegu glagolice crkvene i svietske kod Hrvata 14. i 15. vieka Jagić (l. c., str. XVI) piše, da je taj prostor dopirao sve *od južne Dalmacije do Kranjske, i od dalmatinskih i kvarnerskih otoka ćak do Štrigova u Medjumurje.*

A danas?!

[5]) „Priměri starohrvat. jez." I., 22.

dvojicu bogoljubnih muževah, koji *ne samo da věru kèrštjansku ovdě razširiše ondě obnoviše*, nego mi jih štujemo *kao prave utemeljitelje i začetnike svega duševnoga života*, jerbo nam sastaviše za organižam jezika, na temelju kèrštjanskih potrebah vlastito pismo, i rěč božju prevedoše *pèrvi* s tudjega, nepoznatoga jezika gèrčkoga, u jezik slověnski, *u jezik svoga naroda.*"

Oh kako je dakle, osobito nama Hrvatima, sveta dužnost, da upoznamo blagoslovljeni život i divni rad velikih naših dobročinaca i da se tim životom i radom nadahnjujemo.

IV.

Ime starohrvatskoga jezika i starohrvatskih slova.

Ono što mi sada zovemo glagolicom, nije se vazda tako zvalo. Dr. Rački sastavio je o tom sliedeću zanimivu preglednicu iz poviesti. [1])

Car Mihajlo, koji na poziv kneza Rastica, Konstantina poslà u Moravsku, Cyrillovo pismo zove: [2]) *„Bukvy v' vaš slovensky ezyk'"*; papa Hadrian II. u znamenitoj poslanici na Rastica i Kocela: [3]) *„Knigy jazyka sloven'skago (vašego), knigy slovenskyja sloven'ska gramota;* [4]) papa Ivan VIII. u glasovitom listu na Svatopluka: [5]) *„litteras sclaviniscas"* (prema *slovjen'sky*

---

[1]) V. Rački: Slovjensko pismo, str. 62 i dalje.
[2]) Žit. sv. Konstant. glava XIV.
[3]) Žit. sv. Methoda gl. VIII.
[4]) Ap. Nestor. vide p. 243.
[5]) Vide pag. 339.

= slovjenisky); neimenovani Solnogradjanin god. 873, dakle jedva četiri godine poslie smrti Cyrilla *„sclauicas litteras“*; [1]) životopisac sv. Konstantina, po svoj prilici učenik mu Klemente bugarski [2]) *„slovjenom' knigy“*; isti u pohvalnom slovu: [3]) *„pismena slovjen'sku jazyku“*; životopisac sv. Methoda, po svoj prilici Gorazd, moravski nadbiskup [4]) *„sloven'sky knigy“*; pisac Translatie: [5]) *„eorum* (Slavorum) *litteras“*; Joan exarch bugarski: [6]) *„pismena slovjen'skih' k'nig'“*; črnorizac Hrabar: [7]) *„slovjen'skaa pismena“*, grčki životopisac sv. Klementa: [8]) „τα σθλοβενικα γραμματα“; sazavski monah [9]) *„slavonice littere“*; ruski lietopisac Nestor: [10]) *„pismena azbukovnaja sloven'skij, slovenskije knigy“*; pop Dakljanin: [11]) *„littera lingua sclavonica“*; napokon hrvatski lietopisac: [12]) *„knjigu harvacku“*, a više glagoljskieh časoslovov hrvatske obitelji, koje imadoh u ruci, *„knigi slovinskie“*; te hradištanski monah iz XII. vieka; *„Bulgarorum literae“*. [13])

Ovdje dakle imamo sedamnaest sviedokov od IX—XII vieka; rodom Slovjenov, Talijanov, Grkov i Niemac; papinske, carske i svetjeničke časti; učenikov, zaštitnikov i neprijateljev Cyrillu; pà svi jednoglasno nazivlju njegovo pismo „slovjenskiem“

---

1) Ap. Wattenbach: Beiträge . . . S. 50.
2) gl. XVI.
3) Ap. Šafaržík: Památky jihoslov. pisemn. p. 23.
4) Žit. sv. Meth. gl. V.
5) Transl. S. Clementis. c VII.
6) Ap. Kalajdović: Joan. Exarh. p. 129.
7) Ed. Šafaržík: op. cit. p. 91.
8) Ed. Miklošić: c. II, p. 3.
9) Pertz: Mon. Germ. SS. IX, 149.
10) Ed. Schlözer: russ. Annal. ad cap. X. p. 171 sq.
11) cap. 9.
12) Arkiv. I, 14.
13) Ap. Dobrovsky: Cyrill. und Method. p. 51.

pismom, slovjenska pismena, slovjenske bukve, slovjenske knjige. Jedini stari hrvatski lietopisac suživ ethnographični naziv prozvà ga „harvackom knjigom“: i hradištanski monah „bugarskimi pismeni“.

Sada vidimo, kako se nazivlje u starieh spomenicih tako zvana glagoljica i cirilica.

U rukopisu lat. carske knjižice parižke br. 2340. (J. Lat.) nalazi se list s glagoljskom azbukom iz XI. ili XII. vieka; pà se ondje u suvremenu pripisu ova azbuka zove *„abecenarium bulgaricum“*.[1]) Papa Inocenco IV. god. 1248 zove ju *„littera specialis... a s. Hieronymo“*.[2]) Remsko glagoljsko evandjelje iz XIV. vieka, veli se, da je pisano *„slovjenskim jezikom“*.[3]) U abecedniku Diviša opata Brenovskoga (1360—66) iz istoga vieka glagoljica zove se *„alphabetum Skavorum“*.[4]) U jednom lat. rukopisu pražke knjižnice od god. 1434 čita se glagoljska azbuka s nadpisom *„alphabetum secundum slavonicum“*;[5]) pa u obće ime „slovjensko pismo, slovjenske bukvy itd. za glagoljicu je obljubljeno. U Hrvatskoj pako od pamtivieka, svakako već u XIII. i XIV. vieku, zavladaše naziv na glagoljicu *hrvatsko pismo, literae croaticae,* a za jezik, koga izražavaše ovo pismo *hrvatski jezik, lingua croatica.*[6]) Ovaj naziv prigrlì u XVI. vieku protestantska stranka u svojih knjigah

---

[1]) Kopitar: Glag. Cloz. p. IV. X. XX. VI. Šafaržik: Pamatky hlah. pisemn. VII. Martinov: Les manuscrits Slaves de la bibl. imper. de Par s 1858. p. 18, 76 tab.
[2]) Annales Baronii cont. Rayn. ad a 1248.
[3]) Izd. Hanka Prag. 1846, str. 186.
[4]) Šafaržik. op. cit. p. XXV.
[5]) Ibid.
[6]) Na Klocovim glagoljiti (Kopitar, p. IV) čita se u opazki od god. 1400: „'sti quinterni, hic intus ligati, scripti fuerunt de manu propria S. Heronimi... et sunt bibliae pars in lingwa croatina scripta.

glagoljicom pečatanih; [1]) tè ga pridržaše i katolički rodoljubi; [2]) a kadkada se zamieni u lat. sa *„alphabetum illyricum“*. [3]) U istom XVI. vieku pojavi se novi naziv *„glagoljica, glagoljska slova, glagoljita“* itd. u knjigah tiskanieh u Tubingi i Urachu trudom bar. Ivana Ungnada, Prima Trubera Slovenca, Stjepana Konzula Istrijana i Antuna Dalmatina tako, da oviem reformatorom *„glagoljska i hrvacka slova“* jesu jedno te isto. Medju to u glagoljskieh pozdnijih knjigah ostadè još u navadi obćeniti naziv: slovinsko pismo, slovinska slova, slovinska azbuka itd. [4]) Pored ovieh imen vrlo staro je za glagoljska pismena ime *„buky“*, za glagoljsko pismo *„bukvica“*, za glagoljski alphabet *„bukvar, bukovnjak, azbukividnjak“*.

U spomenicih indi počem od XI. vieka pismo, o kom je spomen, ima ova imena: pismo slovjensko, bugarsko, hrvatsko, jerolimsko, glagoljsko, ilirsko i bukvica. Od ovih naziv: *pismo slovjensko, bugarsko, hrvatsko* (ilirsko), jest narodopisan; *jerolimsko*, pošto se sv. Jerolim držao za obretnika; *bukvica*, ima temelj u predkrstjanskieh črtah i riezah; napokon *glagoljsko, glagoljica* bilo od *glagol'* plur. *glagoly* znamenovalo bi pismo glasito naprotiv pismenu figurativnomu; [5]) bilo od četvrtoga pismena u azbuki; bilo napokon od prišivka, kojim puk prozvà svoje svetjenike radi gustoga opetovanja ove rieči u evandjelju; pà od njih (glagolita, glagoljaš) dobì i pismo

---

[1]) Dobrovsky: Slavin. p. 75 seq. Archiv za jugosl. povjest. I, 143 seq. Archiv für Kunde öster. Geschichtsquellen. Bd. XX, 229 seq. „harvacka slova, crobatische buchstaben, crobatischer truckh“ = glagoljica.

[2]) Tako Šime Kožičić na svoj glag. misal (Rieka 1531) stavi naslov: „misal harvacki“.

[3]) Rocca: Thesaurus antiquitatum. Romae 1745. p. 244. 245.

[4]) Sr. Raf. Levakovića: Azbukividnjak slovinski. U Rimu 1629.

[5]) Dobrovsky: Glagolitica. II. Aufl. Prag 1845, p. 39. 40.

dotično ime „glagoljica". [1]) Medju to prvo (Dobrovsky) i drugo (Šafaržik) tumačenje ima njekakav temelj; a tretje (Kopitar) neodgovara ni svetosti stvari, ni štovanju osobe, našemu narodu mile.

Nemožemo ovdje mukom mimoići, što V. Grigorović, smieli putnik i prof. Kazanski, nadjè u jednom grčkom evandjelistaru iz X. vieka u Ohridu gradu. U njem bijaše najme na kraju devet pismen, stranom spodobnih glagoljskimi, s nadpisom: „ἱεροις χαρακτῆρςι". [2]) Ovo ime glagoljici liepo odgovara prema ερογραμματα, στοιχεια ἱερατικά itd. u Misircov, Indijanac itd.; pošto glagoljica bijaše i jest, gdje još obstoji, navlastito sveto pismo, u službi božjoj; tè s krstjanskim bogoštovjem tako uzko skopčana; kô što *cr'ty, rjezy, buky* s poganskim.

Grčko-slovjensko pismo zove se ili u obće *pismo slovjensko*, ili pismo *rusko*, kô što u glagoljskom pripisu (1395) iz XIV. vieka u remskom evandjelju; [3]) ili *pismo srpsko, alphabetum servianum*, ili *pismo cirilsko, cirilica, kirilica, ćurilica.* Ovo posliednje, sada navadno ime, udomaći se od XVI. vieka, u kom ga rabljahu navlastito pomenuti sliedbenici Lutherovi u izdavanju knjig pečatanieh grčko-slovjenskimi pismeni. [4]

---

[1]) Cf. Šafaržik: Geschichte der slav. Sprache, p. 241. Památky hlah. pisemn. p. XXVI, et. 5. Šafaržik je negda mislio, da je ovdje glagolj = slovo; s toga „glagoljska pismena" bio bi prievod izraza „slovjenska pismena".

[2]) Šafaržik: Památki, p. XX.

[3]) Ed. cit. p. 186: „a to pismo russke".. Naziv „azbuka russijska, bukvar russijskij itd. udomaći se posvema u Russiji. Sr. Сопиков': Оп'іт', россиской библіографіи. С. Петербург'. 1814. Част. II. стр. 9—16, 63—70.

[4]) Cf. loc. sup. cit. U predgovoru svoga Katehizma pišu: *„i vad ova curilska slova svi ïednako nepišu...."* Arkiv für die österr. Gesch. XX, 230: „erstlich mit crobatischen (glagoljskimi) buchstaben, darnach mit Cyrilischen." A. Bohorič (Arcticae horulae. Witerbergae 1584) u istom znamenu rabi rieči „litterae cyrillicae: glagoliticae."

Ime, kô, što je poznato, izvadja se od Cyrilla, Kurila, Ćurila, koj se smatraše za obretnika ovoga pisma. Ime ovo nadjenuto je takodje pismu, odkle pop Upir Lichy god. 1047 prepisà knjigu prorokov; nù ondje *„kurilovica"* nemože značiti grčko-slovjensko pismo, ili kô što mi sada zovemo, cirilicu; pošto isti pop knjigu prorokov *„napisa iskurilovice"* grčko-slovjenskimi pismeni; matica indi, pisana kurilovicom, bijaše pisana različitim pismom od grčko-slovjenskoga pisma. Ali o tom nižje progovorit ćemo obširnije; ovdje jedino opazujemo, da nije baš tako stara navada grčko-slovjensko pismo krstiti imenom cirilice; što bijaše prinudjen isti Dobrovsky izpoviedati; [1]) tè da s toga bila bi velika plitkoumnost iz samoga imena riešiti: koje li pismo Cyrill obretè. U slovu sv. Kyrila iz XII. vieka kod našega Vuka Karadžića čita se: [2]) *„Kako grčky mnogonšti sja, a Kyrilova takožde"*. Ovdje dakle rieč *Kyrilova* naznačuje azbuku, pismo sv. Cyrilla; tè bi bio najstariji naziv ovoga pisma, potvrdjen spomenikom. Nù, prem je ovo slovo pisano cirilicom u našem smislu, prenaglio bi se, tko bi našu cirilicu t. j. grčko-slovjensko pismo u napriečac istovietovao s *„kurilovicom"* Upirovom ili s *„kyrilovom"* Vukova slova. U pozdnije doba i cirilica počè se zvati *„bukvicom"*; prem je ovaj naziv negda bio za samu glagoljicu. Redje se zove „pismo hrvatsko", ili „glagoljica". [3])

---

[1]) Glagolitica: p. 13: „Auch ist die Benennung cyrillisches Alphabet nicht so alt, als Kohl glauben mochte."

[2]) Примјери српскога језика, стр. 8.

[3]) Seb. Krel, slovenski propovjednik XVI. stoljetja, u predgovoru „postille slovenske" (1567) grčko-slovjensko pismo zove se „staro slovensko, hèrvatsko, ter kyrilsko *(kyrillsko)* pismo." — Kako g. Kukuljević sviedoči (Arkiv, V, 329) Poljičani i ostali dalmatinski Hrvati isto grčko-slovjensko pismo zovu glagoljicom.

Skupimo li imena obema azbukama vlastita, to imamo za glagoljicu: pismo slovjensko, bugarsko, hrvatsko ili ilirsko, jerolimsko i bukvica — za cirilicu: pismo slovjensko, rusko i srbsko, redje hrvatsko i glagoljsko. Glede na dobu, u kojoj pojaviše se ova imena u spomenicih sliede oviem redom, za prvu vrst pisma: slovjensko i bukvica, bugarsko, hrvatsko, jerolimsko, glagoljsko; — za drugu vrst: slovjensko, rusko, cirilsko, srbsko, hrvatsko.

Sravnajmo sada imena, kojimi se nazivlje Cyrillovo pismo s imeni obijuh pisam, kojimi se služe Slovjeni od pamtivieka. Rekosmo, da pismo sv. Cyrilla zove se jednoglasno slovjensko; samo dva spomenika zovu ga bugarskim i hrvatskim. Odavle glede na prvi naziv (slovjensko) slagalo bi se toli glagoljicom, koli cirilicom; glede na drugi (bugarsko) [1]) a navlastito na tretji (hrvatsko) više i navadnije s glagoljicom, nego li s cirilicom. Ime „*cirilica*“ u našem znamenovanju javlja se tek u kasnijih spomenicih; u starijih znamenovanje nije joj tako izviestno.

V.

Savršenost starohrvatske azbuke.

Na str. 10 rekli smo s Brozom, da su glagolska pisma tako savršena, *da ih savršenijih nemamo ni mi danas.*

---

[1]) U pomenutom Vukovom slovu (p. 7. 8) čita se: „*i k'niga bl'gar'ska svjata est'... sloven'ska kniga svjata est'.*“ Ovdje pisac govoreći o pismu (knjigi) Cyrillovom zove ga i slovenskim i bugarskim.

Donieli smo ondje (u opazci) i što je drugi učenjak na glasu (Jagić) kazao o izvrstnosti glagolske azbuke. Ali nijesmo donieli dokaza. Da nu dakle i o tom što, nek sve to bolje upoznamo uzrok s kojeg se podpunim pravom svojom starinom ponosimo.

* * *

Poznato je, da nema na svietu književnosti klasičnije od grčke i latinske, niti poviest zna za prosvietljenije naroda nego su bila dva div plemena na obalam Kefisa[1]) i Tibra.[2])

Ako dakle ičija, to njihova azbukva imala bit majstorski udešena.

A nije našoj ni do koljena.

Da negovori iz naših usta prećeranost evo prispodobe.

Latinska azbukva broji samo sliedeće glasove, a drugih nema ni napredna talijanska:

A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U, V, X, Y, W, Z.

a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, x, y, w, z.

Svega skupa 26 slova.[3])

Grčka azbukva od prilike isto:

Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ζ, Η, Θ, Ι, Κ, Λ, Μ, Ν, Ξ, Ο, Π, Ρ, Σ, Τ, Υ, Φ, Χ, Ψ, Ω.

α, β, γ, δ, ε, ζ, η, ϑ, ι, κ, λ, μ, ν, ξ, ο, π, ρ, σς, τ, υ, φ, χ, ψ, ω.

Od starinskih alfabeta, jedan je od najsavršenijih žudijska azbukva. Ona se obazire i na po-

---

1) Rieka koja teče mimo glavni grad Grčke, Atinu.

2) Rieka koja teče kroz vječiti Rim.

3) Za pravo ni toliko, jer slova *k, w, x, y,* rabe se samo za inozemne rieči, te čuveni Mussafia daje talijanskoj azbukvi samo 22 slova, a oduzimljuć joj i *h*, samo 21 slovo (v. njegovu „Italienische Sprachlehre“, Wien 1873).

luglas (Scheva). A ipak nema nego 23 slova, a dodav ovamo i znakove za samoglasnike i znak za poluglas (Scheva), ni tada više od 29 slova.

Slovjenska azbukva nasuprot ima najmanje 33 slova. Govorimo najmanje, jer crnorizac Hrabar, skoro suvremenik sv. Ćirila i Metoda, pripisuje sv. Ćirilu 38 slova. Da ovo Hrabrovo svjedočanstvo zaslužuje najveću vjeru imamo dokaz u starinskim spomenicim. Iz pražkih glagolskih odlomaka može se izvesti 38 pismena, Klozova glagolite takodjer 38, iz Assemanova evangjelistara i drugih kašnjih rukopisa bugarske obitelji ćak i 40 pismena.[1])

Ovo bogastvo znakova dotiče svim potrebam slovjenskih jezika, a u isto doba dostatno je, da izrazi ma koji zvuk svih drugih jezika na svietu.

Kolika razlika prema grčkoj, latinskoj (odnosno talijanskoj) azbukvi!

Ni azbukva njemačka, koja je inače bogatija i od grčke i od latinske, nemože da se uzporedi sa slovjenskom, jer nema nego 25 velikih i 27 manjih slova.[2])

Istina, njemačka azbukva ima osim tih 25 (odnosno 27) slova i drugih znakova, te im ukupni broj dosiže ćak do 47,[3]) ali što je preko 25, to nijesu za pravo nikakva nova slova. Tako ima poseban znak za dvostruko *k*, isto tako za dvostruko *s*, za dvostruko *z*. Umnoženju znakova znatno doprinašaju i samoglasnici, kojih je u njemačkoj azbukvi 9. Ima osim toga znakova sasvim suvišnih, a koji niti pred-

---

[1]) Rački: „Pismo slovjensko" str. 113.

[2]) „Grammatica della lingua tedesca di Dom. Ant. Filippi". Vienna 1875, str. 1.

[3]) V. „Grammatica teorico-pratica della lingua tedesca di A. G. Fornasari". Vienna 1857, na str. 1.

stavljaju posebno slovo, ni poseban znak. Na pr. ima dvie vrsti *ch*, a oba suvišna, jer kad se to *ch* izgovara kao *h*, može se stavit *h*, a ne tu krpljačinu, a kad se izgovara kao *k* može se stavit *k*, a ne tu dvoličnu sliku. Tako i znak *ph* sasvim je suvišan pokraj slova *f*. Konačno, njemačka azbukva ima i manu, da neki znakovi niti su slova niti znakovi. Niemci na pr. neimaju (eto i tu prednost slovjenske azbukve) nikakva znaka za naš *š*, za naš *č*, te su prisiljeni za *š* rabit tri slova (sch), za *č* četiri slova (tsch). Neki su znakovi i varalice, jer drugčije se pišu, a drugčije izgovaraju. Na pr. *sp*, *st* koji se izgovaraju i kao *šp* i *št*. U obće njemačka je azbukva tako smetenjačka, da bez množtva podredjenih pravila i iznimaka, nemožeš nikako s njom na kraj. A pusta jednostavnost i sunčana jasnoća kojom se glagolska azbukva diči!

Njemačkoj sliči i englezka azbukva, ako nije i gora. Premda ima sedam samoglasa, još nijesi gotov s izgovorom, jer se svi samoglasi osim *w* izgovaraju na više načina. Slovo *a* na 4 načina, slovo *e* na 2 načina, slovo *i* na 3 načina, slovo *o* na pet načina, slovo *u* na 4 načina i slovo *y* na 3 načina, tako da u istinu sami samoglasi bez *w* zastupaju ćak *dvadesetijedan* zvuk. Tumač Ollendorfove slovnice „Nuovo Metodo“ obielodanjene u Frankfurtu na M g. 1868 zaprema punih tridesct stranica na golu poduku o izgovoru tih blaženih samoglasa (s diftongima). A malo je manje smetnje i sa suglasima, jer i oni se izgovaraju sad ovako sad onako, a u nekim riečima sve jedno kao da ih i nije.

I francuzka i španjolska i druge europejske ortoepije imaju, nu u manjoj mjeri, tih neoprostivih mana, koje stavljaju na veliku muku početnike.

*
* *

Još više odskače u prispodobi ljepota glagolske azbukve, kad se uzme u obzir staroslovenski *jat* i glagolski *poluglasi.*

Tko nezna, da se na pr. u jednom te istom jeziku kod Slovjena stanovita slovka izgovara od jednih ovako od drugih onako? Ovdje čuješ b*i*elo, l*i*epo, sv*i*etlo; ondje b*i*lo, l*i*po, sv*i*tlo; a gdjegdje i b*e*lo, l*e*po, sv*e*tlo. I drugčije. Kako tomu doskočit? Moderni bi ljudi bili stavili koje pravilo pa mu privezali na tisuće iznimaka. Da poludiš! Ne tako sveta braća Ćiril i Metod. Nego baš tu gdje je najviše različnosti, i najviše muke, sve stavili pod jedan jedini kalup. Stvorili *jedan jedini*, naročit znak, koji te sieća na tu filoložku raznovrstnost, nu pustili svakomu na volju da čita onako kako ga mati naučila. Prava sveslavenska spona, jer kroz tu *karakteristiku svih slavenskih jezika*, svi su Slaveni azbučno sabrani u jedno kolo, koje ih *razlikom medjusobno ujedinjuje, a istodobno skupnom karakteristikom odvaja* od svih drugih jezika i naroda.

*
* *

Prodjimo na *poluglasove: u, i,* o kojim već štogod spomenusmo na str. 10.

Čini se, da su malenkost, dočim živa je istina što o njima kaže Jagić. Staroslovenština radi ovih svojih poluglasa (izgovaraju se kao kratko *u* i kratko *i*) *„nadkriljuje sva sadanja nariečja“* [1]) *„....znanost dokaza, da ovi maleni polutani nisu suvišni, nego znamenovanja puni ostanci“. „Mnogo se puta čitavoj nekadanjoj slovci i sačuva trag u neznatnom* **Ъ** ili I“.

---

1) Sam ruski alfabet rabi još poluglase.

Da budemo kraći, dokazat ćemo primjerima znanstvenu razložitost i veliku praktičnu shodnost poluglasa.

Naši *jer* vrše u pismu po neki način onu službu koju *diesis* i *bemolle* u glazbi. Bez *polu tona* nema savršene glazbe, a tako ni savršena pisma bez *poluglasa*. Čuješ, govoreć, da obstoje, pa kako ih mimoć? A kako opet stavit ih o bok punim glasovima, kad im nijesu ravni?

U toj neprilici pisci se raznih naroda utiču krpljačinam. Što je apostrof u talijanskom jeziku ako ne vrst našeg poluglasa? Nešto fali, ili nešto se izpusti, a neimajuć naročita znaka u azbukvi čim da na to upozoriš, nužda te sili, da priliepiš na stanovitu mjestu koji znak, nek se nešto vidi u zamjenu. Tako smo i mi gorika postupali, donoseć staroslovenske molitve.

Ali zarezak (') nemože da doskoči podpuno toj potrebi, jer *dvie* su vrsti našega *jer*a u azbukvi pa ne stoji, da se dva različita poluglasa označuju istim znakom. Nije tačno, nije praktično. Nastaje pometnja. Tako sa sliedećim apostrofim u talijanskom jeziku: *un' opera, grand' albero, l' uomo, gl' interessi*. Zarezak vrši ovdje četverostruku službu: zastupa četiri različita izbačena *(elisio)* slova *a, e, o, i*.

Da pak u istinu i talijanski jezik ima svoje poluglasove, akoprem nema nikakva pravila ni zgodna znaka za nje, osim poraba apostrofa, to dokazuje i t. zv. apokopa, kao u izrekam: *buon*(o) padre, *mantien*(e) bene; a još više i očitije slovo *i* koje se redovito umeće izpred t. zv. *nečistog s* (s impura), kao u riečima: *spirito, strada, scrivo* te se ne piše: *per spirito per strada, non scrivo*, dali: *per* **i***spirito*, *per* **i***strada*,

non iscrivo. Kako su tri suglasa jedan blizu drugoga, talijansko uho nemože da to podnese, a da ne umekša izgovor, oblakšav ga umetkom jednog samoglasa.

I Niemci i Francuzi imaju svoj *jer* u muklom *e*, koji se piše, ali se podpuno ne izgovara, te ga za to i zovu muklo! Na pr. u francuzkim riečima *abattre* (izreci *abatr*), *abbesse* (izreci *abes*), *barre* (izreci *bar*), *barriere* (izreci *barier*), itd.[1]) Isto je sa *e* u njemačkim riečima: *Engel* (izreci *Engl*), *Leben* (izreci *Lebn*), *bitten* (izgovori *bittn*) Cfr. i *habt* od *habet*. Cfr. i *Lied*, *Miene*, što se izgovara *Lid*, *Mine*.

Ali ne samo talijanski, francuzki i njemački jezik imaju u istinu *jer*, i ako nemaju za nj znaka; nego svi u obće jezici na svietu. Već spomenusmo jevrejski, koji ima i poseban znak (Scheva). Da nu, dakle, da vidimo neke druge jezike, i divlje i pitome.

Tko je učio afrikanski zemljovid bit će se namjerio i na sliedeće rieči: *Mpwapwa* (grad), *Mtate* (rieka), i sela: *Msuka, Ndabi, Mbuni, Mwana, Msuwa, Mbuata, Mbanba, Mgunda, Mbomo* (pokrajina u Kongu) itd. Kako izgovorit ono *mp, mt, ms, nd, mb, mw, mg* bez kojeg poluglasa?

I u Americi ima mjesta koja nas siećaju na *jer*. Na pr. *Mburucuya*.[2])

U Africi i mnoga imena čeljadi pišu se bez ikakva znaka, koji bi zamjenjivao naš *jer*, ali ga

[1]) Imaju i apostrof (uslied elizioni) na pr. *J' ai* (ja imam). Glede muklog *e* prispodobi i latinsko „gigno" od „gi-geno", „nascor" od „genascor"; grčki γιγνομαι od γι-γενο-μαι. Slično muklomu *u* u hrv. Stivan od Sutivan, latinskomu: oraclum, saeclum, vinclum, na mj. oraculum itd.

[2]) „La Reaccion" br. 72 i 74 od g. 1896. Lani (1899) (u broju od 31 listopada) čitao sam u istom Listu članak na španjolskom jeziku: „Lo del celibato *ndo* valei *Mbaebe* la Enciclica Tambotaguy coai zonzonspape", gdje je takodjer traga *jer*u.

predpostavljaju. Tako spominjemo se, da smo čitali u „L' Eco dell' Africa“ nazad koje dvie godine ime katekiste urodjenika *Mgome*. A ima i neko stablo zvano *Mbuson*.

U arbanaškom jeziku ima sliedeća izreka: *m'ka mar n'ciaf* (uzeo me je za vrat. V. „Katoličku Dalmaciju“, u br. 23 od g. 1897, na koncu podlistka). Oni zarezci (apostrofi) pravi su *jer*. Tako i u turskom jeziku, na pr. u izreci: *el hukjmu alel ekjseri* (t. j.: sudi se po većini,[1]) gdje nemožeš izgovorit *hukjmu* i *ekjseri* da pukneš, ako ne umetneš koji *jer*.

U nekoj starinskoj izpravi iz Šibenika čita se uz ostalo i ovo:

„*Si algù d'bito nò uora pagà suo d'bito*“. A dalje: „*qualche nro frad'lo*“.[2])

Ovdje je takodjer naći traga *jer*u, u riečima *dbito, fradlo*.

U nekom talijanskom igrokazu čita se ime: *Gna Nzula*.[3])

Imamo pred sobom i tri romanska soneta („zvonjelice“) i u sva tri nahodimo očitih tragova *jer*u. Na pr. u sonetu Guida Vieni stihove:

> pe' *ddi* con poco er puro necessario
> con poco studio ve po' *ffa* un discorso [4])

A u drugoj nekoj pjesmi:

> Ma *pp*erò fra *tt*ante cose
> Sogna un *gg*iardino pieno de violette
> Sogna, sogna, sempre a *mm*e[5])

---

[1]) V.i „Bošnjak“ od 21 srp. 1898. Vidi i u „L' Osservatore Romano“ od 10 kolov. 1899: *Ngunie, Mgangià*

[2]) „Corriere Nazionale“ od 11 kolovoza 1897 u podlistku.

[3]) V. „La Rivista illustrata“ od 15 lipnja 1898.

[4]) „Il Piccolo della Sera“ od 9 srpnja 1899.

[5]) „Il Piccolo“ od 27 lipnja 1897.

U trećem sonetu čitamo:

Però, non sò *cc*apì, *pp*iù *ff*ann' acquisto
Li popoli de dritti e *pp*adronanza
E *pp*iù lo stato loro se fà tristo
Afforza d'abburrasse de diritti
Je crescono le crespe de la panza
E *pp*iù sò *mm*ancipati *pp*iù sò guitti.[2])

I prispodoba nekih latinskih rieči s odnosnim talijanskim upozoruje nas na *jer*. Kao u riečima: positus, compositus, calidus, frigidus; talijanski: posto, composto, caldo, freddo. Cfr. i u jednom te istom lat. jeziku: valde i valide.

Sve nam to dokazuje, da je *jer* potreba svih jezika, ali nijedan osim žudijskoga i staroslovenskoga nema u tu svrhu znaka.

Zašto su pak razna slovjenska plemena, osim ruskoga, zabacila u modernoj književnosti tu svoju starinu, neznamo; bit će radi lakoće, ali nama se čini, da bi se baš u ime lakoće učenja i podučavanja imala opet ta dva naša starinska znaka uzpostavit na prvašnje svoje mjesto, barem u slovnicama.

Bez *jera* učenicim hrvatštine mnoga su pravila zagonetna.

Uzmimo neke slučajeve. Rieči: Stivan, uz Sutivan; Stomorska, uz Sutomorska; zbor, uz sabor; sa mnom, uz sa menom, i uz: s njim; odadnit, iz *od* i *dno;* jama bezda*mna* od jama bez dna; podanak od pod i dno, otac, otaca, uz otca, otcu, otci, otčevi, otcima; a još više tko piše tako zvanom fonetikom, te otac, oca, ocu, oci, očevi, ocima. I u obće sva današnja slovnička teorija o t. zv. pomičnom (mobi-

---

1) „La Voce della Verità" 6 svibnja t. g. (1900).

le)*a*. Smiešna teorija. Vele da *a* bane i izčezne. A zašto i kako? To ne kažu.

Uz teoriju *jera* sve je nasuprot po sebi jasno. Kad se predpostavi načelo: da nije moguće izgovorit nijednu slovku koja bi nosila same suglase, te da pokraj svakoga suglasa ima stat ili jedan samoglas, ili barem jedan samoglasni poluglas, mi smo učenicim otvorili posve nove vidike. Što je izgledalo iznimka, postaje pravilo i sve se po njemu kreće. I u medjujezičnom podučavanju, u medjuježičnoj filologiji (filologia comparata), *jer* može da učini divnih usluga. Dosta bi bilo prispodobit glagol *biti* u tri jezika: hrvatski, grčki i latinski. Kad si kazao učeniku, da je za prvu osobu *praesens* svima osnova *es* i *m* osobni dodatak, sličnost postaje jasna kô sunce:

hrv. jesam od es'm.'
lat. sum „ es'm.'
grčki ειμι (εσμι), es'm.'

Jer ono *a* naše današnje to je staroslovensko *jer* (Cfr. *danas* od *d'n's*), latinsko *u* to je takodjer naš *jer*, a tako i ono grčko ι u ειμι. Ta mi smo već sve ove slučajeve gori na svoje oči vidjeli: i gdje *u* izčezava (saeclum, vinclum), i gdje *i* izčezava (positus, postus, posto), i gdje *i* nastaje (per ispirito). Samo nijesmo vidjeli gdje *u* nastaje, a gdje ga nije prije bilo. Nu to Slavenu i netreba. To je njemu kruh svagdanji. *Pùt* od *plt*, *vuk* od *vlk*, *pun* od *pln*, *hum* od *hlm* (staroslov. *pl't*, *vl'k*, *pl'n*, *hl'm*), itd. svjedoče mu nepobitno, da kako *i* čuje se i ne čuje (vidjet uz vidjeti), [1]) te posreduje *jer*, tako posreduje

---

[1]) Cfr. i *rizik* od rischio; *bulikan* od vulkan. (?) Slovenski (kranjski) vladno, na mj. vladino.

i glede *a*, i glede *i*, i glede *u*; u obće glede svih samoglasa.

Biva postoji neka uzajamnost izmedju *samo* i *polu*-glasa, po kojoj jedan drugomu ustupaju mjesto, ali tako, da ovo u istinu ne bude *nikada prazno*.

Eto, kako je pravo rekô Jagić, da su ovi *polutani* puni *znamenovanja* i podižu staroslovenštinu nad sva ina današnja slavenska, a tim više, što se azbučne savršenosti tiče, nad sva u obće nariečja i jezike cieloga svieta. [1])

VI.

Prve glagolske škole.

Imajuć savršenu azbukvu i barem kakvu takvu slovnicu, a riečnik vazda gotov u narodnom govoru, bili su sv. Cirilu i Metodu naporuč glavni elementi za podučavanje.

Te sv. braća nijesu se oblienili, nego pošli dalje i činili da u kratko vrieme njihova pastva broji razmjerno više učitelja i učenika, nego ijedna druga ondašnja država Europe.

U tom eto nove njihove neprocienjive zasluge: da otvorili *prve glagolske škole*, pače prve škole u obće,

---

[1]) I *jeri* su, kako što gori rekosmo o *jatu*, neki sveslavenski vez, nu koji je kašnje oslabio, jer je svaki jezik pošo posebnim putem. Danas se glede porabe *jera* razlikujemo od Slovenaca. Gdje mi imamo *a* oni rabe *e*. Na pr. kod nas: d*a*ska, m*a*gla, t*a*n*a*k. Kod njih: d*e*ska, m*e*gla, t*e*n*e*k. U porabi *jera* Hrvati se i Srbi podpuno slažu, pače hrvatsko i srbsko *a*, to je, kako kaza Jagić („Književnik“) „*najbitniji* biljeg našega jezika, a toli važan vez srodnosti i jedinstva izmedju Hrvata i Srba, da bi već to jedino dovoljno bilo, da sve moguće prigovore proti istovjetnosti odstrani; taj bo samoglas proniče skroz i skroz čitav ustroj našega jezika, razlikujuć ga izvjestno od svih susjeda na blizu i daleko“ (st. 342).

jer, kako je poznato iz poviesti, škole su prije bivale riedkost kod svih naroda, te su vazda i skoro posvuda sva čeljad bila nepismena, pa tako i kod Slovjena.[1])

Sveta braća razpršili su te tmine neznanstva. Oni su bili ne samo pravi vjeroviestnici, nego *i prvi pravi učitelji slovjenskih plemena.* I kakvi učitelji! Mnogi su njihovi učenici postali za sve viekove slavni. I danas se učeni sviet divi piscu panonske[2]) i bugarske legende. Pače jedan od Ćiril Metodovih učenika (sv. Kliment) na osnovi glagolskoga alfabeta udesio je za iztočne slavene drugi, koji se takodjer odlikuje svojom savršenošću.

Tako je moćan upliv vršila novouvedena čisto slovjenska prosvjeta, da je u malo godina blagoslovjenim radom sv. Braće sasvim potamnjela u Moravskoj sitna zviezda kržljave zapadne kulture.

A i slavni ih je Rastislav i moravski puk želio upravo, ne samo kao vjerovjestnike, dali *i kao učitelje.* U tal. legendi čita se, kako se Rastislav tužio carigradskomu caru, da Moravljani nemaju tko bi ih *učio čitat* sv. pismo, onako kako treba, te molio neka bi se u Moravsku poslalo čovjeka za to poučavanje podpuno sposobna.[3]) Car nije znao u tu

---

[1]) Istina, i do tada, barem nekolicina vidjenijih kod Slovjena, osobito ljudi svećeničke ruke, poznavali su knjigu, ali dotadašnje pisanje bilo neuredno, ili kako nas uči Hrabar, („Hrabar živio je i pisao još za življenja neposrednieh učenikov i pomoćnikov sv. Cyrilla i Methoda, t. j. Klimenta, Nauma“ itd. Safaržik apud Rački: Pismo slovjensko str. 41). Slovjeni i ono malo što su pisali, pisali su *„bez ustrojenja“.* Pa glavno, i ako su neki znali kako tako pisat, nije bilo još nigdje *narodnih škola,* nije bilo podloge obćoj prosvjeti puka, kako su to uveli sv. slavenski apostoli.

[2]) V. što o nje uvodu stož. Bartolini u Prilogu C na str. 8.

[3]) ......„verum doctorem talem non habent, *qui ad legendum eos* et ad perfectam legem ipsam edoceat: rogare se ut talem hominem ad partes illas dirigat, qui pleniter fidem et ordinem divinae legis et viam veritatis *populo* illi ostendere valeat (v. Legenda italica, c. 7. U prilogu B str. 7).

svrhu vriednijih od sv. Ćirila i Metoda te je poslao njih. To je u velike obradovalo Moravljane („valde gavisi sunt“), jer su čuli da sv. braća nose sobom moći sv. Klimenta pape i *vangjelje prevedeno u njihov jezik.* [1]) S toga im puk ode u susret i primi ih s velikim veseljem i slavljem [2]) U brzo se dokaza, da je radost Moravljana bila posve opravdana, jer sv. Braća počeše *podučavat moravsku djecu* i nakon četiri godine i pô provide Moravljane svim potrebitim bogoštovnim knjigama. [3])

To nam isto pripovieda i moravska legenda u poglaviju 4 i 5. [4]) To nam potvrdjuje i češka legenda u pogl. 2. [5]) A još obširnije panonska legenda, koja zove sv. Metoda *učiteljem Slovjena* [6]) i u poglavju 5 potanko opisuje prosvjetnu zadaću sv. braće. [7])

Kako u Moravskoj, i u Češkoj u doba sv. Braće otvorilo se škola, u kojima se učilo i latinski, te imaju bit bile neka vrst naših srednjih učiona. Nove je škole otvorio ondašnji knez Borživoj („Scholas praeterea instituit, in quibus scholastici latinis litteris discendis, a Bohemi prius plene ignoratis, vacarent“.

---

[1]) ..... „quia et reliquias B. Clementis secum ferre audierant, *et Evangelium in eorum linguam* a Philosopho praedicto translatum“ (l. c.) Cfr. i druge legende u Pril. B na str. 13, 27).

[2]) „Exeuntes igitur extra civitatem obviam, honorifice et cum ingenti laetitia receperunt eos“ (Pril. B str. 7).

[3]) „Coeperunt itaque (sv. braća) ad id quod venerant peragendum studiose insistere, *et parvulos eorum* (Moravljana) *litteras edocere*, officia ecclesiastica instruere et *scripta ibi reliquerunt omnia, quae ad ecclesiae ministerium videbantur esse necessaria*“. (l. c. str. 8. V. i druge legende u Pril. B na str. 14, 15, 20, 21, 26, 30, 34, 37, 38).

[4]) V. u Pril. B na str. 13 i 14.

[5]) V. u Pril. B na str. 20.

[6]) V. u Pril. B na str. 26.

[7]) ......„litteris formatis et sermone composito cum Methodio iter aggressus est Moravicum. Qui (sv. Metod) iterum coepit humiliter obtemperans servire philosopho *et docere* cum eo ac tribus annis elapsis reversi sunt ambo ex Moravia, postquam *discipulos instituerunt*“.

Acta Sanctorum § 3. Apud „La Civiltà Cattolica“ 6 nov. 1880, str. 271).

I bugarska legenda iztiče (2. poglavlje) prosvjetne zasluge sv. braće za Slovjene.[1]) *Na tisuće* ima bit bilo Ćiril Metodovih učenika, jer o smrti sv. Metoda bilo je *200 (dviesto) samih svećenika, djakona i subdjakona.*[2])

Množtvo pak ima poznijih svjedočaba o velikoj prosvjetnoj djelatnosti sv. Braće. Ali najbolji i najneprieporniji dokaz njihove revnosti imamo u činjenici, da je već malo godina nakon smrti sv. Metoda cielo slavenstvo bilo upravo kao poplavljeno spisima pisanih glagolicom, naravno, u ono doba, najviše nabožne naravi, a kašnje i druge vrsti, tako, te su mnoga pisma odoljela pustošenju i vremenu, vlagama i vatrama, pa doprla sve do naših doba.

Živa je dakle istina, da je kod nas književnost počela već IX. vieka,[3]) te je jedna od najstarijih književnosti u Europi, kô što je takodjer očevidno da je ta književnost odmah u svom zametku dobila čisto slavenski i kat'eksohen kršćanski karakter. *Bog i Slovjeni*, to je sinteza rada sv. Ćirila i Metoda, to onaj uzvišeni ideal koji je neprestano lebdio pred očima sv. Braće.

---

1) V. prilog B na str. 37 i 38. Svraćamo pozornost na sliedeće rieči: „Nacti igitur hanc optatam gratiam excogitant slovenicas literas, et divinitus inspiratas scripturas e graeca lingua in bulgaricam vertunt et *magno cum studio acuratioribus discipulis* tradunt sacras doctrinas. *Non pauci* ex eorum doctrinae fonte biberunt, quorum praecipui sunt et chori coryphaei: *Gorasdus* et *Clemens* et *Naum* et *Angelarius* et *Sabbas*“ (l. c.).

2) „Ostendit hoc etiam *multitudo* presbiterorum et diaconorum et subdiaconorum, quos moriens *ducentos* intra fines ecclesiasticae suae dioecesis reliquit“ (l. c.).

3) „Dubrovnik“ zabavnik štionice dubrovačke 1871, str. 193.

Životopis sv. Ćirila i Metoda
i prvo doba glagolice.

I.

Prve godine života sv. Braće.

SRETNA obitelj koja je odnjihala ova dva velika božja ugodnika stanovala je u gradu Solunu, staroj Thermi ili Thesaloniki, prozvanoj tako zbog kćeri Filipa macedonskoga.[1]) Solun bio onda medju najznamenitijim gradovim vizantinskoga carstva, a pučanstvo polu grčko a polu slovensko,[2]) pak i poslie nego i Justinijan Ilirik podielio, sliedio je biti priestolnicom nadbiskupije zapadnoga Ilirika. U njem cvale znanosti i umjetnosti kako riedko gdje, a sva mu okolica napučena bila samim slovenskim življem.*) Solunjani onda slavenski

---

1) Koje su se godine rodili sv. Ćiril i Metod nemože se posve sigurno opredieliti, nu uzam u obzir doba u koje umro sv. Ćiril, može se uzet, da se on rodio g. 826 ili 827 (Rački: „Viek i djelovanje“ II., 85).

2) U doba sv. Ćirila i Metoda, po panonskoj Legendi bio je Solun čisto slovjenski grad, jer se ondje kaže, da *svi* Solunjani govore slovenski (Leg. pogl. 5. v. Prilog B str. 27).

*) Joh. Kameniata de excid. Thesal. c. 10.

govorili, pak i sada, nakon toliko vjekova, osluhiva se pogdješto milozvučnost nekadašnjega im nariečja.*)

Njihovu otcu, rodom Slovenu,[1] ime Lav bilo, po krvi plemić, a službom namjestnik ili strateg carski. Imao sedmero djece, kao sedam najpitomijih cvietića. U toj miomirisnoj kiti, najstariji bio Metod, a najmladji Konstantin, rodjen 826. On bio pravo mezimče ostarjelih roditelja. O njihovu djetinstvu malo nam je što poznato, a ono što nam razna žitja poviedaju najviše se inokazno (alegorično) razumjeti mora. Lav je Konstantina kao patriarh Jakov svoga Jozipa ljubio, s toga na mrtvačkoj postelji i zapita ga vjerna mu i pobožna drugarica: „Kojim ću putom našega mladoga Konstantina uzgojiti“? Na pô izdišući odgovori joj Lav: „Vjeruj mi, draga ženo, da će mu Bog odrediti odgojitelja, koji će njega, a po njemu kršćane, podgojiti“.[2] Nakon toga preminu vriedni Lav, a zaručnica mu mila i dječica nejaka postadoše cvileće sirote; ali za dobru siročad Bog se zauzimlje.

Ona visoka odlikovanja, što su slavnoga otca resila, predjoše odmah i na vriednu dječicu, a carski dvor svrati odmah na nje svu pozornost. Najstariji Metod, nadaren izvanrednim svojstvim uma i srdca, bi imenovan upraviteljem znamenite kneževine Strumnjana, gdje su živili Sloveni.[3] Tim ga Providnost

---

*) Jiriček. Geschichte der Bulgaren. p. 151.

[1]) Rački uzimlje, da su Konstantin i Metod bili helenske (grčke) krvi (v. „Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda, II, 86). Kako pisac ove knjige o tom misli razložio je u prilogu L na str. 33—36.

[2]) Žitie sv. Konst., gl. II.: „Kako ima biti ustroen? On že reče: vjeru mi imi ženo. Nadjejo se na Boga, jako dati imat emu otca i stroitelja takovago, iže i stroit i vse hristiani“.

[3]) Slovjeni se naseliše okô rieke Struma navlaš poslie pobjede koju nad njima održa Justinijan II g. 688 (Rački, l. c. str. 85).

na vrieme onamo posla, da im nauči običaje, njima se privikne, kako će kašnje lašnje djelovati moći. Mladi pak Konstantin ostao u kući s majkom, gdje u svim naukovim strukam izvanredno napredovao,[1]) ali mu najviše mudroslovje i bogoslovje omililo. Upio se osobito bio u knjige sv. Grgura,[2]) njega obra uzorom i zaštitnikom. Izvanredna oštroumnost i čudno prijanje za naukom proglasilo ga na daleko. Iskreni mu otčev prijatelj logotet Teoktist, postao odgojiteljem carevića Mihajla; on pozovne na carski dvor i mladog Konstantina, gdje ga valjano s carevićem uzgajao. Bilo mu četrnaest godina kada prispje u ponosni Carigrad, koji onda bio na pola slovenski, i nakon malo na priestolju carske slovenske krvi imavao. U bučnom Carigradu odgojivao ga u svim strukam znanosti i naukoslovja potonji patriarh Focije, koji se vrlo zaljubio bio u Konstantina.

Nakon smrti cara Teofila (20 sieč. 842), u ime maloljetnog Mihajla III, upravljala carica Teodora, a u vieću bio i Teoktist. Onda biesnilo kipoborsko progonstvo, a na čelu kipoboraca bio carigradski patriarh Jann gramatik. Teoktist nagovori Teodoru da ga sbaci, a povrati zbačenoga patriarha Metoda, da se tim žudjeni mir u državi povrati. Teodora rado to učini, ali svrgnuti Jann nije mogo mirovati. On bo zatočen u samostan klidejski, gdje je u osamljenju boravio, da si saučešće puka prisvoji, eno sam sebi žilu otvori, a uz to i najsvetogrdnije ruku pruži izkopavši oči jednoj slici Blažene Dje-

---

[1]) Žitie sv. Konstantina gl. II. U Legenda italica čita se (v. Prilog B, str. 4): „Constantinus, qui ob mirabi e ingenium, quo ab ineunte infantia mirabiliter claruit, veraci agnomine Philosophus est appellatus“.

[2]) Sv. Grgura Bogoslova. Žit. sv. Konst. gl. III.

vice, kričući neka mu se dokaže, da je tim što pogriešio.

Čast dopade mladoga Konstantina da obori toga goropadnoga gorostasa kao nekoč David Goliata. Bi urečena javna prepirka, na koju steklo se sve što je u Carigradu učnijega bilo. Divno li to ima bit bilo gledati kako oštroumni i razložeći mladi Konstantin predobivaše staroga previjanoga i ciepidlačnoga govordžiju Janna. Nakon duge prepirke Konstantin održa najslavniju pobjedu, tvrdeći nepobitnim razlozim i dokazim kako kršćani moraju štovati slike Svetih. Tvrde razloge nije Jann pobiti mogo, već zasramljen i zastidjen uz posmieh prisutnih morao se ukloniti, a Konstantin steče slavni pridjevak filosofa. Teoktist ponudi sada svomu mladomu štićeniku Konstantinu za ženu svoju duhovnu kćer ili kumu, djevojku izvanredne ljepote i kreposti, obećajući mu da će izposlovati kod dvora i službu stratega. Ali sve te zamamne ponude i darove udvornom zahvalnošću Konstantin odbi; na što Teoktist, ne samo neuvriedi se, već zače svoga miljenika još više štovati, pak opazivši u njem nagnuće na samostanski život, nagovori ga da zagrli svećenički stališ. Konstantin najvolio samostan, da se tu posveti Bogu i nauku, a Teoktist želio ga svakako imati u Carigradu, zato zamoli pobožnoga patriarku Ignacija neka mu kakvu crkovnu vlast podieli i tim ga prisili u Carigradu ostati. Ignacij udieli mu niže redove i učini ga knjižničarom patrijarske knjižnice sv. Sofije, koja je najučnijim bila davana Tada Konstantinu bilo nešto više od 20 godina.

Medju tim brat mu Metod zahvalio se na časti obnašanoj i pošo na svetu goru Olimp (samostan) gdje se u redovničke haljine obuko i Bogu se sa-

sviem posvetio. Dali glas Višnjega pozvao ga onamo da ga kao jednoč Mojsiju i Iliju u samoći pripravi za veliko božje poslanje i djelovanje. I Konstantin nekako kriomice pobjegne iz Carigrada, te istom nakon pô godine nadjoše ga u nekom samostanu na uzkom moru, odklen ga jedva sklonuše izaći i u Carigrad se povratiti. Tako bi prisilovan god. 850 povratiti se u Carigrad, gdje bio redjen misnikom i postao učiteljem zemljaka i inostranaca. Slušaoce sa svih strana u preveliku broju primamljivao, a njegovoj čudnoj mudrosti svak se čudio i „filozofom“ svuda proglasivan bio. Ali ni na toj častnoj stolici ne bi mu za dugo obstati, jer god. 851. prispije u Carigrad k caru Mihajlu poslaništvo Agarena prozvanih Saracena, koji no su svetogrdno psovali presveto Trojstvo i iskali ljude koji bi se sa njihovim mudracim prepirali i raztomačili im, kako kršćani, držeći jednoga pravoga Boga, njega opet u troje diele. Car i vas Carigrad odmah uprli oči u Konstantina filozofa, kojemu tada bilo okô 24 godine. On podje u saracenske pokrajine, gdje sve im mudrace predobio i smeo, a oni mu i otrov dali, ali pomoću božjom on se opet uz veliku radost svega puka zdravo u Carigrad povratio.

Nakon toga boravio neko vrieme u Carigradu, zatim razdieliv sve što je imao siromasim, podje svomu bratu Metodu na goru Olimp (samostan), gdje su život u molenju i učenju provodili, doklen jih opet glas Višnjega pozvao na zamašni poso.[1])

---

[1]) „Crtice o slovenskoj liturgiji. Sastavio ih O. Š. Milinović, str. 5 i dalje.

II.

Poslanstvo sv. Ćirila k' Kozarima.

Stanovahu Kozari okolo Azovskoga mora *(palus Maeotis)* sterući se tja do hvalinskoga.[1]) Oni su bili jurve pokršćeni, ali jih toliko Turci koliko Žudije primamljivahu k svojoj vjeri.[2]) Bili su u dobru odnošaju sa carigradskim dvorom, a, nebudući dobro ukriepljeni u vjeri Krstovoj, pošalju ljude u Carigrad, da zamole carski dvor neka bi im poslao krepostnih i učnih ljudi, koji bi jih u vjeri utvrdili i od napasti turske i židovske oslobodili. Govorahu bo: „Neznadući na čiju ćemo stranu, molimo za muža učna i književna, koji će no moći sa Saracenim i Žudijam prepirati se i nama prave istine raztomačiti“.[3]) Car i vas Carigrad obradovali se poslaništvu, pak posavjetovavši se sa patrijarkom, car pozvao Konstantina, komu stvar povjerivši reče: Nitko bolje od tebe, filozofe, neće taj poso riešiti. Konstantin smatrao je da je to volja božja, te se spravan poprimi težkoga posla. A car rad većega svoga ugleda dade mu do Kerzona sjajnu pratnju. Sa Konstantinom pošo i ne-

---

[1]) Od 52 gubernije, na koje je razdieljena evropska Rusija, 24 se nahode u onim zemljama gdje su živjeli IX vieka Kozari. Mala Rusija s Kijevom bila je poglaviti dio onih zemalja (Bartolini u Danilovu prevodu: Sveti Ćirilo i Metod (Zadar 1885) na str. 1—4). Koje je godine bilo, kad je sv. Ćiril pošo da naviešta rieč božju medju Kozarima, povjestničari tačno neznadu. Neki govore da to bi o g. 858; Ginzel drži da g. 861, a Dudik („Mährens allgemeine Geschichte“, I, 155), da god. 860.

[2]) ......„quoniam nunc Judaei ad fidem suam, modo Saraceni ad suam nos convertere e contrario moliuntur“. (Legenda italica. V. prilog B na str. 3)

[3]) Leg. ital. gl. 1. i 2. Leg. Moravica gl. 2 i 3. Leg. Paun. gl. 4.

razlučivi mu odsle brat Metod, koji, premda stariji, u svemu se njegovoj volji pokoravao.[1])

Na mejašu kozarske države zadrža se Konstantin neko vrieme, pak krene narodu komu je poslan bio. Krjepkim oružjem Spasiteljevim oružan, mudrošću napunjen, osvjedočivajućim i predobivajućim govorom nadmudri i smete sve protivnike, i prevede opet sve Kozare na put istine, s koga su jih Saraceni i Židovi zaveli bili. Narod Kozarski i njihov vladar neizmjerno se radovali, jer im bi dana prigoda da se u vjeri učvrste i upoznadu joj istine, za koje bijahu spravni i krv proliti. Zahvališe skupa Bogu, koji im je takoga blagoviestitelja dostojao se poslati.

Vladar Kozarski nudjaše Konstantinu prevelikih darova, na kojim Konstantim zahvali; a samo zamoli da u sužanjstvu pušti na slobodu Grke držane, što odmah bi učinjeno. U povratku dade Kagan Konstantinu pismo za cara, gdje mu je blagodario što mu je onako sveta muža poslao, po komu su u pravoj vjeri utvrdjeni, a Kozari svuda Konstantina i Metoda najvećim slavljem popratili.[2]) Došav u Kavkavske pustare, opazio Konstantin koliko narod ne-

---

[1]) ......„iens servivit minori fratri velut servus eique se subjecit“ (Leg. pannonica, gl. 4).

[2]) Legenda Italica. Cap. 6: Post haec praedictus Philosophus iter arripiens, et ad gentem illam, ad quam missus fuerat, veniens, comitatus Redemptoris omnium Dei praedicationibus et rationibus eloquiorum suorum, convertit omnes illos ab erroribus, quos tam de Saracenorum quam de Judaeorum perfidia retinebant. Unde plurimum exhilarati, et in fide catholica corroborati atque edocti, gratias referebant omnipotenti Deo et famulo ejus Constantino Philosopho. Litteras insuper Imperatori cum multis gratiarum actionibus transmiserunt; quia eos studio suo ad veram et catholicam revocare studuerit fidem; affirmantes se ob eam rem imperio ejus semper subditos et fidelissimos de cetero velle manere. Deducentes autem Philosophum cum multo honore, obtulerunt ei munera maxima, quae ille omnia, ut revera Philosophus, respuens, rogavit ut pro muneribus illis quotquot captivos externos haberent, sibi secum mox reversuro dimitterent. Quod protinus completum est.

izmjerno rad bezvodice trpi, on im pokazao vrutak obilne hladne vode, na što se narod preveć obradovao, a sveta se braća sretno u Kerzon povratila.[1])

III.

Našašće Tiela sv. Klementa I., pape mučenika.

Dokle Konstantin u Kerzonu boravio i kozarskom se jeziku učio, Bog učini ga dostojnim osobite milosti, jer ondje nadje po čudu Moći sv. Klementa pape, sa sidrom o kom bio u more bačen. Klement toliko u knjigam apoštola spominjan, bio je na rimskoj stolici nasljednik sv. Petra i katoličkom crkvom (68—77) devet godina upravljao.

Konstantin, osobiti štovatelj božjih Svetaca i njihovih Moćiju, kao i najveći odanik rimskoj stolici, užganim srcem nastojao naći Moći sv. Klimenta. Izpitivao najmarljivije ondješnji puk, slušao predavanja, prevrćao pisma, ali tim putem ništa nedoznao, zato se vrlo ožalošćivao. Sada krene drugim putem, da žudjeni cilj postigne. Zamoli metropolitu biskupa imenom Jurja, neka bi obću molitvu, post i pokoru naredio, i tim načinom u Boga milost izprosio da iznadje sv. Moći. Konstantin tumačio narodu prevelika čudesa i mučenstvo svetog Klementa, čim probudio najveće štovanje i želju za iznašašćem Tiela toli slavna mučenika.

---

1) „Crtice" str. 9—10.

Na 30 siečna, prabiskup, častno svećenstvo i nekoliko odličnijih gradjana uz najmirnije more unidjoše u brod, kojim ruka dragoga Isusa upravljala. Sa velikom pobožnostju i krepkim prouzdanjem zaploviše niz to more, prepievajući duhovne pjesme i moleći svesrdno Boga, i prispieše k nekomu otoku, na kom scienili da bi moglo biti Svečevo Tielo. Obhodeći po otoku, mislili da u jednoj hrpi ruševina opočiva dragocienjeni ali sakriveni biser. Počmu pomnjivo razkopavati, raztriebljivati, ali uzalud za dugo, dugo iskahu. Kada nakon duga iztraživanja i zdvojenja o uspjehu, evo jih sve preveliko čudo obeseli: „iznenada prosja jedno rebro preslavnoga mučenika kao zviezda presjajna.“ Oni se tomu neizmierno obradovali, pak većom marljivošću odgrćali i razbacivali ruševine, tim jim se ukaza sv. glava, a zatim i sve Svečevo Tielo sa sidrom o komu je svezano bilo.

Sve ih obuze neizrečena radost i Bogu svi na tolikom daru zahvališe. Dobri prabiskup reče sv. Misu nad Svečevim Tielom, a Konstantin zatim sam ga na glavi ponese i velikom pobožnošću u brodicu postavi, pak se k gradu zavezoše, pjevajući duhovne pjesme i popjevke. Približajući se gradu, eto velika povorka naroda, na čelu joj plemeniti Nicefor strateg, koji pokloniv se Svečevu Tielu predhadjaše do grada, gdje držao pohvalni govor. Rad prispjele noći i velikog naroda nemogoše napried, već postave Svečevo Tielo u crkvu sv. Sozonta mučenika, pak u onu sv. Leontije. Jutrom rano prenesoše ga u svečanom obhodu u stolnu, u kojoj sv. Tielo sahraniše.*)

Ovi izvanredni slučaj zamašite je odlučnosti u

*) Vita cum Translatione S. Clementis Cap. 1—6. U prilogu B na str. 3—6.

životu našega Konstantina, jer nam pokaziva previsoko poštovanje kojim je obuzet bio naprama nasljedniku sv. Petra, kao što nam očituje kakvim je duhom disao, kojim li je pravcem išo. Bog dragi htjeo tim zasvjedočiti, da je njegov ugodnik, nek bi kroz sve vjekove njegovi duhovni sinovi nasljedovali ga u vjeri i privrženosti naprama sv. rimskoj stolici, kao što bio sv. Ciril, i to pokazivao osobito prenosom sv. Klementova Tiela u katolički Rim.[1])

IV.

Vjerozakonsko stanje u Carigradu.

Prije nego nastavimo sa poviešću o dolazku i radu sv. Braće medju Slovjenima, da nu malo rieči o kukavnom vjerozakonskom stanju na Iztoku i Zapadu u ono doba, po čem će još više sinut slava slovjenskih apoštola, koji se izticali mirisom uzorna života u doba kad je sve naokolo zaudaralo divljači.

* * *

Po Teofilovoj smrti stupi god. 842 na grčko priestolje u Carigradu car Mihajlo III. Dok on bio djetetom upravljala za nj carstvom mati mu Teodora Mihajlo, postav carem, dobi sramotni pridjevak pijančine.*) On se stao podrugivati vjerozakonskom i sve što je svieta izsmjehavati. Njegovi dvorjanici oblačili se u biskupske i svećeničke haljine, oba-

---

[1]) V. Crtice" str. 10—12.
*) Weitz. Byzantin. Geschichte, II. Bd. 75.

vljajući službe božje najpodrugljivim načinim; caru pak to sve na toliko omililo, da bi imenovao naročite patrijarke, koji bi tu svetogrdnu igru pravili. Uz take careve stali slični im savjetnici. Oni prezirali u svojoj oholosti moć i ugled rimskih papa,*) a patrijarke carigradski, udvorice pokvarenoga Dvora, nastojali su istom ohološću prezirati sve što je na rimsku crkvu se odnosilo. S toga se i uzpeše do do patrijarkastva i sami se nazvaše: „oekumeničkim patrijarkam". Tako ponašanje careva i odanih im patrijaraka moralo je zasaditi klicu mržnje i razdora, koji sa narodnoga i političnoga predje brzo na dogmatično, ćudoredno i upravoredno polje.[1])

---

*) Mansi Tom. IX, 1206.

[1]) Krasni su potezi kojima Dr. Marković crta vjerozakonsko stanje na Iztoku u prvoj polovici IX. vieka. Opisav pogubnost „grčkoga duha" od doba Konstantina Velikoga do devet ga vieka, ovako nastavlja: „Ali gore nego grčki duh naudio je vjeri, crkvi i obćoj ćudorednosti cesarizam bizantijskih basileusa. Oni šćahu, da budu nekakvi bogovi i da im se ljudi klanjaju, svim životom padnuvši pred njima na zemlju; a sami se zvahu: *moja vječnost*, i hoćahu, da im svak daje taj tašti i lažni predikat. Svoja pisma nazivahu *svetim* (s a c r a), svoje naredbe *božanstvenim* (d i v a l i a). Njihova polača, stan svake nepodobštine, zloće i opačine, zvala se je *sveta polača*, (s a c r u m p a l a t i u m), a soba u kojoj spavahu *sveta soba*. Njihova je riznica bila *sveta riznica* (a e r a r i u m s a c r u m, s a c r a e l a r g i t i o n e s); a njihova konjušnica *sveta konjušnica* (s a c r u m s t a b u l u m). Kako bi dakle mogli bizantijski basileusi nad sobom priznavati, ma bilo u čemu, vlast crkve? . . . . . (Cesarizam i Bizantinstvo, I. 395).

Basileusi u obće gone cesarističku politiku, i mjere svoju vlast poganskim, a ne kršćanskim kriterijem. Zaziru od crkvene slobode i ne će, ni da čuju za samostalnu neodvisnost crkve. Napadaju na njezina prava, na božanstveni njezin ustav, i hoće, da im ona bude robinja. Kada carigradski patrijari ne će, da budu puko orudje u njihovim rukama, oni ih smeću s priestola i šalju u progonstvo. Kad se crkva opire njihovu poganluku, i rve se za svoju slobodu, za svoj obstanak, za amanet, koji je njoj Bog po apostolima povjerio, basileusi u bjesnilu proganjanja ne zaostaju za Diokleeijanima, Decijima, Neronima. Kad se mogu dohvatiti papa, ne praštaju ni njima. Liberije, Silverije, Virgilije, Martin I, Gregorije II, mogu nam kazati, što su bizantijski basileusi. Oni se gradjahu učiteljima vjere: oni hoćahu, da izpravljaju dogmate i promjenjuju zakon; pa mačem u ruci nagonjahu kršćane, da prigrle njihovu teologiju, Poganski carevi

Kroz vrieme nesretnog kipoborstva mržnja se uzmnažala, a bizantinski carevi svojim ponašanjem prisilovali pape rimske tražiti pomoć i zaštitu kod mogućih franačkih kralja, na koje u osobi Karla Velikoga (800) bi prenešena kruna rimskoga carstva. Tako postalo iztočno i zapadno, ili grčko i latinsko carstvo, svako štiteći svoj narod, svoju crkvu, i nastojeći što više moć državnu razširiti. Po tomu i strasti to većma rasle. U Grčkoj bile dvie stranke; jedna razlučivala vjeru od politike, a druga crkvu državi podastirala. Na glavi ove bio zlosretni Barda, koji potjera vlastitu zaručnicu a živio u suložništvu sa pastorkinjom. Pobožni patrijarka Ignacij opomenu ga i zaprieti mu uzkratom sv. pričesti. Oholi Barda na dan Vodokršća ponosno stupi u crkvu, da primi pričest, ali mu ju patrijarka uztegnu.*) Barda zastidjen odstupi, ali se zakle osvetit se. Nagovori Mihajla III, da sam vladanje u ruke uzme, a mater Teodoru pošalje u samostan, i na to Ignacija prisiluje da ju učini koludricom. Pohlepni car rado na sve to pristane. Nu Teodora ne htjela u samostan

---

staroga Rima proganjahu kršćansku ideu; a to je stvaralo mučenike i izazivalo u kršćanskome taboru složno suprođenje saviesti i duha prema spoljašnoj bezbožnjoj sili. Kršćanski carevi novoga Rima hoće, da izkvare kršćansku ideu, te lukavstvom i silom stvaraju udvorice i odmetnike, i unose nemir i razdor u crkvu. Proglasuju, da je njihova volja crkveno pravilo: ἀλλ' ὥπερ ἐγὼ βούλομαι, τοῦτο κανων νομιζέσδω..... (l. c.)

Kakvi su pak bili patrijarke neka nam kaže isti veleuč. Marković: „Patrijari bijahu, kakove ih šćadijahu basileusi, biskupi, kakove ih hoćahu pratrijari; a jedni i drugi sebe držahu za carske robove (s. 302) i zvahu basileusa *svojim prebožanstvenim i prebogoljubnim gospodarom* (ὁ θειότατος καὶ εὐσεβέστατος ἡμῶν δεσπότης). Kada cesarizam hoće, oni osudjuju vaseljenske sabore, predaju anatemi pravoslavne dogmate, potvrdjuju Konstantov tip, Heraklijevu aktesu, Zenonov henotik, Basiliskov, *božanstveni i apostolski razpis*. — Oni obožavaju cesarizam i proglasuju, *da zakon božji ne veže careve*".

*) Constant. Porph. Cont. Lib. IV. 120.

a Ignjacij se opre carevu nasilju apoštolskom postojanošću. Nu car ipak silom zatvori mater i sestre u mjestu Karianu, te jih na koludričku učini ostrići,*) a Ignacija god. 857 posla u progonstvo na otok Terebint. Po Bardinu savjetu odabra za patrijarku Focija, koji mu je tada bio prvim savjetnikom.

Focije, rodom plemić, bio čovjek prevelikoga uma i glasovit učenjak u svim znanostim i umjetnostim i pravi stožer ondašnje grčke učenosti, ali izvanredno pohlepan za hvalom i slavom, što mu srce izkvari i učini ga podlim. Značaj mu bio dvoličan; krepost pomiešana sa zlobom i prevarom, visoki um sa puzavom udvornošću, znanost upotrebljavana za najprostiju podlost. Sa vrlinam i umom što ga je imao, da bude pravim značajnim pravcem pošo, bio bi svomu narodu i svemu čovječanstvu neizmjerno koristio, ali pošav stranputicom, štetovao je najviše svomu narodu, pravoj vjeri, znanosti i svemu čovječanstvu.[1])

Kroz osam dana od svjetovnjaka postao Focije svećenikom i patrijarkom,[2]) a god. 857, licem na Božić, zapjevao svečano: „mir ljudem", na što su se dobri ožalošćivali, a opaki posmjehavali. On odmah zatim sabra sabor jednomišljenika biskupa, svrgne dobroga Ignjacija i izobći, izvješćujuć medjutim rimskoga papu, da se je Ignjacij odreko, a njega da su

*) Leo. Gram. et Paris. N. 698.

[1]) V. Dr. Marković str. 398: „C' etait le plus grand esprit et le plus savant homme de son siècle. C' etait un parfait hypocrite, agissant en scélérat et parlant en saint. Fleury, *Discours sur l' Hist. écclés*, de 600 à 1100. *Hist. eccles.* (Paris 1840) IV, p. 141.

Si Photius avait possédé cette precieuse vertu (l' humilité chrétienne), il aurait pu rendre des services immenses à l' église, et fair bénir son nom par les siècles futur. Mais il était dominé par un orgueil indomptable, et tourmenté par une ambition terrible. Jager, p. 21."

[2]) Bilo mu tada istom 30 godina.

prisilovali podvrći se teškomu bremenu, koje bi ištom angjeoska ledja mogla nositi. Ovim licumjernim izrazim posluživao se Focije, kao što se posluživahu i svi ini častoljubni u sva vremena.[1])

Dali, taman u to doba, Providnost postavila na stolicu sv. Petra muža izvanredno krepostna, oprezna, razborita i u svemu odlučna, uprav kakva ga je ono težko vrieme zahtievalo. To bio Veliki Nikola I. On se opirao samovolji zapadnih i iztočnih vladara, razuzdanosti i podlosti svih striša. Razumiv kako stvari stoje zbaci Focija a povrati Ignjacija Na to carski dvor i Focije se pomamili, pak stali da sve od pape odvrate, a najviše uprli da Bugare i druge Slovjene k sebi privuku.

U ovako prevratnom i nevoljnom biću nadje Konstantin na svom povratku iz Kerzona nesretni Carigrad. U takoj vrevi strasti i bludnja carski dvor i novi patrijarka Focije lutali. Konstantin, prem nekadašnji učenik Focijev, videći kuda je zašo njegov bivši učitelj, ustade sa svom odlučnosti protiva Focijevim krivim naukam.[2]) Focije medju inim zabludam učio da Duh Sveti samo od Otca a ne i od Sina izhodi, a papa rimski da nije vrhovna glava cjelokupne crkve. Taj nauk iztočna crkva i sada drži, a za tim je privukla i većinu slovjenskih naroda, Bugare, Srbe i Ruse.

Nemogav zaustaviti razdriešenost strasti, Konstantin življaše samotan u crkvi sv. Apostola. Car i Focije, da predobiju Metoda na svoju ruku, davali mu neku prabiskupiju, nu on sve ponude odbio pre-

---

[1]) Kako su znali biti podli iztočni crkovni dostojanstvenici, i to nam majstorski opisuje O. Dr. Marković (l. c. str. 396).

[2]) Već u doba školovanja Konstantin se bio zauzeo sa Focijem, radi krivih nauka o dvie duše. V. Prilog B na str. 49.

zirno i zatvorio se u neki samostan. Tako sveta braća ožalošćenim srcem gledala naokolo što se radilo, dok jih Bog opet iz samoće na vidik izveo, da u ime njegovo veliko poslanstvo vrše.[1])

V.

Vjerozakonsko crkovno stanje jugozapadnih Slovjena.

Još prije Konstantina i Metoda mnogi Slovjeni zapoznali su Isusovu vjeru. Koruški Slovjeni, ili oni što su po današnjoj Kranjskoj, Koruškoj, Štajerskoj, Primorju, pak onda po predjelim Ugarske, Hrvatske i Srbske, jur u sedmom vieku bijahu većinom pokršćeni. Nu ta zasluga ni malo neidje u čast Grke već Latine, a napose najviše spljetske nadbiskupe. Istom poduzetnošću nastojali su i oklajski (Aquileja) biskupi, da pokrste raztrkane Slovence, što im i pošlo za rukom.

Nakon Korušćana, Hrvata i Srba, upoznali su vjeru Isusovu i panonski Slovjeni. Panonija još u vrieme navale Huna zatim Avara (558) većinom slovjenskim življem bila napučena. Slavni Samo (627) ujedini tuda raztresene Slovjene, učinivši jih gospodarim zemlje. Franki pod Karlom Velikim Slovjene u Panoniji podjarmili i preostalo poganstvo silom uništili. Karlo naredi god. 798 solnogradskom nadbiskupu Arnu, da podje medju Slovjene i evangelje im propovieda, crkve gradi i crkovne uredbe uvadja. Arno i njegovi nasliednici vjerno su to obsluživali,

---

[1]) „Crtice" str. 12—15,

budući Karlu vrlo do toga stajalo; jer u obraćenju naroda bilo mu najbolje sredstvo da ih uzdrži u vjernosti.

Ali kršćanstvo najljepše uspievalo u panonskoj kneževini, kojom je vladao slavni knez Privina (830-61). Pokrstio se u Traismaueru i pomoću franačkoga oružja bi mu povraćena tvrdjava Nitrava. Tu sagradi crkvu na čast sv. Emerana, koju solnogradski nadbiskup Adalram, god. 836, posveti. Nu Privina, zavadivši se sa krajišnim grofom Ratbotom, Moravljani ga prisilovali pobjegnuti k Bugarim, pak k Hrvatim, najpotla slovenskomu grofu Salaku, koji ga sa Ratbotom pomiri. Privina od njemačkoga kralja Ljuďevita primi pokrajinu, što je uz Dravu na Sali blizu jezera Pelsa (sada Blatnojezero), koju su Bugari sasvim opustošili bili. Tu se Privina sa svojim mnogobrojnim privrženicim nastani, i tako postavi temelj velikoj kneževini, koja je kašnje medju najznamenitijim za slovjenski narod postala. Po sred nepristupne močvare sagradi on tu vrlom desnicom glasoviti Blatnograd — Moosburg — latinski nazvan „*Urbs puludarum*“. Za tim po svoj kneževini dao Privina množtvo ovećih i omanjih gradova i tvrdjava sagraditi, i u isto doba preveliki broj liepih novih crkava podigao; medju istim bilo jih je do 80 koje su se izvanredno odlikovale. Godine 850, posvećivajući u Blatnogradu solnogradski nadbiskup divnu novu crkvu, postavi za kneževinu Privinovu jednoga nadpopa. Njemački biskup nije dao podniposto da se tamo podigne biskupija, nego je on isti, ako i odveć riedko, oblazio ju. Privinovo nastojanje za razširenje kršćanstva vrlo se kralju Ljudevitu dopalo, kao što upoznav da i poljodjelstvo i svakostručni promet nastoji podignut, s toga mu tu pokrajinu god. 849 kao vlastitu

kneževinu pokloni. Sada pobožni Privina još većom revnošću nastojao blagostanje u svoju kneževinu uvesti, te još većom darežljivostju stao crkve graditi i obdarivati, pridruživajući im veličanstvene samostane. Uz prosvjetu i blagostanje rasla mu na široko i kneževina, zauzimajući svu staru donju Panoniju, od Raaba i iztočnih štajerskih Alpa tja do Dunava i Drave. Slavni ovi knez god. 860 pogine u nekom boju proti Moravljanim. Za njim stupi na vladanje njegov još vriedniji i poduzetniji sin Kocel.

Što smo o panonskim to možemo i o moravskim Slovenim reći, koji su na sjevero-iztoku Panonije pod vlastitim knezovim obitavali, ali, god. 803, na saboru u Reznu (Regensburg) silnom Karlu Velikomu i njemačkom carstvu se podvrgli. Polovicom devetog vieka bio moravskim knezom Mojmir, koji pokrstivši se postavi temelj moravskoj državi. Za njega živa bijahu sagradjene crkve u Olmutcu i Brnu i staroslavna priestolnica Devin drugčije Velehrad podignut i utvrdjen. U pokršćenjivanju Moravljana nastojali posavski biskupi, te jih tim i svojim biskupljanim smatrali. Ovim dakle panonsko-moravskim Slovenim većinom pokršćenim, poslani su Konstantin i Metod, da jih u vjeri utvrde i prosvjetu medju nje uvedu.[1])

VI.

Poziv sv. Cirilu i Metodu da podju u Moravsku.

Mojmirova kneževina najsretnije napredovala, što Ljudevita njemačkoga uznemirivalo i pečalilo, jer se

---

1) „Crtice“ str. 15—18.

uzbojao jake moravske države, kao što prije silne Hrvatske pod Ljudevitom posavskim (818-823) u donjoj Panoniji utemeljene. Naumi god. 846 što jačom vojskom uništiti Mojmira a državu mu, i zbilja podje mu za rukom sbaciti Mojmira i sinovca mu Rastislava na kneževsku vlast podignuti.

Rastislav bio izvanredna uma i radinosti, i stavio kao zadaću, da ima Moravsku po što po to od njemačke dosadne oblasti osloboditi, s toga pričinjavaše se prijateljem Niemaca dok je snovao o neodvisnosti.[1]) Najprije učvrsti južne medjaše, podiže jake tvrdjave, a najviše nepredobitnom učini prestolnicu Devin. Odlučio za tim složiti Moravljane i Čehe, da se uspješnije opre Niemcim, jer ovi htjeli da im knezovi budu sliepo ratilo u njihovoj namjeri poniemčivanja svih slovjenskih pokrajina. Rastislav nikako podnieti nije mogo da njemačko svećenstvo, služeći se vjerom i pokršćivanjem, niemči narod. Da toj nakani stane na put, stupi u prijateljske odnošaje s Bugarskom i s vizantinskim dvorem, koji i onako zazornim okom gledao rastuću njemačku moć.

Nije za dugo Ljudevitu njemačkomu osnova Rastislavova ostala tajna. Već god. 855 udari silnom vojskom na njega, ali ništa neopravi, te se Rastislav slobodnim proglasio, i sve koje je Ljudevit progonio ali uz njega nepristajali, u svoje zakrilje primao, po čem i isti članovi kraljske obitelji kod Rastislava zaštitu tražili. Znao je vrlo dobro Rastislav kakvu srčbu njemačku proti Moravskoj privlači,

---

[1]) U Rastislavovo doba Moravska je bila puno veća nego današnja. „Moravska je kneževina tada obuhvatala današnju Moravu, Slesiju i pogranične zemlje gornje Austrije i Ugarske: kasnije se k jugo-zapadu prostiraše do Koruške uklopice“ (Dr. Ivan Marković u knjizi „Cesarizam i Bizantinstvo“ I., 483).

ali ju je nastojao predusresti. Njemačko svećenstvo najviše u svem bilo Rastislavu na smetnju, jer osim revna nastojanja na poniemčivanje naroda, po svuda je nesklad sijalo.

U takoj smetnji dočuv Rastislav što je Konstantin u državi Kozara polučio,[1]) odluči u Carigradu zaiskati blagovjestnika koji bi mu narod u vjeri ukriepili i robstva njemačkoga oslobodili. Na moravskom saboru odkrio svoju namjeru, a svi Moravljani na to jednodušno pristali. Niemci nisu znali njihov jezik, pak nisu jih u vjeri niti pravo podučiti mogli; s toga Moravljani tražili učiteljâ koji bi jih u razumljivu jeziku podučavali, a takih je u vizantinskoj državi dosta bilo, jer je većinom bila napučena Slovjenim.

Moravski poklisari prispieše god. 862 u Carigrad, te govorahu caru Mihajlu III: „Naš narod odreko se poganstva i žive po kršćansku, ali neimamo učiteljâ koji bi nam istine kršćanske našim jezikom navieščivali, da i drugi krajevi slični nama postanu. Mi smo božjom milošću zdravo, i pridjoše k nama mnogi kršćani učitelji iz Italije, Grčke i Njemačke učeći nas različita svaki svojim načinom, ali mi Sloveni priprostita smo čeljad, niti imademo tko bi nas u istini izučio i značenje pisma raztumačio. Zato

---

[1]) Legenda Moravica. Cap. 4: „Audiens autem princeps Moraviae, quod factum fuerat a Philosopho in Gazarorum provincia, ipse quoque genti suae consulens, misit ad praedictum Imperatorem nuntios rogans, quatenus gent. suae verum doctorem dirigat, qui eis pleniter fidem rectam, legis ordinem, et viam veritatis valeat ostendere. Cujus precibus annuens Imperator praenuntiatum Philosophum cum *Methudio* germano suo illuc transmisit, mandans ei copiosas expensas dari pro itinere. Egressus vero venit primo ad *Bulgaros*, quos divina cooperatrice gratia, sua praedicatione convertit ad fidem. (v. Prilog B str. 12 i 13).

postaraj se, gospodine, poslati nam takoga čovjeka koji će nas u svakoj istini moći podučiti".[1])

Sve je ovo caru i svemu Carigradu neizmjerno ugodno bilo. Ali pokle poklisari tražili izričito ljude slovjenskoga jezika, nadje se Car u smetnji koga da pošalje. Sabra vieće, koje jednoglasno izjavi da nije ga do filozofa Konstantina. Car prizovne Konstantina, odkrije mu želju Moravljana, te nadostavi: „Znadem da si trudan, o filozofe! nu potreba je da ideš onamo, jer tu stvar nikakav živući bolje od tebe nemože obaviti. Dati ću ti i mnoge darove (za Rastislava), povedi sa sobom i brata Metoda pak hajdete! Vi ste Solunjani, a svi Solunjani čisto slovenski govore. [2])

---

1) Legenda Pannonica. Cap. 5: „Fuit vero in illis diebus *Rostislav* cum *Suiatopolko* princeps Slovenorum (Po Miklošićevu izdanju: factum vero est illis diebus, ut Rostislavus, princeps Slovenorum, cum Svjatopolco mitterent e Moravia) et miserunt ex *Moravia* (nuntios) ad imperatorem *Michaelem* loquentes ita: Misericordia Dei bene valemus et intraverunt ad nos doctores multi christiani ex Italia et ex Graecia et ex Germania, docentes nos contrario modo, verum nos Sloveni simplices homines sumus neque habemus quempiam qui nos in veritate instituat et sensum (scripturae) interpretetur. Age igitur, domine, mitte talem virum, qui nos omnem veritatem doceat. Tum dixit Michael imperator *Constantino* philosopho: Audisne philosophe verba ista? Alius hoc perficere non potest nisi tu. Ideo dabo tibi munera multa et assumpto fratre tuo *Methodio* abbate, proficiscere: etenim vos estis Thessalonicenses. Thessalonicenses vero omnes pure Slovenice loquuntur. Tunc non ausi sunt repugnare Deo atque imperatori secundum verbum sancti apostoli Petri, prout dixit: *Deum timete, regem honorificate;* sed cum magnum audivissent sermonem in preces incubuerunt cum aliis qui erant ejusdem ingenii atque hi. Ibique manifestavit Deus philosopho *Slovenicas litteras,* (Po Miklošićevu izdanju: et tum deus philosopho slovenicas literas revelavit) et illico litteris formatis et sermone composito cum Methodio iter aggressus est Moravicum. Qui iterum coepit humiliter obtemperans servire philosopho et docere cum eo. Ac tribus annis elapsis reversi sunt ambo ex Moravia, postquam discipulos instituerunt." (v. Prilog B str. 27).

2) „Tum dixit Michael imperator *Constantino* philosopho, itd. ut supra. Slično i Legenda italica: „Imperator eundem supernominatum Philosophum ad se venire rogavit; eumque illuc, id est in terram Sclavorum simul cum *Methodio,* germano suo transmisit, copiosis valde illi de palatio suo datis expendiis (Pril. B str. 7).

Pozvan Konstantin odgovori spravan želji Rastislavovoj, nazirajući u tom odredbu božju, a još spravnije jer u ono doba pravovjerje i crkovni odnošaji u raztrovanomu Carigradu silovali su ga da bježi. Kao revan privrženik rimske stolice uhvao se je nevinim i blagoćudnim slovenskim narodim nadoknaditi sve gubitke, i položiti posred Slovena čvrsti temelj vjere i obrane svega kršćanstva, suprotstati vizantinskoj drzovitosti i njemačkoj pohlepnosti.[1])

Poviest ne kaže, čijim su ovlaštenjem Konstantin i Metodije započeli svoj rad u Moravi. Morava je pripadala k pasovskoj biskupiji; a ova bješe u solnogradskoj mitropoliji. Ginzel misli, da je Rastislav njima dobio potrebito dopuštenje od pasovskog biskupa.[2]) Ako doista nije bilo tako, tko zna, da Rastislav nije baš njih o tome uvjerio? Zar bi se politika žacala od takove sićušne laži? Da je pak Rastislav do malo pitao i u pape vriednih učitelja za svoj narod, dokazuje se iz poslanice, što je kasnije (869) papa Hadrijan II pisao Rastislavu, sinovcu mu Svetopuku i panonskome knezu Kocelju.[3]) Ginzel meće u *spuria* ovu poslanicu;[4]) tako i Hergenröther[5]) No pretežni broj pisaca (medju ovima Palacky,[6])

---

1) „Crtice“ str. 18—20.

2) Ginzel O. c. p. 40

3) Non solum enim ab hacce sacrosancta sede petiistis praeceptorem, verum et a pio imperatore Michaele. Hic misit vobis beatum philosophum Constantinum una cum fratre, priusquàm nos approperaremus. Ginzel O. c. *Appendix*, p. 45. (U Pril. B na str. 51).

4) Zu den offenbar unächten Urkunden über Cyrill und Method gehört: der dem Papste Hadrian II zugeschriebene Brief. O. c. p. 8. (U pril. C str. 9).

5) Hergenröther II, p. 620, not. 114.

6) *Fontes rerum bohemicarum*, p. 46.

Dümmler,[1]) Rački,[2]) Leger,[3]) Dudik,[4]) Jaffè i novi izdavatelji njegovih *Regesta* [5]) ne sumnjaju o njezinoj vjerovnosti. Možemo još držati za istinu, da je Rastislav istom prigodom obznanio papu, da se je u jednaku svrhu obratio k Carigradu, s razloga, što mu trebahu svećenici vješti slavenskome jeziku.[6])

Nikakav starinski spomenik ne donosi u svezu, ma bilo koju, poslanstvo Kostantinovo i Metodijevo s carigradskim patrijarom. Moguće je ipak, da se je carski dvor o stvari prije dogovorio s Focijem. Moguće je takodjer, da se je Focije želio njih oprostiti pošto ne šćadijahu, da s njime slažu.[7]) A da su od tog časa oni pretrgli s Focijem svaki odnošaj, dade se dokazati iz Focijeva potonjeg držanja. U razpisu, što je godine 866 pisao iztočnim patrijarima, Focije pominje svoje zasluge u obraćanju inovjeraca i neznabožaca.[8]) Imenuje u tome broju Armene,[9]) Bu-

---

[1]) *Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*, XIII Bd. p. 181—182, apud Ginzel l. c.

[2]) *Arkiv za povjestnicu jugosl.* (Zagreb 1857) IV, p. 281—288.

[3]) *Cyrille et Methode*, (Paris 1868) p. 113.

[4]) O. c. p. 157, not. 2. „Die Echtheit des päpstlichen Schreibens ist wider Ginzel's Angriffe schlagend dargethan durch W. Štulc in der Schrift: *Život svatych Cyrilla a Methodija*, s. 483—486".

[5]) Jaffè I, p. 372, n. 2924.

[6]) Dr. Ivan Marković: Cesarizam i Bizantinstvo, I. 481).

[7]) Kopitar, *Glagolita* l. c. a. 857.

[8]) ... contra quos (haereticos) septem sancta generalia concilia ... colligebantur, ut impietatis istos per loca diversa, consessio stolones cultro spirituali radicitus extirparent, et campum ecclesiae sativum purum atque impermixtum curarunt efflorescere .. Multae linguae vetustam conspuentes illam foeditatem communem omnium fabricatorem et creatorem, nobiscum hymnis concelebrare edoctae sunt. Photius Opp. II, col. 722.

[9]) Nam qui incolunt Armeniam, Jacobitarum impietate impediti, contra rectae pietatis praedicationem audacius se gerentes . . vestris nobiscum precibus in auxilium conspirantibus, longum illum errorem a se repellere valuere; ita ut hodie Armenorum natio sincero et orthodoxo more christianum cultum profiteatur. *Ibid.* col. 722 sq.

gare,[1]) Rose.[2]) Ali Moravljane, i uspješni rad svete braće kod njih, pa ni Kozare, nigdje ne imenuje. Osim toga, dok je svuda iskao prijateljâ i privrženikâ, te pisao i šiljao knjige na sve strane, nema ni jedne pisane Konstantinu njegovu prijašnjem prijatelju i učeniku, ili Metodiju. Neka su ovi dokazi negativne naravi, ipak su vrlo jaki.[3])

VII.

Konstantin i Metod idu medju Slovene

Prevedši sv. pismo i druge bogoslužne najpotrebitije knjige i uzamši tielo sv. Klimenta, god. 863 ili najdalje 864,[4]) podjoše u dobričas slovenski veliki apoštoli preko Bugarske k očekivajućim Moravljanim. Car Mihajlo bio im baš u svem na ruku, obskrbiv jih obilato svim za poslanstvo potrebitim stvarim, spremivši u isto doba i carske darove knezu Rasti-

---

[1]) Dr. Ivan Marković, l. c., str. 480).

[2]) Sed et insuper barbara Bulgarorum gens, et Christo invisa et infesta, in tantam mansuetudinem et Dei cognitionem convertitur .... ut praeter omnem expectationem in fidem christianam insiti transierunt. *Ibid.* col. 723.

[3]) Certe non modo gens (Bulgarorum) universa antiquam suam impietatem pro fide in Christo commutavit; sed insuper, quod multorum vocibus decantatur, cum post se omnes, quod crudelitatem attinet et sanguinis fundendi cupiditatem, in secundis reliquerint, et illud quod vocatur Rhos (τοῦτο δὴ τὸ καλούμενον τορῶς — Ῥως —), ... illi ipsi in praesenti sinceram et impermixtam religionem Christi pure profitentes ... in numero semet et ordine reposuerant subditorum. *Ibid.* col. 735.

[4]) Nemože se nikako uzet da to bilo g. 864, jer su sveta braća provela preko četiri godine u Moravskoj prije nego su pošla u Rim (v. Leg. ital. pogl. 7 i Leg. morav. pogl. 6) a stalno je da su došla u Rim pod konac g. 867.

slavu, preporučivajući mu sa sliedećim pismom blagovjestnike, naloživši Konstantinu da mu ga glavom izruči:[1]) „Bog koji želi svakomu da k razumu istine pridje i na savršeniji se čin uputi, videći vjeru i nastojanje tvoje, ono što prije nije bilo nego u stara vremena, eto u naše doba obistini se, da u vašem jeziku budu vam objavljene knjige (slova), da se tim i vi pribrojite velikim narodim koji svojim jezikom Boga slave. Mi toga filozofa Konstantina, častna, blagovjerna i vrlo književna čovjeka, komu sam Bog slova objavi, k Tebi šaljemo. A ti pak primi taj dar bolji i savršeniji od svakoga zlata i srebra i dragoga kamenja i prolaznoga bogatstva. Š njime daklen čvrsto ustani i utisni ga u srca svih neka Boga traže; nemoj zabacivati obće spasenje; već sve ohrabri da nesustanu, nego neka putuju stazom istine, po kojoj ćeš i Ti, vodeći jih svojim primjerom nauku božjemu, primiti tvoju plaću i na ovom i na drugom životu za sve duše hoteće vjerovati u Krsta Boga našega, od sada i do vieka, tim i u dojdućim naraštajim uspomenu ostaviti podobnu velikomu caru Konstantinu“. [2])

---

[1]) Legenda Moravica. Cap. 4.

[2]) Žitije sv. Konstantina. Rački („Viek... II. str. 141 i 142) donoseć izvornik dodaje mu i sliedeći latinski prevod: „Deus, qui vult omnem hominem ad intellectum veritatis pervenire, et ad perfectiorem statum tendere, videns tuam fidem, tuumque conamen, illud, quod antea non erat, nisi priscis temporibus, nostro effecit tempore, ut vestra in lingua revelaret libros (litteras), quatenus etiam vos magnis adnumeremini nationibus, quae sua lingua Deum glorificant. Nos hunc philosophum, virum honestum et orthodoxum et valde eruditum, cui eosdem Deus revelavit (ad te) ire iussimus. Tu autem accipe hoc donum majus et honorabilius omni auro et argento et lapidibus pretiosis et transituris divitiis. Cum eo itaque surge velociter et omnium cordibus imprime doctrinam, ut quaerant Deum; communem omnium salutem noli ejicere; sed omnes instigato, ne sint socordes, verum in via veritatis ambulent; quo etiam tu, ill s ad intellectum rerum divinarum proprio labore perducendo, hujus vice in hoc et in futuro saeculo accipias mercedem pro cunctis animabus, quae volunt in Christum Deum nostrum credere et nunc usque in finem, utquae instar magni Imperatoris Constantini memoriam sui relinquas caeteris generationibus.“

Putujući sa pratnjom kroz Bugarsku sveta braća svratiše se u dvor ondašnjega kneza Boriša, tada još poganina, koji ostavivši zaludno vojevanje promišljaše u samoći o kršćanstvu. Na njegovu molbu ostadoše neko vrieme u Bugarskoj, propoviedajući rieč božju tolikim uspjehom da se je mnogi narod pokrstio, a jurve pokršćeni u vjeri utvrdili. Sumnji se jeda li se tada Boris pokrstio, ali boravljenje svete braće i s toga je znamenito, jer Bugari tim upoznadoše slovensko pismo, do malo se od Carigrada odvratiše i k Rimu prištupiše, šaljući svoje poslanike velikomu Nikoli I, što se je sve to najviše uplivom svete braće izvelo. [1])

Medju vjeroviestnicim koji su uplivali na Bugare, da se pokrste grčka poviest (Iv. Skilitzes, Cedren i Konstantinov produžitelj) spominje i nekoga kalugjera Metoda, rimljanina, po zanatu slikara, koji je, na Borisovu želju, naslikao strašni posljednji sud božji i tim Borisovo srce tako dirnuo, da se pokrstio. Šafaržik (Starožitnosti, slov. 817) i Palacky (Dějiny českého naroda 137) drže da se pod slikarom Metodom ima razumjeti naš sv. Metod, jer nema sumnje da i sv. Metod bio vješt slikanju, a „rimljanin" se zvao kao gradjanin „novoga Rima" Carigrada. Ali drugi drže, a s njima i stožernik Bartolini (Danilov prevod, str. 21 u opazci), da su to „puke poviestne zablude". Rački ostavlja pitanje ne riešeno („težko je sada riešiti.") [2]).

Neki sumnje, da li su sv. Braća i samo prošla kroz Bugarsku, a kamo li stekla i ondje kao kod

---

[1]) „Crtice" str. 23 i 24.

[2]) „Viek i djelovanje sv. Cirylla i Methoda", Rački, II, str. 144.

ostalih Slavena neizmjernih zasluga. Na to stožernik Bartolini ovako odgovara:

„Neki učeni pisci sciene da su sveti Ćirilo i Metod samo mimogred pripoviedali Vangjelje Bugarima, jer je njihovo poslanstvo išlo na Moravsku, i jer Bugari, ako i blagonakloni svetoj vjeri, još ne bijahu pripravljeni da ju prime. Ali nas vjerodostojna pisma uče: ako se kralj Bogoris i pokrstio stopru g. 865, tojest dva godišta pokle su Ćirilo i Metod pošli iz Bugarske, i dočim su ona dva već bila u Moravskoj; ipak da su Bugari njihovim trudom na vjeru obraćeni. Zaisto Moravsko žitje kaže, da oni, krenuvši put Moravske, podjoše prie u Bugare, koje pomoću božije milosti obratiše na hristjansku vjeru Potvrdjuje Česko žitje, s. Ćirilo, izvrsno izučen u grčkoj i latinskoj knjizi, pokle je obratio Bugarsku na Isusovu vjeru, da je u ime svete i nerazdieljene Trojice ušô u Moravsku. Nadolazi još treće, Bugarsko žitje i potvrdjuje, blaženi otci i naučitelji Metod i Ćirilo, sjajni svojim životom, naukom i čudesima, da su ovo zadnje doba prosvjetlili Bugarsku zemlju, izprosili od božijega Duha milost da izume Slavenska slova, kojima prevedoše iz grčkoga jezika u Bugarski od Boga nadahnute knjige i velikim nastojanjem naučiše vrjednije od svojih učenika sveti nauk. Iz ovih rieči rek bi da je Žitje pisano malo potle smrti dvaju Apostola, kada su njihovi učenici Klimenat, Gorazda, Naum, Angjelar i Sava, prognati iz Moravske, pribjegli u Bugarsku. Napokon starinski rukopisani Časoslov u Olomucu, glavnom gradu Moravske, spominje da je s. Ćirilo došô sa s. Metodom pripoviedati sveto Vangjelje u Moravsku, pokle je obratio na Hristovu vjeru Bugare. Ove povjesne uspomene triju raznih naroda, i samoga bugarskoga,

obraćenih na svetu vjeru trudom dvaju s. Apostola, prikazuju dokaz najtvrdji tomu, što, ako su i ini poslanici posijali vangjelsko sjeme u Bugare, ipak Ćirilo i Metod, govoreći s njima njihovim jezikom, tako su to sjeme obradili novim znojem i trudom, da je urodilo napunim i ustostručenim plodom."

Na ove Bartolinieve dokaze, možemo mi sa Račkiem [1]) nadodati i svjedočanstvo ruskog ljetopisca Nestora (11. vieka) i našega ljetopisca (iz 12. vieka) popa Dukljanina, koji u poglavju VIII. [2]) pripisuje sv. Ćirilu pokršćenje svih Bugara („I na viru krstjansku obrati svu Bulgariu" „Post haec convertit totam gentem Bulgarinorum"). Ovo se u glavnom sudara s onim što pisao g. 864, dakle neposredno nakon polazka sv. Braće u Moravsku, Papa Nikola I. Salamunu biskupu Kostničkomu [3]). Ali svjedočanstvo povrh svih svjedočanstva imamo u činjenici, da je, rek' bi najveći broj Ćiril Metodovih učenika bio iz Bugarske i da je jedan od njih (Konstantin) bio od svetoga Metoda posvećen kao biskup u Bugarskoj. A odakle Bugari sa sv. Braćom u Moravsku, ako ne na prolazku kroz Bugarsku i odakle tolika ljubav i odanost prema sv. Braći, da voljeli njima nego domovini, ako ne jer ih primjer i djela sv. Braće u Bugarskoj zaniela i za sv. Braćom u inozemstvo odvela?

* * *

---

1) Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda II., 143, 144.

2) V. Prilog D. na str. 3 i 4.

3) Mansi, tom. XV. str. 457 ....„ Quia vere dicis quod christianissimus Rex speret quod ipse rex Bulgarorum (Boris) velit converti *et multi ex ipsis christiani facti sunt*, gratias agimus Deo, quem precamur.. . (Bartolini, l. c.)

Ostavivši sa sretnim uspiehom knežev dvor i Bugarsku, pohitiše k Moravskoj, gdje su največom željom očekivani bili. Netom puče glas da se približavaju, sve se uzradova, osobito kada razumješe da sobom uz tielo sv. Klementa i slovenske knjige nose; sgrnu se vas narod da jih pristojno dočeka. Stupajući oni priestolnim gradu, eto im na susret kneza Rastislava sa velikašim i sa svim pukom pričekavši jih največom častju i radostju.

Njemački svećenici, ne samo s toga što nisu slovenskoga jezika poznavali nego i s toga što su siloviti bili, nisu mogli istine kršćanske temeljito u srce Moravljana posaditi; a uz to budući i sliepa ratila njemačkih vladara, Sloveni su njih i vjeru što su propoviedali mrzili. Svemu tomu zlu odmah sveta braća spremiše se da što prije doskoče. Oni najprije, kako vidjesmo, počeli podučavati moravsku djecu pismu i knjizi, zatim crkovnoj službi i bogoslužju, tim pripraviti mladež za narodno domaće svećenstvo, koje bi im u pripomoć došlo, trud i radnju nastavilo. Da iz puka zle običaje, praznovjerja i razne zloće iztriebe, upotrebljavahu britku kosu užgane rječitosti, kojom su zanemarenu njivu krčili i čistili. Naučivši pismu mnoge učenike, bogoslovnoj znanosti i božjoj službi, prevedoše na slovenski jezik sve za porabu potrebite knjige. Sada apoštoli sa učenicim počeli u sve glase pjevati i pripjevati slovenskim jezikom jutrnju *(matutinum)*, časove *(horae)*, večernju i povečernju *(completorium)* i tajne službe ili liturgiju.[1])

---

[1]) Žitje sv. Konstantina gl. XV. Dr. Marković drži, da se „trudno može vjerovati, da su u prvoj periodi apostolskog svojeg rada (863—867) uveli slavensku misu. Da to budu uradili, pošto do tada nigdje na svietu nije služena misa slavenskim jezikom, doista pasovski biskup i mitropolit Adalvin bili bi ih tužili papinskome legatu Arseniju, koji je godine 865

Tako slovenska liturgija započe uz najveću radost puka i svega naroda u Moravskoj, gdje su veliki apoštoli kroz četiri godine (863-867) neumorno i najblagotvornije djelovali, vjeru Krstovu i slovensku prosvjetu uvadjajući i šireći i vas narod, na bolje okrćući, tim sve iztočne gubitke obilno nadoknadjivajući. Ali pakleni zlotvor nije mogo to mirnim okom gledati, s toga užeže najveći odpor, da sve te čestite početke osujeti i u začetku satare. [1])

VIII.

Počele protivštine.

Silno se odaje mržnja njemačkoga naroda proti slovenskomu življu još od prvoga pojavljenja na pozorištu povjestnice, pak se kroz sve vjekove tovećom užganošću provlači, i svaki napredak Slovena nastoji, ama na budi kojem polju, zaustaviti. To nam isti njemački ljetopisci raznih vjekova nepobitno svjedoče. Njemački ljetopisac desetoga vieka poznati Vidukind sam kaže: „Niemci vojuju za slavu i veliko gospodstvo, a Sloveni samo da robstvu izbjegnu". Češki ljetopisac dvanaestog vieka Kozmas

---

pohadjao stolne crkve, reznansku, pasovsku i salcburžku; a to niesu uradili." (v. Marković p. 481 i 482).

Mi se s time ne slažemo, jer ne samo Žitje sv. Konstantina, nego i druge legende očito uvjeravaju, da su oni već prvih godina apostolovanja uveli staroslavenski jezik i u sv. liturgiju, kako to dokazasmo u Prilogu L na str. 156—159.

I stožernik Bartolini je mnenja, da su sv. Braća već prvih godina apostolovanja uveli podpuno u službu božju slovjenski jezik i na podkrjepu navadja (l. c. str. 25) što se o tom pripovieda u nekom davnom rukopisnom časoslovu našastu u Olomucu (Ex antiquo Breviario MS. Olomucensi).

[1]) V. „Crtice" str. 23—25.

veli: „Niemci iz prirodjene im nadutosti i oholosti nigda nisu prestali prezirati Slovene“. Ni isto kršćanstvo neutaži njemačku mržnju, već silom pokršćivajući Slovene htjeli su Niemci svakako da se u isto doba i poniemče. S toga su Moravljani slov. apoštole najveselije primili, jer su po njih i dosadnoga robstva njemačkoga uhvali se otresti. Njemački rodoljubi i svećenici Vidukind, Ditmar, Adam Bremenski, Helmond sa inom povorkom ljetopisaca, uz svu mržnju što ju prama Slovenim odaju, nemogu a da nepokude njemačko postupanje.

Govori Adam Bremenski: „Bez ikakve sumnje davno bi se i odveć lasno na vjeru kršćansku Sloveni obratili bili, da ne bude se tomu uzprotivila gadna lakomost njemačkih Saksonaca, kojim daleko je više stalo do utjeravanja poreza nego do obraćanja narodâ. Ovi nesretnici nepazeći kako velika pogibio radi njihove prevelike pohlepnosti prieti, buduć lakomošću u slovenskoj zemlji kršćanstvo uznemirili, i podčinjene Slovene okrutnošću na bunu prisilovali, sada preziru spasenje onih koji bi tužni vjerovati željeli, jer od njih samo novac išću. Kada bi samu vjeru tražili, oni bi i vjerovali i spašeni bili, a mi bismo tada mir i pokoj uživali“.*) „Kralj njemački Hinko u strašnom boju porazi Slovene, a koliko jih živih preostale, silom pod težki danjak i kršćanstvo podvrže“.**) „Njemački vojvoda Bernard iz same pohlepne lakomosti najokrutnije narod slovenski je gnječio, i silovao ga tim opet na poganstvo“.***) „Jedino su se s toga Sloveni opet na po-

*) Histor. ecclesiast. I. III. cap. 25.

**) Op. cit. I. I. Cap. 48.

***) Helmond, Chronic. Slavor. I I. cap. 16.

ganstvo povraćali, da se tim kako izmaknu nemilom njemačkom progonstvu".*) „Konrad je čestim bojevim nastojao sasvim Slovene uništiti; s toga kršćanska vjera i čast kuće božje nisu mogli napredovati, jer se tomu obiestno protivila lakoma pohlepnost Niemaca. — „Saksonski vojevoda Bernard, hrabar ali lakomošću zanešen, Slovene tolikim nametim naprti, da neobazdirući se ni na Boga ni na svećenike na ništo se nije znao smilovati".**) „Odavno bi kršćanska čast i nastojanje svećenstva bilo uspjelo, da ne bude to lakomost Niemaca zapriečivala".

Na sve ovo jadikovali su i tužili se Sloveni kraljim i vladarim njemačkim, ali uzalud. Govorahu pak pred Ljudevitom kraljem: „Knezovi naši Niemci tako nas nemilom okrutnošću muče, da poradi pobiranja poreza i najstrahovitijega robstva u komu se jadni nahodimo bolje nam je umrieti no živjeti. Kako ćemo novu kršćansku vjeru prigrliti, kako li crkve graditi i kršćenju se podvrći kada nam se tužno bježanje neprestano naviešćuje? oj! kada bi kakvo god mjesto obstojalo kamo bismo pobjegnuti mogli! Ako podjemo k Traveni, eno nas onamo ista nevolja čeka; ako li pak k Panimi rieci prispijemo, eto nas i ondje još gora nevolja susreta. Što nam dakle preostaje? Ništa drugo već postojbinu ostaviti, preseliti se na more i u morskim valovim pribivati.***)

---

*) Vidukind. Annal. Saxon. An. 940.

**) Helmond. Op. cit. cap. 19.

***) Op. cit. cap. 83. Quotidie emungimur et premimur usque od exinanitionem...... quid ergo restat quam ut amissis terris feramur in mare et habitemus cum gurgitibus".

Epistol. Episcop. Bavarens: „Sive velint, sive nolint regno nostro subacti erunt".

Konst. Porphirog. De Adm. Imp. cap. 30. „Tanta crudelitate utebantur Franci ut lactentes adhuc eorum pueros canibus objicerent", Ditmar. III. 56.

I svećenici njemački malo su se od ostalih razlikovali u postupanju prama Slovenim. Svjedoči nam oni inadni prkos proti istim papam rimskim, kada su ovi za Slovene svoj glas dizali. Njemački biskupi govorahu: „Ili htjeli ili nehtjeli Sloveni moraju našoj volji i oblasti podvrći se“. Kako su sa Hrvatim postupali i to nam tudjin *kaže*: „Tolikom okrutnošću Niemci sa Hrvatim postupahu da su im istu nejaku dječicu grabili i kušcim bacali“. „Niemci su, kaže njihov Ditmar, Slovene kao marvu po trgovištim osobito Židovim, prodavali, koji su jih pak po drugim trgovištim razprodavali“.

Iz ovih kratkih crtica, odnosećih se na razno doba, svak lasno upoznati može kakvim su duhom Niemci naprama Slovenim disali, kakvim li načinom imaju bit proti slovenskim apoštolim ustali, da svako slovensko dobro bilo kršćansko ili prosvietno iz same zlobe unište ili zaprieče. Opaziv oni kakvim uspjehom napreduje djelovanje apoštola Konstantina i Metoda, najprije ustadoše proti slovenskom jeziku, pak slovenskoj liturgiji, a onda proti Konstantinu i Metodu, okrivljujući jih svakim potvoram. Govorahu bo: „Neslavi se Bog u tom jeziku, jer on nije u početak ta slova stvorio, niti je na daski križa posvećen kao što žudinski, latinski i grčki“.

Protiva ovim i sličnim prigovorim borio se je filozof Konstantin, dokazivajući kako je zlo držati se načela, da se samo u tri jezika može Bog moliti. Jer ako je na križu Krstovu osuda u ta tri jezika dana, onda bi ta tri jezika i najsvetogrdnija bila, budući žudinski, grčki i latinski narod vikao: propni! propni! i tim jezicim smrtna osuda izrečena, dočim Bog je dragi prištedio nevini jezik slovenski, da mu se njim hvale i slave uzdižu.

Borba proti liturgiji slovenskoj od Niemaca u vrieme apoštola Konstantina i Metoda započeta, nastavila se je i za njihovih učenika, provlačila se je kroz sve vjekove, te i sada traje.[1])

IX.

Putovanje preko Panonije i hrvatskih zemalja u Rim.

Njemački svećenici, pridošli iz Solnogradske mitropolije u Moravsku, razljućeni otidjoše, kada vidješe, kako je uspio trud s. Ćirila i Metoda, dočim oni od svoga propoviedanja malo i ništa ploda ne ubraše; te su se kao sablažnjeni izkazivali, što je slavenski jezik uveden u svetu Liturgiju. Njihovu su zlovolju podjarivali politički i strančarski uzroci; oni bo su smatrali dva slavna vangjelska vjestnika kao neprijatelje Ljudevitu Njemačkomu, a prijatelje Rastiću, dočim su ova dva kralja medju sobom ratovala.

S toga njemački svećenici osvadiše dva sveta Apostola pred S. O. Papom Nikolom I, da su samovoljno zabacili latinski jezik, jezik Rimske Crkve, a uveli u svetu Liturgiju i u božiju službu varvarski jezik slavenski. Veliki Papa Nikola I, dočuvši s jedne strane slavna djela svete braće Ćirila i Metoda, kako su na svetu vjeru obratila Kozare, Bugare i Moravljane, i kako su našla moći svetoga Klimenta Pape, u velike se o tom uzradova; a s druge strane paka začudi se, kada do njega dodjoše osvade, da su ona

[1]) „Crtice" str. 25—29.

dva po svojoj oblasti odredila porabu Slavenskoga jezika u svetosvetom Posvetilištu i u pjevanju crkovnih pjesni. S toga zaželi da jih vidi, kano božije angjele, koji su djelovali spasenje dušâ po onim narodima, a da ih i sasluša što su uradili sa Slavenskim jezikom u božijoj službi; te apostolskom poslanicom pozove jih da imaju doći u Rim, obaviestit njega o narodima predobivenim Crkvi svetoj Isukrstovoj. Čim su dva sveta Apostola doznala za tu želju S. O. Pape, vesela što ih Isusov Namjestnik zove, krenu put Rima.[1])

Sv. su Braća i tako već prije iz vlastite pobude i iz odanosti prema Sv. Stolici, o cielom svom radu izvješćivali Petrova nasljednika, pak su se radovali, što mogu i ustmeno obaviestit Papu i svoje djelovanje opravdat.[2])

Uzev moći sv. Klementa, i izabrav nekoliko vriednijih učenika, koji bi za biskupsku oli svećeničku čast dostojniji bili, sa prevodom bogoslužnih knjiga,*) alalivši se sa milim zaštitnikom i dobrotvorom Rastislavom i obljubljenim moravskim pukom, podjoše donjom Panonijom. Razumjev još prije knez Kocel o djelovanju svete braće, prohodeći oni njegovom državom, pohiti da jih u svoj dvor čini svratit pričekavši jih najvećom radošću. Oni se neko vrieme kod njega zaustaviše, naučiše Kocela slovensku knjigu, pobraše 50 odličnijih učenika te jih podučiše

---

[1]) v. Bartolini (preveo Danilo) str. 25, 26.

[2]) Ginzel. Geschichte der Slavenapostel. 44: „Ohne Zweifel unterliessen die Brüder nicht, im eigenen Namen an den Papst zu schreiben, demselben ihre bisherige Wirksamkeit zu schildern, ihren mit der römischen Kirchen vollkommen übereinstimmenden Glauben darzulegen, ihrer Verehrung gegen den apostolischen Stuhl Ausdruck und Kunde von dem durch Constantin auf gefundenen Schatze der Reliquien des h. Clemens zu geben.“ O izvješćivanju govore i legende: talijanska (pogl. 8), moravska (pogl. 6), panonska (pogl. 6).

*) Translatio s. Clementis cap. 8.

istoj knjizi, zatim se dalje uputiše. Kocel i vas se narod pri odlazku sv. Braće ožalostiše i najčastnije ih propratiše. Kocel nudio velike darove, a oni umolili mjesto darova neka pušti na slobodu sužnje u ratu zarobljene; što odmah Kocel učini.

Providnost je, kao nekoč i sa Apoštolim, sa ovom svetom Braćom postupala, jer, prisiljeni u razne strane putovati, svuda su rieč božju propoviedali i narodu slovenskomu pismena i bogoslužje narodno priobćivali. Tako jih put na Hrvatsku i na Dalmaciju navede, da i hrvatskom narodu novo sredstvo prosvjete i ukriepljenje u vjeri prenesu. Došav u užu Hrvatsku i Dalmaciju godine 867, koji još bili u tminam poganstva ili krivovjerstva, obratiše ih i u vjeri ukriepiše. Znadući kako se još Neretvani opirahu svjetlosti vjere svete, navratiše se i k njima. Čujući jih Neretvani u svom jeziku propoviedati odbaciše krive bogove, primiše istine evangelske i zbilja se pokrstiše.*) Nu nemogoše za dugo se s njima sveta braća zadržati.

Ovom zgodom Hrvati i Srbi upoznadoše pismo i bogoslužje slovensko, te ga objeručke zagrliše.[1])

---

*) Farlat. Tom. III pag. 66.

[1]) Jagić piše: „U Hèrvatah vladaše od iskona *glagolsko* pismo (još za kralja Zvonimira poznavahu, barem na nadpisih, *oblu* glagolicu), kod Sèrbah ako i neima izravnih, ali ima neizravnih, ne vanjskih već nutarnjih svědočanstvah, da su negda **i oni**, barem za kratko vrěme, upotrebljavali glagolicu; kasnije obvlada sasvime pismo ćirilsko.“ (Priměri starohèrvatskoga jezika. Zagreb 1866, II., str. XII) (V. o tom i str. 15).

Pa opet, spomenuv *prvo doba* glagolice, doba *borbe* od IX.—XII. vieka: „Hèrvati stojaše izpèrva u nekom dèržavnom pokroviteljstvu bizantskom, ali u cèrkvenoj svezi s Rimom, nego *upravo u doba biskupovanja Metodova* prionuše sa svojim vladarom Sedeslavom za iztok, možebit zato, što su tim putem mislili, da obrane *slověnsko bogoslužje*, kojemu se je on čas živo opirao živalj latinski.“ Za tim spomenuv kako Ivan VIII. učinio kraj tomu, dozvoliv porabu glagolice, Jagić dodaje: „Od toga časa širilo se slověnsko bogoslužje bez prestanka po hèrvatskoj dèržavi.“ A nekoliko redaka niže: „Već tečajem ove pèrve dobe razprostiraše se glagolica po

I. stožernik Dominik Bartolini, u svom poznatom djelu o sv. Ćirilu i Metodu, drži kô stalno, da je osobito sv. Metod, bio više puta Dalmaciji, te piše (v. Sv. Cirilo i Metod.... Preveo pop Ian Danilo, str. 95—98):

„Nije ni Slavenski narod naseljen onda po Dalmaciji ostao lišen vangjelskoga nauka Metodijeva. Nema sumnje o tom, što je napominjao od skora u svojoj liepoj okružnici Nadbiskup Zadarski,*) kada je Dalmacija bila pokrajina Rimske Carevine, da je primila vangjelsku svieću, unesenu još za apostolskih vremena Titom učenikom s. Pavla i inim učenicima s. Petra, i da je Hristovoj Crkvi prikazala paome svojih mučenika. Ali od V do VII vieka dolazahu narodi različiti od onih koje su Rimljani podložili, navlastito slavenska plemena, koja su veliki dio Dalmacije naselila i poganska bila. Bijaše još tu

---

Dalmaciji, po dalm. i hèrv. otocih i po zapadnoj Istri". Iz razvoda bo istranskoga doznajemo sasvim vĕrodostojno, da su onuda već u XII. stolĕću upotrebljavali u svih službenih spisih, koji su prostomu puku namĕnjeni bili, hèrvatski jezik u glagolskom pismu (Poimence spominju se god. 1125., 1150., 1170. i t. d.). Još hèrvatski jezik na glagolskom pismu cvao po otocih, imenito na Kèrku, gdĕ nam to svĕdoči listina dobrinjska, koju pisa god. 1100 „Kirin sin Radonjin". Po Dalmaciji odlikovaše se osobito manastiri benediktovski, bogate zadužbine hèrvatskih velikih županah i kraljeva; kao n. p. manastir rogovski". (l. c. str. XII.—XIV.).

A da su pak u istinu sv. Ćiril i Metod bili i u Dalmaciji, a osobito sv. Metod po više puta, to smo mi u prilogu L obširno dokazali. (v. str. 24—28, pa 39—57, 58—94, 94—145 toga Priloga u II dielu knjige, pod stavkama: *a*, *b*, *c*, *d*, *e* *f*, *g*, *h*, *i*, *j*, *k*, *l*). Tu se očito vidi, da je, poimence sv. Metod putovao i po moru, bez sumnje na hrvatskim brodovima; da je putovao skupa sa sv. Teodozijem biskupom gradà Nina; da je uplivao nek se Hrvati u doba razkola drže vierno sv. Stolice; da je on ili glavom ili preko svoga učenika plemića ninskoga sv. Ivana pokrstio Neretvane i možda upravo u Ninu krstio neretvanskoga kneza Višeslava; da je i sabor u Duvnu bio pod uplivom sv. Metoda, a njegov učenik sv. Ivan Ninski vršio razna visoka poslanstva u ime kneza Rastislava, u ime Pape Ivana VIII. i u ime kneza Branimira, i t. d.

*) Pastirica, prep. Prag. Petra Dujma Maupas nadbiskupa Zadarskoga dneva 2 veljače 1881.

većim dielom stari katolički naseljenici sa svojim biskupima, koji su počeli podučavati u hristjanskoj vjeri novonaseljene, ali se nisu s njima razumievali, a trudno je bilo njihov jezik još bez pisma naučiti. Kada su prvi put iz Moravske Ćirilo i Metod došli u Rim preko Hrvatske, dodjoše i do dalmatinske granice, te kao pravi sijači vangjelsko su sjeme prosipali gdje su god do Slavena dopirali, jer su njihov jezik poznavali, a ovo sjeme nije neplodno ostalo nebesnomu domaćinu. Na povratku iz Rima u Moravsku Metod je *po drugi put i po treći put prošô kroz Hrvatsku i Dalmaciju*, a onda nije samo mimohode naviestio Slavenima rieč božju, nego se morao na dalje zadržati, što očito svjedoči Liturgija Slavenska, još sada u životu po Dalmaciji, uzdržana očinskom skrbi SS. OO. Papa, i biskupâ, koji joj promiču nauk. Ovo potvrdjuje zanimivo jedno pismo, jedan komad iz knjižice „de conversione Carantanorum“ gori navedene, gdje je rieč bila o biskupima poslanim u Korušku iz Solnogradske mitropolije; koje pismo toliko je više dostojno vjere, što potiče iz pisca, kako bi rek suvremena i Metodu protivna, a prijazna Solnogradskomu svećeništvu. Evo ga: „....Iza njega (Hosvalda) prošlo nekoliko vremena, kada dodje neki Slaven iz strana Istre i „Dalmacije, po imenu Metod, koji je iznašò Slavenska „slova, i slavenski je obavljao božiju službu, a latinsku „učinio da bude pohuljena, napokon iz Korutanskih „strana prognat udje u Moravsku, i ondje je umrô“.[1])

---

[1]) Ginzel, str. 68, n. VI. (Wattenbach, Beiträge, pag 50).
„ . . . . . Post hunc (Hosbaldum) interiecto aliquo tempore super venit quidam Sclavus ab Hystrie et Dalmatie partibus nomine Methodius qui adinvenit Slavicas literas, et Slavice celebravit divinum officium et vilescere fecit Latinum; tandem fugatus a Karentanis partibus intravit Moraviam, ibique quiescit“. (v. u ovoj knjizi Prilog B na str. 81).

Ovim je dakle dokazano da Metod prvi put na povratku iz Rima prodje kroz Dalmaciju, pa iz Moravske udje u Korušku, gdje su ga zadesile protivštine Solnogradske, već prije napomenute.

Još jedan povjesnički dokaz pristupa na potvrdu, da su sveti Slavenski Apostoli pomogli propoviedati Vangjelje u Dalmaciji, to jest veliko štovanje prama njima u onom puku, koji njih u javnim molitvama nazivlje kao odvjetnike i poglavite pokroviteljе pred Bogom. Sl. Prag. Ivan Crnčić Kanunik znamenite zborne Crkve s. Jerolima Slavenskoga u Rimu, učenjak u Slavenskoj njemu domaćoj knjizi, velikom udvornošću priopćio nam je što je on našô u starom pismu, još g. 1860 pregledanu i razjašnjenu povjesnim, liturgičnim i jezikoslovnim crticama u Zagrebačkom „Katoličkom Listu". Ovo Slavensko pismo, na koži pisano, hrani se u Carskoj knjižnici u Beču, a pisao ga je Vid iz Omišlja, Krčke biskupije u Dalmaciji g. 1396, i uzdrži dio Rimskoga časoslova, to jest „proprium de tempore". U ovom su časoslovu Vele litanije sjedinjene s činom čiste sriede, u kojim Litanijama napomenut je s. Ćirilo ovako: *Sveti Kurile;* kako je ovi Slavenski Apostol u starim liturgičnim knjigama Slavenskim svedjer nazvan, to jest *Kuril* ili (riedko) *Ćuril*, a nigda *Ciril.* U ovim litanijama zazivani su i ini dalmatinski svetci, to je: *s. Krševan* pokrovitelj Zadarski, *s. Anselmo* Ninski i *s. Giorgje* pokrovitelj mnogo Slavenskih strana po Iliriku.

Jakov Coleto, oslanjajući se na općeno narodno čuvstvo po Iliriku, u primjetbama mučenikoslovu iliričkomu pod dnevom 9 ožujka, spominje da: „Sveti „Ćirilo i Metod svojim apostolskim trudom privedoše „na vjeru i zakon Hristov Slavenske narode"; (dakle

i one u Dalmaciji).*) A još jasnije isti pisac u „Illyricum Sacrum“ tvrdi da „ovima (svetcima Cirilu „i Metodu) Slavenski narodi i ilirički duguju za obred „Papama Rimskim potvrdjen, da služe čin i božiju „službu u svom jeziku; i vele su dostojni, da ih najvišim poštovanjem časte puci Iliriku i da ih drže „poglavitim pokroviteljima cieloga naroda.“ **) [1])

Bilo je svetim apostolim k Rimu hititi, pak jih iz Dalmacije put odnese u Mletke.

U Mletcima udariše na Konstantina biskupi i popovi i kalugjeri kao vrane na sokola govoreći: „Kaži nam čovječe, kakve si to knjige napisao Slavenima, kakvih nije nikad nitko prije pisao, ni apostoli, ni rimski papa, ni Gregorije bogoslov, ni Jeronim, ni Augustin? Mi znamo za tri samo jezika, na kojima treba u knjigama slaviti Boga: židovski, grčki i latinski“. A filozof im odgovori: „Ne daje li Bog dažda svima jednako? Ne obasjava li sunce sve jednako? Ne udišemo li vazduh svi jednako? A vas kako nije stid odrediti tri samo jezika a sva ostala plemena i narodi neka budu sliepi i gluhi? A kažite mi, je li Bog tako slab, te ne bi mogao dati, ili je tako zavidljiv, te ne bi htio dati? Mi poznajemo mnogo naroda, koji imaju svoje knjige i na svome

---

*) Jacobus Coletus in Adnotationibus ad Martyrologium Illyricum ad diem 9 Martii.

„In Moravia SS. Cyrilli et Methodii, qui Slavorum gentes apostolicis laboribus ad Christi fidem perduxerunt.“

**) Coletus in Illyrico sacro, tom. VIII, str. 296, op. 4.

„Iis (Sanctis Cyrillo et Methodio) gens Slavonica et Illyrica ritum debet divina Officia Mysteriaque celebrandi propria ipsorum lingua, a Romanis Pontificibus probatum; et digni maxime sunt, qui summo honore ab Illyricis hominibus colantur, habeanturque veluti principes nationis totius patroni....“

[1]) Ove Bartolinieve rieči po izvorniku naći će čitatelj doslovno prenešene u prilogu L na str. 24—26.

jeziku slave Boga. Eno vam Jermeni, Persijanci, Abazgi, Iberci, Sugdi, Goti, Avari, Tirsi, Kozari, Arapi, Egićani, Sirci i mnogi drugi! Ako vam ni to nije dosta, a vi čujte knjige što pišu! David vapije govoreći: Pjevajte Gospodu pjesmu novu, pjevaj Gospodu, sva zemljo! I opet: Raduj se Gospodu, sva zemljo; pjevajte, poklikujte i popievajte! A na drugome mjestu: Sva zemlja nek se pokloni tebi i poje tebi, neka poje imenu tvojemu: I napokon: Hvalite Gospoda svi narodi, slavite ga sva plemena! Sve što diše neka hvali Gospoda! A Matej u evangjelju piše: Dade mi se svaka vlast na nebu i na zemlji; idite dakle i naučite sve narode, krsteći ih . . . i učeći da sve drže što sam vam zapoviedao . . . Tako i Marko: Idite po svemu svietu i propoviedajte evangjelje svakome stvorenju . . . A znaci onima, koji vjeruju, bit će ovi: imenom mojim izgonit će djavole, govorit će novim jezicima . . . A evo što govori Gospod i vama, učiteljima zakona: Teško vama književnici i farizeji, licemjeri, što zatvarate carstvo nebesko od ljudi; jer vi ne ulazite niti date da ulaze koji bi htjeli. I opet: Teško vama, zakonici, što uzeste ključ od znanja; sami ne udjoste, a koji šćadijahu da udju, zabraniste im. A čujte što Pavao piše Korinćanima: Ja bih htio da vi svi govorite jezike . . . A k o t r u b a d a n e r a z g o v i e t a n g l a s, t k o ć e s e p r i p r a v i t i n a b o j? T a k o i v i a k o n e r a z u m l j i v u r i e č r e č e t e j e z i k o m, k a k o ć e s e r a z u m j e t i š t a g o v o r i t e? j e r ć e t e g o v o r i t i u v j e t a r. Ima na svietu Bog zna koliko različnih glasova, ali ni jedan nije bez značenja. Ako dakle ne znam sile glasa, bit ću kao niemac onome, kome govorim, i onaj koji govori, bit će meni niemac . . . Kako će onaj koji stoji mjesto

prostaka reći amen po tvome blagoslovu, kad ne zna šta govoriš? ... Ne zabranjujte, braćo moja, govoriti jezicima. I još govori Pavao: I svaki jezik da prizna da je Gospod Isus Hrist na slavu Boga otca". I zasramivši ih takim besjedama, ostavi ih i ode. [1])

X.

Sjajni doček u Rimu.

Dok su sv. Braća bila na putu prispje im glas, da umro veliki papa Nikola I. (13 studenog 867), što jih u velike ražalosti, neznadući kojim će pravcem novoizabrani papa (14 prosinca) Hadrijan II glede Slovena.

Začuv papa da filozof Konstantin dohodi u Rim noseći sobom tielo sv. Klementa, uzradova se, pak on glavom, svećenstvo, velikaši i vas grad izadjoše svetoj braći na susret, primivši ih velikom častju. Medjutim Bog po odvjetovanju sv. Klementa prevelika čudesa djelovao, i tko je god sv. tielu preporučivao se, makar kakvu bolest i nevolju trpio, udilj je ozdravljivao. Radi čega pučanstvo i svećenstvo, vas Rim Bogu zahvaljivao, da je u vrieme njihovo opet k njima nasliednika sv. Petra povratio i prezamjernim čudesima obradovao. I velikom filozofu Konstantinu blagodariše, što ga je Providnost odlikovala darom prevelikim, da je on sv. tielo im donio *). Ovim Bog pokaza da je baš tielo sv. Klementa, i da mu je ugodnik oni po komu čini ga iznaći i čudotvorno u Rim prenieti.

---

[1]) Broz, l. c., str. 6 i 7. po Žitju sv. Konstantina gl. 16.
*) Translatio s. Clementis. cap. 9 (v. u Pril. B na str. 8 i 9).

Nakon toga slovenski apoštoli stupe pred noge Hadrijana II, te ga potanko izvieste o svakom svom činu, o želji slovenskog naroda i kneza Rastislava, da bi apoštolskom vlastju stvorio nove biskupije za Slovene i tim jih od njemačkoga bjesnila učuvao. Papa je sve odobravao i želio stazom Nikole I poći, nu nadje se u škakljivu položaju. Stvori li za Slovene biskupiju? eto će njemački biskupi, svećenstvo, narod i Ljudevit isti proti njemu ustati, scieneći da je prešo na stranu slovenskog Rastislava; nestvorivši? slovenski će živalj biti od njemačkoga podušen. A još viša buka ustala bi protiva njemu i u Rimu istom kada bi slovensko bogoslužje potvrdio. Nu dobri papa htjede sa prvim pitanjem započeti. Upoznav u Konstantinu izvanredno mudra i krepostna čovjeka, kao i velikoga privrženika rimskoj stolici, naumivši po njemu odlikovati vas slovenski narod, na dan sv. Stjepana mučenika, posveti ga moravskim biskupom. Nu da ga što više proslavi i zadaću mu označi, prozva ga odsle Ćirilom, jer kako je petog vieka Ćiril Aleksandrinski, vitežki se boreć, mir sklad i jedinstvo u crkvi nastojao uvesti, tako neka i Ćiril Slovenski bude opet iztok i zapad u jedinstvo vjere i sklada svesti.[1]) Zatim naredi da slovenskih apoštola učenici budu neki za misnike, neki za djakone, a neki za niže redove redjeni.*) Tim je prvoj želji Moravljana, Rastislava i Slovena najbolje zadovoljeno bilo.[2])

---

[1]) Po talij. legendi (Translatio, pogl. 10) ime je Ćiril sv. Konstantin sam sebi nadjenuo (v. Pril. B str. 9).

*) Translatio s. Clementis. cap. 9 (v. u Pril. B na str. 8 i 9).

[2]) „Crtice“ str. 31, 32.

XI.

Papa odobrava i posvećuje glagolicu.

Kad se u Rimu pročulo da papa Hadrijan kani odobriti slovensko bogoslužje, sve, kao paklenim ognjem popaljivano, ustade svećenstvo, svjetovnjaštvo, učno i neučno, huleći slovenštinu na vas glas i vapijući: „Nepristoji se drugim narodim imati bogoslužne knjige osim žudinskoga, grčkoga i latinskoga, jer je Pilat na križu samo tim jezicim naslov napisao". Što će papa, što li apoštoli na sve to? Postaviše u Boga sve uhvanje moleći mu se vruće. Zatim papa sabra veliko vieće, pred kojim Ciril imao je navesti razloge za obranu slovenskog jezika pri bogoslužju. Ciril stupi u vieće najvećih mudraca, bogoslovaca, učenjaka i dostojanstvenika, kao nekoč sv. Pavao u Areopagu pred sakupljene učenjake, te stade govoriti:

„Poslušajte, Otci i Gospodo, Apoštolov nauk: govoriti različitim jezicim nemojte zabranjivati" (*loqui variis linguis nolite prohibere*); sliedeći ja nauk Apoštola, na koji vi eto nasrćete, to učinih". — Ali mu odvratiše: „Prem je Apoštol raznim jezicim savjetovao govoriti, nije ipak tim tvojim jezikom službu božju obvršivat". Budući parba sve to više rasla, Ciril prinese rieči Davidove: „Svaki duh neka hvali Gospodina". („*Omnis spiritus laudet Dominum*"). — I ako svaki narod uzveličaje Gospodina, za što meni svetu službu božju i časoslov zabranjujete slovenski pjevati? U istinu vam kažem, da sam mogo onomu puku na koji drugi način pomoći, kao drugim naro-

dima, u jeziku grčkom ili latinskom ovo što sada kudite, ne bih poništo bio učinio. Ali ja sam ga našo sasviem neuka u putim božijim, niti ini koji jezik, poznaje; radi toga jedinoga uzroka, nadahnut oživljujućom i presladkom Duha svetoga milošću, tako ustanovih, po čemu sam neizbrojni narod Gospodinu priveo. S toga, Otci i Gospodo, bolje prosudite, pristojili se zabraniti ovi po meni uvedeni*) način.

Svi ovi i slični razlozi ostadoše uzaludni, da ne bude dragi Bog čudom potvrdio rieči Ćirilove. Povieda nam Farlati, oslanjajući se na dokaze Bollandista, da suprotivši se vieće tovećom žestinom svim razlozim Ćirilovim, evo ču se glas nebeski, koji združivši se sa Ćirilovim glasom, pjevaše: „Svaki Duh nek hvali Gospodina i svaki jezik izpovjedaj ga“. (*Omnis spiritus laudet Dominum et omnis lingua confiteatur ei*). Na ovi glas nebeski više puta ponovljen, ostadodoše svi začudjeni i prestrašeni, te prestadoše vikati protiva Ćirilu. Uz to svak se sada divio predubokom nauku i izvanrednom čovjeku Ćirilu, te jednodušno zaključiše neprotiviti se volji božjoj, već jednoglasno odobriše prevod slovenskih bogoslužnih knjiga, koje Hadrijan najsvečanije blagosovi.

Što papa učini? Davši prije prevod svetih knjiga po vještacim jezika razviditi i prosuditi i našavši jih u prevodu podpuno matici odgovarajuće, ništa mu na srcu nije više stalo što uzveličavati svetu braću rad njihova apoštolovanja, nazivljući jih najmilijim riečim: „Dragi Otci! Najmiliji sinovi moji! veselje moje, kruno prave svete vjere, uresu i slavo apoštolske crkve.“ **) Zatim evo što papa učini.

---

*) Legenda Moravica. cap. 7. (v. Pril. B str. 15).

**) Žitje sv. Konstantina. Glav. 17.

Jedan dan podje Hadrijan svečano u crkvu sv. Marije ad Praesepe, drugčije *Fatan* nazvanu, rad nahodećih se tu betlemskih jaslica, gdje je Hadrijan bio izabran papom, pak tu najradje i crkovne poslove ovršivao.[1]) Došavši tu, uze u ruke slavenske knjige, *položi jih na žrtvenik, pa nad njima svečano odpjeva sv. Misu,* tim, posvećivajući Bogu prevedene po slovenskim apoštolim bogoslužne knjige, dopusti i porabu slovenskoga jezika u službi božjoj.[1]) A da bude taj čin svečaniji, Bogu ugodniji i pred svim svietom razglašeniji, naredi neka se u raznim odličnijim rimskim crkvam, kao kod sv. Petra, sv. Pavla *extra muros,* sv. Andrije, sv. Petronille pod visokom obranom apoštolske Stolice uz podvorbu velikih dostojanstvenika Arsenija biskupa od Orte i Anastazija bibliotekara, pjeva slovjenski služba božja".[2])

Ovako papa uzvisivši se nad sve predsude, svečano blagoslovi našu glagolicu ili slovensku liturgiju, prikazivajući ju kao ugodno posvetilište Bogu, da njom kroz sve dojduće vjekove slovenski narod budo slavu i veličanstvo božje pripievati. Tako uz jezik

---

[1]) Ta je crkva inače nazvana ad Nives, obično pak S. Maria Maggiore, sazidana g 352 od Ivana patricija i pape Liberija.

[2]) To Žit. sv. Konstantina (gl. 17) ovako povieda: „priem' že Papa knigy slovenskye i položi je v' crkvi sv. Marie, iže naricaet' se *Fatan'* i pieše nad nim sv. liturgiju."

I u Panonskoj Legendi (Žitju sv. Metoda) spominje se taj čin (u pogl. 6 sliedećim riečima: „sviati učenie ego, polož' slovenskoe evangelie na oltari sv. apostola Petra", ili ti po prevodu u Leg. Pann. (u našem Pril B na str. 28): „sanxit doctrinam amborum, evangelio Slovenico in altari sancti apostoli Petri deposito."

A ima spomena o tom i u bugarskoj Legendi (Žitje sv. Klimenta) u pogl. 3: „(Papa) libros versos divino altari imponit, quasi sacrificium offerens Deo". (u našem Pril. B na str. 38).

[2]) Žit. sv. Konst. gl. 17. U rukopisu vatikanskom pag. 103 čita se: „i jako svetiše se (učenici) i abie pieše liturgiju v' crkvi sv. apostola Petra slovenskim' ezikom', v' cerkvi sv. apla. Pavla Filozof' Kiril' neprestaaša dostoinu hvalu Bogu v'zdavajušte s' svojimi učenik o cem" (apud Rački, Viek i djel. II., 226).

žudinski, grčki i latinski, postade i slovenski svetim i bogoslužnim, te svećenstvo slovensko Bogu bi sagriešilo kada bi svoj posvećeni jezik zanemarilo.

XII.

Sveti Ćiril umro u Rimu i pokopan kao da je Papa.

Konstantinu ne bi sudjeno za dugo uživati nakon tolike mukotrpnosti postignute blagodati. Bog dragi htio, kao što je za života bio vjeran rimskoj Stolici, da i mrtav kod nje počiva i svojim Slovenim za sve vjekove pravovjerje svjedoči.

Nakon neizrečenih truda i napora bio mu dragocienjeni život shrvan i pade na mrtvačku postelju na kojoj do izdahnuća staraše se za mili svoj slovenski narod. Reče svomu bratu Metodu: Evo moj dragi brate! uvjek smo ujedno bivali, krčeći jednom brazdom, ali evo ti ja padam na njivi, potla nego sam svoj dan završio. Ti brate veoma ljubiš goru (samostan), ali nemoj poradi gore zapuštati svoj posao, jer ćeš po ovomu lašnje spasiti se moći [1]). Potla pak nego je sve razredio, i preporučio svoj slovenski narod i novo mu posvećeno bogoslužje, pred plačućim bratom i cvielećim okolo okupljenim učenicim izreče sliedeću molitvu:

---

[1]) Legenda Pannonica. cap. 7.: Post multos vero dies philosophus in judicium iturus dixit ad Methodium fratrem suum: Ecce frater nos consortes eramus, unum sulcum imprimentes atque ego in agro cado, postquam diem meum terminavi, tu autem amas montem valde, noli relinquere montis gratia disciplinam tuam, hac re enim potes melius salvus fieri.

„O Gospodine Bože moj, koji si sve angjeoske redove i sve beztjelesne sile stvorio, razapeo nebo i osnovao zemlju, izveo sva bistvujuća iz nebistvujućih u bistvujuća, koji se vazda spominješ onih koji tvoju svetu volju izpunjuju, boje se tebe i izvršivaju zapoviedi tvoje; čuj molitvu moju, i sačuvaj vjerno stado tvoje, komu si bio mene nesposobnoga i nedostojnoga tvoga slugu predpostavio. Izbavi ovo stado od bezbožne i poganske zloće što no huli tebe. Razvrgni trojezičnu stranku, i uzmnoži crkvu svoju; sakupi svekolike u jednodušje; stvori vrle ljude u tvojoj pravoj vjeri i u pravom izpoviedanju jednako misleće; udahni u srca njihova slovo svoga upućenja; tvoj bo jest dar, što nas nedostojne primio jesi, da propoviedamo evangelje tvoga Pomazanika Hrista, blagim djelim trudeći se, i što je tebi ugodno djelujući. One koje si meni bio izručio, evo tebi jih kao tvoje opet predajem. Štiti jih svojom mogućom desnicom, raztvori nad njima svoje krilo, neka svi hvale i slave ime tvoje, Otca, i Sina i Duha Svetoga".*)

Zatim zagrli sve naokolostojeće govoreći: „Blagoslovjen veliki Bog, koji neka nas nedade u plien nevidivim neprijateljim našim: neka raztrgne mreže njihove i nas od propasti izbavi". Potle toga u 42. godini preradišnoga života, nakon 50 dana biskupovanja, god. 869, na 14 veljače, predade svetu dušu Gospodinu.

Hadrijan od srca žalio za Ćirilom, pak naredi neka se drži opielo (sprovod) od slovenskih mu učenika, ne samo, dali i od rimskoga i grčkoga svećenstva, svako po svom obredu, a takom svečanostju kako se običaje samomu Papi. [1])

Potla sprovoda pridje Metod pred Papu moleći ga: „Vriedno i potrebito pronadjoh napomenuti Sve-

---

*) Žitje sv. Konstantina. gl. 18.

[1]) Vita cum Translatione s. Clementis, cap. 10: ....„cum psalmis et canticis, cum cereis et thuris odoribus, *et non aliter ei, quam ipsi quoque Apostolico,* funeris honorem impederent." O tom i Žit. sv. Konst. gl. 18 (Rački, l. c. II., 232).

tosti Tvojoj, Apoštolski Otče, kako prije nego iz rodne kuće podjosmo na službu, koju božjom pomoćju učinismo, suznim očima zakle nas naša majka, da ako bi koji prije povratka umro, neka preostavši brat umrloga u zajednički samostan prenese i ondje častno i pristojno pokopa. Neka se udostoji dakle Svetost Tvoja malenkosti taj dar učiniti, da ne budem molbam i zakletvam moje majke prisilovan ni malo suprotiviti se".[1]) Na što Papa pristade, i zapoviedi neka se u mramornomu liesu sa njegovim pečatom zapečaćenu sv. tielo pokojnikovo sahrani i nakon sedam dana ponese.

Nu rimsko svećenstvo, biskupi, i rimsko plemstvo i vas grad posavjetovavši se stupiše pred Papu te mu rekoše: „Sasvim nedostojno nam se čini sveti Otče i Gospodaru, da takoga i toliko proslavljenoga muža, po komu je toliko neprocienjeno blago grad naš i crkva naša sretno stekla, dopustaš budi kakvim načinom u tudja mjesta odnieti, koga se je Bog udostojao iz tako dalekih i inostranih pokrajina k nama privesti, i odovle ga u svoje carstvo primiti; s toga dopusti da ga mi ovde sa svom častju pokopamo, jer je sasvim pravedno, da tako glasoviti čovjek, u glasovitomu gradu, glasovito mjesto ukopa bude imati". Dopade se Apoštolskomu savjet ovi, i naredi neka se u posebnom grobu u crkvi sv. Petra sahrani.

Ali Metod trči opet Hadrijanu moleći: „Zaklinjem Vas, kada mi prvu želju niste izpunili, a Vi dopustite barem da bude u crkvi sv. Klementa sahranjen, koga je tielo sa tolikim trudom i nastoja-

---

[1]) Op. cit. cap. 11. Slično i u Žitju sv. Konst. gl. 18, gdje se čita: „Jako mati jest' zaklela, jako iže ot' nas' prvie priedet', da prineset' ego v' svoi bratii monastir' i toi pogrebet'."

njem našo i ovamo prenio". Bila mu molba uslišana, te s najvećim slavljem sv. Ćirilovo tielo u crkvi sv. Klementa, ob desnu žrtvenika, prepievajući prevelike hvale Bogu, koji prevelika čudesa po slugi svomu dostojao se je djelovati, častno i pobožno bude pokopano.[1])

XIII.

Sv. Metod posvećen kao panonski nadbiskup

vraća se medju svoje noseć Papinsko pismo o odobrenju glagolice.

Dok je sv. Metod boravio u Rimu, u Moravskoj je biesnio vrlo krvav rat. Medjutim i panonski knez Kocel zaželio imati sv. Metoda kao svoga crkvenoga

---

[1]) Vita cum Translatione s. Clementis. cap. 12. „Cernens Methodius jam suum defecisse propositum, oravit iterum dicens: Obsecro vos Domini mei, quandoquidem non est placitum vobis, meam petitiunculam adimplere, ut in ecclesia B. Clementis, cujus corpus multo suo labore ac studio repertum huc detulit, recondatur. Annuit hujusmodi petitioni Praesul sanctissimus, et concurrente cleri ac populi maxima frequentia, cum ingenti laetitia et reverentia multa, simul cum locello marmoreo, in quo pridem illum praedictus Papa condiderat, posuerunt in monumento ad id praeparato in basilica B. Clementis ad dexteram partem altaris ipsius, cum hymnis et laudibus, maximas gratias agentes Deo: qui in loco eodem multa et miranda operatur, ad laudem et gloriam nominis sui, per merita et orationes Sanctorum suorum, qui est benedictus et gloriosus in secula seculorum. Amen. (v. Prilog B str. 10).

Ovim svečanim prenosom i pokopom Papa je htio izkazat, da se Konstantina ima s. atrat i častit kao svetca. (Bartolini: „Memorie storico-critiche archeologiche dei santi Cirillo e Metodio. Roma 1881, na str. 67: „Così con questo atto singolarissimo di elevazione, trasferimento solenne, e collocamento di quella salma venerabilissima, e che per nulla assomigliava ad una funebre associazione, il Pontefice Adriano II, a norma della prassi di quel tempo, *decretò a Cirillo gli onori celesti)*".

starešinu, i u tu svrhu i on kô Rastislav upravio Papi dolično pismo. [1])

Tako je sada Papa Hadrijan II imao da odgovori na dvie strane: moravskomu knezu i knezu panonskomu. Odgovore je poslao skupno, a svakako jednako, preko sv. Metoda.

Ovo epokalno pismo, kojim je *po prvi put* rimska crkva odobrila glagolicu i dala neku vrst dogmatičnog katoličkog očitovanja u pitanju liturgičnih jezika, nije doprlo do nas u svom latinskom izvorniku, nego u staroslovenskom prevodu, dohranjenu nam u panonskoj legendi (Žitju sv. Metoda), i glasi [2]):

An'drějan" [3]) episkop" i rab" božij k" Rostislavu i Kocelju. Slava v" vyšnih" Bogu, i na zemli mir", v" čělověčěh" blagovolenie. Jako o vas" duhovnaa slyšahom", na njaže žaždahom" c" želaniem" i molitvoju, vašego radi spasenija, kako est' v"zdvigl" Gospod" serdca vašja, iskati ego, i pokazal" vam", jako netokmo věroju, no i blagymi děly dostoit" služiti Bogu. Věra bo bez" děl" mertva est', i otpadajut" ti, iže ce mnet" Boga znajušte, a. děly ce ego otmetajut". Netokmo bo u sego svetitel'skago stola prosiste učitelja, no i u blagověrnago carja Myhaila. Da posla vam" blaženago filosofa Kon'-

---

[1]) v. Legenda pannonica u pogl. 8 (Prilog B na str. 28):

„*Kocel* vero ad apostolicum mittens rogavit eum, ut sibi cederet Methodium beatum doctorem nostrum et dixit apostolicus: non tibi tantum, sed *omnibus partibus* illis *Slovenicis* mitto illum magistrum a Deo et a sancto apostolo Petro,* primo episcopo (po Miklošićevu prevodu: successore) et clavigero regni coelestis."

(Po izvorniku ovo glasi: *Poslav' že Kocel' k' apostoliku, prosi Metodija blažennago, učitelja našego, da by emu otpustil'. I reče apostolik': ne tebje* (Kocelu) *edinomu tokmo, n' i vsiem stranam' tiem slovjenskim' slju i učitelja ot' Boga i ot' svetago apostola Petra pervaago nastol'nika i ključederž'ca car'stviju nebesnomu*).

[2]) V. Rački: Viek i djelov. sv. Ć. i M., II., 241.

[3]) Gdje mi rabimo ě tu je u izvorniku staroslov. *jat*, gdje y tu je *jery*, gdje dvostruk apostrof (") tu je *jeru*, gdje jedan apostrof (') tu je *jeri*.

sten'tina i s" bratom", don"deže my nedospěhom. Oni če, uvěděvše aposlol'skago stola dostoešta vaša strany, kromě kanona nes"tvoriste nič'sože, no k" nam" priidoste, i svetago Klimenta mošti nesušte. My že treguvu radost' priimiše, umysl:hom" ispitavše poslati Methodija, svešt'še i s" učeniky, syna že našego, na strany vaše, muža že s"veršena razumom i pravověrna, da by naučit', jakože este prosili, skazae knigy v" nzyk" vaš", po vsemu cerkovnomu činu ispoln', i s" svetoju m'šeju, rekše s" služboju, i krešteniem". Jakože est' filosof' Kon'sten"tin" načal" božieju blagodětiju, i za svetago Klimenta molitvy: takože ašte in" kto v"zmožet" dostoino i pravověrno skazati, sveto i blagosloveno bogom" i nami i vseju katholikieju i apostol'skoju cerkov'ju budi, da byste udob' zapovědi božija navykli. Esi že edin" hranite obyčai, da na m'ši per'voe čtut" apostol" i evangelie rimsky, tače sloven'ski, da se ispolnit' slovo knižnoe: jako v"shvalet" Gospoda vsi ezyci, i drugoici: vsi v"z"glagoljut" ezyki različny veličija božija, jakože dast" im" duh" svetyi otvěštevati. Ašte že kto ot" s"brannih" vam" učitel' i slyšastih" slyhi i ot" istinny otvraštajuštih" pa vledi, načinet' dr"znuv" inako raz'vraštati vy, tade knigy ezyka vašego, da budet" otlučen", no tokmo v" sud" dany cerkvi, dondeže se ispravit". Ti bo sut" volci, a ne ovci, eže dostoit" ot" plod" ih' znati i hraniti se ih". Vy že čada v"zljublennaja, poslušajte učenia božia, i neotrinete kazania cerkovnago, da se obreštete istinnii poklonnici božii, otcu našemu nebeskomu s" vsěmi svetymi. Amin'.

Ovdje Rački opaža („Viek i djelov.“ II. 241): „Ovu poslanicu imaše pred očima ne samo životopisac svetoga Konstantina po lvovskom II. rukopisu (kod Šafaržika gl. XIX.); nego takodjer najstariji ruski ljetopisac Nestor († okô godine 1116) pišući:

„Če že slyšav" papež' rim"skyi, pohuli těh", iže ropštut' na knigy sloven'skija, r'kou: da sija ispolnit kniž'noe slovo, jako vos'hvaljat' Boga vsi jazyci, drugo ježe: da vsi voz'glagoljut' jazyky različnymi veličija božija, jakože dast' im" svjati duh" ot"věštevati. Da ašte kto pohulit' sloven'skuju gramotu, da budet' ot"lučen" ot" cer"kvi, don"deže sja ispravit'. Ti bo sut' volci a ne ovcy, jaže dostoit' ot" ploda poznati ja, i hraniti sja ih". Vy že čada božija, poslušaite učenija, i ne ot"rinite pokazanija cer"kovnago, jakože vy nakaza Methodij učitel' vaš".

Latinski prevod ovog znamenitog pisma naći će čitatelj u Prilogu B na str. 28 i u istom Prilogu na str. 51 poseban Ginzelov prevod. Prevodi se u koječem razilaze, a tako i sliedeći Račkiev prevod [1]):

„Hadrianus episcopus et servus (servorum) Dei Rostislao et Kocelo. Gloria in excelsis deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas. Audivimus de vobis spiritualia, quae sitiebamus cum desiderio et precibus vestrae salutis gratia, quomodo excitavit Dominus corda vestra ad quaerendum eum, et monstravit vobis, quia non solum fide, sed etiam bonis operibus oportet Deo servire; fides enim sine operibus mortua est (Jac, II, 26); et falluntur ii, qui putant Deum se cognoscere, in operibus autem ab eo desciscunt. Non tantum quippe apud hanc episcopalem sedem rogastis doctorem, sed etiam a glorioso imperatore Michaële, misitque vobis, occasione nobis deficiente, beatum Constantinum philosophum una cum fratre. Illi vero, cognito apostolicae sedis iure in vestras partes, praeter canonem nihil fecerunt, sed ad nos venerunt s. Clementis reliquias ferentes. Nos autem triplici gaudio repleti statuimus re considerata in vestras partes mittere Methodium, filium

---

1) „Viek i djelovanje.... II, 241, 242 glede prevoda rieči: *blagovierni* ευδοξος, Rački uzimlje to u smislu rieči gloriosus, inclytus, a ne kako Miklošić preveo: orthodoxus, pošto u istom listu razlučuje se *pravovierni* (orthodoxus) od *blagovierni* (eudoxos).

nostrum, consecrantes eum cum discipulis, virum perfectum intellectu et orthodoxum, ut, quemadmodum rogastis, edoceret vos libros in vestram linguam interpretans, plene cum omnibus ecclesiasticis officiis, et sancta missa i. e. liturgia et baptismo, sicut Constantinus philosophus cepit Dei gratia et s. Clementis suffragio; item si quis alius potuerit digne et othodoxe docere, sit sanctum et benedictum a Deo et nobis et omni catholica et apostolica Ecclesia, ut facile divinis praeceptis assuescatis. Verum hunc unum servate morem, ut in missa primum legatur apostolus et evangelium latine, dein slovenice, ut impleatur verbum scripturae: Laudate Dominum omnes gentes (Ps. 116, 1) et alibi: Omnes loquebantur variis linguis magnalia Dei, prout s. spiritus s. dabat loqui illis (Act. Ap. 2, 11). Si quis autem ex doctoribus vobis destinatis et ex discipulis (eorum) aures a veritate avertentibus, ausus fuerit aliter persuadere vobis, vituperans litteras linguae vestrae, sit excommunicatus; sed tantum in iudicium detur ecclesiae, donec se correxerit; isti enim sunt lupi et non oves, quos oportet e fructibus eorum cognoscere (Mat. 7, 15—16) et cavere ab illis. Vos autem filii carissimi! audite praecepta Dei, nec repudietis institutionem ecclesiae, ut inveniamini veri adoratores Dei patris nostri coelestis, atque omnium Sanctorum. Amen."

Obzirom na iznimnu važnost Hadrijanova pisma, neka nam se ne zamjeri što ga pretačemo i u hrvatski jezik, za one koji neznadu latinski, a nije im ni staroslovenski dovoljno na dohvat. Rabimo prevod kakav nam priobćio presv. Milinović [1]):

„Hadrijan episkop i sluga božji Rastislavu i Kocelu. Slava Vječna Bogu i na zemlji mir ljudem dobre volje. Razumjesmo duhovna od vas, koja smo željom željeli i molitvom molili radi spasenja vašega, kako je Gospodin srca vaša probudio da ga tražite, i kako vam je pokazao da ne samo vjerom već i dobrimi djeli treba služiti Bogu, jer vjera bez dobrih djela mrtva je, a oni odpadaju koji misle da Boga poznaju a djeli od njega se odmeću. Ne samo kod ovoga posvećenoga Stola uprosiste

[1]) „Crtice" str. 38 i 39.

učitelja, nego i kod blagovjernoga cara Mihaila. On vam posla blaženoga Konstantina filosofa ujedno sa bratom, nebudué mi za to onda zgode imali. Oni pako upoznavši pravo svete Stolice apoštolske u vaših pokrajinah, ništa proti kanonu neučiniše, nego k nami pridoše, donesavši sa sobom moći sv. Klementa. Mi sada napunjeni trojstrukom radošću, dobro stvar promotrivši, odlučismo k vašim stranam poslati Methoda vjernoga sina našega, posvetivši ga sa učenici, čovjeka savršena razumom i pravovjernošću, da vas nauči, kao što ste prosili, tumačiti knjige spisane vašim jezikom, podpuno po crkvenom obredu, u svetoj liturgiji i kršćenju. Kao što je bio započeo filosof Konstantin pomoću božjom i odvjetovanjem sv. Klementa; tako isto ako tko još uzmogne dostojno i pravovjerno učiti, neka mu bude sveto i blagoslovljeno od Boga, od nas i od sve katoličke i apoštolske crkve, da se tim lašnje naviknete božjim zapovjedim. Samo taj cigli običaj uzdržite, u sv. Misi čitajte prije poslanice i evangelja rimski, pak onda slovenski, da se slovo pisma izpuni: *Svi su govorili raznimi jezici veličanstva božja kako im Duh Sveti govoriti dade*"; i jošter: „*Neka hvale Gospodina svi narodi.*" (Pjesan 116). Ako bi pako koji od naučitelja k vami poslanih ili koji od njihovih učenika, odvraćajući uši svoje od istine, usudio se drugčije vas nagovarati, *pogrdjujuči knjige vašega jezika, neka bude izobćen*, i crkvi na sud predan dok se popravi; ovi su bo vukovi a ne ovce koje valja poznati po plodovih njihovih, i njih se čuvati. Vi pako, najobljubljenija djeco! poslušajte zapovjedi božje i ne zabacujte crkovne odredbe, neka se najdete pravi štovatelji Boga Otca našega nebeskoga i svih Svetih njegovih. Amen".*[1])

* * *

*) Archiv za Jugoslov. Povjest. knj. IV.

[1]) Stožernik Bartolini (l. c. str. 78—86) ovako prevadja Hadrijanovu poslanicu na talijanski:

„Adriano Vescovo servo di Dio a Ratiz e Kozel. *Gloria in excelsis* „*Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis!* Secondochè avevamo „appreso delle opere vostre spirituali, queste bramavamo col desiderio e „con le preghiere per la vostra salute, ed il Signore alzò i vostri cuori a „ricercarlo, e vi ha mostrato come non solo con la fede, ma con le opere „buone ancora conviene servirlo. Imperciocchè la fede è morta senza le „opere, e s'ingannano quelli, che stimano di conoscere Dio, ma con le opere poi „si allontanano da esso. Conciossiachè non solo da questa sacrosanta Sede

Sa ovim pismom prispje g. 870 Metod Kocelu i od njega bi velikom častju primljen. Nu Metod nije mogo sasvim neodvisno i slobodno svoj poso djelovati, s toga papa bio umoljen neka mu podieli posobitu neodvisnu biskupiju. Hadrijan svojom apoštolskom vlastju uzkrisi slavnu *sriemsko-panonsku* metropoliju, i učini Metoda metropolitom iste. Na ovu, navalom divljih naroda prekinutu a sada obnovljenu, nadbiskupiju spadala je gornja i donja Panonija, Srbija i Moravska, dopirući na jug tja do Dalmacije. Metropolija ova zauzimala je dakle zemlje podčinjene knezu moravskomu, knezu panonskomu, velikomu srbskomu županu, i dielom knezu koruškomu.*) Tako

„domanda te un precettore, ma eziandio dal pio Imperatore Michele, e „questi vi ha spedito il beato Filosofo Costantino insieme al fratello prima „che noi ci affrettassimo. Questi poi avendo conosciuto che le vostre parti „appartenevano per diritto ereditario all' Apostolica Sede nulla fecero fuori „dei canoni, ma vennero a noi, portando ancora le reliquie di s. Clemente. „Noi poi ripieni di sommo gaudio con maturo consiglio abbiamo stabilito „di rimettere alle vostri parti Metodio nostro figlio uomo cattolico e di „perfetto ingegno dopo d' averlo *consecrato* insieme ai suoi discepoli, che „abbiamo *ordinati*, affinchè v' insegni, come dimandaste, interpretando i „libri santi nella vostra lingua secondo le prescrizioni della Chiesa insieme „espressamente alla Liturgia della sacra Messa, a al battesimo. Come principiò Costantino il Filosofo il divino Evangelo con l' aiuto delle divina „grazia, e per l' intercessione di s. Clemente; similmente se alcun altro „potrà degnamente e cattolicamente insegnare ed interpretare, ciò sia cosa „santa e beata a Dio, ed a noi, e a tutta la cattolica ed apostolica Chiesa, „affinchè apprendiate più facilmente i precetti divini. Questa sola costumanza dovete osservare, che cioè nella Messa si legga prima l' Epistola „ed il Vangelo nella lingua Romana (latina), e dipoi nella lingua Slava, „affinchè sia adempiuta la parola della sacra Scrittura: *Laudate Dominum* „*omnes gentes;* ed in altro luogo: *Omnes loquentur variis linguis magnalia* „*Dei prout Spiritus Sanctus dabat loqui illis.* Che se poi alcuno dei dottori, che venissero fra di voi, oppure alcuno dei loro uditori allontanando „le orecchie dalla verità osasse temerariamente d' indurvi nell' errore e nelle „frottole, e vituperasse i libri della lingua vostra, sia scommunicato, che „anzi si sottoponga al giudizio della Chiesa fino a che si corregga; imperciocchè questi sono lupi e non pecore, e fa d' uopo conoscerli dai loro „frutti, e guardarsi da essi. Voi poi, figli diletti, ascoltate la divina dottrina, e non dispreggiate i precetti della Chiesa, affinchè vi convertiate „quali veri aderatori di Dio al Padre nostro celeste coi santi tutti. Amen".

*) Rački. Viek i Djelovanje. 260. (V. pril. E str. 47).

je u Metodovoj nadbiskupiji bilo: Čeha, Srba, Hrvata i Slovenaca, koji su svi jednim imenom nazivani: Sloveni.

* * *

Imenovanjem Metodijevim za panonsko-moravskog arcibiskupa naravno je prestajala vlast njemačkih biskupa u onim zemljama. A njemačkim svećenicima, u području nove mitropolije, nije bilo druge, već da se podlože Metodijevoj vlasti, ili da sele. Pa kako Frankima u obće više bijaše do svojega gospodarenja nad Slavenima, nego do vjere, te se više brinjahu, da Slavene pod svoj jaram skuče, nego da kršćansku prosvjetu medju njima šire, tako franački svećenici niesu znali slavenskog jezika, ni marili, da ga nauče. S toga, do Cirilova i Metodijeva dolazka u Moravu, Slavenima je bilo, da nauče njemački, ako hoćahu, da razumiju rieč božju. Sada se je stvar prevrnula, te njemačkim je svećenicima trebalo učiti slavenski. Ali se oni ne htjedoše privoljeti na tu novotariju; pa će to Metodija stati neizbrojenih neprilika i muka.[1])

XIV.

Nu je li Hadrijanova poslanica autentična?

Ovo epokalno pismo neki nahode, da nije autentično, nego da je istom g. 880 pod Papom Ivanom VIII. dozvoljena Slavenim služba božja na njihovu jeziku.

---

1) Marković, l. c. str. 486.

I Ginzel je toga mnenja, te je uvrstio Hadrijanovo pismo medju patvorine.[1])

Rački, kô u obće skoro svi slavenski pisci drže nasuprot, da je pismo autentično. Tako misli i stož. Bartolini.

Mi ćemo o tom doniet, kô što znamenitost pisma iziskuje, posebnu prouku na prvom mjestu u drugom dielu ove knjige, a u prouci L. naći će čitatelji razloge kojima smo branili autentičnost pisma proti zadarskoj „La Rivista", Goetzu i dr.

S toga se ovdje ograničujemo na priznanje istine, da ima i onih koji misle drugčije nego Rački, Bartolini i većina slavenskih učenjaka, i medjutim opažamo do noviji dokumenti (v. Prilog G) davaju neizravno više pravo Račkomu i drugovim nego protivnicim autentičnosti. Ovi novo-iznašasti starinski spisi *pritvrdili su vjerodostojnost* Panonske legende (koja jedina donosi Hadrijanovo pismo), u nekim tačkam, koje sû se dosle držale kao bajoslovne, a sad je dokazano da su u bitnosti podpuno istinite, kao na pr. poviest o tamnovanju sv. Metoda za 2 i pô godine u Švabskoj.

Pače noviji su dokumenti iznieli na javu i jednu drugu vrlo znamenitu okolnost, kojom se bavimo u nastajnom poglavju i kojom se takodjer potvrdjuje vjerodostojnost Panonske legende.

---

[1]) V. prilog B na str. 51 i pril. C na str. 10 i 11.

XV.

S. Metod Papin doživotni „alter ego" medju Slavenima.

Kad je slavni Grgur Ninski na crkovnom zboru u Spljetu g. 924 branio glagolicu i bio skoro sam od crkovnjaka, koji tu našu svetinju uzimao u zaštitu, i danas je nejasno: kako mu je pošlo za rukom sklonut Papu Ivana X. da ne odobri odluku X. sabora o jurisdikciji ninskoga biskupa, naperenu i proti glagolici, dočim je Papa sve ostale zaključke odobrio.[1])

Jer ako je bilo ikad Pape, koji je u velike ljubio bogoslužje na latinskom jeziku, to je bio Ivan X. U oba njegova pisma iz onoga doba, on očito nagovara i biskupe i *samoga hrvatskoga kralja Tomislava, da se kane glagolice, a prigrle latinicu.*[2])

Sabor sazvan pod takvim auspicijima, nije se čudit, što je uvažio Papine želje i svjete i stvorio odluku koja, da je bila odobrena i provedena, bila bi zauviek zakopala djelo Hadrijana II. i Ivana VIII.

Pa ipak je uspjelo Grguru ninskomu da osujeti zator bogoslužja na slovjenskom jeziku.

Kako uspjelo?

O nijednom od Grgurevih razloga nije nam poviest uspomene dohranila. Sva je prilika, da se pozvao na one argumente, koje su rabila sv. solunska Braća u Mletcima i u Rimu, pače i na već nastali običaj, na pogibelj, da se puk uzbuni, ako mu se u glagolicu dirne. Ali to sve, cienimo, nije u ono doba, uz onakve

---

[1]) v. pril. E na str. 22.
[2]) v. pril. B na str. 91—94.

predsude, moglo bit dovoljno, da Papa, zagovaratelj latinice, promieni svoje nazore te proti latinici a na uhar glagolice stvori pri potvrdi zaključaka neočekivanu iznimku za zaključak X.

Možda se ne varamo tvrdeć, da se ovaj veliki preokret u mišljenju i razpoloženju Pape Ivana X. ima bit dogodio uslied *dokaza* iznešenih od Grgura Ninskoga, da, ako se glagolica uvela, uvela se *zakonitim* putem, *izriečnom dozvolom* sv. Metoda Papina *„alter ego“* medju Slovjenima.

A da doisto sv. Metod, čiji je brat, kako vidjesmo, malo vremena prije bio ubrojen medju Svetce, i izazvali oba divljenje cieloga Rima, osim nadbiskupskom čašću, odlikovan i čašću Papina doživotna zastupnika i punomoćnika, o tom imamo neoborivih poviestnih svjedočanstva.

Najprije ih imamo u legendama, poimence u Žitju sv. Metoda, gdje Papa Hadrijan veli izriečno, da šalje Metoda, ne samo kao moravskoga, panonskoga, nego u obće kao biskupa svih Slovjena (*„omnibus* partibus illis Slovenicis mitto illum magistrum“ [1]).

Svjedoči nam i pismo Pape Ivana VIII.[2]), koje, uz ostalo veli, da šalje Metoda sa vlašću, da može opremat *sve*, dakle bez iznimke, crkovne posle (*„omnium* negotiorum ecclesiasticorum curam habeat“).

Dajuć tu vlast sv. Metodu Papa u istom pismu neposredno spominje *svoju vlast* („sicuti antecessorum nostrorum auctoritate *omnium ecclesiarum* dei jura et privilegia statuta et firmata consistunt, *ita sane,* ut juxta canonicam traditionem *omnium* negotiorum ecclesiasticorum curam habeat *ipse*“).

---

[1]) v. gori str. 86.
[2]) v. pril. B na str. 71.

Tim Ivan VIII. kao da šćaše reći: u mojim je rukama vrhovna vlast crkve, i kako sam ja starešina svih crkava svieta, iz punoće vlasti dozvoljujem Metodu neograničenu crkovnu vlast medju Slovjenima. Ova misao nahodi izraza i u pitanju redjenja i posvećivanja biskupa.

Ivan VIII., kazujuć Svatopluku kako je na njegovu želju posvetio Vikinga kao biskupa i Metodova pomoćnika, pozivlje Svatopluka, da mu pošlje još jednoga misnika koga bi mogo posvetit kao biskupa, neka tako Metod uzmogne sam biskupe posvećivat za ona mjesta gdje to bude dolikovalo („ut cum his duobus a nobis ordinatis episcopis praefatus *archiepiscopus vester*, juxta decretum apostolicum *per alia loca.... postmodum valeat ordinare.*" [1])

Na ovo bi se moglo odnosit ono što se čita u poglavju 12 Žitija sv. Metoda, gdje se spominje Papino pismo, drugo, osim Hadrijanova, a koje, kao ovo, daje sv. Metodu oblast nad svim slovjenskim narodima („et manibus eius sunt a Deo et ab apostolica sede *omnes* partes *Slovenicae* traditae ut.... quem vero *sanctificaverit sit sanctus*). [2])

I doisto iz poviesti znamo, barem to da je sv. Metod posvetio učenika, sv. Klimenta, kao biskupa za *Bugarsku* [3]) i na smrtnoj postelji odredio sebi nasliednika u osobi učenika Gorazda.

Zar bi to sv. Metod bio činio da nije imao oblasti?

Ali osim Legenada i spomenutih Papinih pisma (Hadrijana i Ivana VIII.), imamo i drugih svjedočanstva, našastih god. 1880 (v. pril. G), po kojima stoji

---

1) L. c. str. 72.
2) v. Pril. B str. 33.
3) „Ogledalo književne poviesti". (Šime Ljubić, I. str. 49.)

nedvojbeno, da je sv. Metod bio Papin legatus *a latere*, a po svemu se vidi, ne prigodni legat, punomoćnik, nego doživotni („in perpetuum") kako daju naslućivat gornji čini i jedna izreka u već spomenutom pismu Pape Ivana VIII. na Svatopluka.

Da pak u istinu sv. Metod uživao čast i vlast Papinskogá odaslanika *a latere*, svjedoči glavom i sam Papa Ivan VIII., koji tako zove sv. Metoda u tri svoja pisma, o autentičnosti kojih nitko ne sumnja. U jednom pismu Papa zove Metoda *Papinim odaslanikom* („ab apostolica sede *missum*", u popratnici danoj Jakinskomu biskupu Pavlu.[1]) U pismu na nadbiskupa Hermanrika zove sv. M. čisto poslanikom *a latere* („*a latere destinato*"). [2]) U pismu na biskupa Annona ponovno zove Ivan VIII. Metoda svojim odaslanikom („*missi nostri*") [3]) i apostolskim odaslanikom kod raznih (slavenskih) naroda („*legatione apostolicae sedis* ad gentes fungentem").

Ovo vanredno odličje kojim je Ivan VIII. počastio sv. Metoda daje nam ključ, da odgonetamo kako je sv. Metod, bez daljega posebna ovlaštenja, radio kao apoštol *svih Slavena*, te propoviedao rieč božju i vršio duhovnu vlast i uvadjao glagolicu, ne samo medju Moravljanima i Panoncima, i medju Česima, u Češkoj, nego: i medju Hrvatima, Poljacima, Bugarima, i Rusima, a možda i medju Srbima, koje je isti Papa želio takodjer spravit pod Metodovu vlast i u tu svrhu nagovarao „srbskoga" kneza Mutimira, da prizna sriemsku (Metodovu) crkovnu vlast kao svoju.[4])

---

[1]) V. Pril. G na str. 15. (V. i u pogl. XVII. ovoga djela).
[2]) L. c. str. 17. (V. i u pogl. XVII. ovoga djela).
[3]) L. c. str. 18. (V. i u pogl. XVII. ovoga djela).
[4]) V. o tom dokumenat u Pril. E na str. 48 i na str. 49 opazke Račkoga, koji misli, da bi spomenuti Mutimir mogo bit bio „praedecessor Braslavonis", te ban hrvatski, ne knez srbski.

Sv. Metod bio je dakle u podpunu smislu rieč: *Apostol* i Apostol *svih Slavena,* kako ćemo to još bolje uvidjet u nastajnim poglavljima; te puno više nego „episcopus regionarius", kako se mislilo do g. 1880.[1])

XVI.

Metodije počimlje sv. bogoslužje glagolicom.

Medju najznamenitijim pojavim crkovne poviesti srednjega, osobito devetoga, vieka ostat će vazda: *svečano ovršivanje bogoslužja slovenskim jezikom.* I prije su slovenski apoštoli službu božju dopuštenjem rimskim slovenskim jezikom obavljali,[2]) ali je to bilo kao sa strahom. Nu nakon što je rimski papa najsvečanije ustmeno i pismeno to dopustio i odobrio, Metod i učenici mu svuda slovenski liturgiju obavljali. Ovo je neizmjerno Kocela, Rastislava i vas narod obeselilo, kada su u svomu jeziku, povratkom obljubljenoga Metoda, slušali gdje se svečano razliega po hramovim slovenština. Tim neizkazano oduševljenje nastalo, kamo su god Metod i njegovi učenici prispievali. Toliko narod bio zanešen, i toliko se sjajan uspjeh u djelovanju Metodovu i njegovih učenika uzmnažao, da svak njemačko svećenstvo ostavio, a za slovenskim narodnim pohitio. Nitko već

O pitanju sv. Metoda kao „*legatus*" „*a latere*" vidi i u prilogu L u drugom dielu knjige na str. 82—94, gdje se pobijaju protivne tvrdnje porečkog kanonika Pesante u njegovoj „La liturgia slava".

1) V. „Crtice" str. 38 i „Rački: Viek . . . II, 240.

2) Legenda Pannonica cap. 8: ....„sicut *Constantinus* philosophus divina gratia et sancti Clementis invocatione *coepit*" (v. u Pril. B na str. 29).

nehtjede latinsku već slovensku liturgiju slušati.[1]) Videći to njemačko svećenstvo ostavi sa nadpopom Richbaldom Panoniju i slovenske krajine, pak stalo najveći odpor i ozloglašenje proti Metodu praviti, kunući se da neće imati mira nit pokoja dok mu se neosvete. Pisaše papi medju ostalim: „Metod, novoizumljenim slovenskim pismenim, svojom nadrimudrošću, činio omrznut svemu slovenskomu puku one pokrajine latinski jezik i rimsko vjeroučenje sa starouživanim latinskim pismenim, pače i istu misu, evangelje i crkovnu službu onih koji su ju latinski ovršivali“.[2]) Ovako uviek strast i mržnja stvari izvrće.

Dok su Rastislav i Hadrijan živjeli, dotle uz prkos svih navala Metodu sve na ruku hodilo, ali ga na brzo dvije nevolje stigoše. God. 870. vrli i slavni Rastislav bi po izdajstvu od kivnih Niemaca uhvaćen; oči mu izkopaše i u tamnicu ga baciše; a god. 872, umre Hadrijan II, koji će uviek u srcu i pameti Slovenim ostati. Lišen svojih zaštitnika, nasrnuše Niemci na Metoda kao najljući lavi. Liepa im se tada zgoda pruži ukinuti panonsku metropoliju i slovensku liturgiju. Kocel i onako samo vasal njemački nije imao snage oprieti se svoj navali.

Njemački biskupi nehtjeli pripoznati Metoda biskupom, niti obnovljenu panonsku metropoliju, koja je nasrćanjem Avara srušena bila i, god. 798, franačkim oružjem preoteta, po Karlu Velikom solnogradskom metropolitu izručena. Ali do Metoda toliko je kršćanstvo malo napredovalo, da Rim nije vidio potrebno još hierarhiju ustanoviti. Još za živa Hadrijana II. sakupili se njemački biskupi u vieće,

---

[1]) Histor. Conversion. Carantanorum (u našem Pril. B na str. 64 i 81).
[2]) Op. cit.

pozvali Metoda, te ga zapitaše: „Kako smjede u obsegu solnogradske biskupije ovršivati biskupske dužnosti i nepitajući vlastitoga biskupa?“ Na što Metod dostojanstveno reče: „Panonija je nekoč rimskoj Stolici podčinjena bila. Što su ju franački kralji Avarim preoteli i solnogradski biskupi 75 godina držali, u njoj službu ovršivali, nije tim ni malo u prešla pravo njemačko. Budući pak uviek Panonija baštinom sv. Petra bila, nije ni onda takom prestala biti, kada su ju Avari zauzeli: a kada ju kršćanski kralji iz poganskih ruku izvojevaše, ona se istom baštiniku (rimskoj Stolici) povraća. Nije daklen Panonija vaša, jer kada bih ja znao da je u istoj vaša oblast, odalečio bih se, dali je ona sv. Petra. Kažem vam u istinu, ako vi rad pohlepe za vladanjem i iz lakomosti, uzprkos naredbam, stare medjaše prestupate stavljajući zapreke božjemu podučavanju, čuvajte se, da htijući probiti gvozden brieg, nebudete kostnim tjemenom moždane proliti“.[1]) Na njega se sunuše, a on nadostavi: „Ja istinu pred kraljevim govorim i nestidim se pred istim, a vama prosto budi sa mnom raditi kako hoćete, nisam bo vriedniji od onih koji istinu govoreći glavom su platili“. Tu bio i moravski Svatopluk, koji je bio tada prodanica njemačka, te da ugodi Niemcim, podrugljivo reče: „Netrudite mi moga Metoda, on bo braneći se oznojio se je kao da je kod peći“. Na što Metod dosjetlivo odvrati: „Ne, ne gospodine! jednoč susreli ljudi nekog oznojena mudraca, te ga zapitali: kako se je onako oznojio? A on jim reče: prepirući se sa glupacim“.[2])

---

[1]) Žitje sv. Methoda. Gl. IX. (U Pril. B na str. 30).

[2]) „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ 31). „Crtice“ str. 40–42.

XVII.

Glagolica zabranjena, nu opet svečano dopuštena.

Papa najodlučnije brani sv. Metoda.

Niemci tužitelji i sudci razsrdjeni baciše velikoga Metoda bez uzroka u tavnicu, u kojoj dvije i pô godine težko čamio, te su mislili da po izabranju pape Ivana VIII, god. 872, nakon smrti Hadrijana II, moći će sa Metodom i sa panonskom biskupijom kako im se bude svidilo [1]). Ali se prevariše u računu; Ivan je bio Hadrijanove misli, te posla odmah god. 873, u Njemačku poslanika Pavla jakinskoga biskupa. Nu i on nagrajiše na isti odpor kod njemačkoga svećenstva, na koji i Metod, koga nehtjedoše na slobodu puštit. Ivan na izvješće Pavlovo odgovori: „Ne samo u Italiji i Španjolskoj već i u području cieloga Ilyrika rimska je Stolica posvećivala, redila i zakone davala. Ako bi se tko o broju godina prepirao, neka znade da je samo medju kršćanim i to samo medju onim koji su jedne vjere, broj godina opredieljen. Kada pako bjesnoćom nevjernika ili krivovjeraca bijahu ova prava pretrgnuta, prošlo koliko mu drago vremena, prava crkve nemogu štetovati, koja, nepoznajući tvarno oružje, strpljivo očekiva doklen se njezin zaštitnik i Gospodin smiluje" *).

---

[1]) Ivan VIII. bio je Papom od 14 prosinca god. 1872—1882. Bio je „čovjek oštrouman i riedkog političkog takta". (Dr. Ivan Marković, Cesarizam i Bizantinstvo, I., 487). „Ivan VIII. čovjek riedkim prirodnimsvojstvima nadaren. Novi papa (Ivan VIII.) bijaše oštrouman, radišan, neumoran. Poznato je, da bješe vriedan politik, ili kako bismo danas rekli, vanredan državnik" (Isti, str. 505).

*) Mansi. XVII. col. 364. „Crtice" str. 43.

Odlučnu obranu Papinu Bartolini opisuje na osnovi novih dokumenata (u nas Prilog G) ovako (v. Bartolini Danilo str. 63 i dalje):

Papa je i njemačkomu kralju Ljudevitu pisao u obranu Sv. Stolice i Sv. Metoda sliedeće pismo:

„Ti znaš, slavni Kralju, (ovako piše Ivan VIII „preko svoga poklisara biskupa Pavla) da je Panon„ska biskupija podložna Apostolskoj Stolici, ako joj „i jest nju za nekoliko vremena nemili rat i nepri„jateljski mač oteo. Nu pokle se mir Crkvama po„vratio, morala su se s njim povratiti i ona prava, „koja je samosilni gnjev komu ugrabio. Ovo je rekô „i učio s. Lav u zakonskim odlukama, kada je pisao „o izcieljenju bračne pogodbe: kada su uklonjena „zla vraždama nanesena, neka se svakomu povrati „što je zakonito posjedovao. — Takodjer ako bude „raspre o broju godištâ, neka znade kralj Ljudevit, „da je opredieljen stanoviti broj izmedju kršćana i „onizih koji su iste vjere. Ali gdje se umieša po„ganski i nevjernički gnjev, tu prošlo koliko mu „drago vremena, neškodi crkovnomu pravu. — Reći „ćeš dakle njemu (Ljudevitu): Ja sam odredjen da „povratim stolicu onomu, koji je tri godine pod si„lom bio, a ne da se pravdam o biskupiji. I doisto „po ustanovama crkovnoga zakona, mora on biti naj„prie povraćen na biskupstvo, pak onda pozvan da „razlog dade, za godinu i pô na svoja prava povraćen, „neka se prikaže da mu se parnica sudi. Ako pak „Alvin i Himrica htjedu na sudu stati protiva biskupu „našemu Metodu, reci njima: Vi ste bez zakonite „presude osudili biskupa, Svetom Stolicom Apostol„skom poslana; vi ga postavili u tamnicu, pestima „bili i odalečili ga za tri godine od svoje stolice i „službe, dočim se on mnogim poslanicama i vjestni-

„cima prituživaše Apostolskoj Stolici. Niste se sklo-
„nili da se prikažete na sud koji ste svedjer izbje-
„gavali; a sada hinite da tražite sud bez Apostolske
„Stolice. Ja sam dakle zato poslan, da uklonim vas
„od božije službe onoliko vremena, koliko ste vi
„prisilili onoga poštovanoga muža, da bez nje ostane;
„a on neka toliko doba mirno uživa svoje biskupstvo,
„koliko je bio kroz vas njega lišen. Tada napokon,
„ako što jedan na drugoga imate, prizovite se, i
„pred Stolicom Apostolskom neka obe strane budu
„saslušane i sudjene. Navlastito pokle je parnica
„medju Nadbiskupima, jer ne pristoji se da medju
„njima bude inoga sudca, van Patrijarhe. Stanovito bo
„jest, da sveti zakoni, u poslima medju onima niže
„oblasti, odašilju stranke pred onu stolicu gdje je
„viša vlast. Ne primaj nikakve prigode izgovora, koja
„bi tebi ili bratu našemu Metodu priečila poći k Sve-
„topluku, kao da se (biskupi) spremaju na rat ili da
„se vražde pripravljaju. Koji bo su svetoga Petra,
„ti su mirnjaci i kuda god idju, rat ih ne obustavlja
„od koristi svoga bližnjega...." [1])

Pokle je ovako ozbiljnim i postojanim načinom pisao Caru Ljudevitu, njemačkomu kralju, S. O. Papa oštro prekori u dvie poslanice Himrika biskupa Pasovskoga i Anona biskupa Frisinskoga. Iz ovih se poslanica vidi koliko su se ova dva biskupa okrivila pred Stolicom Apostolicom, i kako su bila oštre i okrutne naravi proti sv. Metodu, da bi se i prostak toga sramovao.

„Da bi se tvoja zloba oprala (piše Ivan VIII
„Himriku Pasovskomu biskupu), s prorokom Jeremijom

---

[1]) Po Danilovu prevodu. V. Bartolini Danilo, str. 65. Izvornik v. u našem Pril. G str. 14 pod br. 5.

„scienimo, da bi se potok suzâ hotio. Koga bo, da ne „rečemo biskupa ili svjetovnjaka, nego koga samo„silnika okrutnost ili zviersku nemilost nije nadašla „tvoja drzovitost? Ti si brata našega i u biskupstvu „druga Metoda zatvorom u tamnici pedepsao, ti si ga „mučio, držeći ga dugo vrieme pod vedrim nebom, „na oštroj zimi i bjesnećoj oluji, a od vladanja crkve „njemu povjerene odalečio; i toga si bjesnila došô, „da si ga pred biskupski zbor dovukô i tute konj„kim bičem htio biti, da ga ostali nisu zaštitili! Jesu „li ovo, molim te, djela jednoga biskupa, koga ako „vlast prekipi, zločin je toviši? — Ala ti ga biskupa, „koji je to učinio biskupu, i suviše rukom apostolske „stolice posvećenu, i poklisarom odredjenu! Ipak „nećemo sada to više pretresati, da ne budemo pri„siljeni bez obzira objaviti što bi se htjelo. Nego „oblašću Boga svemogućega, i blaženih poglavica „apostolskih Petra i Pavla, i naše malenosti, tebe „obćenja Hristovih tajna i tvoje braće svećenika „lišimo; i ako s ovim Pavlom poštovanim biskupom, „ili sa samim presvetim bratom našim Metodom ne „dodješ u Rim, da tebe s njim saslušamo, neće izo„stati pravedna osuda, gdje se bude takva i tolika „ukazala smionost, niti će se osujetiti težina oblasti „apostolske stolice, gdje se dokaže tako pretežko „breme opačine.“ [1])

Evo treće poslanice Anonu Frisinskomu biskupu:

„Drzovitost i smionost tvoja, ne samo što oblake, „nego i sama nebesa nadilazi. Ti bo si ugrabio sebi „mjesto apostolske stolice i prisvojio o nadbiskupu „sud, kao da si patriarha; pače, što je još teže, sa

---

[1]) V. izvornik u Pril. B str. 16 pod br. 6.

„svojim bratom Metodom nadbiskupom, poklisarstvom „apostolske stolice k narodima uoblašćenim, postupao „si više samosilno nego zakonito, ne scieneći ga do„stojnim ni zbora svećenikâ onih, koji se uza te „nahode, a to si počinio na uvredu stolice apostolske. „Izim toga što na njegovu prošnju nisi mu po nauku „crkovnih zakona dopustio, da dobije suda od iste „svete (rimske) stolice; nego s tvojim pristašama i „drugovima izrekô si protiva njemu nekakvu osudu, „i obustavivši njega od božije službe, zatvorio si ga u „tamnicu. Suviše, dočim si sam sebe nazivao čovjekom, „svetomu Petru vlastito privrženim, da vladaš njego„vom baštinom po Njemačkoj, ne samo što nisi vierno „naviestio, tebi brat i u biskupstvu drug, dapače i naš „poslanik, za koga smo toviše imali skrbiti, da je „utamničen i progonjen; nego kada si o njem u Rimu „upitan, lažući si rekô da ga ne poznaješ, dočim si ti „glavom bio poticatelj, nagovaratelj, dopokon i dje„lovatelj svih onih jada, koje ste mu ti i tvoji zadali. „Od kojih svih nevolja, ako ne bude isti poštovani „biskup oslobodjen, kako će on sam moći, Boga radi, „zaboraviti pretrpljenu uvredu, svakako u Rim dodji „da račun dadeš. Inače, nakon mjeseca rujna, dotle „nećeš imati dopusta da se pričešćuješ, dokle budeš „neposluhom svoju otvrdnost pokazivao.“ [1])

Alvinu pak nadbiskupu Ivan VIII poslanicom zapeli:

„Nečudi se, što velimo, da kroza te brat naš „Metod mora primiti natrag svoju stolicu, jer je do„ista dostojno da ti, koji si ga činio izagnati, budeš „i uzrok povratka na njemu povjerenu čast.“ [2])

---

[1]) V. u nas Prilog G str. 18 i 19, pod br. 7.
[2]) V. u nas Prilog G str. 13, pod br. 4.

Na ovo Bartolini nadovezuje sliedeće opazke:[1])

Stroge su i oštre svakako ove poslanice, ali je i preteška bila uvreda, koju su počinili svetoj Stolici Apostolskoj Solnogradski mitropolit i ona dva biskupa, i velika sablazan uzbudjena u pravovjernicima onih strana. Nu iz ovih dragocjenih pisama dobivamo sjajni dokaz, da Ćirilo i Metod, bez ikakva načetka ili utjecaja Photijeva, od Rimskoga Pape, Petrova nasljednika, primiše biskupsko posvećenje i potvrdu poslanstva u Slavene, da potle Ćirilove smrti Rimski Papa posla Metoda „od boka Poklisarom" cielomu Slavenskomu rodu, da napreduje u obraćavanju i osnivanju novih Crkava; da životvorno djelovanje ovih dvaju Apostola doprje do svih prediela gdje Slaveni stanovahu, u prkos pretrpljenih uvrieda, mukâ, tamnicâ i progonstava; i da S. O. Papa, moću svoga Prvenstva nad svom Crkvom, crkovnim pedepsama povrati pod dužnost mitropolitu i biskupe, koji su smeli Metodovo poslanstvo. Nadbiskup i dva biskupa pokoriše se naredbi S. O. Pape Ivana VIII, ponutkanjem Ljudevita Njemačkoga kralja; pustiše Metoda slobodna, ali potražiše da nagovore Kocelja, Panonskoga knjaza, da mu nedopusti ostati u svojoj državi; prieteći mu, ako bi to učinio, da bi podpao pod crkovne kazni, od kojih ga lako nebi odriešili. Ali je Bog malo potle pozvao na svoj sud jednoga za drugim Solnogradskoga nadbiskupa Alvina i Pasovskoga biskupa Himricu, koji je, kao ovršnik onoga krivoga suda, okrutnije s Metodom postupao, kako Ivan VIII kaže u svojoj poslanici. Još su dva biskupa umrla, koja su dionika bila one žalostne zgode. *(Cfr. Leg. pann. cap. 10).*

*
* *

[1]) V. Bartolini, preveo Danilo, str. 69 i dalje.

Metod ostade nekoliko vremena u Panoniji, a Ivan VIII, brižljiv za pravom Apostolske stolice nad onom zemljom, i skrban za Metodovu bezajednost pri vršenju njegove oblasti, dade znati poslanicom na Kralja Karlomana u počelu g. 875, „pokle je uzpo-„stavljena biskupska stolica u Panoniji, da bude „dopušteno bratu našemu Metodu, odredjenu Apo-„stolskom Stolicom za one narode, slobodno obavljati „po starinskom običaju svoju biskupsku službu.“[1]) Nu po Papinoj namjeri, Kralju Ljudevitu javljenoj kroz Poklisara, Pavla Jakinskoga biskupa, imao je ovi knjaz bez izgovora rata ili vražde, povratiti Metoda slobodna k Svetopluku, Moravske Gospodaru. Budući ovaj sada sa svojim narodom ponovio vražde protiva Niemcima, dodje u sumnju da se nebi njemački sve-ćenici, koji služahu po njegovoj zemlji, dogovorili s njegovim neprijateljima protiva njemu: naredi zato da budu svi izagnati iz njegove države. Željaše on da bi se po Papinoj volji povratio Metod, koji se nahodjaše u Panoniji. Zato se on obrati k S. O. Papi moleći ga da mu povrati Metoda. Svetoplukova želja bi uslišana, te se Metod povrati u Moravsku, gdje bi susreten općenitim veseljem i velikom čašću. Naredi oni Knjaz da sve svećenstvo i cio narod njegove zemlje budu podložni apostolskoj skrbi nad-biskupa Metoda, i od onog časa sve se toviše raz-prostiraše vangjelski nauk, po kom pogani, odmet-nuvši sujevjerstvo, vjerovaše u pravoga Boga, i tako se u velike umnožiše sljedbenici Isusa Hrista. Jošte se i granice Moravske kraljevine raširiše, i sretnim uspjehom pobiedjeni ostaše njezini neprijatelji, kako to sami Moravljani svjedoče. [2])

---

[1]) V. u nas Prilog B str. 77.
[2]) V. Leg. pann. gl. 10 (u pril. B na str. 31).

Nakon ovoga sv. Metod imao je nešto malo mira te se vas posvetio svojoj apoštolskoj djelatnosti šireć kraljestvo božje i preko granica svoje nadbiskupije, kod Čeha, Poljaka, Rusa, i na Jugu kod Hrvata i Srba.

Po Kocelovoj smrti prodje Metod u sjevernu stranu svoje biskupije, u dragu mu Moravsku, koja je medjutim opet slobodu bila stekla. Tamo ga narod oduševljeno primio, i njemačko svećenstvo sasviem zanemario. Nu Ivan VIII., uslied tko zna kakvih osvada, ili da utaži srčbu njemačkoga puka i svećenstva Metodu pisa: „da ne misi u varvarskomu slovenskom jeziku.“ [1]) Nije Metod papinoj naredbi prkosio, ali znadući da to papa ima bit iz nužde učinio, oslanjajući se na Hadrijanovo dopuštenje, nije protegnuo zabranu na svećenstvo, osvjedočen da će papa svoju nakanu promieniti netom bude bolje obaviešćen. Medjutim vjera sveta, po sladkim zvucim slovenštine, kako gori iztakosmo na osnovi Žitja sv. Metoda, najbolje je napredovala. Isti češki knez Boživoj sa plemenitom zaručnicom Ludmilom odlučiše na vjeru Krstovu preći. Knezu i kneginji puno omili Metod, pozovnu ga u svoj dvor i pokrste se a po njihovu primjeru sva Češka. [2])

Niemci nemogav sve to podnositi, počeše opet progoniti sv. Metoda, tim više jer medjutim bijaše umro slavni donjopanonski knez Kocel (g. 874), koji je primao u zaštitu sv. Metoda, premda su mu Niemci prietili: „Ako Metoda primiš, nenadaj se dobru“ [3])

---

[1]) Ginzel. Geschichte der Slavenapost. cod. 58. Ona zabrana odnosila je samo na svečanu, pjevanu Misu, i to samo što se ticalo osobe sv. Metoda. V. o tom podrobno u Prilogu L na str. 146—174 i od 174—177. Zabrana Papina nahodi se u našem Pril. B str. 68.

[2]) Palacky. Geschichte von Böhmen. Bd. I. s. 135.

[3]) Leg. pann. gl. X.

Niemci tužiše sv. Metoda Papi, predstavljajuć božjeg ugodnika kao neposlušnika i krivovjerca. Papa da svaku temeljito uredi, pozvav Metoda u Rim na opravdanje, posla pismo i knezu moravskomu Svatopluku učeći ga u pravoj vjeri.[1]) Radi čega Metod g. 880, negdje u proljeće, krene put Rima su nekoliko pratilaca, komu Svatopluk pridruži uglednoga svoga vasala Šišmana (Semisisno). U Rimu Metod bio častno primljen Najprije posjeti grob svoga miloga brata Konstantina, komu plačući odkri svoje srce i pretrpljene muke. Zatim stupi pred papu, komu izkaza odanost svoju i puka moravskoga, kazujući mu kako Svatopluk, plemstvo i vas narod odabrali su svojim zaštitnikom i braniteljem sv. Petra poglavicu apoštolskoga. [2])

Papa sada obra naročiti odbor, ponajviše talijanskih biskupa, koji imali o pravovjerju Metodovu sve raztresti i pregledati. Buduć Metod nadbiskup, po ustanovljenim zakonim, Ivan VIII. sam cielo vieće okolo sebe sakupio, te prije presude Metoda pred svim o njegovoj vjeroizpoviedi izpitivao. Budući Metod na sva pitanja, čisto, bistro, istinito i temeljito odgovorio, ustade Ivan VIII., te pun radosti, kao glavar crkve svete izreče presudu: „Nadbiskup Metod podpuno i istinito ujedinjiva se u vjerovanju sa pravom vjerom rimske crkve, i on pjeva (symvol) vjerovanje kako ga razumije rimska crkva, te kako je od otaca i sabora ustanovljeno i primljeno; on je u svim i svakomu članku crkovnoga nauka našast pravovjernim. [3])

---

[1]) Ginzel. cod. 59. (V. u nas Pril. B na str. 69).

[2]) Rački. Viek i Djelovanje. s. 329.

[3]) Epistola Joannis VIII. ad Svatopulk. (U našem Prilogu B str. 70). Bartolini donosi u cielosti ovo pismo ovako prevedeno:

Sada je trebalo Metodu da obrani slovensku liturgiju, jer je to bila druga točka osvada. Biva, protivnici ocrnjivahu pred papom slovenski jezik kao sasvim varvarski, surov i nepodoban za svete obrede

---

„Al diletto figlio il glorioso conte Sfentopulcho. Vogliamo che sia noto alla tua attenzione come abbiamo appreso la tua sincera devozione ed il desiderio affettuoso, che hai con tutto il popolo tuo verso la Sede Apostolica e la nostra paternità, dalla splendida relazione fattaci dal nostro „confratello reverendissimo Metodio Arcivescovo della Santa Chiesa Mora- „viese, insieme a Semisisno, tuo fedele, venuti ai Limini dei santi Apo- „stoli Pietro e Paolo, e alla pontificale presenza. Imperciocchè mosso „dalla divina grazia, avendo in non cale gli altri Principi di questo secolo, „hai eletto con amore fedelissimo insieme ai nobili personaggi tuoi fedeli „e a tutto il popolo dei tuoi Stati il beato Pietro Principe dell'Apostolico „Ordine ed il vicario di lui a patrono, difensore e sostegno in ogni cosa; „e desideri, sommettendo il capo, di rimanere con pio affetto qual figlio „devotissimo, con l'aiuto di Dio, fino alla fine sotto la tutela del medesimo „Pietro e del suo Vicario. Per la gran fede e devozione tua e del tuo „popolo con le braccia aperte del nostro Apostolato ti abbracciamo con „grande amore quasi unico figlio; e ti riceviamo con i tuoi fedeli quali „pecore affidateci dal Signore nel grembo della nostra paternità; e desi- „deriamo nutrirvi benignamente col pascolo della vita; e procuriamo di „raccommandarti con le nostre continue preghiere all'onnipotente Dio, „affinchè possi superare per li meriti dei santi Apostoli le avversità in „questo secolo; e possi da ultimo trionfare con Cristo Signor nostro nella „regione celeste. Pertanto interrogammo dinanzi ai nostri fratelli Vescovi „il venerabile vostro Arcivescovo Metodio, se creda il simbolo della fede „cattolica, e canti la Messa solenne secondo l'autorità evangelica di Cristo „nostro Dio, e secondo la tradizione promulgata nei santi sei universali „Sinodi, e dai santi Padri. Egli dichiarò di credere e cantare e salmeg- „giare secondo la dottrina evangelica ed apostolica dalla Santa Romana „Chiesa insegnata e dai Padri trasmessa. Noi poi avendolo trovato catto- „lico ed utile in tutte le dottrine e verità ecclesiastiche, lo abbiamo spe- „dito di nuovo a voi per reggere la Chiesa alle sue cure affidata, e com- „mandiamo che lo riceviate come proprio pastore con lieto animo, con „riverenza e con degno onore; conciossiachè in forza della nostra aposto- „lica autorità gli abbiamo confermato il privilegio del suo Arcivescovato, „e stabiliamo che con l'aiuto di Dio fermo in lui rimanga in perpetuo; „e come i diritti e privilegi di tutte le Chiese di Dio rimangono confer- „mati e stabiliti per l'autorità dei nostri Antecessori, così certamente „disponiamo, ch'egli abbia la cura di tutt' i negozii ecclesiastici secondo „la canonica tradizione, e li disponga secondo il divino beneplacito. Im- „perciocchè essendogli stato affidato il popolo del Signore dovrà egli „rendere ragione delle loro anime. Abbiamo ancora consecrato il prete, „che ci hai diretto per nome Vichino, in eletto Vescovo della santa Chiesa „di Nitria, a cui comandiamo che secondo il disposto dei sacri Canoni „sia obbediente in tutto al suo Arcivescovo, e vogliamo parimenti che col

s toga pogibeljan vjeri i crkovnomu jedinstvu,*) kao što to i danas neprijatelji glagolice govore. Nu Metod po Bogu nadahnutim razlozim kao što i brat mu Konstantin, prezamjernom mudrošću dokaza, da je slovenski jezik bogastvom rieči, množinom oblika, gladkošću izraza, milinom zvukova, sposoban i vrstan

„provvedimento e consenso del medesimo Arcivescovo in tempo opportuno „sia diretto a noi un altro utile prete, o diacono, che ordineremo Vescovo „per altra Chiesa, nella quale stimerai essere necessaria la cura episcopale; „e così con questi due Vescovi da noi ordinati il detto vostro Arcivescovo „a norma dell' Apostolico decreto potrà in seguito ordinare altri Vescovi „per quei luoghi, ove questi potranno stare con decoro. Comandiamo „eziandio che i Preti, Diaconi, o chierici di qualunque ordine, siano Slavi, „siano di altra qualsivoglia gente dimoranti entro i confini de' tuoi Stati „rimangano soggettí ed obbedienti in tutto al detto nostro confratello e „vostro Arcivescovo, e nulla facciano senza il suo consentimento. Che se „poi da contumaci ed inobbedienti presumeranno di suscitare scandali e „scismi, e non si emenderanno dopo la prima e seconda ammonizione, „allora per la nostra autorità, secondo il tenore delle istruzioni che ad „esso abbiamo date ed a voi dirette, comandiamo che gli cacciate lontani „dalle vostre chiese e confini quali seminatori di zizanie. Da ultimo me„ritamente lodiamo le lettere Slave inventate da Costantino il Filosofo, con „le quali risuonano convenientemente le lodi di Dio; ed *ordiniamo* che „nella medesima lingua si narrino le opere e le glorie di Cristo Signor „nostro. Imperciocchè siamo ammaestrati per l' autorità della sacra Scrit„tura di lodare Dio non solo nelle tre lingue, ma in tutte le lingue dicen„doci: *Laudate Dominum omnes gentes et collaudate eum omnes populi.* „E gli Apostoli ripieni dello Spirito Santo parlavano in tutte le lingue le „grandezze di Dio. E perciò Paolo tromba celeste risuonando ci avverte: „*Omnis lingua confiteatur, quia Dominus noster Iesus Christus in gloria* „*est Dei Patris.* Delle quali lingue il medesimo Apostolo nella prima „lettera ai Corinti chiaramente ed abbastanza ci avverte che col parlare „le lingue edifichiamo la Chiesa di Dio. Nè certamente osta per verun „conto alla fede e alla dottrina il cantare le Messe e gli Officii delle ore „nella medesima lingua Slava, oppure d' interpretare o leggere il acro „Evangelo e le divine lezioni del Vecchio e Nuovo Testamento ben tra„dotte nella stessa lingua; imperciocchè chi fece le tre lingue principali „l' ebrea cioè, la greca e la latina, egli stesso creò le altre tutte a sua „lode e gloria. Nondimeno ingiungiamo che in tutte le chiese dei vostri „dominii per maggiore onorificenza si legga al popolo il Vangelo latino, e dipoi sia annunziato nella versione in lingua Slava, come si pratica in „certe altre chiese per maggiore intelligenza di quelli, che non conoscono „il Latino. E se piace a te ed ai tuoi magnati di ascoltare meglio le „Messe nella lingua Latina, prescriviamo che si celebrino per te le Messe „solenni in Latino".

*) Vita s. Clementis. cap. II.

za svaku struku znanosti i umjetnosti. Napomenu kako ovi jezik, ako prije i bio neotesan prestao je biti varvarski se od kako su sveto pismo i liturgične knjige u isti prevedene. Zatim prinese liturgične knjige koje sobom kao *corpus delicti* donio, tumačeći kako prevod podpuno izvorniku odgovara.

Papa Ivan VIII dade slovenske knjige vještacim pregledati, odgovaraju li izvorniku. U Rimu je bilo dosta Bugara, Hrvata i drugih Slovena, kojim se je taj poso mogo povjeriti, buduć istojezični narodi.[1]) Ovi zdušno pregledavši knjige izruče jih papi, a Ivan VIII., zanešen velikom radošću dade i glede slovenskih pismena i slovenske liturgije, sliedeću presudu:

„Pismena slovenska po blaženomu Konstantinu filozofu iznašasta, po kojim pristojne se hvale Bogu uzdižu, *svim pravom hvalimo*, i zapoviedamo, da se u istom jeziku preveličja (praeconia) i djela našega Gospodina Isukrsta propoviedaju; Neprotivi se ni malo pravoj vjeri i nauku ako se slovenskim jezikom mise pjevaju, oli se sveto evangelje i božanstvena čitanja staroga i novoga zavjeta dobro prevedena i protumačena, štiju, oli sva ina časoslovna štiva (horarum officia) pripjevaju; jer koji stvori tri glavna jezika, židovski, grčki i latinski, i sve je ostale na slavu i hvalu svoju stvorio".[2])

Protivnici jezika i liturgije slovenske najviše govorahu, da se tim trga jedinstvo crkve. Nu Metod dubokim i obsežnim naukom, daleko shvaćajućim razumom, užgan željom na razširenje svete vjere, navede razloge, da uprav slovenštinom može se veliko jedinstvo crkve ne samo uzdržati nego istom u krilo svete crkve sve ogranke naroda slovenskoga

---

[1]) Assemani Kalend. III. 170.

[2]) Littera Joannis VIII ad Methodium-Erben Regesta Bohemiae. U našem Prilogu B na str. 72—73.

prevesti i odtrgnuti ih od bludnja carigradskih. Ako crkva rimska slovensku liturgiju osudi, onda će i metropoliju panonsku na kocku staviti, u kojoj jurve od deset godina narod je naviknuo u crkvi svomu jeziku." [1]) Na što papa da uzdrži slovenštinu, a sa Metoda skine svaku sumnju da se protivi latinštini, po savjetu istoga zapoviedi: „Neka se rad veće časti u svim crkvam slovenskim pjeva evangelje latinskim, pak onda slovenskim jezikom". Ovo je i s toga naredio, jer je Svatopluk po uplivu njemačkom prianjao uz latinski a ne uz slovenski jezik. [2])

XVIII.

Novi jadi s glagolicom. Zloglasni Viking.

Nakon svih ovih sjajnih pobjeda, Ivan VIII, poznatom poslanicom, i opet Metoda potvrdi panonskim metropolitom, sa svim pravim i povlasticam. A Metod podje obljubljenomu stadu. Prije odlazka Metod, iz ljubavi naprama pokojnomu bratu Konstantinu, nadje način da ukrade sv. tielo te ga ponese sobom put Moravske. Noseći ga nekoliko putem, kod jednoga

---

[1]) Rački: Viek i Djelovanje. 332: Jednakiem uspjehom dokaza Method, da slovjenština u liturgiji jedinstvu crkve ne samo nije pogibeljna ili protivna, nego pače koristna, — a prekoristna rimskoj crkvi, koja — ako ju njegovala i branila bude — pritegnuti će u svoje krilo i one narode slovjenske, koji se bjehu sdružili s carigradskom crkvom; dočim — ako ju odsudi — stavila bi na kocku i panonsku metropoliju, gdje od deset godin puk bješe priviknuo svomu jeziku u crkvi. A da jedinstvo crkve nestoji u jedinstvu jezika i obredov, imao je pokazati na iztočnu crkvu, gdje od najstarijih vremen, kad crkveni vez med iztokom i zapadom još nebješe od svoje jakosti popustio, liturgija se slavila u raznieh jezicih.

[2]) „Crtice" str. 43—47.

ubavoga mjesta stade da opočine sa družtvom, pa htjede napried. Nu sveto tielo nedade se napried ponieti po nijedan način. Blaženi Metod stade moliti, neka mu Bog ukaže, kamo želi da sveto tielo bude prenešeno. Onda sv. Ćiril diže desnu ruku, gledajući to mnogi okolostojeći, pokaza svomu bratu Metodu, da hoće opet u Rim da se povrati. Što sve doznav u Rimu papa i puk izadjoše na susret sv. tielu i opet ga častno postaviše u crkvu sv. Klementa. [1])

*
* *

Nemogav osvadam i potvoram uspjeti, prihvatili Niemci staro načelo razdvajanja, i tim postigli svrhu. Nevriednoga Svatopluka sa mnogim plemenitašim nagovorili, da pita utemeljenje latinske biskupije u Nitri, i po njemačkom predlogu imenova papa Ivan VIII. zloglasnoga Wichinga biskupom Nitranskim. Wiching bio pravi njemački zanešenjak i čovjek bezdušan. On sastavi neku čudnu poslanicu, koju kao da mu ju je papa predao kada je sa Metodom bio u Rimu, pa ju tajno Svatopluku izruči. U toj posla-

---

[1]) Legenda Moravica. cap. 12: Quo facto Romam adiit volens beatum Cyrillum secum reducere, sed inveniens eum mortuum petiit Papam, ut saltem fraternum corpus exanime secum possit Moraviam deferre, pro devotione gentis ipsius noviter conversae. Cui petitioni cum non annuisset Apostolicus, sanctus Methudius occulte pro tempore stetit Romae et tandem quadam nocte ingrediens ecclesiam S. Clementis, in quo fraternum corpus fuerat sepultum, id occulte recipiens, secum versus Moraviam voluit deportare. Cumque jam per aliquot dies corpus sanctum secum portasset in via, in loco quodam amoeno pausabant causa requiei. Postquam autem vir sanctus ulterius voluisset cum corpore sancto procedere, nulla ratione ab illo loco potuit recedere. At beatus Methudius orationibus insistens petiit sibi divinitus revelari, quonam corpus illud sacrum deberet referre. Tunc S. Cyrillus manu dextra elevata ostendit fratri suo Methudio multis videntibus, quod Romam debeat reportari. Quo reportato Papa cum populo Romano sancto occurrens corpori, illud reverenter recipiens in ecclesia S. Clementis, ubi antea jacuerat, iterum sepelivit.

nici stoji: „kao da Metod širi krivovjerje, a u Rimu se je zakleo više nerabiti slovenštinu, te kad je prisegu prekršio nije dostojan da ga slušate i sliedite kao pastira; netreba se plašiti njegovih proklestva, jer ta će na njega istoga pasti; pravi pastir neka bude pravovjerni Wiching, koji se tolikim požrtvovanjem za moravski i panonski narod stara; vrhu svega treba kaniti se slovenskoga jezika [1]).

Predavši Metod istinitu poslanicu Ivana VIII. Svatopluku, a u isto doba primivši Svatopluk ovu po Wichingu podmetnutu, nadje se u smetnji, jer pomisli da jedna od dvije mora biti podmetnuta. Uz to nastojao je Wiching, pomoću njemačkoga svećenstva, najgore ozloglasivati Metodovo pravovjerje. Našavši se u tako nepovoljnu položaju, god. 881, izjada se Metod papi, i upita ga pismeno jedali je zbilja kakve otajne pismene naputke glede njega Svatopluku poslao, ili jih novom biskupu Wichingu naložio? Netom Ivan VIII. primi ovo Metodovo pismo, vrlo se smuti, i odmah iste godine na 23 ožujka, najljubeznivijim riečim odgovori mu, tješeći ga i hvaleći njegovu pastirsku revnost, očitujući mu iskreno, da nikakvo pismo na Svatopluka niti na Wichinga nije preko njegova znanja poslao. Papa osim toga odredio sudbeno proti Wichingu postupati. [2])

---

[1]) Ciela poslanica nahodi se u Prilogu B na str. 75. V. o Vikingu i ne autentičnosti poslanice u pril. L na str. 178–190.

[2]) V. Papino pismo u Pril. B na str. 73.

Bartolini („Memorie.... dei Santi Cirillo e Metodio", pag. 144) ovako prevadja to pismo:

„Giovanni Vescovo Servo dei servi di Dio A Metodio Arcivescovo „per la verità. Approvando noi la cura della tua sollecitudine pastorale, „che tu dimostri nel lucrare le anime dei fedeli al Signor Dio nostro, e „contemplandoti quale valoroso cultore della cattolica fede, ci rallegriamo „assai col medesimo Signor nostro, e non cessiamo di rendergli immense „grazie e lodi perchè sempre più ti accenda nell' osservanza dei suoi com- „mandamenti, e ti salvi da ogni avversità a vantaggio della sua santa Chiesa,

Začuju u Moravskoj da je Metod poslanicu papinu primio, o kojoj Niemci raznieli kao da je istom sa dostojanstva zbačen. Narod zahtievaše da se sakupi sabor i javno poslanica pročita, neka se znade što kaže. Narod, pravica i rimska Stolica bili za Metoda, pak je moravski puk prevelikom žalošću slušao glasine da je svrgnut, a Niemci se svemu tomu radovali. Nu kada Svatopluk sakupi sabor i stane se papina poslanica čitati, stvar se tada promieni. Ivan VIII. medju inim, govori: „Brat naš Metod jest pravovjeran i on apoštolsko djelo djeluje, i u njegovoj su ruci od Boga i apoštolske Stolice predane mu sve slovenske pokrajine; i koga on prokune, neka bude proklet, a koga on posveti, neka je posvećen“.[1])

„Però avendo appreso per la tua lettera varii tristi avvenimenti, potrai esser „persuaso di quanto sensibilissimo compatimento ci siamo penetrati nel „considerare ch' essendoti dinanzi a noi presentato ti avvisammo dover se„guire le dottrine della Santa Romana Chiesa secondo la tradizione dei „santi Padri, ed aggiungemmo che dovevi insegnare a predicare tanto il „simbolo, quanto la sincera fede; e le medesime cose abbiamo significato „al glorioso Principe Sphentopulcho per mezzo della nostra lettera, che tu „asserisci di avergli consegnata; nè altra nostra lettera abbiamo a lui di„retta, nè abbiamo aggiunto sia apertamente sia segretamente a quel Vescovo „di fare altra cosa, nè decretammo che tu altrimenti operassi. E molto „meno è da credersi che noi esigemmo da quel Vescovo il giuramento, e „nè anche con lui facemmo una parola su di questo affare. Per la qual „cosa cessi in te questa dubbiezza, e con l' aiuto di Dio, come si contiene „nell' evangelica ed apostolica dottrina, inculca a tutti i fedeli l' osservanza „della fede cattolica, affinchè possi recare un frutto abbondante della fatica „del tuo combattimento al Signor nostro Gesù Cristo, e così rinumerato della „sua grazia riceverai la competente mercede. Per altro non ti rattristare per „le varie tentazioni, le quali per diversi modi hai sofferto, che anzi devi „stimarle piuttosto secondo l' Apostolo per un grande gaudio; perchè se il „Signore è con te niuno può essere contro di te: nondimeno se tu ritor„nerai a noi con Dio, su quel tanto, che quel Vescovo ha enormemente „commesso contro di te ed ha esercitato contro il suo ministero rispetto a „te, si terrà giudizio avanti di noi, ed udite ambedue le parti, con l' aiuto „di Dio, imporremo il legittimo termine; e non tralasceremo di correggere „la pertinacia di colui con la sentenza del nostro giudizio“.

[1]) Žitje sv. Methoda. pogl. XI. (v. Pril. B na str. 33).

Na ovo nenadano odkriće u velike se obradova knez Svatopluk i vas moravski narod, priznavši svoga Metoda pravednim i od Boga poslanim apoštolom, dočim stranka njemačka zasramljena odstupi.[1])

XIX.

Sv. Metod u Češkoj, Rusiji i Poljskoj.

Nijesu samo Moravljani Moravske i južni Slovjeni oćutili blagodat spasonosnoga djelovanja sv. solunske Braće. Tu su sreću imali i Česi, Poljaci i Rusi.

O Česim već smo nešto uzput spomenuli na str. 108, ali vriedno je, da se na to opet malo podrobnije osvrnemo.[2])

Mladi Vojvoda češki, po imenu Brzivoj, došô jednom u pohode Moravskomu Knjazu Svetopluku, ovi ga vele dobrostivo primi, ali za objedom, jer je ti vojvoda bio poganin, na mjesto da ga sjedne sobom za trpezu s ostalim kršćanskim boljarima, dade mu sjesti na tle, kako je poganima bio običaj, da bi mu tim pokazao, koliko on prezire njegovo biće. Ražali se Metodu, koji je bio u gostima za objedom, nada tom uvredom Vojvodi učinjenom, te lativši tu prigodu blagim riečma stane ovomu prikazivati, koliko je krivo i opako klanjati se balvanima, a koliko je plemenito i sveto štovati pravoga Boga, izvršivanjem vangjelskih zapoviedi, koje nas je naučio jedinorodni sin njegov Isus Krst; pa onda proročanskim duhom

---

1) ....„et rubore suffusi digressi sunt cum pudore sicut nebula“. (Leg. pann. pogl. 12).

2) Bartolini-Danilo str. 89—95.

pritvrdi mu, da će njegovi nasljednici biti vele mogućni medju Kraljevima i Knjaževima. Vojvodi Brzivoju, umiljate ćudi, osladi se nauk svetoga nadbiskupa, i pomnjivo o njem razmislivši, zapita od njega sveto krštenje. Kada je Metod Vojvodu sa tridesetoricom njegove pratnje dobro naučio, činio je da najprie strogo poste, pa ih je pokrstio, i da ih u vjeri bolje utvrdi podade njima nekoliko svećenika. Vojvodi je bila žena Slavjanka, po imenu Ludmila, liepo nadarena umom i srcem, ali odveć prilieppljena poganskim balvanima. Ipak božija rieč posijana u nje srce onim svećenicima, pridošlim iz Moravske, i muževlji primjer, uzplodiše do njezina obraćaja na Krstovu vjeru; te ona gorućnost kojom se klanjala poganskim balvanima, promienila se u njoj u najvruće izpoviedanje zakona kršćanskoga. Nu narod se Češki u vjeri podieli: jedan dio sliedivši Vojvodin primjer pokrsti se, a drugi dio ostane otvrdnut u poganstvu, dapače ovi zadnji u većem broju, progna Vojvodu kršćanina, a postave knjazom poganina. Ali kašnje predobude kršćanska strana naroda i pozove natrag zakonitoga knjaza Brzivoja, koji bijaše pribjegô k Svetopluku u Moravsku, i od onda ostade mirno na vladanju svoje države.[1]) Za Brzivojem nasljedova sin mu Vratislav, rodjen od Ludmile, oženjen s Dragomirom. Od ove zločeste poganske žene imao je Vratislav dva sina: starijega Venceslava Svetoga, i mladjega Boleslava poganina, kao i mati mu. Venceslava, koga je najmilije odgojila sveta baba mu Ludmila, iza očeve smrti, Česi pozdraviše svojim Gospodarom, te on pod babinom upravom stade vladati narodom. Neznabožna Dragomira, koja je svetogrdno živjela sa svojim sinom

---

[1]) Legenda Moravica, cap. 14 (u Pril. B na str. 18).

Boleslavom, podpomožena poganskom strankom, dade na izdaju ubiti Ludmilu i prisvoji gospodstvo prognavši Venceslava. Nakon malo vremena dodijala narodu samosilna vlada obojice, te pod upravom svojih boljara otme narod Dragomiri i Boleslavu vladanje, a pozdravi svojim kraljem kreposnoga Venceslava. Kada se narod počeo nasladjivati svjesnim, mudrim i svetim njegovim vladanjem, mati ga i brat pozovu k sebi na večeru, te ga nemilo na izdaju ubiju. Mučenička krv ovoga neustrašivoga knjaza kao da je utvrdila to više u Češkoj kršćansku vjeru, Metodom uvedenu i raširenu.

* * *

Prosliedujući svojim poslanstvom po zemljama Slavenima naseljenim, Metod stupi u Galičku ili ti Rusinsku, crnom ili malom Rusijom nazvanu, te kada je znatan broj već kršćanâ bio, ustanovi biskupsku stolicu u Haliču ili Galiču. Premda je S. O. Papa Lav XIII. N. G. u glasovitoj svojoj okružnici *Grande munus* o utemeljivanju ove stolice pošô za predajom sačuvanom nekim piscima, ipak mu je to sa raznih strana pobijano. Ako o tom nema povjesnoga pisma, ipak narodna predaja Galičkoga puka drži stanovito, da je Metod podigo biskupsku stolicu u Haliču, onda znatnom gradu, poglavitom u Rusinskoj. Kada je pak ovi grad spao na malo selo, biskupska je stolica prenesena u Lavovo, gdje i sadašnji nadbiskup grčko-rusinski još se nazivlje *Archiepiscopus Halicensis,* Nadbiskup Halički. Slavni A. C. Petrušević čuvar mitropolitskoga zbora s. Jurja u Lavovu, naučen u Slavenskim stvarma, premda priznaje da nema povjesnoga spisa, po kom bi se dokazalo da je s. Metod propoviedao Vangjelje u Galiču i postavio onu po-

glavitu stolicu, ipak potvrdjuje, da svak po temeljitoj predaji scieni, što se to dogodilo kroz koga od njegovih učenika. Kada je to tako, onda, izim pravosudnoga načela po kom se smatra, da je sam tko učinio što je kroz drugoga ovršio, imamo i primjer tomu u povjestnoj zgodi starinskoga reda crkovnoga čina, što je Aleksandrinska stolica medju Patrijaršijama imala prvo mjesto iza Rimske stolice, s toga što je nju osnovao sveti Petar, kroz učenika Marka, naročito na to onamo poslana. Po ovom primjeru Aleksandrinske Stolice s. Petrom kroz s. Marka ustanovljene, zašto će se sumnjati da s. Metod nije Haličku stolicu namjestio, ako se po onudašnjoj predaji drži, da je to kroz koga od svojih učenika učinio? Mjestne predaje brž su najtvrdji dokaz onim zgodama, koje nije povjestnica zapisala; i kašnje našasti spomenici obično potvrdjuju starinske predaje. Samo nadrimudrice zabacuju predaju.

* * *

Nešto više od proste predaje imamo vjerodostojnih dokaza o apostolskom poslanstvu Metodom vršenu u pravoj Rusiji i o biskupskoj stolici Kievskoj, koju je on ustanovio. I ob ovoj se ponoviše prigovori katoličkih pisaca po ruskim novinama protiva Okružnici, koja ovdje predaju navadja. Kada je na početku ove knjige rieč o Kozarskoj zemlji, zemljopisno je dokazano da je Kozarska zemlja zahvaćala dvadeset i četiri od pedeset i dvie vladije, iz kojih sastoji jevropska Ruska, i da je Malu Rusiju, u kojoj se nahodi Kiev, s. Ćirilo na vjeru Hristovu obratio. Pokazano je, kako je ovi Apostol, kada se povratio u Carigrad ostavio ondje nekoliko svećenika, sobom iz Kersona ili iz ine strane Vizantinskoga carstva dovedenih

na upravu novih hristjana sakupljenih u varoše po onoj prostranoj zemlji, medju kojima je vjerojatno poglaviti bio Kiev. Ali nije posve stanovito da je još za Ćirilova propoviedanja ovi varoš postao gradom i nazivao se svojim imenom. Neki pisci tvrde da jest, a drugi kažu da je Kiev osnovao g. 861 Kio, Ruski knjaz, i da je na dugo ostao prestoljnicom. Ostajući pri ovom drugom mnenju, ako je Ćirilo pošô u Kozare g 848, a u drugo, u Moravsko poslanstvo g. 862 ili 863, onda kada je Kiev osnovan g. 861, on se od malo godina bijaše povratio iz Kozara u Carigrad, te je svakako novi grad, prozvan Kiev, bio oni poglaviti varoš odkle je Ćirilo obilazio na vangjelsko propoviedanje. On onda nije bio biskup, ter nije ni mogô ustanoviti stolicu, kako su to svedjer činili Apostoli i njihovi nasljednici, nego je samo ostavio svećenikâ; a može li biti da je on svoje prve duhovne sinove zaboravio, da se nije pobrinuo da dobiju svoga pastira? Kada je Ćirilo pošô s Metodom u Moravsku, oni još ne bijahu biskupi, niti mogahu šta u Kievu narediti; pokle su u Rimu biskupima posvećeni, Ćirilo u Rimu i umre. Sada je Metod od S. O. Pape Hadrijana II. primio poslanstvo u sve Slavene, uz visoku čast *od boka* Poklisara, koju mu je Ivan VIII potvrdio; u takom biću nije ni pomisliti moguće, da on, obilazeći po Slavenskim narodima, Kozarâ bi se zaboravio, toga prvoga ploda bratova mu znoja u Apostolstvu, te da nije njima u glavnom Kievu biskupsku stolicu podigô. Ovo je mnenje i tim potvrdjeno, što je Kiev smatran crkovnom glavom ciele Rusije, i pokle su ga kašnje Mozgovi osvojili i Kozarsku zemlju ujedinili u veliku Rusku Carevinu. A katolička je Crkva svedjer smatrala Kievsku mitropoliju kao svoje

djelo, ovršeno po svom zastupniku, dok se je onamo uzdržala katolička stolica, htjela je da se katolički nadbiskup nazivlje *Metropolita Kiowiensis totiusque Russiae*, kako se podpisao stožernik Isidor, Kievski mitropolit, pod spise sveselenskoga Sabora Florentinskoga za sjedinjenje Crkve grčke s latinskom. Pokle je raskol Kievsku stolicu odciepio, Sveta je Stolica ipak naslov zadržala, dodavši ga grčko-rusinskomu mitropolitu u Lavovu, zato se oni nadbiskup nazivlje sve do sada *Leopolensis, Halicensis et Kioviensis*, pripoznajući tako poglavite stolice, koje je njezin Poklisar Metod utemeljio u Slavenima.

Bolandiste u primjetbama k žitju svetih Ćirila i Metoda navode, da Vojtek Vinkojalović *(in Miscellaneis rerum ecclesiastici status in Magno Ducatu Lituaniae, str. 42)* potvrdjuje starinsku predaju, prenesenu u ruske ljetopise, to jest, u slavnom gradu Kievu na Dnieperu, negda glavnom ciele Rusije, da se hrani dio glave s. Klimenta Pape, onamo donesen s. Ćirilom ili s. Metodom; i da isti povjestnik Vinkolajević opaža, što u ruskim ljetopisima stoji, da neki Klimenat izabran g. 1146 mitropolitom ciele Rusije, bi posvećen polaganjem moćiju s. Klimenta. Ovi je pisac vjere dostojan, jer navodi viesti o crkovnim stvarma iz ruskih ljetopisa; i one su moći svakako ili u Kievu ostavljene, kada je s. Ćirilo propoviedao vjeru Hristovu Kozarima, noseći sobom moći s. Klimenta, u Kersonu našaste, ili donesene u Kiev s. Metodom i darovane onoj stolici njim namještenoj, koje je blago on čuvao kao zalog bratske ljubavi Ćirilove, pa ondje ostavio u znak njegova apostolovanja u onoj strani.[1])

---

[1]) Bolland. „Acta Sanctorum." Martii knj. I¹. str. 22 et seqq. V. Bartolini—Danilo str. 98—100.

Glede propoviedanja s. Metodá u Poljskoj, slav. Leonarad Rettel u svom cienjenom djelu „Cyryl i Metody — Streszczenie najnowszych poszukivan. Paris 1871 — str. 127)[1]) vjerojatno scieni da je s. Metod krstio Knjaza Visličkoga. Opstoji suviše tamo stara predaja, da je u najstarijoj Crkvi Krakovskoj, pod nazivom s. Kr̈ža, božija služba obavljana Slavenskim jezikom. Po ovi način apostolsko djelovanje s. Metoda i njegovih učenika na zapadnoj strani Poljske bilo bi dokazano. Žitje s. Metoda uzdržano u rečenom djelu, našasto je s ovu stranu nekoliko godina u zbornoj knjižnici Moskovskoj, u rukopisu XIII vieka, i objavljeno je Sl. Angjelom Bjelovskim u Knjizi I *Monunumenta Poloniae historica* (str. 93-113). Pisao ga je slavenskim jezikom jedan učenik s. Metoda, stanujući u Moravskoj prie X vieka.

Na potvrdu predaje, koja spaja kršćanski nauk u Poljskoj s uspomenom s. Ćirila i Metoda, navadja isti Bielovški u rečenom djelu jednu molitvu na njihovu čast uzdržanu u litirgičnom rukopisu XIV ili XV vieka, Poljskoga proizhoda, koji se danas nahodi u knjižnici Carskoga dvorca *l' Eremitage* blizu Petrograda:

„Svemogi premilostivi Bože, koji se nas, po bla-
„ženim biskupima i izpovjednicima tvojim, a *našim*
„apostolima i pokroviteljima, Ćirilu i Metodu, na vje-
„rovanje hristianske vjere pozvati dostojao jesi, podaj
„molimo, da koji se njihovom svetkovinom sada sla-
„vimo, njihovu se takodjer vjekovječnu slavu dosti-
„gnuti udostojimo.“ [2])

---

[1]) Cyryl i Metody. Streszczeniè najnowszych poszukivan. Parigi 1871. Ciruli et Metudii

[2]) „Omnipotens piissime Deus, qui nos per beatos Pontifices ac Confessores tuos *nostrosque* apostolos et patronos Cirulum et Metudium ad

Ako ih Poljska nazivlje svojim Apostolima i Pokroviteljima, to se ne dade sumnjati o predaji da su oni, a navlastito Metod, obratili na svetu vjeru onu stranu.

Nemamo daljih povjesnih uspomena da se upoznamo s cielim apostolskim obilazenjem Metodovim po raznim Slavenskim zemljama, s toga je ostati pri onom, što je naznačio slavni pisac Ivan Juraj Strzedobsky u naslovu svoje knjige o svetoj poviesti Moravskoj ili o životu svetih Cirila i Metoda, gdje kaže da je velikim trudom sakupio iz javnih vjerodostojnih pisama, iz neprekinute starinske predaje, i iz poslanicâ Rimskih Papa viest o Slavenskim narodima, u kojima se širilo Apostolovanje ove dvojice svete braće, a to u Moravskoj, Češkoj, Sležkoj, Kozarskoj, Hrvatskoj, Mingrelskoj, Čerkaskoj, Bugarskoj, Trebalskoj, Bosni, Rusiji, Dalmaciji, Panoniji, Daciji, Koruškoj, Kranjskoj i brž po cielom Slavenskom svietu. [1])

---

credulitatem fidei christianae vocare dignatus es, praesta, quaesumus, ut qui eorum festivitate in praesenti gloriamur, eorum etiam gloriam aeternam consequi mereamur."

Ova je molitva uz male promjene ušla u *vlašte* Poljske Kraljevine, gdje se je slavila svetkovina dne 9 ožujka.

[1]) Joannes Georgius Strzedobskius (Strzedobsky) Sacra Moraviae Historia, sive vita Sanctorum Cyrilli et Methodii, Solisbaci an. 1710.

In titulo hujus Historiae.

Sacra Moraviae Hystoria sive vita Sanctorum Cyrilli et Methodii genere civium Romanorum; praerogativa Patriciorum Constantinopolitanorum; eruditione perspicacissimorum Philosophorum; gradu Ecclesiastico Welehradensium Archiepiscoporum; gentis Moraviae, Bohemiae superioris Silesiae, Gazariae, Croatiae, Mongreliae, Circassiae, Bulgariae, Triballiae Bosniae, Russiae, Dalmatiae, Daciae, Carinthiae, Carniolae, et universae pene Slavoniae zelantissimorum Apostolorum: ex continuata majorum traditione, et publicis fide dignis istrumentis, atque Romanorum Pontificum Bullis; acerbo sudore collecta, cui ob concatenatam temporum et rerum seriem diversa antiquitatatum monumenta, uti sunt Moravorum bella, paces foedera calamitates, veteres superstitiones etc. adjiciuntur .... ".

XX.

Sveta Metodova smrt.

Nakon sedamnest godina najtežega i najblagoslovljenijega biskupovanja, toli dragocienjenomu i vrlo zaslužnomu Metodovu životu približao se najposljednji dan. „On bijaše od sebe uklonio svaku krivnju, začepio usta mnogim, svoj têk svršio, učuvavši vjeru i očekivaše zasluženu krunu; budući bio ugodnik i miljenik božji, približavalo se je vrieme u koje za tolike trude i mukotrpnosti imao steći plaću i pokoj“. U Moravskoj je apoštolovanje započeo, tu je i djelo sveto završio. Prije svoje smrti nastojao je dobri pastir da svoje stado što bolje uredi i krepostnu nasljedniku povjeri. On izabra vriednoga učenika Gorazda rodom Moravljanina, vješta svakoj osobito latinskoj književnosti, te ga odredi nasljednikom. Učenicim i u obće svemu narodu preporučivaše sklad i čvrstu vjeru u Boga.

Licem na Cvjetnicu 4 Travnja 885 unidje sv. Metod posljednji put u crkvu sa svojim dragim učenicim. Bilo se skupilo množtvo puka. Tu izreče posljednji kratki govor, blagosovi kneza, učenike, svećenstvo i vas slovenski narod, pak reče: „Čuvajte me moja djeco do trećega dana“.

Vrativši se kući, pade na mrtvačku postelju, okolo koje stahu cvileći učenici, kojim neprestano nauke i opomene davao, preporučivajući pravu vjeru i slovensku liturgiju; najpotla reče: „Vaša srca neka se nikakvim strahom neuzkolebaju; neplašite se ljudskoga suda, niti onih koji vam mogu samo tielo uništiti, ali dušu upropastiti nemogu. . . . Poslje smrti

moje naskočit će na vas vuci razdiraoci, koji neće stadu Isukrstovu oprostiti; njim se oprite čvrsti u vjeri".[1])

Svanu treći dan, a on reče: „Gospodine Isukrste! U ruke tvoje predajem duh moj". Dne 6 Travnja, god. 885, na rukuh svojih učenika, vesela lica i blažena pogleda zaspa u Gospodinu. Učenici i vas narod učiniše mu crkovnu službu božju slovenski, grčki i latinski, s najvećom svečanošću, i sahraniše mu blaženo tielo u zbornoj moravskoj crkvi. „Sa svih strana bezbrojni narod skupio se na sprovod; svak je plakao za Otcem, pastirom i učiteljem; mužko i žensko, staro i nejako, bogato i siromašno, slobodni i zasužnjeni, sirote i udovice, domorodci i tudjinci, bolestni i zdravi; svi dodjoše na pogreb onomu koji bijaše se svim sve učinio da sve Bogu predobije".[2])

Kako je sv. Apoštol prorokovao tako se i zbilo, jer odmah nakon njegove smrti nasrnuli vuci razdiraoci u osobam kivnih Niemaca, pak protjerali do malo Gorazda i sve učenike Metodove, a stado božje stali najoštrije razdirati.[3])

XXI.

Moći Sv. Ćirila i Metoda.

Ostaje još da se u kratko potraži, gdje se sada nahode prečastne moći dvaju velikih Apostola Ćirila i Metoda.[4])

---

1) Vita S. Clementis. c. 6. (v. Pril. B na str. 44 - 46).
2) Legenda Pannonica. cap. 17. (v. Pril. B. na str. 35).
3) „Citice" str. 50 i 51.
4) Bartolini-Danilo, str. 113.

O s. Ćirilu vidjeli smo[1]) da je njegovo tielo svetoštovnim obredom dvignuto i preneseno na molbu brata mu s. Metoda, po naredbi S. O. Pape Hadrijana II iz Vatikanskoga hrama u Crkvu s. Klimenta Pape i Mučenika u predjelu Celijskoga brda, i sahranjeno na desnu stranu veloga oltara, pod kojim su počivale moći s. Klimenta. Tu je sveto tielo ostalo do g. 1084: tada je oni hram razrušen i u ruševine zakopan u velikim nezgodama, koje su se na oni predio Rima oborile. Kada je u početku XII. vieka zgradjena sadašnja Crkva nada starom razorenom, i tada u novu preneseno iz stare sve što je u ovoj bilo dragocjena, prenesene su i moći s. Klimenta Pape i Mučenika i s. Ćirila, te položene, prvoga pod veli oltar, a drugoga pod oltar jedne moljne u novoj crkvi s desne strane, kada se ulazi na vela vrata i blizu riznice. Ova moljna s. Ćirilu posvećena odgovara onoj s lieve strane velih, a blizu malih pobočnih vrata iste Crkve, posvećenoj s. Katarini Djevici i Mučenici i koje je život naslikao na stienama veli slikar Massaćio. Ondje su svedjer štovali viernici tielo s. Ćirila, kako kažu pisci razne dobe.

Nikola Signorile tajnik Puka Rimskoga, pisa prie g. 1380 izvještaj, još u rukopisu, o moćima, koje se štovaše za njegova vremena po Rimskim Crkvama, posvetivši ga S. O. Papi Martinu V. i sve dosada ostaje tiskom neizdan u obiljnoj pismohrani Kolonske obitelji.[2]) „O Crkvi s. Klimenta“. — „U

---

[1]) V. na str. 82—85 ove knjige.

[2]) Nicola Signorile u Pismohrani Colonna, Cod. II, A 50, list 45, 1. De Ecclesia Sancti Clementis.

„In Ecclesia Sancti Clementis sunt infrascriptae Sanctorum Reliquiae videlicet... Item de Reliquiis Sancti Grisogoni, Sancti Stephani Papae, Sancti Alexandri, Sancti Calixti, Sancti Bonifacii, Sancti Pantaleonis, Sanctorum Proti et Jacinti, SANCTI CYRILLI, Sanctorum Nerei et Achilei....“ etc.

„Crkvi svetoga Klimenta nahode se ove svete moći, „to jest... svetoga Krševana, Stjepana pape, Alek„sandra, Kalista, Bonifacia, Pantelije, Prota, Jacinta, „s. ĆIRILA, Nerea i Achileja itd.“.

U dragocjenoj knjizi Pompeja Ugonija, o stajališnim Crkvama Rimskim, tiskanoj g. 1588, pri Stajalištu s. Klimenta, nabrajajući moći onoga hrama, pod brojem drugim zabilježeno jest: „Tielo blaženoga „Ćirila, Apostola Moravskoga, Slavenskoga, Češkoga, „nahodi se pod oltarom moljne blizu riznice.“

Francesco del Sodo u rukopisnoj knjizi Vatikanske knjižnice, koga navodi Rondinini, kaže da je za njegove dobe zgradjena moljna s. Ćirila, s desna kada se ulazi u hram s. Klimenta, u kojoj počiva tielo onoga svetca [1]. Gradnja moljne, o kojoj piše Sodo, mora prije biti obnova njezina, kada su Irski Dominikovci onu moljnu ponapravili i ukrili mramorom na čast svoga Patrijarhe s. Dominika, ostavivši pod oltarom tielo s. Ćirila.

Filippo Rondinini u svojoj Poviesti s. Klimenta Pape I i Mučenika i njegova hrama, tiskane g. 1707, pozivljući se na rukopis Sodov, nadostavlja da on scieni da je moljna s. Ćirila, u kojoj njegovo tielo počiva, ona koja onda posvećena bijaše s. Dominiku. I to potvrdjuje da gradnja Sodom pomenuta jest plemenita poprava moljne na čast s. Dominika, najljepšim mramorom obložene, premda joj je nacrt nespretan, kako je onda vrieme nosilo, a tielo je s. Ćirila ostalo u oltarskoj trpezi.

---

[1]) Franciscus del Sodo ms. Cod. Vatic., qui sua aetate Sancti Cyrilli sacellum ex dextero latere Basilicae ad ingredientium erectum fuisse tradit, ibique corpus ejus requiescere. (Ita tradit Rondininius in sua Basilica Sancti Clementis).

Drugi pak cienjeni pisci kažu da se u onoj moljni hrama s. Klimenta hrani, izim tiela s. Ćirila i ono s. Metoda, misleći, ne zna se s koga razloga, da je i s. Metod umrô u Rimu. Baronij u primjetbama k Rimskom Mučenikoslovju pripovieda: „Ćiril i Metod, u„mrievši u Rimu, proslavljeni čudesima, da su ondje „pokopani u Crkvi s. Klimenta, a da su njihove moći, „kako je on doznao, malo prie našaste pod oltarom „prastare moljne njima posvećene. [1]“

Baroniju se ozivlje drugi velenaučeni pisac istoga vremena Otac Angjeo Rocca, Tagatski biskup, prestojnik Papinskoga Svetišta i prvi Čuvar Vatikanske knjižnice, koji dočim pritvrdjuje da su se moći svetih Ćirila i Metoda našle pod oltarom moljne njima posvećene u hramu s. Klimenta, nadostavlja, Sikst V Papa, Crkvom vladajući kada je on pisao, da je naredio neka tielo s. Ćirila bude preneseno u Crkvu s. Jerolima Iliričkoga, istim Papom zgradjenu. Evo Roccinih rieči: „U istoj Crkvi s. Klimenta pokopani „su Ćirilo i Metod Slavenski biskupi, čudesima slavni; „kojih moći dokazano je da su se našle pod prastarom „moljnom iste Crkve; sada pak Sikst V, veli Prvo„sveštenik, naredi da tielo s. Ćirila bude preneseno u „Crkvu s. Jerolima Iliričkoga, koju je on sagradio.“ [2])

---

[1]) Baronius in Annotationibus ad Martyrologium Romanum.

„Porro iidem (SS. Cyrillus et Metodius) Romae morientes miraculis clari sepulti sunt, quorum sacras reliquias nuper sub altari in ejusdem ecclesiae (S. Clementis) sacello pervetusto repertas esse accepi.“

[2]) Fr. Angeli Rocca Camertis Ordin. s. Augustini Apostolici Sacrarii Praefecti ac Episcopi Tagasten. Opera omnia, Romae 1719 in fol. Tom. II — Bibliotheca Vaticana. —

„De iis, qui varios idiomatum charateres variaque disciplinarum genera invenerunt“. — Str. 250. — „....Eadem in Ecclesia Sancti Clementis Cyrillus et Methodius Slavorum Episcopi miraculis clari sepulti sunt; quorum sacras Reliquias sub altari in ejusdem Ecclesiae sacello pervetusto repertas fuisse *constat;* nunc vero Sixtus V Pontifex Maximus ejusdem Sancti Cyrilli corpus in Ecclesiam Sancti Hieronymi Illyricorum ab eodem Pontifice constructam transferendum *mandavit.*“

Dakle našašće onih svetih moći, o kom je Baronij po pripoviesti doznao da se skoro dogodilo, brž je obistinjeno potankom tvrdnjom Pragospodina Rocce pisca onoga vremena. Ali to stoji da tielo s. Ćirila nije nigda preneseno u Iliričku Crkvu, da u ovoj nije nigda bilo čašćeno, i da nikakvo pismo u Zboru ove Crkve ne pominje da bi u njoj bilo sahranjeno. S toga se mora pomisliti da Sikstova zapovied nije nigda izvršena iz kakva nepoznata razloga, kako se to u svietskim mienama dogadja.

Ivan Dubrovski, pišući o progonstvu Svetoplukovu protiva Metodu, kaže: „blaženi Metod ne mo„gavši podnositi pogubu svoga stada, opet se povrati „u Rim, gdje preminu i bi pokopan u Crkvi sv. Kli„menta.“ [1])

Jakov Coleto piše da „sveti Ćiril i Metod umrieše „u Rimu i njihove moći da počivaju u Crkvi s. Kli„menta Pape i Mučenika, koga su tielo ona dva do„niela iz Krima u Rim.“ [2])

Otavij Panciroli u svojoj knjizi „*Tesori nascosti nella città di Roma*“, tiskanoj g. 1626, kaže da se „od progonstva Moravskoga knjaza s. Metod povratio „u Rim i ondje umrô sa s. Ćirilom svojim bratom, i „čudesima je Bog obadva proslavio, a njihovih je „tjelesa ova Crkva (s. Klimenta) pričestnica svetku„jući im blagdan dne 9 ožujka.“

---

[1]) Johannes Dubrovius in Historia Bohemiae, Lib. II.

....„Quum Svatoplukus Rex in Clerum saeviret omnibusque sceleribus et vitiis homo sanguinarius flagraret, beatus Methudius gregis sui perditione ferre non valens, Romam iterum redierit, atque illic ex hac luce migraverit, in Ecclesia sancti Clementis sepultus“.

[2]) Coletus in Illyrico sacro, tom. VIII, str. 296, not. 4.

„Cyrillum et Methodium supremum diem Romae obiisse eorumque Reliquias quiescere in Ecclesia S. Clementis Papae et Martyris, cujus corpus ipsi Chersoneso Romam retulerunt.“

Isti Panciroli na svrsi svoje knjige u Popis svetih moći, gdje se nahode svetaca tjelesa ili dio njih, stavlja: „Cirilo i Metod biskupi, tjelesa u s. „Klimenta."

Pri svem ovom ne znam koliko se može vjerovati ovim piscima prama povjesnim neprigovorivim spomenicima prie navedenim, koji nam dokazuju da je Metod svoje dni svršio u Moravskoj i da je ondje pokopan. A ne osvrćući se na to što on nije umrô u Rimu, može li se s piscima ovdje navedenim scieniti, da je tielo s. Metoda moglo igda biti preneseno u Rim, pokle je pokopano u Zbornoj Crkvi u Moravskoj? Iz starinskoga rukopisa Olomuckoga gore pomenuta, znamo da je Moravski Vojvoda Briačislav žaleći spominjao haranja i rušenja što su Ugri počinili u onoj zemlji, kojima su sve Crkve ostale oskvrnjene i razorene; a dakle ni stolna Crkva gdje bijaše s. Metod pokopan nije zaštedjena i ono prečastno tielo ili je s Crkvom zajedno razmetnuto i propalo, ili je sakriveno i odneseno u Rim, da se s tielom brata s. Ćirila združi. Često se to dogodilo, u velikim nezgodama zbog rata, bune ili varvarske navale, da su svete moći zaklonjene i u potaji skrivene ili inuda prenesene. Baronij doisto piše o pripoznaji moćî svetih Ćirila i Metoda, učinjenoj u prastaroj njihovoj moljni u s. Klimenta, kao o skorašnjoj zgodi svoga vremena *(nuper)*, i s toga bi njegovo svjedočansto vele vriedno bilo; ali on nije očevidac, on kaže samo da je čuo *(accepi)*, niti je gledao da to razvidi i obistini; pokle je on dakle svjedok samo po sluhu *(de relatu)*, svak vidi da je mogla viest biti netočna i da je njemu najavljeno što su moći jednoga, da su dvaju, jer ne ostaje nikakva vjerodostojna pisma o toj pripoznaji. Živa je svakako istina da prag. Rocca, pisac istodoban

Baroniju, tvrdi, kako je rečeno, da se zna *(constat)* da se to našašće svetih tjelesa zbilo; i napominje naredbu Siksta V. da se tielo s Ćirila prenese u Crkvu s. Jerolima Iliričkoga. To je očito da Baronijevo svjedočanstvo vjerojatnije postaje svjedočbom Rocce; pak ob ovom neka štioci rasude.

Kako god bilo, da su same moći s. Ćirila ili zajedno s njima i one s. Metoda sahranjene pod oltarom u moljni hrama s. Klimenta, prenačinjenoj u onu s. Dominika, ovdje ih vjernici častijahu navlastito na dan njihove svetkovine do nesretne francezke zapreme Rima g. 1798. Tom nezgodom, kojom su, kako opaža stožernik Bartolini (l. c.), započele družtvene nevolje koje nas ovo blizu cieli viek tište, hram ovi kao i ine Crkve u Rimu, oskvrniše oni kupovladarački čopori, učinivši ga vojarnicom razbojnikâ, koji su oplienili sve što je bilo dragocjenine i umjetnine u posvećenom posudju, dopokon i u grobovima, iz kojih povadiše tjelesa stožernikâ, naslovljenih s. Klimenta, razlupavši ploče na kojima su bila spomenuta njihova djela, da pograbe olovne skrinje u kojima su tjelesa zatvorena, razbacavši pomiešane kosti po tlehu. U ovo svetogrdno razasuće, pomiešane su i prečastne moći Slavenskoga Apostola s. Ćirila i one s. Metoda, ako su ondje bile; na sprednjoj bo strani oltarne trpeze bijaše okruglo okance pred unutrašnjom rakom svetih moći, zatvoreno bakrenom rešetkom pozlaćenom, kako se i sada vidi; pa oni grabežljivi lopovi, scieneći da je ono da bi srebro pozlaćeno i da će unutri naći srebra ili zlata, izvališe oni pozlaćeni zapor, te prevareni videći da je bakren, prometnuše skrinju nadajući se možda naći prsten, ili krst ili kolajnu, ili ino što dragocjeno, izkrenuše kosti i pomiešaše ih s ostalim kostima priepomenutih stožernika.

Ostavala je još jedna nada željno gojena, kao u nekom uvjerenju da se častne moći nahode još skrivene u kom kutu crkvenoga podzemlja, a da nisu uznesene u novi hram. Ali nakon potraživanja učinjena u istom hramu g. 1850, i iza radnja započetih g. 1860 i prosljedovanih mnogo godina, da se iznesu ruševine u kojima je stala zatrpana prvašnja donja crkva; i pokle su sve njezine strane našaste i razgledane, izgubljeno je posve uhvanje da bi se ono dragocjeno blago igda našlo. Ovde je doisto proplakati gorko i ponoviti tužbe Vojvode Briaćislava, kada je žalio iz dna duše haranje crkava i svetišta Moravskih, *gdje je kršćanstvo započelo*, i tužiti nad gubitkom neprocienjenoga blaga, koga su velikom nesrećom lišeni katolička Crkva, Rim i svi Slavenski narodi, blaga, koje bi bilo na uspomenu, prvoj postignute pobjede, drugomu dobivene slave, a trećima vječnoga spasa primljena.

Moravska zemlja, koja kao da je izgubila tielo s. Metoda, umrla i pokopana u nje krilu, i o kom ne znajući se već gdje se nahodi, pružala je priliku da se scieni izgubljeno pri Ugrinskoj navali ili u Rim odneseno; hranila je dragocjeni dio moći s. Ćirila. Pripovieda bo O. Teodor Mureto da g. 1630 pošavši u Brno, na glasu grad one zemlje „pohodi zbornu „Crkvu s. Petra, gdje u blagohrani bi mu pokazana „ciela kost mišice s. Ćirila biskupa, zajedno sa sve„tim Metodom Apostolom Moravske, zatvorena u sta„rinsku srebrnu tulicu.“ [1])

---

[1]) P. Theodorus Moreto apud Bolland. Acta Sanctorum, loc. sap. citat. „Nuper visitabam Ecclesiam Collegiatam Brunensem S. Petri ubi in thesauro ejusdem Ecclesiae S. Cyrilli Episcopi, et cum S. Methodio Apostolo Moraviae, os brachii integrum mihi ostensum est in antiquissima argentea theca inclusum“.

Ova Crkva u Brnu, posvećena svetim Apostolima Petru i Pavlu, jest ona ista koju je posvetio s. Metod g. 884, to jest godinu prie svoje smrti, na blagdan istih svetih Apostola. [1])

Kako Mureto piše, moglo bi se misliti da je mišica s. Ćirila zajedno bila s mišicom s. Metoda, ako se nema razumjeti da je s. Ćirilo bio Apostol Moravski sa s. Metodom. Da se to bolje razjasni zamolili smo poslanicom Prepoštovanoga Pragospodina Karla Noettinga Biskupa u Brnu, da izvoli nam javiti je li viest O. Teodora Mureta istinita, i jesu li ono moći samoga s. Ćirila ili su skupa i s. Metoda. Oni presvietli Biskup najprijaznije nam odpisa dne 20 travnja 1881, [2])

---

[1]) Scribit nempe an. 1062 frater M. praepositus de Raygrad S. *(Severo)* Pragensi episcopo, se invenisse in libro quodam, qui est ecclesiae S. Petri in Bruna et iscribitur his verbis: *Incipiunt traditiones et portiones ecclesiae S. Petri in monte* — in cujus initiante charta prima conscriptus est sequens notitiae tenor in hunc modum; † C † In nomine patris et filii et spiritus sancti, Amen. Anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi DCCCLXXXIIII, consecrata est haec Ecclesia in honore beatorum Petri et Pauli principum Apostolorum Dei per reverendissimum in Christo patrem *Methodium* archiepiscopum Maravensem, ipso eorundem festi die dicato, ac prima ejus dos in *Brne* et *Luze* confirmabatur scripti tenore coram *Zuatoplch* duce glorioso et populo illegibili. Amen in eternum. Amen, amen. - Et hic finis. (Ginzel, st 89 op. 15).

[2]) Eminentissime ac Illustrissime Domine Cardinalis.

Aestimatissimis literis, quas Eminentia Tua die XIII Aprilis a. c. mihi sbribere dignata, satisfacturus, haec ad Benevolam notitiam referre mihi honori duco.

Quae P. Theodorus Moretus in Volumine I Sanctorum Actorum a. 1630 de reliquiis S. Cyrilli, Moraviae Apostoli, in Ecclesia Collegiata (nunc Cathedrali) SS. Petri et Pauli Brunae asservatis scripsit, veritate omnino nitebantur. Juxta antiquas relatioues in Archivio Capituli Brunensis obvias Dr. Augustinus Kasebrod, vulgo Olomucensis dictus, Ecclesiarum Cathedralis Olomucensis et Collegiatae Brunensis ab a. 1506-1513 Praepositus, Wladislai Bohemiae et Hungariae Regis Secretarius supremus, vir ob insignem eruditionem, cujus multa documenta scripto reliquerat, aetate sua celebratissimus, praeter insignem particulam S. Crucis, in pura aurea magna cruce inclusam quae hodie adhuc in Ecclesia Brunensi extat) etiam brachium S. Cyrilli Moraviae Apostoli, magna argentea theca ornatum „Ecclesiae Collegiatae SS. Petri ed Pauli Brunae dono dedit.“ Ab hoc tempore thesaurus hic sacer fidelissime in Ecclesia memorata custodiebatur,

potvrdjujući da je istinita viest, što je donio g. 1630 O. Mureto, to jest da se kost samo s. Ćirila hranila u Zbornoj Crkvi svetih Apostola Petra i Pavla sada Stolnoj u Brnu. Pa nam pripovieda kako su te svete moći nabavljene, to jest: Naučitelj Agustin Kasebrod, obično nazvan Olomucki, Predstojnik Stolne Olomucke i Zborne Crkve u Brnu g. 1506-1513, poglaviti tajnik Vladislava kralja Češkoga i Ugarskoga, glasoviti muž svoga vremena i znatan sa svoje učenosti, koje je ostavio svjedočbu u svojim pismima, darova Zbornoj Crkvi ss. Apostolâ Petra i Pavla u Brnu, izim veloga

---

atque quibusdam in solemnitatibus, praesertim in festo SS. Cyrilli et Methodii publice exponebatur fidelium osculo honorandus. Testes huius sunt „Inventaria“ antiqua, quae adhucdum supersunt. Sic in Inventariis latino sermone scriptis de a. 1646, 1655 commemoratur „Brachium argenteum cum Reliquiis S. Cyrilli Moraviae Apostoli“; item in Inventariis germanico idiomate exaratis a. 1751, 1793, 1801, 1805 scribitur „Brachium S. Cyrilli, Moraviae Apostoli argento inclusum.“

Veruntamen in Inventario a. 1811 exarato et reliquis recentioribus nulla amplius mentio hujus sancti brachii occurrit. Quum nimirum anno 1811, ut reipubblicae continuis belli adversus Napoleonem gerendis exhaustae succurreretur, Ecclesiae suppellectilem argenteam fere omnem pubblici aerarii usibus tradere juberentur, etiam Ecclesia Cathedralis Brunensis quaeccumque vasa sacra Argentea (una monstrantia seu Ostensorio pro SS. Sacramento excepta) et proin etiam argenteam thecam, in qua brachium S. Cyrilli inclusum erat, publicis usibus tradidit. Qua occasione, quod maxime dolendum est, ipsum sanctum brachium, incuria verosimiliter Canonici, qui tunc Custodis munus obibat, deperditum est, nec unquam; non obstantibus investigationibus diligentissimis seriori tempore institutis, detegi potuit.

De cetero in Monasterio Rayhradensi Ord. S. Benedicti prope Brunam asservatur ad hunc usque diem particula „de brachio S. Cyrilli Episcopi Moravorum Apostoli“, quam Capitulum Brunense, ut sigillum ejus adhuc illaesum et inscriptio testatur, saeculo XVII memorato Monasterio donaverat. Haec referens atque intimos profundissimae venerationis sensus insimul profitens cum manuum osculo persevero.

Eminentiae tuae Illustrissimae

Brunae Mor. die 20. Aprilis 1881.

Humillimus et devotissimus
† Carolus Noetting
Episcopus

Eminentissimo ac Illustrissimo
Domino Domino
Dominico S. R. E. Cardinali Bartolinio
Romae

Krsta od suhoga zlata sa znatnim komadom svetoga drva Križa (koji se još čuva u onoj Crkvi), mišicu s. Ćirila Moravskoga Apostola, zatvorenu u velikoj srebrnoj tulici. Onda je ovo sveto blago velom pomnjom i skrbi sačuvano bilo, i izlagalo bi se na javno štovanje i celivati davalo vjernicima na neke blagdane, osobito na blagdan svetih Cirila i Metoda. Navadja stara pisma još obstojeća o posjedu onih svetih moći, to jest popise latinski pisane godinâ 1625, 1646, 1655, u kojima je zabilježena mišica srebrna s moćima s. Cirila Moravskoga Apostola. Takodjer i popise njemački napisane godinâ 1751, 1793, 1801, 1805, koji pominju mišicu s. Ćirila Moravskoga Apostola, zatvorenu u srebrnoj tulici. Dodaje pak Prepoštovani Biskup da u popisu godine 1811 i u još kasnijim nema spomena o svetoj mišici. Godine bo 1811 podržeći rat protiva Napulijnnu državna je blagajna trebovala crkovno srebro, te je po tom i Brnska Stolna Crkva lišena srebrnog posudja, izim jedine prikaznice za presvetu Tajnu, pa je srebrenini oduzetoj pripala i tulica mišice s Ćirila. Onom prigodom s nehaja kako se čini, onoga kanunika, komu je povjereno bilo čuvanje svetoga posudja, po veloj nesreći izgubljene su i časne moći s. Ćirila, i prem da su najvećom pomnjom potražene, nije pošlo za rukom da se nadju.

Nadostavlja napokon prepoštovani Biskup viest, koja osladjuje žalost nad ovim velikim gubitkom, to jest da se u glasovitom manastiru Rajgradskom, reda s. Benedikta, do današnjega dneva hrani dio one mišice s. Ćirila biskupa i Apostola Moravskoga, koji je Brnski Zbor, kako se vidi iz pečata još cielovit i iz nadpisa, darovao u XVIII vieku onomu manastiru. Ovako, po nedokučivom Božijem sudu od svetih moći

s. Cirila i s. Metoda ostao je izviestno na svietu ovi sami ulomak Brnskim Biskupom napomenut, te je onomu manastiru koji ga posjeduje nametnut dug, da svakom skrbi i na svaki mogući način, pregorievši sve svoje, čuva oni jedini i neprocjenivi biser. Primjećujući pak štogod o tom, od kuda je ona kost iz mišice s. Cirila, koju je Predstojnik Kasebrod darovao Zbornoj Crkvi Brnskoj izmedju 1506 i 1513 godine, ne sumnjajući ni najmanje o vjerodostojnosti njezinoj zaradi duga posjeda i štovanja, mora se scieniti, kada je u XII. vieku tielo s. Cirila iz donjega preneseno u gornji hram s. Klimenta zajedno s tielom ovoga s. Prvosveštenika, tom prigodom, kako su izvadjene neke moći istoga svetoga Pape i Mučenika i darovane manastiru Casaurskomu, tako da je zadržana i ona mišica s. Cirila, na molbe možda Moravljana, da bi njom svojoj zemlji nadomjestili gubitak u Ugrinskim navalama izgubljenih moći s. Metoda. [1])

---

[1]) Stožernik Bartolini, pokle je njegova knjiga već bila tiskana, sabrao je novih podataka o moćima ss. Cirila i Metoda, i pismom 4 svibnja 1882 poslao ih pok. D. Iv. Danilu, da ih prevodu njegova djela dodade.

Nadovezujući na nedjelo francuzkom vojskom počinjeno u crkvi s. Klimenta g. 1798, uzoriti Stožernik piše ovako:

„Ob ovoj povjesnoj zgodi nadostavljam ruk pisnu uspomenu, našastu, „ovo ima koji mjesec, u pismohrani tajnice uzor. stožernika Namjestnika „izvadjenu iz bilježničkoga pisma, iz koje sa vidi da su g. 1798 moći s. „Cirila prenesene u crkvu *s. Maria in Vallicella*, nazvanu Nova Crkva, „pa nekoliko danâ kašnje opet povraćene u crkvu s. Klimenta i sahranjene „pod oltar s. Dominika gdje su i prie bile, a potle otole izvadjene i rastr„kane, kako sam u knjizi pripovjedio.“

Evo u izvorniku bilježničkih pisama, koja se na ti prenos odnose.

Per gli atti del Notaro Parchetti del 1798, del quale, oggi, anno 1882, è il successore Notaro Regio Cassio.

„Santi Cirillo e Metodio a di 18 agosto 1798.

„Essendomi io inf.o Notaro portato ad istanza della V. Cong.ne „dell' Oratorio di Roma, e per essa il cittadino P. Lorenzo Agostini Sa„grestano maggiore della Chiesa di S. Maria in Vallicella, nella Chiesa di „S. Clemente, unitamente al cittadino Luigi Especo Segretario della muni„cipalità del 3. Circondario, ed il cittadino Gio: Battista Rasi, ed entrati

„in detta Chiesa, e pervenuti all' altare che sta subito che si entra alla „destra della porta dedicato a S. Domenico, per mezzo del cittadino Gio: „Batt.a Altanesi e suo compagno Bartolomeo si è aperta la ferrata di me- „tallo dorato sigillata con due sigilli di piombo con arma, fu estratto un „vaso di marmo con coperchio, ed apertolo, si vidde esservi entro delle „ossa mischiate con terra coperte da un pezzo di marmo serpentino, e „secondo le memorie e testimonianze del Cardinal Baronio il d.o C.o Ago- „stini dice di certo che vi sono rinchiuse le Reliquie dei SS. Cirilio e „Metodio, il vaso fu subito rinchiuso, e non si toccò cosa veruna, essen- „dovi stato anche presente un P. Domenicano Irlandese.

„Qual vaso il med.o Citt.o P. Agostini lo fece porre in una carrozza „ed entratovi esso e li Cittadini Luigi Especo e Giov: Batt.a Rasi con me „Notaro, è stato trasportato alla sud. V. Chiesa di S. Maria in Vallicella, „e fu rinchiuso entro l'altare vicino alla cassa del Corpo di S. Filippo „Neri. Ora ecc. non solo ecc. presenti sud.i testimoni.

„A di 27 Agosto 1798.

„Alla presenza del Citt.o Severio Passeri Vicegerente di Roma, e del „Citt.o Gioachino Giacinti suo Segretario e testimoni infr.i e delli Citt.i „Saverio Agostini Sagrestano maggiore della V. Chiesa di S. M.a in Val- „licella e Gio: Batt.a Rasi fu aperto il vaso ritrovato nella chiesa di S. „Clemente, e trasportato in d.a Chiesa di S. M.a in Vallicella, conforme „apparisce dal Rogito di tal consegna rogato il 18 agosto, al quale ecc. „ed apertosi il detto vaso e riconosciuto, vi fu messa sopra una lastra di „piombo e furonvi posti i sigilli di piombo. Di poi queste SS. Reliquie „furono restituite alla detta Chiesa di S. Clemente, e riposte nello stesso „altare, ecc. ecc."

Moći pak s. Ćirila, sačuvane u Rajhradskom manastiru dospješe g. 1881 u Rim, evo kako:

„Moći s. Ćirila, koje su sa Slavenskog hodočašća prošaste godine „izložene bile u crkvi s. Klimenta, jesu one, o kojima u svojoj knjizi ka- „žem, da se nahode u benedkitinskom manastiru Rajhradskom, blizu Brna, „odkle ih je prigodom hodočašća donio jedan kalugjer onoga manastira „S. O. Papi Lavu XIII na dar."

Napokon piše uzoriti Stožernik o istim moćima i ovo:

„Druga još oveća kost sahranjena jest u stolnoj crkvi s. Vida u „Zlatnompragu, od koje O. Martinov kaže da je odkinut ulomak i darovan „drugoj crkvi. Pri meni se nahodi nacrt te kosti potvrdjen svjedočbom „stožernika Miroslava knjaza Fürstenberga, Olomuckoga nadbiskupa."

Odovle se razabire, ako su svetogrdnom grabeži i sramotnim ne- hajstvom tjelesa ss. Apostola slavenskih raztrošena i izgubljena, ipak je božija Providnost po gdjekoji ostanak svetih moći sačuvala vječitomu Rimu, gdje su ss. Ćirilo i Metod primili apostolsku vlast, Bogom sudjena njih va poslanstva u slavenki rod, i onoj zemlji gdje su poglavito tu vlast vršili!

Još mi budi dopušteno ovdje i to opaziti, (opaža pak Danilo u prevodu Bartolinieve knjige na str. 127 u opazci) kako se potvrdjuje da su prevratne franceske vojske posvuda himbeno utažavale strah, uzbudjen pri svom dolazku, da potle prevarene narode ucvile. Rimljani su povjerovali, da će one mirno u Rimu boraviti, pa povratiše na svoje mjesto skrivene izprva svete moći, a kad tamo te vojske počiniše na njima poznato razgrdje; Dubrovčani gostoljubivo otvoriše njima vrata svoga grada, da se u njem odmore, a one okrenu Dubrovnik i dubrovčana pod svoj željezni jaram!

XXII.

Sveti Ivan Ninski.

Nije nam moguće završit poviest o životu sv. Apostola Ćirila i Metoda, a da ne spomenemo i sv. Ivana Ninskoga, kojega u prilogu L (druge knjige) stavismo u tiesni odnošaj sa blagotvornim djelovanjem sv. Braće solunske. [1])

O sv. Ivanu ima mnogo govora u poviesti.

O njem Farlati donosi životopis koji priobćismo u prilogu F i nabraja imena raznih pisaca koji su se bavili istim predmetom. [2]) I zadranin Bianchi u svojoj „Zara cristiana" bavi se na dva mjesta ovim božjim ugodnikom. [3])

U Prilogu F naći će čitatelji i znamenitu uspomenu o sv. Ivanu našastu u Rusiji i koja se u glavnom podpuno sudara sa životopisima, poimence što se tiče poriekla, jer i ruski životopis govori očito o sv. Ivanu kao o „hrvatskom kraljeviću"

Moći sv. Ivana nahode se u Češkoj, blizu Zlatnog Praga, u crkvi sagradjenoj na onom mjestu gdje je sv. Ivan sproveo svoj pustinjački život. I nadpis koji se ondje čita zove božjeg ugodnika „Hrvatom."

A da je bio u istinu Hrvat dokazuje najbolje neprekidna predaja, koja mu posvuda spominje ime ne kao *Jan* po češku, ili kako inako, nego uprav *Ivan*, po hrvatsku.

---

[1]) V. str. 125.

[2]) V. Farlati IV., 210 (u Prilogu L na str. 126). V. takodjer u Prilogu L na str. 115, 122.

[3]) „Ai tempi di Alfredo (ninski biskup pod konac IX. vieka) viveva un santo uomo di nome Ivan, nato a Nona, da stirpe regia croata, come il suo nome stesso lo dimostra." (Bianchi „Zara cristiana" II., 200). Što Bianchi piše u istoj knjizi na str. 270, te će naći čitatelj u Pril. F na str. 15—18.

U novije doba spominje sv. Ivana Ninskoga i „Allgemeine Martyrologium“ (obielodanjen g. 1860) od Müllera u Regensburgu. [1])

Nego odkud dokazi, da je sv. Ivan Ninski bio u kakvu odnošaju sa sv. Braćom solunskom?

Da je *mogo* bit, dokaz imamo u činjenici da su sv. Ivan Ninski i sv. Ćiril i Metod bili suvremenici. K tomu imamo nesumnjivi historijski fakat, da su sv. Braća višekrat prošla preko Hrvatske, i uprav preko ondašnjega prestolnoga hrvatskoga grada Nina, odakle je sv. Ivan bio rodom. A da je u *istinu* sv. Ivan Ninski bio ne samo u poznanstvu nego pravi učenik i drug sv. Braće, sliedi, cienimo, iz sliedećih činjenica.

Pošo je od otčeve kuće g. 862, dakle od prilike taman onda kad su sv. Braća prolazila kroz Hrvatsku, ili, kako se dokazuje u Prilogu L [2]), g. 867 kad su sv. Braća prolazila put Rima, ili najdalje g. 869 kad se sv. Metod odonud vraćao u Panoniju i Moravsku. U pustinji je sv. Ivan stao 14 godina, i to odkad je umro sv. Metod pa dalje [3]).

U pustinji, kad se češki knez Borzivoj namjerio na svetca, svetac je pozvao Borzivoja *po imenu*, dokaz da ga je prije pustinje poznavao. Ali mi znamo, da je Borzivoj bio kod Svatopluka barem jednom kad i sv. Metod. Znamo takodjer, da je sv. Metod, obrativ Borzivoja na pravu vjeru, poslao u Češku nekoliko svojih učenika. Jedan od tih bio je Kajko, koji je dao sv. Ivanu zadnju poputbinu: saučenik saučeniku.

---

[1]) V. „Vrhbosnu“ od g. 1897 i „Katoličku Dalmaciju“ od 22 Studenoga iste godine.

[2]) Str. 128.

[3]) L. c.

Ali ima još nešto. Poviest onoga doba spominje višekrat nekoga tajinstvenoga „popa Ivana“ (Johannes presbyter). Kako proizlazi iz dokumenata obielodanjenih u Prilogu E pod brojevim 3, 4, 5, 6, to je bio neki vanredan čovjek, svakako Hrvat, jer je bio uz ostalo i *pučki propoviedalac;* bio je pouzdanik Svetopluka, pouzdanik ninskoga biskupa Teodozija, pouzdanik hrvatskoga bana Branimira; Papa je u nj polagao toliko vjere koliko u nikoga, te mu je i ustmenih naloga davao za biskupe dalmatinske. Bio je pobožan, kako se vidi iz Papinih pohvala. Uživao je tolik ugled, da koga bi on u zaštitu uzeo, pa počinio i veleizdajstvo, dobio bi od bana pomilovanje. Bio je dvorski kapelan bana Branimira i možda njegov izpoviednik, a to sve u doba kad je živio u Ninu sv. Teodozij biskup (Farlati: „vir doctrinae et sanctitatis eximiae“), kad je u Moravskoj apostolovao sv. Metod i kroz Nin prolazio i put Nina sa sv. Teodozijem skupa putovao [1]), i t. d.

Sad: je li moguće, da je Nin dao u isti čas dva sveta čovjeka *istoga* imena? Ali ima još nešto.

Sve poviestne predaje pripisuju sv. Cirilu i Metodu pokršćenje Neretvana. Nije li ga u to još tko ulazio i tko? I opet „pop Ivan“, ovaj prezaslužni božji ugodnik, poklisar Pape i tolikih vladara, koji ipak vazda ostao čedni i prosti svećenik.

Evo kako to dokazujemo. U Mletcima čuva se krstionica, koja nekad pripadala stolnoj crkvi u Ninu. Ova je krstionica *iz devetoga* vieka. [2]) Slova su kao ona što se nahode na nadpisu iz *istoga* doba, a koja

---

[1]) Smičiklas: „Poviest hrvatska“ I. 194: „U Rimu jamačno se sustao a može biti je tamo i putovao sa sv. Metodijem.“

[2]) V. Prilog E na str. 53.

se tiču hrvatskoga bana Branimira [1]). Nadpis spominje duku *Višeslava* (nije li ovo tadanji neretvanski knez?) i veli, da je krstionicu, dao izradit „pop Ivan“, na čast *sv. Ivana Krstitelja*, da bi molio za nj i za njegova „duhovnoga sina“ („clientulo suo“).

Dakle ovdje je očito, da je „pop Ivan“ za doba duke Višeslava nekoga obratio i krstio, možda istoga duku u toj istoj krstionici. Očito je takodjer da je taj pop bio pobožan prema *sv. Ivanu Krstitelju.* A nije li to bio, *na vrlo osobit način*, i sv. Ivan Hrvat što se štuje u Češkoj?

Sve nas po tom ovo napućuje, da istovjetujemo pobožnoga „popa Ivana“ ninskoga sa sv. Ivanom Hrvatom i ubrojimo ga u niz svetih Metodovih učenika. [2])

Tako imamo nov, akoprem negativni dokaz, kako sv. Ćiril i Metod i sv. Ivan Ninski imaju bit sa sv. Teodozijem uplivali, da se ukine razkol što bio nastao u primorskim krajevima Hrvatske, krivnjom latinskoga svećenstva, i kako sv. Ivan Ninski, ovaj, kako ga Farlati zove *velika dika* „decus ingens“ ninske crkve i hrvatskoga naroda, ima bit takodjer doprinio, da se uvede sv. bogoslužje na starohrvatskom jeziku netom je Rim kroz usta Hadrijana i Ivana VIII. to kao dozvoljeno i Bogu ugodno i za duše koristno proglasio.

U Češkoj ime sv. Ivana privezano je bilo takodjer uz uspomenu o službi božjoj na glagolskom jeziku. [3])

---

[1]) V. Prilog E na str. 52.
[2]) Obširnije o svem u Prilogu L na str. 125—140.
[3]) Bianchi. V. Prilog F str. 18.

Poviest glagolice.

KAKO je glagolica počela i što se s njom dogadjalo do smrti sv. Metoda, to već znamo, te je sada red da vidimo što se s njom zbivalo kašnje.

Nu prije nego na to predjemo treba da predpostavimo neke viesti koje će nam činit bolje shvatit dalju poviest glagolice i onu ljutu borbu koju su Hrvati morali da vode radi nje, da ju očuvaju na svom zemljištu nakon što je uništena bila medju zapadnim Slavenima.

Najprije koju o stanju u kojem se do tada nalazilo

I.

Kršćanstvo kod Hrvata.

Pokršćenje biti će uvjek najodlučniji trenutak duševnoga i životnoga razvitka svakomu narodu: jer Krstova vjera prava su vrata kroz koja se uhodi u kolo i drugovanje prosvietljenih naroda i zlatni ključ, koji prevelike dotle nepoznate blagodati otvara, i

svjetlost razgoneća tminu krivobožtva i neznanstva a posadjujuću najčvršći temelj kršćanskoj prosvjeti, koja, osnovana na čvrstih stupovih božanstvenih istina, vodi narode k sreći i blagostanju.

Nego sve ove blagodati nepostižu se jednim mahom, ali hodeći označenom stazom, istina, dopre se bez sumnje. Ako pak propoviedaoci ovih istina svojim postupanjem i načinom nepokažu se sposobni niti izključivo duhom božanstvenim obuzeti, onda ni kršćanske istine ne primaju se lako srca, niti se upotrebljavaju onoj svrsi za koju su stvorene, po tomu malo bude duševnoga životnoga napredka. Sa svetim istinam kršćanskim tręba da propoviedaoci ujedine i svoj život i načela, onda eto svake blagodati. U pokršćivanju slovenskoga naroda, blagovjestitelji inostrani slabo su uspievali, jer niti su narodni jezik razumievali, niti uviek život svoj sa propoviedanim istinam udesivali; po tomu, rad nevaljalih učitelja, i kršćansku vjeru Slaveni odbijali. Tako ne bilo sa slovenskim apoštolim, jer ovi uz poznavanje jezika i svoje življenje iznosili na očigled i potvrdu propoviedanih istina, a narod slovenski najotvorenijom spravnošću jih primao i u srce zasadjivao. Zato kod svega naroda slovenskoga uzdržat će se vazda najtoplije čustvo harnosti i zahvalnosti naprama Ćirilu i Metodu, koje mu je Providnost postala da pravim duhom apoštolskim istine Isusove vjere propoviedaju, narod ovdje obrate, ondje u vjeri učvrste, i budu u isto doba prvi mu začetnici svega duševnoga života i razvitka, pak utemeljitelji državničkih mu sloboda. Na temelju kršćanskih potreba, sastavivši jošter i shodna pismena, prevedši iz grčkoga u slovenski sveto pismo, zasnovavši i slovensko bogoslužje, postaviše slovensku književnost, i svim tim

blagodatim uvedoše ga u družtvo najprosvietljenijih ondašnjih naroda.[1]

Ovako Bogom blagoslovljeno djelovanje, započeto najprije medju moravsko-panonskim Slovenim, radi nepogodnih okolovština i dušmanskih neprijateljskih navala, ne moglo se ondje za dugo održati. Providnost obra ubaviju njivu u staro-ilirskoj i potonjoj hrvatskoj pokrajini, gdje sv. vjera procvjeta, uzraste i sveto posijano sjeme plodnim razsadnikom posta. Ova njiva prijatna je božanstvenomu voću, te je obilnom krvlju mučenika natopljena, a krv svetih Isusovih mučenika treba da novog blaženog ploda donese. Na ovoj staro-ilirskoj mučeničkoj njivi naraslo stablo kršćansko-prosvjetno i slovensko liturgično po Ćirilu i Metodu zasadjeno, ali proti kitnastomu stablu udarahu neprestano vihori i lomeći triesovi; nego, ako mu granje i pomlati, ostao je hrek čitav, iz koga će mladikovice udariti i opet do velikoga ogranja ponarasti, samo Bože pošalji tihe pramaljetnje rose i ugodna povjetarca.

Nego prije nego na polje toga poviedanja dodjemo, treba nam u kratko upoznati kako je bilo u našim hrvatskim i u obće južnim stranam glede kršćanstva prije apoštolovanja sv. Ćirila i Metoda.

Uzmemo li u ruke ma budi kakva crkovnoga povjestničara, svi će nam kazati kako su mnogi apoštoli i njihovi učenici po staromu Iliriku, a navlastito u pokrajinam Dalmaciji, Istri i Panoniji, vjeru Isusovu propoviedali i sve jugoslovenske sadašnje strane božanstvenim istinam napunili. Prohodeći sv. Petar više puta u i iz Rima navraćao se

[1] Cfr. prve stranice ove knjige.

je preko današnje Dalmacije i Hrvatske, te po običaju svuda evangjelske istine naviešćivao. Pavo sv. sam kaže: „Počam od Jeruzolima sve naokolo tja do Ilirika svako sam mjesto evangeljem Krstovim napunio. *) Stara predavanja od vjerodostojnih učenjaka poprimljena kažu, da su sv. Jakov, sv. Andrija sv. Matij, sv. Marko i po našim pokrajinam propoviedali. **) O sv. Luki neima sumnje, jer nam Epifanij čisto veli, da je po Dalmaciji evangjelje propoviedao; a i sada uzdrži se živa uspomena u Franjevačkoj crkvi u Lanzendorfu kraj Beča. U sred crkve je kapelica, na izvanjskim zidovim stoji urezano, kako je na tomu istomu mjestu „sv. Luka prišavši iz Dalmacije propoviedao“ pak s toga taj spomenik podignut, gdje su i Karlo Veliki i njegov sin Ljudevit Pobožni, radi te uspomene tu dohodili i kršćansku pobožnost izkazivali.

Djelo po apoštolim započeto nastavljali su Klement, Apolinar, Epenet, Andronik, Tito i Kerma, Anselmo i drugi. Nu nad sve najveća zasluga idje sv. Dujma, učenika sv. Petra, koga poglavar crkve posla da u ovim stranam kršćanstvo utvrdi i crkovnu hierarkiju uredi. Dujam sv. prvim biskupom u Solinu bio i za vjeru Isusovu krv prolio. U velikom Solinu najviše kršćanstvo cvalo, pak poganski vladari najviše tu i mučeničke krvi prolili. Kada je Konstantin Veliki kršćanstvo na državno vjeroizpoviedanje uzvisio, onda i Solin na vrhunac sreće i blagostanja dopro, s kojega do malo oborili ga divlji narodi, i više se nije uzdigo. Okolo 630 Obri prodru oružanom rukom, četerdeset velikih gradova

*) Poslanica Rimljanom. 15. 17.
**) Farlat. Tom. I. p. 235-249-254 itd.

po Dalmaciji sruše, medju tim bio i slavni Solin. Sa Solinom pao i posljednji biskup Teodor, a stado Krstovo bez pastira što maču preostalo to se svuda razbjeglo. Hudoj sudbini izmakli se gradovi Zadar, Trogir, i Dubrovnik, i na otocim Osor, Krk, i Rab; nu ovi nemogli nadoknaditi gubitak Solina. Obri zauzeli svu Dalmaciju i nakon tolikoga haranja u njoj se udomili.

Iztočno-rimski car Heraklij (610—641), nemogav sam, pozovne na glasu rad junaštva Hrvate, da bi Obre protjerali iz Dalmacije i zauzeli ju. Nakon višegodišnje strašne borbe, okô god. 634, prognali i predobili jih i opustošenu zemlju zauzeli i naselili, nedirajući u gradove preostale oborskom bjesnilu. [1]) Ovi gradovi podčinjeni bili vrhovnoj političnoj i vojnoj

---

[1]) Const. porphyr. de adm. imp. cap. 31 apud Rački: Documenta 371 to, ali ne posve tačno, ovako pripovieda: *De Chrobatis et terra, quam nunc incolunt*, Chrobati qui Dalmatiae partes nunc inhabitant, a Chrobatis baptismi expertibus, qui et albi appellantur, originem ducunt, qui sane ultra Turciam prope Franciam incolunt et Sclavis contermini sunt, non baptizatis Serblis. Chrobati autem dicuntur lingua Sclavorum, id est terram multam possidentes *(toutestin hoi ten pollen horan katehontes)*. Atque hi ipsi Chrobati ad Romanorum imperatorem Heraclium confugerant, antequam Serbli confugissent ad eundem imperatorem Heraclium, quo tempore Abares armis inde Romanos eiecerant, quos Roma adductos Diocletianus imperator illic habitare fecerat, unde et Romani nuncupati sunt, quod Roma venientes sedes posuissent in illis regionibus, nempe Chrobatia et Serblia, uti nunc vocantur. Pulsis vero Romanis illis ab Abaribus tempore eiusdem Romanorum imperatoris Heraclii, desolata eorum regio iacuit quapropter iussu hujus imperatoris idem Chrobati *(hoi autói Hrobàtoi)* armis arreptis Abares ex illis locis expulerunt, et in ipsorum terra, quam etiam hodie tenent, sedes collocarunt. Erat autem Chrobatis illis tunc temporis princeps Porgae pater....

U opazci Rački donosi mnenja, Šafaržikovo, da Hrvat od korena: *chrib*, *chribet*, *chrebet*, Zeussovo da od korena *clav*, *chrèv* (truncus arboris. [1]) Možda identično se njemačkim *heru* (gladius) Nije od *chrb*, *chrib* (collis), *chrebet* (dorsum), niti je u savezu sa trakijskim *Karpates*. „Dr. L. Geitler (Etimologija imena Hrvat. Rad XXXIV. 111 str.) et Dr. G. Daničić (Osnove srb. ili hrv. jezika p. 211) derivant a radice *charv*, *sarv* (defendere tueri) priorque nomen *Hrvatin* comparat cum litv. *szarwotas*, armatus; eidemque analogon invenit in germ *varia*, defensor“.

[1]) Govori se *hrek* a ne *hrev*.

upravi vizantinskih prokonsula ili stratega u Zadru i Carigradu za slobodno vladanje davali godišnji danak. To preostalo malo gradića i mjesta zvalo se *Vizantinska Dalmacija.* Svu ostalu koliko je duga i široka osvojili i napučili Hrvati, i prozvali ju: *Dalmatinska Hrvatska,* koja se tja do konca 17 vieka tako zvala. Zauzev oni i većinu Ilirika i Panonije, uredivši sve po svoju, nazvali to *Posavska Hrvatska.* Obe ove Hrvatske pripoznavale su za neko vrieme takodjer vrhovničtvo vizantinsko, ali se slobodno i po svoju upravljale. Jedanestog vieka za Krešimira Velikog, vizantinska Dalmacija i obe Hrvatske spojile se u jednu ogromnu državu, nazvanu: *hrvatskom kraljevinom,* a kraljevi nosili naslov: *hrvatsko-dalmatinski.* [1])

II.

Spljet i Hrvati.

Protjerav Obre Hrvati, preostali razpršani solinski gradjani drugčiju ćud i ponašanje u hrvatim opazili, te s njima odmah stupili u doticaj, mirno se u opustošeni zavičaj vraćali, a Hrvati jih nutkovali neka opet Solin sagrade i nasele. Nu preostav poraznomu udesu samo mali broj Solinjana, nemogav obnoviti ogromni srušeni grad, zamole da se mogu mirno i slobodno sklonuti u preostalu Dioklecijanovu polaču, što hrvati bez prigovora dopušte. Istom četvrti dio palače mogli napučiti, pak taj napučeni ugao nazvali: *Urbicala,* a Hrvati nazvali ga onda pak i sada zovu ga: *Starigrad;* palaču svu Solinjani

1) „Crtice“ str. 51—55.

zvali: *Aspalatum*, ili *Salonae palatium laetum;* zbog toga što su se raztrkani tu spljevali; Hrvati nazvali palaču: *Split, Spljet*. Tako je naš Spljet počeo i slavnim gradom postao.

Ostanci nekadašnjega mnogobrojnoga pučanstva solinskoga, gledajući grdne razvaline porušenoga divnoga im grada, nisu mogli već kivnu mržnju naprama divljim rušiteljim Obrim, a naklonitost i ćustva harnosti prama junačkim Hrvatim, što su jih osvetili i daljega užasa oslobodili, osiećati i izkazivati.*) Znadući jošter da su Hrvati po ugovoru s carem vizantinskim u Dalmaciju došli, i da po istom nakon protjeranja Obra Hrvatim pripada pravo ugovora i osvojenja, i to silovalo Solinjane da s novim susjedim i gospodarim gledaju živjeti u mirnom doticaju. Okolicu solinsku Hrvati zauzeli i svojevoljno u istoj mjesto mirnoga zbiega preostalim Solinjanim udielili, po tom ovi zbilja svojim dobrotvorim jih smatrali. Solinjani imali vjeru Krstovu i ostanke rimske prosvjete, oboje naumili predati Hrvatim, da jih tim još prijaznije sebi učine, i š njima po vjeri i prosvjeti na sve vjekove u skladu i ljubavi ostanu; što bi i bilo, da nebude tudja nenavidnost zazornim okom to motrila.

Od svih obarskom porazu preostalih dalmatinskih gradova, nije se nijedan za pokršćenjivanje i prosvietljenje Hrvata postarao koliko novosagradjeni Spljet, zato će ga Hrvati uvjek i smatrati najzaslužnijim. Što je prije Solin za cieli Ilirik, to je Providnost odredila da Solinjanim napučeni Spljet bude za Hrvate. Nastojanjem Spljeta i njegovih nadbiskupa Isusova vjera i kršćanska prosvjeta širila se medju

*) Thomas Arcidiacon: Histor. Salon: c. I.

Hrvatim. Spljetski gradjani, stari Solinjani, primili kako već rečeno, vjeru od apoštola i njihovih učenika, pak ju najspravnije još poganim Hrvatim predali, a ovi se diče da su ju od tako slavnih solinskih potomaka primili, kao što i Spljet ponositi se može da mu je slobodan začetak, i slavan razvitak sa Hrvatim postao. Ni Hrvati bez Spljeta, ni Spljet bez Hrvata ne bi bili ono što jesu.

Još onda kada su Hrvati obarsku moć po Dalmaciji i Istri uništivali, sjedio na Stolici sv. Petra Dalmatinac Ivan IV. koga u dno duše bolio poraz otačbine i divnoga Solina. Razumjev kako Hrvati gone Obre, pošalje god. 640 nekoga Opata Martina u Istru i Dalmaciju sa golemom novčanom pripomoći za jadne gradjane i odkupljenje nevoljnih sužanja, uz to da iz ruševina solinskih posakupi tjelesa, svetaca, sačuva jih od pogrdjenja i u Rim prenese; naloživši mu neka pokuša novonaseljenike Hrvate obratiti na Isusovu vjeru *). Martinu je sve dobro od ruke hodilo, ali zbog neumjenstva jezika nije mogo vele u pokršćivanju uspjeti. Bolje su u tom isti Splječani uspjevali, jer stupiv oni u prijateljske odnošaje sa Hrvatim počeli su se medjusobno razumievati, jezike poznavati, na prijateljsku obćiti, medjusobno skupne poslove voditi, bratimiti se, medjusobno se ženiti i u rodstvo stupati **). Ovim mudrim načinom Splječani prisvojiše i srca Hrvata, davši im i prigodu upoznati Isusovu vjeru. Ovo je prvi način bio kojim su stari Solinjani Hrvatim vjeru i prosvjetu priobćivali, po tom su im i prvi blagovjestitelji bili.

Rimu i Carigradu vrlo stalo na srcu obraćenje

---

*) Assemani Kalend. Eccl. T. IV, p. 292.
**) Thom. Archid. Hist. Sal. c. X.

Hrvata; prvomu sa vjerozakonsko-narodnoga, a drugomu narodno-političnoga obzira. Zato papa Martin I, (kažu isti što je prije bio poslanikom), razumjev kako Hrvati rado kršćanstvo primaju, odašalje, g. 649, popa Ivana iz Ravene, da svojim naukom digne kršćanstvo obarskom navalom u ovim pokrajinam poniženo, a najpače uznastoji Hrvate pokrstiti. Spremi se Ivan Ravenjanin, da što sretnije naloženi mu poso izvrši, kod urodjenih starih kršćana opet novim životom oživi kršćanstvo, a da mu isto i kod Hrvata bude, nauči im jezik, stade im propoviedati, i ovi odlučili poganstvo ostaviti. Na ovo se i Carigrad radovao, s toga car Heraklij Konstanc (642-668) pošalje poslanike u Rim, moleći sv. Stolicu neka se postara odrediti nadbiskupa, biskupe i djakone, koji će krstiti Hrvate sklone na kršćanstvo. Papa Martin I, na to prizovne Ivana iz Ravene, posveti ga solinskim nadbiskupom, i imenova ga svojim poslanikom u svim ovim pokrajinam.

Ivan nemogav u Solinu stolovati, jer tu već ne bilo ni crkve, ni kuće, zato njegovim nastojanjem stolica bude u Spljet prenešena, budući i onako u blizini Solina. Na novu spljetsku nadbiskupiju budu prenešena i sva prava i povlastice solinske nadbiskupije. S toga za više vjekova u svim starim listinam, u spomenicim i povlasticam, spljetski nadbiskupi zovu se samo „solinskim", a spljetska crkva „solinskom crkvom" *). Tako ju zove i glasovita darovnica i listina od godine 852, na Bihaču od hrvatskoga kneza dana; tako ju zove g. 879, i papa Ivan VIII, pišući dalmatinskim biskupim; ištom kašnje stala nazivati se: „spljetsko-solinska crkva". Ivan pretvori

*) Asseman. Kalend. IV. p. 293.

po sred palače Dioklecianove veličanstveni poganski hram u kršćansku crkvu, posvetivši ju na čast Djevice Marije, i preniev u istu moći sv. Dujma i Anastazija. Uz ovi veličanstveni rimski hram, dade sagraditi Marija kćer hrvatskoga kralja Ljudevita pristojan zvonik, po osnovi i nadziranju Hrvata Nikole Tvrde. Tako starorimski uz novohrvatski slog na posvećenomu hramu urezan postao je *simvolom* sloge medju rimsko-hrvatskim življem.

Novosagradjeni Spljet odmah u svom začetku god. 650 dobi, u osobi vrloga Ivana Ravenjanina, nadbiskupa, koji svojim neumornim trudom do god. 668 pokrstio većinu stanovnika „Dalmatinske Hrvatske“. On neprestano idjaše po istoj, „obnavljajući i gradeći crkve, posvećivajući biskupe, namješćivajući župnike, prevodeći tako malo po malo neuki ali blagoćudni hrvatski narod na Isusovu vjeru“. Svemu ovomu papa rimski veoma se radovao, uzeo Hrvate pod svoju osobitu zaštitu, davši jim nekakav zakonik i ustav, po komu bi se bili imali ravnati, veli Porfirogenit; a Hrvati sa svoje strane učiniše sa rimskom Stolicom poseban ugovor sastaviv vlastoručno pismo, kojim se obvezuju i prisižu sv. Petru apoštolu da će mirovati i da neće na nikoga navaljivati, dočim papa kune svakoga tko bi u nje krenuo. [1])

Porfirogenit to ovako doslovno pripovieda u pogl. 31 svoga djela „De admin. imp.“ [2]):

Hi autem Chrobati baptizati extra limites propriae terrae non libenter aliis bellum inferunt, idque quia oraculum quoddam sive statutum acceperunt a Romano Pontifice, qui sub Heraclio Romanorum imperatore sacerdotes misit eosque baptizavit. Chrobati siquidem post acceptum baptismum pepigerunt

---

[1]) „Crtice“ str. 59.
[2]) v. Rački „Documenta.... (str. 291).

et *Chirographis propriis datis* sancto Petro Apostolo iuraverunt, nunquam se alienam terram armis invasuros sed pacem habituros cum omnibus volentibus; et imprecationem vicissim a Romano pontifice acceperunt, ut si quando aliae gentes ipsorum Chrobatorum terram invaderent belloque infestarent, pro iis pugnaret, vindexque eorum esset Deus, victoriam conciliante Petro Christi discipulo".[1])

Kao što Hrvati „Dalmatinske Hrvatske" po Spljetu i njegovim nadbiskupim tako je većom stranom „Posavska Hrvatska" nastojanjem Oklajskih (Aquileja) biskupa upoznalo kršćanstvo. Pak je sve naravnim i mirnim putem teklo, dok nisu obe Hrvatske, god. 880, pod franačku vladu podpale. Sada nahrupilo množtvo surovih njemačkih svećenika u osvojene pokrajine, pak na divljačku postupali; uz to bili sliepo ratilo okrutnih njemačkih vladara, koji, kako Porfirogenit kaže, „sisajuću dječicu iz krila majčinih trgali i psim za hranu hitali". [2]) Po tomu Hrvatim rad surovoga svećenstva i okrutnih tudjih gospodara postajalo mrzko i kršćanstvo i stali povraćat se na poganstvo. Postupanje njemačkoga svećenstva naprama Hrvatim silno i zlokobno je uplivalo i na dalmatinsko latinsko svećenstvo, jer ovo, oslanjajući se na njemačku i vizantinsku moć, čuteći se snažnije i prosvietljenije počelo osornije postupati sa Hrvatim, a ovi spremali se na odpor, po čemu liepa dotadašnja sloga pukla i pretvorila se u mržnju, Latinski živalj, podpomagan njemačkom i vizantinskom vladom, koje napredovanje Hrvata zazornim okom gledale, radio svetovećma na štetu življa hrvatskoga, a ovi istim oružjem odvraćao. Nisu Latini smatrali već Hrvate dobrim susjedim niti Hrvati La-

---

[1]) Na ovo Rački: V. epist. papae Joannis VIII. Sedeslavo (p. 7): „ut pro amore sanctorum apostolorum Petri hac Pauli, *protectorum vestrorum* . . . . ."

[2]) v. str. 67 ove knjige.

tine pazili kao prijatelje; nastala narodna mržnja, štetna za oba življa.

Za velikoga hrvatskoga župana Mojslava (827-839), Hrvatska postala malo da ne samostalnom, jer franačko gospodstvo ištom po imenu pripoznavala. Osovivši se na svoje noge, zapoznav svoju snagu i stekav narodni ponos, Hrvatska nehtjede biti preveć izložena latinskoga svećenstva preziranju; a i s toga što daleka spljetska nadbiskupija nije mogla svim duhovnim potrebam zadovoljivati, niti crkovne poslove brzo obredjivati, zamoli rimsku Stolicu, da bi osobitoga za Hrvatsku biskupa naimenovala, koji bi samo rimskoj Stolici neposredno podčinjen bio. Sveta Stolica upoznav znamenitost Hrvatske, i sve duhovne potrebe hrvatskoga naroda, najspravnije, prvom polovicom desetoga vieka, dade „Hrvatskoj vlastitoga hrvatskoga biskupa u Ninu". Biskupe ninske neposredno bi papa imenovao i posvećivao, neposredno s njima obćio, ali uz sve to morali su Hrvati i spljetskoga metropolitu kao svoga pripoznavati.

Tim su rimski pape ninske biskupe i narod hrvatski još više pod svoju zaštitu zagrlili, ali su jih učinili podložne pokorne spljetskim nadbiskupim, jer su ovi najvećih zasluga u pokršćivanju istih stekli. Po tomu je sveta dužnost nadležala spljetskim nadbiskupim, da od jadranskoga mora tja do Dunava Save i dalje pomnjivo bdiju nad pravovjerjem povjerenih si naroda. Ali na nesreću za neko vrieme odstupili bili od svoga plemenitoga zvanja i sa podčinjenim biskupim prešli bili u vrtlog iztočnoga razkolništva, što je za hrvatski osobito narod i slovensko bogoslužje od zamašitih i odlučnih posljedica bilo.[1])

[1]) „Crtice" str. 55—61.

III.

Ninsko-hrvatska Biskupija.

Odmah sa sv. Anselmom Gospodinovim učenikom i prvim utemeljiteljem i biskupom Ninske biskupije, prestaju uspomene potonjih biskupa sve do sedmoga vieka. Ivan Ravenjanin, prvi spljetski nadbiskup i neumorni apoštol u pokršćenjivanju hrvatskoga naroda, da ga u vjeri Krstovoj ukriepi i bolje uzdrži, sam dade obnoviti toliko proslavljenu Ninsku biskupiju,*) te ninskomu kao hrvatskomu biskupu izruči sve što se imenom i narodnošću hrvatskom nazivalo, da čuva i kršćanskom vjerom pita. A kada su god. 832, sa ovu i onu stranu Velebita, i dalmatinska i posavska Hrvatska, sasvim vjeru Krstovu zagrlile, onda je sve spalo pod duhovnu vlast Ninskih biskupa. Njihova moć duhovna i nadzorništvo širilo se preko sve Hrvatske, i dalje. Prije uzpostavljenja hrvatskih biskupija u Biogradu i Kninu, i prije nego i Srbi svoje biskupe stekoše, ninski biskup bio pravim biskupom sve velike Hrvatske.[1]) Ninski biskupi uživali su najveći ugled i čast kod naroda i hrvatskih vladara, i zato su bili obdarivani najvećim povlasticam i darovštinam te su imali ćak pravo da mogu naimenovati župane i pokrajinske predstojnike.[2]) Kada su postale Biogradska i Kninska biskupija, onda je obseg i moć ninskih biskupa bila stegnuta.

Ninski biskupi smatrali su se uviek zatočnici prava i narodnosti hrvatske, hrabreno zastupajući

---

*) Farlat. Tom. IV. p. 205.
[1]) Lucio. De Regno. etc. Lib. II. cap. 2.
[2]) Op. cit. Lib. VI. cap. 1.

duhovne i narodne koristi proti budi kakvim navalam a kako su spljetski nadbiskupi bili vrhovni zaštitnici latinskoga življa, na brzo su nastale oprjeke i zadjevice medju spljetskom i ninskom biskupijom, drugčije medju latinskom i hrvatskom narodnošću. Te oprjeke rasle su ili padale, kako bi se vladarska moć ove ili one narodnosti povećavala ili padala. U vrieme vizantinskoga, franačkoga i mletačkoga gospodstva i vladanja rasla moć romanskoga, a za moguće hrvatske kraljevine hvatala maha, moć hrvatskoga življa. Najveću moć i ugled stekli ninski biskupi Teodozij i Grgur, jer u vrieme njihovo nastala silna borba medju spljetskim nadbiskupim, dalmatinskim biskupim s jedne, a ninskim biskupim s druge strane. U ovoj strastvenoj borbi glagolicu u Hrvatskoj stigle čudne sudbine.

IV.

Borba za obstanak glagolice.

Već koncem devetoga vieka dalmatinski-biskupi sa latinskim svećenstvom nemogavši zabraniti širenje glagolske liturgije, da ju barem nešto preprieče, ne htjedoše rediti Hrvate svojih biskupija. Latinsko svećenstvo bilo je tiem daleko pretežnije od hrvatskoga i onog nadosavšega iz Moravske, po tomu se je mogla uspješnije opirati uvadjanju glagolice u crkvu.

Počam dakle još od ovoga doba ima u crkvenoj poviesti dalmatinske Hrvatske puno traga borbi izizmedju Spljeta i Nina, što će reći drugčije, izmedju narodnosti latinske i hrvatske u Dalmaciji. Državne borbe poradjale su druge na crkovnom polju; razna politična mnienja stvarala su i crkovne razpre, na-

rodna mržnja medju latinskim i slovjenskim svećenstvom odnosila se je i na različito bogoslužje. Ninski biskup, i onako vatren Hrvat, imajući tada i naslon kod pape Ivana VIII, nastojao je da svuda Hrvati u državnim i crkovnim odnošajim postignu premoć nad latinskim žiteljstvom.

Teodosiju suvremeniku sv. Metoda hodilo sve na ruku dok je živio papa Ivan VIII i dok su biskupi dalmatinski od rimske crkve odruženi bili. Ali, čim umre car Vasilj (886) i Ivan VIII. (882) promieniše se stvari, i podjoše za slovensku liturgiju na gore. Rim i Carigrad se opet pomirili, i metropolita spljetski i s njim se svi ostali dalmatinski biskupi sa Rimom ponovno združili. Sada dodje zgoda, spljetskomu metropoliti i inim dalmatinskim biskupim, da se potuže papi i dignu svoj glas proti svim nepravdam nanešenim jim od ninskoga biskupa i složno opru širenju slovenske liturgije po Dalmaciji.

Po smrti Alfreda Teodozija (890) i nasliednika mu postane ninskim biskupom (god. 900) glasoviti Grgur, koji kao i predšastnici nu ponašao se je kao neodvisan, smatrajući se hrvatskim biskupom svih Hrvata u Dalmaciji, to je štitio Hrvate gdje god se ovi nahodili, a tako i slovjenski jezik u crkvi. Tako ponašanje sve to više neprilika stvaralo je spljetskomu metropoliti i inim dalmatinskim biskupim. Sve je to poradjalo medjusobnih zadjevica te da se tomu zlu doskoči, bi umoljen papa, neka u kakvu crkovnom saboru dade razviditi i riešiti apoštolskom vlašću sve te prepirke.

V.

Spljetski sabor god. 925 o glagolici.

Slovenska liturgija bila je dalmatinskim biskupim samo izlika, a u svemu počivala je narodna mržnja medju *latinskim* i *slovenskim* življem; *) pak kada nije se moglo nadrvati na političnomu polju, onda je naravno borba prelazila i na crkveno. I zbilja, kao što prije njemački biskupi obtuživali Metoda najvećim potvoram krivovjerstvom [1]) kod Rima, tako su sada latinski dalmatinski biskupi slovensku liturgiju, onoga koji je izumi i sve joj pristaše obiedili kod Pape.

Sjedio je tada na Petrovoj Stolici Ivan X (914-28), koji saslušav sve osvade, odabere svoje punovlastnike Ivana biskupa jakinskoga i Leona biskupa iz Palestrine (Praeneste), koje posla u Dalmaciju, da razmiricu urede u pokrajinskom crkovnom saboru. U isto doba izruči im papa dvije poslanice; jednu na metropolitu spljetskoga i njegove područne biskupe, a drugu na kralja Tomislava. [2]) U onoj na prabiskupa solinskoga ili spljetskoga kori sv. Otac papa njega i ine biskupe, što su toliko godina odciepljeni stali od Stolice sv. Petra, koja je temelj vjere. Što se tiče pak slovenskoga bogoslužja, *brkajuć uslied krivih izvještaja jezik sa naukom,* najoštrije kori solinskoga nadbiskupa, što u obsegu svoje biskupije trpi glagolicu, veleći mu: „I pošto začusmo da se u obsegu Vaše biskupije *drugčiji nauk* širi, nego se u svetim

---

*) Miklošić. Slavische Bibliotek. I. 69.

[1]) „Methodio heretico“; „Ariani inventores“ (glagolice) V. Prilog B. str. 109.

[2]) V. Prilog B. na str. 91—94.

knjigam nahodi, Vi na to šutite, radi čega vrlo se raztužismo.... Da pravovjerni, zanemariv evangjeoski nauk, i crkovni zakonik, i zapoviedi apoštolske, utiču se *k nauku* Metoda, koga ipak u nijednoj knjizi medju svetim piscim nenahodimo." [1]) Preporučiva osim toga biskupim da skupa sa njegovim poslanicim nastoje doskočiti tomu zlu, krivomu nauku širenu kroz slovensko bogoslužje.

U drugoj poslanici koju Ivan X uporavi „Na dragoga sina Tomislava hrvatskoga kralja, i Mihajla uzmnožnoga kneza Zahumskoga, prečastnoga i svetoga subrata našega Ivana, svete solinske crkve nadbiskupa, i na sve biskupe područne (suffraganei), kao i na sve župane, cielo svećenstvo i vas puk po Sloveniji (Hrvatskoj) i Dalmaciji, dragim našim sinovim"; medju inim veli papa i ovo: „Opominjemo Vaš, preljubljeni sinovi, da vašu prenježnu djecu žrtvujete Bogu, posvetivši ju još od koljevke književnom nauku, da uzmognu, božjom milošću naučeni, vas uzdignuti svojom poukom iz smrada opačina na višu domovinu". Zatim u pogled slovenskoga jezika, držeć ga, kako gori rekosmo, izvorom *krivih nauka* u vjeri, nastoji, vjere radi, odstranit ga i pita: „Koji bi se osobiti sin rimske crkve, kao što ste Vi, mogao u tom nasladjivati, da se varvarskim iliti vam slovjenskim jezikom žrtva prikaziva Bogu? Nedvoumim ni najmanje, da za one koji nastoje da se slovjenskim jezikom posvećuje, valja ono što je pisano: „Od nas odoše i nisu od nas. Jer da budu bili naši, oni bi svakako ostali u našemu družtvu i jeziku." [2])

Svak može lako shvatit kako nemilo i neugodno

---

[1]) V. Prilog B str. 92.
[2]) V. Prilog B str. 93—94.

imaju bit djelovala papina pisma na vas puk hrvatski, videći u pogibelji svoje veliko blago slovensko bogoslužje i siećajući se kako su prijašnji pape o glagolici mislili.

Sa ovakim mislim o slovenskom bogoslužju i pod utiskom ovake razdraženosti, otvori se god. 925 pokrajinski crkovni sabor u Spljetu, pod predsjedništvom papinih poslanika, u prisustvu ne samo svih biskupa i inih crkovnih dostojanstvenika, već i istoga hrvatskoga kralja Tomislava, velikoga kneza od Zahumlja Mihajla, te županâ, velmoža i inih dostojanstvenika. Pri sastavljanju X. zakonočlanka (canona), nastade u saboru žestoko parbanje i prigovaranje. Zakonočlanak glasio je ovako: „Neka se neusudi nijedan biskup naše pokrajine (spljetske metropolije) povisiti na koji viši red one koji bi samo slovjenskomu jeziku vješti bili; neka samo u nižim redovim Bogu služe (in clericatu et monachatu). Niti se dopuštati smjede takovim u svojoj crkvi misu čitati. Ako bi pako nastala nestašica svećenika (latinskih), onda neka se umoli rimskoga papu, da dopusti takom svećeniku (slovenskom ili glagolašu) službu izvršivati“. [1])

Drugim riečim ovi je članak glasio, da odsle nijedan biskup nesmjede u svojoj biskupiji rediti ikoga koji samo slovenski jezik poznavao; a onim koji su jurve bili redjeni, a nisu znali latinski, trebalo je ostati za vazda ono što su bili, i kao taki skromno Bogu služiti. Svećeniku slovenskomu (glagolašu) zabranjeno je bilo u svim crkvam misu govoriti, samo ako bi gdjegod pomanjkalo latinskih svećenika, mogo bi biskup kakvu pojedinomu glagolašu od pape

---

[1]) V. Pril. B str. 95. V. i Pril. E str. 19.

dopuštenje dobiti da ovršuje slovenski (glagolski) službu božju.

Proti ovomu zaključku ustade saborska manjina, a na čelu joj neustrašivi ninski biskup Grgur, koji prosvjedujući proti zaključku desetoga zakono-članka, pred svim saborom pozva se na papu rimskoga. Dali svaki njegov prosvjed bi od većine saborske zabačen. Na to je nastalo veliko mrmljanje. *Quia in vobis orta fuit contentio ante Legatorum nostrorum praesentiam minime res praelibata tumultuantibus vobis finiri voluit.*[1]) U isto vrieme kada je sabor zaključke svoje papi na potvrdjenje poslao, i Grgur sa manjinom upravi utok na Ivana X, poslavši ga sa naročitim poslanicim, neka papu ustmeno o svemu izvieste, da potvrdjenje X zakonočlanka uzkrati. U ovomu pismu Grgur se tuži na nepravdu slovjenskomu bogoslužju učinjenu, ukazujući kako nije slovenština u bogoslužje uvedena od tko zna kakva zanešenjaka, već odlukom i svečanom potvrdom ustmenom i pismenom rimskih papa Hadrijana II, i Ivana VIII. Neka dakle potraži spise rečenih papa, pak će se bolje o istini osvjedočiti. Uz to najačim izrazim i ne bez prigovora*) opominje i svjetuje papu, da ne bi sa potvrdom zakonočlanka prenaglio. Moli ga najpotla, da njega kao *hrvatskoga biskupa* učini, rad boljega mira, neodvisnim od spljetskoga metropolite, i odvisna samo od rimske Stolice, kao što su bili i prije hrvatsko-ninski biskupi, dok je spljetski nadbiskup, sa inim dalmatinskim biskupim, uz Carigrad prianjao.

Posljedica ovoga oštroga Grgureva prosvjeda i utoka bila je ta, da je papa zbilja zaustavio potvrdu

---

[1]) Liter. Confirmat. Joan. X. Pril. B str. 96 i Pril. E str. 21, 22.
*) Ginzel. 119.

X zakonočlanka, odnosećega se na zabranu slovenskoga bogoslužja, potvrdjujući sve ostale.[1]) A da bude pravedan sud o svem, pozva papa Ivana spljetskoga nadbiskupa oli jednoga od njegovih područnih (suffraganea), da dodje u Rim sa Grgurom ninskim, pred papom sve razloge navedu, nakon čega on će istom osudu izreći.

Dosta je vjerojatno da se je papinu pozivu odgovorilo od obiju strana, pak kakono Konstantin pred Hadrijanom II, Metod pred Ivanom VIII, potrebu slovenskog bogoslužja najvrstnijim razlozim branili i obranili, tako je i sada providnost htjela da Grgur ninski pred Ivanom X, četrdeset godina nakon smrti Metodove, obrani proti X zakonočlanku slovensko bogoslužje, za kojim su Hrvati toliko zanešeni bili, da se nikako nisu htjeli prignuti onu svoju svetinju zanemariti,*) nego su ju uzdržali i njegovali što su bolje mogli. Tomu dokaz budi, da ne nahodimo već nigdje da je zakonočlanak deseti po papi potvrdjen bio ili u djelo postavljen. To nam jasno pokazuje i drugi sabor spljetski držan godine 928, gdje je papin poslanik Madalbert biskup, sa inim dostojanstvenicim, potvrdio opet sve članke prvašnjega sabora, ali o desetom članku, i o slovenskom bogoslužju, ni rieči; te se je nakon toga slovenština ili glagolica za sto godina po primorju jadranskoga mora širila i cvala. Ovoga puta sačuvao ju hrvatski biskup Grgur ninski! Slava mu do vieka. [2])

---

[1]) V. Pril. B str. 96 i Pril. E str. 22.
*) Farlat. T. IV. pag. 213.
[2]) „Crtice“ str. 79.

VI.

Spljetski drugi sabor god. 928.[1)]

Ako prem je Grgur ninski sačuvao slovensko bogoslužje, jer se pozvao na Papu Ivana X, i predočiv mu stvar naveo ga, da uzkrati potvrdu X. zakonočlanku sabora spljetskoga, to se ni malo parbe i strasti medjusobne nisu utišale medju ninskim Grgurom i Ivanom spljetskim, drugčije: medju narodnosti i svećenstvom latinskim i medju narodnosti i svećenstvom hrvatskim. Dalmatinski biskupi držali su se čvrsto zaključka zakonočlanka desetoga spljetskog sabora, progoneći svom žestinom slovenštinu i nehtijući rediti one od svojih biskupljana koji su htjeli govoriti misu slovenski. Grgur pako, bojeći se da mu ne postane hrvatskih svećenika, sliedio je i iz drugih biskupija rediti sposobnije ljude, i po crkvam jih šiljati, čim je prekoračivao svoje pravomoćje, a uz to si je prisvajao neodvisnost od spljetske crkve, radi čega bi iznovice kod Rima obtužen. Grgur ninski, kaže nam Toma spljetski nadpop,*) mnoge je nevolje nadbiskupu Ivanu zadavao, nehtijući mu se podložiti i sam sebi metropolitsku vlast prisvajajući, te je trebalo takim zadjevicam jednoč konac učiniti. Papa Ivan X naloži svojima dvama poslanicima, biskupu Maldabertu i knezu Ivanu, da uredivši stvari u Bugarskoj, kamo bijahu poslani, urede i one u Dalmaciji.

Dovršiv poso u Bugarskoj, eto papinih posla-

---

1) Rački ga stavlja u god. 926—27 (v. Pril. E str. 23).
*) Hist. Salonit. cap. XVI.

nika u Hrvatsku i Dalmaciju, da izpune nalog. Madalbert ureče obći narodni sabor u Spljetu, na koji dodjoše god. 928 osim spljetskoga nadbiskupa i njegovih područnih biskupa opet isti hrvatski kralj Tomislav sa najvećim hrvatskim plemićim i dostojanstvenicim.

U ovomu saboru budu opredieljeni medjaši svakoj biskupiji kako su ih u starinsko vrieme imale, uz to crkvi spljetskoj iznovice svečano potvrdjen „primat". Svaka pak crkva ili grad što se biskupskom stolicom ponose, neka zadrže medjaše od otaca označene, kao zadarska, osorska, krčka i rabska, što su spljetskoj na zapadu i njoj kao (suffraganee) područne podčinjene. Isto budi rečeno i ob onim što su joj na iztoku: stonska, dubrovačka i kotorska, neka budu imati ista prava, stolicu i medjaše označene.[1]) A od ninske, koja je najveći čvor i u ovomu saboru bila, bude odlučeno: „Pošto ninska crkva nije imala u stara vremena svoga biskupa, već samo arcipopa (archipresbyterum) stojećega pod vlastju biskupa (zadarskoga); s toga neka ninski biskup odabere takovu crkvu koja je u stara vremena imala vlastitoga biskupa. Stoji mu daklen na izbor Skradinska ili Sisačka crkva, a najbolje bi bilo da izabere si stolicom Duvno, budući Bogu hvala sve napučene i obiluju svećenstvom i pučanstvom. Ako pako samo sa jednom od tih triju biskupija ne bi bio zadovoljan, a on neka uzme sve tri, samo neka im o neizmiernom prostoru razmisli, a to bi bilo na veliku duševnu štetu onoga puka i njegovu istu, jer niti bi puk njegove milosti primati mogao po ustanovam svetih otaca, niti bi on isti svoju dužnost

---

[1]) V. Pril. E str. 24.

izvršivati u stanju bio rad mučna putovanja i velike prostorije".[1])

Ovim zaključkom spljetskoga sabora ukidala se ninska biskupija. Ovim ukinućem ciljalo se je možda najviše na ukinuće glagolskoga bogoslužja, jer se je znalo, da dokinućem hrvatske biskupije, pada i najveći naslon i glagolice, ali iz dokumenta nemože se to izravno dokazat, jer se glagolicu ovaj put niti ne spominje.

Poslanik Madalbert, kralj Tomislav, biskupi i svi dostojanstvenici podpisaše ove saborske zakonočlanke, te jih podnesoše papi Leonu VI. (buduć kroz to vrieme Ivan X. umro) na potvrdu. Leon VI upravi poslanicu na Formina zadarskoga biskupa, Grgura ninskoga i na sve dalmatinske biskupe, kojom kori Formina i Grgura, što po svojoj dužnosti nepokoravaju se spljetskomu primasu, nego sami hlepe za neodvisnošću i nadbiskupskom častju, dočim po svim crkovnim ustanovljenim zakonim moraju metropoliti spljetskomu podčinjeni biti. Zatim nadostavlja: „Grguru ninskom, koji sred nepogoda oli pogoda vremena hrvatskim je biskupom postao, nalažemo da u samoj skradinskoj crkvi službuje, zapoviedajući mu da se u tudje biskupije poništo nemieša; učini li pak to, onda će bez sumnje našom papinskom vlastju izobćen biti". [2]) Ovim načinom dokinuta je bila hrvatska ninska biskupija i tim težki udarac glagolici zadan.

Nezna se je li Grgur sjeo na Stolicu skradinsku i pokorio se zaključcim spljetskoga sabora i potonjim papinim naredbam, jer nam o tomu baš

---

[1]) Farlat. III. p. 103. v. Pril. E str. 24—25.

[2]) Farlat. Tom. III. pag. 106. (v. Pril. E na str. 25—28. Lucij sumnja o autentičnosti ove potvrde (l. c.).

ništa ljetopisci nekažu. Nu stavno je to da se koje vrieme ninska biskupija nespominje, dok istom kašnje ne bi pod Krešimirom IV. obnovljena god. 1050. Kada i gdje je Grgur umro ni to nam nije poznato; samo se znade da uništenjem ninske biskupije glagolica je vrlo malaksala. Ninska biskupija razdieljena je bila izmedju zadarskoga biskupa i spljetskoga nadbiskupa, a obadvama biskupima ležalo je najviše na srcu dokinuće mržene glagolice.[1])

Spljetski nadbiskup Ivan III. nakon toga postao je primasom sve Dalmacije i Hrvatske. On se je bojao da rastuća moć hrvatskih kraljeva mogla bi opet obnoviti ninsku biskupiju i tim oživjeti glagolicu, s toga nastojao svim silam da to na vrieme preprieči. *) Nu čega se je bojao, to se je kašnje i dogodilo.

Niti Ivan III. primas hrvatski, niti njegovi nasljednici, niti zadarski biskupi nijesu nastojali za prosvietljenje Hrvata, a budući nestalo njihove biskupije, tim su sasviem u duhovnomu i prosvietnom obziru bili zapušteni, a hrvatski narod i njegovi vladari tada su neprestano još uz to bojeve vodili; po tom je narod bio spao na najniži stepen neznanstva. Sve je to najgore na glagolicu uplivalo.

---

1) „Crtice“ str. 83.
*) Farlat. T. III. pag. 108.

VII.

Treći spljetski sabor god. 1059, drugi koji radi proti glagolici.

Čudno i smiešno mnienje bilo zavladalo u Dalmaciji, komu ni isti ondašnji spljetski Hrvati ubjegli nisu, da su naime Hrvati Goti, a glagolica gotsko pismo, i da ga je neki Metod krivovjerac izumio i u službu božju uveo, pak za to da ga je Bog teškom i sramotnom smrću kaznio.*) I u samom Rimu na veliku nesreću zavladalo bilo glede slovjenske prošlosti i slovjenskoga jezika podpuno neznanstvo, pak eto ni dva stoljeća a zaboravilo se bilo na zasluge svetih slovjenskih apoštola Ćirila i Metoda, i kako su oni tielo svetoga Klementa pape čudniem načinom donieli. Rek bi da su onda u Rimu samo onoliko znali koliko su to izvješćivali dalmatinski biskupi, a i oni bili veoma slabo naobraženi, i tako još više Slovjenim u obće i glagolici neprijazni.

S toga nije čudo da Nikola II. († 1060) nastojeći u rimskoj katoličkoj crkvi uvesti jedinstvo jezika u bogoslužnim obredim, i htijući dokinuti njeke ostanke gotskoga ili mozarabičkoga bogoslužja u Španjolskoj, istom revnošću uznastojao uništiti i „gotske krivovjerne ostanke“, kako mišljaše, i u Dalmaciji. Nije bilo već dovoljno izučena čovjeka niti u Dalmaciji niti u Rimu, koji bi bili znali razpoznati Slovene Hrvate od Gota, Metoda slovjenskoga apoštola od Ulfile gotskoga prosvjetitelja, gotsko pismo i bogo-

---

*) Thomas Archid. cap. 16. V. o tom Pril. B str. 109 i Pril. E str. 35.

službe od slovjenskoga pisma i bogoslužja. Tako krivo mnienje i zamjenjivanje Slovena sa Gotim trajalo je inače kod vrlo učnih ljudi, tja do konca šestnestoga vieka. Naravna je stvar da neprijateljim glagolice, bilo iz neznanstva ili iz zlobe, hodilo je sasviem u prilog, da ju po mogućnosti utamane. Mnogi su možda to i iz dobre namjere radili, jer, smatrajući Metoda Arijevim sljedbenikom, mislili su da u prilog vjere čine, što na uništenje „*krivovjernog glagoljskog*“ bogoslužja nastoje.

Uz ovakove okolnosti, papa Nikola II. pošalje svoga poslanika u Dalmaciju, Majnarda opata kasinskoga kašnje kardinala, ne da vidi kako stoji stvar o slovjenskom bogoslužju, nego da ga kao gotsko utamani. Majnard sazove u Spljet god. 1059 crkovni sabor, na koji se sakupiše crkovni i svietovni dostojanstvenici. U ovomu saboru ne samo što su nekadanji zaključci potvrdjeni, već se u pogled glagolice uzakoni „da se ista sasviem ima uništiti, i najžešćim pedepsam kazniti svaki koji bi odsle drugim kakvim jezikom doliš latinskoga i grčkoga usudio se misiti, oli javne molitve Bogu i Svetcim upravljati, *) i da se nikakav Sloven (Hrvat) neima poništo puštati na primanje svetih redova, ako ne bi bio vješt latinštini“. Ovako zlo i naopako završi se sabor po Hrvate i hrvatsku glagolicu. Majnard podnese papi u Rim na potvrdu zaključke saborske, koje papa nakon držanoga crkovnoga u Rimu sabora god. 1059 ili 1060, apostolskom vlašću potvrdi.

Po ovoj papinoj potvrdi, zaključci spljetskoga sabora po svoj Dalmaciji, koja je od g. 997 podpala pod mletačku vlast, ili drugčije u spljetskoj prabi-

*) Farlat. Tom. III. pag. 129.

skupiji i krčkoj (Veglia) biskupiji, bijahu u podpuno obsluživanje stavljeni. Svuda bijahu crkve pozatvorene gdje se je glagolski služba božja obavljala, hrvatski svećenici kao krivovjerci prezirani, sve od tuge zaniemi i u crno se obuče.

Nu i ovoga puta providnost našla glagolici mjesto utočišta, gdje ni malo zaključci spljetskog sabora nisu vriedili niti u djelo stavljeni, a to bio oni dio Hrvatske što je spadao pod vlast hrvatskih kraljeva. Tu ostade glagolica u svomu mirnomu uživanju, pod mogućom zaštitom hrvatskih vladara.*)

VIII.

Pop Ulfo i starac Cededo, ili četvrti spljetski sabor god. 1063-1064.

Nije moguće izkazati, govori Farlati,**) kolika baš žalost i tuga obuze Hrvate na zabranu slovjenske liturgije saborskom i papinskom odredbom. Još jih je veća žalost obuzimala, što se grčki jezik i grčka liturgija nije izključivala, nego samo slovjenska ili glagolska. Njihove crkve pozatvarane, u njih prestalo razliegati se slovo božje; njihovi svećenici na ruglo izvrženi; svi pristaše glagolice krivovjerstvom žigosani. Tako nesmiljeno bijaše slavenska liturgija progonjena! ali ona još življaše u srcu hrvatskoga naroda, i u skrovištu hrvatskoga svećenstva, što nam bjelodano pokaživa pripoviest o popu Ulfu ili Vuku i starcu Cededu, koja nam živahno pred oči stavlja tadašnje

---

*) Assemani Kalen, IV. pag. 387.
**) Tom. III. pag. 136.

kukavno stanje „hrvatskih“ popova ili „glagolaša“ u Dalmaciji. Koliko je u pripoviesti istine, u nestašici dokumenata težko je prosudit, nu to stoji, da je pripoviest potekla iz pera Tome Arcidjakona spljetskoga, koji u obće piše kô velik protivnik slovjenske narodnosti. Pripoviest donosimo u izvorniku u Pril. E na str. 38-42, te pokle može biti i bajka, ovdje se na nju ne osvrćemo. Samo to pripominjemo, da joj je pozorište današnji Kvarner i da je tom prigodom držana sinoda u Spljetu, koja i taj put nastojala iztriebit glagolicu. Ali neuspjela ni ova treća zabrana, tim manje, jer rek' bi prosto djelo pokrajinskih biskupa i jer Papa o glagolici ne dao nikakve odluke.

IX.

Peti spljetski sabor god. 1075.

Stara hrvatska ninska biskupija bila je opet pod velikim hrvatskim kraljem Petrom Krešimirom obnovljena. Ukinuta u spljetskom saboru god. 928, prvi put spominje se god. 1072, u pokrajinskomu saboru u Zadru. Zaključci ovog Sabora propadoše nezna se kako.*) Sa uskrsnućem ninske biskupije počelo i za slovjensko bogoslužje opet sve to prijatnije bivati.

Aleksandra II. g. 1073 nasliedi neumrli Grgur VII., koji je bio protodjakon Sv. Stolice. Njemu je bilo dosta dobro poznato što se je za Aleksandra u Dalmaciji zgadjalo. Neki ciene, da je isti Aleksander, možda od učnoga Grgura bolje upućen, opozvao zaključke sabora spljetskoga god. 1063 po poslaniku Majnardu sastavljene, te uništivši jih što se slovjen-

*) Farlat. T. III. p. 140.

skoga bogoslužja tiče, dopusti opet Hrvatim glagolsku službu božju obavljati.*) A stavno je da Grgur VII., ako i nije svečano kakvim osobitim pismom slovjensko bogoslužje potvrdio, upoznavši da nije to proti vjeri, nije se u Dalmaciji ni malo protivio, premda u Češkoj nedopuštio, kada je to kralj Vratislav za slovjenske monahe iskao.[1])

Nu bilo kako mu drago, Grgur g. 1075 pošalje Gerarda nadbiskupa Sipontskoga u Hrvatsku da stvari pristojno uredi. U Spljetu ga glasoviti Lovre prabiskup najljepše pričeka. Tu bude urečen sabor, na koji prispješe svi biskupi, medju kojim bijahu ovoga puta i tri hrvatska: ninski, biogradski i kninski. U ovom saboru, gdje se je mnogo koristna zaključilo, bila je i *ninska biskupija* svečano potvrdjena, jer budući ju sabor g. 928 svečano uništio, to je trebalo da ju opet svečano sabor i pripoznade, makar ona i prije toga *de facto* uzpostavljena bila.

U ovom saboru nebi ni rieči protiva slovjenskomu bogoslužju rečeno, jer su sada ne samo tri hrvatska biskupa sjedila, koja bi se na obranu iste digla bila, nego ni s toga što Grgur VII. bolje upoznavši stvar nije nikakva naloga poslaniku dao da se slavenskoj liturgiji protivi. Ovo nam jasno dokaziva, da, barem mukom, bi slovjensko bogoslužje ili glagolica pripoznata i dopuštena u ovomu saboru.

Prije smrti Aleksander II. bio je naredio, da svi oni koji su njegovom naredbom u tavnicu bačeni imaju se bez pogovora na slobodu puštit. Nu u Spljetu rek bi da su za to malo hajali, jer zloglasni pop Ulfo

---

*) Farlat. T. III. p. 142: „*Sunt qui putant ejusdem Alexandri jussu revocata fuisse ac rescissa interdicta.... A Slavis patriae linguae in rebus publicis divinis usurpandae potestatem permissam esse.*"

[1]) V. Prilog B str. 110—112.

čamio je još u uznici. To doznade Gerardo, te čini neka ga se odmah izvede iz tavnice u kojoj je dvanaest godina tavnovao. Ulfo se zakune na sv. vangelju i na tielu blaženoga Dujma, da neće već nikad što slična prvašnjemu raditi, niti se u Dalmaciju povratiti, nego ode u Rim da ga od zaveza odrieše.*) Iz Rima se možda u otačbinu povratio.

Do ovoga vremena mi nahodimo samo progonstva glagolice u Dalmaciji, ali dobri Bog provodeći ju kroz kušnju odsle joj mirni život udielio. [1]).

X.

Doba mirnoga uživanja glagolice
(do 16 v.)

Već tečajem borbe razprostirala se glagolica po svoj Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji, po dalmatinskim i hrvatskim otocim i po zapadnoj Istri, gdje su i svi službeni spisi, prostomu puku namienjeni, hrvatskim jezikom u glagolskom pismu upotrebljavani.[2]) Ni treća zabrana, g. 1063, ne uništi glagolštinu, pače se ona sada širila po hrvatskom kopnu i po otocim jadranskoga mora, tako da rimska crkvena vlast, bolje upućena, prestade već u četvrtom saboru spljetskom god. 1075, progoniti glagoljsko bogoslužje. Od toga doba, strastveno postupanje, budi spljetskih nadbiskupa budi inih dalmatinskih biskupa, proti slovjenskomu bogoslužju nigda nije u Rimu odaziva našlo,

*) Farlat. III. p. 142.
[1]) „Crtice" str. 90—92.
[2]) Već znamo što o tom piše Jagić. (Priměri starohrvatskoga jezika II., str. XIV—XVI).

te se je po tom mogla glagolština sve to slobodnije širiti.

Istina je da osobite naredbe neima, kojom bi bili pape rimski ukinuli prvašnje zabrane, što se tiče Dalmacije, i po kojoj bi bili u Dalmaciji rabljenje glagolice opet dozvolili; ali je istina i to da nakon trećega spljetskoga sabora 1064, neima niti jednoga spomenika ili pisaoca koji bi slovjensko bogoslužje ili glagolštinu u Dalmaciji kod Hrvata rabljenu u kakvu sumnju metnuo, ili joj se sudbeno protivio. [1])

---

[1]) Farlat. T. III. pag. 142. O tom i u Pril. L na str. 191: „La S. Sede, fedele al *depositum fidei* ed al carattere di cattolicità della Chiesa, valendosi del suo potere discrezionale supremo, taglia corto alle discussioni e dissensioni. Benchè affezionatissima, come è giusto, all' idioma latino, non vuole ciò non pertanto, che attorno al medesimo sorga una limitazione della sua autorità e prenda piede un' eresia nuova, colle parvenze ecclesiastiche e romane e colla sostanza esotica e nazionale, e pronunzia per bocca di Adriano II e di Giovanni VIII. il dogma della cattolicità della Chiesa, dando il suo *placet* sovrano ad una nuova lingua liturgica, che dieci secoli dopo dovrà formare l' eredità di un elemento etnico sparso su mezza Europa e su mezza Asia, ossia sur un buon settimo dell' universo intero.

Ecco dunque i primordi. La Chiesa, ereticamente chiamata latina che vuole, in testimonianza ed omaggio alla sua cattolicità, lo slavo; dei figli degeneri, che vorrebbero ridotta la Chiesa cattolica in una Chiesa nazionale, in bottega di cambiavalute, e che non esiterebbero a condannare una seconda volta il Figlio di Dio al patibolo pur di favorire lo Stato e Cesare onnipotenti ed impedire che le plebi libere dalla statolatria assorgano al culto dell' unico vero Dio e lo seguano nella via della salvezza.

In una parola da parte della Chiesa: uno di que' lampi che nel bujo pesto delle passioni umane squarciano le nubi e gettano un mar di luce sull' universo, aprendo la vista ad un orizzonte senza confini; e da parte degli empi: invece dell' ammirazione la critica; invece dal plauso, la ribellione contro il verdetto del Vicario di Dio.

Ma forse la Chiesa ne' tempi successivi venne meno a sè stessa ed al proprio compito così sublime, giusto, ed imparziale?

Mai.

„La Rivista“ si sforza di dimostrare il contrario, ma fa opera vana. Combattendo il glagolito, distrugge sè stessa.

Ma: i concilii di Spalato, ma Gregorio VII., ecc.?

Mai! La Chiesa non ha mai disdetto quanto hanno detto Adriano II e Giovanni VIII e le proibizioni e limitazioni, hanno avuto *sempre* un carattere puramente temporaneo, locale, provinciale amministrativo. La questione *di principio* non fu *mai* più tocca di proposito, mai più negata

XI.

Inocenco IV potvrdjuje slovensko bogoslužje.

Minulo je već bilo kakvih 180 godina od kako Aleksander II. na temelju nevriedna izvješća slovensku liturgiju po dalmatinskim crkvam bio zabranio. Glagolica je tumarala kroz najveće nepogode, dok joj opeta svanula rumena zora i žarko ju sunce obasjalo. Ona bi se po tom bila uzpela na najveći stepen, da ju isti Sloveni ne budu lakoumno zanemarili.

Bela IV, hrvatsko-ugarski kralj, imenova god. 1247 nadbiskupom spljetskim Ugrina. Ovi posla senjskoga biskupa Filipa papi Inocencu IV, u Lion, da mu izprosi nadbiskupski plašt. Tom prigodom zamoli Filip, da bi papa apoštolskom vlašću slovensko bogoslužje odobrio, ukazivajući mu potrebu potvrdjenja. Inocenco IV. (1243—1254), prozvan „uresom kanonista i otcem prava“, na molbenicu senjskoga biskupa, na 19 ožujka god. 1248, odgovori sliedećim pismom:

(o tutt' al più incidentalmente), da *nessun* Pontefice di Roma. 'E un errore grossolano il credere il contrario.

La prova migliore è il fatto, che la lingua liturgica slava, non fu *mai* abolita di poi, e nominatamente no il glagolito, che ne è la specie più genuina e perfetta, siccome quella che discende direttamente dall' opera dei SS. Cirillo e Metodio e direttamente pure dal beneplacito della S. Sede; anzi il glagolito fu reso oggetto di speciali cure per parte di Roma, cosicchè dobbiamo *unicamente* alle sue cure materne se esso esiste tuttora, ad onta di mille traversie patite e di mille e mille ostacoli frapposti dalla tristezza dei tempi e dalla malvagità degli uomini.“

„Prikazana tvoja nam molbenica zadržavala je kako ima u Sloveniji (Hrvatskoj) neko osobito pismo (glagolica) koje svećenstvo rečene zemlje tvrdi da ga je sv. Jerolim izumio i njim se u obsluživanju službe božje posluživao. Po tom da se i ti njima ujednačiš i sliediš običaj one zemlje, u kojoj kao biskup stojiš, od nas si najpokornije molio da ti dopuštimo službe božje obavljati rečenim pismom. Mi pak razumievši da besjeda stvari, a ne stvar besjedi podčinjena ima biti, ovim ti vlast podieljujemo da u onim stranam tojest, gdje se to običaje ovršivati, možeš i ti slobodno služiti se u krepost ovih, samo ako se različnostju pisma jezgra stvari ne mienja“. [1])

Ovi premudri papin odgovor zatvara usta za sve vjekove protivnicim glagolice. Razumio je dobro Inocenco IV, da je glavna stvar „Bogoslužje“; a jezik stvar uzgredna, samo rieči prevedene neka stvari odgovaraju. Po tom gdje je običaj bio mogo je svećenik mirnom dušom glagolicu rabiti. Neki ipak ne mogli se tom povlasticom služiti a da nemir u duši neoćute; ni ovim bo papinim odgovorom ne bili zadovoljni. Tako bilo i sa Benedektincim manastira sv. Nikole u Omišlju. Oni mole papu g. 1252: da se oni već latinskom pismu nemogu učiti, da su oni Slovjeni i imadu svoje slovjensko pismo; mole ga neka im dopusti slovjenski a rimskim obredom službu božju ovršivati, kako su to i prije i oni i njihovi otci radili. [2]) I njima dakle papa Inocenco odgovori i dopušti riečim senjskom biskupu upravlje-

---

[1]) Raynaldus in Annal. eccles. ad ann. 1248. (V. u nas Prilog B na str. 113).

[2]) Theiner. Monumenta Slavorum Merid. p 79

nim. Isto je slavni papa opet dopuštio i Krčkomu biskupu, kada je i on s dušonemira iskao dozvolu.[1])

Od ovoga vremena silno glagolica napredovala kod Hrvata u crkovnim i svietovnjim potrebam. Papa dopuštio senjskom biskupu, te svak oslanjajući se na rieči: „gdje je to običaj“ *(ubi de consuetudine observatur)*, zahtievao svuda neka se glagolica u crkve uvede. Pak, da i neima nikakva drugoga dopuštenja, „ovo bogoslužje, govori Farlati,[2]) dobilo je neodstranjivo pravo *prastarim nepretrgnutim običajem*, koga ukloniti niti bi pravedno bilo, niti to zakoni dopuštaju, i svak bi nepravedno radio tko bi u nj dirao“.

Slovjenski crkovni jezik i bogoslužje glagolsko od 12. do 16. vieka razširi se kod Hrvata zapadne crkve na toliko, da je jur vladao malo ne po svoj Dalmaciji, sjevernoj Arbaniji, Istri, prekokupskoj Hrvatskoj, po većem dielu Bosne, po pokupskoj, posavskoj, podravskoj i medjumurskoj Hrvatskoj, a tako još 16. vieka bilo i u istoj zagrebačkoj biskupiji mnogo župa i manastira u kojim su župnici i redovnici službu božju slovjenski obavljali.[3])

Ali najviše ovoga vremena cvatila je glagolica po svoj spljetskoj i zadarskoj biskupiji i po svim suprotstojećim otocim; zatim u krčkoj, rabskoj i senjskoj biskupiji, pak po Lici, Krbavi i Modrušam. Na sjeveru najgušće je cvala okô Ozlja, Draganića, Kupčina, Topuskoga, Samobora, Jastreborskoga, i po ostaloj zagrebačkoj biskupiji. Sva je Istra, osim male zapadne strane, glagolska bila; ovdole glagolica prešla ća u neke predjele Kranjske i Štajerske.

---

[1]) Oper. citat.
[2]) Tom. III. p. 143.
[3]) Kukuljević. Tisućnica. s. 9.

Najljepšega je života imala po mnogobrojnim manastirim Benediktinaca i sv. Frane, kao što i po manastirim koludrica ili dumana. U Zadru bio glasoviti samostan sv. Krševana, koji je još za Krešimira bio na glasu; zatim sv. Bartola g. 1078 sagradjen; sv. Marije dogradjen god. 1066 od slavne Čike sestre Krešimirove. U prestolnom Biogradu dao Krešimir g. 1059 sagraditi samostan sv. Ivana apoštola, i za dumne sv. Tome. Kod Spljeta bio veliki samostan sv. Stjepana, pak i sada ima mjesto Sustjepan, rad nekadašnjega obližnjega samostana tako nazvan; u gradu nadbiskup Lovre g. 1069 sagradio Benediktincim samostan; zatim samostani sv. Mojsije, sv. Nikole, sv. Petra u Trogiru i na Rabu, pak oni dobro poznati na Lokrumu i Mljetu.

U svim ovim i još drugim bilo je samo slovjensko bogoslužje *) i njegovala se najrevnije glagolica. Tečajem pak ovoga doba mili zvuci staroslovjenštine razliegali su se najmilije izpod svodova božjih hramova, a sve što se je pjevalo i pisalo, liepim glagolskim pismenim pisano bilo.

Osim Benediktinskih, bilo od 13. vieka mnogo i Franjevačkih samostana odnosno i redovnika, od kojih su neki uz treći red odmah glagolicu i slovjensko bogoslužje grlili. Opisujući stanje skradinske biskupije još u prošlom vieku, govori Farlati: „Katoličkih župa imade 15, koje pri obsluživanju službe božje većim dielom rabe slovjenski jezik a obred rimski. Uprava ovih povjerena je otcim Franjevcim nazvanim od Obsluženja.“ **) Isto se kaže i o bosanskim Franjevcim: „Sada (prošloga vieka) obitavahu kršćani sa Turcim pomiešani, dielom katolici latin-

*) Rački. Odlomci. s. 126.
**) Tom. IV. pag. 10.

skoga obreda ali slovjenskoga jezika; dielom iztočnjaci grčkoga obreda ali takodjer slovjenskoga jezika.“ *) Po ovom, premda, ako ćemo strogo, dokaz nije iznad svake sumnje, reko bi da su i Franjevci, barem na župam, rabili u službi božjoj slovjenštinu. O Franjevcim trećega reda neima sumnje, ali trećega reda prošloga vieka nije bilo nego u Bosni, niti su župam skradinske biskupije ikad upravljali, nego oni obsluženja *Minores observantes*, prije u Dalmaciji i u Bosni sjedinjene „Bosanske franjevačke države“, a prošlog vieka u Dalmaciji odciepljene i novoustrojene države Presv. Odkupitelja, koja se je za dalmatinske župe starala. Ovoga vieka, na žalost, već nigdje niti u Bosni niti u Dalmaciji Franjevci od Obsluženja nerabe u crkvi glagolicu.

Uz samostane zapadnoga bilo je i onih iztočnoga obreda po svoj Hrvatskoj, gdje su se uzmnažali osobito devetoga vieka za kneza Sedeslava I u ovim svuda slovjenski se obavljala služba božja, pak se i za ove jednako pape rimski brinuli. Aleksander II. god. 1067. barskomu (Antivari) nadbiskupu piše: „Za samostane koliko latinske, toliko grčke ili slovjenske brini se; jer znaj, da je to sve jedna crkva, i da si postavljen biskupom vlašću nad svim crkvam.“ [1])

Knjige glagolske, kojih je 11., 12. i 13. vieka dosta bilo, osim nekoliko, sve nam propadoše, ali onih od 13 do 16. vieka imademo jih mnogo, prem nisu svagdje godine naznačene kada su pisane. Uprav čuditi se je i diviti množtvu crkovnih i svietovnjih glagolskih pisama ovoga doba, naime od 13. do 16. vieka, kada je glagolica najbolje cvala. [2])

---

*) Farlat. Tom. IV. 41.
[1]) V. Prilog E, na str. 32.
[2]) „Crtice“ str. 95—100.

XII.

Doba postepenog propadanja glagolice.

Pokle je slovjensko bogoslužje četrnaestog i petnaestog vieka postiglo svoj vrhunac, ono je zatim počelo s mnogo uzroka propadati. Šestnaestoga vieka banuo i protestantizam. Ovaj svim slojevim ljudskoga života zakrenuo, pak glagolicom naumio i slovjenska južna plemena povesti na svoju ruku, ali se srećom Rim prenuo, i glagolicu htio na pravo njezino zvanje svesti.

Papa Urban VIII. (1623-1643) utemeljitelj zbora propagande (collegium de propaganda fide) i osobiti prijatelj Slovjena, nastojao da kod ovih oživi duh Ćirila i Metoda, da se porabom glagolice u vjeri ujedine, te nastojao o izdanju slovjenskih liturgičnih knjiga. Dotle liturgične rieči sve to mrtvijim slovom postajale. Rukopisi sve to više propadali, a do malo ne bi nikoga što bi znanstveno znao bio pregledat za slovotisak slovjenske knjige; s toga Urban VIII. usilovan bio i manje učne ljude za to upotrebljavati.

Ne samo što je glagolica rad neumjenstva jezika od 16. vieka silno propadala, ali je uz to imala i velikih neprijatelja; u čem se odlikovao Klaudio Sozomeno biskup puljski (Pola), na koga je spadao i grad Rieka. Ondje bilo sve glagolski; nu puljski biskup g. 1593 dade strogu naredbu, kojom ukidao slovjensko bogoslužje. Nastala strašna borba medju biskupom s jedne a gradjanskim riečkim viećem i svećenstvom hrvatskim s druge strane, koja je prešla bila na strastveno polje. Najpotla Riečani dobili, i

slovjensko bogoslužje opet u Zbornu crkvu uveli, nu ne bi se bilo održalo, da se nije Rieka združila sa biskupijom Senjskom. *).

Sozomena Klaudia nasliedio neslovjen Frank Barbaro Mlečić i patrijarka Oglajski (Aquileja), koji naumio, ako i umjerenijim načinom, izturiti glagolicu iz svih podčinjenih župa i područnih biskupija: Istarske, Koparske (Capodistria), Novogradske i Porečke. Sazove pokrajinsks crkovni sabor god. 1596, gdje izmedju ostalih učini i ovaj predlog: „Neka slovjenski biskupi, gdje je u porabi slovjenskim jezikom časoslov i službenik, nastoje da te knjige učeni, pravovjerni a i vješti slovjenskomu jeziku ljudi pregledaju i poprave. Nu svakako je željet da se nastojanjem slovjenskih biskupa izturi slovjenski a malo po malo uvede časoslov i službenik latinski kao i obrednik (rituale) svetotajstva“. **)

Ali dragi Bog i ovoga puta glagolici poslao dobra prijatelja u osobi spljetskoga nadbiskupa Stjepana Kozme. Istina on živio 17. vieka, ali je tražio nadoknaditi što su neprijatelji 16. vieka glagolici naudili. Uvidivši kako u njegovoj nadbiskupiji malo da ne svuda sami glagolaši uzdrže župe, postarao se za njihov bolji uzgoj. Sabra god. 1688 spljetski crkovni sabor, gdje izmedju inih zaključaka bi i ovi uzakonjen: „Imadući medju 36 izvanjskih župa ove biskupije samo 8 latinskog obreda, a sve su ostale slovjenske (glagolske); i budući se, častnom i osobitom dozvolom sv. matere crke, ovršiva sveto bogoslužje samo slovjenskim jezikom, zato neka se najpomljivije uči i nauči jezik isti. Svećenicim treba znati azbukvicu

---

*) Kukuljević. Katolič. List 1858 br. 4.
**) Assemani Kal. IV. p. 409.

(glagolsku), a neuki ako redjeni žele biti, neka se od vještih svećenika podučavati dadu, osobito pak neka na to paze da se vrlo dobro upoznadu sa slovjenskim jezikom, u kom su časoslov i službenik, jer, govori dobri biskup svakomu, tim jedinim načinom mogu biti redjeni, budući da za Slovjene isti razlog obstoji prama svomu jeziku kao i u rimskoj crkvi prama latinskomu. S toga neka se odabere u Poljičkom okružju šest sveštenika, koji neka druge sveštenike u svestranom upoznanju službenika, časoslova i ostalih obrednih crkovnih knjiga izpitivati i podučavati uzmognu." *)

Po ovomu primjeru u saboru porečkom (Parenzo) držanu g. 1733, bilo je ustanovljeno sedam izpitalaca, koji su imali podučavati i izpitivati sve one koji su pristupali k redjenju kao glagolaši.

Uzrok propadanju glagolice bio je i to, što po Banovini i Dalmaciji za više vjekova neprestano se ratovalo proti Turčinu. U ona nevoljna vremena, sve je ratoborni život uzimao, te ih se je odveć malo knjigom baviti moglo, s toga su i biskupi usilovani bili češće puta rediti ljude koji nisu sasvim za to pripravljeni bili, jer im je trebalo slati pastire medju ovce raztrkane uslied turskih neprestanih nasrtaja. Uz to se je dogadjalo, da bi se našo po gdjekoji biskup koji je neslovjenskim ćustvim opojen bio, te je mislio da će Bogu i duši svojoj ugoditi ako bude nastojao na uništenje glagolice. Nemože se pak pritajiti da i isto hrvatsko svećenstvo, po Hrvatskoj, Dalmaciji i Istri, bilo sasvim nemarno za stari crkovni jezik, jer naučivši se u latinskim ili talijanskim učionam, nije toliko rodoljubja imalo, da je i svoju

*) Acta Concilii Spal. a. 1688. c. 24. Paduae 1689.

svetinju nastojalo njegovati. Bilo je biskupa i zbilja koji su se sasvim za glagolicu našu u Istri i Dalmaciji zauzimali, ali kod nižega svećenstva nisu nahodili one pripomoći koju su po svakomu razlogu naći imali.

Što su neslovjeni nastojali na uništenje glagolice, nije se ni čuditi, ali nebi čovjek vjerovao, da je u 17. i tja u 19. vieku bivalo hrvatskih biskupa, koji su kao i najveći inostranski neprijatelji nastojali na uništenje slovjenskog bogoslužja. Tako Petar Domitrović zagrebački nadbiskup, koji je najprije, g. 1627, protjerao Fratre iz Svetica, koji su slovjensko bogoslužje obavljali, zatim je gledao otriebiti iz svoje nadbiskupije i druge svećenike glagolaše.*) Isto je radio i Mirko Raffai (1816-1830) djakovački biskup, koji ostanke slovjenskog bogoslužja tražio je iz svoje biskupije iztriebiti. Sve to budi rečeno ponajviše za sedamnaesti viek. [1])

XIII.

Glagolica 18. vieka.

Blagotvorno sjeme svetih slovjenskih apoštola Ćirila i Metoda nije istina do danas usahlo na hrvatskom zemljištu, ali ovo sve tovećma vene, prem je bilo vrlih ljudi, koji su, osobito u XVIII. vieku, najvećom zauzetnošću nastojali da procvieta i blagoslovljen plod doprinese u njivi na kojoj je posadjeno. To je osobito bio papa Benedikt XIV. (1740-1758), Anton Kačić i Pacifik Bizza spljetski prabiskupi, pak

*) Tkalčić. Tisućnica. 117.

[1]) „Crtice" str. 105—108.

Vinko Zmajević i Mate Karaman zadarski učni biskupi, Mate Sović i još po gdjekoji, koji su umom i djelom nastojali glagòlicu duhom Metodovim i Cirilovim oživjeti, nu ne bi im dano da im se u svemu želje izpune.

Pohadjajući Kačić župe svoje nadbiskupije našao je svećenstvo vrlo neuko, jer niti je imalo sredstva da se izuči, niti shodnih učilišta, niti potrebitih knjiga. On je s toga na korist narodnoga svećenstva sastavio i u Bolonji 1729 dao štampati za onda vrlo poučno djelo: *Bogoslovje Djeloredno iliti rukovod slovinski, na poznavanje svetoga reda,* koja knjiga i sada je uvažavana.

Još je više učinio njegov nasljednik Pacifik Bizza. I on oblazeći svoju nadbiskupiju našo je da su malo da ne na svim župam glagolaši, te kako se je zauzeo za latinsko Sjemenište u Spljetu za svećenike latinske, još većom revnošću zauzeo se i za glagolsko svećenstvo, jer ovo dotle nije imalo ni Sjemeništa niti uzgoja. Tri puta hodio je u Rim te slavnoga Benedikta XIV. o svemu izvješćivao, i š njime se savjetovao, kako pripomoći hrvatskomu svećenstvu. U dogovoru s Papom dade na Priekom kod Omiša sagraditi Sjemenište za hrvatsko svećenstvo, gdje je jednoć bio samostan Franjevaca.*) U tom Sjemeništu bilo s početka samo dvanest izabranih mladića, ali jih broj do malo na pedeset uzraste. U ovomu Sjemeništu mnogo je glagolaša uzgojeno bilo, od kojih neki postali uzorom svih svećeničkih kreposti. Oni, uz pravo njegovanje mile im glagolice, uvadjali su po župam ne samo ćudorednost i strah božji, nego su puk i u poljodjelstvu podučavali, nastojeći za njegovo duševno

*) Farlat. T. III. 563.

i tjelesno blagostanje. Ovo je dobrotvorno Sjemenište prestalo.

Istim i još poduzetnijim putem pošo i Vinko Zmajević (1670-1745) zadarski nadbiskup, čovjek velika uma i poduzetna duha. Opazivši kako i po župam zadarske biskupije sami glagolaši trude u vinogradu Gospodinovu, naumi za iste podignuti Sjemenište, da izučeni u svim znanostim budu uspješnije svomu zvanju odgovarati. Još za Benedikta XIII. snovao kako rečeno Sjemenište podignuti. Njemu papa g. 1729 dopusti da može slobodno u tu svrhu upotrebiti dobra nekadašnih hrvatskih Opatija sv. Krševana (Krisogona) Zadarskoga i sv. Petra Osorskoga. Dobri biskup izvješćujući zbor kardinala piše mu: „Iznad mojih snaga započimam djelo podignuća hrvatskoga Sjemeništa, u kom hrvatsko svećenstvo stegnuto verugam ubožtva samim suzam milostinje podgojeno i u nauku izučeno kao čvrsti bedem postati će za kuću Izraela.... Što sam božjom pomoću započeo vlastitim troškovim, nastojim dokončati, niti ću ruku odvratiti doklen zgradja, što no se iz temelja uzdiže, ne bude dovršena.“

On nedoživi, istina, dogradjenje Sjemeništa, ali je jurve bio za života učione ustrojio. S toga obznanjiva dobri pastir rimskoga Papu: *Magistros aliunde evocavi, grammaticae, philosophiae ac moralis theologiae scholas aperui collatione Casuum conscientiae magistralis methodi institui.* *) Farlat. pak (Tom. V. p. 167) donosi o istom Sjemeništu: *Seminarium juxta sacri Concilii Tridentini statuta in ipsa Jadrensi urbe construere ut ibi comparatis, quae ad opus requirebantur illyrici pueri edocerentur, et ex eis utiles ecclesiae operarii, ed idonei paroeciarum Rectores deligerentur.*

*) Ljubić. Ogledalo II. Dio. 343.

Zgrada Sjemeništa dogradi se istom pod nadbiskupom Matom Karamanom, koji ju najsvečanije otvori 11 siečnja 1746. Karaman je u svemu sliedio Zmajevićeve stope, te je nastojao glagolicu, po nutkovanju i nalogu pape Benedikta XIV, što više oživiti. A tako i njegov prijatelj Mate Sović rodjen u Petrogradu od otca Cresanina (Cherso), koga brodovodja Zmajević, brat slavnoga Zmajevića nadbiskupa, uzgoji u svojoj kući; odtole ga Karaman odvede u Rim, gdje ga Papa Benedikt XIV. naimenova učiteljem slovjenštine ili glagolice u Zavodu Urbanovu (Collegium Urbanum).

Kada je učni i veliki prijatelj Slovjena Benedikt XIV, kao što u XVII. vieku Urban VIII, htio glagolski misal pregledati i po želji odanih biskupa glagolštinu dati slovotiskat, nije mogo u svoj Hrvatskoj, Dalmaciji niti Istri naći sposobna čovjeka, koji bi bio temeljitije poznavao crkovni staroslovjenski jezik; te kao što je Urbanu trebalo povjerit taj poso nesposobnom Levakoviću, tako je Benediktu trebalo da povjeri taj poso Karamanu, koji takodjer toj zadaći nije bio doraso. Isti papa, želeći da glagolica ožive, kada za nju g. 1742. postavi stolicu u Rimu u spomenutom kolegiju, opet nije mogo kod svih Jugoslovjena naći sposobna čovjeka, nego povjeri stolicu Rusu Soviću, koji je sa glagolicom ruštinu uvadjao. Sović postade Arcidijakon Osorski, te za porabu hrvatsko-glagolskih svećenika priredi slovnicu Smotriskovu, koja nije nigda slovotiskana.[1])

---

[1]) „Crtice“ str. 108—111.

XIV.

Kuda se je u XVII. i XVIII. vieku glagolica širila.

Premda je poznavanje slovjenskoga crkovnoga jezika sedamnaestoga i osamnaestoga vieka malo da ne propalo bilo, poraba istoga jezika uzdržala se je i prostirala kao i u vjekove najvišega cvjetanja. Točnu statistiku nemožemo predočiti, nego ju uzimljemo ponajviše iz Kopitara,*) kakvu je on uzeo iz Karamanova rukopisa: *Relatio status archidioecesis Jadertinae etc. 1754.* i iz Assemanova poznatog djela. (Kalend. IV. pag. 409 et sequent).

Iz ovoga poznajemo dakle, da je bilo u patrijarkiji oglajskoj (Aquileja) više glagolaša, koji su po župam slovjenski službu božju obavljali. Ali na njihovo uništenje, kao što smo napomenuli, započeo je još koncem šesnaestoga vieka raditi patriarka Franjo Barbaro (1596).[1]

U Mletcim bivalo je u ovo doba više glagolaša, koji su na službu Hrvata ondje stanovali, jer su Istrijanci i Dalmatinci htjeli svakako i u Mletcim da slušaju ugodnu jim glagolicu. Obstojala je i bratovština, koja se je hrvatskim jezikom a glagolskim pismom služila.

---

*) Glagolita Clozianus p. XVII.

[1]) Na pokrajinskom saboru u Oklaju pod patriarkom Franciscus Barbarus god 1596 bi zaključeno: Qui Illyricam oram colunt Episcopi, *in qua Breviarum et Missale lingua Illyrica in usu habetur*, curent ut illa diligenter adhibitis doctis et piis viris, qui linguam calleant, revideantur et emendentur. U oklajskoj patrijaršiji glagolica je bila u velikoj porabi još i 18. vieka, te nastojanjem koparskog biskupa i posljednjeg patrijarke oklajskog Camuzzia u Rimu okolo g. 1774 bio je za glagolaše pečatan staroslovenski Missal (Ljubić Š.: „Ogledalo“ I, 44).

Hrvati u Liburniji, što su podanici nadvojvode austrijanskoga, govore misu i ostale svete molitve (divina officia) u njihovu jeziku (glagolici), neznadući latinski.[1]) Istim jezikom služili se i po biskupijam: Istre, Kopra, Novograda i Porečja. Pop Paštrić brojio je u biskupiji Porečkoj 19 glagolskih župa, a sabor crkovni ondje godine 1733 držan odredio je sedam izpitalaca za glagolski jezik. U Biskupiji Puljskoj (Pola), a to osobito u zalievu Riečkomu (seno Flanatico), imenice pak u Berseču, Mošćenicam, Lovrani, Kastvi, Veprincu uzdrže isto slovjensko bogoslužje.[2])

Biskupi Senjski i Modruški uvjek su bivali najjača podpora hrvatskoga svećenstva. U zbornoj crkvi Senjskoj sva je služba božja slovjenskim jezikom.[3])

---

[1]) „Matthaei Caramani verba recito, qui num. XXXI. liturgiam aliaque divina officia Slavico sermone in *Liburnia* celebrari, testimonio Orbini de Regno Slavorum p. 46 demonstrat: I cui Sacerdoti (inquit *Orbinus*) massime degli Slavi della Liburnia, che sono sottoposti all' Arciduca de' Norici, ancor' oggi celebrano la Messa ed altri divini offici nella lor lingua nativa, non avendo alcuna cognizione della Latina". *Assemani* Kalend. IV. 410.

[2]) La Messa stessa conservata nelle quattro diocesi dell' Istria, Capo d'Istria, Cittanova e Parenzo, hanno conventi del Terzo Ordine di S. Francesco, li quali con altri della Dalmazia formano una Provincia, che celebra li divini offici in lingua Slava. L'Abbate Pastrizi numerava nella diocesi di *Parenzo* diecinove parochie. Ed il sinodo di quella Chiesa l'anno 1733 pag 10 costituisce sette esaminatori per la lingua illirica. Nella diocesi di *Pola* li Beziachi litorali dal Seno Flanatico, e nominatamente *Bersez*, *Muschienize*, *Lovrana*, *Kastua*, *Vepinaz* conservano la stessa officiatura. (Po Karamanu *Assemani* Kal. IV. 409.)

Anselmus *Bandurius* animadversionibus in librum Constantini Porphyrogeniti de Admin. Imp. ed. Paris p. 106. subjungit nonnulla adnotata ab Urbano Cerro S. Congreg. de Prop. Fide Secretario circa Slavos hujusmodi in Bosnia, Servia et Bulgaria habitantes, qui nimirum Romanum Ritum sermone Slavico observant. *Asseman* ibid. p. 411.

[3]) Zadarski nadbiskup Karaman u svom rukopisnom djelu: „*Identità della lingua litterale Slava, e necessità di conservarla nei libri sagri.* Considerazioni, che si umiliano alla Santità di Nostro Signore PP. *Benedetto* XIV. da Matteo Caraman arcivescovo di Zara, piše pod br. XXII: „Li Vescovi di *Segna* e di *Modrussa*, sone stati il più forte sostegno del

Spomenuti Spljećanin pop Paštrić broji u Spljetskoj biskupiji deset kaptolskih i kolegiatskih (dieci fra Capitoli e Collegiate), osim drugih trideset, župa u kojim se uzdrži slovjensko ili glagolsko bogoslužje. Paštrić je mogo dobro znati kako je u njegovu zavičaju.

U Spljetskom crkovnom saboru držanu pod nadbiskupom Stjepanom Kozmom god. 1688 bilo je, kako vidjesmo, nabrojeno 36 glagolskih a samo 8 latinskih župa.*)

U biskupiji Ninskoj gdje najprije počela glagolica, tu se kroz sve vjekove održala. U 18. vieku u ovoj biskupiji na svim župam, osim onih gdje su bili Franjevci, bili su sami glagolaši.

U biskupiji Šibeničkoj, osim što će biti bilo glagolaša po župam, bila su i dva samostana glagolska trećega reda sv. Frane.

U Zadarskoj biskupiji i u tri njoj podčinjene biskupije: Rab, Osor i Krk (Velja), osim zbornih crkava i dviju kolegiata, u svim crkvam rabi se jedino staroslovjenština.[1]) U samoj zadarskoj biskupiji bilo je polovicom prošloga vieka 36 župa, trinaest na kopnu, a ostale po otocim. U svim su ovim izključivo svećenici glagolaši, kojim se župe diele po natječaju. **) Ima u ovoj biskupiji i osam samostana

---

Clero illirico. Nella Cattedrale di Segna si celebrano li divini offici nella suddetta lingua". Jedan od tolikih dokaza imamo i u pismu senjsko-modruškoga biskupa Ivana Krst. Jesića, koji da ušutka zloguke i neistinite glasove o tobožnjem propadanju staroslovenskog jezika u službi božjoj po senjskoj biskupiji, glasovi naumice šireni, da se laglje utamani glagolica na Lošinju, gdje se je tada vodila radi glagolice žestoka borba; obielodani proti tomu proglas: (v. Š. Ljubić „Borba za glagolicu na Lošinju", str. 32-33.)

*) Kopitar. Glag. Cloz. XVIII.

[1]) Isti Karaman piše: „Nella diocesi di *Zara* e nelle tre suffraganee *Arbe, Ossero* e *Veglia,* tutti sono Illirici, toltene le cattedrali e le due collegiate di *Pago* e *Cherso.* Vi sono pure otto conventi del Terzo Ordine."

**) Farlat. T. V. p. 12.

trećega reda s. Frane, i u svim tim slovi slovjenski jezik.[1])

Iz 18. vieka imamo za zadarsku nadbiskupiju i onaj *plebiscit* za glagolicu, o kojem se bavi Prilog H su 30 dokumenata, a donekle i Prilog *I*.

Kroz ovo vrieme širio se je slovjenski jezik, u kratko glagolicom nazvan, po Hrvatskoj, Bosni i još kojekuda, kamo su rimokatolički hrvatski svećenici dopirali, ali neimamo stavnih podataka, budući da neimamo „skematizma" koji bi nam točno naznačivali mjesta gdje se je još glagolica rabila.

XV.

Od god. 1880-1900.

Ovo razdoblje označeno je epokalnom okružnicom „Grande Munus" [2]), najvažnijim činom iz poviesti sv. Cirila i Metoda i glagolice kroz zadnjih deset viekova.

Okružnicom „Grande Munus" podignuti su sv. slavenski Apostoli na obću čast u vasionoj crkvi. Od onda cio katolički sviet zna za velike slavenske prosvjetitelje, vas ih sviet štuje, moli im se na oltarima, čita i divi se njihovim velikim djelim i zaslugam.

Uzvišenjem sv. Cirila i Metoda na oltarsku čast po cielom kršćanstvu Slaveni su bili podpuno izjednačeni sa velikim zapadnim narodim, čiji su nebeski pokrovitelji već uživali to odlikovanje.

Potvrdom pak slavenske liturgije bili su Slaveni

---

[1]) Potanje o zadarskoj nadbiskupiji u utoku uloženu god. 1899 na Sv. O. Papu od strane svećenstva i puka, u Prilogu *II*, u II. dielu knjige.

[2]) Donosimo je cielu u Prilogu A na latinskom i hrvatskom jeziku.

počašćeni i još više nego sva ona plemena koja ne stekoše pravo, da se njihov jezik razliega u božjim hramovim pri obavljanju najuzvišenijih kršćanskih čina. [1])

* * *

[1]) Štiva o životu ss. Ćirila i Metoda za časoslov uzeta su iz Okružnice „Grande Munus“, i doisto su najprikladnija, jer poviestnički vrlo tačna, a u formi klasična. Prigodne himne, u koliko znamo, izpjevao je sam Sv. O. Papa Lav XIII. Divne su. Glase:

Za večernju (in I. Vesperis).

(Latinski)

Sédibus coeli nítidis recéptos
Dícite athlétas géminos, Fidéles;
Slávicae duplex cólumen, decúsque
Dícite gentis.

Hos amor fratres sociávit unus,
Unaque abdúxit pietas erémo,
Ferre quo multis célerent beátae
Pignora vitae.

Luce, quae templis súperis renídet,
Búlgaros complent, Móravos, Bohémos;
Mox feras turmas numerósa Petro
Agmina ducunt.

Débitam cincti méritis coronam
Pérgite o flecti lácrimis precántum;
Prisca vos Slavis opus est datóres
Dona tuéri.

Quaeque vos clamat generósa tellus
Servet aetérnae fídei nitórem;
Quae dedit princeps, dabit ipsa semper
Roma salútem.

Gentis humánae Sator et Redémptor,
Qui bonus nobis bona cuncta praebes,
Sint Tibi grates, Tibi sit per omne
Glória saeclum. Amen.

(Slovenski.
Preveo Žlogar u Ljubljani).

Kristjani, pojte slavo zdaj
Junakoma, ki vzeta v raj,
Lepota, kinč in stebra dva
Naroda ṣta slovenskega!

V ljubezni bratu brat udan
Pustí z ljubezni samostán;
Obá hitita urno tje —
Narodom dat zveličanje.

Bolgár in Čeh in Moraván
Nebeške luči vživa dan;
Neštete trume, divje prej,
Peljata v čedo Petru zdej.

Vaj' venča venec nevenljiv,
Oj čujta prošnje jók ginljiv;
Slovénom nekdaj dani dar,
Ohranita vidva vsikdar!

Častí rod Vaji plemenit,
Naj hrani večne vere svit;
Kar dal prvák je, dal bo Rim,
Življenje večno dal bo vsim.

Oj Stvarnik, Rešenik svetá
Ki vir si vsega dobrega,
Naj se razlega hvala Ti,
Naj večna slava Ti doní.

Amen.

Slaveni nijesu mogli pokazat se ravnodušni ili neharni prema tom velikom dogodjaju, kojim išlo im se tako ljubezno u susret od strane najuzvišenije moralne vlasti na svietu, te je radost i harnost Slavena, osobito katolika, ko što je i dolikovalo, a najviše Hrvata katoličke vjere, našla oduška u velikim

---

Za pohvale (ad Laudes).

Lux o décora pátriae,
Slavísque amíca gentibus,
Salvéte, Fratres; ánnuo
Vos efferémus cántico;

Quos Roma pláudens éxcipit,
Compléxa mater filios,
Auget coróna Praesulum,
Novóque firmat róbore.

Terras ad usque bárbaras
Inférre Christum pérgitis;
Quot vanus error lúserat,
Almo replétis lúmine

Noxis solúta pectora
Ardor supérnus ábripit;
Mutátur horror vèprium
In sanctitátis flósculos.

Et nunc serèna Caelitum
Locátī in aula, súpplici
Adèste voto; Slávicas
Serváte gentes Númini.

Erróre mersos únicum
Ovíle Christi cóngreget;
Factis avítis aemula
Fídes virèscat púlchrior.

Tu nos, beáta Trínitas,
Caelèsti amóre cóncita,
Patrúmque natos inclyta
Da persèqui vestigia. Amen.

Domovju luči krasni dve
Slovenom vè prijazni ste;
O brata, Vaju naj slaví,
Naj Vama pesmica doní.

Sprejel je Vaji Rim vesèl,
Sinova zvesta je objèl;
Pastirsko krono Vama dál,
Vaj' znovo milostjo obs'jál.

Hitela v daljne sta zemljè
Učit jih Jezusovo imè;
Prejeli rajskih so dobrot,
Ki prej so polni bili zmot.

Zlob srca so očiščene,
V njih raski plamen se prižgè:
Kjer trnje rastlo je poprej,
Cvetijo krasne rože zdej.

Ko s jasno vzeta zdaj nebó,
Goreče Vaji prosimo:
Bogú in veri zvest povзod
Obvárujta Slovenom rod!

Naj Kristusov edini hlev
Bi v zmoti zločene objel;
Očetov djanje naj sledí,
Da vera lepše zelení.

Oj, Ti Trojica blažena,
Ljubezen pošlji nam z nebà;
Da srèčno očetov vsi stezó
Sinovi spet nastopijo! Amen.

Molitva.

Omnípotens sempitèrne Deus, qui Slavóniae gentes per Beátos Confessóres tuos atque Pontífices Cyrillum et Methódium ad agnitiónem tui nóminis veníre tribuísti: presta, ut quorum festivitàte gloriámur, eórum consórtio copulèmur. Per Dóminum.

svečanostima, osobito u spomenitom velikom hodočašću u Rim god. 1881. [1])

* * *

Okružnica „Grande Munus" probudila je Slavene na nov krepčiji život i posadila klicu velikih budućih događaja u pogledu crkvenom, političkom i prosvietnom.

Zbliženje Rima i Rusije, konkordat Crnegore sa Sv. Stolicom, ugovori za konkordat Srbije, *štampa novog glagolskog Misala,* nakon preko 150 godina uzdisanja, *nov hrvatski obrednik*, i cio niz bogoslovnih i poviestnih razprava i knjiga, [2]) kao i sveobće zanimanje za učenje glagolice i njezinu uzpostavu, gdje je radi nemara ili kobne prošlosti preostala bila, sve je to u nekom savezu s enciklikom „Grande Munus". Odatle svečane glagolske Mise u glavnom gradu Hrvatske, i u Spljetu, Šibeniku, Zadru (kod vlč. OO.

---

[1]) O ovom je hodočašću pisac ovih redaka dao one godine obielodanit malu spomen knjigu pod naslovom: *„Uspomene o slavenskom hodočašću u Rim."*

[2]) Tako primjerice kod nas Hrvata: „Dvie poslanice dvaju pravoslavnih episkopa u Dalmaciji. Razpravio Anton Franki, Zadar, 1881." „Slavenski apostoli Kiril i Metodije i istina pravoslavlja." Ocienio A. Franki. U Zadru 1882". „Leo Veliki i Grgur Veliki o prvenstvu svoje stolice. Dogmatično-polemična razprava o. Iv. Markovića u Zadru 1883". *„Cesarizam i Bizantinstvo"* od istoga dvie debele knjige g. 1891, *„Gli Slavi ed i Papi"*, takodjer dvie debele knjige od istoga marljivoga i vriednoga pisca, g. 1897; *„Papino Poglavarstvo"* obsežna prouka, takodjer potekla iz pera O. Markovića; *„Bazilika sv. Klimenta u Rimu"*. Napisao D. Frano Bulić g. 1881; *„Hrvatska Vila"*, knjižica obielodanjena od Ur. „Kat. Dalm." iste godine; *„Canon Missae"* na glagolskom jeziku; Danilov prevod (1885) krasne Bartolinieve knjige; *„Memorie storico-critiche archeologiche dei santi Cirillo e Metodio e del loro apostolato fra le genti slave"* (1881); *„Crtice"* D.ra Ivana Broza (1888), *„Zbornik cerkvenih govorov na slavo ss. Cirilu in Metodu"* u Ljubljani (1886), pa Parčić, Brčić i Ivančić, i toliko drugih članaka i podlistaka u novinstvu, da im se ni broja nezna; a da i ne govorimo o protivničkim knjigam: Benussia, Pesantea, Salate, itd.

Tretoredaca, uz potifikalnu asistenciju blagopok. nadbiskupa Maupasa, g. 1881, i u bogoslovnom Zavodu dne 5 srpnja 1882 [1].) Odatle tolike knjige i brochure u inozemstvu odnosno na Slavene, kao: Balanova: „*Delle relazioni tra la Chiesa Cattolica e gli Slavi della Bulgaria, Bosnia, Serbia ed Eržegovina*“, koja bila prevedena i na hrvatski; Pressuttieva: „*Il Papato e la civiltà degli Slavi meridionali*“ i od istoga pisca druga zanimiva prouka vrhu: „*Dei Papi e dell' apostolato slavo dei santi Cirillo e Metodio in ordine alla Religione, alla Letteratura ed alla Politica*“; Spjev Jeremije Brunelli iz Perugie pod naslovom: „*Saluto dei fratelli latini ai fratelli slavi*“ (prevedeno u četiri jezika: latinski, poljski, češki i hrvatski); Nillesova (vrlo znamenita): „*Innocenz IV. und die glagolitisch-slavische Liturgie*“,[2]) Verghettiev: „*Carmen: Slavonicae peregrinationis descriptio*“, Alimondiev govor na akademiji priredjenoj u Vatikanu pred Papom na čast Slavena, i t. d. Prouke u „*La Civiltà Cattolica*“, „*La Scienza e la Fede*“ i ino, drugdje, da bi čeljade kasno svršilo i samo nabrajajuć.

* * *

Obće zanimanje inozemstva uz neopisivo domaće oduševljenje već prve godine nakon okružnice „Grande Munus“ potaklo neke vrlo ugledne naše domaće ljude k nastojanju, kako bi se služba božja na staroslovenskom jeziku što brže i laglje povratila na svoje kraljsko

---

[1]) „Katolička Dalmacija“ (broj 51 od 6 srpnja 1882) toj radostnoj zgodi posvetila naročit uvodni članak.

[2]) O njoj će u II dielu knjige izit poseban Prilog pod rednim br. GG. Bi prevedena u hrvatski. V. „Hrv.“ „Croatiu“ koncem god. 1899 i poč. god 1900.

mjesto, a jer nije bilo Misala, a ono što bilo, staro, nevaljalo kopalo oči, pomislili, da bi možda bilo najbolje kad bi se prvi očekivani novi glagolski Misal obielodanio latinskim slovima.

U tom pravcu bila negdje svibnja godine 1882 obielodanjena knjiga poput rukopisa: „*Memoria sulla conversione dell' alfabeto glagolito nel latino pei libri liturgici slavi.*"

Ova je spomenica izišla iz svećeničkih redova spljetske biskupije, gdje je glagolica vazda brojila oduševljenih pristaša i marnih njegovatelja, i bila je prikazana ondješnoj biskupskoj vlasti. [1])

Nastao odpor proti naumljenom zapostavljanju glagolskih slova. Na čelu odpornika čuveni glagolaš preč. Parčić, koji odgovorio protuspomenicom [2]) i ova u brzo sretno dokončala prepirku.

Govorimo „sretno", jer da potrajala, bila bi dovela do odgode sa pitanjem o štampi Misala, a diplomaciji, kojoj cieli noviji pokret ne bio odvoć ugodan, bio bi nastao čas vrlo zgodan pogubnu uplićanju.

Nu i bez toga diplomacija, zlo upućena o stvari, pobrzala da kako god uplete svoje prste u pitanje o glagolici i uzme ga kao neku zduhu, koja da vodi k uplivu tudjinstva, antiaustrijanstva i antimagjarstva i širi duh *ruštine* medju zapadnim Slovjenim!

Na žalost, u to doba s političkih taktičnih uzroka, medju Česim, bilo mnogo rusofila, te agitacija za glagolicu, vodjena naglo, strastveno, izgledala kao neko pionierstvo „panslavizma" i bune, i izazvalo uztuk.

Onda bio nuncijem u Beču Galimberti. Valjda ne dali mu mira, dok nije i on progovorio o pokretu

---

[1]) O tom potanje u Prilogu ČČ, u II. dielu knjige.
[2]) Potanje o stvari u Prilogu DD, u II. dielu knjige.

za obnovu glagolice, gdje joj je, treba priznat, odavna bilo nestalo i najmanjeg traga (Češka i Kranjska). I tako god. 1887 došlo do sliedećeg kolorednog pisma na sve cizlitavske biskupe te i na ondašnjega zadarskoga nadbiskupa blagopok. Maupasa:

Illustrissime ac Reverendissime Domine Episcope!

Noverit Dominatio Vestra Illu.ma ac R.ma catholicis Principatus Montis Nigri indultum fuisse a S. Sede, ut in ritu latino obeundo idiomate, quod vocant palaeoslavico uti possint. — Huiusmodi concessionem Princeps Montis Nigri a S. sede efflagitaverat eo tempore, quo de conventione cum Romano Pontifice ineunda actum fuit. Verum opportunius visum est huiusmodi postulationem ad examen revocare post conventionis expletam stipulationem. Cum autem dicta conventio feliciter successisset, nec pauca sancita utrimque essent, quae in rei catholicae emolumentum cederent, ac Princeps ipse onus dotationum ecclesiasticarum sibi suscepisset, tum Principis postulata examini sublicere e re visum est. Congregatio autem E.morum Cardinalium, quibus hoc negotium commissum est, Principis desiderio pro idiomate slavico inducendo satisfaciendum esse duxit, eo vel magis Antibarensis etiam Archiepiscopi impensae petitiones hac de re intercessissent. Hinc facile Dominatio Vestra dijudicabit, auctoritatis tum ecclesiasticae tum civilis comune suffragium pro idiomate slavico in ritu latino peragendo habitum fuisse. Nec vero omitti debet, in casu actum non fuisse de nova prorsus concessione, sed de vetustae concessionis confirmatione, sicut Nicolai I., Hadriani II., Joannis VIII. et Benedicti XIV. Apostolicae constitutiones testantur. Neque abs re erit animadvertere, in praefato casu non de idiomate aliquo vernaculo vel vulgari rem actam fuisse, sed de idiomate liturgico quod jam diu in divinis officiis peragendis S. Sedes plene approbaverat. Quandoquidem vero de negotio gravis omnino momenti, quodque suis non caret difficultatibus pertractetur, hinc S. Sedes Archiepiscopo Antibarensi instructionem dedit, ut eadem lingua palaeoslavica in sua dioecesi non prius adhibeatur, quam S. Sedes liturgicos omnes libros idem idioma praeferentes examini subjecerit atque adprobaverit.

Ex hisce omnibus pronum erit Dominationi Vestrae in-

ferre, concessionis confirmationem Archidioecesi Antibarensi peractam nullatenus adduci posse in favorem Slavorum, qui montis Nigri Principatui non subjecti sunt. Desunt enim hic specificae causae, quae in Principatu Montis Nigri aderant, qui adversa omnino rationum momenta hic occurrunt. Quare dominationis Vestrae erit omnino prohibere, quominus hac de re a Slavis Vestrae jurisdictoni subjectis postulationes ad S. Sedem mittantur, quae necessaria analogia deficiente inter conditionem Archidioeceseos Antibarensis et Monarchiae Austro-Hungaricae petitionibus illis suffragari nullatenus possunt. Prudentiae etiam Vestrae erit, quaecumque excitamenta cohibere, praesertim vero catholicas ephemerides coercere, quae ad huiusmodi concessionem comparandam animos commovere forte poterunt.

Impensissimis observantiae sensibus me profiteri laetor.

Dominationis Vestrae Ill.mae ac R.mae

Vindobonae, die 12.a Maji 1887.

Addictissimus Servus

Aloysius Galimberti

Nuntius Apostolicus.[1])

* * *

Do onda u ovoj nadbiskupiji poraba glagolice bila neograničena. Mogo je glagolat tkogod je htio. Pokojni nadbiskup bio joj je pače osobno prilično sklon, najskoli odkad izašla okružnica „Grande Munus“. Bogobojeć, vrlo odan Sv. Stolici, uvidio da Sv. Stolica neće da glagolice nestane gdje joj je poraba zakonita, te podpuno usvojio nazore vrhovne crkvene vlasti i na dan sv. Ćirila i Metoda g. 1881 rado pontifikalno asistio svečanoj glagolskoj misi u crkvi sv. Mihovila, pače, kao na odaziv okružnici „Grande Munus“, obielodanio na puk i svećenstvo pastirski list o glagolici, hvaleć nju i one koji ju rabe. Godinu kašnje dopustio, da se pjeva najsve-

---

[1]) V. „Katoličku Dalmaciju“ 23 lipnja 1887.

čanije, dne 5 srpnja, glagolska Misa i u bogoslovnom Zavodu, gdje, odkad obstoji pa do tada, nikad, u naše znanje, ne bilo pjevane glagolske Mise. Blagop. Maupas kao učen čovjek znao je, da tim ostaje vieran viekovnoj poviesti svoje nadbiskupije, gdje je glagolici posvuda ulaz i obstanak bio prirodan i zakonit. Pače, on za svojih mladjih dana, bio možda očevidni svjedok, kako predšastnik mu pok. nadbiskup Godeassi, premda i on, lično, bio sve drugo nego Hrvat, nije ni najmanje dvojio da o kojem drugom liturgičnom jeziku, po seoskim župama, nemože biti ni govora, osim o glagolskom. I službeno dopisivanje bilo je vodjeno pod Godeassiem, kadkad, ne samo glagolskim jezikom, dali i slovima glagolskim.

Nekoliko primjeraka tih glagolskih koloredničnica doprlo je i do naših doba, te i mi imamo tri na stolu, iz godine 1860. Dviema je različit papir, ali svima jednak sadržaj. I nadbiskupov je podpis *glagolski*. Samo je naslovna rieč latinska: *Decretum*. [1])

Vriedno je, da se svemu tomu ovjekovječi dokaz, te evo kolorednice u cielosti, vierno prepisane latinskim slovima: [2])

DECRETUM

Siloju Ustava Svetago Činov' S'bora d'ne 10 Fevruarija 1860 v' gradě i v' Ar'hierejstvě Zadar'scěm' da pridajet' se jako poslědujet':

A. *V' Pravilě misi po v'spominanii učinenim Rim'skago Papi i Ar'hiepiskopa městnago, da pridajet' se:* i Kesarem' i Kraljem' našim' I.

B. V' misah' črez' lěto, za Kesara:

---

[1]) Jedan je od tih primjeraka iz Sutomišćice.
[2]) Spravni smo svakomu pokazat izvornike.

Molitva

Molim' te v'semogii Bože, da rab' tvoj I. Kesar' i Kral' naš', iže tvojeju štedrotoju prijel' jest' Car'stvia strojenie. dobrodětělji takodžde v'sih' priimet' v'zraštenie, imiže blagolěp'ně ukrašen', od' prizrakov' zlostii ukloniti se, supostati, poběditi, i k' tebě, iže put', istina i život' esi, blagodat'n' v'možet' priiti. Gdem'.

Tajnaja

Dari, Gospodi, molim' te, prinesenie posveti: da i nam' jedinorod'nago tvojego tělo i krv' budut'; i Kesarju i Kralju našemu na odr'žanie spasenia duše i těla, i na svr'šenie pridanago čina, toboju štedreštim', daže do kon'ca prispijut'. Tim'žde Gospodem'...

Popričeštenije

Sije, Gospodi prinošenie spasitel'no raba tvojego I. Kesara našego ot v'sih' da zastupit' protiv'nih': tako da i cr'kovnago mira održit' tišinu: i po sego vrěmene tečenii, k' večnomu priidet' naslidiju. Gdem'.

V. *V' misě Prědposveštenih' v' pet'k' v' Paraskev'gjiju za Kesara:*

Molitva

Pomolim' se i za slav'nějšago Kesara i Kralja našego I. da Bg'. i Gd'. naš' dast' jemu prěstolom' svoim' prěšědeštuju prěmudrost', jejuže da ljudi sebě poručenie stroit' v' sakoj pravdi i svetosti na božiju slavu i naš věčnii mir.

Pomolim' se

vr. Prěklonim' kolěna.
pr. V'stanite.
V'semogii věčnii Bože, iže car'stvii v'simi věčnoju vlastiju vladičstvuješi, prizri na Austriiskoje milostiv' carstvije, da i Kesar' prav'd'ně zapovědaje, i ljudie věrni poslušajušte na slavu tvojego imene i Kraljev'stva tišinu jedinomisl'nim' b'agoč'stviem' v'zidut'. Gdem'.

G. *Prěd'věštanije Pashal'noje v' velikoju subotu sice da skon'čajet' se:*

Molim' te ubo Gospodi, da nas' rab' tvojih', i v's' Klir', i blagoč'stivějšee ljudi, v'kupě s' priblaženim' Papoju našim' I. i Ar'hiereom' našim' I, takožde že i slav'nějšim Kesarem i Kraljem' našim' I. pokoj vrěmen'nii podav', v'sih' Pashal'nih' radosteh', pris'nim' zaštišteniem' pasti, stroiti i s'hraniti izvoliši. Těm'žde Gdem'.

D. *V' Litanijah' Svetih' po*

vr. Da supostati svetije cr'kve... *i pr.*

vr. Da Kesara i Kralja našego s'hraniti izvoliši.

ot. Molim te, usliši nas'.

Ješte po psal'mi Bože v pomošt' *i pr. rekši vr. za Papu.*

vr. Molim' i za Kesara i Kralja našego I.

ot. Gospodi spasi Kesara, i usliši ni v' d'n' v' n'že prizovem' te.

I po molitvi za Papu molitva za Kesara:

Molim te V'semogij Bože, da rab' tvoj I. Kesar... *i pr.*

Dano iz' Dvora našego Ar'hierejskago

V' Zadrě d'ne 10 Maja 1860

(M. P.)

Josip' Ar'hiepiskop' [1])

---

[1]) Šestdesetih godina glagolica je bila tako izključiva gospodarica, da seoske župe nijesu imale nikakvih latinskih knjiga. Sad se na pr. latina u Smilčiću, al god. 1863, tko bi bio htio reć latinski misu, bilo bi mu trebalo da podje doniet iz Zadra lat. misal. Na dokaz evo izvadak iz

„*Protocollo di consegna* fatta al testè nominato cooperatore di *Smilcich* D.n Matteo Nekich con curiale Decreto 17 Aprile 1863 N.o 758"

„e) *Libri*

1. Un Missale *glagolitico*
2. Uno *schiavetto* nuovo
3. Uno *idem* vecchio
4. Un rituale *illirico*"

Dakle *ništa* latinski!

Uz ovaku prošlost iznenadilo je, kad je blagopok. Nadbiskup Galimbertievu okružnicu uzeo specijalno kao i sebi namienjenu, tim više iznenadilo, jer ovdje niti bilo, niti moglo bit agitacije za uzpostavu onoga što već de jure i de facto obstojalo.

Tadašnji list „Katolička Dalmacija“ (iztičemo stvari već poznate) smatrala dužnošću, da nešto reče, nebi li se uklonio nesporazum i izbjeglo opravdanoj zlovolji i razložitom odporu koji bi bio mogo nastat u svećenstvu i narodu radi novotarija na štetu pradavnog liturgičnog običaja. Nu namjere se lista shvatile zlo i nakon ne vele vremena nadošla opomena[1]) a za ovom, poslje nekoliko mjeseca i kazna,[2]) za osam nedjelja dana.

Kroz to doba, kao da se uvidjelo, e, doisto, Galimbertieva okružnica kod nas nema smisla, te razpoloženje prema glagolici, i ako hladnije nego g. 1880—1887, bilo u obće ipak dosta povoljno.

God. 1887 upleo se i pokraj. Sabor u Zadru.

Sliedila i promjena osobe na nuncijaturi i novi odnošaji prema diplomaciji, što je takodjer koristilo, da se ne dira u *status quo* glagolice po Dalmaciji.

* * *

Po smrti blagopok. nadb. Maupas, dolazkom novog nadb. blagopok. Rajčevića položaj ostao subližu isti. Ali za kratko vrieme: t. j. samo do konca god. 1892.

---

[1]) Dne 26 lipnja 1887.
[2]) Dne 13 siečnja 1888.

Od tog doba do god. 1898 izkolili su se oni nemili dogodjaji, koji su svakomu još svježi u pameti i koji su prouzrokovali u narodu mnogo pogibeljnih nemira i mnogo nemilih članaka u novinstvu. Ugodnih uspomena iz tog doba bilo sasvim malo.

U ugodne uspomene spada štampa novoga glagolskoga Misala god. 1893, na troškove Sv. O. P. Lava XIII.

Spada u ugodne uspomene i mnogobrojna nabava tih Misala za Senj i Spljet, i uzpostava glagolice u dojednoj župi prostrane senjske biskupije, po zasluzi ondašnjega biskupa sada nadbiskupa Posilovića, te se sada u nijednoj župi one biskupije ne pjeva nikad više latinski. To je sada najglagolskija biskupija naše domovine.

Za Senjom prva stupa Krčka biskupija, gdje je takodjer, osim po gradovima, sve glagolsko.

U tom je redu imala bit i zadarska nadbiskupija, rodni kraj neumrloga Grgura Ninskoga, rodni kraj sv. Teodozija ninskoga biskupa, suvremenika sv. braće solunske, i rodni kraj sv. Ivana Ninskoga, Metodova učenika.

Ali ne biio tako. Pače nastalo doba, kakva nepamti poviest glagolice u ovim stranam. Stradalo više svećenika. Jedan novinar obustavljen od mise za neopredieljeno vrieme, i stao pod kaznom sedam dugih mjeseca.

Na veću žalost, to bilo nakon odluke Sv. Sbora za obrede de die 5. augusti 1898, nakon čega se držalo, da će sunce pravice raztjerat sve nagomilane oblake. Dogodilo se što se nije očekivalo. Vidi odluku pod br. II. u Prilogu K. Pače po onoj: eundo crescit, još više i još gore, u odluci zadarske nadbiskupije

od 7 ožujka 1899, [1]) koja je užegla vulkan izpod našega naroda i svećenstva i bilo bi došlo tko zna do čega, da ne prevladalo struja *zakonitih* protumjera, mirnih, ali do skrajnosti uztrajnih i odvažnih.

Ta struja zakonitoga odpora prevladala i u Istri, gdje se u isto doba bila takodjer zametla strastvena borba proti glagolici, u puljsko-porečkoj biskupiji.

Odpremljena dva utoka u Rim: jedan za Istru, od strane laika, druga od strane puka i svećenstva za nadbiskupiju Zadarsku. [2])

Istarski utok bio odbiven odlukom sv. Zbora od 21 travnja 1899.

Odluka glasi:

N.ro 951.

Venerabili Clero Dioecesano!

A Sacra Congregatione Rituum Rescriptum quod sequitur accepimus:

N.ro 74.

Parent. et Polen.

„Ex Dioecesi Parentin.-Polen. undeviginti supplices libelli a die 8 ad diem 30 Decembris 1898, ab aliquibus *laicis* ad Sanctam Sedem transmissi fuerunt, qui unum eundem finem prosequuntur, nempe ut *restituatur* Privilegium linguae Palaeoslavicae in Liturgia in Ecclesiis locorum: 1) *Raccotola*, 2) *Lisignana*, 3) *Monsbottara*, 4) *Turris*, 5) *Promontorium*, 6) *Pomeriana*, 7) *S. Ioannes de Sterna*, 8) *Caldaria*, 9) *Monsrea*, 10) *Moduldin*,[3]) 11) *Caroiba*, 12) *Fontana*, 13) *Altura*, 14) *S. Domenica*, 15) *Villanova*, 16) *Novaco*, 17) *Castellini*,[4]) 18) *Monspaternus*, et 19) *Vossignani*.[5]) Sacra porro Rituum Congregatio, referente subscripto Secretario, attentis litteris R.mi D.ni Episcopi Parent.-Polen., datis die 20 Sep-

---

[1]) V. Prilog K, pod br. II.

[2]) O tom potanko u drugom dielu knjige pod slovom HH, II.

Notulae curiae episcopalis:

[3]) Medulinum?

[4]) Castillerium?

[5]) Visignanum?

tembris 1898,[1]) quibus ipse declaravit in sua Dioecesi non extare Ecclesiam in qua usus linguae Palaeoslavicae in liturgia triginta abhinc annis viget; atque examinatis, tam in genere quam in specie, praefatis supplicibus libellis, rescribendum censuit: Ecclesias supradictas ius non habere ad privilegium Pontificium linguae Palaeoslavicae in liturgia, iuxta praescripta in Litteris Sacrae ipsius Congregationis datis die 5 Augusti 1898 n. I. et Oratores iudicio R.mi Episcopi Parentin. Polen. obtemperare debere".

Atque ita rescripsit. Die 21 Aprilis 1899.

C. Card. MAZZELLA *Praef.*
D. PANICI *Secr.*

Sit igitur cura Ven. Cleri, ut de tenore huius Rescripti ii, quorum interest, edoceantur.

Ab Ordinariatu Episcopali Parentino-Polensi

Parentii, die 3 Maji 1899.

† IOANNES BAPTISTA
Episcopus.

* * *

Sretniji bio utok zadarske nadbiskupije, priredjen od svećenika, a podpisan od mnogo tisuća viernika, jer na 22 kolovoza ove godine (1900) bi data u Rimu od Sv. Zbora za obrede odluka koju donosimo u Prilog K pod brojem III, i koja je odklonila onu piknju u odluci 5 aug. 1898, koju su neki krivo natezali na štetu glagolice („triginta abhinc annis").

Dok visio utok zadarske nadbiskupije, svećenstvo ciele Dalmacije, zabrinuto za udes glagolice, uslied odgovora stigla puljsko-porečkoj biskupiji, i usljed odluke blagopok. nadb. Rajčevića pod nadnevkom 7 ož. 1899, pripravilo je i poslalo u Rim naročitu spomenicu.[2]) Nu, jer neki i od samih pod-

---

[1]) Cfr. Fol. Dioeces. 1898 p. 129.
[2]) Svibnja g. 1900. U drugom dielu knjige pod slovom JJ.

pisanih nijesu je nahodili shodnom, nije bila prikazana Papi. Nakon povoljne odluke sv. Zbora od 22 kolovoza 1900 nije trebalo više ni prikazat ju, jer ovom odlukom bilo barem *ad interim* dovoljno obezbiedjeno pravo glagolice. To se odmah vidjelo u preokretu u Zadarskoj nadbiskupiji, gdje je kapit. vikar, videć jasnu volju i namjeru Sv. Stolice, odlukom 31 kolovoza ove god. poprimio mjere za povratak glagolice u nje zakoniti posjed.

I tako svršuje viek sa povoljnijim izgledim u budućnost. Bože daj!

Errata-Corrige

Str. 10 red. 7 na mj. „tako savršena, da ga" *čitaj:* „tako savršena da ih"
„ 31 „ 19 „ „ „grčki..., es'm' „ „grčki... od es'm'."
„ 48 u opazci, na: „da zakon božji ne veže careve" *dodaj:* (l. c. str. 396).
„ 50 po dnu 2 opazke dodaj: „(V. o tom Rački „Viek i djel." II. 116).
„ 63 red. 7 na rieč „plodom" ide sliedeća opazka: Sv. Ćirilo i Metod... Pisao D. Bartolini. Preveo i izdao pop Ivan Danilo u Zadru 1885, str. 22 i 23.
„ 95 „ 10 na rieč: „Slovjenima" ide opazka: V. Pril. L na str. 123: „Il glagolito, che già aveva preso possesso della diocesi di Nona, ebbe tra l' 880—887 la sua *sanzione legale in tutto il rimanente della Dalmazia* i cieli u obće ulomak *K.*"
„ 112 „ 3: biti varvarski se; *čitaj:* biti varvarski.
Prilog B str. 23 red. 22: omnes erant; *čitaj:* omnes errant.
„ B „ 44 „ 11: poemis exagitare, *čitaj:* poenis exagitare.
„ B „ 51 „ 4: Hae literae extant versionen, *čitaj:* Hae literae extant versione.
„ E „ 22 Ovdje je pri štampi izostala po dnu stranice sliedeća opazka u zaporcim, dodata s naše strane: (Ovaj se list Pape Ivana X. nahodi već u Prilogu B na str. 96, ali postoje neke inačice, te preštampavamo list prema versiji D.ra Račkoga).
„ F „ 3 po dnu 3 opaz. „al flumen, qui"; *čitaj:* „ad flumen, qui".
„ F „ 10 red. 11: non expectacta, *čitaj:* non expectata.
„ F „ 15 „ u opazci: Zara christiana, *čitaj:* Zara cristiana.
„ G „ 14 „ 10: profisci vult; *čitaj:* proficisci vult.
„ G „ 17 na mj. po vrhu: Prilog E, *čitaj:* Prilog G.
„ J „ 4 *De usu Lingua*, *čitaj*: De usu Linguae.

PRILOZI

PRILOG
A

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI
LEONIS
DIVINA PROVIDENTIA
PAPAE XIII.
EPISTOLA ENCYCLICA
AD PATRIARCHAS PRIMATES
ARCHIEPISCOPOS ET EPISCOPOS
VNIVERSOS CATHOLICI
ORBIS GRATIAM ET COMUNIONEM
CVM APOSTOLICA SEDE HABENTES

VENERABILIBVS FRATRIBVS
PATRIARCHIS PRIMATIBUS
ARCHIEPISCOPIS ET EPISCOPIS
VNIVERSIS CATHOLICI
ORBIS GRATIAM ET COMVNIONEM
CUM APOSTOLICA SEDE HABENTIBUS
LEO PP. XIII.
VENERABILES FRATRES
SALVTEM
ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM

Grande munus christiani nominis propagandi, beato Petro principi Apostolorum eiusque Successoribus singulari modo demandatum Romanos Pontifices impulit, ut sacri Evangeli nuntios ad varias orbis terrarum gentes diversis temporibus mittendos curarent, prout res et consilia *miserentis Dei* postulare viderentur. — Quamobrem sicut Augustinum

OKRUŽNICA
PRESV. GOSPODINA NAŠEGA
LAVA
PO BOŽJOJ PROVIDNOSTI
PAPE XIII.
SVIMA PATRIJARKIMA PRIMATIMA
NADBISKUPIMA I BISKUPIMA
KATOLIČKOG SVIETA,
KOJI SU U MILOSTI I OBĆENJU
S APOSTOLSKOM STOLICOM

SVOJ POŠTOVANOJ BRAĆI
PATRIJARKIMA PRIMATIMA,
NADBISKUPIMA
I BISKUPIMA KATOLIČKOG SVIETA,
KOJI SU U MILOSTI I OBĆENJU
S APOSTOLSKOM STOLICOM
PAPA LAV XIII.
POŠTOVANA BRAĆO
POZDRAV VAM
I APOSTOLSKI BLAGOSOV

Veliki nalog: širiti kršćansko ime, koji bi osobitim načinom Apostolskomu poglavici blaženomu Petru i njegovim Nasljednicim povjeren, potako je Rimske Pape, da nastoje slati po svem svietu sad k ovom sad k onom narodu propoviedaoce svetog Evangjelja, k nekim u ovo k nekim u ono doba, kako bi kad kraljestvo i namisli *milostivog Boga* zahtie-

ad Britannos in culturam animorum legaverunt, Patritium ad Hibernos, Bonifacium ad Germanos, Willebrordum ad Phrisios, Batavos, Belgas, aliosque persaepe ad alios; sic etiam apostolici muneris apud Slavoniae populos obeundi facultatem **Cyrillo** et **Methodio**, viris sanctissimis, concesserunt: quorum instantia maximisque laboribus perfectum est, ut illi Evangelii lumen aspicerent, et ab agresti vita ad humanum civilemque cultum deducerentur.

Cyrillum et Methodium, par Apostolorum nobilissimum, si hominum fama, beneficiorum memor, celebrare Slavonia tota numquam desiit; non minore certe studio colere Ecclesia Romana consuevit, quae et utrumque eorum, quamdiu vixerunt, multis rebus honoravit, et alterius demortui cineribus carere noluit. — Inde iam ab anno MDCCCLXIII Slavonici generis Bohemis, Moravis et Croatis, qui solemnia in honorem Cyrilli et Methodii celebrare quotannis die nono mensis martii consueverant, indulgentia Pii IX immortalis memoriae decessoris Nostri permissum est, ut deinceps diem quintum mensis Iulii festum agerent, horariasque preces ob Cyrilli et Methodii memoriam

vale. — Zato, kako su k Englezima odpostali Augustina, da ih duhovno uzgoji, a k Ircima Patricija, k Niemcima Bonifacija, Vilebrorda k Frizima, k Olandezim i k Belgama, mnoge druge k drugim narodima; tako su i velikim svetcim **Cirilu** i **Metodu** oblast udielili, da po Slavenstvu Apostolsko zvanje vrše. Po njihovu nastojanju i po prevelikim njihovim trudima, postiglo se je da su Slaveni evangjelsku svjetlost ugledali, ostavili svoje neugladjeno življenje i prešli na življenje ljudsko i prosvjetno.

Sve Slavenstvo, harno za primljena dobročinstva, od pamtivieka je i neprekidno štovalo Ćirila i Metoda, ova dva preodlična Apostola; a i Rimska ih Crkva ne manje brižno častila. Ona je obojicu, dok su još u životu bili, na mnogo načina odlikovala, a jednoga od njih htjela je i mrtve ostanke uza se. — Zato još g. 1863, naš predšastnik neumrle uspomene Pio IX dopustio je Slavenima u Češkoj, Moravskoj i Hrvatskoj, koji su svake godine na 9 ožujka slavili Ćirila i Metoda, da unapried tu svečanost obavljaju na 5 srpnja, i da i u molitvam časoslova Ćirila i Metoda spominju. Ne vele zatim, naime za velikog Vatikanskoga Sabora, mnogi i mnogi biskupi

persolverent. Neque multo post, quo tempore Concilium magnum ad Vaticanum haberetur, perplures Episcopi ab hac Apostolica Sede suppliciter petiverunt, ut eorumdem cultus et stata solemnitas ad universam Ecclesiam propagaretur. Verum infecta ad hanc diem re, et ob temporum vices mutato per eas regiones reipubblicae statu, opportunus Nobis oblatus videtur locus iuvandi Slavoniae populos, de quorum incolumitate et salute solliciti magnopere sumus. Igitur cum paternam caritatem Nostram nulla in re ab iis desiderari patimur, tum latius proferri augerique religionem volumus hominum sanctissimorum, qui Slavonicas gentes, sicut olim, disseminata fide catholica, ab interitu ad salutem revocarunt, ita nunc sunt coelesti patrocinio potenter defensuri. Quo autem magis emergat, quales sint quos orbi catholico venerandos et colendos proponimus, placet rerum gestarum historiam breviter attingere.

Cyrillus et Methodius fratres germani, Thessalonicae amplissimo loco nati, Costantinopolim mature concesserunt, ut in ipsa urbe Orientis principe humanitatis artes addiscerent. Nec latuit scintilla ingenii, quae iam tum elucebat in adolescentibus; nam uterque plurimum brevi

prosili su od ove Apostolske Stolice, da se po svoj crkvi uvede naredjena svetkovina Ćirila i Metoda. Nebudući se to pitanje sve do danas riešilo, a budući pak vrieme i po slavenskim krajevima preinačilo državni položaj, čini nam se ovo doba zgodno, da priskočimo na korist slavenskim narodima. Njihovo nam dobro i njihov spas veoma na srcu stoji. Dakle, pokle nemožemo dopustiti da im u ičemu smanjka očinska Naša ljubav, hoćemo da što ikad više moguće pruži se i razširi se štovanje dvama velikim svetcima; koji, kako su jednom med Slavenske narode katoličke vjere sjeme posijali i tim ih od propasti k spasu priveli, tako će ih sada braniti nebeskim mogućim svojim odvjetovanjem. A da se što bolje spozna ova dva svetca, koja uznosimo na čast i svetkovanje katoličkomu svietu, dotaknuti ćemo se malo poviesti njihovih čina.

Ćiril i Metod, to su bila dva rodjena brata iz velikoga grada Soluna. Oba su još za djetinstva prešla u Carigrad, da tu u glavnom gradu Iztoka naobrazbu prime. Otvorene glave bila obojica, čim su se jur tada odlikovala, te su oba u malo vremena silu napredo-

profecerunt; at Cyrillus maxime, qui eam scientiarum laudem adeptus est ut singularis honoris caussa *Philosophus* appellaretur. Non longo intervallo monachum agere Methodius coepit; Cyrillus autem dignus est habitus, cui Teodora imperatrix, auctore Ignatio Patriarcha, negotium daret erudiendi ad fidem christianam Chazaros trans Chersonesum incolentes, qui idoneos sacrorum administros Constantinopoli imploraverant. Quod ille munus non gravate accepit. Itaque Chersonam in Tauris adlatus, sermoni vernaculo illius gentis, ut quidam ferunt, aliquamdiu operam dedit; eoque tempore sibi contigit optimis auspiciis, ut S. Clementis I. P. M. sacros cineres inveniret, quos quidem haud difficile agnovit cum ex pervagata maiorum memoria, tum ex anchora, quacum ipsa martyrem fortissimum Traiani imperatoris iussu in mare praecipitem actum, et deinde conditum fuisse constabat. — Tam pretioso thesauro potitus, in Chazarorum urbes sedesque penetravit; quos praeceptis suis edoctos et Dei numine instinctos, multiplici superstitione deleta, ad Iesum Christum adiunxit. Recenti christianorum communitati optime constituta, continentiae simul et caritatis me-

vala; a osobito Ćiril, koji dopre do tolike učenosti da su ga u znak riedke časti zvali pridjevkom *filosof.* Nakon ne vele Metod se obuče u kalugjere; Ćirila pak nadjoše toliko vriedna, da mu je carica Teodora, po naputku patrijarke Injacija, povjerila zadaću, da ide izućit u kršćanskoj vjeri Kozare, koji su stanovali s onu stranu Krima, i zamolili od Carigrada valjanih svećenika. Ćiril dragovoljno primi taj nalog i otišav u Kersonu u Krimu, kažu, stane najprije za nekoliko vremena učiti kozarski jezik U to je doba Ćirila zapala sreća, da je našô svete kosti sv. Klimenta I. Pape. Lako ih je upoznao, nešto po predaji, nešto po sidru, s kojim se je znalo da je nepredobitni onaj mučenik po naredbi cara Trajana u more bačen bio pa poslje tako i ukopan. — Stekav to veliko blago, zadje u kozarske gradove i sela; i svojim naukama i Božjom pomoći izguli mnoga praznovjerja i duše k Isukrstu privede. Urediv vrlo dobro novu kršćansku državu, pokaza sjajnim primjerom kolike je samoztaje i ljubavi; jer ne htjede primit nikakva dara što mu ga narod nudio, osim da se puste na slobodu pokršćeni robovi. Za tim se veselo Ćiril u Carigrad povrati i udje u sa-

morabile documentum edidit, cum oblata ab indigenis dona omnia recusavit, excepta servorum, qui christianum nomen profiterentur, manumissione. Mox Constantinopolim rediit alacer, atque in monasterium Polychronis, quo se jam Methodius receperat, Cyrillus ipse secessit.

Interim res apud Chazaros prospe:e gestas ad Rastilaum Moraviae principem fama detulerat. Is, Chazarorum exemplo incitatus, de aliquot operariis evangelicis Constatinopoli arcessendis cum imperatore Michaele III egit, nec difficile, quod volebat, impetravit. Igitur tot iam factis nobilitata vi:tus, proximorumque iuvandorum in Cyrillo et Methodio perspecta voluntas effecit, ut ii Moraviensi expeditioni destinarentu·. Cumque iter per Bulgariam instituissent christiano rum initiatam sacris, nullo loco praetermittunt amplificandae religionis opportunitatem. In Moraviam vero, effusa obviam multitudine ad imperii fines, summa voluntate et celebri laetitia excipiuntur. Nec mora fuit, quin imbuere christianis institutionibus animos aggrederentur et in spem caelestium bonorum erigere; idque tanta vi, tam operosa industria, ut non longo intervallo Moravorum gens nomen Iesu Christo

mostan Polikronski, gdje mu se bijaše već i brat Metod zaklonio.

Uz to glas o uspjehu u kozarskoj zemlji dopre do Moravskoga kneza Rastislava; te, potaknut izgledom Kozara, stao se dogovarati s carem Mihajlom III o pozivu nekolicine evangjelskih radnika iz Carigrada. Što je htio lako je i postigo. I tako, budući se Cirilove i Metodove kreposti u toliko čina još bolje oplenemile, i spravno hrleć dva svetca na pomoć iskrnjemu svomu, zapalo je njih dvojicu da podju u poslanstvo k Moravcima. Prodjoše preko pokršćene Bugarske i gdjegod im se prigoda desila svetu su vjeru širili. U Moravskoj pak mnoštvo ih naroda na granici pričekalo i primilo ih najsrdačnije i najradostnije. Odmah su stali da u kršćanskoj vjeri podučavaju i da uznose duše k nadi nebeskih dobara; i to tolikim naporom, tako umnom radinosti, da se je Moravski narod nakon malo veoma dragovoljno pokrstio. Do toga uspjeha mnogo je doprinielo

libentissime dederit. Ad eam rem non parum scientia valuit dictionis slavonicae, quam Cyrillus ante perceperat, multumque potuerunt sacrae utriusque Testamenti litterae, quas proprio populi sermone reddiderat. Quare omnis Slavorum natio plurimum homini debet, quod non fidei christianae solum, sed etiam civilis humanitatis ex illo beneficium acceperit: nam Cyrillus et Methodius principes inveniendi fuerunt ipsas litteras, quibus est sermo ipsorum Slavorum signatus et expressus, eaque de causa eiusdem sermonis auctores non immerito habentur.

Ex tam remotis disiunctisque provinciis rerum gestarum gloriam secundus rumor Romam nuntiaverat. — Atque ita cum Nicolaus I. P. M fratres optimos Romam contendere iussisset, ii sine cunctatione imperata facere instituunt, romanumque iter alacriter ingressi, reliquias S. Clementis secum advehunt. Quo nuntio, Hadrianus II. qui in locum Nicolai demortui fuerat suffectus, Clero populoque comitante, obviam magna cum honoris significatione progreditur hospitibus illustribus. Corpus S. Clementis magnis extemplo prodigiis nobilitatum, solemni ducta pompa, inlatum est in Basili-

to, što su poznavali slavenski jezik, kojeg je Ćiril prije naučio bio, a mnogo je koristilo i sveto pismo obaju Uvjeta od Ćirila u narodni jezik prevedeno. Zato mu sve Slavenstvo mnogo dužno ostaje, jer je ne samo kršćanske vjere nego i prosvjete dobročinstvo od njega primilo: Ćiril bo i Metod prvi su izumili i sama pismena, kojima se slavenski jezik bilježi i izrazuje, te s toga su i kao utemeljitelji slavenske književnosti s razlogom smatrani.

Začuo Rim za slavna djela čestito ovršena u pokrajinama toliko odaljenim i odieljenim. — Onda Papa Nikola I. naredi predobroj braći da dodju u Rim, a oni odmah poslušaju, i uputiv se put Rima ponesu sobom i moći sv. Klimenta. Obavie̋šten o tom, Hadrijan II., koji je po smrti Nikole Papom izabran bio, sa Svećenstvom i pukom, izadje na susret slavnim gostima izkazujući veliku čast. Tielo sv. Klimenta, koje je odmah steklo glasa s velikih čudesa, svečanim obhodom unešeno je u Baziliku podignutu za Konstatina na istim temeljima na kojima je bila otčeva kuća o-

cam iisdem vestigiis paternae domus martyris invictissimi Constantiniano tempore excitatam. Deinde Cyrillus et Methodius de munere apostolico, in quo essent sancte laborioseque versati, ad Pontificem Maximum, assidente Clero, referunt. Et quoniam fecisse contra instituta maiorum religionesque sanctissimas arguebantur, quod sermonem Slavonicum in perfunctione munerum sacrorum usurpavissent, caussam dixere rationibus, tam certis tamque illustribus, ut Pontifex totusque Clerus et laudarint homines et probarint. Tum ambo, dicto ex formula catholicae professionis sacramento, iuratique se in fide beati Petri et Pontificum Romanorum permansuros, Episcopi ab ipso Hadriano creati consecratique sunt, pluresqne ex discipulis eorum variis sacrorum ordinum gradibus initiati.

Erat tamen provisum divinitus, ut Cyrillus Romae conderet vitae cursum anno DCCCLXIX die XIV Februarii, virtute magis quam aetate maturus. Elatus est funere publico magnificoque apparatu, eo ipso, quo Pontifices Romani solent, et in sepulcro, quod sibi Hadrianus extruxerat, perhonorifice compositus. Sacrum defuncti corpus, quia Constan-

vog nepredobitnog mučenika. Zatim Ćiril i Metod u prisustvu Svećenstva izvieste Papu o svom Apostolovanju, koje su sveto i tolikom mukom obavili. I pošto su ih obtuživali da su prestupili stare naredbe i najsvetije crkvene običaje, jer su uveli slavenski jezik u svete obrede, obraniše svoje postupanje razlozima tako tvrdim i sjajnim, da ih Papa i sve svećenstvo pohvali i postupanje im odobri. Tada oba, rekavši po obraznici katoličko vjerovanje, i zaklev se da će ostat u vjeri sv. Petra i Rimskih Papa, Hadrijan ih isti imenova i posveti za biskupe. I mnogi su od njihovih učenika razne svete redove primili.

Ali je Providnost odredila bila, da Ćiril u Rimu svoje dane svrši godine 869 na 14 veljače naredniji krepošću nego li dobom. Bi iznešen javnim sprovodom i veličanstvenim sjajem isto onako kako se običaje samim Papama, i pokopan s velikom časti u grob, koji je Hadrijan činio bio podignut za se. Sveto pokojnikovo tielo Rimljani nijesu dali

tinopolim asportari populus romanus non pertulit, quamvis parentis moestissimae desiderio expetitum, deductum est ad sancti Clementis, atque huius prope cineres conditum; quos Cyrillus ipse tot annis venerabundus asservaverat. Cumque veheretur per Urbem inter festos psalmorum cantus, non tam funeris quam triumphi pompa, visus est populus romanus libamenta honorum caelestium viro sanctissimo detulisse.

Haec ubi acta, Methodius iussu auspiciisque Pontificis Maximi ad consueta apostolici muneris officia in Moraviam episcopus remigravit. In ea provincia *factus forma gregis ex animo* rei catholicae inservire maiore in dies studio institit; factiosis rerum novarum auctoribus, ne catholicum nomen opinionum insania labefacerent, fortiter resistere; Suentopolcum principem, qui Rastilaum exceperat, ad religionem erudire; eumdemque officium deserentem admonere, increpare, demum sacrorum interdictione punire. His de caussis invidiam excepit teterrimi atque impurissimi tyranni, a quo actus est in exilium. Sed aliquanto post restitutus tempestivis adhortationibus impetravit, ut mutati animi indicia princeps ederet, pristinamque

da se u Carigrad odnese, premda prežalostna pokojnikova majka to najtoplije želila, nego bi preneseno i pokopano uz kosti svetoga Klimenta, koje je Ćiril za toliko godina strahopočitanjem čuvao. Kada su preko grada pokojnika nosili uz svečano pjevanje psalamâ, ne na način sprovoda, nego slavja, rekô bi bio da puk rimski presvetomu čovjeku znakove nebeske časti izkazuje.

Poslje toga Metod po zapovjedi i s blagoslovom papinim vrati se na prijašnje Apostolovanje kao biskup u Moravsku. U toj pokrajini postav *forma gregis ex animo* s dneva na dan sve je to veće nastojao služit promicanju katoličanstva i hrabro se opirao nemirnjacim i njihovim novotarijam, nedajuć da svojim ludim mnienjima potresu katoličkim imenom; podučavao u vjeri kneza Svatopluka Rastislavova nasljednika a kad bi zapustio svoje dužnosti opominjao bi ga, korio, a napokon ga interdiktom kaznio. Za to ga je opaki i okaljani nasilnik mržio, pa ga i u progonstvo poslao. Nakon nekoliko dopustio mu da se vrati i tad Metod, zgodnim svjetim, obrati kneževo srce, te knez spozna da mu je red novim

consuetudinem novo vitae modo redimi intelligeret oportere. Illud vero est mirabile, quod vigilans Methodii caritas, praetervecta Moraviae fines, sicut superstite Cyrillo Liburnicos et Servios attingerat, ita nunc Pannonios complectebatur, quorum principem, Cocelum nomine ad religionem catholicam informavit, et in officio retinuit: et Bulgaros, quos ipsos cum rege eorum Bogori in fide christiani nominis confirmavit: et Dalmatas, quibuscum caelestia partiebat communicabatque charismata; et Carinthios, in quibus ad unius veri Dei notitiam cultumque tradu centis plurimum elaboravit.

Sed ea res molestiam homini peperit. Etenim quidam ex novella christianorum societate, quia strenue actis rebus virtutique Methodii inviderent, apud Joannem VIII Hadriani successorem, insontem postularunt de suspecta fide violatoque more maiorum, qui in sacris obeundis sermonen graecum aut latinum unum adhibere consueverunt, praeterea nullum. Tunc Pontifex incolumitatis fidei disciplinaeque veteris studiosissimus, Methodio Romam evocato diluere crimina, seseque purgare imperat. Is, ut semper erat ad parendum alacer conscientiaeque testimonio fretus, anno DCCCLXXX

životom popravit prijašnja nedjela. Čudno je pak kako budna Metodova ljubav, prešav Moravske granice, grlila Panonce, kako je za živa Ćirila zagrlila bila Hrvate i Srbe: kneza panonskoga po imenu Kocela uzgoji u katoličkoj vjeri i uzdrža ga u katoličkim dužnostima. Metodova ljubav grlila i Bugare, dočim njih i kralja im Bogorisa u vjeri kršćanskog imena utvrdi; i Dalmatince, s kojima je nebeske darove dielio; i Kranjce, medju kojima je mnogo radio, da ih privede k spoznanju i štovanju jedinoga pravoga Boga.

Nego to Metodu pribavi neprilika; jer neki med pokršćenicim, nenavidni na Metoda s upješnog njegova rada i s kreposti njegove, njega nevina obtužiše pred Ivanom VIII Hadrijanovim nasljednikom, da je sumnjit o njegovoj vjeri i da je prekršio običaje njihovih starih koji su rabili samo latinsku i grčku liturgiju, nijednu drugu. Tada Papa, vas u velikoj brizi da se ne oskvrnji vjera i stara stega, pozove Metoda u Rim i naredi mu da se opravda i očisti. Metodu, buduć svedj bio hitar na posluh i imajuć naslon čiste duševnosti, lako mu je bilo, kad je godine 880 izišo pred papu

cum coram Joanne et Episcopis aliquot Cleroque urbano adfuisset, facile vicit, eam prorsus fidem et se retinuisse constanter et ceteros diligenter edocuisse, quam praesente et approbante Hadriano declaratam, ad sepulcrum principis Apostolorum iureiurando confirmarat: quoad vero ad linguam Slavonicam in sacris peragendis usurpatam, se iustis de causis, ex venia ipsius Hadriani Pontificis, nec sacris litteris repugnantibus, iure fecisse. Qua peroratione ita se qualibet culpae suspicione liberavit, ut in re praesenti complexus Methodium Pontifex, potestatem eius archiepiscopalem, expeditionemque Slavonicam libenti animo ratam esse iusserit. Insuper, aliquot delectis Episcopis, quibus Methodius ipse praeesset, et quorum opera in administranda re christiana invaretur, perhonorificis commendatum litteris in Moraviam cum liberis mandatis remisit. Quas res omnes postea Summus Pontifex confirmatas voluit per litteras ad Methodium datas, cum scilicet huic rursus subeunda malevolorum invidia fuit. Quare securus animi, cum Pontifice Maximo cunctaque Ecclesia romana arctissimo caritatis fideique vinculo coniunctus, adsignatum sibi munus explere multo vi-

Ivana i njekolicinu biskupa i gradsko svećenstvo, dokazati, da je točno i vjerno držao i druge pomno učio onu vjeru, koju je u prisustvu i uz odobrenje Hadrijana razjasnio i na grobu Apostolskoga poglavice zakletvom potvrdio: a što se tiče porabe slavenske liturgije, reče, da ju za dobre razloge i, buduć primio dopuštenje od samog Pape Hadrijana, s pravom rabi i da to nije proti svetim knjigama. Ovom se je obranom Metod tako oprao od svake sumnje o krivnji, da ga je odmah tu Papa zagrlio i radostnim srcem potvrdio njegovu nadbiskupsku vlast i slavensko njegovo apostolovanje. Suviše, izabrav nekoliko biskupa, i dav im Metoda za starešinu, da ga pomažu u upravi kršćanskih posala, posla ga opet u Moravsku s častnom pismenom preporukom i s neovisnim punomoćjem. Sve je to kašnje Papa potvrdio u jednom pismu poslatom Metodu, kad su ga naime zlobnici opet svojom mržnjom počeli mučit. Zato, mirne duše nastavljao je uztrajno i mnogo budnije vršit primljeni nalog, stojeć u najtješnjoj svezi ljubavi i vjere s Papom i sa svom rimskom Crkvom; niti se je za dugo oćekivao sjajni plod njegova rada. Jer buduć najprije, i to on glavom, obratio na kato-

gilantius perseveravit; nec diu desideratus est egregius operae fructus. Nam cum primum ipse per se ad catholicam fidem Borzivoium principem Bohemorum, deinde Ludmillam uxorem eius, adhibito quodam sacerdote, perduxisset, brevi perfecit, ut in ea gente christianum nomen longe lateque vulgaretur. Per eadem tempora Evangelii lumen in Poloniam invehendum curavit; quo cum ille per mediam Gallaeciam penetravisset, sedem episcopalem Leopoli statuit. Inde, ut nonnulli tradiderunt, in Moscoviam proprii nominis digressus, thronum pontificale *Kiowense* constituit. Cum his haud sane arescentibus laureis in Moraviam reversus est ad suos: iamque sese abripi ad humanum exitum sentiens, ipsemet sibi successorem designavit; Clerumque et populum supremis praeceptis ad virtutem cohortatus, ea vita, quae sibi via in caelum fuit, placidissime defunctus est. — Uti Cyrillum Roma, sic Methodium Moravia decedentem luxit, amissum quaesivit, funere eius modis omnibus honestato.

Horum factorum, Venerabiles Fratres, periucunda Nobis accidit recordatio; nec mediocriter commovemur, cum retro longe respicimus optimis ini-

ličku vjeru češkoga kneza Borzivoja pa po putu jednog svećenika i njegovu ženu Ludmilu; u malo je postigo da se je u onom narodu silno raziširilo kršćansko ime. U to isto doba nastojao je da i u Poljsku unese evangjelsku svjetlost; prodre s njom kroz srednju Galiciju i ustanovi u Lavovu biskupsku stolicu. Odatle, kako neki poviedaju, svratio se je i u Moskvu i podignuo biskupsko prestolje u *Kievu.* S ovim bez dvojbe neuvelim lovorviencima vratio se je k svojima u Moravsku; i ćuteć da mu se primiče odlazak s ovoga svieta, označi si sam nasljednika; te pošto je zadnjim opomenam svećenstvo i puk ka kreposti obodrio, svrši tiho onaj život koji mu je bio put k nebesima. — Kako je Rim oplakao Ćirilovu smrt, tako je i Moravska Metodovu, žaleć gubitak i izkazujuć mu svaku moguću čast pri sprovodu.

Mi se ovih dogodjaja, Poštovana Braćo, veoma drage volje siećamo, i mnogo nas ganjiva gledajuć u dalekoj prošlosti kako je s prekrasnim po-

tiis splendidam Slavonicarum gentium cum Romana Ecclesia coniunctionem. Etenim duo isti christiani nominis propagatores, de quibus loquuti sumus, Costantinopoli quidem ad ethnicos populos discesserunt; sed tamen eorum missionem ab hac Apostolica Sede, catholicae unitatis centro, aut omnino imperari, aut, quod plus vice simplici actum est, rite sancteque approbari oportuit. Revera hic in Urbe Roma ab iis est et suscepti muneris ratio reddita, et ad accusationes responsum; hic ad sepulcra Petri et Pauli in fidem catholicam iuratum, consecratioque episcopalis accepta una cum potestate sacri imperii, retento ordinum discrimine, constituendi. Denum hinc est usus slavonici sermonis in ritibus sanctissimis impetratus; atque hoc anno decimum expletur saeculum, ex quo Joannes VIII P. M. ad Suentopolcum Moraviae principem ita scripsit: *Litteras slavonicas... quibus Deo laudes debitae resonant, iure laudamus et, in eadem lingua Christi Domini Nostri praeconia et opera ut enarrentur iubemus. Nec sanae fidei vel doctrinae aliquid obstat, sive missas in eadem slavonica lingua canere, sive sacrum Evangelium vel lectiones divinas Novi et Veteris Testamenti*

četcima nastao sjajni vez slavenskih naroda s Rimskom Crkvom. Ova bo dva širitelja kršćanskog imena o kojima je rieč, istina je, iz Carigrada su se k poganim narodima uputili; ali je trebalo njihovo apostolovanje ili da sliedi na zapovjed ove Apostolske Stolice, kao središta katoličkog jedinstva, ili da bude, što je i bilo ne jedanput, po običaju i zakonu odobreno. I baš, gdje su oni ako ne ovdje u gradu Rimu račun dali o primljenom nalogu i na tužbe odgovorili? ovdje su na grobu Petra i Pavla o katoličkoj se vjeri zakleli i ovdje bili posvećeni za biskupe i primili oblast, pridržav razliku redova, ustanovljivat hjerarkiju. Napokon ovdje je izprošena bila poraba slavenskog jezika u presvetoj liturgiji; i ljetos se navršuje deseti viek, od kad Papa Ivan VIII ovako Moravskomu knezu Svatopluku pisao: *Slavenski jezik... kojim odjekuje Bogu dostojna slava, s razlogom hvalimo te zapoviedamo da se u istom jeziku rieči i djela Gospodina Našega Isukrsta naviešćuju. Niti je što proti pravoj vjeri i nauci, ako se u istom slavenskom jeziku pjevaju Mise, ili ako se Sveto Evangjelje i sveta štenja Staroga i Novoga Uvjeta, samo jesu li dobro pre-*

bene translatas et interpretatas legere et alia horarum officia omnia psallere. Quam consuetudinem multas post vices sanxit Benedictus XIV per apostolicas Litteras anno MDCCLIV die XXV Augusti datas. — Pontifices autem Romani, quotiescumque opem rogati sunt a principibus viris, qui populis praeessent Cyrilli Methodiique opera ad christianos ritus traductis, numquam commiserunt, ut sua desideraretur in adiuvando benignitas, in docendo humanitas, in consiliis dandis benevolentia, in rebus omnibus, quibuscumque possent, eximia voluntas. Prae ceteris vero Rastilaus, Suentopolcus, Cocelus, sancta Ludmilla, Bogoris insignem Decessorum Nostrorum caritatem pro re et tempore experti sunt.

Neque Cyrilli ac Methodii interitu constitit aut remisit paterna Romanorum Pontificum pro Slavoniae populis sollicitudo; sed in tuenda apud eos sanctitate religionis conservandaque prosperitate publica semper enituit. Revera ad Bulgaros Nicolaus I sacerdotes qui populum instituerent, et Episcopos Populoniensium et Portuensium ab Urbe Roma misit qui recentem christianorum societatem ordinarent: item Bulgarorum crebris de

vedena i iztumačena, čitaju, i ako se sve ostale službe ura pjevaju. Ovaj običaj nakon mnogo zgoda bio je potvrdjen od Benedikta XIV Apostolskim Pismom od g. 1754 dne 25 Kolovoza. — Rimski Pape, koliko su god puta od njih pomoć prosili knezovi, vladari onih naroda koje su Ćiril i Metod na kršćanske obrede priveli, nijesu nikad to sakrivili da bi bili došli na manje blagonaklošću u pomaganju, blagošću u podučavanju, ljubavlju u savjetovanju i najboljom voljom u svemu gdjegod im je bilo moguće. Izmedju ostalih Rastislav, Svatopluk, Kocel, sveta Ludmila, Bogoris svi su ti izkusili, kako bi kad zgode i vrieme iziskivali, odličnu ljubav Naših Predšastnika.

Umrieše Ćiril i Metod al nije njihovom smrću ni sustala nit se umanjila otčinska skrb Rimskih Papa za slavenske narode, pače se je svedj izticala, to štiteć im svetost vjere to narodno blagostanje. I u istinu Nikola I. poslao je Bugarim svećenika, da podučavaju narod a biskupe pionpienskoga i portuenskoga iz grada Rima da urede novo kršćansko družtvo; pa u prepirkam koje su često nastajale o svetom pravu, on je sam preljubezno Bugarim od

sacro iure controversiis is ipse responsa peramanter reddidit, in quibus vel ii, qui minus Ecclesiae Romanae favent, summam prudentiam collaudant atque suspiciunt. Ac post luctuosam dissidii calamitatem, laus est Innocentii III reconciliasse cum Ecclesia catholica Bulgaros, Gregorii autem IX, Innocentii IV, Nicolai IV, Eugenii IV in reconciliata gratia retinuisse. — Similiter erga Bosnienses et Erzegovinenses, pravarum opinionum deceptos contagiis, insigniter eluxit Decessorum Nostrorum caritas, scilicet Innocentii III et Innocentii IV, qui evellere ex animis errorem; Gregorii IX, Clementis VI, Pii II, qui sacrae potestatis gradus per eas regiones stabiliter firmare studuerunt. — Nec exiguam, nec postremam curarum suarum partem Innocentius III, Nicolaus IV, Benedictus XI, Clemens V in Servios contulisse putandi sunt, a quibus fraudes, ad labefactandam religionem astute comparatas, providentissime continuerunt. — Dalmatae quoque et Liburnici ob fidei canstantiam, vicissitudinemque officiorum a Ioanne X, a Gregorio VII, a Gregorio IX, ab Urbano IV favorem singularem et gravia laudum praeconia adepti sunt. — Denique ipsa in Ecclesia Sermien-

govore davao. U tim odgovorim i oni koji nijesu nakloni Rimskoj Crkvi vide i hvale veliku razboritost. A po tužnoj nesreći razkola, ide slava Inoncenca III, da je opet ujedinio s katoličkom Crkvom Bugare, a Grgura IX, Inoncenca IV, Nikola IV, Eugenija IV, da su ih u milosti sjedinjenja uzdržali. — Slično i napram Bošnjacim i Hercegovcim zavedenim kugom opakih nazora sjala je odlična ljubav Naših Predšastnika. Inocenco naime III i IV nastojali su izčupat bludnje iz srdaca, a Grgur IX, Kliment VI, Pio II, nastojali su utvrdit po onim pokrajinam stupnjeve svete vlasti. Ne najmanji ni najzadnji dio svojih briga obratili su Inocenco III, Nikola IV, Benedikt XI, Kliment V i na Srbe, odalečiv preprovidno od njih himbe, lukavo zgotovljene na oslabljenje vjere. — Dalmatinci i Liburni stekli su i oni za njihovu uztrajnost u vjeri i za zamjenite usluge osobitu milost i znamenite rieči pohvale od Ivana X, od Grgura VII, od Grgura IX, od Urbana IV. — Napokon i u samoj Sriemskoj Crkvi, koja je šestoga vieka bila srušena u barbarskim navalam, pa od svetoga Stjepana ugarskog kralja bogoljubnom revnosti uzpostavljena, mnogo ima uspomena dobrohotnosti Grgura IX

si, saeculo sexto barbarorum incursionibus deleta, posteaque sancti Stephani I Hungariae regis pio studio restituta, multa sunt Gregorii IX et Clementis XIV benevolentiae monumenta.

Quapropter agendas Deo grates esse intelligimus, quod idonea Nobis occasio praebeatur gratificanti genti Slavorum, communisque ipsorum utilitatis efficiendae, non minore certe studio, quam quod est in Decessoribus Nostris omni tempore perspectum. Hoc scilicet spectamus, hoc unice cupimus, omni opere contendere ut gentes Slavonici nominis maiore Episcoporum et sacerdotum copia instruantur; ut in professione verae fidei, in obedientia verae Iesu Christi Ecclesiae obfirmentur, experiendoque quotidie magis sentiant, quanta vis bonorum ab Ecclesiae catholicae institutis in convictum domesticum omnesque reipublicae ordines redundent. Illae quidem Ecclesiae plurimas et maximas curarum Nostrarum sibi partes vindicant; nec quicquam est, quod optemus vehementius, quam ut earum possimus commoditati prosperitatique consulere, cunctasque perpetuo concordiae nexu Nobiscum habere coniunctas, quod est maximum atque optimum vinculum in-

i Klimenta XIV.

S toga poznamo da je Bogu zahvalit, gdje Nam se zgoda pruža ugadjat slavenskomu plemenu, i radit na obću njihovu korist, za stalno ne manjim nastojanjem od onoga koje se je u svako doba u našim Predšastnicim opazilo. Ovo nam je najme pred očima, ovo jedina želja, gledat na svaku ruku da narodi slavenskog imena budu providjeni obilnijim brojem biskupa i svećenika; da postanu tvrdji u izpoviedanju prave vjere i u posluhu prema pravoj Isukrstovoj Crkvi, i da izkustvom svaki dan to bolje osjete, koje množtvo dobara izlieva se iz ustanova katoličke Crkve u domaći život i u sve stališe u državi. One Crkve zahtievaju od Nas da se najčešće za nje brinemo; i nema stvari za kojom nam silnije srce hlepi nego da uzmognemo providit njihovom blagostanju i njihovoj sreći, i imat ih svekolike s Nama sdružene, neprekidnim vezom sklada, tom najvećom i najboljom sponom bezbiednosti. Ne ostaje nego da Bog *milosrdja* svojim Duhom uputi i upravlja odlu-

columitatis. Reliquum est, ut adspiret propositis Nostris et incoepta secundet *dives in misericordia Deus.* Nos interim apud ipsum deprecatores adhibemus Cyrillum et Methodium Slavoniae magistros, quorum sicut volumus amplificari cultum, ita coeleste patrocinium Nobis adfuturum confidimus.

Itaque praecipimus ut, rato die quinto mensis Iulii quem f. r. Pius IX constituit, in Kalendarium Romanae atque universalis Ecc'esiae inseratur, agaturque quotannis festum sanctorum Cyrilli et Methodii cum ritus duplicis minoris Officio et Missa propria, quae sacrum Consilium legitimis ritibus cognoscendis approbavit.

Vobis autem omnibus, Venerabiles Fratres, mandamus, ut has Litteras Nostras publicandas curetis, et quae in iis praescripta sunt cunctos ex ordine sacricolarum, qui divinum Officium ritu Ecclesiae Romanae celebrant, servare iubeatis in suis quisque Ecclesiis, Pro vinciis, civitatibus, Dioecesibus, et locis Regularium. Denique volumus, Vobis suadentibus et cohortantibus, in universum rogari atque orari Cyrillum et Methodium, ut qua valent apud Deum gratia, Oriente toto rem christianam tuerantur, implorata catholicis hominibus constantia, dissidentibus recon-

kama Našim. Mi uz to uzimljemo kod njega za svoje odvjetnike učitelje Slavenstva Ćirila i Metoda. Širimo njihovo štovanje i uzdamo se neće nam ponestat njihove nebeske zaštite.

Naredjujemo dakle, da se na pet srpnja mjeseca, dan odredjen od Pia IX sretne uspomene, uvrsti u Koledar Rimske i ciele Crkve i da svake godine svetkuje blagdan svetoga Ćirila i Metoda s posebnom misom i oficijem ritus duplicis minoris, kako je to odobrio sveti Zbor za zakonite obrede.

Vama pak svima, Poštovana Braco, nalažemo, da se pobrinete za proglašenje ovog Našeg pisma, i da naredite svima koji su od reda svećeničkoga i obavljaju svetu Službu po obredu Rimske Crkve, da se drže onoga što je ovdje propisano, svak u svojim Crkvama, pokrajinama, gradovima, biskupijama i samostanima. Napokon hoćemo, da se svagdje po Vašem savjetu i bodrenju moli i vapi od Ćirila i Metoda, da onom milosti koju kod Boga uživaju po svem Iztoku kršćanstvo štite, proseć uztrajnost katolicima, a razkolnicima naklonost k pono-

ciliandae cum vera Ecclesiae concordiae voluntate.

Haec, ut supra scripta sunt, ita rata et firma esse iubemus. non obstantibus sancti Pii V Pontificis Decessoris Nostri aliisque Apostolicis super Breviarii et Missalis Romani reformatione editis Constitutionibus, statutis quoque ac consuetudinibus, etiam immemorabilibus, ceterisque contrariis quibuscumque.

Coelestium vero munerum auspicem et praecipuae Nostrae benevolentiae pignus, Apostolicam benedictionem Vobis omnibus, Venerabiles Fratres cunctoque Clero et populo singulis Vestrum commisso peramanter in Domino impertimus.

Datum Romae apud sanctum Petrum die XXX Sept. Anno MDCCCLXXX, Pontificatus Nostri anno Tertio.

LEO PP. XIII.

vljenju sjedinjenja s pravom Crkvom.

Naredjujemo, da se ovo kako je gori upisano, smatra za odobreno i potvrdjeno, unatoč Konstituciji svetoga Pia V Pape i Predšastnika Našega i drugim Apostolskim Konstitucijama danim o preinakam u Rimskom Časoslovu i Misalu, unatoč takodjer odredbama i običajima, pa i od vajkada postojali, i svemu drugomu što je ovomu protivno.

Da Vam pak nazovemo nebeske darove i damo zalog Naše osobite dobrohotnosti, podjeljujemo Apostolski blagoslov preljubeznivo u Gospodinu svima Vama, Poštovana Braćo, i svemu Svećenstvu i puku Vama povjerenu.

Dano u Rimu kod svetoga Petra, dne 30 rujna godine 1880, treće godine Našega pontifikata.

LAV PP. XIII.

PRILOG
B

LEGENDAE
DE
SS. CYRILLO ET METHODIO

I.

Legenda Italica.

Vita cum Translatione S. Clementis [1]).

1.

Tempore igitur quo Michaël Imperator Novae-Romae regebat imperium, fuit quidam vir nobili genere, civitate Thessalonica ortus, vocabulo *Constantinus*, qui ob mirabile igenium, quo ab ineunte infantia mirabiliter claruit, veraci agnomine Philosophus est appellatus. Hic cum adolevisset, atque a parentibus fuisset in urbem regiam ductus, essetque insuper magna religione et prudentia praeditus, honorem quoque Sacerdotii ibidem, ordinante Domino, est adeptus.

Tunc temporis ad praefatum Imperatorem Cazarorum legati venerunt, orantes ac supplicates, ut dignaretur mittere ad illos aliquem eruditum virum, qui eos fidem catholicam veraciter edoceret; adjicientes inter cetera, quoniam nunc Judaei ad fidem suam, modo Saraceni ad suam nos convertere e contrario moliuntur. Verum nos ignorantes ad quos potissimum nos transferamus, propterea a summo et catholico Imperatore consilium quaerere nostrae fidei ac salutis decrevimus, in fide vestra ac veteri amicitia plurimum confidentes. Tunc Imperator, simul cum Patriarcha consilio habito, praefatum Philosophum advocans, simul cum legatis illorum ac suis, honorificentissime transmisit illuc, optime confidens de prudentia et eloquentia ejus.

---

[1]) Acta Sanctorum Bolland. Martii Tom. II. Antverpiae 1668 Fol. pag. 19-21.

2.

E vestigio igitur praeparatis omnibus necessariis, iter arripiens venit *Cersonam*, quae nimirum terrae vicina Cazarorum et contigua est, ibique gratia discendi linguam gentis illius est aliquantulum demoratus. Interea Deo inspirante, qui jam jamque tantum tamque pretiosum thesaurum, corporis videlicet *S. Clementis*, fidelibus suis revelare decreverat, coepit praefatus vir, ac si curiosus explorator, ab incolis loci diligentissime perscrutari ac solerter investigare illa, quae ad se tum litterarum traditione, tum quoque vulgari fama, de corpore B. Clementis, de templo angelicis manibus praeparato sive de arca ipsius, pervenerant. Ad quem praefati omnes utpote non indigenae, sed diversis ex gentibus advenae, se quod requireret omnino nescire professi sunt. Siquidem ex longo jam tempore, ob culpam et negligentiam incolarum, miraculum illud marini recessus, quod in historia passionis praefati Pontificis celebre satis habetur, fieri destiterat, et mare fluctus suos in pristinas stationes refuderat. Praeterea et ob multitudinem incursantium Barbarorum locus ille desertus est, et templum neglectum atque destructum, et magna pars regionis illius fere desolata et inhabitabilis reddita; ac propterea ipsa sancti Martyris arca cum corpore ipsius fluctibus obruta fuerat.

3.

Super quo responso miratus valde ac tristis Philosophus redditus, ad orationem conversus est, ut quod per homines explorare non poterat, divina sibi revelatio meritis praefati Pontificis dignaretur ostendere. Civitatulae ipsius Metropolitam, nomine Georgium, simul cum clero et populo ad eadem de coelo expetenda invitans: super hoc etiam referens illius gesta passionis, seu miraculorum ejusdem beatissimi Martyris, plurimos eorum accedere et tam pretiosas margaritas tamdiu neglectas

requirere, et in lucem Deo juvante reducere, suis adhortationibus animavit. Quadam autem die, quae in III. Calendarum Januariarum inscribitur, tranquillo mari navem ingressi, Christo duce iter arripiunt, praedictus videlicet Philosophus cum Episcopo ac venerabili clero, nec non cum nonnullis de populo. Navigantes igitur cum ingenti devotione ac fiducia psallentes et orantes pervenerunt ad insulam, in qua videlicet aestimabant sancti corpus Martyris esse. Eam igitur undique circumdantes, et multo luminum splendore lustrantes, coeperunt magis ac magis precibus sacris insistere, et in acervo illo, quo tantum thesaurum quiescere suspicari dabatur, curiose satis et instantissime fodere.

4.

Ubi diu multumque desiderio sancto cunctantibus, et de spe divinae miserationis plurimum confidentibus, tandem ex improviso velut clarissimum quoddam sidus, donante Deo, una de costis Martyris pretiosi resplenduit. Ad quod spectaculum omnibus immensa exultatione repletis, magisque ac amplius sine aliqua jam excitatione terram certatim eruderantibus, sanctum quoque caput ipius consequenter apparuit. Quantae jam omnium voces in coelum, quantae laudes et gratiarum actiones in Deum ab universis cum lacrymarum effusionibus, datae sunt, si vel aestimare quidem vix possumus, quanto minus exprimere? Tanta siquidem in omnes tum de sanctarum inventione reliquiarum, tum de immensissimi odoris suavitate erat innata laetitia, ut cum jubilo ineffabili gratulantes in paradiso extra sese putarentur consistere. Cum ecce post paullulum rursus quasi ex quibusdam abditis sanctarum reliquiarum particulis paullatim et per modica intervalla, omnes repertae sunt. Ad ultimum quoque ipsa etiam anchora, cum qua in Pontum est praecipitatus, apparuit.

5.

Omnibus igitur pro tantis Dei bonis immensa repletis laetitia, celebratis ibidem a sancto Pontifice sacrosanctis mysteriis, ipsemet sanctus vir super proprium caput sanctarum reliquiarum loculum levans, ad navim cum ingenti universorum subsequentium tripudio detulit; ac deinde Georgiam [1]) metropolim cum hymnis et laudibus maximis transportavit. Interea cum jam civitati appropinquarent, vir nobilis Nicephorus ejusdem civitatis dux, illis cum pluribus aliis obviavit, et adoratis sanctis reliquiis, cum multis gratiarum actionibus praecedens sanctum loculum, ad urbem cum gaudio remeare properabat. Ibi etiam cum ingenti universorum tripudio sanctum ac venerabile corpus receptum adoravit, et recitato coram omni populo inventionis ejus mysterio, cum jam advesperasceret, et prae nimia populi frequentia ingredi ultra non posset, in templo S. Sozontis [2]), quod urbi erat contiguum, cum diligenti custodia posuerunt: demum vero ad ecclesiam S Leuntii [3]) transtulerunt. Inde cum mane factum esset, universa civitatis multitudo conveniens, assumpto sanctarum reliquiarum loculo, totam cum magnis laudibus in circuitu lustraverunt urbem, et sic ad majorem basilicam venientes, in ea ipsum honorifice locaverunt: sicque omnes demum ad sua gaudentes reversi sunt.

6.

Post haec praedictus Philosophus iter arripiens, et ad gentem illam, ad quam missus fuerat, veniens, comitatus Redemptoris omnium Dei praedicationibus et rationibus eloquiorum suorum, convertit omnes illos ab erroribus, quos tam de

---

1) Boll. minus recte: Gloriam.

2) Egregio perfunctus martyrio est S. *Sozon* Pompejopoli in Cilicia. Nota Bolland.

3) Multi in martyrologiis tum Latinorum tum Graecorum memorantur *Leontii*, cui potissimum in Taurica Chersoneso dicata fuerit ecclesia, nos latet. Not. Boll.

Saracenorum quam de Judaeorum perfidia retinebant. Unde plurimum exhilarati, et in fide catholica corroborati atque edocti, gratias referebant omnipotenti Deo et famulo ejus Constantino Philosopho. Litteras insuper Imperatori cum multis gratiarum actionibus transmiserunt; quia eos studio suo ad veram et catholicam revocare studuerit fidem; affirmantes se ob eam rem imperio ejus semper subditos et fidelissimos de cetero velle manere. Deducentes autem Philosophum cum multo honore, obtulerunt ei munera maxima, quae ille omnia, ut revera Philosopus, respuens, rogavit ut pro muneribus illis quotquot captivos externos haberent, sibi secum mox reversuro dimitterent. Quod protinus completum est.

7.

Philosopho autem reverso Constantinopolim, audiens *Rastilaus* princeps Moraviae, quod factum fuerat a Philosopho in provincia Cazarorum; ipse quoque genti suae consulens, ad praedictum Imperatorem nuntios misit, nuntians hoc, quod populus suus ab idolorum quidem cultura recesserat, et christianam legem observare desiderabat; verum doctorem talem non habent, qui ad legendum eos et ad perfectam legem ipsam edoceat: rogare se ut talem hominem ad partes illas dirigat, qui pleniter fidem et ordinem divinae legis et viam veritatis populo illi ostendere valeat. Cujus precibus annuens Imperator, eundem supernominatum Philosophum ad se venire rogavit; eumque illuc, id est, in terram Sclavorum, simul cum *Methodio* germano suo, transmisit, copiosis valde illi de palatio suo datis expendiis. Cumque ad partes illas, Deo praeparante, venissent; cognoscentes loci indigenae adventum illorum, valde gavisi sunt; quia et reliquias B. Clementis secum ferre audierant, et Evangelium in eorum linguam a Philosopho praedicto translatum. Exeuntes igitur extra civitatem obviam, honorifice et cum ingenti laetitia receperunt eos. Coeperunt itaque ad id quod venerant peragendum studiose insistere, et parvulos

eorum litteras edocere, officia ecclesiastica instruere, et ad correptionem diversorum errorum, quos in populo illo repererant, falcem eloquiorum suorum inducere; sicque abrasis et extirpatis de agro illo pestifero multifariis vitiorum sentibus, divini verbi gramina seminare. Manserunt ergo in Moravia per annos quatuor et dimidium, et direxerunt populum illius in fide catholica, et scripta ibi reliquerunt omnia, quae ad Ecclesiae ministerium videbantur esse necessaria.

8.

His omnibus auditis, Papa gloriosissimus *Nicolaus*, valde laetus super his quae sibi ex hoc relata fuerant redditus, mandavit et ad se venire illos litteris Apostolicis invitavit. Quo nuntio illi percepto valde gavisi sunt, gratias agentes Deo, quod tanti erant habiti, quod mererentur ab Apostolica Sede vocari. Mox igitur iter aggressi, duxerunt etiam secum aliquos de discipulis suis, quos dignos esse ad Episcopatus honorem recipiendum censebant: sicque post aliquos dies Romam applicuerant.

9.

Sed cum ante non multos dies supradictus Papa *Nicolaus* transiiset ad Dominum, secundus *Adrianus*, qui illi in Romano Pontificatu successerat, audiens quod praefatus Philosophus corpus B. Clementis, quod studio suo repererat, secum deferret, valde nimis exhilaratus est, et extra Urbem cum clero et populo procedens obviam illis, honorifice satis eos recepit. Coeperunt interea ad praesentiam sanctarum reliquiarum, per virtutem omnipotentis Dei, sanitates mirabiles fieri; ita ut quovis languore quilibet oppressus fuisset, adoratis pretiosi Martyris reliquiis sacrosanctis, protinus salvaretur. Quapropter tam Venerabilis Apostolicus quam et totius Romani populi universitas, gratias et laudes Deo maximas referentes, gaudebant et jocundabantur in ipso, qui iis post tam prolixi tem-

poris spatia concesserit in diebus suis sanctum et Apostolicum virum, et ipsius Apostolorum Principis Petri successorem, in Sede sua recipere; et non solum Urbem totam, sed et Orbem quoque totum Romani Imperii, signis ejus ac virtutibus illustrare. Multis itaque gratiarum actionibus praefato Philosopho pro tanto beneficio redditis, consecraverunt ipsum et Methodium in Episcopos, nec non et ceteros eorum discipulos in Presbyteros et Diaconos.

10.

Cum autem Philosophus, qui et Costantinus, diem transitus sui imminere sibi sensisset, ex concessione Summi Ponsificis imposuit sibi nomen *Cyrillum*, dicens hoc revelatum sibi fuisse: et sic post quadraginta dies dormitionem accepit in Dominio sexto decimo Kalendas Martias. Praecepit autem sanctus Apostolicus, ut omnes tam Graeci quam Romani clerici ad exequias ejus accurrerent cum psalmis et canticis, cum cereis et thuris odoribus, et non aliter ei, quam ipsi quoque Apostolico, funeris honorem impenderent.

11.

Tunc supradictus frater ejus Methodius accedens ad sanctum Pontificem, et procidens ad vestigia ejus, ait: Dignum ac necessarium duxi suggerere Beatitudini Tuae, Apostolice Pater, quoniam quando ex domo nostra ad servitium, quod auxiliante Domino fecimus, sumus egressi; mater cum multis lacrymis obtestata est, ut si aliquem ex nobis, antequam reverteremur, obiisse contingeret, defunctum fratrem frater vivens ad monasterium suum reduceret, et ibidem illum digno et competenti obsequio sepeliret. Dignetur igitur Sanctitas vestra hoc munus meae parvitati concedere, ne precibus matris vel contestationibus videar aliquatenus contraire. Non est visum Apostolico, quamvis grave sibi aliquantulum videretur, petitioni et voluntati hujuscemodi refragari: sed clausum diligenter defuncti

corpus in locello marmoreo, et proprio insuper sigillo signatum, post septem dies dat ei licentiam recedendi. Tunc Romanus clerus simul cum Episcopis ac Cardinalibus et nobilibus Urbis consilio habito convenientes ad Apostolicum coeperunt dicere: Indignum nobis valde videtur, venerabilis Pater et Domine, ut tantum tamque magnificum virum, per quem tam pretiosum thesaurum Urbs et Ecclesia nostra recuperare promeruit, et quem Deus ex tam longinquis regionibus et exteris ad nos sua gratuita pietate perducere, et adhuc etiam ex hoc loco ad sua regna est dignatus assumere, qualibet interveniente occasione in alias patiamini partes transferri: sed hic potius placet, honorifice tumuletur, quia et dignum valde est, ut famae tam celebris homo, in tam celeberrima urbe, celebrem locum habeat sepulturae. Placuit hoc consilium Apostolico, et statuit ut in B. Petri basilica poneretur, in suo videlicet proprio monumento.

12.

Cernens Methodius jam suum defecisse propositum, oravit iterum dicens: Obsecro vos Domini mei, quandoquidem non est placitum vobis, meam petitiunculam adimplere, ut in ecclesia B. Clementis, cujus corpus multo suo labore ac studio repertum huc detulit, recondatur. Annuit hujusmodi petitioni Praesul sanctissimus, et concurrente cleri ac populi maxima frequentia, cum ingenti laetitia et reverentia multa, simul cum locello marmoreo, in quo pridem illum praedictus Papa condiderat, posuerunt in monumento ad id praeparato in basilica B. Clementis ad dexteram partem altaris ipsius, cum hymnis et laudibus, maximas gratias agentes Deo: qui in loco eodem multa et miranda operatur, ad laudem et gloriam nominis sui, per merita et orationes Sanctorum suorum, qui est benedictus et gloriosus in secula seculorum. Amen.

II.

Legenda Moravica.

Legenda Sanctorum Cyrilli et Methodii Patronorum Moraviae [1]).

Chazari, Bulgari, Moravi, Bohemi per eos conversi; corpus S. Clementis Papae Romam allatum; usus linguae slavonicae in sacris; adversa Methodio illata.

1.

Tempore *Michaëlis* Imperatoris fuit quidam vir genere nobilis, civitate Tessalonica ortus, nomine *Constantinus*, qui propter mirabile ejus ingenium dictus est Philosophus. (Hic quinquagesimo die ante obitum suum, concessione Summi Pontificis imposuit sibi nomen *Cyrillus*, asserens sibi nomen hoc revelatum divinitus). Cumque adolevisset, magna religione et prudentia est praeditus, honoremque sacerdotii ibidem est adeptus. Eodem tempore ad praefatum Imperatorem in Constantinopoli venerunt Gazarorum legati, supplicantes quatenus dignaretur aliquem ad illos mittere virum eruditum, qui eos fidem catholicam veraciter edoceret; adjicientes inter cetera, quomodo nunc Judaei, modo Saraceni, ad suam fidem eos molirentur convertere. Tunc Imperator simul cum Patriarcha habito consilio, praefatum Philosophum illuc transmisit, optime confidens de ejus prudentia, conversationeque laudabili, et morum probitate.

---

[1]) *Mährische Legende von Cyrill und Method.* Nach Handschriften herausgegeben von Joseph *Dobrowsky*. Prag 1826.
Acta Sanctorum Bolland. Martii Tom. II. Antverpiae 1668. Fol. pag. 22. s.

2.

Vir autem clarus iter arripiens, venit *Cersonam,* quae *Gazarorum* terrae vicina et contigua est, et ibi gratia discendi linguam gentis illius, est aliquantulum commoratus. Interea, Deo inspirante, interrogavit habitatores loci illius de corpore S. *Clementis.* Sed quia advenae potius erant quam indigenae, professi sunt se nescire. Miraculum enim marini recessus ob culpam inhabitantium jam dudum cessaverat, et ob incursum barbarorum templum fuerat destructum. Porro vir sanctus ad vigilias, ad jejunia et orationes convertitur, supplicans Domino, ut quae per homines explorare non poterat, divina sibi revelatione pandere dignaretur. Tunc mari siccato divinitus ecclesiam ibi dudum constructam ingreditur, et corpus S. Clementis Papae et Martyris cum anchora invenit, et reverenter sustollens, quocumque iret loco, secum deportabat.

3.

Post haec iter arripiens ad terram Gazarorum perveniens prophetica et evangelica semina serebat in populo, virtutibus et exemplo lucebat omnibus, dulci praedicationis sermone corda refecit esurientium, ita ut ab errore idololatriae ad viam veritatis terram illam reduceret. At illi plurimum exhilarati, et in fide catholica roborati omnipotenti Deo, et famulo ejus Constantino, quod ab errore draconis flammimovi essent eruti, gratias referebant, offerentes Philosopho maxima munera, quae ille omnia, ut revera Philosophus, respuens, rogavit eos, quatenus pro muneribus illis, quotquot captivos haberent Christianos servituti deditos, dimitterent liberos, quod protinus adimpletum est. Quo facto Philosophus reversus est Constantinopolim.

4.

Audiens autem princeps Moraviae, quod factum fuerat a Philosopho in Gazarorum provincia, ipse quoque genti suae

consulens, misit ad praedictum Imperatorem nuntios rogans, quatenus genti suae verum doctorem dirigat, qui eis pleniter fidem rectam, legis ordinem, et viam veritatis valeat ostendere. Cujus precibus annuens Imperator praenuntiatum Philosophum cum *Methudio* germano suo illuc transmisit, mandans ei copiosas expensas dari pro itinere. Egressus vero venit primo ad *Bulgaros*, quos divina cooperatrice gratia, sua praedicatione convertit ad fidem.

5.

Abinde procedens devenit in terram Moraviae, secum portans corpus beati Clementis. Coepit autem ad id, propter quod venerat, peragendum studiose insistere, et ad correctionem diversorum errorum, quos in populo repererat, falcem eloquiorum suorum inducere, et de agro illo pestifero vitiorum sentes extirpare, et divini verbi germina seminare. Unde quotidie cum fratre suo Methudio perlustrabat civitates, vicos et oppida, stillando in auribus infidelium verba vitae, docens populum per baptismum remissionem peccatorum percipere, nec eos aliter salvari posse, veraciter proclamabat. Dum haec saluberrima vir Dei praedicaret eloquia, et in corde Regis ac populi jam inspirata divinitus illuxisset gratia, Rex ipse cum multitudine populi sui hac doctrina firmiter confortatus, non moratus in via, nil dubitans in fide, magna hilaritate animi, magna spe salutis et praesentis et futurae, intimis instabat postulationibus, quatenus, catholicae fidei firmis initiaretur sacramentis. Hoc ut audierunt viri sancti prae gaudio lacrymati pro eorum conversione et desiderio Dominum deprecabantur instantius, deinde sacri baptismatis undis mundatum aeterno Regi munus acceptabile regem obtulerunt mortalem.

Hi sunt duo luminaria, a quibus praefatus Rex in via Dei eruditus et ab ore draconis erutus, miserante Deo portum perpetuae securitatis cum illustrissima Moravorum gente, non

pugna sed fide est ingressus. Et ideo facta est gens sancta, populus acquisitionis, ut annucientur in eo virtutes illius, qui eos de tenebris vocavit in admirabile lumen suum. Quale tunc fuit Sanctis Dei gaudium, qualis in ecclesia dei laetitia, cum viderent regem Ninive ad praedicationem Jonae de solio majestatis suae descendere, in cinere poenitentiae sedere et sub pia sacerdotum Dei dextera caput humiliare. O mira omnipotentis Dei clementia! O ineffabilis divinae bonitatis dulcedo! Et qui sic vocat et respicit, rigat et erudit quaerentes se, numquam derelinquet sperantes in se.

Cumque viri Dei ipsum Regem cum populo suo religiosa solicitudine ad fidei lumen omnino provocassent, illis deinde vetus et novum testamentum vigilanti cura exponentes, et informantes eos, plura de Graeco et Latino transferentes, in Sclavonica lingua canonicas horas et missas in ecclesia Dei publice statuerunt decantare.

6.

Manserunt autem in Moravia annis quatuor et dimidium, quibus illius terrae populum direxerunt in viam salutarem. His omnibus auditis Papa *Nicolaus* laetus factus super his, quae sibi relata fuerant, scilicet de conversione gentis Bulgarorum et Moraviae, et de reliquiis inventis S. Clementis. Mirabatur autem ex alia parte, quod ausi fuissent sacerdotes Domini, Cyrillus et Methodius, horas canonicas in Sclavonico psallendo statuere idiomate. Quapropter mandavit per litteras Apostolicas illos ad se Romam venire. Qui mox iter aggressi applicuerunt Romam. Interim vero Papa Nicolaus moritur. Audiens autem Papa *Adrianus,* quod Cyrillus S. Clementis corpus secum deferret, exhilaratus valde cum clero et populo procedens illis obviam, honorifice eos cum sacris suscepit reliquiis. Coeperunt interea ad praesentiam reliquiarum sanctarum, per virtutem omnipotentis Dei sanitates innumerabiles fieri, ita ut quovis

languore quilibet oppressus fuiset, veneratis sacris reliquiis sancti Martyris protinus sanaretur. Seppelierunt autem corpus Sancti in ecclesia, quae in ejus nomine diu antea fuerat constructa.

7.

Apostolicus vero et reliqui rectores ecclesiae corripiebant S. Cyrillum, cur ausus fuerit canonicas horas in Slavonica lingua statuere, et in hoc sanctorum Patrum statuta immutare. At ille humiliter respondens dixit: Attendite Fratres et Domini sermonem Apostoli: *Loqui variis linguis nolite prohibere,* secutus ego apostolicam doctrinam, quam impugnatis, institui. At illi dixerunt: quamvis Apostolus variis linguis loqui persuaserit, non tamen per hoc in ipsa, quam statuisti, lingua, divina solennia voluit canere. Cum autem propter hujusmodi institutionem plus et plus inter eos cresceret altercatio, B. Cyrillus dictum Davidicum attulit in medium dicens: Scriptum est enim, *Omnis Spiritus laudet Dominum.* Et si omnis Spiritus laudando magnificat Dominum, cur me prohibetis sacrarum Missarum solennia et horarum Slavonice modulari? Siquidem si quivissem illi populo aliter aliquomodo, ut ceteris nationibus, subvenire in lingua graeca vel latina, omnino quae reprehenditis, non sanxissem: sed quia idiota viarum Dei totaliter reperiens eos et ignaros, solum hoc ingenium almiflua Sancti Spiritus gratia cordi meo inspirante comperi, per quod etiam Deo innumerosum populum acquisivi. Quapropter Patres et Domini, cogitate consultius, si hanc institutionis meae normam expediat immutare. At illi audientes et admirantes tanti viri industriam et fidem, studiosa deliberatione praehabita, statuerunt supradicto ordine et sermone in illis partibus, quas Cyrillus Deo acquisierat, et sicut statuerat, canonicas horas cum missarum solenniis ita debere deinceps celebrari.

8.

Cum igitur fama viri Dei magnicaretur in populo, expavescens ne rumigero populi celebraretur favore, sub magna vigilantia deliberavit, potius Deo soli cognitus esse, quam hominum efferri laudibus. Sciens omnium esse virtutum veram in humilitate custodiam episcopatum renuncians, habitum induit monachalem et ex auctoritate Apostolica dereliquit post se sanctum Methudium fratrem suum, gloriosis virtulibus, glorificandum, cui pro foedere caritatis aeternae, tamquam pius Magister discipulo suo, amore devoto curam commendavit pastoralem, in quo caritatis munificentia, religio optimae vitae, et verbi Dei instantia veraciter residebat. Factus ergo Moravorum antistes et lucerna patriae, gregem commissum curae suae discreta pietate monuit, docuit et correxit, evellens nocua, salutaria seminans, ecclesias Dei ad culmen summi decoris erigens, mira exercens, unumquemque a polluta gentilium religione persuasit discedere, et per baptismum induere Christum. Tali instantia vir Dei rexit Ecclesiam sibi commissam. Sic per suam salutarem doctrinam sanctissimum Christi nomen cunctorum resonabat in ore. Sic omnes quiescebant in pulchritudine pacis, omnes gaudebant in agnitione veritatis, universi laetati sunt in sanctitate christianae religionis.

9.

Cernens autem ludificator animarum diabolus populum suis semper mancipatum servitiis sibi subtrahi, et vero Regi Christo Jesu applicari, nequitiarum indutus armis ad tantam malignitatis Deo odibiles excitavit perfidiam, ut seditiosus *Swatopluk* princeps doli, cum sibi adhaerentibus fraudum complicibus fremeret in tantum, quod religiosum principem avunculum suum occulti potione veneni appeteret occidere, quatenus in loco ejus posset regnare. Sed pius Rex sumto ignoranter lethali potu, divina se protegente gratia, nil nocuum sensit in corpore.

10.

Postquam vero devotus Rex fuisset naturali morte defunctus et Swatopluk regnum Moraviae gubernaret sua feritate, fastu inflatus arrogantiae cum ministris satanae, qui sibi pari conspiratione tamquam canes rabidissimi erant connexi, doctrinam viri Dei vanam fore asserebant, et eos, qui una secum erroneos revocabant ad viam salutis et gratiae, laborabant exterminare. Praeco autem Christi constantissimus plebem Deo fidelem admonuit, ut in via veritatis persisteret, qui alacri corde salutaria ejus monita capaciter susceperunt. Rebelles vero contumaciter aspernabantur legem Domini, plurimis injuriis afficientes sacerdotes Domini.

11.

Pater autem angelicus alta consideratione perpendens, quomodo nonnullos pie credentes splendor lucis accenderat, et alios impie derogantes tetra caligo diffuderat, et quomodo sequaces boni currunt ad gloriam, et perfidi trahuntur ad poenam, illorum declinans pertinaciam, illos tamquam hostes religionis catholicae abhorruit, omnem eorum conversationem detestans, Davidico suffultus exemplo dixit intra se: De cetero *non sedebo cum consilio malignantium, et cum sceleratis non manebo, sed adhaerebo innocentibus, et circumdabo altare Dei mei.* Quapropter in ipsum Swatopluk, frontosum principem et suos satellites, et in omnes ejus Gades excommunicationis fulminavit sententiam.

12.

Quo facto Romam adiit volens beatum Cyrillum secum reducere, sed inveniens eum mortuum, petiit Papam, ut saltem fraternum corpus exanime secum possit Moraviam deferre, pro devotione gentis ipsius noviter conversae. Cui petitioni cum non annuisset Apostolicus, sanctus Methudius occulte pro

tempore stetit Romae et tandem quadam nocte ingrediens ecclesiam S. Clementis, in qua fraternum corpus fuerat sepultum, id occulte recipiens, secum versus Moraviam voluit deportare. Cumque jam per aliquot dies corpus sanctum secum portasset in via, in loco quodam amoeno pausabat causa requiei. Postquam autem vir sanctus ulterius voluisset cum corpore sancto procedere, nulla ratione ab illo loco potuit recedere. At beatus Methudius orationibus insistens petiit sibi divinitus revelari, quonam corpus illud sacrum deberet deferre. Tunc S. Cyrillus manu dextra elevata ostendit fratri suo Methudio multis videntibus, quod Romam debeat reportari. Quo reportato Papa cum populo Romano sancto occurrens corpori, illud reverenter recipiens in ecclesia S. Clementis, ubi antea jacuerat, iterum sepelivit.

13.

Post haec Swatopluk poenitentia ductus super his, quae viro sancto injuste intulerat, per nuntios misit ad virum sanctum, per quos petiit, quatenus revertatur ad ecclesiam suam, promittens errata emendare. Tunc vir Dei gregem suum revisere properat, quem corpore reliquerat non affectu. Ad cujus adventum occurrentes nobiles cum civibus patriae et in mirum exultationis gaudium versi, gratulantes Deo dixerunt: visitasti Domine terram nostram, laetificasti eam, remittens nobis nostrarum pastorem animarum.

14.

Accidit autem, ut rex Swatopluk in quodam convivio ducem Boemiae *Borziwoy* sub mensa sua in detestationem suae perfidiae locaret incongrum asserens debere cum Christicolis hominem gentilem edere, quem S. Methudius convertit ad fidem catholicam, praedicens ei ore prophetico, si baptizaretur, quod ipse et sui successores potentiores omnibus prin-

cipibus et regibus fierent. Cujus verbis dux Borziwoy consentiens, se petiit cum XXX suis numero baptizari. Quo baptizato, sacerdotibus secum receptis, Boemiam revertitur, et uxorem suam S. Ludmilam cum multitudine gentis Boemiae procurat baptizari. Qui in Christi fide viventes post multa tempora animas Christo reddiderunt, sancta exempla post se relinquentes posteris usque in hodiernum diem, ad laudem et gloriam Dei omnipotentis, cui est honor et gloria in secula seculorum, Amen.

III.

Legenda Bohemica.

Ex Legenda de S. Ludmilla [1]).

1.

Diffundente sole justitiae radios sanctae fidei christianae orbis per climata universa, temporibus magnifici Doctoris beatissimi Augustini, sanctus *Cyrillus*, graecis et latinis apicibus sufficientissime instructus, postquam *Bulgariam* [2]) ad fidem Jesu boni convertisset, in nomine sanctae trinitatis et individuae unitatis *Moraviam* est ingressus, ubi omnipotenti Deo, cum ejus adjutorio, non modicum populum acquisivit.

2.

Inventisque novis apicibus sive literis vetus et novum testamentum, pluraque alia de graeco sive latino sermone in Sclavonicum transtulit idioma, missas ceterasque canonicas horas resonare sclavonica voce in ecclesia statuendo, quod usque hodie in *Bulgaria* et in pluribus Sclavonorum regionibus observatur, multaeque ex hoc animae Christo Domino aquiruntur.

3.

Qui Cyrillus postquam multos manipulos in horreum Domini congregaret, fratrem suum *Methudium* virum strenuum

---

[1]) Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von spätern Erdichtungen zu reinigen. I. Boriwoy's Taufe. Von J. D(obrowsky). Prag 1803. S. 70 ff. Acta Sanctorum Bolland. 16. Septemb.

[2]) Dobrowsky l. c. scribebat „Ungariam", et c. 2 „in Ungaria"; sed seriori tempore in codice, qui „per fratrem Johannem de Saczka, exulem in Rudnicz, 1440 scriptus erat, inveniebat lectionem „Bulgariam". Vide ejusdem Cyrill u. Method, der Slawen Apostel. Prag 1823. S. 41 Anmerkg.

omnique sanctitate decoratum, in Moravia relinquens, *Romam* causa devotionis est profectus.

4.

Ubi a summo pontifice et aliis sapientibus redargutus pro eo, quod in Sclavonico idiomate missarum solemnia ordinaverit, se humiliter excusavit accepto psalterio et reperto versu, in quo dicitur: *omnis spiritus laudet Dominum.* Si omnis spiritus laudare debet Dominum, cur patres electi prohibetis missarum solemnia sclavonice modulari, cum illud idioma ita bene Deus fecit, sicut cetera idiomata. Et cum illis ad salutem animarum aliter non potui subvenire, Deus illud remedium mihi inspiravit, per quod sibi plurimos acquisivi. Quapropter ignoscite mihi patres sancti et Domini, siquidem et beatus Paulus, egregius doctor gentium, in epistola ad Corinthios dicit: *loqui linguis nolite prohibere.* At illi haec audientes et admirantes tanti viri (fidem), solemnia missarum ceterarumque canonicarum horarum in sermone praefato, in partibus illis hymnizare auctoritate Apostolica statuunt et confirmant.

5.

Idem vero beatus Cyrillus Romae remanens eidem genti gratiam sedis Apostolicae destinavit, monachicumque habitum suscipiens diem clausit extremum.

6.

(Ipse) vero Methudius per regem Moraviae, qui vocabatur Swatopluk, religiosum utique et devotum, qui tunc temporis potentissimus erat, quasi imperator habens latissimum regimen, quod postea per insipientiam secundi Swatopluk nepotis primi dimembratum est, in archiepiscopum ordinatur, sibi aliis septem suffraganeis surrogatis.

IV.

Legenda Pannonica[1]).

Mensis Aprilis VI. die Commemoratio et Vita beati patris nostri et doctoris Methodii archiepiscopi Moravici.

1.

Benedic pater!

Deus benignus et omnipotens, qui creavit a nonexistentia in existentiam omnia visibilia et invisibilia et ornavit ea omni pulchritudine, quam si quis singilatim perpendit, ex parte potest cognoscere et intelligere eum, qui fecit talia opera mirabilia et multa; e magnitudine enim et pulchritudine operum etiam parens eorum perspicitur, quem canunt angeli ter sancta voce et omnes orthodoxi praedicamus in sancta trinitate, videlicet in Patre et Filio et Sancto Spiritu, id est in tribus substantiis, quas possumus tres personas vocare, at in una divinitate: ante omne enim tempus praeter omnem rationem et intelligentiam incarnaliter Pater ipse Filium genuit, sicuti dixit Sapientia[2]): *Ante colles ego parturiebar*, et in evangelio[3]) dixit ipsum divinum Verbum purissimo ore caro factum ultimis temporibus nostrae salutis gratia: *Ego in Patre et Pater in me:* ab eodem Patre Sanctus Spiritus quoque procedit, sicuti dixit ipse filius divina voce[4]): *Spiritus veritatis, qui a Patre procedit* — hic Deus perfecit omnem creaturam, sicuti dicit

[1]) Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen. XIII. Bd. 1. H. Wien 1854. S. 156-63.
[2]) Proverb. 8, 25.
[3]) Joh. 14, 11.
[4]) Joh. 15, 26.

David[1]): *Verbo Domini coeli firmati sunt et spiritu oris ejus omnis virtus eorum; ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt.* Ante omnia creavit hominem, limum e terra suscipiens, a se animam vivificante inspiratione inflans rationisque cogitationem et voluntatem dans ut intraret in paradisum. Praeceptum dedit ei ad tentandum, ut, si observaverit id, fieret immortalis, si vero transcenderit, morte moreretur sua ipsius voluntate, non autem jussu divino. Diabolus vero cum hominem ita honoratum videret atque evectum ad eum locum, de quo ipse superbia sua decidit, effecit ut transgrederetur praeceptum, ac Deus e paradiso expulit hominem ad mortem condemnatum. Et ab eo tempore exagitare coepit diabolus et tentare multis insidiis genus humanum, sed Deus pro magna misericordia et amore hominem haud prorsus dereliquit, verum quovis anno et tempore elegit viros et ostendit hominibus opera et certamen eorum, ut illis similes se reddentes ad virtutem excitarentur. Ejusmodi fuit Enoch, qui primus ausus est appellare nomen Domini, Enoch vero postea Deo gratus mortuus est. Noe justus inventus est ex generatione sua atque a diluvio in arca liberatus est, ut terra iterum divina creatura impleretur et ornaretur. Abraham post divisionem gentium dum omnes erant, Deum cognovit et socius ejus dictus est et promissionem accepit[2]): *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae.* Isaac ad effigiem Christi in montem ad sacrificium ductus est. Jacob idola loci delevit et scalam vidit a terra usque ad coelum et angelos in illa ascendentes et descendentes et in benedictione filiorum suorum de Christo praedixit. Josephus in Aegypto homines nutrivit divinum se exhibens. Job Aphsitidicum[3]) justum rectum irreprehensum scriptura vocat, qui tentationem suscipiens et perpessus be-

1) Psalm. 33, 6, 9.
2) Genes. 22, 18, 26, 4.
3) Legendum fortasse Usiticum.

nedictus fuit a domino. Moyses cum Aarone a presbyteris Dei Deus Pharaonis appellatus est et Aegyptum cruciavit, Dei homines eduxit, interdiu nube lucida noctu columna ignea, mare divisit et transivit per siccum, Aegyptios submersit et in deserto arido hominibus aquam praebuit et pane angelico et avibus satiavit et collocutus cum Deo coram eo quantum homo cum Deo loqui potest, legem hominibus dedit Dei digito scriptam. Jesus Nave hostibus debellatis terram hominibus Dei distribuit. Judices etiam multas victorias reportarunt. Samuel Dei gratia accepta regem unxit et constituit verbo Domini. David clementia populum salvavit et cantica divina docuit. Salomon sapientiam a Deo accipiens majorem sapientia omnium hominum multa dicta bona cum parabolis edidit licet ipse non perfecerit. Elias malitiam populi fame castigavit et mortuum puerum resuscitavit et ignem de coelo verbo attulit, multos combussit et sacrificia mirabili igne cremavit. Abominandos vero sacerdotes occidens ascendit in cadum in curru igneo et equis, discipulo duplicem spiritum largitus. Eliseus pallium excipiens duplicia miracula fecit. Ceteri prophetae suo quisque tempore prodigia, quae futura erant praedixerunt. Deinde Johannes magnus mediator inter vetus testamentum et novum, baptistes Christi et testis et praedicator vivis et mortuis factus est. Sancti Apostoli Petrus et Paulus cum ceteris discipulis Christi, qui tanquam fulgura totum orbem permearunt, illustrarunt totam terram. Deinceps martyres sanguine suo maculam abluerunt et successores sanctorum apostolorum, reges baptizantes, multo certamine et labore paganismum extirparunt. Sylvester venerandus cum trecentis octodecim patribus magnum imperatorem Constantinum in adjumentum accipiens, synodo prima Nicaeae convocata vicit damnavitque Arium et haeresim ejus, quam excitabat contra sanctam trinitatem, sicuti Abraham olim cum trecentis octodecim vernaculis regem percusserat; et a Melchi-

sedeko rege Salem benedictionem accepit et panem vinumque. *Erat enim sacerdos Dei altissimi.* Et ipse theologus Gregorius cum centum viginti quinque patribus et cum magno imperatore Theodosio Constantinopoli confirmavit symbolum, id est, credo in unum Deum, et Macedonium excommunicatum damnarunt et blasphemiam ejus, quam pronuntiabat contra sanctum Spiritum. Coelestinus et Cyrillus cum ducentis patribus et cum alio imperatore Ephesi Nestorium vicerunt cum omni errore, quem pronuntiabat contra Christum. Leo et Anatolius cum orthodoxo imperatore Marciano et cum centum octoginta patribus Chalcedone Eutychii amentiam et errorem damnarunt. Vigilius cum Deo grato Justiniano et cum sexcentis triginta patribus quinta synodo convocata scrutati.... [1]) damnarunt. Agathon papa apostolicus cum centum septuaginta patribus et cum venerando Constantino imperatore in sexta synodo multas turbas oppresserunt expulsasque damnarunt cum omnibus illis qui in synodo aderant, videlicet Theodorum Pharanicum, Sergium et Pyrrhum, Cyrum Alexandrinum, Honorium Romanum, Macarium Antiochenum ceterosque socios eorum, christianam vero fidem ad veritatem constituentes confirmarunt.

2.

Post hos autem omnes Deus misericors, qui vult ut omnis homo salvetur atque in cognitionem veritatis perveniat, nostro tempore nostri populi gratia, cujus nemo unquam curam gessit, ad virtutem erexit magistrum nostrum beatum *Methodium*, cujus omnes virtutes et certamina cum his Deo gratis viris singulatim comparare non erubescimus. Aliis enim similis erat, aliis vero paullo minor, et magis quam alii facundos strenuitate, strenuos facundia superabat; omnibus enim similis factus omnium imaginem in se ostendebat, timorem Dei, legum reverentiam, carnis castitatem, assiduas preces et sanctitatem,

---

[1]) Desunt nonnulla.

sermonem vehementem et lenem, vehementem in adversarios, lenem in eos, qui praecepta suscipiebant, iram, hilaritatem, misericordiam, amorem, constantiam, patientiam, *omnia omnibus factus est, ut omnes lucrifaceret*[1]). Erat autem utrimque haud infimo genere natus sed admodum nobili et honesto, noto antea Deo et imperatori et omni regioni Thessalonicensi, uti forma quoque corporis ejus excellebat. Postea vero etiam Graeci illum a puero amantes magni faciebant, donec imperator, sagacitate ejus cognita, *principatum Slovenicum* eum tenere juberet. Dico vero ego tanquam futura praevidens voluisse eum *Slovenis* magistrum mittere, primum archiepiscopum ut omnes mores Slovenicos disceret et iis paullatim assuefieret.

3.

Multis in illo principatu annis peractis cum in hac vita turbas innumeras (esse)[2]) videret transmutavit tenebras terrenas cogitationibus coelestibus. Nolebat enim animam pretiosam inquietare rebus non manentibus in aeternum, et data occasione principatu solutus ivit in Olympum, ubi sancti patres vivunt et postquam se totondit nigra vestimenta (cepit) et obediebat humiliter perficiens omnia et totam explens monasticam regulam in libros incumbebat.

4.

Cum vero occasio venisset, accersivit imperator philosophum fratrem ejus, (ut) ad Kozaros (iter aggrederetur) et hic assumpsit eum secum in auxilium: erant enim ibi Judaei, qui christianam religionem admodum blasphemabant. Ille autem dicens: Paratus sum pro christiana religione mori (hoc) non detrectavit, sed iens servivit minori fratri velut servus eique se subjecit. Hic orando, philosophus vero verbis, vicerunt eos

[1]) 1. Cor. 9, 22.
[2]) Verba uncis inclusa ad sensum facilius explicandum addita sunt.

ruboreque suffuderunt. Cum imperator et patriarcha pulchrum ejus certamen in via Dei vidissent, cogere eum voluerunt, ut ordinaretur archiepiscopus in nobili loco, ubi tali viro opus esset, cum ille autem nollet constituerunt invitum *abbatem* in monasterio, quod nominatur *Pulychron*, cujus reditus est quatuordecim modiorum auri; in patrum autem numero in illo habentur plus quam septuaginta.

5.

Fuit vero in illis diebus *Rostislav* cum *Suiatopolko* princeps Slovenorum et miserunt ex *Moravia* (nuntios) ad imperatorem *Michaelem* loquentes ita: Misericordia Dei bene valemus et intraverunt ad nos doctores multi christiani ex Italia et ex Graecia et ex Germania, docentes nos contrario modo, verum nos Sloveni simplices homines sumus neque habemus quempiam. qui nos in veritate instituat et sensum (scripturae) interpretetur. Age igitur, domine, mitte talem virum, qui nos omnem veritatem doceat. Tum dixit Michael imperator *Constantino* philosopho: Audisne philosophe verba ista? Alius hoc perficere non potest nisi tu. Ideo dabo tibi munera multa et assumpto fratre tuo *Methodio* abbate, proficiscere: etenim vos estis Thessalonicenses, Thessalonicenses vero omnes pure Slovenice loquuntur. Tunc non ausi sunt repugnare Deo atque imperatori secundum verbum sancti apostoli Petri[1]), prout dixit: *Deum timete, regem honorificate;* sed cum magnum audivissent sermonem in preces incubuerunt cum aliis qui erant ejusdem ingenii atque hi. Ibique manifestavit Deus philosopho *Slovenicas litteras,* et illico litteris formatis et sermone composito cum Methodio iter aggressus est Moravicum. Qui iterum coepit humiliter obtemperans servire philosopho et docere cum eo. Ac tribus annis elapsis reversi sunt ambo ex Moravia, postquam discipulos instituerunt.

---

[1]) 1. Petr. 2, 11.

6.

Nicolaus apostolicus de talibus viris certior factus, accersivit utrumque desiderans eos videre, tanquam angelos Dei; sanxit doctrinam amborum, evangelio Slovenico in altari sancti apostoli Petri deposito, et *ordinavit presbyterum* beatum *Methodium*. Erant autem (ibi) multi alii homines, qui blasphemabant Slovenicas litteras, loquentes: Dedecet ullum populum habere libros hos, nisi Hebraeos Graecos Latinosque secundum titulum Pilati, quem in cruce Domini scripsit [1]), quos papa Pilaticos asseclas et trilingues nominans damnavit et mandavit episcopo cuidam qui eodem morbo laboraverat, ut ordinaret ex discipulis Slovenicis tres presbyteros et duos lectores.

7.

Post multos vero dies philosophus in judicium [2]) iturus dixit ad Methodium fratrem suum: Ecce frater nos consortes eramus, unum sulcum imprimentes atque ego in agro cado, postquam diem meum terminavi, tu autem amas montem [3]) valde, noli relinquere montis gratia disciplinam tuam, hac re enim potes melius salvus fieri.

8.

Kocel vero ad apostolicum mittens rogavit eum, ut sibi cederet Methodium beatum doctorem nostrum et dixit apostolicus: Non tibi tantum, sed omnibus partibus illis Slovenicis mitto illum magistrum a Deo et a sancto apostolo Petro, primo episcopo et clavigero regni coelestis. Et dimisit illum postquam cripsit epistolam hanc: *Andrianus* [4]) episcopus et servus [5])

[1]) Luc. 23, 38. Joh. 19, 20.
[2]) i. e. ad mortem.
[3]) i. e. Olympum.
[4]) i. e. Hadrianus (II).
[5]) Suppl. servorum.

Dei Rostislavo et Kocelo, *gloria in altissimis Deo et in terra pax, hominibus bonae voluntatis*[1]). Audivimus de vobis spiritualia, quae sitiebamus cum desiderio et precibus vestrae salutis gratia, quoniam expergefecit Dominus corda vestra, ut eum quaereretis, et monstravit vobis, quomodo non solum fide, verum etiam bonis operibus oporteret Deo servire, *fides enim sine operibus mortua est*[2]), et falluntur ii, qui putant, Deum se cognoscere, in operibus autem ab eo desciscunt. Non enim apud hunc episcopalem thronum tantum rogastis doctorem, sed etiam ab orthodoxo imperatore Michaele, misitque vobis beatum philosophum Constantinum cum fratre, cum nobis occasio deesset. Illi vero jure sedis apostolicae in vestras partes cognito, contra canonem nihil fecerunt, sed ad nos venerunt sancti Clementis reliquias ferentes. Nos autem triplici gaudio repleti statuimus re considerata Methodium in partes vestras mittere filium nostrum, postquam eum cum discipulis ordinavimus, virum perfectum intellectu et orthodoxum, ut vos edoceret, quemadmodum rogastis libros in vestram linguam interpretans secundum omnia Ecclesiae praecepta plene cum sancta missa, id est, cum liturgia et baptismo, sicuti Constantinus philosophus divina gratia et sancti Clementis invocatione coepit, item si quis alius potuerit digne et orthodoxe docere, sit sanctum et benedictum a Deo et nobis et omni catholica et apostolica ecclesia, ut facile praecepta divina discatis. Hunc unum servate morem, ut in missa primo legant apostolum et evangelium Romane, dein Slovenice, ut expleatur verbum scripturae[3]): *Laudate Dominum omnes gente*, atque alio loco[4]): *Omnes loquentur variis linguis magnalia Dei, prout Spiritus sanctus dabat loqui illis*. Si quis vero ex doctoribus ad vos

1) Luc. 2, 14.
2) Jacob. 2, 26.
3) Psalm. 116, 1.
4) Act. Apost. 2, 11.

venientibus et ex discipuiis (eorum) aures suas a veritate avertentibus, ausus fuerit aliter vos in errores seducere, vituperans litteras linguae vestrae, sit excommunicatus, sed tantum in judicium detur ecclesiae, donec se correxerit; isti enim sunt *lupi et non oves,* quos convenit *a fructibus eorum cognoscere* [1]), et cavere ab illis. Vos autem filii carissimi, audite praecepta Dei nec repudietis institutionem ecclesiae, ut inveniamini veri adoratores Dei Patris nostri coelestis atque omnium Sanctorum. Amen [2]). — Excepit autem illum Kocel cum magno honore et iterum misit eum ad apostolicum et viginti viros honestos, ut illum ordinaret *episcopum* in *Pannonia* in sedem sancti *Andronici* apostoli, qui ex septuaginta fuit.

9.

Post hoc vero antiquus inimicus invidus bono et adversarius veritatis incitavit cor hostis *Moravici* regis cum omnibus episcopis contra nos. In nostro (inquiunt) imperio doces. Ille autem respondit: Ego quoque, si intelligerem, vestrum id esse, abscederem, sed sancti Petri est; et in veritate, si vos propter ambitionem atque appetitum antiquos fines praeter canones exceditis, prohibentes institutionem divinam, cavete ne ferreum montem osseo vertice pertundere conati cerebrum vestrum effundatis. Dixerunt autem illi: Iracunde loquendo malum accipies. Respodit ille: Veritatem loquar coram regibus neque (ejus) me pudebit, vos autem voluntatem vestram persequimini contra me, non sum enim praestantior illis, qui veritatem loquentes multis cruciatibus hanc vitam amiserunt. Multis verbis factis cum illi respondere non potuissent, dixit rex pronus [3]): Ne fatigetis Metodium meum, jam enim sudare

---

1) Matth. 7, 15, 16
2) Vide accuratiorem hujus epistolae spuriae versionem infra B. II.
3) i. e. humiliter.

coepit, ac si esset prope fornacem. Dixit ille: Nae domine, philosopho sudanti quondam facti homines dixerunt ei: Quid sudas? Ille: Cum idiotis, inquit, disceptavi. Postquam de illa re contenderunt, discesserunt, illum vero miserunt in *Suevos* et detinebant annos duos et dimidium.

10.

Venit nuntius ad apostolicum, qui de hac re certior factus anathema contra illos misit, ne ullus regis episcopus caneret missas id est officia, dum eum detinerent, atque ita eum dimiserunt dicentes *Kocelo:* Si hunc retines apud te, te a nobis haud facile absolves. Sed illi non sunt absoluti a judicio sancti Petri, nam quatuor ex illis episcopis obierunt. Accidit vero tunc temporis, ut *Moravi*, postquam cognoverunt presbyteros *Germanicos* qui apud se vivebant, non favere sibi, sed insidias struere, omnes expellerent. Ad apostolicum autem nuntium miserunt: Quoniam antea patres nostri baptisma a sancto Petro jam acceperunt, da nobis *Methodium archiepiscopum* et doctorem. Illico misit eum apostolicus et *Suiatopolk* princeps cum omnibus Moravis accipiens illum commendavit ei omnes ecclesias et clericos in omnibus oppidis. Ab isto tempore coepit doctrina Dei valde crescere et tonsi multiplicari in omnibus civitatibus et pagani credere in verum Deum a nugis suis deficientes; tanto magis etiam imperium Moravicum coepit dilatare omnes fines et hostes suos vincere cum omni prosperitate, quemadmodum et ipsi semper narrant.

11.

Etat autem prophetica quoque gratia in illo, quoniam multae ejus prophetiae impletae sunt, e quibus unam vel duas referam. Princeps paganus admodum potens, qui inter *Vistulae* accolas sedebat, illudebat christianis vexabatque eos. (Methodius) mittens ad illum dixit: Bonum tibi esset, fili, baptizari

ultro in tua terra, ne captus invitus baptizeris in aliena et recorderis mei; quod etiam contigit. Alio vero tempore iterum Suiatopolko bellum gerente cum paganis neque proficiente quidpiam sed cunctante, dum sancti Petri missa id est liturgia appropinquat, misit ad illum loquens: Si mihi promittis, fore ut diem sancti Petri cum militibus tuis apud me transigas, credo in Deum, eum tibi illos brevi traditurum esse. Quod et factum est. (Homo) aliquis admodum dives et consiliarius (regis) duxit fratriam suam in matrimonium et (Methodius) multum instituens docens monensque non potuit eos disjungere (Homines vero quidam) Dei servos se esse simulantes clam corrumpebant eos, propter pecuniam adulati et tandem eos ab ecclesia seduxerunt. Et dixit: Veniet tempus, quando non poterunt vos juvare, meorum autem verborum recordabimini, sed non poterit quidpiam effici. Repente postquam ii a Deo defecerunt periculum eis injectum est et *locus eorum non est inventus* [1]), sed turbo quasi pulverem tollens dispersit eos. Et alia multa similia his (acciderunt), quae in parabolis palam monstrabat.

12.

Quae omnia cum antiquus inimicus perosus genus humanum ferre non posset, excitavit aliquos adversus illum, sicut Dathan et Abiron contra Moysen, alios palam alios clam, qui laborant yiopatorica haeresi et infirmiores de via recta ad se devertunt dicentes: Nobis dedit papa potestatem, hunc autem et doctrinam ejus jubet expelli. Tum congregati omnes Moravici homines jusserunt coram se recitari epistolam, ut audirent expulsionem ejus, homines vero, prout mos est hominibus, contristabantur et dolebant, quia tali pastore et doctore privabantur, exceptis debilibus, quos error movebat sicut ventus

---

1) Psalm. 103, 16.

folia. Honorantes autem apostolicos libros invenerunt scripturam: Frater noster Methodius sanctus, orthodoxus est, apostolicum opus perficit et manibus ejus sunt a Deo et ab apostolica sede omnes partes *Slovenicae* traditae, ut quem condemnaverit sit condemnatus, quem vero sanctificaverit sit sanctus, et rubore suffusi digressi sunt cum pudore sicut nebula.

13.

Malitia eorum nondum hic substitit sed dixerunt loquentes: Imperator illi irascitur adeo, ut si illum repererit, haud amplius sit ei vivendum, sed Deus misericors neque in hac re volens reprehensum servum suum, imposuit in cor regi, prout *cor regis semper in manu domini est*[1]), ut mitteret litteras ad eum: Pater venerande valde desidero te videre; hoc mihi gratificatus ad nos venire festina, ut te videamus, donec es in hac vita et preces tuas accipiamus. Imperator eum statim illuc profectum cum magno honore et gaudio suscepit, et doctrinam ejus collaudavit atque ex discipulis ejus presbyterum et diaconum cum libris retinuit; omnem voluntatem ejus perfecit, quantumcunque voluit, nulla re ei recusata, et osculatus eum comitatus est multis donis instructum iterum solemniter ad ejus sedem, item et patriarcha.

14.

In omnibus itineribus in multa pericula a diabolo adducebatur, in desertis in praedones, in mari in undas turbulentas, in fluviis in syrtes insperatas, ita ut in eo impleretur apostolicum verbum[2]): *Pericula latronum, pericula in mari, pericula fluminum, pericula in falsis fratribus, in labore et aerumna, n vigiliis multis, in fame et siti,* et in ceteris tribulationibus, quas apostolus memorat.

---

1) Proverb. 21, 1.
2) 2. Cor. 11, 26, 27.

15.

Post ista autem relicto tumultu et dolore suo Deo commendato, prius vero ex discipulis suis duobus presbyteris constitutis, qui valde velociter scribebant, vertit brevi tempore omnes libros (scripturae) plene, exceptis Maccabaeis, ex Graeca lingua in Slovenicam, intra sex menses, a Martio mense inchoans usque ad vicesimam sextam diem Octobris mensis. Opere vero finito debitas gratias et laudem Deo egit concedenti talem gratiam atque eventum, et sanctam elevationem mysteriosam [1]) cum clero suo (laudibus ex-)tollens fecit memoriam sancti Demetri. Psalterium enim tantum et evangelium cum apostolo et electis officiis ecclesiasticis cum philosopho antea converterat. Tunc nomocanonem quoque id est regulam legis et patericon transtulit.

16.

Dum *Ungricus* rex in partes Danubii venit, voluit illum videre et licet (homines) quidam loquerentur et putarent, eum non posse sine cruciatu ab illo liberari, ivit ad eum. Ille vero, prout decet dominum, ita hunc suscepit honorifice et solemniter cum gaudio; et collocutus cum eo prout tales viros decebat sermones facere, dimisit illum cum amore et cum donis magnis, deosculatus eum, atque dixit: Memento mei semper, pater venerabilis, in sanctis precibus tuis.

17.

Omnibus causis ita ex sua parte dimotis, ora multiloquorum obseravit, cursum perfecit, fidem servans et justitiae coronam exspectans; et quoniam sic Deo gratus et amabilis erat, appropinquabat tempus pacem accipiendi a passione et multorum laborum mercedem. Interrogarunt autem et dixerunt: Quem agnoscis pater et doctor honorabilis inter disci-

[1]) St. Demetrii, cujus memoria celebrabatur die XXVI. mens. Octobris.

pulos tuos in instituendo tibi successorem? Monstravit vero illis unum ex fidis discipulis suis dictum *Gorazd*, dicens: Hic est vestrae patriae vir ingenuus atque in Latinis libris apprime eruditus et orthodoxus; hoc sit Deo gratum et vobis sicuti et mihi. Congregatis vero per illum dominica palmarum omnibus hominibus ecclesiam ingressus et non multum locutus benedixit regem et principem et clericos et omnes homines et dixit: Custodite me proles, usque ad tertium diem. Sic etiam factum est. Cum tertia dies illucesceret dixit igitur [1]): *Domine in manus tuas commendo spiritum meum.* In manibus presbyterorum requievit sexta die mensis Aprilis tertia indictione anno millesimo trecentesimo nonagesimo tertio a creatura totius mundi. Discipuli ejus re considerata debitos honores reddiderunt et officium ecclesiasticum Latine, Graece, Slovenice instituerunt et sacrificium peregerunt et collocarunt (eum) in synodali ecclesia. Et collectus est ad patres suos, ad patriarchas et apostolos, doctores et martyres. Homines vero populus innumerabilis congregatus, in funus venerunt, deflentes doctorem et pastorem bonum, viri et mulieres, parvi et magni, divites et pauperes, liberi et servi, viduae et orphani, peregrini et domestici, infirmi et sani, omnes in ejus funus venerunt, qui [2]) *omnia omnibus factus est, ut omnes lucrifaceret.*

Tu vero desuper sanctum et venerabile caput [3]), precibus tuis nos respiciens desiderantes te, libera discipulos tuos ab omni periculo, et doctrinam propagans et haereses persequens, ut postquam tali modo, qualis vocatione nostra dignus est, viximus hic, perveniamus ad te tuus grex, ad dexteram Christi Dei nostri, aeternam vitam ab illo percipientes; ipsi enim est gloria et honor in secula seculorum. Amen.

---

1) Luc. 23. 46.
2) I. Cor. 9, 22.
3) Confer vitam S. Clementis c. 29.

V.

Legenda Bulgarica.

E Vita Clementis Episcopi Bulgarorum[1]).

1.

Venite, filii, audite me, venite et narrabo vobis, omnes qui timetis Deum, ut cognoscat generatio altera, filii, qui nascentur, et populus, qui creabitur, laudet Dominum. Quae quidem David jam dixit, nos vero cum illo hodie. Oportet enim divinam magnitudinem omni tempore et omnibus, non solum hoc loco nos enarremus. Quam multa enim nuntiaverimus et enarraverimus, numerum exsuperant ea, quae relinquuntur. Sed et leviores et eos, qui in bono agendo dormitant, expergefacit celebrata Dei miraculorum magnificentia. Putant enim plerique, nostram aetatem nihil antiqui in se continere, sed priores quidem aetates et miraculis ornari et vitis virorum decorari, qui fere sine corpore viverent in corpore; nostrae vero generationi nihil tale datum a Deo esse. Qua de causa etiam ad diligentem vitam, tanquam natura praesens eam non acciperet, misere obtorpuerunt, male id scientes et valde false; naturae enim ratio eadem, neque mutata est, et reliquit sibi Dominus et in nostris temporibus viros sat multos, qui genu non curvantes ante deorsum trahentium quemquam in gloriam coelestis Patris vitae luce eluxerunt, lumina in mundo facti, verbum vitae ferentes. Ita nunc etiam *Bulgarorum* terram illustraverunt in his ultimis temporibus patres beati et magistri,

---

1) Vita S. Clementis Episcopi Bulgarorum. *Graece* edidit Dr. Franciscus *Miklosich*. Vindobonae 1847.

lucentes praeceptis et miraculis, vita et sermone, positi ad dexteram Dei, quorum omnem quidem vitam describere res voti mihi est, sed major verbi facultate. Pauca quaedam anteponens, Dei erga homines amorem gratiamque ostendam, qui nobiscum est et erit per omnes dies usque ad finem, sicut ejus promissum est; et omnibus ostendam hominibus, naturam nostram non mutatam, sed voluntatem depravatam esse.

2.

Qui igitur hi sint patres, forsan cognoscere studetis. *Methodius* qui *Panonum* eparchiam ornavit archiepiscopus Moravi (Μοράβου) creatus, et *Cyrillus,* multus in exteriori philosophia sed major in interiori, rerumque naturae peritus, magis vero ejus Unius, qui est, a quo omnia ex non apparentibus existentiam acceperunt. Hi enim vitae puritate Deum in se ipsis habentes et timore concepto in corpore salvantem Spiritum gignere studentes, satis quidem pollebant oratione didactica, quae graeco sermone profertur, multosque trahebat hujus sapientiae catena: cum autem *Slovenorum* gens sive *Bulgarorum* non intelligeret libros graece conscriptos, damnum hoc maximum reputabant Sancti, et facem scripturarum caliginosae Bulgarorum regioni non accendi inconsolabilis doloris faciebant materiam: conturbati erant, ferre non poterant, vitam abdicabant. Quid tandem faciunt? Ad Paracletum respiciunt, cujus primum donum linguae et sermonis auxilium, et ab illo gratiam petunt, literas inveniendi, asperitati Bulgarorum linguae respondentes, ut possent sacras scripturas ad linguam hujus gentis interpretatione transferre. Et revera jejunio intenso et precatione constanti, corporis macerationi et animi contritioni ac humiliationi cum se dedissent, cupitum consequuntur. Prope enim, ajunt, est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate, et te adhuc loquente, ecce, inquiet, adsum. Deus enim e vicino ego sum, et non Deus de longe. Impetrant nunc et hi Spi-

ritus gratiam ut matutinam dotem, et lux orta est justis cognitione, et communis eorum laetitia priorem tristitiam ipsorum abstulit. Nacti igitur hanc optatam gratiam excogitant slovenicas literas, et divinitus inspiratas scripturas e graeca lingua in bulgaricam vertunt, et magno cum studio acutioribus discipulis tradunt sacras doctrinas. Non pauci ex eorum doctrinae fonte biberunt, quorum praecipui sunt et chori coryphaei: *Gorasdus* et *Clemens,* et *Naum* et *Angelarius* et *Sabbas.*

3.

Cumque etiam Paulum nossent cum Apostolis evangelium contulisse, currunt et ipsi *Romam,* beato Papae opus interpretationis scipturarum ostensuri, quod feliciter successit iis, nec incassum cucurrere. Nam qui eo tempore apostolicam ornabat sedem *Adrianus,* audito illorum adventu laetatus est gaudio magno valde; e longinquo enim tornitru Sanctorum famae perculsus cupiebat et fulmen videre gratiae, que in illis erat, illud sentiens erga viros divinos, quod Moyses erga Deum, et faciem sibi apparere eosque clare adspicere desiderans; non poterat se continere, sed sumto secum omni sacerdotio cum praesenti tunc apud illum episcopatu, Sanctis obviam processit, signo crucis, ut mos est, praelato, faciumque luminibus significans et gaudii serenitatem — licet autem dicere — etiam hospitum adventantium splendorem, quos glorificans glorificatus in Sanctis Dominus multa ab illis miracula tempore eorum introitus patrari largitus est. Cum opus ostenderetur Papae, et ipse scripturarum versionem apostolicum esse fructum cognosceret, non habebat quod prae gaudio faceret; beatos praedicabat viros, omnigenis nominibus vocabat, patres, desideratissimos filios, gaudium suum, coronam fidei, gloriae et decoris ecclesiae diadema. Deinde, quid facit? Libros versos divino altari imponit, quasi sacrificium offerens Deo; ostendens,

talibus sacrificiis fructuum oris Deum laetari et in odorem jucundum ejusmodi sacrificia accipere. Quid enim Verbo (Dei) jucundius, quam verbum homines (intelligentia praeditos) a non—intelligentia liberans[1]), quandoquidem simili simile gaudet? — Apostolicos viros in ecclesia proclamavit, qui idem quod Paulus certamen subierint, et gentium oblationem perfectam et sanctam Deo reddere conati sunt.

Tum ex Sanctorum comitibus, quos slovenicarum literarum idoneam peritiam habere et venerabili vita ornatos esse magistri testificabantur, alios ad presbyterorum, alios ad diaconorum, quosdam et ad subdiaconorum gradum evexit, ipsum autem magnum *Methodium*, etsi multum refugientem et deprecantem, episcopum *Moravi Panoniae* (Μοράβου τῆς Πανονίας) ordinat, fas non esse judicans, carere nomine eum, qui re dignus sit inventus; nam idem peccatum esse, si quis nominis particeps sit, qui permultum absit a re, ac si quis, cum episcopus sit factis et dignitate, negligatur in serie idiotarum occultatus, et fax quum sit, iu lectum obscuritatis ponatur. Sed *Methodium* ita Romae Pontifex dignitate episcopali honorat, vel potius espiscopatum per illum.

Cyrillum autem, revera philosophum, magnus Pontifex in sancta sanctorum advocat, ibi sacrificium missae celebraturum (λειτουργήοντα) intra tabernaculum verum, et mysteriis functurum modo spiritualiore et diviniore novique poculi participem futurum. Quasi enim ad eum finem manere in carne ei concessum esset, ut inventionem literarum et translationem scripturarum efficeret, postquam hoc praestiterat divinae voluntati, ab eo, qui ipsi Dei cognitionem tradiderat, adsumitur.

---

[1]) Τί γὰρ τῷ Λόγῳ λόγου τοὺς λογικοὺς ἀλογίας λυτρουμένου τερπνότερον; Graecus τὸ *verbum interpretans* ingeniose reddidit verbis: λόγος τοὺς λογικοὺς ἀλογίας λυτρούμενος i. e. verbum, quod intelligentia praeditos (homines) a non-intelligentia liberat.

Praesciens autem finem suum monachorum habitum induit, quod jam dudum desiderabat, sed ob modestiam tanquam magnum quiddam et suam facultatem excedens, refugerat, et ad lucem lucem accipiens in coelum demigravit, ubi Christus est, quum lacrimarum locum, tenebrarum vallem, fimum sordium, hocce habitaculum deseruisset. Et spiritum quidem Deo spirituum tradidit, corpus vero ejus quod ante naturalem mortem ex voto mortuum erat, hymnis a divino Papa et a clero omni honoratum sepultum est in templo *Clementis*, illius Clementis, qui Apostolorum coryphaeo Petro convixit, et Christi sapientiae hellenicam, uti dominae servam, subjecit. Et excipit philosophum philosophus, magnus magister Verbi vocem percipit, formator gentium eum, qui reliquas gentes luce cognitionis collustraverat, in sua recipit. Significat etiam Deus suo testimonio Cyrillo captam in coelo gloriam, et apparentia non apparentium facit praecones. Nam etiam a daemone occupati, ad feretrum accedentes, sanitatem invenerunt, multisque aliis morbis gratia sancti Spiritus expellens facta est flagellum. Simulac quis ad feretrum accessit, aut nomen invocavit hujus θεοφόρου patris, doloris discessus mensuram fidem inveniebat, unde multus in *Romanorum* ore *Cyrillus* erat, magisque in eorum mentibus. Ita erant miracula fundamentum circa eum gloriae, haec vero adhuc majoris honoris causa, et Sancti honor divinae gloriae firmamentum.

4.

Atque *Cyrillo* quidem talis mors et talis honor a divinissimo Papa et a Deo contigit. *Methodius* vero laborum et viarum socio amisso, germano in omnibus, et in carne et in Domino, fratre, tristitiae animum dedebat, patiens hoc humanum et consuetudine captus erat. Consolabatur autem altera ex parte non minus, nisi forte vel magis sperans, habere Cyrillum adjutorem muneris doctrinae, et quo extra carnem pro-

pinquior sit Deo, eo efficaciorem habere rogandi libertatem.

Cum jam tempus esset *Methodio* illius regionis episcopatum aspicere, et postquam ad monumentum fratris crebro carum nomen Cyrilli vocasset, corporis quidem solitudinem deflesset, orationem autem manum in auxilium invocasset, in viam cum discipulis se dedit. Ubi in Moravum venerat, episcopus erat ibi, tantos, quanti episcopali Pauli imagini colores adjecti erant, prae se ferens, et in magisterio omnibus praelucens; non enim talentum defodiens, neque gratiam spiritualis doni vendens, munus suum mollitiei initium fecit, sed omnes reddidit participes boni, aeque verbi solem augens, et cum distribuit, non mensuram evangelii definitam omittens; nam qui et ante episcopatum ita verbo doctrinae studebat, et id non periclitans in re, quomodo is, cum opus ei confisum esset pignusque accepisset et vae jam Apostolo non evengelizanti assignatum, disciplinam non amplecteretur eique adhaeresceret, et totum per diem diligenter curae haberet divina effata, majorem super mel et favum dulcedinem ei parantia?

Non solum tunc temporis *ducem Moravi Rastislavum* (ἄρχοντι Μοράβου Ῥασισθλάβῳ) quotidie hortabatur divinisque praeceptis informabat ejus mentem, sed etiam Panoniae universae imperantem, cui *Cotzeles* (Κοτξέλης) nomen erat, instituebat et monebat, ut timori Domini adhaereret, et eum ab omni malo removebat, sicut quodam freno compressum et retentum. Quin etiam *Bulgarorum* ducem *Borisen* (Βορίσην), qui sub Romanorum imperatore Michaele erat, quem magnus *Methodius* jam olim filium suum fecerat, et suae linguae omnino pulchrae affixerat, tunc sermonis beneficiis indesinenter donans captabat: erat enim *Borises* hic ingenii dextri et boni capacis' sub quo Bulgarorum gens divini baptismatis dignari et christianizare coeperat, quando Sancti hi, *Cyrillus* inquam et *Methodius*, multitudinem credentium videntes, et ut multi quidem

liberi nascantur ex aqua et Spiritu et spiritualis omnino cibi indigeant, literas excogitarunt, uti supra diximus, et scripturarum in linguam bulgaricam versionem fecerunt, ut nati filii Dei divini cibi satis haberent, et ut ad augmentum spirituale et ad mensuram aetatis Christi pervenirent. Sic scythico errore Bulgarorum gens liberata veram et certam viam, Christum, cognovit, sero quidem et circa undecimam aut duodecimam vineam divinam ingressa vocantis gratia; anno enim sexies millesimo trecentesimo septuagesimo septimo a mundi creatione[1]) hujus gentis vocatio facta est.

5.

Non cessabat magnus *Methodius* omnem adhortationem ducibus adhibere, tum ad vitam honestam eos dirigens, tum ecclesiae non adulteratum dogma tradens, quasi regium quemdam nummum et sincerum, et animis eorum salutem et asylum mandans. Erant enim et tunc, qui id adulterarent et dimoverent terminos, quos patres nostri ecclesiae Dei posuerant, et multi invecta a *Francis* corruptela animas sauciarunt, qui Filium genitum e Patre et Spiritum sanctum a Filio procedere contendebant, quorum ratiocinationes Sanctus partim e Domini verbis partim e vocibus patrum evertit et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et multos in captivitatem redigebat in obsequium Christi, avertens ab opinione erroris ad veritatem irreprehensibilem, et dignos educens ex indignis et propterea Dei os et factus et nominatus.

Itaque fidelibus quotidie dilatatio fiebat et verbum Dei crescebat, quod dicentem de doctrina Apostolorum audivimus Lucam; si vis antiquum illud: domus quidem David proficiebat, domus vero Saul decrescebat quotidie. Haereticorum vero systema verbi vi et veritate devictum quum esset, quod unum

---

[1]) i. e. octingentesimo sexagesimo nono a Christo nato.

poterant, vel potius ab ipsorum patre iis subministrabatur, qui ab initio homicida erat et male faciendo gloriabatur, hoc tractabant: innumeris malitiis et tentationibus Sanctum torquentes.

Tum etiam *Sphentoplicum* (Σφεντόπλικον), qui post Rastislavum princeps erat Moravi circumvenientes dolo, barbarum hominem et pulchri ignarum, totum suis dogmatis fecerunt. Et quomodo ille, mancipium voluptatum muliebrium et in luto obscoenarum se volutans actionum, non illis potius mentem suam traderet portam ad omnem libidinem ei aperientibus, quam *Methodio*, omne voluptatis virus ut animo perniciosum notanti? Quod enim Eunomius ille, qui Anomoeorum coepit haeresin, invenerat, ut plures discipulos attraheret, idem etiam Francorum gens demens excogitavit, peccantibus nempe ad omnia indulgere, sine labore et sine cura, pro unico consensu cum suis dogmatibus, et obscoenam vitam praebere pro dogmate perverso acquirendo, quasi si qui mutuo sibi darent, alter stercus, alter lutum; dignique talium illi copiarum tractatione, in qua et merx lutum, et pretium sordes.

Ab his, igitur *Sphentoplicus* corruptus, omnia ipsi permittentibus, ad *Methodii* verba minime animum advertebat, imo ut erga inimicum se gerebat. Monstrum enim, inquit, peccatori pietas. Quid non dicebat hilare, quid non minabatur terribile Magnus duci? Modo a divinis scripturis veritatem dogmatis deducens, et his ut vitam conciliantibus et fontibus salutis animum advertere eum jubens (Dominus enim in studio scripturarum vitam esse positam docebat, Isaias nos haurire aquam non ex haereticorum coeno sed ex fontibus salutis jubet), modo etiam eum exterrens, si adhaereret haereticis, et se ipsum corrupturum esse et omnes subditos, inimicis factus facilis captu et domitu; impietas enim, etiamsi paululum floreat, tempore vero circa se defluit, ne improbitatem pii discant, et haec, dicebat, post suum finem duci eventura esse,

quae quidem etiam secundum Sancti praedictionem facta sunt. Nam quamdiu *Methodius* inter vivos versabatur, neque dux partum sui cordis edidit, sed basiliscum in ovis anguium reconditum et nutritum tenebat, neque justitia suum admovit flagellum, sed tenebat quidem arcum intensum et gladium districtum, sed numquam emisit sagittam in cor inimici, neque manum injecit ad plagam. Cum autem Sanctus abesset, omnisque improbitas adesset, non sub velo et larva turpitudinem abscondens, sed sub facie scorti abundans impudentia, et insectationem orthodoxorum excitans, tum vero et Deus ducem poemis exagitare non omisit. Sed haec postea.

6.

Tum *Methodius* principi praedixit suum finem post tres futurum dies, frequentium adhortationum hanc praedictionem confirmationem, uti ego judico, faciens; si enim praedictio exitum nacta prophetam eum faciebat, cui futurorum praevisio Spiritu data sit, manifestum erat, etiam dogma ab ipso enuntiatum spirituale et a Deo inspiratum esse. Convocabat discipulos imitans Paulum vel potius meum Jesum, eosque ultimis verbis consolatur et confirmat, pulchram sortem discipulis postquam informaverat, et laboribus, quos tulerat, dignam ut talem sibi thesaurum compararet. Quae, sors sit haec, fortasse optatis cognoscere: Dei effata, magis auro gemmisque cupienda, et sapientia, quam comparare melius quam opes auri et argenti. Nostis enim, inquit, vos, qui mihi cordi estis, haereticorum in impietate potestatem, et quo dolo verbum Dei omni modo corrumpant, proximo cuique corruptionem obscoenam ceu potum praebere studentes, haec duo cum adhibent et adjungunt: vim persuadendi et severitatem, alteram simplicioribus, alteram timidioribus; vestras vero animas hinc atque illinc bene se gesturas esse spero precorque. Neque enim vi persuadendi a dictis abstrahemini, perque vanam fraudem iis

spoliabimini; fundati enim estis in apostolici consensus et magisterii petram, in qua cum condita sit ecclesia, portae inferi non praevalebunt; fidelis enim est is, qui promisit. Neque cuiquam terrorem incutienti vobis in fundamentis cordium concutiemini; nam didicistis: haud timeatis a supremo die, neque ab iis, qui corpus quidem occidere, sed animam perdere non possunt. Potius ceteros confirmate, ut servent depositum, quod ab Apostolis et successive a Patribus accepimus, quod a nobis repetent die restitutionis. Ecce, praedixi vobis et peccato implicitos hac praedictione feci; si enim non venissem, inquit, iisque locutus non fuissem, peccatum non haberent. Innocens sum a sanguine vestro, non enim metu reticui, quin vobis loquerer, sed in munere custodis secundum Jezekiel invigilavi; videte, quomodo caute ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapientes, et quomodo omni vigilantia vestra ipsorum et fratrum vestrorum corda servetis; nam in mediis laqueis pergrediemini et in pinnaculis urbium ambulabitis; nam et post meum finem ad vos venient lupi rapaces, non parcentes gregi, ut populum post se abducant, quibus resistite fortes in fide. Paulus vobis haec per me indicat. Omnipotens Deus et Pater, et ex eo ante saecula genitus impassibilis Filius, et Spiritus Sanctus, qui a Patre procedit, docebit vos omnem veritatem, inculpatosque constituet ad gloriam meam in die Christi.

Haec et plura hisce quum dixisset, spiritum angelis, qui eum stipaverant omnibusque in viis custodierant, ducendum tradidit, postquam *quatuor et viginti annos* episcopatum ornaverat, multo labore et aerumnis non solum suam sed etiam aliorum salutem operatus; non enim sua spectabat, sed multorum ut salvarentur, et per dies noctesque huic soli vivens, quod aliis esset saluti. Ostendit hoc etiam multitudo presbyterorum et diaconorum et subdioconorum, quos moriens ducentos intra fines ecclesiasticae suae dioecesis reliquit. Nam si

soli clerici tam multi erant, quantam laicorum multitudinem fuisse conjiciamus. Horum vero primas tenebat *Gorasdus*, quem jam supra praecipuis *Methodii* discipulis adnumeravimus, qui ab ipso Sancto finis sui conscio archiepiscopus Moravi renunciatus est.

7.

Sed non tulit audacissima haereticorum multitudo, *Methodium* habere post mortem vivum propugnatorem; sed venite, dicebant, Gorasdum opprimamus eique insidiemur. Discrepans est enim vita ejus a nostra et diversae ejus viae, nobisque exprobrat peccata; si hunc vivere sineremus, revivisceret nobis Methodius. Hunc ergo ab episcopatu movent, et *Vichnicum* (Βιχνῖκον) quemdam haereseos mero inebriatum, aliosque inebriantem, et propterea a *Methodio* anathemati Satanae traditum, cum agmine comitum furentium, hunc — o labores et certamina *Methodii* et Trinitas in proprietatibus confusa! — in sedem episcopalem evehunt, vel potius per hunc sedem devehunt, et quanto per *Methodium* clara erat et multis praelucens, tanto per *Vichnicum* in obscuritatis spelunca declinata.

MONUMENTA EPISTOLARIA

DE

SS. CYRILLO ET METHODIO

AGENTIA.

I.

Testimonia Anastasii Bibliothecarii Romani de S. Cyrillo.

1.

Ex Praefatione ejusdem in Concilium Constantinopolitanum IV. a. 869 habitum.

Ante annos aliquot Photius idem duarum unumquemque hominem animarum consistere praedicabat. Qui quum a *Constantino Philosopho*, magnae sanctitatis viro, fortissimo ejus amico, increpatus fuisset, dicente: cur tantum errorem in populum spargens, tot animas interfecisti? Respondit: non studio quemquam laedendi, talia, inquit, dicta proposui; sed probandi, quid Patriarcha Ignatius ageret, si suo tempore quaelibet haeresis per syllogismos Philosophorum exorta patesceret, qui scilicet viros exterioris sapientiae repulisset; verum ignoravi me sub hujus fomite propositionis tot animos fore laesurum. Ad quod ille: o sapientia mundi, quae infatuatur et destruitur! Jactasti sagittas in multitudinem copiosae turbae, et ignorasti quemlibet ex his omnibus vulnerandum. Certe omnibus liquet, quia sicut oculi quantumlibet sint magni et aperti, si fumus palearum interjacuerit, videre ultra non possunt; ita oculi sapientiae tuae quantumlibet sint ampli et patuli, avaritiae tamen et invidiae fumo penitus obcoecati, tramitem justitiae videre non possunt. Ac per id verum est, quod dicis neminem ictu tuo putasse esse laedendum, quum si obcoecatum sensum praedictis adversum Patriarcham passionibus habens, nec quid emiseris praevidisti.

(*Mansi* Conc. Coll. Tom. XVI. pag. 6.)

2.

Ex Epistola ejusdem ad Karolum (Calvum) Regem a. 875.

Denique vir magnus et apostolicae sedis[1]) praeceptor *Costantinus Philosophus, qui Romam sub venerabilis memoriae Adriano juniori papa veniens, S. Clementis corpus sedi suae restituit* — quique totum codicem saepe memorati et memorandi patris memoriae commendābat, et quantum utilitatis medulla ejus haberet, auditoribus commendabat, solitus erat dicere: quod si sanctos videlicet priores institutores nostros, qui haereticos vix et quodammodo cum fuste decollaverunt, Dionysium contigisset habere, cum acuto illos gladio procul dubio trucidassent. — Kalend. Aprilis. Indictione VIII.

(Veterum epistolarum Hibernicarum sylloge. Collegit Jac. Usserius. Dublinii 1632. in IV. pag. 67. apud *Wattenbach*, Beiträge zur Geschichte der christl. Kirche in Mähren. Wien 1849. S. 14.)

---

[1]) Loco „sedis" alii legunt: *vitae;* quae lectio et mihi magis arridet.

II.

Epistola Hadriani P. II. ad Rastilavum, Swatopulcum et Cozelum spuria.

(Ex P. J. *Šafařík:* Památky drevn. písemnictní Jihoslov. Život S. Methodia. V. Praze 1851. pag. 5. Hae literae extant versionen tantum in lingua veteri Pannonica sive Slavica, cujus tenor una cum reversione latina hic subsequitur:)

Hadrianus episcopus et servus dei Rostislavo et Svjatopolco et Cocelo. Gloria in excelsis deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis! Quemadmodum de vobis spiritualia audivimus, quae optabamus cum desiderio et precibus propter vestram salutem, quod elevavit dominus corda vestra ad quaerendum eum, et ostendit vobis, quod non solum fide, verum et bonis factis deceat servire deo. Fides enim sine factis mortua est, et falluntur ii, qui se putant deum noscentes, et factis ab eo decidunt. Non solum enim ab hacce sacrosancta sede petiistis praeceptorem, verum et a pio imperatore Michaele. Hic misit vobis beatum philosophum Constantinum una cum fratre, prius quam nos approperaremus. Hi autem cognoscentes apostolicae sedi hereditarie obvenire vestras partes, extra canones nihil fecerunt, sed ad nos venerunt, simul sancti Clementis reliquias ferentes. Nos autem trina laetitia, percepta, constituimus animo, habita exploratione, mittere Methodium presbyterum una cum discipulis, filium nostrum, in partes vestras, virum perfectum ingenio et orthodoxum, ut vos edoceret, quemadmodum petiistis, interpretans libros in linguam vestram, in omni ecclesiastico facto totaliter, una cum sacra missa, nominatim cum liturgia et baptismate. Sicuti philosophus Con-

stantinus inchoavit divinum evangelium et per sanctum Clementem preces: ita et si quis alius poterit digne et orthodoxe interpretari, (hoc) sanctum et beatum deo et nobis et omni catholicae et apostolicae ecclesiae sit, ut facile praecepta divina discatis. Hanc autem unam servate consuetudinem: ut in missa primum legatur epistola et evangelium lingua Romana, postmodum Slavica, ut impleatur verbum scriptum: quod laudant deum omnes linguae; et alias: omnes loquuntur linguae diversae magnitudinem dei, ut fecit eas spiritus sanctus respondere. Si quis collectorum vobis magistrorum et audientium auditus, et a veritate avertentium in nugas incipiet temerarie aliter persvadere vobis, vituperans libros linguae vestrae, excommunicetur, imo vero in judicium detur ecclesiae, donec sese correxerit. Hi enim sunt lupi, et non oves, hosque oportet secundum fructus eorum noscere et vitare eos. Vos autem, filii dilecti! audite doctrinam divinam, neque contemnatis praeceptum ecclesiae, ut convertamini veri cultores dei ad patrem nostrum coelestem cum omnibus sanctis. Amen.

(Car. Jarom. *Erben* Regesta Bohemiae et Moraviae. Pars I. Pragae 1855. in IV. pag. 14 s.)

III.

Anonymi Salisburgensis A. 873. scriptoris, Historia conversionis Carantanorum et de S. Methodio testimonium querulum.

(Editio nova ope quinque codd. plenior et emendatior a B. *Kopitar* in „*Glagolita Clozianus*“ Windobonae 1836. pag. LXXII—LXXVI.)

„Hactenus praenotatum est, qualiter *bawarii* facti sunt christiani, seu numerus episcoporum et abbatum conscriptus in sede *Juvavensi*. Nunc adiciendum est, qualiter *Sclavi*, qui dicuntur *Quarantani* et *confines*[1]) eorum fide sancta instructi, christianique effecti sunt. Seu quomodo *Huni* Romanos et Gothos

[1]) Ex iis, quae sequuntur, patebit, horum „Carantanorum, et confinium eorum“ nomine intelligi Slavos reliquos, qui e Norico releguntur per *totam* Pannoniam, exceptis hodierna Slavonia et Sirmio in dextra inferioris Dravi ripa, quippe tum Bulgarorum ditioni parentibus; exceptisque ex parte etiam Slavis *Carniolanis* qui Aquilejensium patriarcharum opera fuerant conversi. Hic nonnisi *Salisburgensium* missionariorum res gestae enarrantur: idque eo fine, ut ostendatur, iis *injuria* nunc intrudi ab ipso summo pontifice graecum Methodium. Hanc illi querelam fusius etiam extendunt in epistola A. 900 ad Joannem IX. papam! Hujus quidem tum responsum intercepere pagani Panonniae domini Hungari: at satis postea declaravere et ipsi Salisburgenses fundatione episcopatuum *Seecoviensis*, *Lavantini* et *Gurcensis*, et Hungari suam Pannoniae partem *quinque* episcopis committentes: Jaurinensi, Sabariensi, Vesprimiensi, Alba-Regalensi et Quinque-ecclesiensi; ut de *Strigoniensis* parte itemque *Viennensi* archiepiscopatu taceamus. Vides Salisburgensem dioecesin nunc non in *quinque* (ut A. 900 lamentabantur Bavari) sed in *bis quinque* episcopatus esse divisam, communi bono, ipsisque Salisburgensibus non nolentibus. Ex Joh. VIII. autem papae Epistolis patet, Methodii dioecesin ex una parte et ultra Dravum Savumque Dalmatiam versus fuisse protensam, ex altera ultra Danubium! Cumque suis oculis usurpasset Chazariam Methodii frater Cyrillus, vix dubites his praesertim in Transdanubianos Slavos prospectibus motum Joh. VIII. et Slavinicas jure laudasse litteras, et Methodii dioecesin pro antiqua Sirmiensi libenter instaurasse et ampfilicasse.

atque Gepidos de inferiori Pannonia expulerunt, et illam possederunt regionem. Quoadusque *franci el bawarii cum quarantanis* continuis affligendo bellis superaverunt, eos autem qui obediebant fidei et baptizmum sunt consecuti, tributarios fecerunt regum. Et terram quam possident residui, adhuc pro tributo retinent regis usque in hodiernum diem.

Nunc recapitulandum est de Quarantanis.

Temporibus gloriosi *regis francorum dagoberti Samo* quidam nomine, Sclavus manens in *quarantanis*, fuit dux gentis illius. Qui venientes negociatores dagoberti regis interficere jussit et regia exspoliavit pecunia. Quod dum comperit dagobertus rex, misit exercitum suum et damnum quod ei idem Samo fecerat vindicare jussit. Sicque fecerunt qui ab eo illuc missi sunt, et regis servitio subdiderunt illos. Non multo post tempore coeperunt Huni eosdem Quarantanos hostili seditione graviter affligere. Fuitque tunc dux eorum nomine *boruth*, qui hunorum exercitum contra eos iturum bawariis nunciari fecit, eosque rogavit sibi in auxilium venire. Illi quoque festinando venientes expugnaverunt hunos, et obfirmarunt Quarantanos servitutique eos regum subjecerunt similiterque *confines* eorum, duxeruntque inde secum obsides in bawariam. Inter quos erat filius *boruth*, nomine *cacatius*, quem pater ejus more christiano nutrire rogavit, et christianum facere; sicut et factum est. Et de *chettimaro*[1]) filio fratris sui similiter postulavit. Mortuo autem boruth, per jussionem francorum bawarii cacatium jam christianum factum petentibus eisdem sclavis remiserunt, et illi eum ducem sibi fecerunt. Sed ille tertio postea anno defunctus est. Iterum autem permissione domini pippini

[1]) Alii codd. habent Chettumarus, Chetmarus. Verum nomen putes HOTHMHρZ (pacis amans). Patruelis item nomen qui hic est *cacatius*, biographo S. Virgilii sonat *carastus;* avunculi et *boruch*.

regis ipsis populis petentibus, redditus est eis Chettimarus christianus factus; cui etiam *lupo* presbyter ordinatus de Juvavensi sede in insulam Chemingi lacus, quae et *auua* vocatur dedit ei nepotem suum, nomine *majoranum* ad presbyterum jam ordinatum. Et quia compater ejus erat idem lupo presbyter, docuit eum, ut ad juvavense monasterium se devota mente ad christianitatis officium subdidisset. Quem suscipientes idem populi, ducatum illi dederunt. Ille vero secum habens majoranum presbyterum, in juvavensi monasterio ordinatum presbyterum, qui admonuit eum ad ipsum monasterium suum caput declinare in servitium dei. Et ille ita fecit ac promisit se ad ipsam sedem serviturum. Sic et fecit, atque annis singulis ibidem suum servitium persolvebat, et inde semper doctrinam et officium christianitatis percepit usque dum vixit.

Peractis aliquantis temporibus praenominatus dux Carantanorum petiit Virgilium episcopum visitare populum gentis illius eosque in fide firmiter confortare. Quod ille tunc minime adimplere valuit, sed sua vice misso suo episcopo nomine *modesto* ad docendam illam plebem; et cum eo *watonem*, *reginbertum, cozharium* atque *latinum* presbyteros suos, et *ekihardum* diaconum, cum aliis clericis, dans eis licentiam ecclesias consecrare et clericos ordinare juxta canonum diffinitionem, nihilque sibi usurpare quod decretis sanctorum patrum contrairet. Qui venientes carantanis, dedicaverunt ibi ecclesiam *S. Mariae*[1]) et aliam in *Liburnia* civitate, seu ad *Undrimas*, et in aliis *quam plurimis* locis. Ibique permansit usque ad vitae suae finem. Eo igitur defuncto episcopo postulavit iterum idem Chettimarus dux Virgilium episcopum, si fieri posset ut ad se veniret. Quod ille renuit, orta seditione quod *carmula* dicimus. Se inito consilio misit ibidem *Latinum* presbyterum, et non multo post orta seditione alia exivit inde ipse Latinus

---

[1]) Cod. 73. sec. XIII: S. Mariae in *solio:* Et mox: ad *imdrimas.*

presbyter. Sedata autem carmula, misit iterum Virgilius episcopus ibidem *Madalhohum* presbyterum, et post eum *Warmanum* presbyterum.

Mortuo autem Chettimaro, et orta seditione, aliquot annis nullus presbyter ibi erat; usque dum *Waltunc* dux eorum misit iterum ad virgilium episcopum; et petiit ibidem presbyteros mittere. Qui tunc misit eis *heimonem* presbyterum, et *reginbaldum* presbyterum, atque *majoranum* diaconum cum aliis clericis. Et non multo post misit iterum ibidem eumdem *heimonem* et *dupliterum*[1]) ac *majoranum* presbyteros et alios clericos cum eis. Iterumque misit eis *gozharium* presbyterum, *majoranum* et *erchanbertum*. Post eos *reginbaldum* et *reginharium* presbyteros. Ac deinde *majoranum* et *augustinum* presbyteros. Iterumque *reginbaldum* et *gundharium* Et hoc sub Virgilio factum est episcopo.

Item anacephalaeosis de Avaris.

Antiquis enim temporibus ex meridiana parte danubii in plagis pannoniae inferioris et circa confines regiones romani possederunt, ipsique ibi civitates et munitiones ad defensionem sui fecerunt, aliaque aedificia multa, sicut adhuc apparet. Qui etiam Gothos et Gepidos suae ditioni subdiderunt. Sed post annos nativitatis domini CCC.LXX VII et amplius *huni* ex sedibus suis in aquilonis parte danubii in desertis locis habitantes, transfretantes danubium expulerunt romanos et gothos atque gepidos. De gepidis autem quidam adhuc ibi resident. Tunc vero *Sclavi* post hunos inde expulsos coeperunt istis partibus danubii diversas regiones habitare. Sed nunc qualiter *huni* inde expulsi sunt, et Sclavi inhabitare coeperunt, et illa pars Pannoniae ad dioecesin Juvavensem conversa est, edicendum putamus.

---

1) Cod. S. 79 duplicerum.

Igitur *Karolus imperator* anno nativitatis domini DCC.XC.VI. *aericum* comitem destinavit et cum eo immensam multitudinem, *hunos* exterminare. Qui minime resistentes reddiderunt se per praefatum comitem Karolo imperatori. Eodem igitur anno misit Karolus *pippinum* filium suum in huniam cum exercitu multo, qui perveniens usque ad celebrem eorum locum qui dicitur *rinch*, ubi iterum omnes eorum principes se reddiderunt pippino. Qui inde revertens partem Pannoniae circa lacum *pellissa* inferioris, ultra[1]) fluvium qui dicitur *hrapa*, et sic usque ad *dravum* fluvium et eo usque ubi dravus fluit in danubium, prout potestatem habuit, praenominavit cum doctrina et ecclesiastico officio procurare populum qui remansit de *hunis* in *sclavis* in illis partibus, *arnoni* Juvavensium episcopo usque ad praesentiam genitoris sui, Karoli imperatoris. Postmodum ergo anno DCCC.III. Karolus imperator bawariam intravit, et in mense Octobrio Salzpurc venit. Et *praefatam concessionem filii sui iterans* potestative multis astantibus fidelibus suis affirmavit, et in aevum inconvulsam fieri concessit.

Simili modo etiam *Arn* episcopus, successor Virgilii, sedis Juvavensis deinceps curam gessit pastoralem, undique ordinans presbyteros et mittens in *Sclaviniam* in partes videlicet *quarantanas* atque *inferioris Pannoniae* illis ducibus atque comitibus, sicut pridem Virgilius fecit. Quorum unus *Ingo* vocabatur, multum carus populis et amabilis propter suam prudentiam; cui tam obediens fuit omnis populus, ut si cuiquam vel charta sine litteris ab eo directa fuit, nullus ausus est negligere suum praeceptum. Qui etiam mirabiliter fecit.

Vere servos credentes secum vocavit ad mensam, et qui eorum dominabantur infideles foris quasi canes sedere fecit ponendo ante illos panem et carnes et fusca vasa cum vino, ut

[1]) Nota *ultra* fl. hrapa. Ergo et hinc liquet, perperam lacum *pelissa* haberi a quibusdam pro recentius nato *Neusiedler See*. Auctor noster *Blatensem* intelligit.

sic sumerent victus: servis autem staupis deauratis propinare jussit. Tunc interrogantes primi de foris dixerunt: cur facis nobis sic? At ille: Non estis digni, non ablutis corporibus cum sacro fonte renatis communicare, sed foris domum ut canes sumere victus. Hoc facto fide sancta instructi certatim cucurrerunt baptizari. Et sic deinceps religio christiana succrevit[1]).

Interim contigit, anno videlicet nativitatis domini DCC.XC. VIII. *arnonem* jam *archiepiscopum* a Leone papa accepto pallio remeando de Roma venisse ultra *padum* eique obviasse *missum* Karoli cum epistola sua, *mandans illo*[2]) *ipso itinere in partes sclavorum ire* et exquirere voluntatem populi illius et praedicare ibi verbum dei. Sed quia hoc facere nequivit, antequam responsum referret suae legationis, festine perrexit ad imperatorem, et retulit ei quidquid per eum domnus Leo papa mandavit. Post expletam legationem *ipse imperator praecepit arnoni archiepiscopo pergere in partes Sclavorum et providere omnem illam regionem, et ecclesiasticum officium more episcopali colere,* populosque in fide et christianitate praedicando confortare. Sicut ille praecepit, fecit illuc veniendo; consecravit ecclesias, ordinavit presbyteros, populumque praedicando docuit. Et inde rediens nunciavit imperatori quod magna utilitas ibi potuisset effici si quis inde habuisset certamen[3]). Tunc interrogavit illum imperator, si aliquem habuisset ecclesiasticum virum, qui ibi lucrum potuisset agere deo. Et ille dixit se habere talem, qui deo placuisset et illi populo pastor fieri potuisset. Tunc jussu imperatoris ordinatus est *Theodericus* episcopus ab Arnone archiepiscopo Juvavensium; quem ipse arno et Geroldus comes perducentes in sclaviniam dederunt in manus principum, commendantes illi episcopo regionem *carantanorum et confines* eorum

---

1) Cod. S. 79, sec. XIII: *crevit.* Non male.
2) Codd. plerique: *illi.*
3) i. e. hujus rei diligentem curam. V. Cangii Glossarium. Idem quod *Arno*, sensit et *Johannes* VIII. papa.

occidentali[1]) parte dravi fluminis, usque dum dravus fluit in amnem danubii, ut potestative populum regeret sua praedicatione et evangelica doctrina doceret servire deo, et ut ecclesias constructas dedicasset, presbyteros ordinando constituisset, totumque ecclesiasticum officium in illis partibus, prout canonicus ordo exposcit perficeret, dominationem et subjectionem habens juvavensium rectorum; sicut ille fecit quamdiu vixit.

Post diem vero transitus de hoc seculo Arnonis archiepiscopi, anno nativitatis domini DCCC XX.I. *adalrammus* piissimus doctor sedem juvavensem suscepit regendam; qui inter cetera beneficiorum opera finito cursu *Theoderici* episcopi, prout arno archiepiscopus antea *Theoderico* episcopo sclavos commisit, ita et ipse *ottonem* constituit episcopum. Ipse enim Adalrammus anno nativitatis Christi DCCC XX.III. pallium accepit ab *Eugenio* papa rexitque gregem sibi commissum XV annos: eoque superna clementia vocante a nexibus corporis absoluto *Liuprammus* venerabilis praedictae sedis pontificatum accepit pastor, quem Gregorius pallio honoravit DCCC.XXX VI. qui innumerabilibus Deo placitis operibus peractis sydereas conscendit sedes anno nativitatis Christi DCCC.L.VIII. Cui successor quem ipse nutrivit *Adalwinus* venerabilis praesul pallio honoratus a Nicolao papa ad praesens *enitet* tempus, cum omni regens diligentia divinitus sibi gregem commissum Quorum temporibus, *Liuprammi* videlicet et *Adalwini* archiepiscoporum, *Osbaldus*[2])

---

[1]) Hanc *occidentalem* partem intelligimus cum doctissimo Consiliario aulico Th. *Dolliner* Dravi *superioris* per Carinthiam et Styriam et Croatiae hodiernae partem excepta hodierna Slavonia, quae Bulgarorum erat. Nisi plane malis *occidentalem* Dravi partem negligentius dictam pro *aquilonari*, quam A. 810 Carolus M. adjudicavit Salisburgensibus, *australi* Aquilejensibus relicta.

[2]) Hinc frequens per Carinthiam et Carniolam *Osbaldi* nomen. Ad hunc „*Osbaldum* Chorepiscopum Quadrantinum“ exstant binae in Corpore Juris Canonici Nicolai papae decretales (dist. 50, cap. 6 et 39), unde videas, maluisse illum papae proponere dubia, quam suo metropolitae. Hinc deinceps plerumque maluerint „in nomine domini *per semetipsos* regere gentem illam“ Salisburgenses.

episcopus Sclavorum *regebat* gentem prout jam dicti episcopi fecerunt subjecti episcopis juvavensium, et *adhuc* ipse Adalwinus archiepiscopus per semetipsum regere *studet* illam gentem in nomine domini, sicut jam multis in illis regionibus *claret* locis.

Enumeratis itaque episcopis Juvavensium conamur prout veracius in chronicis imperatorum et regum francorum et bawariorum scriptum reperimus, scire volentibus manifestare. Postquam ergo Karolus imperator hunis rejectis episcopatus dignitatem Juvavensis ecclesiae rectori commendavit, arnon videlicet archiepiscopo et suis successoribus tenendi perpetualiter atque regendi perdonavit, coeperunt populi sive *sclavi* vel *bawarii* inhabitare terram, unde illi expulsi sunt *huni*, et multiplicari. Tunc primus ab imperatore constitutus est *confinii comes goterammus*, secundus *werinharius*, IIIus *albricus*, IVus *gotefridus*, Vus *geroldus*[1]). Interim vero, dum praedicti *comites* orientalem procurabant plagam, aliqui duces habitaverunt in illis partibus ad jam dictam sedem pertinentibus, qui *comitibus* praefatis subditi fuerunt ad *servitium imperatoris;* quorum nomina sunt *privvizlauga, cemicas, zloimar, etgar*[2]) Post istos vero duces bawarii coeperunt praedictam terram dato regum habere in *comitatum* . . N.[3]) *Helmvvinus, albgarius,* et *pabo.* His ita peractis *ratbodus* suscepit defensionem termini.

In cujus spacio temporis quidam *priwina* exulatus a *moimaro* duce *maravorum* supra danubium venit ud *ratbodum,*

[1]) Nos cum aliis sic intelligimus, hanc „maximam" provinciam a Carolo M. in quinque *marcas* fuisse divisam, singulis praefecto comite, *primae* Goterammo, *secundae* Werinhario, *tertiae* Albrico, *quartae* Gotefrido, *quintae* demum Geroldo.

[2]) Praeter hos quattuor posterioresque Nostri Ratimarum, Privinam, et Hezilonem, ex *Eginhardo* aliisque novimus Brazlavonem et Ljudevitum, quorum ultro citroque penitiorem historiam perquirendam relinquimus Dalmatis et Croatis, Lucii et Kercselicsii successoribus.

[3]) Lege: *nomine;*

qui statim illum praesentavit domno nostro regi Hludvico. Et suo jussu fide instructus baptizatus est in ecclesia S. Martini loco *treisma* nuncupato, curte videlicet pertinenti ad sedem juvavensem. Qui et postea ratbodo commissus aliquot cum illo fuit tempus. Interim exorta est inter illos aliqua [1]) dissensio; quam Privina timens fugam iniit in regionem *Wulgariam* cum suis et *chozil filius ejus* cum eo. Et non multo post de Wulgariis *Ratimari* ducis adiit regionem. Illoque tempore Hludovicus rex Bawariorum misit Ratbodum cum exercitu multo ad exterminandum Ratimarum ducem; qui diffidens se defendi posse, in fugam conversus est cum suis qui caedem evaserunt [2]). Et praedictus *Privvinus* substixit, et cum suis pertransivit fluvium *Sawa*, ibique susceptus a *Salachone* [3]) comite pacificatus est cum Ratbodo.

Aliqua vero *interim* occasione percepta rogantibus praedicti regis fidelibus praestitit [4]) rex *Privinae* aliquam inferioris Pannoniae in beneficium partem circa fluvium qui dicitur *Sala*. Tunc coepit ibi ille habitare et munimen aedificare in quodam nemore et *palude Salae* [5]) fluminis, et circumquaque populos congregare ac multum ampliari in terra illa: cui

---

[1]) Sic omnes codd. Oportet ergo male legisse „*antiqua*" editorem Juvaviae.

[2]) Hunc *Ratimarum* ducem, praeter Nostrum nemini nominatum, praeclare illustravit Th. *Dolliner* in laudata dissertatione p. 64, habens illum pro Croatarum Duce *Crasimere*, filio Terpimeris, quo regnante *Martinus* ille podagricus e Francia Croatas in fide confortabat. Cf. nos supra p. XXXI. Clara hinc patescit Privinae fuga duplex, et reditus.

[3]) Sic codd. omnes. Male legerit „Juvaviae" auctor: *Saladione.*

[4]) Sic codd. S. 414 sec. XII. et S. 76 sec. XIV. At Caes. vetustiss. hist. eccl. 148, caret hoc folio: alter vero 73 sec. XIII. habet *Sana.*

[5]) Sic disertim codd. supradicti. Vides *pallu sellede* natum esse e praepostere collocato *de*, quod prior codex per correctionem habuerit *superne* aut in *margine*, utpote spectans ad *palu-de*. Similis error e male intellecta glossa natus est in *Jordanis* civitate *Novi et Sclavinorumunense* pro civitate *Novidunense*, cui voci curiosus quidam superscripserat glossam *Sclavinorum.*

quondam *Adalrammus* archiepiscopus ultra danubium in sua proprietate loco vocato *nitrava* consecravit ecclesiam. Sed postquam praefatum munimentum aedificavit, construxit infra [1]) primitus ecclesiam, quam *Liuprammus* archiepiscopus, cum in illa regione ministerium sacerdotale potestative exercuit, in illud veniens castrum in honore s. Dei genitricis Mariae consecravit anno videlicet DCCCL. Ibi fuerunt praesentes *chezil*, *unzhat*, *chotemir*, *livvtemir*, *zcurben*, *siliz*, *wulkina*, *witemir*, *trebiz*, *brisnuz*, *zwemin*, *zeska*, *crimisin*, *govmer*, *zistilo*, *amelrich*, *altwart*, *wellehelm*, *fridepercht*, *serot*, *cunther*, *arfrit*, *nidrid*, *isanpero*, *rato*, *deoterih* item *deoterih*, *madalpercht*, *engelhadt*, *waltker*, *deobald*. Ipsi viderunt et audiverunt complacitationem illo die inter *Liuprammum* et *Privinam*, quando ille dedicata est ecclesia, id est IX. Kal. Febr. Tunc dedit Privvina presbyterum suum, nomine Dominicum, in manus et potestatem Liuprammi archiepiscopi, et Livvprammus illi presbytero licentiam concessit in sua dioecesi missam canendi; commendans illi ecclesiam illam et populum procurandum sicut ordo presbyteratus exposcit. Indeque rediens idem pontifex, et cum eo *Hezhil*, consecravit ecclesiam *Sandrati* [2]) presbyteri, ad quam *Hezil* territorium et silvam ac prata in praesentia praefatorum virorum tradidit et circumduxit in ipsum terminum. Tunc quoque ad *ecclesiam Erinperti* presbyteri, quam memoratus praesul consecravit, tradidit *Hezil*, sicut *Engildeo* et filii ejus duo, et Erenpercht presbyter, habuerunt, et circumduxit praefatos viros in ipsum terminum. Transactis namque fere duorum aut trium annorum [3]) spatiis ad *Salapiugin*

---

[1]) Sic omnes codd. sensu infimae latinitatis pro: *intra?* Vide Cangium.

[2]) Cod. 148: *sandiati.*

[3]) Cod. 148: trium spatii *r*annorum. Hinc vides ipsum nostrum antiquissimum codicem apographum esse, non autographum; librarius literam post τὸ spatii credebat esse *r*.

consecravit in honore S. Hrodberti ecclesiam, quam *privvina* cum omni superposito tradidit deo et S. Petro atque S. Hrodberto in perpetuum usum fructuarium viris dei Salzburgensibus habendi. Postmodum vero roganti *Privvino* misit Liuprammus, archiepiscopus magistros de Salzburch muratores et pictores fabros et lignarios, qui infra *civitatem* Privinae honorabilem ecclesiam construxerunt, quam ipse Liuprammus aedificari coepit, officium ecclesiasticum ibidem colere peregit. In qua ecclesia *Adrianus martyr* humatus pausat. Item in eadem civitate ecclesia S. Johannis Baptistae constat dedicata, et foris civitatem ad dudleipin, ad ussitin, ad businiza, ad bettoviam, ad stepili perc, ad lindolueschirichun, ad keisi, ad uveidhereschirichun, ad isangrimeschirichun, ad beatuseschirichun, ad quinque basilicas temporibus Liuprammi dedicatae sunt ecclesiae. Et ad otachareschirichun, et ad palmunteschirichun *ceterisque locis* ubi *privvina* et sui voluerunt populi. Quae omnes temporibus *privvinae* constructae sunt et consecratae a praesulibus Juvavensibus.

Pervenit igitur ad notitiam *Ludovici* piissimi Regis, quod *privvina* piissimus fuit ac benivolus erga dei servitium et suum; fidelibus suis quibusdam saepius ammonentibus concessit illi in proprium [1]) totum, quod prius habuit in beneficium, exceptis illis rebus, quae ad episcopatum Juvavensis ecclesiae viderentur pertinere, scilicet ad S. Petrum principem apostolorum et beatissimum Hrodbertum ubi ipse corpore requiescit. Ubi tunc ad praesens [2]) rector venerabilis Liuprammus archiepiscopus praeesse dinoscitur. Ea ratione *diffinivit domnus senior noster rex* easdem res, quae tunc ad ipsum episcopum

---

[1]) Sic codd. omnes. Perperam ergo resolvit Juvaviae auctor compendium τοῦ *proprium*, in τὸ: *perpetuum*.

[2]) Vides hinc, Salisburgensem nostrum e schedis Liuprammi aequalibus congessisse hanc diatribae suae partem.

in ipsis locis conquaesitae sunt, et quae inantea deo propitio augeri possunt, ut sine ullius hominis contradictione et judiciaria consignatione illibate ad ipsa loca supra dictorum perpetualiter valeant perseverare. Isti fiebant praesentes: N. *liuphrammus* archiepiscopus, *erchanbertus* ep., *erchanfridus* ep., *hartwigus* ep., Karolomannus. hludovicus. ernust. ratpot. werinheri. pabo. fritilo. tacholf. deotrih. vuaninc. gerolt. liutolt. deotheri. wuolfregi. Jezo. egilolf. puopo. adalperht. megingoz. Item adalperht. odalrih. peringer. managolt. Actum loco publice in reganespurc. Anno domini DCCC°.XL°.VIIII°. Indictione XI, sub die IIII idus octobris [1]).

Quamdiu enim ille vixit, nihil minuit rerum ecclesiasticarum nec subtraxit de potestate praedictae sedis, sed ammonente archiepiscopo, prout valuit, augere studuit; quia ad augmentum servitii dei primitus post obitum *Dominici* presbyteri, *Svvarnagal* presbyter ac praeclarus doctor illuc missus est, cum diaconis et clericis. Post illum vero *Altfridum* presbyterum et magistrum cujusque artis Liuprammus illuc direxit; quem Adalwinus successor Liuprammi archipresbyterum ibi constituit, commendans illi claves ecclesiae, curamque post illum totius populi gerendam. Similiter, eo defuncto, *rihbaldum* constituit archipresbyterum. Qui multum tempore ibi commoratus est, exercens suum potestative officium, sicut illi *licuit* [2]) archiepiscopus suus. — *usque dum quidam graecus, methodius nomine, noviter inventis sclavinis litteris, linguam latinam doctrinamque romanam atque literas auctorales latinas philosophice superducens, vilescere fecit cuncto populo ex parte* [3])

[1]) Sic correcto e nostris codd. anno 849 pro 869 bene quadrant omnia.

[2]) Sic nostri omnes, praeter S. 79, sec. XIII–XIV., ex quo Juvavia habet: *injunxit*.

[3]) Bene interpretatus est summus Dobrovius: *ex parte* sc. Sclavorum; nam „Bawariorum" quidem, qui Nostro auctore „cum Slavis inhabitabant has terras," quorumque *bavarica* ecclesiarum nomina ad *Isangrimeschirichun* et similium satis indicant parochias, vix quidquam intererat, sive latine sive slavinice sacra fierent. At intererat Salisburgensium ne latius serperet exemplum.

missas et evangelia ecclesiasticumque officium illorum, qui hoc latine celebraverunt. Quod ille ferre non valens sedem repetivit Juvavensem

Anno igitur DCCC.LXV. [1]) venerabilis archiepiscopus Juvavensium Adalwinus nativitatem Christi celebravit in *castro Hezilonis*, noviter *Moseburch* vocato, quod illi successit moriente patre suo *privvino* quem *Maravi* occiderunt; illo quoque die ibi officium celebravit ecclesiasticum. Sequentique die in proprietate *Wittimaris* dedicavit ecclesiam in honore S. Stephani protomartyris. Die vero Kal. Jan. ad *ortahu* consecravit ecclesiam in honore S. Michaelis archangeli in proprietate Hezilonis. Idem eodem anno *ad weride* in honore S. Pauli apostoli id. Nov. dedicavit ecclesiam. Item in eodem anno XIX. Kal. Febr. ad *Spizzun* in honore S. Margarethae virginis ecclesiam dedicavit. Ad *Termperch* dedicavit ecclesiam in honore S. Laurentii. Ad *Fiskere* eodem anno dedicavit ecclesiam. Et singulis proprium dedit presbyterum ecclesiis. Sequenti quoque tempore veniens iterum in illam partem causa confirmationis et praedicationis, contigit, illum venire in locum, qui dicitur *cella,* proprium [2]) videlicet unzatonis, ibique apta fuit ecclesia consecrandi, quam dedicavit in honore S. Petri principis apostolorum, constituitque ibi proprium presbyterum. Ecclesiam *Stradachi* dedicavit in honore S. Stephani. Iterum in weride ecclesia dedicata floruit in honore Petri principis apostolorum Postea vero tres ecclesias consecravit, unam ad *quartinacha* in honore S. Johannis evangelistae; alteram ad *Muzziliches* chirichun, tertiam ad *ablanzà;* quibus constituit proprios sacerdotes [3]).

---

[1]) Sic codd. nostri vetustissimi ambo. Rectissime; nam A. 875 jam dudum erat mortuus Adalwinus.

[2]) Sic. codd. omnes. Auctor Juvaviac male legit solitum compendium τοῦ proprium; itemque male *mizatonis* pro *unzatonis,* cujum nomen superius recte legerat.

[3]) Cod. 148 in margine inferiori habet ab eadem manu notatum numerum ecclesiarum a Salzburgensi Archiepiscopo Adalwino dedicatarum, sic: „*Est summa ecclesiarum* XXX.II. *et amplius.*“

A tempore igitur, quo dato et praecepto domni Karuli Imperatoris orientalis Pannoniae populus a Juvavensibus regi coepit praesulibus, usque in *praesens tempus* sunt anni LXXV [1]), quod nullus episcopus alicubi veniens potestatem habuit ecclesiasticam in illo confinio nisi Salzburgenses rectores: neque presbyter aliunde veniens plus tribus mensibus ibi ausus est colere officium, priusquam suam dimissoriam episcopo praesentaverit epistolam. Hoc enim ibi observatum fuit, *usque dum nova orta est doctrina Methodii philosophi.*"

[1]) Sic retinuimus e cod. S. 79, quamquam codd. sec. XII. ambo habeant: L.XXX.V. quod non quadrat cum Adalwini tempore vita functi die 21. Apr. anni 873. Quamquam nil impedit, imo quod supra vidisti de Liuprammi *tempore* aeque *praesente*, invitat credere, Nostrum sive 873, sive etiam 883, utcunque fuerit, *aequalem Methodii*, quidni vel ipsum Richbaldum, diversas hujus negotii schedas obiter quidem disposuisse, quin tamen suam compilationem denuo examinaverit diligentius.

IIII.

Epistolae Joannis Papae VIII. genuinae.

1.

Joannes P. VIII. Karolomanno regi Methodium, ordinatum episcopum Pannoniensium, commendat a. 875.

„Reddito ac restituto nobis Pannoniensium episcopatu, liceat fratri nostro *Methodio,* qui illic a sede apostolica ordinatus est, secundum priscam consuetudinem libere, quae sunt episcopi, gerere."

(A. *Boczek* Codex diplom. et epistol. Moraviae. Olomucii 1836. I. pag. 36. — *Erben* Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pragae 1855. I. pag. 16).

2.

Joannes P. VIII. Chocili comiti de non dimittendis uxoribus scribit. E concilio III apud Ravennam a. 877.

Joannes VIII. papa Cozili comiti de his, qui uxores suas dimiserint, vel ad alias, illis viventibus, migraverint. — „Porro eos, qui uxores suas dimiserint, vel illis ad alias viventibus migraverint nupcias, tam diu cum consentaneis eorum excommunicamus, quousque posterioribus remotis priores penitendo receperint. Sicut enim nupciae a Deo, ita divortium a diabolo est, teste S. Augustino, repertum. Praecipue cum haec pessima consuetudo ex paganorum more remanserit, quorum in talibus non alius, nisi ipse diabolus erat magister et auctor."

(*Boczek* l. c. p. 36. s. — *Erben* l. c. p. 15).

3.

Joannes P. VIII. Methodium, archiepiscopum Pannoniensem (Moraviensem) ad reddendam doctrinae suae rationem et ritus Slavici in Moraviam inducti Romam evocat. 18 Kalend Julii, 879.

Joannes episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo *Methodio* archiepiscopo Pannoniensis ecclesie. — Predicationis tue doctrinis populum domini tibi quasi spiritali pastori comissum, salvare instruereque cum debeas, audivimus, quod non ea, que sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit, et cottidie predicat, tu docendo doceas, et ipsum populum in errore(m) mittas. Unde his apostolatus nostri litteris tibi iubemus, ut, omni occasione postposita, ad nos de presenti venire procures, ut ex ore tuo audiamus, et cognoscamus, utrum sic teneas, et sic predices, sicut verbis, ac litteris te sancte Romane ecclesie credere promisisti, aut non, veraciter cognoscamus doctrinam tuam. Audimus et iam, quod missas cantes in barbara, hoc est in sclavina lingua. Unde iam litteris nostris, per Paulum episcopum Anconitanum tibi directis prohibuimus, ne in ea lingua sacra missarum solempnia celebrares, sed vel in latina, vel greca lingua, sicut ecclesia Dei toto terrarum orbe diffusa, et in omnibus gentibus dilatata cantat; Predicare vero, aut sermonem in populo facere tibi licet, quum psalmista omnes commonet Deum gentes laudare, et apostolus omnis inquit lingua confiteatur quia Jhesus in gloria est Dei Patris. — Data XVIII. Kalendas Julii, Indictione XII.

(*Boczek* p. 39. s. ad exemplum ex Regestis pontificiis, cui per M. *Marini*, Tabulariorum Praefectum, fides facta. — *Erben*, 1. c. p. 17 exhibet hanc epistolam, prout ipsam *Palacky* in Tabulariis Vaticanis descripsit sub d. XIIII. Kal. Jul.)

4.

Joannes P. VIII. Swatopluk, ducem Moraviae, ad fidem hortatur, miraturque, Methodium archiepiscopum aliter, quam sit professus, docere, ac ideo illum Romam esse vocatum insinuat, 18. *Kalend. Julii,* 879.

Joannes episcopus, servus servorum Dei, Zuventapu de Maravna. Scire vos volumus, quia nos, qui per Dei gratiam beäti petri Apostolorum principis vicem tenemus, pio amore vos quasi karissimos filios amplectamur, et paterna dilectione amamus, nostrisque assiduis precibus vos omnes Jhesu Christo Domino commendamus orantes semper pro vobis, ut Deus omnipotens, qui corda vestra inluminavit, et ad viam veritatis perduxit, in bonis operibus confirmet, et usque ad finem in recta fide, bonaque actione decoratos vos atque incolumes dignetur perducere. Quod autem, sicut Johanne presbitero vestro, quem nobis misistis, referente didicimus, in recta fide dubitetis. Monemus, dilectionem vestram, ut sic teneatis, sic credatis, sicut Sancta Romana Ecclesia ab ipso Apostolorum principe didicit, tenuit, et usque ad finem seculi tenebit. Atque per totum mundum cottidie sancte fidei verba, rectaque predicationis semina mittit. Et sicut antecessores nostros, sanctos videlicet Sedis Apostolice Presules parentes vestros ab initio docuisse cognoscitis. Si autem aliquis vobis, vel Episcopus vester, vel quilibet sacerdos aliter adnunctiare, aut predicare presumpserit, zelo Dei accensi uno animo, unaque voluntate doctrinam falsam abiicite, stantes, et tenentes traditionem Sedis Apostolice. Quia vero audivimus, quia Methodius vester archiepiscopus ab antecessore nostro Adriano scilicet papa ordinatus, vobisque directus, aliter doceat, quam coram Sede Apostolica se credere et verbis et litteris professus est, valde miramur. Tamen propter hoc direximus illi, ut absque omni

occasione ad nos venire procuret, quatenus ex ore eius audiamus, utrum sic teneat et credat, sicut promisit, aut non. Data XVIII. Kalendas Julii, Indictione XII.

(*Boczek* l. c. pag. 40. s. — *Erben* l. c. p. 16. s. sub dc. XIIII. Kal. Jul.)

5.

Joannes P. VIII ad Swatopluk comitem. Gratulatur de ejus et subditorum illius observantia erga sedem apostolicam, recipit eos in fidem suam, ostendit Methodium archiepiscopum orthodoxam fidem fuisse professum, cujus jura confirmat eumque ad eos regendos remittit. Nitriensis ecclesiae episcopum (Wichinum) consecratum significat, et alium ad se vult mittit, quem alteri ecclesiae praeficiat. Jubet omnes ipsi archiepiscopo Methodio obedire: concedit ut divina officia sclavinica lingua recitari possint, dummodo evangelium honorificentiae causa latine prius recitetur. Mense Junio, 880.

Dilecto filio Sfentopulcho glorioso comiti. Industriae tuae notum esse volumus, quoniam confratre nostro Methodio reverentissimo archiepiscopo sanctae ecclesiae Marabensis, una cum Semisisno, fideli tuo, ad limina SS. apostolorum Petri et Pauli, nostramque pontificalem praesentiam veniente, atque sermone lucifluo referente, didicimus tuae devotionis sinceritatem et totius populi tui desiderium, quod circa sedem apostolicam et nostram paternitatem habetis. Nam, divina gratia inspirante, contemptis aliis seculi hujus principibus beatum Petrum apostolici ordinis principem vicariumque illius habere patronum et in omnibus adjutorem ac defensorem pariter cum nobilibus viris fidelibus tuis et cum omni populo terrae tuae amore fidelissimo elegisti; et usque ad finem, sub ipsius et vicarii ejus defensione colla summittens, pio affectu cupis, auxiliante Domino, utpote filius devotissimus, permanere. Pro qua scilicet tanta fide ac devotione tua et populi tui apostolatus nostri

ulnis extensis te quasi unicum filium amore ingenti amplectimur; et cum omnibus fidelibus tuis paternitatis nostrae gremio, veluti oves Domini nobis commissas, recipimus, vitaeque pabulo clementer nutrire optamus atque nostris assiduis precibus omnipotenti te Domino commendare studemus: quatenus sanctorum apostolorum suffragantibus meritis, et in hoc seculo adversa omnia superare, et in coelesti postmodum regione, cum Christo Deo nostro valeas triumphare. Igitur hunc Methodium, venerabilem archiepiscopum vestrum, interrogavimus coram positis fratribus nostris episcopis, si orthodoxae fidei symbolum ita crederet, et inter sacra missarum sollempnia caneret, sicuti S. Romanam ecclesiam tenere, et in sanctis sex universalibus synodis, a sanctis patribus, secundum evangelicam Christi Dei nostri auctoritatem, promulgatum atque traditum constat. Ille autem professus est, se juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, sicuti sancta Romana ecclesia docet, et a patribus traditum est, tenere et psallere. Nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus [1]) orthodoxum et proficuum esse reperientes, vobis iterum ad regendam commissam sibi ecclesiam dei remisimus, quem veluti pastorem proprium ut digno honore et reverentia, laetaque mente recipiatis jubemus, quia nostrae apostolicae auctoritatis praecepto ejus archiepiscopatus ei privilegium confirmavimus, et in perpetuum, Deo juvante, firmum manere statuimus; sicuti antecessorum nostrorum auctoritate omnium ecclesiarum dei jura et privilegia statuta et firmata consistunt, ita sane, ut juxta canonicam traditionem omnium negotiorum ecclesiasticorum curam habeat ipse et ea, velut Deo contemplante, dispenset. Nam populus Domini illi commissus est et pro animabus eorum hic redditurus erit rationem. Ipsum quoque presbiterum,

---

[1]) F. Palacky censet, legendum esse: *veritatibus*. Literarische Reise nach Italien. Prag 1838. S. 15.

nomine Vichinum, quem nobis direxisti, electum episcopum consecravimus sanctae ecclesiae Nitrensis; quem suo archiepiscopo in omnibus obedientem, sicuti sancti canones docent, esse jubemus, et volumus, ut pariter cum ipsius archiepiscopi consensu et providentia et alterum nobis apto tempore utilem presbiterum vel diaconum dirigas, quem similiter in alia ecclesia, in qua episcopalem curam noveris esse necessariam, ordinemus episcopum; ut cum his duobus a nobis ordinatis episcopis praefatus archiepiscopus vester, juxta decretum apostolicum, per alia loca, in quibus episcopi honorifice debent et possunt exsistere, postmodum valeat ordinare. Presbiteros vero, diacones, seu cujuscunque ordinis clericos, sive Sclavos, sive cujuslibet gentis, qui intra provinciae tuae fines consistunt, praecipimus esse subjectos et obedientes in omnibus jam dicto confratri nostro, archiepiscopo vestro, ut nihil omnino praeter ejus conscientiam agant. Quod si contumaces et inobedientes exsistentes scandalum aliquod aut schisma facere praesumpserint, et post primam et secundam admonitionem se minime correxerint, quasi zizaniorum seminatores ab ecclesiis et finibus vestris auctoritate nostra precipimus esse procul abiiciendos, secundum auctoritatem capitulorum que illi dedimus et vobis direximus. Litteras denique sclaviniscas a Costantino quondam philosopho repertas, quibus deo laudes debite resonent, jure laudamus; et in eadem lingua Christi domini nostri preconia et opera enarrentur jubemus. Neque enim tribus tantum sed omnibus linguis dominum laudare auctoritate sacra monemur, que precipit dicens: *Laudate dominum omnes gentes et collaudate eum omnes populi.* Et apostoli repleti Spiritu sancto locuti sunt omnibus linguis magnalia dei. Hinc et Paulus coelestis quoque tuba insonat monens: *Omnis lingua confiteatur, quia dominus noster Jesus Christus in gloria est Dei Patris.* De quibus etiam linguis in prima ad Corinthios epistola satis et manifeste nos admonet, quatenus linguis loquentes

ecclesiam dei edificemus. Nec sanae fidei vel doctrinae aliquid obstat sive missas in eadem sclavinica lingua canere, sive sacrum evangelium vel lectiones divinas novi et veteris testamenti bene translatas et interpretatas legere aut alia horarum officia omnia psallere: quoniam qui fecit tres linguas principales, hebream scilicet, grecam et latinam, ipse creavit et alias omnes ad laudem et gloriam suam. Jubemus tamen, ut in omnibus ecclesiis terrae vestrae propter majorem honorificentiam evangelium latine legatur et postmodum sclavinica lingua translatum in auribus populi, latina verba non intelligentis, adnuncietur, sicut in quibusdam ecclesiis fieri videtur. Et si tibi et judicibus tuis placet, missas latina lingua magis audire, precipimus, ut latine missarum tibi sollemnia celebrentur. Data mense Junio, indictione XIII.

(*Erben* Regesta Bohemiae ed. c. p. 17. s. — *Harduin* Acta Concil. Tom. VI. P. I. Edit. Paris. 1714. col. 85. ss.)

6.

Joannes P. VIII Methodium, archiepiscopum Moraviensem, a fidei orthodoxae cultu ejusque propagandae studio laudat, et de malis, quae perpessus est, humanissime solatur. X. Kal. Aprilis, 881.

Joannes episcopus, servus servorum Dei. Methodio archiepiscopo pro fide. Pastoralis sollicitudinis tue curam, quam in lucrandis animabus fidelium Domino Deo nostro exhibes, approbantes, et orthodoxe fidei te cultorem strenuum existere contemplantes, nimis in eodem Domino iocundamur, et ei immensas laudes, et gratias agere non cessamus, qui te magis ac magis in suis mandatis accendat, et ad sancte sue Ecclesie profectum ab omnibus adversitatibus clementer eripiat. Verum auditis per tuas litteras variis casibus, vel eventibus tuis, quanta compassione tibi condoluerimus ex hoc advertere poteris, in quo te coram nobis positum sancte Romane Ecclesie doc-

trinam juxta sanctorum patrum traditionem sequi debere monuimus, et tam simbolum, quam rectam fidem a te docendam, et predicandam subdimus [1]), nostrisque apostolicis litteris glorioso Principi Sphentopulcho quas ei asseris fuisse delatas, hoc ipsum significavimus, et neque alie littere nostre ad eum directe sunt, neque Episcopo illi palam, vel secreto aliud faciendum iniunximus, et aliud a te peragendum decrevimus. Quanto minus credendum est, ut sacramentum ab eodem Episcopo exhigeremus, quem saltem levi sermone super hoc negotio allocuti non fuimus. Ideoque cesset ista dubietas, et Deo cooperante, sicut evangelica, et apostolica se habet doctrina, orthodoxe fidei cultum fidelibus cunctis inculca, ut de labore tui certaminis Domino Jhesu Christo fructum afferas abundantem, et gratia eius remuneratus mercedem recipias competentem. Ceterum de aliis temptationibus, quas diverso modo perpessus es, noli tristari, quin potius hoc secundum Apostolum omne gaudium prorsus exhistima, quia si Deus pro te, nemo esse poterit contra te, tamen cum, Deo duce, reversus fueris, quicquid inhormiter adversum te est commissum, quicquid iam dictis epistolis [2]) contra suum ministerium in te exercuit, utramque audientiam coram nobis discussam, adiuvante Domino, legitimo fini trademus, et illius pertinaciam iudicii nostri sententia corripere non omittemus. Data X. Kalend. Aprilis, Indictione XIII.

(*Boczek* l. c. pag. 44. s. — *Erben* Regesta Bohemiae I. 18. s.)

---

[1]) *Assemani* (Kalendaria Ecclesiae univ. III. Romae 1755. p. 159. legit: subdidimus. [2]) F. Palacky et ante ipsum jam *Assemani* l. c. censet legendum esse: *dictus episcopus*. l. c.

V.

Epistola Stephani P. V. ad Swatopluk Moraviae Principem spuria.

EPISTOLA. STEPHANI. PAPE. AD. ZVENTOPOLCVM. REGEM.

Stephanus episcopus, seruus seruorum dei, Zuentopolco regi Sclauorum. Quia te zelo fidei sanctorum apostolorum principi Petro uidelicet regni celestis clauigero, omni deuocione deuouisti, eiu'que uicarium pre cunctis hujus· flucti uagi seculi principibus principalem patronum elegisti, eiusque te cum primatibus ac reliquo terre populo tuicioni pariter commisisti: continuis precibus deum bonorum omnium largitorem exoramus, ut ipsius muniaris suffragio, in cuius manu sunt omnia iura regnorum quatenus eius uallatus auxilio et interuencionibus apostolorum principum Petri et Pauli et adiabolicis muniaris insidiis, et corporali sospitate laeteris, ut anima et corpore tutus abeterno iudice bonis operibus decoratus, perpetua felicitate doneris. Nos eciam qui eius uicariacione fungimur, debitam solicitudinem prote gerentes, inquocumque indigueris negocio, inhis que ad salutem tuam pertinent deo auxiliante protectorem inuenies inomnibus. Quem obfidei didignitatem cum omnibus tuis fidelibus, nulla terrarum obsistente inter capedine, spiritualibus ulnis quasi presentem amplectimur amore ut spiritualem filium. Igitur quia orthodoxe fidei anhelare te studio audiuimus, et certo indicio exhoc agnoscimus, quod admatrem tuam sanctam uidelicet romanam aecclesiam recurrere uoluisti, quae capud est omnium aecclerum collato sibi priuilegio inbeato Petro principe apostolorum, cui suas oues uerus pastor commisit dicens: Tu es Petrus et

super hanc petram edificabo aecclesiam, et porte inferi non preualebunt aduersus eam — portas inferi, ora othodoxam fidem blasfemancium appellans; que auctore Christo omnes hereses destruxit, et uacillantes omnes infide solidauit creatoris sui munita auxilio, dicente domino nostro Jesu Christo: Simon ecce satanas expetit uos ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogaui prote ne deficiat fides tua et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Quis rogo nisi insipiens intantum audeat blasphemie baratrum mergi ut Petri fidem infamet? proquo uerbum dei induabus naturis existens, quod natura serui autem natura contulit deitatis. Tuam deuocionem amplectimur, uolentem discere utprudenciam tuam digna attollamus laude, quaenon alibi uagari, sedipsam quae caput est studuit consulere, aqua eciam omnes ecclesiae sumpserunt exordium. Uerumptamen fundamentum fidei super quod suam Christus constituit aecclesiam istud est: Tres certe persone subsistentes, patris, et filii, et spiritus sancti coaeterne sibi sunt et coequales, et istarum trium personarum una est deitas natura, una substancia, una diuinitas, una maiestas. Inquibus personis discrecio est non confusio, distinccio non separacio. Distinccionem dico quia alia est persona patris, alia filii, alia spiritus sancti; pater enim anullo, filius apatre, spiritus sanctus ab utroque, unius eiusdemque substanciae cuius pater et filius est. Et hec sancta trinitas, unus, et uerus, deus est, que nec inicio incipit, aut fine clauditur, nec loco comprehenditur, nec tempore uariatur. Pater enim solus dealio non est, et ideo solus ingenitus appellatur, filius autem depatre sempiternus filius et ideo genitus dicitur, spiritus uero sanctus patris et filii est spiritus sine ullo inter uallo, ubi nulla tempora quaeque habent prius uel posterius, sunt cogitanda: et ideo nec ingenitus, nec genitus, sed procedens dicitur, nec duo patres nec duo filii credantur. Quod filii sit spiritus apostolus, et ineuangelista testatur: Si quis spiritum Christi non habet hic non est eius; et Paulus

apostolus quod patris filiique sit spiritus testatur: Uos autem non estis incarne, sed inspiritu; si tamen spiritus dei habitat inuobis. Et iterum ut patris sit spiritus, lucidissime distinguit dicens: Quod si spiritus eius qui suscitauit Jesum amortuis habitat inuobis, uiuificauit et mortalia corpora uestra. Ut uero filii sit spiritus, idem Paulus testatur: Quoniam autem estis filii dei, misit deus spiritum filii sui in corda nostra, clamantem abba pater. Ut a patre procedat ipsa ueritas dicit: Spiritus qui apatre procedit, ille me clarificauit. Ut afilio procedat eodem ueritas testatur: Ille me clarificabit, quia demeo accipiet. Absit enim ut spiritus sanctus credatur depatre infilium, et defilio ad sanctificandam creaturam quasi quibusdam gradibus procedere, sedquem admodum depatre, ita et defilio simul procedit. Quis enim negabit esse spiritum sanctum uitam? et cui uita pater, uita sit filius; sicut pater uitam habet insemet ipso, sic dedit et filio uitam habere insemet ipso. Haec tibi demultis pauca dixisse sufficiant, quae te absque ambiguitate lingua confiteri et corde oportet credere sed nonultra uires examinare. Quia solis corporei radiò oculorum retunditur intuitus, quanto magis ineffabilis deitatis claritate terrena mens retunditur. Hanc fidem adomino inapostolos et apostolis fundatam sancta catholica et apostolica romana tenet ecclesia: quam tu ut firmiter teneas monemus, exoramus, et testificamus. Inqua et Wichingum uenerandum episcopum et carissimum confratrem aecclesiastica doctrina eruditum repperimus, et ideo eum uobis adregendam sibi comissam adeo aecclesiam remisimus, quia fidelissimum eum tibi, et prote satis solicitum inomnibus agnouimus. Quem ueluti spiritualem patrem, et proprium pastorem digno honore et debita reuerencia sincera mente recipite tenete et amplectimini, quia in eo exibitum honorem Christo conferitis, ipso dicente: Qui uos recipit, me recipit. Et qui me recipit, recipit eum qui me misit. Ipse itaque omnium aecclesiasticorum negociorum officiorum habeat curam,

et dei timorem pre oculis habens dispenset eadem, quia et prohis et proanimabus commissi sibi populi ipsę redditurus erit districto iudici racionem. Deieiunio ītaque scias alege, prophaetis, et abipso domino ineuangelio approbatum Moyses namque ut legem acciperet quadraginta diebus et noctibus ieiunavit. Haelias qui caelum orando clausit, ut non plueret annos tres et menses sex, et rursum orando aperuit, et caelum dedit pluuiam et terra dedit fructum suum, quadraginta diebus et noctibus jejunavit. Auctor et ipse legis Jesus Christus dominus noster quadraginta diebus et noctibus ieiunauit. Siquis uero ieiunium reprobat, reprobet et oracionem et blasphemet esse malum demones eici, dicente domino: Hoc genus noneicitur nisi inoracione et ieiunio. Preceptum quippé est ieiunare, sedquibus diebus sit ieiunandum quibus ue prandendum, precepto domini uel apostolorum non est diffinitum asercione, sedantiqua patrum consuetudine tenet aecclesia, quia et priorum instituta et consuetudo maiorum prolege tenenda sunt. Quarta feria ieiunandum est, quia considerato euangelio quarta sabbati Judei consilium inierunt, ut Jesum dolo tenerent et occiderent. Sexta autem sabbati recte ieiunio deputatur, propter dominice passionis reuerenciam. Sabbato quoque nihil ominus ieiunandum est propter renouandam memoriam rei geste, quia discipuli dominum humane intellegentes eo die in sepulchro quiescentem doluerunt. Quintam uero feriam quidam arbitrati sunt esse dissolutam quia eo die reconciliacio sit penitencium, et eo die sanctum crisma conficitur, et eo die redemptor cumdiscipulis cenauit, et eis sacramentum sui corporis et sanguinis tradidit, eo die uidentibus discipulis ad caelos ascendit. Dominicus certe dies propter resurreccionis gloriam et aduentum sancti spiritus laeticie consecratus est. Duos quiremanent, proprio unius cuiusque relinquamus arbitrio; in quibus id obseruandum censeo utqui manducat nonmanducantem nonspernat, et qui nonmanducat man-

ducantem noniudicet, utquicquid agimus, ingloria dei faciamus. Jeiunium scilicet quod quatuor temporum dicitur antiqui patres celebrandum nonfrustra sanxerunt, dicente psalmista: Benedicam dominum inomni tempore, utsingulis quibusque temporibus anni humiliemus animam inieiunio. Primi itaque mensis ieiunium dominus inexodo, quarti, septimi, et decimi ieiunium per Zachariam prophaetam celebrari precepit, utqui omni tempore demisericordia confidamus penitendo. Haec tibi deieiunio pauca dixisse sufficiant, quam uis plurima dici possent eius misteria que nunc exponere non est temporis. Hoc tamen ieiunium deo preceteris acceptabile credito: dissolue colligaciones impietatis, solue fasciculos deprimentis, dimitte eos qui confracti sunt liberos, et omne onus disrumpe. Quod his adornandum est monilibus: Frange esurienti panem tuum et egenos uagosque induc indomum tuam. Has scias deo acceptabiles lampades, quibus ieiunium adornandum est cotidie ut deo sit placitum. Methodium namque supersticioni, nonedificacioni, contecioni nonpaci insistentem audientes plurimum mirati sumus; et si ita est ut audiuimus, supersticionem eius penitus abdicamus. Anathema uero procontemnenda catholica fide, qui indixit incaput redundabit eius. Tu autem et populus tuus sancti spiritus iudicio eritis innoxii, sitamen fidem quam romana praedicat aecclesia tenueritis inuiolabiter. Diuina autem officia et sacra misteria ac missarum solemnia que idem Methodius Sclauorum lingua celebrare presumpsit, quod neulterius faceret supra sacratissimum beati Petri corpus iuramento firmauerat, sui periurii reatum perhorrescentes nullo modo deinceps aquolibet presumatur. Dei namque nostraque apostolica auctoritate subanathematis uinculo inter dicimus, excepto quod adsimplicis populi et nonintelligentis aedificacionem attinet, si euangelii, uel apostoli exposicio aberuditis eadem lingua annuncietur, et largimur et exortamur, et ut frequentissime fiat monemus, ut omnis lingua laudet deum, et confi-

teatur ei. Contumaces autem et inobedientes, contencioni et scandalo insistentes, postprimam et secundam admonicionem si se minime correxerit, quasi zizaniorum seminatores ab aecclesie gremio abici sancimus, et neuna ouis moruida totum gregem contaminet nostro uigore refrenari et auestris finibus procul excludi precipimus.

(Wilh. *Wattenbach's* Beiträge zur Geschichte der christl. Kirche in Mähren und Böhmen. Wien 1849. S. 43. ff.)

VI.

Excerptum e libello de conversione Carantanorum

Ex cod. bibl. caes. 423 olim hist. eccl. 73. saec. XIII.

Karentanis primo predicavit Modestus episcopus missus et consecratus a beato Virgilio sub Pippino Francorum rege. Post hunc missus et consecratus est Theodoricus episcopus in presentia Karoli imperatoris ab Arnone aichiepiscopo. Post hunc Otto episcopus consecratus ab Adelrammo archiepiscopo. Post hunc Hosbaldus episcopus sub Liuprammo et Adelwino archiepiscopis. Huic Osbaldo scripsit Nicolaus papa duos canones qui in corpore decretorum inveniuntur. Post hunc interiecto aliquo tempore super uenit quidam Sclauus ab Hystrie et Dalmatie partibus nomine Methodius qui ad inuenit Sclauicas literas et Slauice celebrauit diuinum officium et uilescere fecit Latinum; tandem fugatus a Karentanis partibus intrauit Morauiam, ibique quiescit.

(*Wattenbach.* Beiträge pag. 50.)

VII.

Epistola Episcoporum Bavariensium ad Joannem P. IX. scripta a. 900.

Queruntur unum archiepiscopum et episçopos tres in Moravorum terris, prius Pataviensi episcopo subjectis, creatos esse.

Summo Pontifici, et universali Papae, non unius Urbis, sed totius Orbis, domino Jcanni, Romanae Sedis gubernatori magnifico, humillimi Pa'ernitatis vestrae filii. Theotmarus Juvavensis ecclesiae archiepiscopus *Waldo* Frisingensis, *Erchenpaldus* Eystatensis, *Zacharias* Saebonensis, *Tutto* Ratisponensis, *Richarius* Pataviensis ecclesiae episcopus. Nec non et universus clerus, populusque christianus per totam Noricam, quae et *Bawaria* vocatur; prosperum in Salvatore nostro profectum, catholicae pacis augmentum, et regnum optamus aeternum.

Antecessorum vestrorum decretis et catholicorum patrum institutis plenissime instruimur, in omnibus nostro ministerio sacerdotali obstantibus et adversantibus Romanum appellare Pontificem: ut, quod ad unitatem concordiae et ad custodiam pertinet disciplinae, nulla dissensione violetur, sed ab ipso summa provisione decernatur. Nequaquam enim credimus, quod coacti quottidie audimus, ut de illa sancta et Apostolica sede, quae nobis sacerdotalis mater est dignitatis, et origo christianae religionis, profluxerit quippiam perversitatis, sed doctrina et auctoritas ecclesiasticae rationis. Sed venerunt, ut ipsi promulgaveruut, de latere vestro tres episcopi, videlicet *Joannes* archiepiscopus, *Benedictus* et *Daniel* episcopi, in terram Slavinorum, qui *Moravi* dicuntur: quae regibus nostris et populo nostro, nobis quoque cum habitatoribus suis subacta

fuerat, tam in cultu christianae religionis quam in tributo substantiae saecularis; quia exinde primum imbuti et ex paganis Christiani facti sunt. Et idcirco *Patawiensis* episcopus civitatis, in cujus dioecesi sunt illius terrae populi ab exordio christianitatis eorum, quando voluit et debuit, illuc nullo obstante intravit, et synodalem cum suis, et etiam ibi inventis, conventum frequentavit, et omnia quae agenda sunt potenter egit, et nullus ei in faciem restitit. Etiam et nostri comites illi terrae confines placita saecularia illic continuaverunt, et quae corrigenda sunt, correxerunt, tributa tulerunt, et nulli eis restiterunt; usque dum incessente corda eorum diabolo christianitatem abhorrere, et omnem justitiam detrectare belloque lacessere et obsistere saevissime coeperunt: adeo ut via episcopo et praedicatoribus illuc non esset, sed libitu suo egerunt quae voluerunt. Nunc vero, quod grave nobis videtur et incredibile, in augmentum injuriae jactitant se magnitudine pecuniae id egisse: qualia de illa Apostolica sede numquam audivimus exisse, neque canonum decreta sanxisse, ut tantum schisma una pateretur ecclesia. Est enim unus episcopatus in quinque divisus. Intrantes enim praedicti episcopi in nomine vestro, ut ipsi dixerunt, ordinaverunt in uno eodemque episcopatu unum archiepiscopum (si tamen in alterius episcopatu archiepiscopium esse potest) et tres suffraganeos ejus episcopos, absque scientia archiepiscopi, et consensu episcopi, in cujus fuerunt dioecesi. Cum in concilio Africano cap. XX. decretum sit, ut plebes quae in dioecesibus ab episcopis retinentur, quae numquam episcopos habuerunt, nonnisi cum voluntate ejus episcopi, a quo tenentur, proprios accipiant rectores vel episcopos. Et item in eodem concilio cap. LXV. ut plebes, quae numquam habuerunt proprios episcopos, nisi ex concilio plenario uniuscujusque provinciae et primatis, atque consensu ejus, ad cujus dioecesin eadem plebs pertinebat, episcopos minime accipiant. In decretis Papae Leonis cap. XV. scriptum est:

Nulla ratio sinit, ut inter episcopos habeantur, qui a provincialibus episcopis cum metropolitani judicio non consecrantur. Item cap. XLIX. Si indignis quibusque et longe extra sacerdotale meritum constitutis pastorale fastigium et gubernatio ecclesiae detur: non est hoc consulere populis, sed nocere, nec praestare regimen, sed augere discrimen. Et in eodem capite post pauca: Difficile est, ut bono peragantur exitu, quae malo sunt inchoata principio. Et in decreto Papae Coelestini antecessoris vestri cap. XVII. continetur, ne alicui locus concedatur sacerdoti in alterius injuriam.

Antecessor vester *Zuentibaldo* duce impetrante *Vichingum* consecravit episcopum; et nequaquam in illum antiquum *Pataviensem* episcopatum eum transmisit, sed in quamdam neophytam gentem, quam ipse dux domuit bello, et ex paganis Christianos esse patravit. Cum autem iisdem *Slavis* locus familiaritatis apud legatos vestros dabatur, accusabant nos et diffamabant nos in multis et verbis mendacibus instabant, quia nemo eis vera respondebat, dicentes: nos et cum Francis et Alemannis scandalum et discordiam habuisse; cum hoc falsum esse ex hoc convincitur, quia amicissimi nostri sunt et caritative cooperantes. Et etiam cum ipsis impacatos nos esse accusabant; quod non nostra culpa exigente, sed sua protervia faciente, ita fatemur esse. Quia quando christianitas illis coepit vilescere, et insuper debitum tributum senioribus nostris regibus, et principibus eorum solvere respuerunt, belloque resistere et gentem nostram coeperunt lacessere, orta est seditio inter illos. Et quoniam armis si eos defenderint, in servitium redegerint: idcirco jure proprio tributarios habere debuerunt et debent; et sive velint sive nolint, regno nostro subacti erunt. Quapropter oportet vos ab alto speculari, et moderaminis temperiem prae omnibus tenere, ne pejor pars confortetur et melior infirmetur.

Progenitores namque serenissimi senioris nostri, *Hludo-*

vici videlicet, imperatores et reges ex christianissima Francorum gente prodierunt. *Moravi* vero Sclavi a paganis et ethnicis venerunt. Illi potentia imperiali Romanam rempublicam sublimaverunt, isti damnaverunt. Illi christianum regnum confortaverunt, isti infirmaverunt. Illi toti mundo spectabiles apparueunt, isti latibulis et urbibus occultati fuerunt. Illorum consilio Apostolica sedes pollebat, istorum persecutione christianitas dolebat. In omnibus his juvenculus rex noster, nulli praedecessorum suorum secundus, nulli et inferior, sed secundum virtutem a Deo sibi datam sanctae Romanae ecclesiae et vobis, summo Pontifici, cum omnibus regni sui principibus adjutor optat esse fortissimus. Omne namque regnum divinitus sibi commissum ad Dei servitium suumque adjutorium unum vult et operatur. Unde et pace viget, et concordia gratulatur, atque ad vestram paternitatem, sicut patres sui, se pertinere laetatur.

Quod nos praefati *Sclavi* criminabantur, cum *Ungaris* fidem catholicam violasse, et per canem seu lupum aliasque nefandissimas et ethnicas res sacramenta et pacem egisse, atque ut in *Italiam* transirent pecuniam dedisse: si vobis coram posito ratio inter nos agitaretur ante Deum, qui cuncta novit antequam fiant, et coram vobis qui vicem ejus Apostolicam tenetis, eorum falsitas manifestaretur et innocentia nostra probaretur. Quia enim Christianis nostris longe a nobis positis semper imminebant et persecutione nimia affligebant, donavimus illis nullius pretiosae pecuniam substantiae, sed tantum nostra linea vestimenta; quatenus aliquatenus eorum feritatem molliremus et ab eorum persecutione quiesceremus. Talia namque, ut paescripsimus, juxta malitiam cordis sui argumentantes, et Pontifices nostros ad injuriam nostram incitantes; adeo ut directa nobis epistola, quasi ab Apostolica sede, haec omnia improperabant et diversas injurias ingerebant, atque inter alia divino gladio feriendos dignos dicebant. Impletur enim in nobis, quod quidam sapiens ait: *Justus tulit crimen iniqui.* Ipsi

enim crimen quod nobis falso semel factum imposuerunt, multis annis peregerunt. Ipsi *Ungarorum* non modicam multitudinem ad se sumpserunt, et more eorum capita suorum pseudochristianorum penitus detonderunt et super nos Christianos immiserunt; atque ipsi supervenerunt et alios captivos duxerunt, alios occiderunt, alios ferina carcerum fame et siti perdiderunt, innumeros vero exitio deputarunt et nobiles viros ac honestas mulieres in servitium redegerunt, ecclesias Dei incenderunt et omnia aedificia deleverunt; ita ut in tota *Pannonia*, nostra maxima provincia, tantum una non appareat ecclesia, prout episcopi a vobis destinati, si fateri velint, enarrare possunt, quantos dies transierint et totam terram desolatam viderint.

Quando vero *Ungaros Italiam* intrasse comperimus, pacificare cum eisdem Sclavis teste Deo multum desideravimus, promittentes eis, propter Deum omnipotentem ad perfectum indulgere omnia mala contra nos nostraque acta, et omnia reddere, quae de suis nostros constaret habere; quatenus ex illis securos nos redderent et tamdiu spatium darent, quamdiu *Longobardiam* nobis intrare et res sancti Petri defendere populumque christianum divino adjutorio redimere liceret. Et nec ipsum ab eis obtinere potuimus, ut post tanta maleficia haberent beneficia; et sunt falsi accusatores, qui semper fuere Christianorum persecutores.

Si quis in toto mundo aliorsum nos oberrasse et justitiae restitisse probare conetur, veniat praesens, et eum ludificasse nosque de hac re sentietis purissimos esse. Idcirco singuli omnesque admonendo precamur, ne ullo modo alicui falso de nobis aliquam suspicionem referenti creduli sitis, antequam opportunitas exigat, ut hujus rei gratia missus de vestra celsitudine nobis, aut a nostra parvitate directus appareat vobis. Communis gemitus et generalis dolor angustat, quos *Germania* et tota tenet *Norica*, quod unitas ecclesiae dividitur

scissura. Est enim, us praemisimus, unus episcopatus in quinque divisus. Ideo si quid fraus maligni Sclavorum calliditate adduxerit, justitia avertat. Vosque virtute ex alto induti et Apostolica potestate armati juxta Prophetam: *quod fractum est alligate, quod infirmum consolidate, quod abjectum reducite;* ut deinceps populus et fidei integritate gratuletur, et sancta ecclesia tranquilla devotione laetetur.

Theotmarus indignus archiepiscopus et Apostolicarum rerum procurator promptissimus. Pecuniam vestro juri debitam, propter infestam paganorum saevitiam, nec per me poteram nec per alios transmittere; sed quia Dei gratia liberata est *Italia*, quantocius potero, vobis transmittam. Precatur nostra humilitas, ut dignetur vestra sublimitas respondere per singula transmissa cum epistola.

Alme Pater mundi, dignus praenomine Petri,
Nomine quem sequeris, utinam virtute sequaris;
Sisque tuis famulis protector verus, et ipsos
Commendes Domino, coelo qui praesidet alto.

(*Harduin*, Acta Concil. loco supra cit. col. 126. s. et 483. ss.)

MONUMENTA

HISTORIAM

LITURGIAE SLAVICAE

ILLUSTRANTIA.

I.

Epistola Joannis P. X. ad Joannem III. Archiepiscopum Spalatensem et Episcopos provinciae Spalatensis circa a. 925 scripta.

Joannes Episcopus Servus servorum Dei. Reverendissimo et Sanctissimo Confratri nostro Joanni S. Salonitanae Ecclesiae Archiepiscopo omnibusque Suffraganeis.

Cum religio vestrae dilectionis per tot annorum curricula et mensium spatia sanctam Romanam et Apostolicam atque universalem Ecclesiam, in cujus cathedra Deo auctore nos praesidemus, visitare neglexerit, omnino miramur. Cum per caritatis augumentum omnis religio ad soliditatem fidei et ad lapidem pertinet, sicut scriptum est: Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam; *meam* videlicet quod aliud dicere[1]) nisi absque reprehensione et in fidei robore solidatam non habentem maculam aut rugam, a qua omnes Ecclesiae augmentum intelligentiae atque saporem bonae doctrinae suscipere debent. Et quia fama revelante cognovimus per confinia vestrae Parochiae aliam doctrinam pullulare, quae in sacris voluminibus non reperitur, vobis tacentibus et consentientibus valde doluimus juxta illud Apostoli: Si quis aliter docuerit, praeter id quod in sacris Canonibus atque voluminibus reperitur, etiam si Angelus de coelo fuerit, Anathema sit. Sed absit hoc a fidelibus, qui Christum colunt, et aliam vitam per operationen se credunt posse habere; ut doctrinam Evangelii atque Canonum volumina Apostolicaque etiam praecepta prae-

---

[1]) Quod non est aliud dicere. Nota Farlati.

termittentes, ad Methodii doctrinam confugiant, quem in nullo volumine inter sacros Auctores comperimus. Unde hortamur vos, dilectissimi, ut cum nostris Episcopis Joanne scilicet sanctae Anconitanae et Leone sanctae Palestrinae Ecclesiarum Dei juncti, cuncta per Slavinicam terram audacter corrigere satagatis: ea videlicet ratione, ut nullo modo ab illorum supradictorum Episcoporum doctrina in aliquo deviare praesumatis. Ita ut secundum mores Romanae Ecclesiae Sclavinorum terrae ministerium sacrificii peragant, in Latina scilicet lingua, non autem in extranea, quia nullus filius aliquid loqui debet vel sapere, nisi ut pater ei insinuaverit; et quia Sclavi specialissimi filii sanctae Romanae Ecclesiae sunt, in doctrina matris permanere debent, sicut ait Apostolus: Filioli, quos per doctrinam Evangelii ego genui, — et iterum: Filius sapiens laetificat patrem. — In hoc utique gaudemus, si Sclavi nostram doctrinam sequi delectentur, ut Deo sacrificium gratum exhibeant. Quoniam qui non fide sacrificant et Deo pura libamina offerunt, vereor ne illis veniat, quod scriptum est: Maledictus homo, qui opera Dei negligenter facit. — Unde vos moneo, ut mala radix in vestris partibus minime pullulet; sed vestra praedicatione assidua defaecata maneat; ut Deo fructum offerre valeatis per praedicationem vestri ministerii, alium centesimum, alium sexagesimum; qui habet aures audiendi audiat. —

(*Farlati*, Illyrici sacri Tom. III. Venetiis 1765 apud Sebastianum Coleti. pag. 93.)

II.

Epistola Joannis P. X. ad Tamislavum, Croatarum Regem, eodem tempore scripta.

Joannes Episcopus, servus servorum Dei dilecto filio Tamislao Regi Croatorum et Michaeli excellentissimo Duci Chulmorum, nec non Reverendissimo et Sanctissimo confratri nostro Joanni sanctae Salonitanae Ecclesiae Archiepiscopo, omnibusque Episcopis suffraganeis; verum etiam et omnibus Zupanis, cunctisque Sacerdotibus et universo populo per Sclavoniam et Dalmatiam commorantibus, dilectissimis filiis nostris.

Divina omnipotentis Dei dispensatione hoc factum est, ut sollicitudo omnium Ecclesiarum nobis commissa esse credatur; ea videlicet ratione, ut spirituali augumento valeamus nequitiae caliginem radicitus extirpare ab omni coetu Christianorum, praesertim in illis, qui specialissimi filii S. R. Ecclesiae comprobantur. Quis enim ambigit, Sclavinorum Regna in primitiae Apostolorum et universalis Ecclesiae esse commemorata, cum a cunabulis escam praedicationis Apostolicae Ecclesiae perceperunt cum lacte carnis, sicut Saxones novo tempore a nostro Antecessore piae memoriae Gregorio Papa doctrinam pariter, et litterarum studia in ea videlicet lingua, in qua illorum mater Apostolica Ecclesia infulata [1]) manebat. Unde hortamur vos, dilectissimi filii, ut caritas Dei per zelum rectitudinis in vestris resplendeat cordibus, quatenus ab omni torpore mentis expulsi Deo omnipotenti placere possitis; et quia in Decalogi mandato commissum est, ut decimas et primitias

---

[1]) i. e. infulis ornata. Nota Farlati.

ex nostris facultatibus contulissemus, in novo quippe praeceptum est, ut non solum ex facultatibus, verum etiam ex nostris diebus in spatio vitae praefixis Deo decimas offeramus. Unde hortamur vos, o dilectissimi filii, ut vestros tenerrimos pueros a cunabulis in studio litterarum Deo offeratis. Quatenus divinitus informati vos suis admonitionibus valeant relevare ab illecebris delictorum ad supernam patriam, in qua Christus est cum omnibus electorum agminibus. Quis etenim specialis filius sanctae Romanae Ecclesiae, sicut vos estis, in barbara seu Sclavinica lingua Deo sacrificium offerre delectatur? Non quippe ambigo, ut in eis aliud maneat, qui in Sclavinica lingua sacrificare contendunt, nisi illud quod scriptum est: Ex vobis exierunt et non sunt ex nobis. Nam si ex nobis essent, manerent utique nobiscum, nisi in nostra conversatione et lingua. Unde iterum atque iterum vos monemus, dilectissimi filii, ut in vestra conversatione maneatis, et linguam et praecepta Reverendissimorum Episcoporum Joannis sanctae Anconitanae Ecclesiae et Leonis nostri familiarissimi a nostro latere vobis transmissi, in omnibus nobis creduli, atque perspicaci industria suffulti sanctae Palestrinae Ecclesiae audiatis. Quod vobis attentius commendamus, ut illorum admonitionibus obediatis, et quidquid vobis ab illis injunctum fuerit ex Divinis sive Canonicis argumentis, sub omni celeritate obedienter adimplere satagite, si non vultis sequestrari a nostro Collegio. —

(Ibidem p. 94. s.)

III.

Canon X. Concilii Nationalis Spalatensis c. a. 925 habiti.

Ut nullus Episcopus nostrae provinciae audeat in quolibet gradu Slavinica lingua promovere[1]; tamen in clericatu et monachatu Deo deservire[2]. Nec in sua Ecclesia sinat eum missas facere; praeter si necessitatem sacerdotum haberet, per supplicationem a Romano Pontifice licentiam ei sacerdotalis ministerii tribuat[3].

(Ibidem pag. 97.)

---

1) Deest una vocabula, puta *quemlibet*. Farl.

2) Hoc membrum mutilatum est; quae desunt, ita suppleas velim: Qui tamen promoti sunt in Clericatu et Monachatu Deo deservire poterunt. Idem.

3) Sicubi Sacerdotum, qui latine sciant, inopia laboretur, orandus est Pontifex, ut Sacerdotibus indigenis Slavonice sacrificii faciendi potestatem permittat. Id.

IV.

Literae confirmatoriae Joannis P. X.

Joannes Episcopus Servus servorum Dei Reverendissimo et Sanctissimo confratri nostro Joanni sanctae Salonitanae Ecclesiae Archiepiscopo, omnibusque suis suffraganeis Episcopis.

Quia in vobis orta fuit contentio ante nostrorum Legatorum praesentiam de Ecclesiasticis negotiis, volumus ad limina Apostolorum venientes ante nostram nostrorumque Episcoporum praesentiam cuncta definire satagatis; quia tunc perfectio religionis adimpletur, cum per canonicae disciplinae regulas, quod quondam ordinatum fuerat, per nos emendare comprobatur. Nam vestras litteras suscipientes investigare non detulimus, et quia illic maxima erat impressa murmuratio, suspendere hoc curavimus, ut ante nostram praesentiam, aut tu cum Gregorio, aut unus vester suffraganeus Episcopus veniens cuncta per ordinem nobis revelent; quatenus per viam justitiae incedentes, quidquid rectum est inter vos definire valeamus. De caeteris autem Capitulis vobis innotescimus, quatenus hac ratione excepta, quidquid synodaliter nostri Legati Episcopi vobiscum una statuerunt, a nobis confirmata existant. Sed quia minime res praelibata tumultuantibus vobis finiri valuit, nihil dignum religionis Ecclesiastica dogmata sumere potuit.

(Ibidem p. 101.)

V.

Joannis P. XIII. litterae ad Boleslaum II. Bohemiae ducem scriptae a. circiter 972.

Johannes, servus servorum Dei, *Boleslao*, catholicae fidei alumno, apostolicam benedictionem. Justum est benivolas aures justis accommodare petitionibus: quia Deus est justitia, et qui diligunt Deum justificabuntur, et omnia diligentibus Dei justitiam cooperantur in bonum. Filia nostra, tua relativa, nomine *Mlada*, quae et *Maria*, inter caeteras haud abnegandas petitiones cordi nostro dulces intulit ex parte tui preces, scilicet, ut nostro assensu in tuo principatu ad laudem et gloriam Dei Ecclesiae liceret fieri Episcopatum. Quod nos utique laeto animo suscipientes, Deo grates retulimus, qui suam Ecclesiam semper et ubique dilatat et magnificat in omnibus nationibus. Unde apostolica auctoritate et sancti Petri Principis Apostolorum potestate, cujus licet indigni, tamen sumus vicarii, annuimus et collaudamus, atque incanonizamus, quo ad Ecclesiam sancti Viti, Wenceslai fiat sedes episcopalis; ad Ecclesiam vero S. Georgii Martyris sub regula sancti Benedicti et obedientia filiae nostrae, Abbatissae *Mariae*, constituatur congregatio Sanctimonialium. Verumtamen non secundum ritus aut sectam Bulgariae gentis vel Ruziae, aut Slavonicae linguae, sed magis sequens instituta et decreta apostolica, unum potiorem totius Ecclesiae ad placitum eligas in hoc opus Clericum, latinis adprime literis eruditum, qui verbi vomere novalia cordis gentilium scindere, et triticum bonae operationis serere, atque manipulos frugum vestrae fidei Christo reportare sufficiat. Vale.

(Ex chronico Cosmae Pragensis l. I. in Scriptor. rerum bohemic. Tom. I. Pragae 1783. p. 48. s.)

VI.

Liturgia slavica in monasterio Sazaviensi Bohemiae ab a. 1035—1096.

Ex chronico monachi Sazaviensis.

Hoc in loco congruum videtur non debere praetermitti, qualiter coenobium *Zazavense* divinae dispositionis gratia exordium sumserit, sub quibus Principibus et qualiter ex tenui origine auctore Deo, in tantam, ut hodie cernitur, amplitudinem excreverit, ut et in hoc, sicut in caeteris pietatis suae operibus divinae bonitatis magnificentia ab omnibus fidelibus laudetur. Tempore siquidem praefati Ducis *Oudalrici*, in divino cultu viri magnifici, fuit heremita *Procopius* nomine natione Bohemicus de villa Chotum, *Slavonicis litteris*, a *sanctissimo Quirillo Episcopo quondam inventis et statutis, canonice admodum imbutus*, in seculo praesbyter eximius, honesta vitae et casta mysteria celebrans, postmodum infula monasticae parmatus professionis, solus cum solo Deo in fidei pignore inconvulsus deguit. Hic quippe pro amore Jhesu Christi toto spiritus sui ardore fervens, vanitatem nequam hujus mundi contempsit, et domum uxoremque, agros, cognatos atque amicos, imo semetipsum sibi abnegans versutiali seculo et pompis suis miserabilibus valedixit, a cujus tumultuoso turbine fugiens secreta solitudinis petiit atque supercilio cujusdam desertae speluncae, quam mille Daemonia, ut fertur, inhabitabant, coelestibus armis loricatus, consedit, ibique, quibus se posset tueri, obstaculis virtutum constructis, contra canes vitiorum et impetum spiritualium nequitiarum, ac suggestionum sagittas, ad petram, quae Christus est, orationibus, vigiliis, je-

juniis, allidens, viriliter pugnare coepit. Dum igitur in dilecta sibi solitudine a naufragio secularis tumultus liber, ac ab omnibus occultus, per multum tempus Deo indefessus agonizaret, pia divinitatis dispositio civitatem in monte positam latere, et lucernam sub modio abscondi minime voluit, sed ad laudem et gloriam nominis sui in propatulo exemplo multorum fidelium lucere. Coelesti namque gratia dictante, dum idem Dux consueto more illum locum quem ad venandum speciatim elegerat, quodam tempore venandi gratia adisset, interim dum venationi daret operam, unum ex multitudine cervum ad secretiora nemoris profugientem, insecutus usque in verticem praedictae speluncae, reperit exili tugurio *Procopium*, virum monachili sub habitu eremiticam excolere vitam. Primo igitur rei novitatem principalis Celsitudinis modificato tenore, mentis alacritate, dulci verborum affabilitate singula ex ordine percunctatur: quis et quibus ab oris venerit, vel qua de causa vir talis tamque rarus eas solitudines incolere voluerit? Cujus ad interrogata *Procopius* breviter ac humiliter respondens, omnem, sicut res erat, veritatem seriatim exposuit, et ad ultimum subjunxit, se pro amore Dei et spe supernae retributionis mundo funditus renunciasse, et in eodem deserto, si Deo placeret, finetenus velle persistere.

Princeps igitur in Domino admirans viri tam arduum propositum, et attendens vultum sanctae religionis gratia praeditum, utrasque manus coelis tetendit, Deum lacrymis perfusus benedixit, deinde orationibus ejus sese attentius commendat, et in spiritualem patrem sibi adoptat, et larga manu subsidium exhibens, ad militum stationem regreditur gaudens. Exinde igitur, coelesti dictante gratia, crescebat adeo longe lateque per cuncta compita fama virtutum illius, multiplici sermone discurrens, ut ad ejus opinionem catervatim Provinciae ejusdem homines xenia offerent ipsiusque orationibus sese devote manciparent. Qui caritati flagrantia plenus, hospitalitate pie prae-

ditus, prudentia sancta decenter ornatus, castimonia purus, humilitatis misericordia providus, temperantia clarus, abundantia zeli fidei plenus, qui sermone praedicationis sanctae pectora audientium, ut imber temporaneus oportuno tempore infusus irrigabat, ac doctrinae suae vomere mentes utillime reformabat. Pauperes denique tanta pietatis lagitione sibi divinitus ingenita suscipiebat, tamque prona et laeta famulatus sollicitudine ministrabat, ac si manifestissime Christus adesset, ut omnis territorii ejus industria mendici atque pifaudi pascerentur. Properabat equidem ad eum multitudo fidelium, habentes in desiderio animi sui, seculi lucris renunciare, secum finetenus commanere, quos benigne amplectans fovebat, sicut gallina pullos suos sub alis. Brevi itaque temporis dilapso interstitio felix Pater *Procopius* coadunatis, quibus potuit, sumptibus, jecit fundamentum in nomine Domini et basilicam in honore sanctissimae Dei genitricis Mariae et S. Joannis Baptistae construxit, et aggregavit quosdam fratres, vita et moribus religiosos, quibus spiritualiter concordantibus unanimi caritate monastica fieri, moderamina et mysteria divina juxta exemplar almifici Patris Benedicti constituit, ipse vero minimus in minimis effectus. Cujus quantum prudens et efficax diligentia mentis, industriaque ac sollicitudo, et quam pia caritatis affluentia erga fratres exstiterit, nullius facundia digne sufficit enarrare. Dux ergo praedictus et primatus curialis Patrem vocitare usui suo commendaverunt, quem etiam paterna veneratione diligere decenter affectabat. Unde idem Dux magnanimiter cum Satraparum suorum ingeniositate perspicaci prudentique consilio discretionis initio eum ad Abbatiae investituram debere promoveri decrevit, quaedam coenobiali usui necessaria decenter coaptans, quaedam pollicens, quae tandem decenter complevit. Ille vero sese caeteris praeferre pertimescens summo mansue tudinis humilitatisque emolumento omnino recusabat, semet asserens imperitum hominem et indignum, operam obedien-

tiae minime subjectis impendere valere, Deum, qui omnium occultorum solus cognitor est, intimae suae inspectionis testem praeponens.

Interim piae memoriae Duce *Oudalrico* ex hac luce subtracto *Bracizlaus,* filius ejus, regni Principatum obtinuit, vir per omnia divinae religionis cultum diligens, opus, quod Pater suus imperfectum reliquerat, omni sagacitatis diligentia ad perfectum consumare decrevit. Audiens namque beati viri sanctam opinionem, immenso tripudio, ultra quam credi posset, cum Optimatibus suis gavisus est, cujus sese gratulabundus commendans orationibus, seorsim assumpsit et de suscipienda Abbatiae infula commonuit: deinde iterata vice in praesentia omnis curialis dignitatis verbis persuasoriis aggreditur, et licet velit nolit, pastoralis curae moderamina suscipere deberet. Sed vir Dei in sibi solita perdurans pertinacia omnino sese asserens indignum, nullatenus ad consensum Ducis flecti potuit, sed divinae ordinationi quis est, qui contradicat? Victus namque omni instantia precum, omnique dilectionis admonitione, atque affabilitate Optimatum violenter Abbas ordinatur. Facta igitur celebri promotione Dux *Bracizlaus* primo quidem donationem, quam Pater suus eidem Patri adhuc ante susceptionem Abbatiae fecerat, flumen videlicet subterfluens Amilobuz, usque ad speluncam, quae vulgo Zacolnica dicitur, cum pratis et sylva circumjacente, principali corroboravit auctoritate, dein etiam hanc eandem donatiomem supervenientibus haeredibus et eam suo juri usurpative vindicare molientibus, nolens paterna cassare statuta semet opposuit, litem diremit et eidem Patri *Procopio* omnem utilitatem in aqua et sylva a praedictis terminis redonavit, agros vero et prata ex utraque parte adjacentia, sub testimonio et confirmatione filii sui *Wratizlai* et Principum suorum, sexcentorum denariorum pretio redemit, et Abbati *Procopio* scriptis et legitimis testibus reconsignavit. Ad extremum quoque ex propria largitione terram, quae circa

est, usque ad sylvam Strnounic, nec non villam Zcramnik et unum stagnum et structuram lignorum ad piscandum centum denariis comparatam, eidem Abbati et suis successoribus pro remedio animae suae in perpetuum possidenda contradidit.

Tam igitur felici processu jam factus Abbas nec se super se extulit, sed firmiori virtutum soliditate fundatus, humilitatis quoque ac caritatis constanti excellentia stabilitus, tam hilaris et affectione benevolentiae continens extitit, ut a subjectis sibi plus amori haberetur, quam timori, quibus tam publice quam singillatim salutaria ministrare monita multaque exemplis priscorum dogmata pigmenta non desistebat. In tempore siquidem suo omnium rerum opulentia non defuit, qui tam exercitio laboris manuum suarum sustentabatur, et pauperum inopiam refocillabat, atque in tristitia positorum curam supportans cunctorum, eos uti prudens medicus infirmos antidoto paterno et solatio recreabat. Qui dum tam beatam vitam et illustrem duxit, virtutum signis in templo Dei ceu sol usque ad consummationem vitae refulsit, quin imo S. Pneumatis instinctu prophetiae mysterio claruit praesagus futurorum. Ante biduum siquidem suae terminationem resolutionis revelante divinitatis gratia praescivit, qui accersito bonae qualitatis nepote *Vito*, et filio suo bonae indolis *Emmerammo*, seriatim exposuit eis futura, sicuti et postea rei comprobavit successus, singultuose tali verbi nobilitate inquiens: Clarissimi mei filioli, quos utpote gallina pullos educavi, perpendite, quia tempus meae resolutionis adest, tertia certissime die, Domino annuente, de hujus carnis tabernaculo migrabo, vos commendans Deo, sed vestrae circumspectioni innotesco, quod post discessum meum fluctivagorum detractionum varietate impetuosa quassabimini, ac pestifero persecutionum tribulabimini naufragio, atque extorres efficiemini sex annis in terra aliena, et iste locus potestativa manu Ducis tradetur possibilitati alienigenarum. Vos autem dilectissimi filioli idcirco nolite a fide

naufragare, fratres vestros confirmate, Deum expedibiliter laudate, in prosperis benedicite, in adversis supplicate, in laetis gratias agite, in tristibus quaerite eventibus, cujus pietatis magnificentia tandem consolabimini. Nam revolutis sex annis exilii vestri misertus, tranquillitatis reparabit vobis statum, ac detractoribus vestris talionem merito reddet, vosque ad portum consolationis reducet. Defuncto namque praesente Principe pio *Braciẓlao* succedet *Ẓpitigneus*, qui vos persequetur, quo mortuo *Wratiẓlaus* regimen Principatus Bohemiae suscipiet, vir timoratus, benevolus. Hic reducet vos de exilio et dabit vobis Jhesu Christus Dominus noster in loco isto pacem et securitatem omnibus diebus vitae vestrae. Amen

Jam vero decedente die sequente, dum finita canonice vespertinali synaxi et completorio resideret in lectulo, infirmitate vehementi correptus est, qui in articulo mortis positus, quanquam ultimum anhelitum traheret, tamen antiquum hostem orationis mucrone viriliter brachio extenso jaculari non cessabat. Adesse extemplo fratres jubet, quos in memoris afflictionem fletûmque inconsolabilem conversos paternae informatione consolationis corroborat: commonensque eos de corpore suo, de mundi hujus naufragio, migravit ad Dominum, de servitio ad regnum, de labore ad requiem, de morte ad vitam sempiternam, praestante Domino nostro Jhesu Christo, qui trinitate perfecta vivit et gloriatur Deus unus per infinita secula seculorum. Amen. Consumavit autem beatus Abba *Procopius* cursum vitae suae feliciter in Domino anno ab incarnatione Domini MLIII. et ejusdem anni VIII. Kal. Aprilis, praesente *Severo* Episcopo Pragensi, in Ecclesia S. Dei genitricis Mariae, quam ipse construxit, honorifice est sepulturae commendatus.

Post discessum igitur beatissimi Patris Procopii consors societas propria voluntate de congregatione *Vitum* nepotem ejus elegit, qui electus sine dolo, sine venalitate ordinatus est, vir in humanis et divinis rebus idoneus, seculi hujus inimicus,

inclite morigeratus, sapientia pervigil, reverendus in vultu, affabilis alloquio, lenitate placabilis. Quo in Abbatia expedibiliter degente *Braciзlaus* Dux ultimum mundo vale dixit, cujus loco *Zpitigneus* Monarchiae gubernacula suscepit. Quo tempore sancti Patris Procopii vaticinii ordo completur. Instigante namque zelo diaboli multi aemuli, fictitia venenosa detractionum conspirantes, laqueos cavillationum in curia Ducis contra *Vitum* Abbatem et fratres ejus astruere coeperunt, atque aures Principis favorabiliter compositis mendaciis obfuscantes, eos multiphariis vituperiis publicabant, scilicet dicentes, per *sclavonicas litteras haeresis secta ypochrisisque esse aperte irretitos ac omnino perversos; quam ob rem ejectis eis in loco eorum latinae auctoritatis Abbatem et fratres constituere omnino esse honestum,* constanter affirmabant. O invidia, inextricabilis malitiae zelus! O invidia detestanda, omnimoda malitia conglobata, ignis inextinguibilis! sed revera sicut tinea vestimentum consumitur, sic is, qui illam zelatur; cui autem invidet, clariorem reddit. *Vitus* itaque Abbas assumptis fratribus suis, quos unitas caritatis concordaverat, peregre profectus est in terram *Hunorum.* Nunc opere pretium duximus, unum ex multis beati viri miraculis compendio styli ac veridica relatione fidelium memoriae caritativae tradere, quod Domini nostri magnificentia per merita ejus post mortem declarare dignata est. Memoratus namque Dux, *Vito* Abbate cum nepote suo *Emmerammo* et fratribus, quos unitas caritatis concordaverat, in terram Hunorum peregre proficiscentibus, propria fautorum suorum consiliaria diffinitione utens, in loco illo Abbatem genere Teutonicum constituit, hominem turbida indignatione plenum, ubi dum nocte prima adventus sui ex more ad matutinalem synaxin pergens foribus Ecclesiae appropinquaret, apparuit vir S. Procopius infra januam oratorii appodians et dicens ei: unde tibi potestas hic degendi? Quid quaeris? At ille: Potestativa, inquit, Ducis majestas et ejus Primatum in-

convulsa sublimitas meae possibilitatis regimini hoc coenobium usque ad finem vitae meae tradidit. Cui sanctus Pater, citissime, inquit, sine confusionis verecundia discede, quod si non feceris, ultio divinitus veniet super te. Et haec dicens evanuit. At ille aestimans esse delusionem Sathanae, omnino nihili pendebat. Qui dum sequenti et tertia nocte minacem parvi penderet, quarta nocte apparuit ei ad matutinum obsequium eunti sanctus vir, dicens: Cur monitis amicabilibus obtemperare recusasti? Filiis meis spiritalibus a Domino impetravi hunc locum, non tibi qui supplantatim intrasti. Et si a Domino tuo tibi Duce haec hactenus potestas fuit inhibita, a me sit amodo prohibita. Et haec dicens impetuose fortissimis ictibus Cambutta, quam manu gestabat, illum ferire coepit, qui mox quasi Bellonae percussus aestro sine dilatione locum mutavit, et volatili cursu ad Ducem terrae pervenit, ac omnem rei eventum illi patefecit. At ille attonitus vehementi ammiratione vacillare coepit, et ambiguitatis laqueo irretitus usque ad finem vitae suae permansit.

Defuncto igitur *Zpitigneo* Duce divinitas fideli servo suo *Wratislao* memorali titulo Ducatus gubernationem tradidit. Qui cum divinum Ecclesiae diligeret unice cultum, et illum toto cordis affectu locum dilexit. Qui missis legatis Hunorum ad Regem de exilio *Vitum* Abbatem et fratres ejus cum honore reduxit et in loco suo decenter restituit. Quibus per merita et orationes beati Patroni Procopii omnipotentis Dei propitia consolatio affuit, quae ipsum locum omnium rerum profectibus abundantem redundantemque in pristinum imo in ampliorem honorem enceniavit. Felix igitur Abba *Vitus*, vir ingentis industriae consiliique, consensu fratrum, appropinquante vitae suae termino, arcisterii sui commisit jus regiminis abbatialis *Emmerammo*, consanguineo suo, viro sanctitate conspicuo, in placito Ducis Satrapumque ejus. Ipse denique postea brevi transacto dierum spatio diem clausit extremum,

cum Domino victurus in aeternum. Cujus corpus juxta fores in sinistra parte, in ingressu Ecclesiae S. Dei Genitricis Mariae humatum est.

Post discessum igitur ejus *Emmerammus* Abba benignus homo simplicitatis columbinae sanctae vitae meritis et virtutum gemmis effulsit, qui, nequaquam serpentinae prudentiae animum admittens, fidei catholicae inconcussam, dum vixit, constantiam tenuit, ac multorum dubia corda in fide Christi stabiliter solidavit. Vir per omnia perspicuae felicitatis in omnes et liberalitatis. Hic denique non aliter nisi malum nominabat pecuniam, quam ex toto nihili pendens nec manu tangere volebat, imo gressibus calcandam adjudicabat, SS. Apostolorum vestigia secutus, qui pretia eorum, quae vendebantur, sacris tangere dextris vitabant, sed pedibus gazam ut lutum calcandam fore nobis exempla reliquerunt. Igitur beatus Abba cum jam monachilis militiae ordine apud homines Pater egregiae perfectionis, sanctae conversationis praedicaretur, et affectione justi amoris peroptime polleret, quia secundum veritatem nec civitas in monte posita nec lucerna sub modio latere potest, misit divinitatis dispensatio infirmitatum castigationes in omnia membra ejus, ne laudantium extollentiam ei ingereret adulatio ne mens ejus elationes per humanas laudationes incurreret, donec post periculum navigationis hoc mari magno et spatioso securus ad felicitatis portum* perveniret. Is igitur longo tempore, sicut Dominus noster voluit, multis calamitatum passionibus usque quaque afflictus, rebus humanis exemtus est, multis suis successoribus, quia discessit, flendus; sed quia ad regna coelestia pervenit, omni gaudio prosequendus. Hunc equidem fratrum unanimitas dextra parte ingressus januae supradictae Ecclesiae sepelivit.

Hoc ita tempore Rex *Wratislaus*, piae memoriae commendandus, qui jam dicti claustri Ecclesiam libenter ditabat, Boemiensis Monarchiae arcem regebat. Hujus pia voluntate

cum fratrum electione in locum Patris Emmerammi *Bozetechus* Abbatiae nactus est dignitatem, homo nimium circa omnes communis, liberalis in cunctos. Hic pingere venustissime meminit, fingere vel sculpere ligno lapideque, ac osse tornare peroptime novit. Vir ingentis facundiae et promptae memoriae, sed gloriae popularis avidus, praesumptuosus, iracundus, aliquantulum vitiis deditus. Ipse siquidem locum illum laudabiliter omni ornatu, sicuti hodierna die apparet, decoravit. Ecclesiam longitudine, altitudine venustissime ampliando fundavit, imo paliis, campanis, crucibus, et omnibus monasticis rebus adornavit. Coenobium totum omni ex parte aedificiis et omni supellectili renovavit. Hujus siquidem studium ad omnia necessaria monasticae utilitatis vigilabat, unde magnus discordiarum fames, diaboli invidia instigante et famulante, inter fratres monasterii contra eum oritur, et lamentabilis ira scaturire coepit, scilicet per miseros fratres, *Demetrium* et *Canaanum* et *Golissonem* presbyteros, homines tunc ineptos et injuriosos, et alios complices et fautores eorum, qui bachantes bachabantur opere et sermone turpi contra eum truces existentes. Rex autem supradictus, homo christianissimus, unice diligebat eum, cujus gratia idem Abbas in tantum sublimatus erat, ut fere omnes Bohemienses Abbates dignitate praecellere videretur. Quam ob rem idem Abbas praesumptuose agens Episcopo suo officium praeripuit quadam summa festivitate. Nam Regis supra nominati capiti coronam imposuit, quod Praesul suus *Comas* facere debuit. Igitur iratus est Episcopus *Comas* ei furore inextinguibili, quare sibi calumpniis illatis, eum degradere conabatur; sed Optimatum regalium precibus continuis resistere non valens vix debitori suo *Bozetecho* Abbati debitum iracundiae licet non ex toto corde dimisit, eo tamen tenore, uti respondit ei idem ad ultimum Episcopus: Sed quia tu Abba bene nosti sculpere et tornare, per sanctae obedientiae nostrae praeceptum, ob diluendam culpam tuam, quam

ex contumacia tua praesumptuose perpetrasti, tibi praecipimus, quatenus tuae longitudinis et latitudinis magnum mensuram crucifixum factum, cum cruce in dorso tuo usque Romam deferas, et in Ecclesia Metropolitana S. Petri Apostoli ponas. Haec ipse Abbas lubenti animo cum cordis contritione perficere non tardavit, et majestati praesulari satisfecit.

Post aliquantum tempus, quantum coenobii fratres, de quibus superius praemisimus, contra eum zelotypiae venenum velut mortiferi serpentes conspiravere, nullo more dicendum. Nam unusquisque eorum accusationes quaerebat adversus eum, sed convenientia testimonia non inveniebantur. Nam idem fratres, membra sathanae, existimabant, si Abbas jam nominatus quoquomodo expelleretur, sperabant aliquem ex eis, eorum errorum complicem, Abbatiae jura suscepturum. Rex autem *Wratizlaus* jam migraverat ad Dominum, cujus tunc successor *Bracizlaus* sublimitate Ducatus Bohemiae pollebat. Hujus aures cum supra notati fratres per se et per amicos multis fictitiis et innumeris vituperiis contra Abbatem suum *Bozetechum* compositis obpulsando multiplicarent; idem Dux nominatum Abbatem de loco superius dicto extirpavit et fratres ejecit. Ibi impleta sum verba veritatis: *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.* Abbate itaque ejecto, ejus fratres, qui proditionis auctores contra eum extiterant, ex tunc erraverunt usque quaque per incerta loca girovagi, donec ad ultimum aliqui corde compuncti vix in loco proprio recepti, eidem loco inepti vitam finierunt, et *libri linguae eorum deleti omnino et disperditi, nequaquam ulterius in eodem loco recitabuntur.*

(Scriptores rerum bohemic. Tom. I. Ed. c. pag. 89—102.)

VII.

Concilium provinciale Spalatense et Alexander P. II. contra liturgiam slavicam.

Fuerat tempore Alexandri Papae (1061—72) a Domino Maynardo, Episcopo Cardinali, quaedam synodus omnium praelatorum Dalmatiae et Croatiae multum solenniter celebrata, in qua multa fuerunt conscripta capitula, inter quae siquidem hoc firmatum est et statutum: *ut nullus de caetero in lingua slavonica praesumeret divina mysteria celebrare, nisi tantum in latina et graeca, nec aliquis ejusdem linguae promoveretur ad sacros ordines.* Dicebant enim gothicas litteras a quodam Methodio haeretico fuisse repertas, qui multa contra catholicae fidei normam in eadem slavonica lingua mentiendo conscripsit, quam ob rem divino judicio repentina dicitur morte fuisse damnatus. Denique cum hoc statutum fuisset synodali sententia promulgatum et apostolica auctoritate confirmatum, omnes sacerdotes Sclavorum magno sunt moerore confecti, omnes quippe eorum ecclesiae clausae fuerunt, ipsi a consuetis officiis siluerunt.

Alexander autem P. Slavis illyricis pro usu linguae slavicae in liturgia coram se perorantibus reposuit:

„Scitote filii, quia haec, quae Gothi petere student, saepe numero audisse me recolo, sed propter Arianos inventores literaturae hujusmodi dare eis licentiam in sua lingua tractare divina sicut praedecessores mei, sic et ego nullatenus audeo. Nunc vero euntes gentem illam facite observare omnia, quae a venerabili fratre nostro Maynardo, sanctae Rufinae Episcopo Cardinali, synodaliter statuta sunt, quoadusque legati nostri accedant."

(*Thomas* archidiaconus Spalatensis apud *Schwandtnerum* Tom. III. Scriptor rerum Hungaric. p. 552. 54.)

VIII.

Gregorius P. VII. in litteris ad Wratislaum Bohemorum Regem divinum officium in slavonica lingua celebrari prohibet. 2. Jan. 1080.

Gregorius episcopus servus servorum Dei, Uratislao Bohemorum duci salutem et Apostolicam benedictionem.

Hujusmodi salutationis nostrae consuetudinem, scilicet Apostolicae benedictionis, eam tibi mittentes, non sine haesitatione modo servavimus, propterea quod videris excommunicatis ipse communicare: quicunque enim bona ecclesiarum invadunt, id est, sine certa licentia episcoporum vel abbatum diripiunt, vel ab aliqua persona accipiunt, non solum ab Apolica sede hoc tempore, verum etiam a multis sanctis patribus, sicut in scripturis eorum reperimus Verum utcumque se res habeat, saluti tuae internae providere non modo ex antiqua tui dilectione movemur, verum etiam ex suscepti honoris, immo laboris intuitu profecto compellimur; eo magis quod multorum profectui tua sublimitas esse potest exemplum. Neque enim hoc tibi relinquitur vel dicere vel cogitare: Meum non est alienam vitam vel mores in spiritualibus exquirere sive distringere. Procul dubio namque tantorum reus exsistis, quantorum vias ab interitus praecipitio poteras volens reflectere. Illud quoque vigili mente pertractes oportet, ne honorem tuum divino honori, sive pecuniam praeponas justitiae; neu quod in te cinerem a subdito tibi consimili fieri non sine gravi animadversione patereris, in creatorem tuum et omnium praesumi aequanimiter feras. Indubitanter etenim non Dei sed diaboli membra et falsi Christiani convincuntur, qui suas injurias per-

sequuntur usque ad sanguinem, et Dei contumelias negligunt usque ad oblivionem. Divitias autem potentia tua quas habet, non ob meritum datas, sed ob solicitudinem putare debet sibi commissas. Denique non tantum saecularibus oneri videtur inopia, quantum spirituales viros gravant divitiae, simul jam diffusa potestas. Perpendunt quippe, si ille cui una ovis sub necis suae conditione committitur non solum centum eodem pacto non cuperet recipere, verum etiam illa ne aliquo casu dispereat haud sine timore solicitus est observare; quod sibi tanto sit irremissius vigilandum magisque timendum, quanto super plures curam seu potestatem acceperit.

His ita perspectis, ad majorem te mentis vigilantiam praesentis saeculi fugacitas invitat: et cum illud quod in hac luce magis diligitur, vita scilicet praesens, ad occasum furti festinet; profecto quo magis ad districti examinis diem propinquas, eo amplius ad aeterna praemeditanda et adipiscenda te sana ratio mittit. Haec itaque nostra monita sive mandata volumus, immo jubemus, ut ante mentis suae oculos excellentia tua saepius ponat, et crebrius legendo, audiendo meditetur: non quod elegantius scripta nequeas in sanctorum paginis invenire, sed quia haec ad te specialiter ex nobis, immo ex beato Petro missa sunt; et ista frequentius recogitando poteris Deo propitiatore ad potiora cognoscenda exsurgere.

Quia vero nobilitas tua postulavit, quo secundum Sclavonicam linguam apud vos divinum celebrari annueremus officium, scias nos huic petitioni tuae nequaquam posse favere. Ex hoc nempe saepe volventibus liquet non immerito sacram scripturam omnipotenti Deo placuisse quibusdam locis esse occultam: ne, si ad liquidum cunctis pateret, forte vilesceret et subjaceret despectui, aut prave intellecta a mediocribus in errorem induceret. Neque enim excusationem juvat, quod quidam religiosi viri hoc quod simpliciter populus quaerit patienter tulerunt, seu incorrectum dimiserunt; cum primitiva

ecclesia multa dissimulaverit, quae a sanctis patribus, postmodum firmata christianitate, et religione crescente, subtili examinatione correcta sunt. Unde ne id fiat quod a vestris imprudenter exposcitur auctoritate beati Petri inhibemus, teque ad honorem omnipotentis Dei huic vanae temeritati viribus totis resistere praecipimus.

De legato autem nostro, quem mitti ad se tua devotio poposcit, noveris item nos preces tuas ad praesens commode efficere minime potuisse: tamen in hoc anno, divina favente clementia, tales procurabimus invenire personas, quae et negotiis vestris valeant utiliter deputari, et necessitudines vestras plenius cognoscentes ad notitiam nostram deducere. Ut ergo tute possimus ad vos legatos nostros dirigere; necesse arbitramur et volumus, ut filium nostrum Frederigum, et hunc Felicem ad nos iterum studeas aut horum alterum mittere, quatenus ita possint quo destinabimus secure venire. Data Romae, quarto Nonas Januarii, indictione tertia.

(*Harduin*, Acta Conc. loco supra cit. col. 1434. s.)

VIIII.

Innocentius P. IV. ad episcopum Seniensem licentiam concedit, in partibus Slavoniae divinum officium slavice celebrandi A. 1248.

Porrecta nobis petitio tua continebat, quod in Slavonia est littera specialis, quam illius terrae clerici se habere a B. Hieronymo asserentes, eam observant in divinis officiis celebrandis. Unde ut illis efficiaris conformis, et terrae consuetudinem, in qua existis episcopus, imiteris, celebrandi divina officia secundum praedictam litteram, a nobis licentiam suppliciter postulasti. Nos igitur attendentes, quod sermo rei, et non res sermoni subjecta, licentiam tibi in illis dumtaxat partibus, ubi de consuetudine observantur praemissa, dummodo ex ipsius varietate litterae sententia non laedatur, auctoritate praesentium concedimus postulatam. Lungduni XIV. Kal. Aprilis, 1248

(*Raynaldus* in Annal. eccl. ad a. 1248.)

X.

Clemens P. VI. ad Arnestum archiepiscopum Pragensem concedit, monachos de partibus Slavoniae in Bohemiam immigrantes in uno duntaxat dicti regni loco posse divinum officium slavice celebrare. 9. Maii 1346.

Clemens Episcopus servus servorum Dei. Venerabili Fratri, Archiepiscopo Pragensi salutem et apostolicam benedictionem. Significavit nobis dilectus filius nobilis vir *Karolus* Marchio Moravie quod in Slavonie et non nullis partibus de Slavonica lingua existentibus misse et alie hore canonice ad laudem Christi in eorum vulgari de licentia et ex indulto sedis apostolice leguntur, et etiam decantantur, et quod multa monasteria et loca Monachorum nigrorum sancti Benedicti et aliorum ordinum in illis partibus huiusmodi ritum ex antiqua consuetudine usque in hodiernum diem tenentium propter brigas et guerras illarum partium destructa et ad nihilum sunt redacta. Monachi quoque et fratres Monasteriorum et locorum predictorum occasione huiusmodi nec Deo, nec Christianis proficere, nec etiam Monasteria et loca ipsorum commode obtinere valentes remanent vagabundi propter quod cultus divinus et fides christiana in illis partibus minuitur. Cum autem, sicut huiusmodi insinuatio subiungebat in confinibus et circa partes Regni Boemie que de eadem lingua et vulgari existunt, sunt multi scismatici et infedeles, qui cum eis sacra scriptura latine dicitur, exponitur, vel predicatur, nec intelligere volunt nec commode ad fidem christianam possunt converti, dictique

Monachi, et fratres vulgares predicatores ritum predictum habentes in dicto regno, et ipsius confinibus summe necessarii et utiles pro Dei laude et augmentatione christiane fidei esse noscantur. Idem Marchio nobis humiliter supplicavit, ut eisdem fratribus et Religiosis, quod in regno Boemie et confinibus supra dictis loca eligere, in quibus et circa que possint stare, et verbum Dei exponere predicare et missas celebrare, secundum ritum et consuetudinem partium ipsarum licentiam concedere de speciali gratia dignaremur. Nos igitur de predictis notitiam non habentes fraternitati tue, de qua plenam in Domino fiduciam gerimus, eisdem Monachis seu fratribus dicti sancti Benedicti vel alterius ordinis per sedem eandem approbati, recipiendi unum locum duntaxat in dicto regno vel ejus confinibus, in quo servare valeant dictum ritum, alias tamen per sedem approbatum, eandem auctoritate nostra concedas plenam et liberam facultatem, jure tamen Parochialis Ecclesie ipsius loci, quem ut premittitur dicti Monachi seu fratres receperunt, et cuiuslibet alterius alieni in omnibus semper salvo. Datum Auinione VII. idus Maii, Pontificatus nostri anno quarto.

(Ex Registro Slavorum apud *Pelzel*, Kaiser Karl der Vierte. I. Thl. Prag 1780. pag. 90. s.)

XI.

Karoli IV. Imperatoris et Regis Bohemiae, instrumentum fundationis monasterii Slavorum in civitate Neo-Pragensi, Emmaus dicti, de 21. Nov. 1347.

Karolus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, et Boemie Rex. Ad perpetuam rei memoriam. Rex magnificus, qui facit mirabilia magna solus, aperiens manum Magnificentie, et implens omnia bonitate ad hoc nos Principalis in Monarchia constituit dignitatis, binique regni contulit diadema, ut si ad aliqua extrinseca debita sollicitudo nos provocat, ad ea tamen, que incrementum cultus divini respiciunt, tanto specialius, et solertius convertamus aciem mentis nostre, quanto patrona justitie manus ejus nostrum pre ceteris Principibus altius nomen erexit et solium, sueque clementie roboravit auxilio et honoris splendoribus licet insufficientibus meritis insigniuit, largitorem donorum huiusmodi cum tharsis et insule Regibus inclytis, quos ille commemorat eximius Prophetarum, ut sibi offerat nostra devotio munera, prout nostra fragilitas patitur, pretiosa, presertim in regno nostro Boemie, quod pre ceteris auguste fortune carius estimamus, pie mentis studio queritantes.

Dudum siquidem sanctissimus Pater Dominus noster Papa *Clemens* VI. Venerabili *Arnesto* Archiepiscopo Pragensi Principi et Consiliario nostro karissimo, ad nostri instantiam et requestam committere voluit, ut ipse in nostra civitate Pragensi monasterium conuentuale et claustrale ordinis sancti Benedicti instituere et autoritate posset apostolica ordinare, in-

stitutis ibidem Abbate et fratribus, qui Domino famulantes diuina officia in lingua Slavonica duntaxat ob reuerentiam et memoriam gloriosissimi Confessoris Beati Jeronymi Strydoniensis Doctoris egregii, et translatoris, interpretisque eximii sacre scripture de Ebraica in latinam et Slauonicam linguas, de qua siquidem Slauonica nostri regni Boemie idioma sumpsit exordium primordialiter et processit, debeant futuris temporibus celebrare, ad quod siquidem Monasterium construendum et edificandum Parochialem Ecclesiam sanctorum Cosme et Damiani in suburbiis nostre civitatis Pragensis predicte in Podschal inter Wyssegradum et Sderaz situatam, cuius jus patronatus ad Ecclesiam Wyssegradensem tunc temporis pertinebat, facta per nos dicte Ecclesie Wyssegradensi pro iure patronatus dicte parochialis Ecclesie restitutione et satisfactione condigna duximus ordinandum, quam prefatam parochialem Ecclesiam in dictum Monasterium claustrale et conuentuale ad ad honorem Dei, beatissimeque Marie Virginis Matris ejus, ac gloriosorum Jeronymi prefati, Cirullique, Methudii, Adalberti et Procopii Patronorum dicti Regni Boemie Martyrum et Confessorum titulum et honorem prefatum Archiepiscopum requirimus et hortamur attente, iuxta commissionem a sede apostolica sibi factam erigi, et etiam exaltari inibi Abbate et fratribus auctoritate predicta institutis, qui sub regula et regulari habitu ordinis sancti Benedicti, cui dictorum sanctorum conversatio gloriosa suis tribuit temporibus quos adhuc per Dei gratiam retinet, speciem et decorem in lingua Slavonica duntaxat futuris et perpetuis temporibus ob memoriam et reverentiam prefati beatissimi Jeronymi, ut ipse in dicto regno velut inter gentem suam et patriam reddatur perpetuo gloriosus, ipsiusque dignissima memoria celebris habeatur perpetuo Domino famulantes, divinum officium nocturnum videlicet et diurnum valeant celebrare.

Verum cum spiritualia sine temporalibus nequeant diu

subsistere erectionem et exaltationem huiusmodi gratam et acceptabilem, velut opus manuum nostrarum, quam plurimum habentes et habituri fragranti et sincera erga prefatos Martyres et Confessores deuotione accensi extremamque diem judicii, ad quam cum sederit filius hominis in sede Majestatis sue bonos a malis, velut oves ab edis segregans duodecim tribus Israel iudicabit, prevenire piis et bonis operibus et elemosynis, per quas fit ablutio scelerum et contra omnia mundi pericula firmamentum, summopere cupientes ut Deus abstergat omnem lacrymam ab oculis nostris, et non sit nobis luctus ulterior, neque clamor neque ullus damnabilis pene dolor, transitoriis, in perpetuis felici comercio commutatis, ad dotationem et fundationem prefati Monasterii, sustentationemque, usum et opus dictorum Abbatis et fratrum ibidem de novo instituendorum suorumque successorum, ut predicitur, in perpetuum infra scriptos redditus, allodium, araturas, et cetera, que nostre presentes continent una cum dicta parochiali Ecclesia, de nostra auctoritate regia, et ex certa scientia liberaliter damus, donamus, concedimus, conferimus et assignamus, et pure ac simpliciter tenore presentium transferimus in eosdem, ut ipsorum Abbatis et fratrum modernorum, ipsorumque successorum orationes et suffragia pro nobis, Illustri Blanchia consorte karissima, liberis, antecessoribus et successoribus nostris Regibus Boemie statuque felici Regni ipsius erga Regem celorum et Dominum iugiter intercedant. Hec igitur sunt donata et assignata, primo sexdecim Marche grossorum denariorum Pragensium annui et perpetui redditus supra Macella carnium minoris civitatis Pragensis anno quolibet capiendorum. Item in villa Genez triginta tres Marche, item allodium seu curia in villa Wallew, cum aratura et quatuor Marchis, item dictam Ecclesiam parochialem una cum quatuor Marchis redituum ante hujusmodi erectionem spectantibus ad parochialem Ecclesiam prelibatam nostris indicentes successoribus ac ipsos attentis-

sime cohortantes per viscera misericordie Jesu Christi ut nostras donationem, fundationem et concessionem ratas et gratas habentes perpetuo ipsas studeant, et satagant in suorum remissionem peccaminum et sub attestatione diuini iudicii non diminuere sed augere, siquis autem contentis presentibus seu alicui ipsorum ausu temerario contradicere presumpserit, quod absit, maledictionem Dei Patris omnipotentis, et Beatorum Jeronymi, Cirulli et Methudii, Adalberti et Procopii prefatorum incurrat, plagisque scriptis in libro vite sentiat se percussum. In quorum omnium et singulorum testimonium, et ad certitudinem pleniorem presentes fieri jussimus et nostre Majestatis sigilli appensione communiri.

Datum Nuremberg anno Domini Millesimo Trecentesimo quadragesimo septimo, Indictione decima quinta, XI Kalendas Decembris, Regnorum nostrorum anno secundo. Hujus rei testes sunt Fridericus Bambergensis, Joannes Olomucensis Episcopi, et Rudolphus Saxonie sacri Imperii Archimarschalcus, Nicolaus Opawie Duces, Eberhardus et Ulricus de Wirtenberg fratres, Joannes et Albatus Burgravii de Nurenberg fratres, et ego Nicolaus Decanus Olomucensis aule regie Cancellarius recognovi.

(Ex originali archivii Archiepiscopatus Pragensis apud *Pelzel* l. c. p. 91. ss.)

XII.

Literae breves Urbani P. VIII. datae 29. Aprilis 1631., quibus Missale Romano-Slavonicum recognitum approbatur.

Ecclesia catholica, cui divina favente clementia, nullo meritorum nostrorum suffragio, praesidemus, sicuti una est, ita requirit nostrae pastoralis vigilantiae sollicitudo, ut Christifideles idipsum non solum sapiant, sed etiam quantum possibile est, omnes etiam unanimes uno ore, in orationibus et sacrificiis honorificent Deum. Quum itaque, sicut accepimus, Missale idiomate *Slavonico* olim a fel. rec. *Joanne* VIII. praedecessore nostro concessum, a centum circiter annis typis editum non fuerit, atque inde acciderit, ut *Slavonum* Ecclesiae Missalium inopia adeo laboraverint, ut plerisque in locis, nec Sacerdotes sacrosanctae Missae sacrificium offerre, nec populi Ecclesiae praecepto de illo audiendo satisfacere comode potuerint: nos Missalium inopiae hujusmodi ad divini numinis laudem et gloriam, animarumque Christifidelium illarum partium salutem occurrere volentes, venerabilibus Fratribus nostris Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus negotio fidei in universum Orbem propagandae praepositis, injunximus, ut quamplura Missalia, Slavonico conscripta idiomate, a Provincia *Dalmatiae* Romam jussu nostro afferri, iisque per nonnullos linguae Slavonicae peritos, juxta emendationes a fel. etiam rec. *Pio* V. et *Clemente* VIII. Romanis Pontificibus, similiter praedecessoribus nostris, factas, et eorum literis Apostolicis approbatas, correctis, Missale, quod Romano prorsus conforme esset, componi, illudque praefato idiomate slavonico, ad usum et com-

modum eorumdem Christifidelium Ecclesiarum, locorum et provinciarum, ubi hactenus praefato idiomate celebratum fuit, imprimi curarent. Quae omnia quum praefati Cardinales diligenter praestiterint, eadem per praefatos Cardinales, et pie et accurate in praemissis ordinata et gesta approbantes, ac praefatum Missale antiquum abrogantes, motu proprio, et ex certa scientia ac matura deliberatione nostris, deque Apostolicae potestatis plenitudine, antiquorum Missalium Slavonici idiomatis tam impressorum quam manuscriptorum usum, tenore praesentium, sub indignationis nostrae, ac aliis arbitrii nostri, imo iis etiam poenis, quae eorumdem *Pii* et *Clementis* praedecessorum nostrorum literis continentur, tenore praesentium, penitus et omnino interdicimus. Praeterea sub eisdem poenis eo ipso absque aliqua declaratione incurrendis, Apostolica auctoritate earumdem tenore praesentium prohibemus omnibus et singulis Presbyteris et Clericis, tam Saecularibus, quam cujusvis Ordinis, Congregationis, Societatis et Instituti, etiam speciali nota dignis Regularibus, earundem Ecclesiarum, locorum et provinciarum, ubi hactenus, ut praefertur praefato idiomate Slavonico celebratum fuit, ne elapsis octo mensibus a die publicationis praesentium in Urbe, alio, quam hujusmodi novo Missali, nisi maluerint Latino, utantur. *Romae* apud Sanctam Mariam Majorem die 29. Aprilis 1631, Pontificatus nostri anno octavo.

(Josephi Simonii *Assemani* Kalendaria Eeelesiae universae. Tom. I. Romae 1755. in VI. pag. 116. s.)

XIII.

Litterae Innocentii P. X. circa Breviarium Romanum Illyricum datae 22. Februarii 1648.

Romanum Pontificem, cui ex dispositione divina omnium Orbis Ecclesiarum cura incumbit, sedulo decet invigilare, ut cuncta ad Catholicam fidem, divinumque cultum pertinentia, rite recteque in Ecclesiis praedictis peragantur; et praesertim ut sacrae Scripturae et alii Codices, qui fidei cultusque hujusmodi fundamenta, et sacras preces, laudibus gratiisque Deo persolvendis, continent, quocumque tempore, vel idiomate, aut charactere conscripti sint, mendis atque erroribus plane careant, illisque omnino expertes ab omnibus habeantur. Quum igitur *Illyricarum* gentium, quae longe lateque per Europam diffusae sunt, atque ab ipsis gloriosis Apostolorum principibus Petro Paulo potissimum Christi fidem edoctae fuerunt, libros sacros jam inde a D. *Hieronymi* temporibus, ut pervetusta ad nos detulit traditio, vel certe a Pontificatu fel. rec. *Joannis* Papae VIII. Praedecessoris nostri, uti ex ejusdem data super ea re epistola constat, *ritu* quidem *Romano*, sed *idiomate Slavonico*, et charactere S. Hieronymi vulgo nuncupato conscriptos, opportuna recognitione indigere compertum sit: nos rec. mem. *Urbani* Papae VIII. etiam Praedecessoris nostri, qui Missale Illyricum emendatum juxta nuperrimas illius reformationes charactere Hieronymiano, ac lingua Slavonica typis vulgari mandavit, vestigiis inhaerentes, de venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, negotio propagationis fidei per universum Mundum praepositorum consilio, venerabili fratri Raphaëli Archiepiscopo Achridae seu Primae Justinianae, man-

davimus, ut *Breviarum Illyricum*, ante annos centum impressum, recognosceret, et ad formam Breviarii Romani Latini nuper a praedicto Urbano Praedecessore reformati in praedictam linguam Slavonicam redigeret. Quod quum idem Raphaël Archiepiscopus diligenter praestiterit, dictumque novum Breviarium Illyricum a peritis praedictae linguae, et in sacris literis edoctis viris comprobatum fuerit: idcirco nos motu proprio, ac ex certa scientia et matura deliberatione nostris, deque Apostolicae potestatis plenitudine, de simili praedictorum Fratrum nostrorum consilio, Breviarium praedictum tenore praesentium confirmamus et approbamus, typisque mandari jubemus.

(Ibidem pag. 118.)

XIV.

Methodii Terlecki, Episcopi Chelmensis et Belcensis, testimonium de Psalterio, in Breviario Illyrico imprimendo, ad Vulgatam, quantum phrasis Illyricae linguae pateretur, accommodato.

Ego *Methodius Terlecki*, Episcopus Chelmensis et Belcensis: dum anno infrascripto pro gravissimis negotiis totius Russiae, nonnullisque meae dioecesis, in primis vero, quae opportuna atque pernecessaria arbitratus sum, pro sanctissima unione in Russia, et aliis Slavonicae nationis Provinciis conservanda et promovenda, apud Sedem Apostolicam summo studio laborarem, atque in dies expeditionem eorumdem pro voto praestolarer, Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinales Sacrae Congregationis de Propaganda Fide instantiam apud me fecerunt, ut juxta eorumdem Decretum sub die prima Sept. anni praesentis 1643. editum, vocato R. P. *Raphaële* Croato Ord. Minorum de Observantia, ad impressionem Breviarii *Illyrici* deputato, Psalterium in eodem Breviario imprimendum, cum memorato R. P. *Raphaële*, ad Vulgatam translationem, quantum phrasis *Illyricae* linguae pateretur, de verbo ad verbum accommodarem. Itaque quo in causa tam pia eorum voluntati morem gererem, sepositis quibuscumque privatis meis negotiis et occupationibus, accersire curavi illico praefatum R. P. *Raphaëlem*, afferreque plura vetustorum *Illyricae* linguae Breviariorum manuscripta et impressa exemplaria, atque autographum, quod idem R. P. *Raphaël*, ad Vulgatae editionis sensum paraverat, adhibitis etiam antiquissimis, quibus ab ipso

suo exordio *Ruthena* et cuncta *Slavonica* usa est et utitur Ecclesia, codicibus: post divinum imploratum auxilium, diligentissime insimul contulimus ipsius R. P. *Raphaëlis* autographum supradictum, cum atiquis Breviarii *Illyrici* Psalteriis, Latina Vulgata semper prae oculis existente, atque an conformis esset, examinavimus. Ita factum est, ut sollicita adhibita cura, tale redditum est Psalterium, quale a supradicta Sacra Congregatione expeteretur, hoc est, adamussim Vulgatae translationi concordans. Nam explosis nonnullis vulgatis Sermonis *Dalmatici* vocabulis, quae scriptorum licentia in vetusta Illyrica Breviaria intrusa fuerant, quaeque R. P. Raphaël suae translationi inseruerat, pura, quae in incorruptis apud me habebantur, Slavonica, eorum loco reposuimus; punctationemque et periodos atque initia versuum singulorum, quum longe aliter in Illyricis leguntur, ubique juxta Vulgatam accommodavimus, ita ut divina opitulante gratia Psalterium ipsum per nos revisum, atque ut dictum est, a peregrinis *Dalmaticis* vocibus purgatum, concordet in praesens in omnibus et per omnia cum desiderato Psalterio novissimi Breviarii moderni SS. D. N. Papae Urbani VIII. vulgatae editionis: neque est, ut eam ob causam Illyrici Breviarii impressio, summopere necessaria, et ab Illyricanae Ecclesiae Presbyteris quotidie expetita, diutius differatur. In cujus rei fidem praesens testimonium, mea manu subscriptum, atque sigillo munitum dedi. In Palatio Quirinali SS. D. N. die 16. Sept. anno a creatione Mundi secundum nostrum computum 7151., a Nativitate vero Christi Domini 1643. Indicit. XI. Idem qui supra *Methodius* Episcopus Chelmensis et Belcensis manu propria.

(Ibidem pag. 114. ss.)

XV.

Caput XXIV. synodi dioecesanae Spalatensis a. 1688 (edit. Patavii 1690).

Cum inter *triginta* parochias foraneas hujus dioecesis *octo* tantum sint ritus latini, ceterae Illyricorum; quoniam peculiari et speciosissimo sanctae matris Ecclesiae privilegio, in idiomate illyrico sacra habetur liturgia, maxima habenda est ratio ejusdem idiomatis probe addiscendi et docendi. Clerici noverint *Asbuquidarium* [1]) atque a peritis sacerdotibus erudiantur, qui in eam praecipue curam incumbant, ut Illyricum litterale, quo Missale et Breviarium perscripta sunt, perfecte calleant; alioquin scient, se ad ordines non promovendos, quum apud Illyrios eadem sit ratio illyrici idiomatis litteralis, quae apud nos latini. Sex sacerdotes in provincia *Politii* deputentur, qui alios sacerdotes in perfecta Missalis et Breviarii et in sacrarum functionum administratione observent, examinent et corrigant.

(*Kopitar* Glagolita Clozianus. Edit. cit. p. XVIII.

---

1) Male sic loco: *Azbukividarium* i. e. Alphabetum Slavorum; nam nomina slavonica trium priorum Alphabeti litterarum sonant: Az, Buki, Wiedi.

XVI.

Constitutio Benedicti P. XIV., qua Ecclesiasticis omnibus Ritus Slavo-Latini praecipitur ut in Missis et Divinis Officiis Slavum Litterale idioma cum characteribus Hieronymianis retineant, et Missalibus Breviariis etc. utantur typis Congregationis Propagandae Fidei editis, data 15. Aug. 1754.

Benedictus Episcopus Servus Servorum Dei. *Ad perpetuam rei memoriam.* Ex pastorali munere, quo Romani Pontifices Catholicae praesunt Ecclesiae, eamque moderantur, consueverunt Praedecessores Nostri vigilem navare curam, ut in Sacris peragendis, suos unaquaeque Natio legitime invectos Ritus religiose custodiat, ejusque idiomatis uniformitatem retineat, quo illius respective Majores in Missae Sacrificio, Divinisque Officiis usi dignoscuntur; prohibentes ne quid a prisca lingua, vulgaribus licet dicendi formulis immutata, deflectatur, omnemque adhibentes operam, ut abusus procedentibus temporibus inolescentes eradicarent.

§. 1. Cum itaque ex fide dignorum testimonio acceperimus, in Ritum Slavo-Latinum, quem felicis recordationis Praedecessor Noster Joannes Papa VIII. fideli ac religiosae nationi Illyricae, una cum idiomate, quod nunc Slavum litterale appellant, et characteribus, quos Hieronymianos dicunt, adhibendum concessit, et successivis temporibus recolendae memoriae Praedecessores pariter Nostri Urbanus VIII., et Innocentius X., dum Missale, et Breviarium eodem idiomate, et characteribus, excudenda typis traderentur, iteratis vicibus con-

firmarunt; nonnullos irrepere abusus, Apostolicae Sedis intentionibus, institutisque contrarios, perniciosa aliquorum libertate, qui audent Missas, insertis Orationibus et precibus Slavo vulgari sermone conscriptis, componere, Initium quoque Evangelii secundum Joannem, et Psalmum *Lavabo*, eadem vulgari lingua, latinisque characteribus impressa, nulla desuper a Nobis facultate, et approbatione praeobtenta, sibi, aliisque Sacerdotibus legenda proponere: Idcirco ne hujusmodi abusus, qui eumdem Ritum miscere ac turbare facile posset, latius progrediatur; postquam aliis Nostris editis Constitutionibus, nimirum quinquagesima septima cui initium *Etsi pastoralis*, et octogesima septima incipiente *Demandatum coelitus*, quae exstant in Bullarii Nostri Tom. I. p. 167. et 290. Graecorum Rituum conservationi, et integritati, pro Italo-Graecorum, et Graeco-Melchitarum Nationibus, abunde providimus; eamdem nunc sollicitudinis Nostrae curam ad Illyricam Nationem convertentes, suprema, qua fungimur Apostolica auctoritate, volumus, praecipimus, atque mandamus, ut Ecclesiastici omnes et Sacerdotes tam Seculares, quam cujuscunque Ordinis, aut Instituti Regulares, qui Ritum Slavo-Latinum profitentur, in Augusto Altaris Sacrificio, et in Horis Canonicis, aliisque Divinis Officiis persolvendis ac obeundis, Missalia, Tabellas, et Breviaria characteribus Hieronymianis impressis typis Congregationis Propagandae Fidei, quaeque in posterum ibidem imprimentur, non sine praeviis opportunis revisionibus, et approbationibus, aliisque diligentiis hucusque adhibitis, et deinceps adhibendis a Viris doctis, et Slavo-Latinum idioma, ac Hieronymianos characteres apprime callentibus, quemadmodum per plura anteacta saecula ab Illyrico Clero servatum studiose fuit, ita deinceps omnino adhibere debeant, et teneantur: utque in posterum nemo ex praedicto Clero, in Missis celebrandis, aut in divinis Officiis persolvendis, Orationes et Preces, quae nostra, et Apostolicae Sedis auctoritate examinatae non fuerint,

et approbatae, recitare, aut quoquo modo adhibere audeat, seu praesumat.

§. 2. Quocirca Venerabilibus Fratribus Nostris Archiepiscopis, et Episcopis, in quorum Dioecesibus Ritus Slavo-Latinus viget, committimus, atque injungimus, ut pro zelo et sollicitudine, qua tenentur concreditis sibi Ovibus praeesse, et Sacrorum Ecclesiae Rituum integritati advigilare, sedulam exactamque hujusce Nostrae voluntatis, ac districti praecepti executionem curent, atque urgeant, ac novitates omnes, irreptosque quoslibet abusus elimineat, adhibitis efficacioribus remediis a Sacris Canonibus in pervicaces et refractarios indictis; similia vero successivis temporibus attentari minime patiantur.

§. 3. Decernentes has nostras Litteras, et in eis contenta hujusmodi, semper et perpetuo firma, valida, et efficacia existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri, et obtinere, et ab illis, ad quos spectat, et pro tempore spectabit, inviolabiliter observari debere: sicque, et non aliter in praemissis per quoscumque Judices Ordinarios, et Delegatos, etiam Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales, horumque Congregationes, nec non Apostolicae Sedis Nuntios, et quosvis alios quacunque praeeminentia, et potestate fungentes, et functuros, sublata eis, et eorum cuilibet quavis aliter judicandi, et interpretandi facultate et auctoritate, judicari, et definiri debere; ac irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

§. 4. Non obstantibus contrariis quibusvis, etiam in Synodalibus forsan, aut Provincialibus Conciliis editis Constitutionibus, aut Decretis; Privilegiis quoque, et Indultis eidem Nationi Illyricae, ejusque Ecclesiis, atque Praesulibus, quavis etiam Apostolica auctoritate concessis, ac iteratis vicibus confirmatis, et innovatis, ac usibus, stylis, et consuetudinibus quantumvis diuturna observantia firmatis; quibus omnibus, et sin-

gulis, tenore praesentium, et ad praemissum effectum, specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque.

§. 5. Volumus autem, ut earumdem praesentium Litterarum transumptis seu exemplis, etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, et sigillo Personae in dignitate Ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quae ipsis praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.

§. 6. Nulli ergo Hominum liceat paginam hanc Nostrae Declarationis, inhibitionis, praecepti, mandati, commissionis, et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus, se noverit incursurum.

Datum Romae apud S. Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicae Millesimo septingentesimo quinquagesimo quarto, decimo octavo Kalendas Septembris, Pontificatus Nostri anno Quatordecimo.

(Benedicti P. XIV. Bullarium Tom. IV. Romae 1757 fol. pag. 223. ss.)

Lipsiae, typis B. G. Teubneri.

Anhang II.[1]

[1]) Prvi je Ginzelov „Anhang“ od str. 1-130 ovoga Priloga (B.)

Glagolitische Fragmente.

Aufgefunden

von

Dr. K. A. C. Höfler,

K. K. Universitätsprofessor in Prag;

beleuchtet

von

Dr. P. J. Šafarik

K. K. Universitäts-Bibliothekar in Prag.

Die folgenden Mittheilungen sind entnommen der Schrift:

Glagolitische Fragmente. Herausgegeben von Dr. Karl Adolph Constantin Höfler, K. K. Universitätsprofessor und Dr. Paul Joseph Šafarik, K. K. Universitäts-Bibliothekar. Aus den Abhandl. der K. Böhm. Ges. Wiss. V. Folge 10. Band. Prag 1857. gr. 4. 62 Seiten mit 5 lithografischen Tafeln: Tab. I. ein altböhmisches Miniaturgemälde, Tab. II. Synopsis alphabeti glagolitici, und Tab. III. IV. V. Facsimilen der glagolitischen Fragmente.

Da diese Schrift mir erst zukam, nachdem der grösste Theil meines Buches schon gedruckt war, und die aufgefundenen glagolitischen Fragmente, von denen dieselbe handelt, ein sehr wichtiger Beitrag zur Geschichte der slawischen Liturgie sind, so würde der zweite Theil meines Buches offenbar mangelhaft seyn, wen ich das Ergebniss der „Fragmente“ nich wenigstens in einem Anhange darlegte, und das Verhältniss würdigte, in welchem dasselbe zu den Resultaten meiner geschichtlichen Forschungen und anschauungen über slawische Liturgie steht.

Am 14. November 1855 unterwarf Herr Professor Dr. Höfler bei Durchsicht einiger Handschriften der Bibliothek des Prager Metropolitancapitels auch den Codex A. LX. einer näheren Prüfung und überzeugte sich sehr bald, das sein Werth nicht blos in dem hohen Alter seiner Abfassung, sondern in seinem unscheinbaren Anhange liege.

Neben dem eigentlichen Inhalte, der lateinischen Uebersetzung der Apocalypse, der Apostelgeschichte, der Briefe des h. Paulus und späteren Zusätzen, welche die jüngere Hand augenblicklich kenntlich machten, fanden sich nämlich auf der inneren Seite des Rückdeckels 2 gleichgrose, wenn auch nicht gleichartige Pergamentstreifen, welche, wie es scheint, unmittelbar bei dem Binden des Codex mit eingeklebt wurden und mit dem Einbande fast zu einer Masse vereint waren — und auf denen sich Schriftzüge dem Auge darstellten, die der gewandte Paläograph nicht zu entziffern vermochte.

Herr Bibliothekar Dr. Šafarik, dem die Handschrift am 23. November vorgelegt wurde, erkannte die Schrift der auf der inneren Seite des Hinterdeckels angeklebten zwei Pergamentblätter, nachdem er die Handschrift in die rechte Lage gebracht, auf den ersten Blick als glagolitisch und sehr alt, beim näheren Besehen auch als unzweifelhaft ächt und daher äusserst wichtig.

Dieser Codex sowohl als die in ihm enthaltenen glagolitischen Fragmente haben für die Geschichte der slawischen Liturgie eine solche Bedeutung, dass wir Beide gesondert betrachten müssen.

I.

Der Codex.

Die Handschrift, in welcher sich die glagolitischen Fragmente erhalten haben, ist ein lateinischer *Praxapostolus*, d. i. jener Theil des N. Testamentes, welcher die Apocalypse, die kanonischen Briefe, die Apostelgeschichte und die Briefe Pauli enthält. Sie zählt zusammen 198 Bl. in Folioformat, ist auf weissen dünnen leicht rollenden Pergament sehr schön mit wenigen Abbreviaturen geschrieben und gehört nach verlässlichen paläographischen Kennzeichen ins XI. Jahrhundert und zwar wahrscheinlich in die erste Hälfte desselben. Nach der sorgfältigen Ausstattung in Bezug auf Pergament, Schrift und kunstvolle Ausführung der reichlich vergoldeten Initialen kann sie mit Recht, wenn auch nicht grade zu den Prachthandschriften, so doch zu den sehr schönen und werthvollen Handschriften gezählt werden.

Das erste Blatt des Codex ist auf der Rückseite mit einem sinnreichen, jetzt leider, trotz des dabei nach beiden Seiten hin angebrachten Schutzes von eingelegtem Seidenstoff, stark beschädigtem Miniaturgemälde versehen, dessen richtige Deutung für die Geschichte der Handschrift sehr wichtig, aber zugleich auch sehr schwierig ist.

Diess Gemälde ist durch vier horizontal laufende Linien queer in der Mitte in zwei gleiche Felder getheilt, um die sich ein Rahmen im länglichten Viereck zieht, der selbst an den 4 Ecken und recht und links in der Mitte, also von 6 runden Medaillons, Brustbildern von Heiligen auf Goldrund durchbrochen wird.

In dem oberen Felde wird die Vision des h. Johannes dargestellt, von welcher in der Apocalypse die Rede, nämlich Christus, in Mitte sieben goldner Leuchter mit dem Schwerte

im Munde und dem Kranze von sieben Sternen in der Linken (nach der Apocalypse in der Rechten); rechts vor ihm der h. Johannes.

In dem unteren Felde steht ein böhmischer Herzog in fürstlichem Gewande, mit der Lanze in der Rechten; hinter ihm ein Waffenträger mit entblösten Schwerte. Vor dem Herzog steht ein Abt mit dem Krummstab, der so eben ein Buch (wahrscheinlich eine Anspielung auf unsern Praxapostel) vom Herzoge zum Geschenk empfangen hat und im Begriffe steht es dem hinter ihm stehenden Ordensbruder zu übergeben. Die jetzt stark beschädigten Inschriften zwischen den Linien auf der als Grenzscheide der beiden Felder queer über den Goldgrund laufenden blauen Leiste scheinen vollständig gelautet zu haben: 1. (Si neq)uis solem. debes (aspic)ere (Christum) — und 2. (Si ...) paru(m) dabi(t). Munus votu(m su)perabit — jene mit Beziehung auf das obere, diese mit Beziehung auf das untere Bild. Auf dem Buche selbst ist das Wort „dominus" ganz deutlich zu lesen. Das Miniaturgemälde wird von Kennern für einheimisch d. i. böhmisch gehalten und ins XI. Jahrhundert gesetzt.

Herr Professor Dr. Höfler hat in seinem am 17. December 1855 in der Sectionsversammlung der k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften gehaltenen Vortrage das Gemälde des Codex folgender Weise gedeutet.

„Wer ist der Herzog mit der Fahne, welche das Herzogthum und zwar das Lehenherzogthum bedeutet? Anscheinend ist kein Anhaltspunkt, dieses zu enträthseln, und doch bietet nähere Betrachtung des Kopfschmuckes einen ganz sicheren dar. Es ist offenbar nicht blos eine Binde, sondern auch eine röthliche niedrige Mitra, welche uns in dem Geber eines Codex des XI. Jahrhunderts den Herzog Spytigněv II. vorführt, welchen Papst Nicolaus II. 1059 mit der Mitra beschenkte... Wer ist der Abt, welchem der böhmische Herzog,

den wir für Spytigněv mit allem Fuge zu halten berechtigt sind, das lateinische Exemplar der Apostelbriefe in so schöner Ausstattung bestimmte? Es liegt sehr nahe, das es lateinische und nicht griechische oder slawische Mönche gewesen sein dürften und in der That wissen wir ja das grade Spytigněv es war, welcher die slawischen Mönche aus Sàzawa verjagte und deutsche Mönche (des lateinischen Ritus) dort einsetzte... Somit war es Spytigněv, der böhmische Herzog, selbst, der den lateinischen Ritus zum Siege über den slawischen erhob und von dem es, als er die Deutschen einführte, mit Recht heisen konnte, wie die Umschrift des untern Theiles des Miniaturbildes besagt: Si parum dabit (resp. dedit), munus votum superabit — wenn er auch jetzt wenig gab, so wird das Geschenk (des lateinischen Klosters) den Wunsch der Mönche noch übertreffen. — Somit ist denn in allem bisher Erwähnten ein vollständiger Einklang. Die Miniature, wahrscheinlich erst im Kloster, jedenfalls in Böhmen gemacht, hat eine feste historische Grundlage und steht in Verbindung mit einer Thatsache, von welcher man sich eine neue Aera erwartete, was nicht ohne Beziehung zu dem apocalyptischen Bilde stehen mag, wo Christi Angesicht gleich der Sonne leuchtete. Herzog und Abt erklären sich gegenseitig; die Ueberreichung des lateinischen Buches, welche sinnbildlich der Einsetzung eines lateinischen Abtes voranging; die Gewisheit, das es sich hier um ein Geschenk an den Abt, nicht von dem Abte handle; die Geste des Bruders, wie die des Schwertträgers, dessen offene Hand gleichfalls andeutet, das eine Gabe stattgefunden habe und gleichsam die Uebereinstimmung des Volkes (Adels) erweist; endlich der Herzog mit der Mitra, zuletzt das Buch selbst mit seiner prachtvollen Ausstattung und der praktisch eingerichteten Form seines Inhaltes lassen wohl keine andere Deutung zu".

Ich stimme in dem Hauptgedanken dieser Auffassung

des Gemäldes, das nämlich dasselbe den Sieg des lateinischen Ritus über den slawischen in Sázawa darstellt und feiert, mit meinem hochverehrten Freunde Herrn Prof. Dr. Höfler vollkommen überein, kann aber nicht umhin, gegen die Deutung auf Herzog Spitihněw II. meine historischen Bedenken auszusprechen.

Die Annahme, das der auf dem Gemälde dargestellte böhmische Herzog Spitihněw II. sei, stützt sich vorzüglich auf den Kopfschmuck desselben, welcher offenbar nicht blos eine Binde, sondern eine röthliche niedrige Mitra sey, mit der P. Nicolaus II. den Herzog Spitihněw 1059 auszeichnete. Die „mitra" des Cencius Camerarius war jedenfalls nichts Anderes als die „pellicea episcopalis" des Cosmas, eine Hermelin-Chorkappe, welche der geistlichgesinnte Herzog vom Aschermittwoch durch die ganze Quadragesima über dem geistlichen Gewande zu tragen pflegte, und an einen Kopfschmuck scheint mir dabei nicht zu denken zu seyn. Da der auf dem Gemälde dargestellte Herzog mit seinem weltlichen herzoglichen Ornate angethan ist, so würde die Hinzuthat einer geistlichen Auszeichnung dem Maler kaum ästhetisch erschienen seyn.

Es ist aber meines Ermessens um so mehr von Spitihněw der fraglichen „mitra" wegen abzusehen, weil die zu berücksichtigenden historischen Momente der Zeit nicht zusammenstimmen. Sázawa wurde von Spitihněw dem lateinischen Abte gleich nach Antritt seiner Regierung, also, wenn nicht schon im J. 1055, sicher zu Anfang 1056 übergeben[1]; die „mitra" aber wurde ihm erst im J. 1059 verliehen. Vor diesem Jahre konnte daher der Herzog mit der „mitra" überhaupt nicht gemalt werden. Sollte man aber die bildliche Darstellung des Sieges der lateinischen Liturgie über die slawische, der

[1]) S. oben §. 37. S. 142.

voraussetzungsweise 1055 und spätestens 1056 stattfand, bis nach 1059 verschoben haben? Ich sage: voraussetzungsweise; denn in Wahrheit feierte der lateinische Ritus über den slawischen in Sázawa seinen vollendeten Sieg nicht unter Spitihněw II, sondern unter Bržetislaw II. im J. 1097[1]). Das aber die unter Spitihněw eintretende Reaction gegen den slawischen Ritus kein bleibender Sieg, sondern eine bald vorübergehende Erscheinung seyn werde, konnte dem hellen Auge selbst der Zeitgenossen sich nicht verbergen, und der eingesetzte lateinische Abt täuschte sich selbst schwerlich über die wahre Lage der Dinge.

Was nun ferner die Handlung selbst betrifft, die auf dem untern Felde der Miniature dargestellt ist, nämlich die Schenkung des lateinischen Praxapostolus durch den Herzog an den Abt, so deutet auch diese, meines Erachtens, vielmehr auf Bržetislaw II. als Spitihněw II. Denn nach dem Zeugniss der Sàzawer-Chronik fand der von Bržetislaw nach Vertreibung der slawischen Mönche als Abt in Sázawa eingesetzte Bržewnower Propst dort nichts als slawische Bücher vor, so das er die nothwendigen lateinischen Bücher selbst Tag und Nacht mit ungeheurer Mühe zusammenschreiben, kaufen, durch gedungene Schreiber fertigen und auf alle mögliche Weise zu erwerben suchen musste[2]). War bei solcher Büchernoth das Geschenk eines lateinischen Kirchenbuchs nicht die willkommenste und kostbarste Gabe? Der Herzog, der der sonstigen Noth des geplünderten Klosters grosmüthig abhalf[3]) muste sich ganz

---

[1]) S. oben §. 39. S. 145.

[2]) Ebendaselbst S. 145 f.

[3]) Ad locum igitur, ad quem Abbas intitulatus extitit, dum primitus advenit, rebus monasticae suppellectilis omnimodis adnichilatis, incommodum invenit in tantum, ut nec uno mense eo victu, quem illic invenit, cum fratribus sustentari potuerit, nis supra nominatus Dux adjumentum ex propria Camera sua praebuisset. Chron. Sazav. apud *Cosmam* ad a. 1097. Script. rer. Boh. I. 203.

besonders berufen fühlen, demselben mit einem Büchergeschenke beizuspringen.

Die Zeit, in welche die auf dem Gemälde dargestellte Handlung zu setzen ist, scheint mir aber endlich vorzüglich durch die kostbare Entdeckung des Herrn Prof. Dr. Höfler, die dem Codex beigebundenen glagolitischen Fragmente ausser Streit gesetzt zu werden, über welche er die sehr feine Bemerkung macht: „Das die Pergamentblätter nicht vor dem Miniaturbilde, sondern rückwärts eingebunden sind, wo sie weniger gesucht und eben desshalb weniger abgenützt, werden, scheint uns von Bedeutung. Sie sind gleichsam das Gegenbild des im Anfang stehenden."

Fürwahr sind diese Trümmer der glagolitischen Kirchenbücher aus Sázawa ein Bild der Niederlage und des Untergangs der slawischen Liturgie daselbst und sonach das wahre Gegenbild des im lateinischen Praxapostel symbolisirten Sieges und Auflebens der lateinischen Liturgie daselbst. Trümmer der glagolitischen Kirchenbücher in Sázawa gab es aber wieder nicht zur Zeit Spitihněw II., sondern erst unter Bržetislaw II. Denn im Jahre 1056, als der Abt Veit mit seinen slawischen Mönchen von Sázawa auszog, nahmen sie selbstverständlicher Weise ihre glagolitischen Kirchenbücher als ihren kostbarsten Schatz mit nach Ungarn, von wo sie dieselben nach Spitihněw's Tode wieder nach Sázawa brachten, wo sie das Schicksal der gänzlichen Vernichtung erst im J. 1097 traf. Von da also erst datiren in Böhmen glagolitische Fragmente als Gegenbild der siegreichen lateinischen Kirchenbücher.

Und jetzt erlaube ich mir, das den Codex schmückende Miniaturgemälde also zu deuten: Das Bild stellt den durch Christus, den Hort aller Kirchen, auf Fürbitte der Heiligen, unter Herzog Bržetislaw II. und Abt Diethard herbeigeführten Sieg der lateinischen Liturgie über die griechisch-slawische im Kloster von Sàzawa dar.

Diese Idee ist sinnreich durch die Abtheilung des Ganzen in zwei Felder, ein Oberes und Unteres, ausgeführt. Der Gedanke, das der Sieg des lateinischen Ritus über den slawischen auf den Herrn zurückzuführen und ihm zu verdanken sey, wird im oberen Felde durch die Vision in der Apocalypse I. 12 17 dargestellt, in welcher Johannes den Sohn des Menschen sah in Mitten sieben goldner Leuchter, in dessen Rechter sieben Sterne, von dessen Munde ein zweischneidiges Schwert ausging, und dessen Antlitz wie die Sonne leuchtet, und zu dessen Füssen der Seher wie todt niederfiel, und der ihn aufrichtet mit seiner Rechten. Er das Alpha und Omega, der mit dem Schwerte seines Mundes alle Feinde der Kirche vernichtet, hat den von Menschen eingeführten slawischen Ritus in Sàzawa gestürzt, und den von Ihm stammenden lateinischen Ritus siegen gemacht. Diesen Gedanken, das die lateinische Liturgie im Gegensatze zur slawischen vom Herrn stammt, hat der Maler durch das „Dominus" auf dem Codex im untern Felde ausgedrückt, wodurch er zugleich aussprach, das der Herr es sey, welcher wolle, das fortan zu seiner Ehre der Gottesdienst in Sàzawa lateinisch gefeiert werde und Herzog Bržetislaw nur der Vollstrecker dieses göttlichen Willens sey.

Das untere Feld, das im innigsten Bezuge zu dem Oberen steht, stellt also nicht blos die Schenkung eines lateinischen Kirchenbuchs an den neuen Abt Diethard durch Herzog Bržetislaw dar, sondern wie die Haltung des Herzogs deutlich anzuzeigen scheint, die mit der Uebergabe des lateinischen Kirchenbuchs symbolisch ausgesprochene Weisung, den Gottesdienst in Sàzawa fortan lateinisch zu begehen.

Der Herr hat aber diese siegreiche Wendung der Dinge in Sàzawa, den Sieg des Lichtes über die Finsternis, herbeigeführt auf die Fürbitte seiner Heiligen. Die Brustbilder dieser Heiligen durchbrechen den Rahmen des Gemäldes an den 4 Ecken und rechts und links in der Mitte. Ohne Zweifel stellen

die in runden Medaillons befindlichen Brustbilder Heilige dar; den Alle haben, gleichwie der Herr und Johannes im oberen Felde den Heiligenschein, die lunula, um das Haupt. Herr Prof. Dr. Höfler meint: Zweifelsohne seyen die Heiligen in den 4 Ecken die vier Evangelisten. Ich vermisse aber bei denselben die gewöhnlichen aus der ältesten christlichen Zeit stammenden Symbole der Evangelisten, und nur das Bild in der ersten untern Ecke hat das Symbol des h. Johannes, nämlich den Giftkelch. Aber auch dieses Bild dürfte den h. Johannes nicht darstellen, weil das Sujet desselben das Mönchsgewand trägt Weil nun der h. Benedict als Symbol auch den Giftkelch führt, so dürfte das Brustbild ihn darstellen.

Als die Hauptfürbitter für den Sieg des lateinischen Ritus bei dem Herrn erscheinen aber offenbar die links und rechts in der Mitte dargestellten Heiligen, deren Bildnisse das obere Feld mit dem untern verbinden, also dadurch sinnreich als die vorzüglichsten Vermittler der neuen Gestaltung der Dinge in Sàzawa bezeichnet sind. Herr Prof. Dr. Höfler meint, diese Heiligen in der Mitte seien ein Bischof mit segnender Hand (Method?), ihm gegenüber ein Mönch (Cyrill?). — An Method und Cyrill zu denken hindert, abgesehen von Anderem, meines Erachtens die Grundidee des ganzen Gemäldes; denn der von ihnen stammende slawische Ritus ist hier die besiegte Sache. Es sind vielmehr Heilige, welche die siegreiche Sache bei Christus vertreten haben, und demgemäss ist die Haltung der Hände bei Beiden eine, wie ich deutlich zu erkennen glaube, bethend stehende. Daher deute ich die auf das ober Fel dasich beziehende und die Bitte für den durch Christus herbeizuführenden Sieg aussprehende Inschrift: Vis solem, debes aspicere Christum — Willst du Sonnenlicht, must du auf Christus blicken. Sicher stellt das Bild rechts einen heiligen Bischof dar, und an Wen dürfte man zunächst mit mehr Recht denken als — an den h. Adalbert?

So stellt denn also dies Gemälde die Einführung der lateinischen Liturgie an der Stelle der slawischen in Sàzawa dar, und der Codex, den es schmücket, ist demnach derjenige, den Herzog Bržetislaw als Symbol des lateinischen Ritus, der hinfort im Kloster herrschen sollte, dem Abte Diethard feierlich übergab.

II.

Die glagolitischen Fragmente

Wir werden uns nun zur Betrachtung des „Gegenbildes", den in dem Codex aufbewahrten glagolitischen Fragmenten. Herr Bibliothekar Dr. Šafaržik, der gelehrteste Kenner slawischer Alterthümer, hat dieselben in überaus gründlicher und umfassender Weise nach ihrem äuseren Habitus, Pergament, Tinte, Inhalt, Text, Sprache, Rechtschreibung, Interpunction, grammatischen Formen, so wie Vaterland und Alter beleuchtet, und diese seine gelehrten Abhandlung am 17. Dec. 1855 und am 3. Nov. 1856 in den Sectionsversammlungen der k. böhm Gesellschaft der Wissenschaften gelesen. Wir heben aus derselben das für unsern historischen Zweck Wichtige aus.

„Die zwei glagolitischen Fragmente sind Bestandtheile von liturgischen Büchern nach griechischem Ritus, deren summarischer Inhalt folgender ist. Das erste Fragment enthält zehn sogenannte „Svetilnen", griechisch Exapostolarien, d. i. solche kurze Hymnen, welche an Sonnund Festtagen bei der Mette (matutinum) gefunden werden. Die Sonnund Festtage, zu denen sie gehören, sind, das erste unlesbare abgerechnet, folgende: 2) die h. Mesopentecoste, d. i. Mittwoch nach dem 4 Ostersontag; 3) die Verklärung Christi am 6. August; 4) der Allerheiligensonntag, d. i. der este Sonntag nach Pfingsten;

5) der Sonntag des Blinden, d. i. der 6. Ostersonntag; 6) das Fest der Himmelfahrt Christi; 7) das h. Pfingstfest; 8) die Geburt des h. Johannes des Täufers, am 24. Juni; 9) das Fest des h. Petrus und Paulus, am 28. Juni; und 10) das Fest der Himmelfahrt Mariä, am 15. August. Das zweite Blatt enthält einen Theil des Officiums am Passionstage, nämlich drei Antiphonien, ein Kathisma und zwei Makarismen".

Herr Dr. Šafaržik hat den Text der beiden Fragmente, so weit es ihm gelungen, denselben zu entziffern, seiner ganzen Gestaltung nach sowohl in der ursprünglichen glagolitischen Schrift, als in einer adäquaten lateinisch-slawisch orthographirten Transscription mitgetheilt, und dem allen am Ende noch eine cyrillische Umschreibung des glagolitischen Textes beigefügt.

„Die Sprache dieser Fragmente stimmt zwar im Ganzen mit jener der altslawischen Kirchenbücher, wie wir dieselbe in der ältesten Handschriften finden, überein, weicht jedoch im Einzelnen bedeutend von derselben ab und bietet Formen dar, welche der westlichen Sprachordnung der Slawen und zwar dem Dialect der Böhmen, Mährer und Slowaken angehören. Wir finden hier die wesentlichsten Kennzeichen dieses Dialects so vollständig und schlagend beisammen, das dadurch jeder Zweifel gänzlich beseitigt wird."

„Die Frage nach dem Vaterland und Alter der Fragmente ist zwar die interessanteste, aber zugleich die schwierigste und dunkelste Partie unserer Aufgabe. Diese Schwierigkeiten würden weit geringer seyn, wenn sich uns aus den ersten zwei Jahrhunderten nach der Einführung der slawischen Liturgie bei den mährischen und pannonischen Slawen zahlreichere, zumal datirte Handschriften und Reste erhalten hätten und wenn wir über den Ursprung der beiden slawischen Alphabete, des glagolitischen und cyrillischen, über die Priorität des einen oder des andern oder über die Parität beider schon im Klaren wären. So aber fehlt uns in der cyrillischen Paläographie jeder

sichere Maasstab über das Jahr 1056 (bekanntlich das Datum des Ostromirischen Evangeliariums) hinaus. Noch schlimmer sieht es mit der Paläographie der glagolitischen Handschriften aus, da die ältesten unter denselben sämmtlich ohne Datum sind, eingestreute glagolitische Buchstaben zwar schon in den ältesten aber leider undatirten cyrillischen Handschriften vorkommen, der datirte glagolitische Psalter vom J. 1222 jetzt verschwunden ist, und die glagolitische Unterschrift in einer griechischen Urkunde vom J. 982 im Kloster Iveri auf dem Athos bis jetzt nur der Archimandrit Porphyrij (1846), zwar ein unverdächtiger Zeuge, aber immer nur ein Zeuge, gesehen und leider in getreuer Abbildung noch nicht veröffentlicht hat. Historische Zeugnisse, wie sie zur Zeit vorliegen, entscheiden für sich allein die Sache nicht, indem Cyrill's Erfindung einer neuen Schrift für die Slawen zwar historisch unantastbar feststeht, aber auch die Thatsache glaubwürdig gemeldet wird, das dessen Schüler und Gehilfe Clemens als nachmaliger Bischof in Bulgarien ein anderes deutlicheres Alphabet für die Südslawen zusammengestellt habe, so das bei dem gänzlichen Schweigen über die Figurendes einen oder des andern eine spätere Verwechselung oder Uebertragung des Namens von dem einen auf das andere (ursprünglich hies das Alphabet nur das slawische) nicht unmöglich wäre. Kein Wunder also, das unter den slawischen Gelehrten über das relative Alter und gegenseitige Verhältnis der beiden slawischen Alphabete keine Meinungseinheit herrscht! Auch ich unterzog mich von neuem der Revision der Streitfrage, aber noch sind meine Untersuchungen zu keinem endlichen Schlusse gediehen, so das ich die Mittheilung der Resultate meiner wiederholten Forschung der Zukunft anheimstellen muss."

„Ich habe nachgewiesen, das das an und für sich kirchenslawische Grundgewebe des Textes durchgängig mit Laut- und Sprachformen versetzt ist, welche unzweifelhaft dem Dialect

der Böhmen, Mährer und Slowaken, im Gegensatz zu den übrigen slawischen Dialecten, angehören. Da jedoch die Area dieses Dialects in alten Zeiten in der einen Richtung zum mindesten vom Riesengebirg bis Pesth, in der andern aber vom Egerlande bis Bartfeld und Ungvar reichte und dieselbe überdies von drei historisch getrennten Volkszweigen eingenommen wird; so wäre eine genauere Bestimmung der Heimath unserer Reste allerdings erwünscht, wenn sie überhaupt möglich wäre. Hiezu fehlt es aber an hinreichenden Anhaltspunkten."

„Ich habe bereits bemerkt, das uns zu einer bestimmten und präcisen Fixirung des Alters der Fragmente die nöthigen Behelfe, vor allem aber datirte glagolitische Codices fehlen. Denn es ist in der Paläographie wie in der Mathematik, das man unbekannte Grössen nur durch bekannte bestimmen kann: Wenn ich es demnach dennoch wage, im Interesse der Wissenschaft und dem Triebe eines jeden selbstständigen Forschers folgend, das Alter der beiden Fragmente etwas genauer zu bestimmen und dieselben in eine relativ hohe Zeit zu versetzen, so bin ich schuldig, die Gründe, welche mich dazu ermuthigen, offen und vollständig darzulegen."

Herr Dr. Šafaržik macht darauf in acht Punkten aus dem ganzen äusseren Habitus der Membranen, der Tinten und der Schrift, aus dem Charakter der Schrift als einer reinen Uncialschrift, aus der gleichen Figur der Majuskeln und Minuskeln, aus der Art, wie die Linien gezogen sind, aus der Sepiatinte des Fragmentes, dem embryonischen Zustande der Orthographie und Grammatik, aus der Abwesenheit aller diakritischen Zeichen über den Zeilen, und der eigenthümlichen Interpunction geltend, das die Fragmente einer ungewöhnlichhohen dem XII—XIII. Jahrh. bedeutend vorausgehenden Zeit angehören.

„Endlich fällt hier auch der Umstand gewichtig in die Waagschale, dass der Text unserer Fragmente, namentlich

des ersten oder der Exapostolarien, dem älteren Zustande der Kirhenbücher, nicht dem späteren, wie er seit dem Anfang des X. Jahrhunderts oder seit Leo dem Weisen († 911) und Constantin Porpyhrogenet († 959) geworden ist, entspricht; denn es ist unwahrscheinlich, das man einen antiquirten Text später neu übersetzt oder auch nur durch Abschriften für den Kirchengebrauch vervielfältigt hätte."

„Wenn ich nun das Gewicht dieser sämmtlichen Gründe überlege und dabei erwäge, das einersets an eine Uebersetzung der griechischen Kirchenbücher für die Slaven in Mähren und Pannonien vor Cyrill und Method nicht zu denken ist, andererseits aber der wirkliche augenfällige Sachverhalt es nicht zuläst, diese Fragmente in eine und dieselbe Zeit mit den bekannten datirten und undatirten cyrillischen und glagolitischen Denkmälern des XI. Jahrh, zu stellen, so trage ich kein Bedenken, ihren Ursprung innerhalb der esten hundert Jahre nach Cyrill's und Method's Auftreten in Mähren, oder zwischen die Jahre 862-950 zu setzen."

Wie verhalten sich diese glagolitischen Fragmente zu meinen über die slawische Liturgie dargelegten historischen Anschauungen?

Diese glagolitischen Fragmente, welche — wie Herr Dr. Höfler schreibt — sich wie eine Siegestrophäe des lateinischen Ritus über den slawischen aus dem Schiffbruche der slawischen Bibliothek von Sàzawa gerettet haben, sprechen dafür, das es griechisch-slawische Mönche, wahrscheinlich aus den in Ungarn bestehenden Klöstern, waren, welche der h. Prokop für Sàzawa gewann, um dort die slawische Liturgie einzuführen. Diese brachten jene Kirchenbücher mit, deren kostbare Ueberreste sich in diesen „Fragmenten" erhalten haben. Es bedienten sich also auch die Griechen nach Method's Tode bis um die

Mitte des 10. Jahrh. hin der glagolitischen Schrift, und es ist meine Anschauung über Cyrill als Erfinder derselben und jener Schrift, in welcher zuerst in Mähren und Pannonien die slawischen Kirchenbücher geschrieben wurden, durch die „Fragmente“ nur bestätigt worden.

Das diese Fragmente Bestandtheile liturgischer Bücher nach griechischem Ritus sind, vermag meinen Satz, das die von Method in slawischer Sprache gefeierte Liturgie jene der römischen Kirche war[1]), nicht zu entkräften. Sie würden dies nur dann, wenn sie sich auf ganz unwidersprechliche Weise als ursprünglichen methodianischen Handschriften angehörig erwiesen. Einen solchen Ursprung und Charakter derselben zu prädiciren, wagt der ausgezeichnete Beleuchter derselben nicht; und meines Erachtens spricht vorzüglich die Sprache dieser Fragmente, deren der westlichen Sprachordnung der Slawen und zwar dem Dialect der Böhmen, Mährer und Slowaken angehörenden Formen von der Sprache der altslawischen Kirchenbücher bedeutend abweichen, sehr deutlich dafür, das die slawische Uebersetzung jener Kirchenbücher, denen sie angehörten, nicht von Cyrill und Method stamme, sondern einer späteren Zeit angehöre und von Männner stamme, aus deren Vaterlande sich am besten diese böhmischen, mährischen und slowakischen Sprachformen erklären. Denn Cyrill und Method übersetzten doch gewiss die Kirchenbücher in einen reinen unvermischten slawischen Dialect. Es waren aber die liturgischen Bücher, welche die Apostel der mährischen und pannonischen Slawen in die Sprache derselben übertrugen, jene der lateinischen Kirche, wenn es auch immerhin zugegeben werden muss, dass sie die kirchlichen Lesestücke aus dem A. und N. T. sowie den Psalter unmittelbar aus dem griechischen

---

[1]) S. §. 28. S. 107 flg.

Texte übersetzten. Ein Schluss aber aus dem Vorhandenseyn und der Beschaffenheit dieser „glagolitischen Fragmente“ auf die unmittelbare Wirksamkeit Method's in Böhmen erscheint als so wenig gerechtfertigt das ihn Herr Dr. Šafaržik nicht von ferne zu ziehen wagt.

Anhang III.

Verzeichnis

der

glagolitischen Kirchengemeinden in den Diöcesen

von

Veglia, Zara, Spalato und Sebenico

in denen der Gottesdienst in altslowenischer Sprache gefeiert wird.

Nachdem das ganze Buch sammt den beiden Anhängen schon gedruckt war, erhielt ich durch die Gnade des P. T. Herrn Fürsten-Erzbischofs von Görz, Dr. Andreas Gollmayr, statistische Ausweise des glagolitischen Kirchenwesens in den Diöcesen von Veglia, Zara, Spalato und Sebenico. Durch dieselben wird der § 48. meines Buches, der den gegenwärtigen Bestand der slawischen Liturgie zum Vorwurfe hat, um ein Bedeutendes vervollständiget; und ich habe nur noch zu bemerken, das ich diese statistischen Daten, welche von den hochwürdigsten Ordinariaten der genannten Diöcesen ausgehen und daher von der grösten Verläslichkeit sind, in der Gestalt veröffentlichen zu sollen glaube, in welcher mir dieselben zugegangen sind.

Leitmeritz, den 5. Mai 1857.

Ginzel.

I.

Dimostrazione

della località in cui viene praticata la liturgia slava glagolita del rito latino

nella Diocesi di Veglia.

Denominazione delle località	**Titolo** della rispettiva Chiesa	**No.** delle Anime
Bescanuova . . .	Parrocchia col Capitolo rurale	2360
Castelmuschio . . .	detto	1449
Dobrigno	detto	2667
Dobasnizza	detto	1471
Verbenico	detto	1825
Poglizza	Parrocchia	637
Bescavalle	detto	772
Ponte	detto	1135
Bescavecchia . . .	Curazia	279
Cornichia	detto	420
S. Fosca	detto	497
Micoglizze	detto	437
Monte	detto	336
Veglia *)	Convento del 3.o Ordine illirico di S. Francesco	2 Sacer.

*) Mit Ausnahme der Stadt Veglia ist auf der ganzen Insel Veglia die glagolitische Sprache zu finden und in Uebung beim Gottesdienste.

Denominazione delle località	**Titolo** della rispettiva Chiesa	**No.** delle Anime
S. Maria Capo (in capite insulae Vegliae)	Convento del 3.o Ordine illirico di S. Francesco	4 Sacer.
Dobasnizza	detto	3 detto
Valle di S. Martino sul l' isola di Cherso (ad S. Hieronymum in Crepta insula) . .	detto	1 detto

Dall' Ordinariato Vescovile.

Veglia, 14 Aprile 1857.

Giovanni Vitesich, m. p.
Vescovo

II.

Synopticus

monasteriorum III. Ordinis Provinciaa Illyricae S. Francisci, Paroeciarum, Capellaniarum expositarum, numeri animarum earumdem nec non Sacerdotum, qui in his et illis slavice liturgiam exercent

in

Dioecesi Jadertina.

Nomen loci.	Ecclesia et Sacerdotum numerus.	Numerus animarum.
Jadrae	Conventus ad S. Michaelem cum 2 Sacerd.	
Galovaz in scolio	Conv. S. Pauli cum 1 Sacerd. administratore paroeciae Ultra mare (Preko) . .	917
Decanatus Jadrensis:		
Jadrae . . .	Paroecia Metrop. 1 Sacerd. defic.	5606
Boccagnazzo .	Capellania exposita — Capellanus	231
Malpaga	detto	156
Diclo	Paroecia cum Administr.	382
Gorizza	Paroecia cum parocho .	446
Galovaz . . .	Capellania exposita cum. capell.	337

Nomen loci.	Ecclesia et Sacerdotum numerus.	Numerus animarum.
	Decanatus Aenonensis:	
Aenona (Nona) .	Paroecia — Cooperat .	759
Verhè	Capell. expos. — Capell. .	415
Visočane	Paroecia — Paroch. . .	361
Radovin	Capell. expos. — Capell .	258
	Decanatus Rasanze:	
Slivniza. . . .	Capell. expos. — Capell. .	329
	Decanatus Novogradensis:	
Popovič	Capell. expos. — Capell. .	377
Rastevič	detto — detto .	189
Benkovaz . . .	Paroecia — Administr. —	308
Smilcič	Capell. expos. — Capell. .	93
	Decanatus Albaemaris:	
Tinj	Capell. expos. — Capell. .	180
	Decanatus Salbensis:	
Ulbo	Paroecia — Paroch. . .	1186
Premuda . . .	detto — Administr. .	544
Isto	Capell. expos. — Capellanus et 2 Sacerd. def. .	350

Nomen loci.	Ecclesia et Sacerdotum numerus.	Numerus animarum.
Melada	Paroecia — Paroch. . .	400
Zapuntello . .	Capell expos. — Administr. et Cooper. . . . . , .	243
Sale	Paroecia — Administr. .	578
Žman	Capell. expos. — Administr. et Cooper. . . .	357
Rava	Capell. expos. — Capell. .	178
Božava . . .	Paroecia — Paroch. et 2 Cooper.	717
Dragove	Capell. expos. — Capell. .	206
Birbigno . . .	Paroecia — Administr. et 1 Sacerd. defic.	177
Savro	Paroecia — Paroch. . .	139
Esi major . . .	detto — detto . . .	823
Esi minor . . .	Capell. expos. — Capell. .	370

Decanatus S. Euphemiae:

Nomen loci.	Ecclesia et Sacerdotum numerus.	Numerus animarum.
S. Euphemiae .	Paroecia — Paroch. et 1 Sacerd. defic.	987
Lukoran	Paroecia — Administr. .	522
Ugljan	detto — Paroch. et Provisor.	695
Sestrunj	Capell. expos. — Administr.	161
Calle	Paroecia — Paroch. et 1 Sacerd. defic.	559
Nevidjane . . .	Paroecia — Administr. .	353
Zdrelaz	detto — detto	245
Pasman	detto — Paroch. . . .	671
Tkon	detto — Administr. . .	443

III.

Synopsis

paroeciarum et capellaniarum, nec non numeri sacerdotum, a quibus in illis veteroslovenice divina celebrantur mysteria
in
Dioecesi Spalatensi.

Nomen loci.	Ecclesia et Sacerdotum numerus.	Numerus animarum.
Decanatus Spalati:		
Spalati Civit. .	Paroecia — Paroch. et 2 Sacerd. defic.	4460
Postrana	Paroecia — Paroch. . . .	570
Jessenizze . . .	detto — detto — et 1 Sac. def.	735
Sitno	detto — detto	533
Kottlenizze . . .	Capellania — Capellanus	274
Dugopolje . . .	Paroecia — Parochus . .	1280
Grohote (de Solta)	Paroecia — Paroch. . .	695
Villa superior (Selo gornje)	detto — Paroch. et 2 Capell.	480
Lušič	Paroecia — Paroch. et 1 Cap.	160
Sucuraz	detto — Paroch. et 1 Sac. def.	816
Decanatus Tragurii:		
Drvenik	Paroecia — Parochus . .	320

Nomen loci.	Ecclesia et Sacerdotum numerus.	Numerus animarum.
Decanatus Sign:		
Caporizze	Paroecia	386
Kučine	Capellania	143
Strizirep	detto	188
Trilj	detto	662
Grab	detto	1085
Vostane	detto	715
Bajagič	detto	950
Bitelič	detto	1062
Zasiok	detto	590
Turiake	detto	580
Koprivno	detto	1870
Ruda	detto	675
Dolaz gornjĕ	Paroecia — Capellan. et 1 Sacerd. def.	460
Sriane	Paroecia — Paroch et 1 Sacerd. def.	153
Putissič	detto — Paroch.	98
Dolaz donjĕ	detto — Paroch. et Capell.	856
Bisko	detto — detto — detto	480
Vojnič	Capellania	390
Trimbusi	Paroecia	344
Decanatus Macarensis:		
Podgora	Paroecia	1446
Dušina	detto	996
Oraz	detto	635

Nomen loci.	Ecclesia et Sacerdotum numerus.	Numerus animarum.
Decanatus Neretvae:		
Vidanje	Paroecia	540
Dobranje	detto	306
Vido	detto	486
Desne	detto	1075
Borovči	detto	550
Struge	detto	730
Decanatus Imotensis:		
Župa	Paroecia	540
Krstatizze	detto	592
Zagvožd	detto	1286
Lokvicič	detto	1006
Grabovaz	detto	845
Medovdolaz	detto	493
Svib	detto	438
Dobranje	detto	372
Decanatus Almissensis:		
Žeževica	Paroecia — Paroch. et Cap.	1070
Slunè	detto — Paroch. et 1 Sac. def.	203
Kučiče	detto — detto	408
Sviniščе	detto — detto	298
Rogozniza	detto — 1 Sac. def.	574
Kreševo	detto — Paroch. et 1 Sac. def.	460

Nomen loci.	Ecclesia et Sacerdotum numerus.	Numerus animarum
Blato	Paroecia — Paroch. Capell. et I Sac. def.	650
Rostanje	detto — Paroch.	835
Zvečanje	detto — detto	360
Ostrviza	detto — detto	292
Gata	detto — Paroch. et I Sac. def.	398
Tugari	detto — Paroch. et I Capell.	470
Dubrava	detto — Paroch.	280
Duče	Capellania — Capellan. .	98

IV.

In Dioecesi Sibenicensi:

Nomen loci.	Ecclesia et Sacerdotum numerus.	Numerus animarum.
Pervici . . .	Conventus cum 3 Sacerd. administr. paroeciam .	1009
Sepurina	Capellania regular. . . .	881
Kaprie	detto — detto	187

In den vereinigten Diöcesen von Parenzo-Pola, welche zur Kirchenprovinz von Görz gehören, ist nach Erklärung des hochw. Ordinariates die glagolitische Sprache beim Gottesdienste nirgends in Uebung.

PRILOG
C

Kako Ginzel ocjenjuje izvore o povjesti Sv. Ćirila i Metoda i slavenske liturgije [1]).

[1]) V. „Geschichte der Slawenapostel Cyrill und Method und der Slawischen Liturgie. Wien 1861." Strana 3—18.

Einleitung.

Die Quellen zur Geschichte

Cyrill's und Method's

und deren Glaubwürdigkeit.

I.

Quellen von unzweifelhafter Glaubwürdigkeit.

Der schriftlichen Denkmale, welche von dem Schicksale und Wirken der Slawenapostel Cyrill und Method Kunde geben, ist eine immerhin nicht unbedeutende Zahl vorhanden. Gewähren dieselben der edlen Wissbegierde des Geschichtsfreundes auch nicht vollkommene Befriedigung, so geben sie doch dem Geschichtsforscher ziemlich genügenden Aufschluss über jene Momente im Leben der genannten Heiligen, welche das grösste Interesse in Anspruch nehmen.

Es stehen aber diese schriftlichen Denkmale in Betreff ihrer Glaubwürdigkeit keineswegs auf einer Linie; denn während eine nicht geringe Zahl derselben alle äusseren und inneren Merkmale der Aechtheit und vollkommenen Verlässlichkeit an sich trägt, kann der kritische Forscher an einer Zahl Anderer das Gepräge der Unächtheit und Unglaubwürdigkeit nicht verkennen.

Es ist eine unerlässliche Forderung, welche die Wissenschaft an den Geschichtsforscher stellt, diese zwei Classen von Quellen streng zu scheiden und nach ihrem historischen Werthe oder Unwerthe genau zu kennzeichnen.

In die Classe der ächten und glaubwürdigen Zeugnisse über das öffentliche Wirken der Slawenapostel gehören

1. zwei Zeugnisse des Abtes und Bibliothekars der römischen Kirche, Anastasius, über Cyrill [1]). Dieser kraft seiner Stellung eben so unterrichtete als verlässliche Zeitgenosse lehrt

---

[1]) Siehe Codex B. I. 1. 2. pag. 43 s. (U našem Prilogu B. na str. 49, 50.)

uns in seiner Vorrede zu den Verhandlungen des a. 869 gehaltenen achten allgemeinen Concils den Philosophen Constantin (Cyrill) als einen Mann von eben so ausgezeichneter Heiligkeit des Wandels wie rechtgläubiger Gesinnung kennen, welcher keinen Anstand nahm, dem Photius einige Jahre vor seinem Eindrängen auf den Patriarchenstuhl, als der innigste und bewährteste Freund desselben, aufs Entschiedenste entgegenzutreten, als derselbe den Irrthum vorbrachte: der Mensch habe zwei Seelen. — Ferner erwähnt Anastasius in einem Briefe an Karl den Kahlen von Frankreich vom 1. April 875 bei Gelegenheit der Uebersendung der Werke Dionysius des Areopagiten nicht nur der Ueberbringung der Reliquien des h. Clemens durch den Philosophen Constantin nach Rom unter Papst Hadrian II, sondern auch wieder des Eifers für Vertheidigung des wahren Glaubens, der Constantin, den grossen Mann und Lehrer der apostolischen Lebensweise, ausgezeichnet habe, und wie derselbe seinen Zuhörern die Schriften des Areopagiten als die schneidendste Waffe wider die Irrlehrer empfohlen habe.

2. Die weitaus wichtigste Quelle für die Geschichte der Slawenapostel, insbesondere Method's, sind die Briefe Papst Johann VIII. (14. Decbr. 872 – 15 Decbr. 882) an Method und Swatopluk [1]), wozu noch 2 Fragmente von Briefen desselben an K. Karlmann und den slowenischen Fürsten Kocel kommen [2]) Ist einerseits die Aechtheit dieser Briefe durch die päpstlichen Regesten ausser Streit gesetzt [3]), so nehmen dieselben andererseits als amtliche, von dem apostolischen Stuhle ausgegangene Schreiben den höchsten Grad der historischen

---

[1]) Codex B. IV. 3. 4. 5. 6. pag. 58-63. (U našem pril. B. na str. 68-74).
[2]) Ebendaselbst 1. 2. pag 57 s. (U našem pril. B. na str. 67).
[3]) Palacky's literarische Reise nach Italien im J. 1837. Prag 1838. gr. 4. S. 15.

Glaubwürdigkeit in Anspruch; denn wenn jedem Besonnenen von selbst einleuchtet das Rom, die lebendige und gestaltende Mitte des gesammten kirchlichen Lebens, die genaueste Kenntniss aller kirchlichen Zustände und Verhältnisse besitzet, so bürgt insbesondere der briefliche Charakter der genannten Urkunden für die unbestreitbare Wahrheit ihres Inhalts, da dieser der Controle des Empfängers von Seite des Briefstellers selbst anheimgegeben wird.

3. An die Briefe Papst Johann VIII. reihet sich als eine weitere verlässliche Quelle zur Geschichte Method's die Anonymi Salisburgensis historia conversionis Carantanorum [1]). Diese Schrift, nach ihrem für die Geschichte Method's wichtigen Theile in der correctesten Gestalt von dem Carantanen Kopitar veröffentlicht [2]), ist eine im Jahre 873 [3]) verfasste von Salzburg ausgegangene Urkunde, welche es unternimmt, auf historischem Wege das Recht der Salzburger Erzbischöfe auf das östliche Pannonien darzulegen und hiemit das bischöfliche Walten Method's auf diesem Gebiete als einen widerrechtlichen Eingriff in die kirchliche Jurisdiction Salzburgs zu erweisen. Der Inhalt dieser Urkunde charakterisirt sie als das Werk eines aus amt-

---

1) Siehe Codex B. III. pag. 46-57. (U našem pril. B. str. 53-66).

2) Barthol. Kopitar, Glagolita Clozianus id est Codicis glagolitici inter suos facile antiquissimi Λειψανον. Vindobonae, 1836. fol. pag. LXXII LXXVI.

3) Assemani (Kalendaria Ecclesiae universae. Tom. III. Romae 1755. pag. 67) und Wattenbach (Beiträge zur Geschichte der christl. Kirche in Mähren. Wien 1849 S. 4) setzen die Abfassung ins J. 871. Der Anonymus hat aber die Zeit, wann er sein Memorial verfasste, selbst ganz genau bestimmt in den Worten: „A tempore igitur, quo dato et praecepto domni Karuli Imperatoris orientalis Pannoniae populus a Iuvavensibus regi coepit praesulibus, usque in *praesens tempus* sunt anni 75." Der Anonymus rechnet also (nicht wie Wattenbach a. a. O. S. 18 schreibt: von der Anordnung Pipins 796, noch auch von Karls Bestätigung 803), sondern, wie seine Worte aufs deutlichste lehren, von dem Befehle Karls an den Salzburger Erzbischof, kraft dessen er demselben das bischöfliche Regiment über das östliche Pannonien übertrug. Dies geschah aber im J. 798, wie der Salzburger Ungenannte wieder ausdrücklich bezeugt: „Anno nativitatis domini

lichen Aufzeichnungen wie aus unmittelbarer Erfahrung und Anschauung schöpfenden Zeitgenossen Method's.

4. Von derselben Tendenz wie das Salzburger Memorial vom J. 873 ist der Brief der bayerischen Bischöfe an P. Johann IX. vom J. 900 [1]), welcher dem Stuhle von Passau die bischöfliche Jurisdiction über Mähren, dessen Christianisirung von demselben ausgegangen, zu wahren sucht. So leidenschaftlich die Sprache dieses Briefes ist, so verlässlich sind doch die Angaben desselben über die kirchlichen Verhältnisse Mährens vor und nach Method.

---

798 . . ipse imperator praecepit arnoni archiepiscopo pergere in partes Sclavorum et providere omnem illam regionem, et ecclesiasticum officium more episcopali colere. Sicut ille praecepit, fecit illuc veniendo." Es übernahm also dem kaiserlichen Befehle gemäss der Erzbischof Arno das bischöfliche Amt unter den Slawen Pannoniens im J. 798. Seit dieser Zeit sind bis auf die Tage des Anonymus 75 Jahre verflossen, also schrieb er unzweifelhaft im Jahre 873. Daher hat auch Kopitar in f. Glagolita LXXII. LXXV. und VIII. ganz richtig das Jahr 873 für die Abfassung gesetzet. Und zwar fällt die Abfassung in die ersten Monate des J. 873, weil der Anonymus noch bei Lebzeiten des Erzbischofs Adalwin schrieb, dieser aber, wie Kopitar richtig a. a. O (LXXV. 10) angibt, am 21. April 873 starb, nicht wie Wattenbach a. a O. S. 18 schreibt: am 14. Mai 872.

[1]) Codex B. VII. pag. 68-72. (U našem pril. B. str. 82-87).

II.

Quellen von zweifelhafter Glaubwürdigkeit.

Nebst den genannten schriftlichen Denkmalen, welche von dem Wirken und Schicksale Cyrill's und Method's vollkommen Glaubwürdiges berichten, weil sie von Zeitgenossen derselben herrühren, welche ihrer Stellung nach eben so unterrichtet als durch dieselbe gedrungen waren, die von ihnen berührten Umstände und Verhältnisse nach ihrem wirklichen Thatbestande darzulegen, liegt noch eine grössere Zahl von alten Schriftstücken vor, welche den Anspruch erheben, über Schicksal und Thatkraft der Slawenapostel noch weit umfassendere und genauere Kunde zu geben, die aber mehr oder weniger ausser Stande sind, diesen von ihnen erhobenen Anspruch auf historische Glaubwürdigkeit zu erhärten. Denn wie die Unächtheit einiger dieser Schriftstücke aus inneren Merkmalen sich offen zu Tage legt, während die Aechtheit anderer sehr zweifelhaft ist, so steht der Inhalt dieser Urkunden zum Theil in offenbarem Widerspruche mit festgestellten Thatsachen, und erweckt dadurch gerechte Bedenken an der Verlässigkeit und Glaubwürdigkeit auch jener ihrer Daten, welche den ächten und verlässigen Quellen unbekannt sind.

A.

Zu den offenbar unächten Urkunden über Cyrill und Method gehört:

1. der dem Papst Hadrian II. zugeschriebene Brief an den Mährenherzog Rastislav und die slowenischen Fürsten Swatopluk und Kocel, der sich in der pannonischen Legende [1])

[1]) Codex A. IV. pag. 20 ss. (U nas na str. 22) Siehe den Brief ebend. c. 8. pag. 26 s.

findet, welche Ernst Dümmler in einer zu seinem Handen von Prof. Dr. Miklosich gefertigten lateinischen Uebersetzung im Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen XIII Bd. 1. H. S. 145 ff. veröffentlichte. Wir geben aber den Brief noch besonders [1]) nach einer genaueren Uebersetzung.

Die Aechtheit dieses Schriftstückes sucht Dümmler a. a. O. S. 181 f. also geltend zu machen.

„Dieser höchst merkwürdige Brief Hadrians II. ist nach Form und Inhalt so beschaffen, dass ich keinen triftigen Grund müsste, seine Echtheit anzufechten... Die Vollmacht welche Hadrian II. dem Methodius ertheilt, die slawische Sprache beim Gottesdienst in allen Beziehungen in Anwendung zu bringen und nur bei der Messe die Lectionen aus dem neuen Testamente zuerst nach dem Text die Vulgata und dann in slowenischer Uebersetzung zu lesen, stimmt so genau mit den späteren Vorschriften Johanns VIII. über diesem Punct zusammen, dass wir an der Wahrhaftigkeit dieser Angaben nicht zweifeln können... Sonach müssen wir es als eine Thatsache ansehen, dass Hadrian nicht blos die slawische Bibelübersetzung billigte und lobte, sondern auch das im Gebiete der römischen wie der griechischen Kirche unerhörte Privilegium ertheilte, die Liturgie in der Landessprache zu singen." — Dieses vorzüglichste Stück vom Inhalte des Briefes, nämlich die von Hadrian II. gegeben seyn sollende Erlaubniss die Liturgie in slawischer Sprache zu feiern, kennzeichnet ihn als offenbar unächt. Denn wie kam P. Johann VIII. im Juni 880 dazu zu erlauben [2]), was Hadrian II. schon im J 868 gestattet hatte? Johann VIII. wusste eben nichts von einer solchen Gestattung, und das er davon nichts wusste, also eine solche Erlaubniss seines Vorgängers Hadrian nicht vorlag, lehrt sein Brief vom

[1]) Codex B. II. pag. 44 s. (U nas na str. 51).
[2]) Codex B. IV. 5. p. 61 s. (U nas na str. 72).

14. Juni 879 an Method, in welchem er die Feier der h. Messe in slawischer Sprache als eine ihn befremdende Neuerung absolut verbot [1]. — Ein fernerer Beleg der Unächtheit des Briefes ist die Angabe desselben: Method sey als Presbyter von P. Hadrian zu den Slawen Pannoniens und Mährens gesendet worden, gestützt auf die Fabel der Pannonischen Legende, Method sey erst von P. Nikolaus zu Rom zum Priester geweiht worden, — welche im offenbaren Widerspruche steht mit dem Briefe Johann's VIII. an Swatopluk vom J. 879, wo es ausdrücklich heisst: „Methodius vester archiepiscopus ab antecessore nostro Adriano scilicet papa ordinatus vobisque directus" — und mit der Translatio S. Clementis c. 9. [2]), wie wir ausführlich in der Geschichte der Slawenapostel darthun werden. Endlich finden wir ein weiteres Merkmal der Unächtheit in dem Lobe, womit von Kaiser Michael III. gesprochen wird. Niemals hätte P. Hadrian diesen Protector des auf den Stuhl von Constantinopel eingedrungenen Schismatiker Photius, welchen er mit dem Anathem belegte, weder pius noch orthodoxus genannt.

Eine andere offenbar unächte Urkunde über Method ist

2. der dem Papst Stephan V. (Septemb. 885—891 zugeschriebene Brief an Swatopluk von Mähren [3]). Dieser Brief ward von dem Breslauer Archivar Dr. Wilhelm Wattenbach im J. 1847 in einer Handschrift der Bibliothek des Cisterzienserstiftes Heiligenkreuz in Niederösterreich aufgefunden, und nach Wattenbach's Ansicht rührt die Handschrift aus dem 11. Jahrhundert her. W. veröffentlichte seinen historischen Fund in den „Beiträgen zur Geschichte der christlichen Kirche in Mähren und Böhmen. Wien 1849" S. 43 ff.

---

1) Codex B. IV. 3. pag. 58. (U nas na str. 68).
2) Codex A. I. pag. 10. (U nas na str. 8).
3) Codex B. V. pag. 63 - 67. (U nas na str. 75—80).

Wattenbach äussert sich über diese Urkunde also: „Zu den bisher bekannten Quellen über die Geschichte der mährischen Apostel tritt hier nun eine neue hinzu, und wie alle übrigen wird sie sich einer strengen Prüfung ihrer Echtheit zu unterwerfen haben. Dabei ergeben sich zwei Fälle als möglich. Im besten Falle nämlich haben wir wirklich eine autentische Bulle Stephan's V. vor uns. In den folgenden Untersuchungen habe ich mich bemüht zu zeigen, dass wenigstens kein Grund der Wahrscheinlichkeit dem engegenstehe. Andererseits finden wir schon in Johann's VIII. Briefe vom 23. März 881 eine Andeutung, dass Wiching sich gegen Methodius untergeschobener päpstlicher Schreiben bedient habe. Wie wenn auch dieses einen solchen Urspruchung hätte? Die Möglichkeit scheint mir nicht zu leugnen, aber auch in diesem Falle bliebe es ein werthvolles Document, da es ja auch dann den Zeitumständen angepasst seyn müsste [1]).

Unseres Erachtens befinden wir uns in dem bessten Falle, ein authentisches Breve Stephan's V. vor uns zu haben, nicht; vielmehr gibt sich besagte Brief als ein, wahrscheinlich von Wiching selbst, untergeschobenes Schreiben sattsam zu erkennen. Dies leuchtet aus folgendem ein:

Der Brief, welcher nach Wattenbach's Meinung (a. a. O. S. 27) im J. 890 geschriebenen seyn soll, setzt Method als noch lebend voraus. Nun starb aber Method nach der verlässlichen Angabe der pannonischen Legende cap. 17. am 6. April 885, und P. Stephan V. bestieg Petri Stuhl erst im September desselben Jahres. Ist es glaublich, dass man in Rom nach Verlauf eines halben Jahres noch keine Kunde von dem Tode Method's gehabt haben sollte? Selbst Dümmler (a. a. O. S. 199) findet dies „kaum glaublich". Stellen die chronologischen Momente die Aechtheit des Breve schon in Frage, so

---

[1]) Beiträge S. 1.

macht der Inhalt desselben vollends klar, dass dieses Schreiben vom römischen Stuhle nicht ausgegangenen sey.

Method wird in dem Briefe auf Hörensagen hin des Aberglaubens beschuldigt, derselbe Mann, der wegen seines gesunden, in allen Stücken mit der römischen Kirche übereinstimmenden Glaubens von P. Johann VIII. im J. 880 und 881 [1]) wider seine Ankläger so glänzend gerechtfertigt worden war. Erscheint es glaublich, dass Stephan V., welcher als ein Glied des römischen Klerus vor seiner Erhebung auf Petri Stuhl den zu Rom in so hoher Achtung stehenden Method unzweifelhaft persönlich kannte, eine solche Beschuldigung wider denselben ausgesprochen habe? Ferner wird in dem Briefe die slawische Liturgie aufs Entschiedenste verworfen und Method des Meineids beschuldigt, weil er sie zu gebrauchen gewagt, obgleich er auf den Leib des h. Petrus eidlich gelobt, es ferner nicht mehr zu thun. „Dass Methodius — so gesteht Wattenbach a. a. O. S. 28 selbst zu —, wenn er überhaupt seit 879 wieder in Rom gewesen ist, sich nach der ausdrücklichen Erlaubniss Johann's VIII. hierzu je verstanden habe, ist mir vollkommen unglaublich.“ Ebenso unglaublich erscheint es aber, dass Stephan V. sich in Betreff der slawischen Liturgie in einem so absoluten Widerspruch mit der Anordnung seines Vorfahren Johann's VIII. gesetzt habe, da die politisch-kirchlichen Verhältnisse, welche diesen Papst zur Gestattung der slawischen Liturgie bestimmt hatten, noch unverändert fortbestanden. Es ist ferner nicht römischer Canzleistyl, einen Erzbischof schlechtweg nur bei seinem Namen zu nennen, wie dies hier mit „Methodius“ geschieht.

Der Inhalt des Schreibens ist vielmehr von der Art, dass dasselbe sich als ein, wahrscheinlich von Bischof Wiching, untergeschobenes Machwerk zu erkennen gibt. Dass dieser

[1]) Codex B. IV. 5. 6. pag. 60 ss. (U nas str. 70 i dalje).

Gegner Method's Johann dem VIII. Briefe an Swatopluk untergeschoben habe, lehrt der Brief desselben Papstes an Method von 23. März 881. Den ächten, für Method so günstig lautenden Brief Johann's VIII. vom Juni 880 mag er unterschlagen und diesen vorliegenden Brief an Swatopluk dafür untergeschoben haben [1]). Er ist ganz im Sinne und Geiste der dem Method gegnerischen deutschen Partei geschrieben. Der alte ungerechte Vorwurf derselben gegen Method in Betreff der Lehre vom Ausgange des h. Geistes tritt in Form einer Belehrung an Swatopluk auf. Der Concipient des Briefes hatte insbesondere das Schreiben Johann's VIII. vom Juni 880 vor sich. Indem er dem Gedankengannge desselben ganz folgt, wendet er die dort dem Method gezollte Anerkennung dem Bischof Wiching zu, wobei er sich grösstentheils der Worte jenes Schreibens bedient. Das Verbot der slawischen Liturgie, deren Verdrängung die Hauptangelegenheit der Partei war, macht um des Nachdruckes willen den Schluss des Briefes [2]).

Zu den Quellen über das Leben der Slawenapostel, die von mehr oder weniger zweifelhafter Glaubwürdigkeit sind, gehören auch jene schriftliche Denkmale, welche man insgemein mit dem Namen der Legenden bezeichnet.

---

1) Nach meiner Meinung trug daher auch der Brief ursprünglich den Namen Johann's VIII. Weil aber dieser Name in allzu grellem unvereinbaren Widerspruche mit seinem Inhalte für jeden Kenner der ächten Briefe Johann's VIII. stand, so wurde der Name Stephan's V. später dafür gesetzt.

2) Da die Unächtheit desselben sich so offen darlegt, so ist derselbe auch als unterschoben aufgeführt in den Regesta Bohemiae et Moraviae. Auctore Car. Jar. *Erben*. Pars. I. Pragae 1855. pag. 20 s. mit der Bemerkung: Hasce literas ab ipso Wichingo contra Methodium sibi invisissimum fuisse sublestas, non solum omnis earum tenor probat, verum et prior agendi ratio Wichingi, quem falsis literis nomine Johannis VIII. papae erga Methodium usum fuisse ejusdem papae epistola anni 881, 23. Mart. demonstrat." Um so mehr ist es mir aufgefallen, dass Erben wie Palacky ebendas. pag. 14 s. u. 624 den Brief Hadrian's II. als ächt passiren liessen. — Ich habe die oben angedeuteten Gründe, aus denen die Unächtheit der Hadrian II. und Stephan V. zugeschriebenen Briefe erhellt, ausführlicher erörtet in der Zeitschrift für die gesammte katholische Theologie. VII. Bd. Wien 1856. S. 345—80.

B.

Die Legenden von den heiligen Cyrill und Method.

Die Legende, weit entfernt nichts als Dichtung und Fabel zu seyn, ist sagenhafte Ausschmückung der vornehmsten Lebensmomente kirchlichen Personen. Der Legende liegt sonach immer ein historischer Kern zu Grunde, und es ist Sache der Kritik, den Geschichtlichen Gehalt der Legende von der Umhüllung zu entkleiden, mit welcher ihn die Sage nach Maassgabe eines nationellen oder religiösen Parteeiinteresses umgeben und ausgeschmückt hat.

Ueber das Leben der hh. Cyrill und Method liegt nun eine nicht geringe Zahl solcher Urkunde vor, welche man allgemein als Legenden bezeichnet. Die vorzüglichsten derselben sind die sogenannte italische, mährische, böhmische, pannonische und bulgarische Legende, welche wir nun einzeln charakterisiren.

1. Die erste dieser Legenden, welche gewöhnlich unter dem Titel der translatio S. Clementis [1]) angeführt wird, gibt ausführliche Kunde von der Sendung des griechischen Priesters Constantin, Philosophus, nachher Cyrill genannt, zu dem Volke, der Chazaren, und von der durch ihn bei Gelegenheit dieser Mission geschehenen Auffindung der Reliquien des h. Papstes Clemens I. Nebstdem erzählt sie die Berufung Constantin's und seines Bruders Method nach Mähren durch Rastislaw, ihr Wirken daselbst durch fünfthalb Jahre, die Berufung derselben nach Rom durch P. Nicolaus I. und ihr Eintreffen daselbst mit den kostbaren Reliquienschatze unter P. Hadrian II., ferner die Weihe derselben zu Bischöfen, den Tod Cyrill's und endlich die darauf erfolgte Rückkehr Method's nach Mähren.

---

1) Codex A. I. pag. 5—11. (U nas na str. 3—10).

Diese Legende haben die Bollandisten in den Acta Sanctorum zum 9. März veröffentlicht, und zwar aus einer Handschrift des gelehrten Duchesne, wo sie betitelt war: Incipit translatio corporis S. Clementis Martyris et Pontificis. Die gelehrten Herausgeber der Acta SS. machen es sehr wahrscheinlich, dass dieser Bericht von dem Bischofe Gauderich oder Gaudentius von Velletri herrühre, der ein Zeitgenosse der Slavenapostel, auf dem 8. allgemeinen Concil im J. 869 anwesend, unter P. Johann VIII., dem Nachfolger Hadrian's II., das Leben und den Martertod des h. Clemens und die Rückbringung seiner Reliquien nach Rom beschrieb. Am Ende des 11. Jahrhundertes war diese translatio sicher schon vorhanden, indem der Cardinalbischof Leo von Ostia dieselbe nach einer von den Bollandisten angeführten Stelle [1]) vor sich hatte.

Diese Legende, welche ich nach ihrem Vaterlande die italische nenne, enthält demnach über die erste Wirksamkeit Cyrill's und Method's die verlässigste Kunde, welche man in Rom aus dem Munde der Slawenapostel selbst schöpfte, und die Nachrichten derselben stimmen mit allen ächten historischen Urkunden überein. Wie sich die italische Legende durch schlichte Einfalt und Besonnenheit der Erzählung auszeichnet und fast historisches Gepräge an sich trägt, so geben sich die übrigen Legenden ohne Ausnahme als durch nationelle und religiöse Parteiansichten mehr oder weniger beeinflusste und entstellte Darstellungen der Lebensmomente Cyrill's und Method's zu erkennen. — Diesen Charakter trägt

2. die sogenannte mährische Legende [2]) an sich, welche zuerst die Bollandisten aus einem von Bartholomäus Kraffe im J. 1480 geschriebenen Passional des Klosters Blaubeuern

---

[1]) Acta Sanctorum *Martii* a Joanne *Bollando* S. J. colligi feliciter coepta. A Godefrido *Henschenio* et Daniele *Papebrochio* ejusdem Societatis Jesu aucta, digesta et illustrata. Tom II. fol. Antverpiae 1668. pag. 14.

[2]) Codex A. II. pag. 12—18. (U nas na str. 11—19).

unweit Ulm veröffentlichten, I. Dobrowsky aber in viel correcterer Gestalt nach älteren Handschriften in seiner „Mährischen Legende von Cyrill und Method. Prag 1826" herausgab. Sie ist nach dem Urtheile Dobrowsky [1]) in Mähren, etwa im 14. Jahrhunderte, in welchem man das Fest der heil. Cyrill und Method am 9. März zu feiern begann [2]), abgefasst worden. Der Verfasser derselben verschmolz nemlich die in seinem mährischen Breviere enthaltenen Lectionen von Cyrill und Method mit der ihm bekannt gewordenen translatio S. Clementis, wobei er so zu Werke ging, dass er oft die Worte seiner Quellen beibehielt, oft dafür andere Ausdrücke wählte, das Weitläufige verkürzte, das kurz Gesagte rhetorisch erweiterte und zuweilen seine Vermuthungen oder Erdichtungen einflocht. Diese unstichhaltigen Vermuthungen und offenbaren Erdichtungen werde ich im Verlaufe der geschichtlichen Darstellung bezeichnen; hier sey nur im Allgemeinen erwähnt, dass es dem Verfasser der mährischen Legende vorzugsweise darum zu thun war, die Bekehrung der Mährer zum Christenthume ursprünglich und ausschliesslich Cyrill und Method zuzuschreiben, um sie so als die eigentlichen Apostel und Patrone Mährens hinzustellen.

3. Die böhmische Legende von Cyrill und Method [3]) ist

---

[1]) Cyrill u. Method, der Slawen Apostel. Prag 1823. S. 17 und Mährische Legende. Einleitung.

[2]) Nach dem Statut des Bischofs Johann von Olmütz im J. 1380, in velchem er verordnete: Statuimus ut totus clerus et populus nostrae dioecesis ipsorum festum et diem debeant solemniter VII. Idus Martii una nobiscum digna veneratione, per divinorum officiorum celebrationem solemnem devotis mentibus obsequi laetabundi. Im Vorvorte werden die Slawenapostel genannt beatissimi et gloriosissimi confessores Christi et episcopi Cyrillus et Methodius, Patres Apostoli et Patroni nostri praecipui. — Dobrowsky in s. Kritischen Versuchen I. Prag 1803. S. 29 meint deshalb auch, die mährische Legende sey wahrscheinlich bei Gelegenheit der Einführung dieses Festes am 9. März durch den Bischof Johann von Neumark im J. 1380 oder kurz vorher entweder von ihm selbst oder doch von einem Geistlichen seines Sprengels verfasst worden.

[3]) Codex A. III. pag. 19. s. (U nas str. 20—21).

der Anfang einer Legende der h. Ludmila aus einer Handschrift der Prager öffentlichen Bibliothek mit dem Zeichen Y III. 2. 33, ehemals n. 469. Dobner nennt sie uralt, Dobrowsky [1]) aber meint, ihr Text, der durch die Hand sehr nachlässiger Abschreiber ging, dürfte über die Hälfte des 14. Jahrhunderts vielleicht hinaufreichen. Sie ist voll Anachronismen und Unrichtigkeiten. Ihr Held ist Cyrill, dessen Name Constantin sie gar nicht kennt.

4. Fast auf einer und derselben Linie mit der mährischen und böhmischen Legende steht die sogenannte pannonische [2]). Paul Joseph Šafaržik machte in seinem „Pamatky Drewniho Pisemnictni Jihoslowanuw. Prag 1851“ eine altrussische Legende von Method bekannt, die ihrer Sprache nach dem 14. Jahrhundert angehört. Den altrussischen Text dieser Legende, der sich aber nur als Uebersetzung eines griechischen Textes zu erkennen gibt, übersetze Dr. Franz Miklosich, Professor der slawischen Literatur an der Wiener Universität, zu Handen Ernst Dümmler's ins Lateinische, und dieser veröffentlichte die Vita Methodii unter dem Titel der „pannonischen Legende“ mit einer Einleitung über die Glaubwürdigkeit derselben, so wie mit Anmerkungen und Excursen versehen im „Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen“ XIII. Bd. 1. Hft. S. 145—99.

Dieser Legende kommt nach dem Urtheile Dümmler's, welcher ihr das slowenische Unterpannonien als Vaterland und die zweite Hälfte des 9. Jahrhunderts als Zeit der Abfassung anweiset, nicht geringe Glaubwürdigkeit zu; denn er spricht sich über den Charakter derselben a. a. O. S. 153 also aus: „Unsere Legende in Allgemeinen, wenn wir sie mit unbefangenem Blicke betrachten, macht ganz den Eindruck einer

[1]) Kritische Versuche I. Prag 1803. S. 16 f.
[2]) Codex A. IV. pag. 20—32. (U nas na str. 22—35).

schlichten und ungeschminkten Darstellung wirklicher Thatsachen. Viele derselben lassen sich mit unseren sonstigen Nachrichten sehr wohl in Einklang bringen, bei einigen fehlt es uns gänzlich an anderweitigen Zeugnissen, wodurch sie entweder bestätigt oder widerlegt werden können. Nirgends finden sich indessen unmögliche oder wunderbare Dinge berichtet, welche gegen die Glaubwürdigkeit unserer Quelle Zweifel erregten; es fehlt ihr durchaus der sagenhafte Charakter einer im Munde des Volkes ausgesmückten und entstellten Ueberlieferung und ihre Auffassung der Begebenheiten passt auf keine andere Zeit und kein anderes Land, als die denen wir sie zugewiesen, am wenigsten auf das strenggriechische Russland. Da nun auch ein bestimmter Zweck sich nicht denken lässt, zu welchem irgend ein später Lebender die Legende untergeschoben haben solle, so bleibt uns wohl kaum etwas anderes übrig, als für den Verfasser einen der in Pannonien erworbenen Schüler des Methodius zu achten, welcher in der vom Meister erlernten griechischen Sprache die Thaten desselben gleich nach seinem Tode zur Erbauung für die Nachwelt niederschrieb." Ich kann mich mit diesem Urtheile nicht ganz einverstanden erklären, sondern muss die pannonische Legende vielmehr als das Machwerk eines griechischen Schismatikers bezeichnen, der es darauf angelegt hat, seiner Erzählung das Gepräge zu geben, als rühre sie von einem Zeitgenossen des Method her, und der zwar einige richtige Daten aus der kirchlichen Tradition der Slawen uns bewahret, aber auch nicht weniger offenbarer Unrichtigkeiten sich schuldig gemacht hat. Ich werde dieses Urtheil im Laufe der Geschichte der Slawenapostel rechtfertigen. Einen höheren geschichtlichen Werth hat ebenso wenig

5. die bulgarische Legende [1]), welche in den ersten sieben

[1]) Wir geben eine lateinische Uebersetzung des griechischen Textes Codex A. V. pag. 32—40.

Capiteln der Vita Clementis Episcopi Bulgarorum [1]) enthalten ist. Ihr Hauptheld ist Methodius; sie kennt keinen Constantin, sondern blos Cyrill, und stellt die Brüder als Apostel der Slowenen oder Bulgaren hin, denen der h. Geist die Erfindung der bulgarischen Schrift eingibt, worauf sie die h. Bücher aus dem Griechischen ins Bulgarische übersetzen. Die Approbation dieser Uebersetzung durch P. Hadrian zu erlangen begeben sie sich unmittelbar aus der Bulgarei nach Rom, wo sie nicht nur vom Papste aufs Feierlichste empfangen, sondern auch Wunder von ihnen verrichtet werden. Der Papst, die von den Brüdern gefertigte Uebersetzung als ein Werk apostolischen Geistes erkennend, legt dieselbe auf den Altar und weiht Schüler derselben zu Presbytern, Diakonen und Subdiakonen, den Method aber zum Bischof Pannoniens. Cyrill stirbt, nachdem er das Mönhskleid genommen, wird in der Sct Clemenskirche beigesetzt und an seiner Bahre geschehen wunderbare

---

1) *Vita S. Clementis Episcopi Bulgarorum. Graece.* Edidit Franc. *Miklosich,* Phil. et jur. Doctor. Vindobonae 1847. Das Buch war früher sehr selten, worüber Miklosich in s. Prefatio schreibt: „Fragmentum vitae S. Clementis graece et latine edidit e codice chartaceo bibliothecae vaticanae 1409 fol. 348 et sqq. Leo Allattius in libro: „In Roberti Chreyghtoni apparatum, versionem et notas ad historiam concilii florentini scriptum a Sylvestro Syropulo exercitationes. Romae 1665. 4. I. 259.“ cujus partem latine repetiit Jos. Sim. Assemanus in Kalendariis ecclesiae universae III. 147—49. Tota vita edita est graece in libro rarissimo, excuso Moschopoli, anno 1741. 4. pag. 13—37, et in alio aeque raro: Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανδοπούλου περί συστάσεως τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς εν Κωνσταντίνου πόλει ζωοδόχου πηγῆς καί τῶν ἐν αὐτῷ ὑπερφυῶς τελεσθέντων θαυμάτων, καὶ ὁ βίος τοῦ ἐν ἁγίοις Κλήμεντος ἀρχιεπισκόπου Βουλγάρων, συγγραφεὶς παρά τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς Κυρίου Θεοφωάκτου νῦν πρῶτον ἐκδοθέντα ἐπιστασία Ἀμβροσίου ἱερομονάχου τοῦ Παμπέρεως. (Viennae), αωβ' (1802) 8. pag. 101 et seqq. Teste Anthimo Gaza, ecclesiae graecae, quae est Viennae, parocho Pampereus, Macedo, professor in Valachia, edidit hunc librum e codice monasterii S. Naum ad lacum Achridanum in Macedonia.“

Heilungen. Method kommt nun als Bischof erst nach Mähren, was er früher nicht gesehen, unterrichtet den Rastislaw so wie den pannonischen Fürsten Kocel und befestigt den bulgarischen Fürsten Boris, den er früher getauft, im Glauben. Darauf wird die Lehrthätigkeit Method's unter den Bulgaren dargestellt und als vorzügliches Verdienst desselben hervorgehoben, dass er den von den Franken unter die Bulgaren eingeschwärzten Irrthum, der h. Geist gehe vom Sohne aus, widerlegt und vernichtet habe. Swatopluk wird als in diesem Irrthume befangen und als ein Lasterknecht dargestellt, zu dessen lästerlichem Wandel die Franken schweigen, und alle Vorstellungen Method's, ihn auf bessere Wege zu bringen, sind fruchtlos. Method stirbt, nachdem er 24 Jahre das bischöfliche Amt verwaltet, also im J. 892, nachdem er zu seinem Nachfolger im Erzbisthum von Pannonien seinen Schüler Gorazd bestimmt hat.

Diese, wie der Augenschein lehrt, durch und durch bulgarische Färbung tragende Legende wird dem schismatischen Metropoliten von Achrida Theophylakt († 1107) zugeschrieben, dessen Name die Vita Clementis auch als Verfasser an der Stirne trägt. Da aber cap. 18 22. 29. der Vita solche Stellen enthalten, welche auf einen Schüler des Clemens († 916) hindeuten, so wäre nur anzunehmen, dass Theophylakt frühere Aufzeichnungen aus dem 10. Jahrhunderte zu einer förmlichen Biographie gestaltet habe. [1]) — So unverkennbare Vorzüge in

[1]) Miklosich l. c. pag. VII schreibt über den Verfasser: „Theophylactum, Justinianae primae totiusque Bulgariae archiepiscopum, hanc vitam Clementis scripsisse concedere non poterit is, qui in ipso opere c. 18 legerit, auctorem ejus Clementi, mortuo 916, convixisse, cum notum sit, Theophylactum anno 1107 diem obiisse supremum. Adde e c. 22 colligi, auctorem fuisse natione Bulgarum, quippe qui narret: Omnia ad ecclesiam pertinentia Clemens *nobis* Bulgaris (τοῖς Βουλγάροις ἡμῖν) tradidit, cum Theophylactus, ut ipsius verbis utar, hospitio tantum Bulgarus, revera Constantinopolitanus fuerit (Baronius ad annum 1071). Scriptam esse hanc vitam tempore, quo Bulgaria a Scythis vexaretur, patet e c. 29: Sancte

formeller Hinsicht das griechische Original der Vita Clementis an sich trägt, von so untergeordneten Werthe ist der geschichtliche Inhalt derselben. Wer immer der Verfasser der Vita seyn mag, — es war ihm entweder um historische Wahrheit gar nicht zu thun und er hat derselben nachzuforschen durchaus sich keine Mühe gegeben, oder er hat, falls sie ihm bekannt war, kein Bedenken getragen, dieselbe im Geiste des griechichen Schisma aufs Gröbste zu entstellen [1])

pastor serves a barbaricis incursionibus intactos nos alumnos tuos, maxime nunc, cum afflictio in propinquo, nec est, qui adjuvet, cum scythicus gladius bulgarico sanguine inebriatus est. Auctor hic loqui videtur de Hungaris, qui annis 934, 943, 959, 962 Byzantium petentes, Bulgariam devastabant: illos enim etiam Scythas appellari a scriptoribus historiae byzantinae notum est. (Safaržik, Slowanské starožitnosti, 594) Vitam igitur scripsit Bulgarus saeculo decimo, nomen vero Theophylacti additum esse videtur, quo major fides et auctoritas narrationi conciliaretur. Dobrovio quidem (Cyrill und Method, 10) auctor noster neque Clementis neque Theophylacti videtur fuisse aequalis: cum vero is nullas sententiae suae causas adferat, nos potius cum κριτικωτάτῳ Friderico Blumberger (Jahrbücher der Literatur 26. p. 214) statuemus, revera quemdam e Clementis discipulis vitam magistri scripsisse".

[1]) Bei der Frage nach der Aechtheit und Glaubwürdigkeit schriftlicher Urkunden, die von griechischen Schismatikern stammen, darf man niemals vergessen, dass die Griechen überhaupt in der Kunst der Täuschung und Fälschung ihrer Meister suchen. So war es von jeher. Schon P. Nicolaus I. weist in seinen nach Constanstinopel geschriebenen Briefen arge Verfälschungen seines an Kaiser Michael III. geschriebenen Briefes nach und sagt in Betreff dieser Verfälschungsmethode: Quoniam apud Graecos, sicut nonnullae diversi temporis scripturae testantur, familiaris est ista temeritas (Harduin Concil. Tom. V. fol. 180), und indem er sich auf einen älteren Brief des P. Hadrian I. beruft, den man im Archiv zu Constantinopel finden müsse, setzt er hinzu: si tamen non falsata Graecorum more (ib. f. 147). Siehe Neander, Gesch. der christl Rel. u. Kirche. 8. Thl. Hamburg 1836. S. 416.

III.

Gesetz der historischen Kritik für den Gebrauch von Legenden.

Es liegen demnach über das Leben und Wirken Cyrill's und Method's schriftliche Urkunden zweierlei Art vor: Urkunden von unzweifelhafter Aechtheit und Glaubwürdigkeit, und Urkunden, von denen es mindestens sehr zweifelhaft ist, von wem und aus welcher Zeit sie stammen, und welchen Glauben ihre Daten verdienen.

Da aller Geschichte die Wahrheit so wesentlich ist wie einem Maassstabe die Geradheit, so haben für sie nur jene Urkunden Werth und Gewicht, deren Aechtheit und Glaubwürdigkeit die Kritik ausser Streit gesetzt hat; Urkunden dagegen von zweifelhafter Aechtheit und Glaubwürdigkeit haben für die Geschichte nur bedingten Werth und sie kann sich derselben nur an der Hand einer besonnenen und umsichtigen Kritik bedienen.

In Betreff der Legenden von Cyrill und Method ist der Kritik ihre Aufgabe sehr klar und einfach vorgezeichnet: das ächt Geschichtliche vom Sagenhaften ihres Inhaltes zu scheiden. Da nun die wichtigsten Lebensmomente der Slawenapostel durch das Zeugniss ächter und glaubwürdiger Urkunden, wie da sind die Zeugnisse des Bibliothekar Anastasius, die Briefe P. Johann's VIII., die Darlegung des Salzburger Ungenannten vom J. 873, der Brief der bayerischen Bischöfe vom J. 900 und die translatio S. Clementis, sicher gestellt sind, so ergibt

sich für die Würdigung der mährischen, bömischen, pannonischen, bulgarischen, so wie jeder weitern Legende von Cyrill und Method der kritische Kanon: Alles und Jedes, was in diesen Legenden den Daten jener ächthistorischen Urkunden widerspricht, ist als unwahr und falsch zu verwerfen; alles und jedes aber in ihnen Enthaltene, was mit den verbürgten Thatsachen im Einklange steht, stellt sich in demselben Grade als glaubwürdig dar, in welchem es mit denselben harmoniret.

Dieses unverletzliche Grundgesetz der historischen Kritik hatten bei Bearbeitung der Geschichte Cyrill's und Method's vorzüglich Asseman [1]) und Dobrowsky [2]) vor Augen, wenn auch der Letztere mitunter dasselbe in solcher Ueberstrenge gehandhabt hat, dass er selbst den historischen Kern der Legenden dann und wann in Frage stellte.

Es kann im Interesse der historischen Wissenschaft nur bedauert werden, dass neuere Forscher und Bearbeiter der Geschichte der Slawenapostel, wie Wattenbach und Dümmler, sich an jenes Grundgesetz der Kritik hie und da weniger streng hielten, indem sie insbesondere die pannonische und bulgarische Legende als ganz verlässliche Quellen voraussetzend und als Maassstab ihres geschichtlichen Urtheiles gebrauchend dem Ansehen der Glaubwürdigen Urkunden Abbruch thaten

---

[1]) Er sprach dieses Gesetz in dem Satze aus: „Neotericos non moramur, qui nullo producto antiquo documento narrationes tradunt a genuinis Romanorum Pontificum epistolis abhorrentes.“ *Kalendaria* Ecclesiae universae studio et opera Josephi Simonii *Assemani.* Tom. III. Romae 1755. in 4. pag. 178.

[2]) „Um in die dunkle und verworrene Geschichte der zwei Brüder, Cyrill und Method, Licht und Ordnung zu bringen, ist vor Allem nothwendig, ein genaues Zeugenverhör vorzunehmen, die Aussagen der ältern Zeugen nach ihrer Glaubwürdigkeit zu prüfen, die neuern Berichte mit den ältern zu vergleichen, und jene, wenn sie diesen widersprechen, ohne Schonung zu verwerfen, oder wenigstens nicht zu beachten Nur auf diese Art kann das Gold historischer Wahrheit von den Schlacken der frommen Fabel geschieden werden.“ Cyrill. u. Method. Prag 1823. S. 3.

und so den klaren und hellen Thatbestand in einem und dem andern Punkte trübten.[1])

---

[1]) Wattenbach, der sich in seinen o. a. „Beiträgen" meistens als besonnenen Kritiker bewährt hat, erkennt den Kanon der historischen Kritik gleichfalls an, wenn er daselbst S. 1. f. schreibt: „Bei der Herausgabe dieses neuen Actenstücks (des von ihm für ächt gehaltenen Briefes von Stephan V.) schien es mir passend zu seyn, anzugeben, wie sich die daraus gewonnenen Resultate zu den bisher bekannten Thatsachen verhalten, wie sie dieselben ergänzen. Aber wo finden sich diese Thatsachen? Ueberall sind sie vermischt mit Behauptungen und Muthmassungen, welche von anderen Seiten eben so entschieden verneint werden. Dobrowsky hat freilich das Princip aufgestellt und befolgt, nur an den lautersten Quellen zu schöpfen, aber seit seiner Zeit ist neues gefunden worden, Anderem hatte er nicht die richtige Geltung zugesprochen, und mancher einzelne Punkt ist zum Gegenstand genauer kritischer Untersuchungen gemacht worden. Ich sah für mich keinen andern Ausweg, als von neuem Dobrowsky's Bahn einzuschlagen u. s. w." Allein er ist von dieser Bahn mitunter abgewichen, indem er der pannonischen und bulgarischen Legende allzu grosse Geltung zuerkannte, wie selbst Dümmler Archiv XIII. Bd. S. 149. bezeugt: „Wattenbach glaubte den historischen Werth der neu entdeckten Legenden (der pannonischen von Method und des in altserbischer Sprache geschriebenen Lebens des h. Constantin) sehr hoch anschlagen zu müssen . . . Auch in seiner neuen Ausgabe des libellus de conversione Bagoarior. et Carantanor. (Pertz Monum. Germaniae Script. XI. pag. 2.) berief er sich auf dieselben und nennt der Verfasser einen testis haud levis." — In weit höherm Grade als von Wattenbach gilt aber mein Urtheil von Dümmler, wie ich in meiner geschichtlichen Darstellung nachweisen werde.

PRILOG

Ć

Kako stožernik Dinko Bartolini ocjenjuje izvore o povjesti sv. Ćirila i Metoda i slovjenske liturgije. [1]

[1] Donosimo i ovu ocjenu, jer, uz ostalo, i ako nije, da se takô izrazimo: *uredovna* (oficijalna), može se smatrat barem kao *oficijozna*, u koliko nema sumnje, da je cielo Bartolinievo djelo bilo napisano po izriečnu *Papinu nalogu*, kako se to vidi jasno iz prvih redaka Predgovora („Prefazione") (V. „Memorie Storico-critiche archeologiche dei Santi Cirillo e Metodio e del loro apostolato fra le genti slave". Roma Tipografia Vaticana. 1881. Pag. V—XXIX).

Ormai è mezzo secolo che i dotti affaticansi a far ricerche su documenti e monumenti per illustrare la storia delle genti Slave avvolta in una certa oscurità.

A grande onore di quei popoli tornano le cose fin qui pubblicate; imperciocchè ricordano uomini insigni per pietà, nobili nelle imprese, e colti per l'ingegno. La civiltà di questa nazione numerosissima incomincia con la vita dei due gloriosi loro Apostoli Cirillo e Metodio, vita al certo per rapporti religioso e sociale degnissima d'esser esposta. Or dopo che il Sommo Pontefice Leone XIII Nostro Signore volle estendere il loro culto a tutta la Chiesa Cattolica, essendo stati noi mossi da autorevole incarico ad esporla, stimiamo necessario di far note le autentiche fonti, donde attingemmo le memorie, che diamo alla luce.

Queste fonti addidateci dalla veneranda antichità si riducono a tre, e sono gli atti del loro Apostolato presso le diverse nazioni Slave, i quali diconsi anche Leggende; le lettere dei Romani Pontefici, che riguardano le gesta e le fatiche apostoliche dei due santi fratelli; e le pitture di quel tempo, monumento imperituro del loro culto.

La prima Leggenda, che ci valse quasi di base e qual pietra di paragone per discernere le cose vere dalle false, le certe dalle incerte, le sincere dalle interpolate, fu in gran parte la narrazione lasciataci da Gauderico Vescovo di Velletri, uomo autorevolissimo, siccome colui che ebbe a conversare e trattare con i due santi fratelli, allorchè vennero in Roma, seco portando il corpo di s. Clemente papa e martire dal Chersoneso. Questa Leggenda tenuta sempre in sommo pregio è comunemente conosciuta dai dotti col nome di Leggenda *Italica,* ma a noi piace meglio intitolarla *Romana,* e perchè

scritta da Vescovo di una sede vicina a Roma, in cui conobbe i due santi fratelli, e perchè narra quanto egli vide con i proprii occhi, allorchè in questa eterna città fecero dimora. Nella raccolta delle Leggende su i santi Cirillo e Metodio fatta dal Dottor Giuseppe Agostino Ginzel nell'opera *Geschichte der Slawenapostel Cyrill und Method und der slawischen Liturgie,* venuta alla luce in Vienna l'anno 1861, questa ha il primo posto d'onore (pag. 6-11). I Bollandisti l'avevano già inserita nella loro collezione degli Atti dei Santi (Martii tom. II, Antverpiae 1668) intitolandola: *Vita cum translatione s. Clementis;* imperocchè tratta principalmente di essa traslazione da Chersona a Roma dopo aver eglino evangelizzato una gran parte dei popoli Slavi. Tale Leggenda per verità è la più autentica e sincera narrazione, che intorno ai detti Apostoli ci abbia serbata l'antichità. Chi si fa a leggerla vi trova luce che rischiara, e candor di verità che dilegua dubbii ed esclude favolose od erronee circostanze, che su i fatti medesimi narrarono le posteriori Leggende. Come il libro secondo dei Dialoghi di s. Gregorio Magno è la più limpida e pura fonte di ciò, che sappiamo del gran patriarca dei Monaci d'occidente s. Benedetto, tale ci sembra sia la Leggenda del Vescovo Gauderico in riguardo dei santi Cirillo e Metodio. Che anzi la scienza critica mettendo a confronto le notizie dateci intorno s. Benedetto da s. Gregorio con quelle tramandateci su i due santi fratelli da Gauderico, deve dare la preferenza a queste; imperocchè raccolte o dalla bocca di ambedue, o da esso vedute, mentre le notizie dateci dal gran Gregorio furono a lui comunicate dalla bocca dei discepoli di s. Benedetto. La storia dell'invenzione del corpo di s. Clemente per opera di s. Cirillo esposta con le più minute circostanze mostra evidentemente che Gauderico la scrisse per relazioni fattegli da s. Cirillo medesimo. Questa autorevolissima Leggenda, compresa in poche pagine, è divisa in dodici

capi o paragrafi. In essa facciamo rilevare che nella missione, ch'ebbe Cirillo alla Kazaria, non si fa mai menzione di Metodio fratello di lui, e che espressamente si attesta esser stati entrambi Cirillo e Metodio consacrati Vescovi da Adriano II, ed ordinati preti e diaconi i discepoli venuti con loro in Roma. Finisce poi con la narrazione della morte di s. Cirillo quivi avvenuta e della sepoltura di lui nella Basilica di s. Clemente.

La seconda Leggenda appellasi *Moravica:* fu già pubblicata dai Bollandisti col titolo: *Leggenda Sanctorum Cyrilli et Methodii Patronum Moraviae* (Martii, luogo sopra cit., pagg. 22 e segg.), e poi riprodotta dal Ginzel (luogo cit., pagg. 12-18); ed è divisa in quattordici capi o paragrafi narrando la conversione dei Kazari, dei Bulgari, dei Moravi e dei Boemi per opera dei santi Cirillo e Metodio. Nei primi tre capi fa il compendio di ciò, che nei primi sei narra la leggenda *Italica;* merita al certo fede, meno in qualche parte, in cui da essa si discosta. Su la chiamata dei due santi fratelli in Roma fatta da s. Nicola I v' ha diversità di giudizio tra le due Leggende. Non si può ritenere ciò, che poi afferma, aver cioè Cirillo per umiltà rinunziato il Vescovado, lasciando che fosse solo glorificato il fratello Metodio. È meritevole di fede parlando dei rimproveri avuti in Roma da papa Adriano II e dagli altri del Clero per aver osato di tradurre nella lingua Slava le ore canoniche mutando gli statuti dei santi Padri; riporta il discorso in discolpa fatto da Cirillo, ed attesta l'approvazione avutane dal Papa; delle quali cose nulla trovasi nella Leggenda *Italica.* Importante è la circostanza, omessa dall'*Italica,* nel narrare la loro missione ai Moravi, che cioè i due fratelli prima d'andare colà venissero tra i Bulgari, i quali ancor convertirono alla fede. Nell'esporre poi la conversione dei detti Moravi e nel parlare delle virtù di Metodio non si scorge quello stile semplice e

narrativo tenutosi nel descrivere i primordii di Cirillo, la missione di lui ai Kazari, la costoro conversione e l'invenzione e traslazione del corpo di s. Clemente secondo il metodo seguito dall'autore della Leggenda *Italica,* ma uno stile piuttosto oratorio. Secondo questa Leggenda Metodio ordinato solo Vescovo va in Moravia, vi trova il Principe Swatopluk, che tenta d'avvelenare il Re Ratiz, a cui poi succede; Metodio scommunica questo nuovo principe con i suoi satelliti (n. 9, 10, 11); indi tornato in Roma rinviene morto il fratello suo Cirillo, e domanda al Papa di portarne l'esanime corpo in Moravia; ma essendosigli opposto il Papa, Metodio occultatosi in Roma ed entrato una notte in s. Clemente, ove già era stato sepellito Cirillo, lo invola e fugge da Roma; ma giunto ad un certo luogo, e raccomandandosi a Dio, Cirillo alzando la mano mostrò, vedendo molti, che voleva essere riportato in Roma, dove ricevuto dal Papa e dal Popolo Romano con riverenza fu di nuovo sepolto in s. Clemente (n. 12). Quanta poca fede in questa narrazione debba prestarsi alla Leggenda *Moravica,* che diversifica da quella di Gauderico testimone di veduta, ognuno lo vede; e perciò deve ritenersi per interpolata. Termina la detta Leggenda con la penitenza fatta da Swatopulck la chiamata ed il ritorno di Metodio in Moravia, e con la conversione dei Boemi. A noi pare che sia stata scritta molto dopo della morte dei due santi, perchè essendosi parlato del battesimo del principe di Boemia Borzivoy e della moglie s. Ludmilla con moltitudine di gente Boema dicesi: *Qui in Christi fide viventes post multa tempora animas Christo reddiderunt, sancta exempla post se relinquentes posteris usque in hodiernum diem* (n. 14).

Brevissima è la terza Leggenda detta *Boemica* estratta dalla Leggenda di s. Ludmilla: venne pubblicata dai Bollandisti (Acta Sanct. 16 Septem.), poscia riprodotta dal Ginzel (pagg. 19 e 20), e si contiene in sei piccoli paragrafi. Co-

mincia col confermare la notizia dataci dalla Leggenda *Moravica* della conversione della Bulgaria, che dicesi fatta da Cirillo, senza parlar di Metodio, innanzi che entrasse nella Moravia, affermandosi con grosso errore cronologico esser ciò avvenuto ai tempi del *magnifico Dottore il beatissimo Agostino* (n. 1); parla dell'invenzione delle nuove lettere *Slave*, in cui era stato tradotto da Cirillo il Vecchio ed il Nuovo Testamento oltre le Liturgie e le ore canoniche: nel che diversifica da altra Leggenda, la quale attribuisce quasi l'intera traduzione della Bibbia al solo Metodio in fine di sua vita, affermando che l'uso della lingua Slava *usque hodie in Bulgaria et in pluribus Sclavonorum regionibus observatur* (n. 2). Narra che Cirillo dopo aver introdotto parecchi manipoli nel granaio del Signore, lasciato in Moravia il fratello *Methudio*, venne in Roma per sua devozione, dove fu ripreso dal Sommo Pontefice e da altri sapienti per l'uso dell'idioma Slavonico introdotto nella Liturgia, e come essendosi difeso ne riportasse l'apostolica benedizione. Nella quale narrazione si discosta dalle due Leggende *Italica* e *Moravica*, che fanno venire insieme in Roma la prima volta i due santi fratelli. Finisce dicendo che resosi Cirillo monaco e morto in Roma, Metodio per mezzo del Re di Moravia Swatopulc *(sic)*, uomo al certo, come dice, religioso e devoto, fu ordinato Arcivescovo con esserglisi assegnati sette suffraganei, cosa non avvenuta mai lui vivente, e fa parola del vastissimo regno di Swatopulk tenuto quasi per Imperatore, e poscia per imperizia del secondo Swatopulk nipote del primo dismembrato. Questa circostanza dimostra che la Leggenda *Boemica* venne scritta molto dopo la morte dei due santi fratelli. Lasciando da parte gli anacronismi e le discrepanze dalle altre Leggende, per le quali apparisce d'essere stata interpolata o almeno d'aver attinto le notizie da inesatte relazioni volgari, a noi basta rilevar da essa la conversione della Bulgaria fatta da Cirillo.

La più lunga Leggenda s'appella la *Pannonica* detta la *prima* per distinguerla da un'altra dello stesso nome: è divisa in diciassette paragrafi, ed ha per titolo: *Mensis Aprilis VI die Commemoratio et Vita beati patris nostri et doctoris Methodii archiepiscopi Moravici.* Venne pubblicata nel 1854. *(Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen. XIII. Bb 1 H. Wien. s.* 156-63); e poscia riprodotta dal Ginzel (luog. cit., pagg. 20-32) In gran parte è autentica, specialmente in ciò che riguarda s. Metodio, e sembra scritta non molto dopo la morte di lui; il che dimostrano queste parole: *nostro tempore, nostri populi gratia, cuius nemo unquam curam gessit, ad virtutem erexit magistrum nostrum beatum Methodium.* Però si discosta dalle altre Leggende, segnatamente dalla *Italica,* scrittura, come si è detto, contemporanea, con cui va quasi sempre d'accordo la *Moravica.* Ora secondo le regole della sana critica nell'ammettere o negare un fatto diversamente narrato da documenti storici, la preferenza devesi dare al documento contemporaneo al fatto, che si è veduto o si è udito. Per lo che quando detta Leggenda *Pannonica* narra cose, che si oppongono a quanto ci tramanda l'*Italica,* noi non ne faremo conto alcuno, massimamente poi se con questa s'accordano ancora altre Leggende. Lo stile poi è di persona più versata nella letteratura greca che nella latina, e lo scrittore venerava nel Papa il supremo capo della Chiesa; nondimeno altra mano, che pare scismatica, vi ha dovuto fare qua e là delle aggiunzioni. Precede una lunghissima introduzione, quasi la quinta parte della Leggenda medesima, cominciando con le parole *Benedic pater;* bella e dotta introduzione per verità; lo scrittore in essa tratteggia la storia dell'antico Testamento facendo parola degli uomini più segnalati, dei quali la Provvidenza si servì per preparare il genere umano all'Incarnazione del Verbo eterno: in egual modo espone la storia del cristianesimo, e descrive quali organi principali

della diffusione e conservazione del regno di Dio, oltre gli Apostoli Pietro e Paolo, i Pontefici Romani, nominando Silvestro, Celestino, Leone, Vigilio ed Agatone, i quali encomia con quei titoli che dai cattolici soglionsi dare ai successori di s. Pietro. Novera i primi sei concilii eucumenici, ed eccettuato il Costantinopolitano primo, nomina per gli altri cinque con particolar distinzione i Papi rispettivi, per la cui opera furono condannati gli errori invalsi, ricordando altresì gl' Imperatori cristiani, sotto cui i detti Concilii celebraronsi; e tace del Concilio Niceno II benchè già tenuto. Dopo di tutti questi uomini Iddio suscitò *Magistrum nostrum beatum Methodium, nostro tempore, nostri populi gratia, cuius omnes virtutes et certamina cum his Deo gratis viris singulatim comparare non erubescimus* (n. 2) E dipinto il carattere di Metodio, incomincia a narrare i primordii di lui, dandoci importanti notizie omesse da altre Leggende, dalle quali però discorda allorchè associa Metodio a Cirillo nella missione ai Kazarii (n. 4). Erra poi quando parlando della chiamata dei due fratelli in Roma fatta da s. Nicola I; dice che questo Papa, ed invece fu il successore Adriano II, *sanxit doctrinam amborum et ordinavit PRESBYTERUM beatum Methodium* (n. 6), mentre tutte le Leggende lo dicono consacrato allora Vescovo, essendo già prete allorchè con Cirillo portossi in Moravia. Narra poi che il Papa comandò ad un certo Vescovo, che in Roma si oppose ai santi Cirillo e Metodio per l' uso della lingua Slava da loro intromessa nella Liturgia, che ordinasse *ex discipulis Slovenicis* tre preti e due lettori (n. 6), cosa non menzionata da altre Leggende. Parla della missione generale data dal Papa a s. Metodio su gli Slavi, riportando la lettera di Adriano II, che permette l' uso della lingua Slava nella Liturgia, documento al certo preziosissimo; ma contro l' affermazione di altre Leggende narra che Metodio ricevuto da Kocel con grande onore, fu di nuovo mandato all' Apostolico,

cioè al Papa, insieme ad altri venti onesti uomini, affinchè fosse ordinato vescovo per la Pannonia nella sede di s. Andronico Apostolo, uno dei settanta discepoli di Cristo. Qui confonde l'ordinazione episcopale già conferita a Metodio per la Moravia da Adriano II con la destinazione episcopale ed apostolica anche per la Pannonia fattagli da Giovanni VIII. Entra dipoi a parlare delle contraddizioni, che ebbe s. Metodio dal Re dei Moravi e da tutti i Vescovi *contra nos* quasi che Metodio s'avesse usurpato l'altrui giurisdizione. Quelle parole *contra nos* sono un'altra prova per giudicar dell'epoca della Leggenda; perchè mostra che l'autore fosse stato un discepolo di Metodio con esso perseguitato. Fa poi menzione della disputa avuta da s. Metodio con detti Vescovi ridotti da lui al silenzio, ma che poi lo mandarono *in Suevos,* tra quali fu detenuto prigione per due anni e mezzo. Descritti così i patimenti sofferti dal maestro e le nuove contraddizioni avute, rende testimonianza dello spirito profetico, che era in Metodio. Espone la serie delle tribolazioni avute di poi dallo stesso uomo santissimo sotto Giovanni VIII malamente informato dai contradditori ed emuli del clero tedesco, che per ragione di giurisdizione osteggiavano s. Metodio. Resta oscurissimo il paragrafo XIII, ove si parla di un imperatore che ricevette Metodio con grande onore e gaudio, lodandone la dottrina ed accettandone i discepoli con i libri, e dandogli doni, e permettendo che ritornasse di nuovo alla sua sede solennemente; *item et patriarca* senza indicare quale: crediamo che questo paragrafo sia una vera interpolazione di origine foziana; imperciocchè lo scopo di averlo introdotto nella Leggenda non fu altro che quello di stabilire le relazioni di Metodio con l'Imperatore Bizantino, e molto più col Patriarca Fozio; mentre dopo che Metodio partì da Costantinopoli insieme al fratello Cirillo per la Moravia, esso non fece più colà ritorno. Prosegue a parlare della versione di tutta la

sacra Scrittura fatta in sette mesi da s. Metodio con l'aiuto di due preti nell'ultimo anno di sua vita, e della traduzione eziandio del *Nomocanone* e del *Patericon:* sul *Patericon* nulla abbiamo a dire perchè sotto tal nome sogliono intendersi le storie dei Padri del deserto; riguardo al *Nomocanone* ci sembra ancor questa un'altra interpolazione foziana. Si fa quindi menzione del colloquio ed abbocamento avuto col Re degli Ungari. Finisce questa Leggenda narrando con molte circostanze la morte di s. Metodio, dopo ch'ebbe questi designato a successore Gorazdo, e descrivendo le esequie ed il culto a lui subito prestato. Notiamo che nella narrazione spesso si adducono autorità delle sacre Scritture. Dalle ultime parole apparisce chiaramente che l'autore della *prima Pannonica* Leggenda sia stato un discepolo di s. Metodio; imperocchè dicono: *Tu vero desuper sanctum et venerabile caput, precibus tuis nos respiciens desiderantes te, libera discipulos tuos ab omni periculo, et doctrinam propagans et haereses persequens:* questo discepolo scrittore della Leggenda dimorava probabilmente in qualche luogo della Pannonia inferiore prima dello smembramento della Gran Moravia, la quale descrivesi esser tuttora nella sua potenza; quindi l'età della Leggenda è tra la fine del IX secolo ed il principio del X.

L'altra Leggenda *Pannonica* detta la *seconda* contiene la vita di s. Costantino il Filosofo, ossia Cirillo, rinvenuta in un codice di Mosca e data alla luce nell'idioma Slavo dal chiarissimo Šafarick in Praga nel 1851 ed attribuita a s. Clemente Arcivescovo dei Bulgari e discepolo di s. Cirillo medesimo. Ne dà una silloge il dotto P. Martinov nel suo eruditissimo *Annus Ecclesiasticus Graeco-Slavus* stampato a Bruxelles nel 1865. Ha essa pure parecchie interpolazioni per mani russe dopo lo scisma, come fa rilevare lo stesso Martinov, le quali la rendono un fonte impuro ed intorbidato. La sana critica non può ammettere certe favole, che pur in

essa si narrano. La varietà poi, che si rinviene tra le due Leggende *Pannoniche,* ci conferma che i loro autori, benchè discepoli dei due santi Apostoli degli Slavi, pure attinsero le notizie, quando si trattò di cose che non videro, da relazioni spesso inesatte, se pur non vogliamo ritenere che in epoca più tarda gli amanuensi le avessero interpolate ed ancora sfigurate.

L' ultima Leggenda, di cui abbiamo memoria, è la *Bulgarica,* estratta dalla vita di s. Clemente Vescovo dei Bulgari, pubblicata in greco dal Dottor Francesco Miklosich in Vienna nel 1847, e riprodotta in latino dal Ginzel (pagg. 32-40) È divisa in sette paragrafi o capi, il primo dei quali contiene il proemio; lo scopo è di mostrare che gli uomini grandi simili agli antichi non mancano mai al mondo. L' autore la scrisse poco dopo la morte di s. Metodio; perchè dice nel proemio: *Ita nunc etiam Bulgarorum terram illustrarunt in his ultimis temporibus patres beati et magistri, lucentes praeceptis et miraculis, vita et sermone, positi ad dexteram Dei;* e probabilmente quando i discepoli degli Apostoli degli Slavi Clemente, Goiazdo, Naum, Angelario e Sabba cacciati dalla Moravia rifuggiaronsi nella Bulgaria. Lo stile è piuttosto oratorio che storico, e pieno d' immagini. Comincia questa Leggenda col narrare che i santi Cirillo e Metodio tradussero dalla lingua Greca nella Bulgarica le divine Scritture, registrando i nomi dei cinque principali loro discepoli testè menzionati; poi discende al particolare parlando del Vangelo tradotto in Slavo e messo su l' altare di s. Pietro; della consecrazione di Metodio in Vescovo della Moravia e della Pannonia; della morte di Cirillo in Roma e dei prodigi operati da Dio al sepolcro di lui; della missione apostolica di Metodio nella Moravia e nella Pannonia, e delle fatiche in pro dei Bulgari; delle corruttele dei Franchi circa la fede nella SSma Trinità e come erano caduti negli errori degli Anomei; della morte di Metodio, facendoci sapere che tenne il vescovado per anni

ventiquattro, lasciando uno stuolo numeroso di ecclesiastici entro i confini della sua diocesi, e destinandosi per successore nell' Arcivescovado di Moravia Gorazdo. Del quale poi dice che fu cacciato dalla sede acciocchè in lui non vivesse di nuovo Metodio, essendogli stato sostituito l' eretico Vichino da S Metodio scommunicato. Ecco le ultime parole di questa preziosa Leggenda: *O labores et certamina Methodii et Trinitas in proprietatibus confusa! in sedem episcopalem evehunt, vel potius per hunc sedem devehunt, et quanto per Methodium clara erat et multis praelucens, tanto per Vichnicum in obscuritatis spelunca declinata.* E si noti che i nomi propri in questa Leggenda sono riportati alquando diversamente dalle altre.

Mettendo adunque insieme tutto ciò, che queste sei Leggende ci narrano; e con un buon discernimento apprezzando il loro consentimento, quando insieme convengono nella narrazione dei fatti; tenendo conto delle notizie singolari che qualcheduna delle Leggenda riporta con i caratteri della verità mentre dalle altre si tacciono; lasciando da parte le interpolazioni, gli anacronismi ed i favolosi racconti; appianando le contraddizioni tra una Leggenda e l'altra col mettere in armonia le varie esposizioni delle cose e col dare quando occorre la preferenza alla Leggenda *Italica* o *Romana* qual pietra di paragone per discernere il vero, si viene facilmente ad avere da questa prima fonte un copioso numero di circostanze della vita dei due santi fratelli, e del loro Apostolato fra le genti Slave da somministrarci materia per una bene ordinata e diligente storia.

E sebbene molto da noi siasi detto di questa prima sorgente, donde attingemmo le notizie storiche, pure ciò ha servito per fare conoscere al lettore l' accuratezza, che usammo nella ricerca della verità.

Veniamo ora a parlare della seconda fonte, ossia delle lettere dei Sommi Pontefici contemporanei, che parlarono

dell'Apostolato dei due santi fratelli e delle contraddizioni da essi incontrate.

Alcune eran già conosciute dai dotti, altre testè vennero alla luce; noi tutte le avemmo tra le mani.

Celebre è la lettera di papa Adriano II a Rastislao, Swatopulch e Kozel, di cui è rimasta la sola versione nella vecchia lingua Pannonica o Slava; e perciò da alcuni critici senza ragione rigettata come spuria, ma da altri con più di assennatezza ritenuta per autentica. Riportata nella Leggenda *Pannonica* (n. 8), come vedemmo, fu riprodotta in varie collezioni di documenti Slavi, ed inserita in secondo luogo dal Ginzel nel titolo: *Monumenta epistolaria de ss. Cyrillo et Methodio agentia* (n. II, pagg. 44 e 45).

Di Papa Giovanni VIII abbiamo nove lettere, che parlano di s. Metodio, e tutte ritenute genuine.

La prima al Re Carlomanno raccomandandogli Metodio destinato Vescovo per la Pannonia, anno 875.

La seconda a Metodio Arcivescovo della Pannonia chiamandolo a Roma per render conto della sua dottrina e della lingua Slava introdotta nel rito; con la data del giorno 14 Luglio 879.

La terza al Conte Swatopluk significandogli il motivo di aver chiamato in Roma Metodio, affinchè cioè spiegasse alcuni dubbii in materia della fede, di cui era stato accusato; con la stessa data.

La quarta al medesimo Conte attestandogli l'ortodossia di Metodio, la facoltà data di poter celebrare la Liturgia nella lingua Slava, l'elezione del Vescovo di Nitria e l'ordine di mandargli un altro ecclesiastico per ordinarlo Vescovo; scritta nel Giugno dell'880.

La quinta allo stesso Metodio lodando la sana dottrina di lui e consolandolo per le persecuzioni sofferte; scritta nel 23 Marzo dell'881.

Queste cinque lettere di Giovanni VIII, che trovansi anche in Boczek (*Cod. diplom. et epistol. Moraviae,* Olomucii 1836) ed in Erben (*Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae,* Pragae 1885) ed in Palacky, che riscontrò gli esemplari negli Archivii Vaticani, furono raccolte dal Ginzel nell'opera già citata sotto il titolo *Monumenta epistolaria de ss. Cyrillo et Methodio agentia* (n. IIII, pagg. 57-63).

Altre quattro vennero testè alla luce specialmente nel volume intitolato:

Starine, na sviet izdaje jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti. Knjiga XII. U Zagrebu 1880.

Son queste dirette a tre Vescovi: una a Paolo Vescovo di Ancona allora Legato della Santa Sede nella Germania, la seconda ad Hemerico Vescovo di Passau, la terza ad Annone Vescovo di Frisinga, e la quarta ad Alwino Arcivescovo di Salisburgo, i quali avevano intorbidata l'apostolica missione di Metodio vessandolo per due anni e mezzo.

A questa seconda fonte delle lettere pontificie uniamo le due testimonianze di Anastasio Bibliotecario sopra s. Cirillo, una nella prefazione del Concilio Costantinopolitano IV, e l'altra nella lettera a Carlo il Calvo; nonchè la storia della conversione dei Carantani scritta da un anonimo di Salisburgo, nella quale si muovono a torto dei lamenti contro s. Metodio, che evangelizzava in quelle parti. Entrambe le testimonianze di Anastasio e dell'anonimo trovansi raccolte dal Ginzel nei citati *Monumenta epistolaria* (pagg. 43 e 44; e pagg. 46 e 47).

Le lettere dei Romani Pontefici furon sempre considerate quali sorgenti limpidissime per conoscere il vero stato delle cose; e perciò esse si ebbero sempre in sommo pregio da quanti scrissero la storia della Chiesa universale e delle chiese particolari.

Finalmente la terza fonte, donde attingemmo le memorie, ce l'additò la cristiana Archeologia nelle antiche pitture sco-

perte all' età nostra in Roma nella primitiva basilica di s. Clemente. Tre di esse riguardano i nostri santi; due appartengono alla seconda metà del secolo IX, una poi al secolo XI. Vediamo in esse l' Imperatore Bizantino Michele che spedisce s. Cirillo nella Moravia; s. Cirillo, che battezza Ratiz o Ratislao Principe della Moravia; e la traslazione del corpo di s. Cirillo dalla Basilica Vaticana all' altra Celimontana di s. Clemente. Queste pitture sono ancora là a dimostrare che Cirillo esercitò nella Moravia il ministero apostolico, che fu Vescovo al pari del fratello Metodio, e che dal Romano Pontificato furon coronate le fatiche di lui, illustrate dai prodigi, con l' aureola dei celesti onori.

Nè a queste sole fonti ci fermammo, ma ci facemmo a svolgere parecchie opere, che potevano servire al nostro scopo, come quelle di Giuseppe Simone Assemani sul *Calendario greco-moscovita* da lui illustrato, e l' *Anno Ecclesiastico greco-slavo* del dotto Martinov pubblicato in Bruxelles nel 1865. Leggemmo ancora alcune lettere pastorali in quest' anno medesimo pubblicate dai Vescovi della Bosnia e della Dalmazia, riguardanti l' Apostolato dei due santi fratelli in quelle parti, attestandoci le tradizioni locali. Il codice poi *Legendarum et Monumentorum*, che tratta di questi santi, pubblicato in Vienna nel 1861 da Ginzel, fu quasi per intero inserito in queste memorie.

In tal guisa i monumenti ed i documenti di quel tempo fino ai nostri dì ci apprestarono la luce, e ci furono di scorta per discernere la successione degli avvenimenti, con i quali potemmo intessere queste memorie.

Nulla affermammo, che con sode ed incontrastabili testimonianze non rimanesse provato; parecchie questioni poi risguardanti la sacra Liturgia in lingua Slava, o i caratteri tanto cirilliani quanto glagolitici, ovvero la fondazione di sedi episcopali fra gli Slavi, furon discusse o nella stessa narrazione, o in note. Intendimento nostro non fu di parlare delle relazioni

della Santa sede con le genti Slave, che son passate nei varii secoli succedutisi dall' Apostolato dei santi Cirillo e Metodio; perchè di quest' argomento si occupò testè con molta lode l' egregio Professore Pietro Balan nell' opera: *Delle relazioni tra la Chiesa Cattolica e gli Slavi della Bulgaria, Bosnia, Serbia ed Erzegovina.* Neppure volemmo svolgere ampiamente l' argomento su la civiltà recata agli Slavi dai santi Cirillo e Metodio, tema, che svolse egregiamente nella Pontificia Accademia di Religion Cattolica nel dì 18 di Maggio 1880 il Professore Pietro Pressutti sotto il titolo: *Il Papato e la Civiltà degli Slavi meridionali;* e neanco l' altro tema: *Dei Papi e dell' Apostolato Slavo dei santi Cirillo e Methodio in ordine alla Religione, alla Letteratura ed alla Politica,* che egli stesso, il Pressutti, in questi giorni esporrà nella medesima Accademia di Religion Cattolica. Unica fu la nostra intenzione d' illustrare le gloriose gesta di questi santi fratelli ed il loro Apostolato su tutte le genti Slave. Facemmo incidere a bella posta una carta geografica per dimostrare quanto fosse estesa la nazione dei Kazari al IX secolo, e per ciò quanta abbondante dovè esser stata la messe, che il solo Cirillo ebbe in essa a raccogliere.

Abbiamo poi diviso l' opera in quattro capi, studiandoci di esporre le cose con stile piano e facile quale a scrittori di simili argomenti si conviene. In appendice poi trattammo delle antichissime e veneratissime Imagini Slave dei santi Apostoli Pietro e Paolo conservate nella sacrosanta Basilica Vaticana, esponendo la nostra opinione d' esser state fatte dipingere da s. Metodio, e lasciate in Roma al Sepolcro di s. Pietro qual segno di fede e devozione verso la Romana Sede Madre e Maestra di tutte le Chiese.

Si degni il Signore Iddio di accogliere e benedire queste nostre fatiche rendendole utili a tutta la gente Slava.

PRILOG

Č

Pismo Anastazija bibliotekara biskupu Gauderiku. [1]

[1]) Donosimo ovo pismo prema onomu kako glasi kod Leop. Karla Goëtza, starokatoličkoga župnika u Pasovi, u njegovoj knjizi „Geschichte der Slavenapostel Konstantinus und Methodius". Gotha. Friedrich Andreas Perthes, 1897, na str. 243-246.

Tako imamo ukupno tri Anastazijeva pisma odnoseća se na sv. Ćirila (Prva dva vidi na str. 49 i 50 priloga B).

Epistola Anastasii apostolicae sedis bibliothecarii ad Gaudericum episcopum. [1])

Sancto meritisque beato Gauderico egregio episcopo Anastasius peccator et exiguus apostolicae sedis bibliothecarius devotissimus perennem orat salutem.

1. Quia sanctitas tua, reverende pater, sanctae Veliternensi praeest ecclesiae, ubi scilicet beati Clementis antiquitus insignis honor cum celebris memoriae titulo commendatur, non immerito mota est ad ipsius reverentiam sublimius excolendam, et vitae meritum ad multorum imitationem excellentius praedicandum. Neque enim aliunde sanctus coram deo et hominibus comprobaris, nisi quia cum spiritu ergo sancto, quae sancta sunt, pio studio consectaris. Hinc eiusdem sancti martiris multa repertas cura reliquias apud eandem ecclesiam, cui praees in templo nominis eius locasti. Hinc rursus oratoriam domum Romae mirae pulcritudinis edificasti. Hinc totum acquisitae possessionis tuae patrimonium ipsi beato Clementi ac per eum domino deo salubriter dedicasti. Hinc etiam viro peritissimo Johanni, digno Christi levitae, scribenda eius vitae actus et passionis historiam ex diversorum colligere latinorum voluminibus instituisti. Ad extremum hinc quoque mihi exiguo, ut si qua de ipso apud Grecos invenissem, latinae traderem linguae

[1]) Friedrich S. 438 ff.: „Ich lasse nun den Brief des Anastasius folgen und bemerke bloss, dass ich ihn drucken lasse, wie er mir in der Abschrift Dr. Heines vorliegt. Nur die Kapitelzahlen habe ich wegen der Vergleichung des Textes mit dem Gauderichs und wegen der Citate aus ihm beigefügt“.

saepe iniungere voluisti. Cuius nimirum cum rerum gestarum monumentum iam latinus habebat stilus, illa tantum occurrunt adhuc romano transferenda sermoni, quae Constantinus Thessalonicensis philosophus, vir apostolicae vitae, super eiusdem reliquiarum beati Clementis inventione paulo ante descripsit. Verum quia reliquiarum hujus inventionis fecimus mentionem, licet idem sapientissimus vir tacito nomine suo in storiola sua qualiter acta sit strictim commemoret, ego tamen quae hinc ipse his verbis enarrare solitus erat. compendio pandam.

2. „Cum inquit ob nostrorum copiam peccatorum miraculum marini recessus, quod inter alia huius beati Clementis miracula lectitatur, apud Cersonam more solito a multis retro temporibus fieri minime cerneretur, mare quippe fluctus suos ad nonnullos retractos spatia in proprios sinus collegerat, cepit populus a veneratione templi illius paulatim tepescere et a profectione, qua illuc a fidelibus, et potissimum die natalis eius, properabatur, quodam modo pedem subtrahere, praecipue cum in confinibus ille sit romani locus imperii et a diversis barbarorum quam maxime nationibus frequentetur. Subducto itaque miraculo, quo carnales, ut mos se habet, populi delectabantur, et crescente circumquaque multitudine paganorum, qua sunt infirmiores quique soliti deterreri, immo quia ut evangelice perhibeatur, abundavit iniquitas, refriguit caritas multorum, desertus est et factus inhabitabilis locus, destructum templum, et tota illa pars Cersonicae regionis prope modum desolata est. Ita ut ibi Cersonis episcopus intra eandem urbem cum non plurima plebe remansisset, cerneretur, qui scilicet non tam urbis cives quam esse carceris habitatores, cum non auderent extra eam progredi, viderentur. Hac itaque causa factum est, ut ipsa quoque archa, in qua beati Clementis reliquiae conditae partim servabantur, penitus obrueretur, ita ut nec esset iam memoria prae longitudine temporum, ubinam ipse foret archa, declarans“.

3. Haec quidem ille tantus ac talis revera philosophus. Ceterum cum apostolicae sedis missi nuper Constantinopolim pro celebranda sinodo morarentur, ubi et me quoque alia pro causa legatione functum per idem tempus contigit inveniri, visum est nobis in commune huic rei ad liquidum indagandae omnem tribuere penitus operam, et a Metrophane, viro sanctitate ac sapientia claro, Smirneorom metropoleos praesule, omnem super hac veritatis certitudinem discere, utpote qui sciretur a nobis penes Cersonam a Photio cum aliis exilio relegatus. Qui videlicet quanto loco propinquior, tanto re gesta doctior habitus, ea nobis hinc curiose sciscitantibus enarravit, quae praedictus philosophus fugiens arrogantiae notam referre non passus est. Perhibebat enim „quod idem Constantinus philosophus a Michaele imperatore in Gazaram pro divino praedicando verbo directus, cum Cersonam quae Chazarorum terrae vicina est pergens ac rediens frequentaret, cepit diligenter investigare, ubinam templum, ubi archa, ubi essent illa beati Clementis insignia, quae monumenta super eo descripta liquido declarassent. Sed quod omnes accolae loci illius utpote non indigenae, sed ex diversis barbaricis gentibus advenae, immo valde saevi latrunculi, nescire se quae diceret, testabantur. Super quo stupefactus philosophus se in orationem multo tempore dedit deum revelare, sanctum vero revelare corpus deposcens. Sed quod et episcopum cum clero plebeque gerendum salutiferis hortationibus excitavit, ostensoque ac recitato quid de passione quidve de miraculis, quid etiam de scriptis beati Clementis et praecipue quid de templi siti penes illos structura, et ipsius in ipsa conditione librorum numerositas commendabat; omnes ad illa littora fodienda et tam preciosas reliquias sancti martiris et apostolici inquirendas ordine, quem ipse philosophus in historica narratione descripsit, penitus animavit“. Huc usque praedictus Metrophanes.

4. Ceterum, quae idem mirabilis vere philosophus in

huius honorabilium inventione reliquiarum solemniter ad hymnologicon dei omnipotentis edidit, Grecorum resonant scolae. Sed et duo eius opuscula praedicata, scilicet *brevem historiam* et *sermonem declamatorium* unum, a nobis agresti sermone et longe ab illius facundiae claritate distante translata, opinionem commento monumentorum eius carptim addendo paternitatis tuae officio, quaeque iudicii tui cylindro polienda committo. Sane rotulam *hymni* quae et ad laudem dei et beati Clementis idem philosophus edidit, idcirco non transtuli, quia, cum latine translatur, hic pauciores, illic plurales syllabas generatum esset nec aptam nec sonoram cantus harmoniam redderet. Verum etsi hoc mihi a te, o vir desideriorum, imponitur, aggrediar, deo praeduce, quod hortaris. Quia etsi aliis non profuero scribendo, mihi tamen prodero saltem obediendo.

5. Ceterum nolo sanctimoniam tuam latere scripsisse beatum Clementem quaedam quae ad nostram notitiam nondum venere, quae admodum sanctus Dionysius Areopagites meminit Athenarum episcopus, et beatus Johannes Scythopolitanus, cuius doctrina inter gesta sinodalia reperitur, quorum sensus super hac circumstantia iam dudum translatos invenies in codice iam memorati s. Dionysii Athenarum antistitis. Quos oportet ut et ipsi quoque operi, quod de vita beati Clementis instantia tua praedicto Christi levita sudante texitur, inseratur. Qualiter autem reliquiae ipsius semper memorandi Clementis crebro dicto asportante philosopho in Romam delatae atque reconditae sunt, non necesse habeo scribere, cum et ipse inspector factus non nescias, et scriptor vitae illius silentio, sicut credimus, non praetereat.

PRILOG

D

Kronika Hrvatska

drugčije nazvana

Ljetopis popa Dukljanina. [1])

[1]) Zove se tako, jer ga je sastavio neki pop iz nekadašnje Duklje, u današnjoj Crnojgori. Ljetopis je napisan polovicom 12. vieka. Donosimo ga po tekstu obielodanjenu od pok. D.ra Iv Crnčića g. 1874 u Kraljevici. Pridržavamo i njegove opazke, akoprem nam se svaka ne svidja.

Što se tiče poviestne sadržine ovoga Ljetopisa V. ocjenu Račkoga u „Književniku" I, 204 ili Jagića u „Priměrim staro-hrv. jezika" II XVIII. Prispodobi i naše mnienje u prilogu L. na str. 106-109.

Kronaka hrvatska[1])

VIII. Post mortem vero quatuor iniquorum regum natus est ex eorum progenie quidam Zuanimirus,[2]) qui accepto regno destitit christianos per-

VIII. I poinanjkavše ti rečeni i nepravedni kralji, osta siin jednoga, ki bi napokonji, komu biše ime Satimir. I ta kako prija gospodstvo, poče ljubiti krstjane, i ne da jih progoniti. I za njega opet poče vira procvitati, i očitovati se krstjane, jere cića straha krijahu se. I u tom vrimenu biše u gradu, ki se zoviše Tesalonika, jedan (n i k i) človik mnogo naučen i filozof imenom Kostanc. I taj muž biše sasvim dobar i sveta života, i u onom mistu velik meštar, i velmi spametan, i od ditinstva muž svet. I nadahnut Duha Sveta, [i] izide iz Tesalonike, i pojde u Kazariku. I onde pripovida viru krstjansku i kršćaše ki se obraćahu [i] u ime Otca i Sina i Duha Sveta (S v e t o g a) I na viru krstjansku obrati svu Bulgariu.

---

1) V. Spomenutu Kroniku od str. 10-21, a što je prije i poslie toga, biva poglavje I.-VIII. i poglavlje X. pa dalje, to izostavljamo, jer se ne odnosi na doba sv. Ćirila i Metoda, te je za naš predmet suvišno. Donosimo pak i latinski i hrvatski, kako je u Crnčića.

Što je latinski, to je kronaka kako ju je obielodanio Lučić g. 1668 u Amsterdamu. Prevod je na latinski učinjen iz hrvatskoga izvornika, g. 1510, od glasovitoga spljećanina Marka Marulića. Što je hrvatski, to je kronaka kako ju je pop Jerolim Kaletić prepisao g. 1546 iz Papalićeva prepisa.

I Povjestničar Mavro Orbini obielodanio je ovu kronaku, g. 1601 u Pesaru, ali on na talijanskom jeziku i rek' bi iz dobra rukopisa. *Naša opazka*

2) Tko će uganati kako je u matici bilo, kada ovdě je i „Zvanimirus" i „Saramirus" (u IX.), a u O(rbini) „Svetmir", a u M(arulić) „Satimerus", a u Kaletića pak „Satimir"? Za „Svatimir", za ovu je najveća još prilika. *Crnčićeva opazka.* (Nama se čini da je Orbiniev „Svetmir" i Marulićev „Satimer" i Kaletićev „Satimir" sve jedno: ono *a* (Sat...) stoji na mj. *u* na pr. u Sutvid, Svetivid. *Naša opazka).*

sequi. Temporibus hujus floruit [1]), ut rosa, ex civitate Thessalonica quidam philosophus Constantinus nomine, filius cujusdam Leonis Patricii, vir per omnia sanctissimus, atque in divinis scripturis profundissime *(a)* pueritia edoctus. Hic vir sanctus, a Spiritu Sancto admonitus, exiens de civitate sua Thessalonica venit in Caesaream [2]) provinciam, ibique cum pluribus philosophis disputans diebus plurimis convicit eos, suaque doctrina et praedicatione convertit totam Caesaream ad fidem Jesu Christi, et baptizati sunt omnes in nomine Patris e Filii et Spiritus Sancti. Post haec convertit totam gentem Bulgarinorum et similiter baptizati sunt in fide Sanctae Trinitatis.

---

[1]) Morda lěpo dviesta lět kašnje.

[2]) Ovako pusti prepisač, a u matici je imalo biti: „Casaria", ako nije „Cosaria", kako i jest, samo malo drugako („Cosaria") u O. Ali i „Cazarica", na Grčku, moglo je biti, kako i jest u Hrvatskom, naměsto „Kozari", „Kozarija", „Kozarska", „Kozarsko". A Cindrić i Lučić na Marulićevom, jedan „Cassatia", dr - gi „Cesarea". A od 848 do 861, toga nękoga lěta pojde sv. Ciril u Kozare.

IX. Inter haec mortuus est rex Saramirus, et accepit regnum ejus Sfetopelek[1]) nomine. Regnante vero rege Suetopelek, misit papa Stephanus litteras ad venerabilem virum Constantinum Doctorem, vocans eum ad se. [2]) Audierat enim de eo, quod sua praedicatione converti fecerat innumerabilem gentem, et ob hanc causam desiderabat eum videre. Itaque Constantinus vir sanctissimus ordinavit presbyteros, [3]) et litteram lingua sclavonica componens, commutavit Evange-

[1]) I Orb. „Svetopelek"; ali pridaje, da ovako su ga zvali poklě je bio krst prijeo, a prvo da su „Budimir": „Costui si chiamò prima Budimir, ma perchè fu il primo dei rè che si fece cristiano, fu chiamato Suetopelek". A And. Dandul, ili koji je njegovo prepisao, piše ga „Sueropolis", uzam **r** za **t**, a **is** za **ec**. Ja se čudim kako nije veće toga shabio on Vlah! Ali prava historija ne zna ni da je „Svetoplk" ni da je „Budimir" bio, ni tada ni drugda, hrvatskim knezom ili kraljem, a ni srbskim. Moravskim knezom biaše tada „Svatoplk", pak najbrže da je to smutilo ovoga pripovedalca.

[2]) Za sv. Cirila lět nije bilo pape „Stipana"; njega Mikula I. pozva, pak 867 pojde u Rim, ter s bratom. I Dandul spominje papu, ali ga mudar ne imenuje

[3]) Još ne biše biskup, pak ne mogaše rediti.

IX. I ta umri kralj Satamir, i prija kraljevstvo i poča kraljevati muž dobar i pravden, imenom Budimir, [1]) koga biše meu inimi obratil rečeni Božji sluga i muž. Ki kralj biše naučen, koji za mnogo dan pričaše se s filozofi, kojih razumom svojim dobivaše. [2]) I pojde i on u Kazariku, i onde dobrovoljno primiše ga, i veseljahu se gospòdstvu njegovu. I onde pribiva, kraljujući sveti puk, koji Kostanc biše obratil. [3])

I tada biše papa Stipan, i posla listove ka svetu mužu Kostancu, zovući ga k sebi, jere slišao biše kako pripovidaše viru Isusovu, i da biše tolik puk obratio na viru Isu-

[1]) Ili je ovo vidio O. ili je još negdě bilo zapisano „kralj Budimir". A i u Papalićevu prepisu, po Marulićevu prevodu, bilo je „Budimir", pak možemo reći, da je i u starijem.

[2]) Što Dukljanin govori, ter po pravu za sv. Cirila u VIII.), to Hrvat za kralja Budimira!

[3]) Niti stalo niti leglo! I tako već puti u ovoj glavizni. A „Svetopelek", ovo ime je tomu krivo: prevodilac, ili koji god prepisač, razumio je: sveti plk, a to: sveti puk, pak prama tomu drugo prenačinio: „Kraljujući sveti puk", to nije drugo nego „Regnante vero rege Sfetopelek". Kojemu to puku bi pristojalo: sveti?

lium Christi, atque psalterium, et omnes divinos libros veteris et novi testamenti de graeca litera in Sclavonicam, nec non et missam eis ordinans more Graecorum confirmavit eos in fide Christi et vale dicens omnibus, quos ad fidem Christi converterat, secundum Apostolicum dictum Romam pergere festinabat. Dum autem pergeret transiens per regnum regis Sphetopelek, honorifice ab eo susceptus est. Tunc vir Dei Costantinus, cui nomen postea Kyrillus a papa Stephano impositum est,[1]) quando consecravit eum monacum, caepit praedicare regi Evangelium Christi, et fidem Sanctae Trinitatis. Ad cujus praedicationem rex Sphetopclek credidit Christo, et baptizatus est cum omni regno suo, et effectus est orthodoxus, et verus Sanctae Trinitatis cultor. Aliquantis post haec diebus immoratus cum rege vir beatissimus confirmavit eum in fide atque doctrina Christi, et valefaciens omnibus Christicolis Romam profectus est.

[1]) Orb. ne ima.

sovu, i zato ga viditi želiše. I tako sveti muž Kostanc naredi popove i knjigu hrvacku, i stumači iz grčkoga hrvacku, i *(na)* knjigu hrvacku[1]) istumači evanjelja i sve pistule crikvene, i tako staroga kako novoga zakona, i učini knjige s papinim dopušćenjem, i naredi misu, i utvrdi zemlju u viru Isukrstovu. I vaze prošćenje, i obrati k Rimu put svoj, koji mu pod posluh sveti zapovidin (z a p o v i d j e n) biše. I greduće navrati se na kraljevstvo svetoga puka (S v e t o p u k a = S v e t o p l k a), koga[2]) biše na viru obratio, kojih gospodovaše mudri i dobri kralj Budimir, koji po Kostancu biše naučen u viru. I razumivše kralj prišastje Kostanca, bi vele vesel, i s poštenjem primi ga. I tada poče Kostanc život i čudesa Isukrstova [i] pripovidati, i napuni i utvrdi

[1]) A ni drugo nije bistro; ali jest Marulićevo: „Cum . . . . vetus novumque testamentum e greco in linguam slavam transtulisset, et ejusdem linguae missam composuisset . . .; samo ništa za „psaltir“.

[2]) Ondě „koji“, a ovdě „koga“, kako i pristoji „Svetoplku“.

Tempore isto facta est laetitia magna, et christiani descendentes de montanis, et locis abditis quo dispersi erant, caeperut nomen Domini laudare et benedicere, qui salvos facit sperantes in se Post haec Sphetopelek rex jussit christianis, qui latina utebantur lingua, ut reverterentur unusquisque in locum suum, et reaedificarent civitates et loca, quae olim a paganis destructa fuerunt. Placuit etiam regi, ut temporibus suis rememorarentur, ac recordarentur, seu scriberentur termini ac fines omnium provinciarum ac regionum regni sui, quatenus unaquaeque sciret atque cognosceret fines et terminos provinciarum et regionum suarum. Congregans igitur omnes sapientes regni sui, locutus est eis de verbo hoc. Sed nullus eo tempore inventus est, qui certam responsionem daret regi de hac re Tunc rex Dei sapientia plenus, sano (suo?) utens consilio, misit sapientes ac nobiles viros legatos ad venerabilem et Apostolicum virum papam Stephanum, et ad

kralja u viri Svetoga Jedinstva i Trojstva božanstvenoga. I u svem kralj virova, i krsti se sa svimi, ki još u kraljevstvu njegovu bihu nekršćeni. I papa kada biše poslal po blaženoga muža Kostanca, posal,[1]) koji k njemu dojde, po papinu dopušćenju posveti ga za koludra.[2]) I pribivše blaženi muž s kraljem nikoliko dan, koji jure utvrjen u viri i u zakonih Isukrstovih (biše i) vazam prošćenje od obraza kraljeva i onoga svetoga puka,[3]) pojde k Rimu.

I u to vrime bi učinjeno veselje veliko meu krstjani, i svi oni ki bihu u tvrjavah i u vrsih gorskih, i ki tajahu se i krijahu [se], i ne povidahu se krstjane, očitovaše se, odvrgši strah. I svi ki bihu progonjeni, vratiše se, i počeše slaviti ime Isusa propetoga.[4])

---

[1]) „posad".
[2]) M. ne ima.
[3]) Pravo: . . . . vazam prošćenje od obraza kralja Svetoplka . . .
[4]) Smućeno: „ime Isusovo propetoga", a M.: „Interea fideles, quibus praeerat Budimirus, omnes uno ore Deum laudabant, et Dominum Jesum Christum, qui pro salute in se credentibus sustinuit crucem", samo ovo.

imperatorem Constantinopolitanae urbis Michaelem,[1]) rogans et petens, quaetenus antiqua privilegia, quibus termini ac fines provinciarum ac regionum seu terrarum scripti continebantur, mittere cum viris sapientissimis dignarentur. Dum autem legati regis Romam venissent, et verba regis papae Stephano intimassent, gaudio magno gavisus est papu venerabilis, et maxime quod occasione accepta mitteret sapientissimos viros, qui novellum ac tenerum regem adhuc in fide, et populum ejus pascerent, ac satiarent pane coelesti, ac verbo vitae. Misit itaque Vicarium suum, Honorium nomine, sanctae Romanae Ecclesiae presbyterum Cardinalem, cui et tradidit potestatem ligandi atque solvendi, evellendi et dissipandi, aedificandi atque plantandi, sicuti moris est, quando per mundi partes Legati seu

[1]) Kako za sv. Cirila lět ne biaše pape „Stipana", tako ni za cara „Mihovila", ni za prvoga (811—813), ni za drugoga (820—829), ni za tretoga (842—867). Ali za ovo, kada je i u talijanskom, prije pisca valja kriviti, nego prepisače.

I tako kralj svetoga puka (Svetopuk) zapovidi svim, koji latinski govorahu, da se vrate svi u mista svoja, i da podvižu i naprave gradove, koji po poganeh bihu razsuti i požgani.

I tako iskaše [Budimir] kralj svetoga puka (Svetopuk), kako bi razsute gradove sazidal i napunio. I to mu ulize u misal, kako bi za svoga vrimena opet zemlju, kako je i prvo bila, napraviti; zašto imaše mnoštvo ljudi, da sve biše izmišano. I tako razabrati kralj odluči zemlju i ljudi, i staviti opet u prave zakone. I iskaše kako bi mogal najbolje iznajti. I na toj skupi sve starce i mudarce gospodstva svoga, i poče njim od volje i odlučenja govoriti, moleći, da bi (tko) o boljemu redu pomislio, i tomu da se najde način k volji i misli kraljevi. I tako st(o)eći nikoliko dan, nitkor ne bi, tko bi tomu umil red najti, i [1]) kralju niki put ukazati od odlučenja njegova. I bi napunjen mudrosti od Boga, i pride mu u misal, da po-

[1]) „ti".

Vicarii a Sede Romana mittuntur, et cum eo alios duos Cardinales.[1]) Episcopos quoque jussit eum secum assumere, qui adhuc populum in fide,[2]) Episcopos sive Ecclesias consecrarent, et verbum vitae in in eorum cordibus quotidie seminarent.

Advenientes itaque Cardinales et Episcopi invenerunt regem in planitie Dalmae, a quo cum magno honore et reverentia suscepti sunt. Tunc rex jussit congregari in eadem planitie Dalmae omnes populos terrae et regni sui Inter haec, dum populi congregarentur, advenerunt legati nobiles et sapientes missi ab imperatore Michaele, Leo et Joannes, et alii sapientes, qui a rege et cardinalibus honorifice suscepti sunt. Igitur omnes congregati, tam latina, quam et sclavonica

1) Ovako bi bili tri kardinali, a i po Or. prevodu, a jedan, kako je niže: „Itaque, perfectis, onibus, Cardinalis et Episcopi . . . . .", a dva po Hrvatovu! A kardinala „Honorija", toga ni u osmom ni u devetom věku nisam mogao naći; ali još može biti, da je tada negda bio.

2) confirmarent, ili drugako nekako.

šlje ka svetomu otcu papi Stipanu, i ka cesaru Konstantinu,[1]) oni k misli njegovoj da bi dali pomoć, i da bi mu poslali brveleže[2]) stare, u kih su pisane sve zemlje i kraljevstva,[3]) [i] moleći [rečeni kralj] svetoga otca papu [i cesara,] da bi š njimi poslali nikoliko i mudarci. I kada posli od kralja i svetoga puka[4]) k papi Stipanu (pridoše) tomu svet' otac bi vele vesel i dobrovoljan, ćića toga novoga pitanja od dostojnoga kristjanina, ki po poslih moljaše sveta[5]) otca papu, da bi ga hotil napitati hliba nebeskoga, i da ga nasladi riči Božje, ku srtcem željaše čuti.

I k tomu svet otac dobrovoljno prigleda, i posla naučena človika a vikaria svoga

1) Ali je „Mihovil", ne samo u latinskom i u talijanskom, ter po dva puta, nego i ovdě malo niže. Prevodilac najbrže da je pročitao „Constantin", a „opolitanae urbis Michaelem", ili ne mogao, ili zanemario. Vsakako nerazborito.

2) Ali niže: „priviležе", pak možeš poznat, da je vlahinja.

3) Uzeo „regionum" za „regnorum".

4) Čitaj: od kralja Svetopuka. . .

5) Sada „Sveti", sada „svet"!

lingua, qui loquebantur, jussu Honorii Apostolici Vicarii, et christianissimi regis Suetopelek, per spatium dierum XII. Synodum fecerunt, in qua diebus octo lege divina, e sacra scriptura, ac de statu Ecclesiae tractatum est. Caeteris autem quatuor diebus de potestate regis, de ducibus, et comitibus, et de statu regis sermocinatum est. Relecta sunt et (i a m) in eadem Synodo antiqua privilegia, tam latina, quam graeca, missa ab Apostolico, et ab Imperatore, audientibus cunctis populis de divisione provinciarum ac regionum seu terrarum, sicuti ab antiquis imperatoribus scripta ed ordinata fuerunt. Et placuit regi et cuncto populo. Finita Synodo XII. die per manus Honorii Vicarii et Cardinalium atque Episcoporum coronatus est rex, atque coronatus more Romanorum regum [1]) et facta est laetitia

[1]) Ne samo po „sv. Cirilu" i po „caru Mihajlu", nego i po ovoj je ovo imalo biti poslě 800, samo ako je pisac znao kada je Rimsko drugo carstvo počelo; ali se bojim, kada je i papu „Stipana" pridružio, i još brez broja.

u ime svoje i svete crikve krstjanske jednoga [1]) gardinala, komu poda u svem oblast svoju da more dati i uzeti, svezati i razvezati; i posla drugoga gardinala, i š njimi dva biskupa, a toj da imiju oni sveti puk [2]) kripiti i u viri pripovidati, [3]) da jih imaju veseliti od njih dobra učinjena, i popove crikve učiniti [4]) i crikve krstiti i ine riči potribnie krstjanom narediti.

I tako prišadče rečeni gardinali i biskupi, najdoše kralja na planini, [5]) kad se diše Hlivaj. [6]) Suproć kim izlize kralj s mnoštvom ljudi, jere čekaše

[1]) Najbrže da je „honorium" pročitao „unum".

[2]) Svetopuka i njegov puk.

[3]) kripiti u viri i pripovidati.

[4]) Ili prevedeno ili prepisano krivo: i po obojem vlahu i po samom hrvatu niže: „učiniše arhibiskupe i biskupe".

[5]) A M. lì pravo: „in campo . ."; a i on sám drugoč: „Skupe se na ovom p o l j i".

[6]) Bih ti zverovao, da ne bi u M.: „in campo, qui C l i v n a appelatur"; a to je H l i v n o, u drugom padežu, na Vlašku, naměšto: na Hlivanskom polji. Ali to nije Duvansko („Dalme"), kako je i sám potla, ili spoznao, ili posumnjao, a ne umeo reći po Slovinsku: „od mista grada . . . . ki se zove Dalma, gdi sa shodom biše".

magna in populo, et in universo regno ejus.

Post haec jussit rex, ut consecrarentur archiepiscopi, unus in Salona, et alius in Dioclia. Similiter et episcopi plurimi consecrati sunt, et ecclesiae, quae destructae erant, et violatae manebant, raedificatae et consecratae sunt. Statuit etiam rex, ut nullus pertubaret in aliquo aliquam ecclesiam, aut haberet aliquam potestatem, seu dominationem in aliqua ecclesia, nisi solus archiepiscopus, vel episcopus, cujus sub jurre esset eadem ecclesia, qui vero aliter faceret, regiam Coronam offenderet.

Post haec secundum continentiam privilegiorum, quae lecta coram populo fuerant, scripsit privilegia, [1]) divisit provincias et regiones regni sui, ac terminos et fines earum hoc modo: secundum cursum aquarum, quae a montanis fluunt et intrant in mare contra meridianam plagam, Maritima vocavit; aquas vero, quae

[1]) Po ovom imali su veće pisam napisati; i nijednoga nije sada!

jih, zač znaše njih prišastje na ove strane, i biše skupio oda svih rusagov ki pod njim bihu, i tuj oda svud dojdoše krštjane i tako kralj sa svim mnoštvom, ko pri njemu biše, prija jih s velikim počtenjem. I tako kralj zapovidi, da vas puk zemlje njemu podložne skupe se na ovom polji. I u toj vrime dojdoše posli od cara [1]) Mihaila, i oni posli s počtenjem velicim biše prijati. I budući svi skupljeni, i biše veće jazikov, i š njimi biše dobri kralj svetoga nauka, [2]) i počeše sa shodom [3]) za dva *(na)* deset dan, od kih osam dan ne govoriše negoli o stanji [4]) crikveni, cr kvam prigle-

[1]) Vsagdě „cesar“, a ovdě „car“; a kako je ondě bilo, toga ne doznamo.

[2]) Svetoplk. Ovdě je neki prepisač pročitao „nauk“ naměšto „plk“, ili „puk“.

[3]) Ja pišem „sa shodnom“, a K. „zachodom“ ovdě, a „sachodom“ malo niže i još u najzadnjoj glavizni; a to bi moglo biti i „sahodom“, brez predloga; ali tako bi **ch** bilo za **h** s a m o u ovoj besědi, a rečeno morda prěko navade. K. bojim se, da ově nije razumeo. Ali M. on jest: „concilium“. A još i sada nekoji Slověni govore „shod“ za „sastanak“, a „shodišće“ za tal. „sagra“, a něm. „Kirchweihfest“.

[4]) „ostrani“.

a montanis fluunt contra septentrionalem plagam et intrant in magnum flumen Donavi, vocavit Sumbra.[1]) Deinde Maritima in duas divisit provincias, a loco Dalmae, ubi rex tunc manebat, et synodus tunc facta est, usque ad Valdevino[2]) dajuće, k njim red napravljajuće, i narejujuće put od spasenja. Potom toga četiri dni čtiše stare privileže, ki bihu iz Rima prinešeni, tako grčkih,[1]) kako svih kraljevstvî i gospodstva jazıka hrvatskoga, tako primorsko, kako zagorsko, i to slišeci vas puk, kako spovidahu privilezi stari po papi i cesaru poslani od svih zemalj, i kako diljahu zemlju od zemlje, i kako biše zemlja od zemlje počtovania, i puk od puka, i kraljevstvo od kraljevstva, I to sve razumi(v)še bi vele ugodno tako kralju tako (k a k o) svim ki ondi u skupu bihu. I gardinali i biskupi s voljom svega puka posvetiše kralja,[2]) i potvrdiše u kraljevstvo, i svim zemljam, ke pod njim bihu, zapovidiše posluh i volju kraljevu i ostatka njegova.

I potom učiniše arhibiskupe i biskupe, i posvetiše jih, i razdiliše jih po gradih onakoj, kako i prvo razpa biše bilo, i ka počtenja hihu prvo imili,

---

1) O „Surbia", kako je i o v d ě niže, pak je očito, da je ovako pravo, ako nije „Sarbia", za Srbia.

2) Dr. Rački, našad, da je Dubrovčanin Ljudevit Criević XV. věka rekao: „est regio Illyrici inter V a l d a v u m, quem fluvium vulgo U n n a m vocant, et Drinam amnem sita, partim Hungariae partim Turcicae ditionis, nunc Bosniae regnum nuncupatur", odsudi (u Književniku 1864) da „Valdevino" je „pogrešno", da pravo je „Valdavus t. j. rieka Una". Ali u nijednom prepisu nije ni „Valdavus" ni „Valdavin", nego samo „Valdevino" i „Valdemin"; a ni „flumen" nije pridano, ni „fluvius" ni „rěka", kako je Dunavu, i Drini, i Savi i Limu i Ibru i Morači i Vojuši; vsim rěkam. I još: Valdavus je, iliti Una, s o n u stradu gore, ter ka sevěru tečě i u Savu se izlěva, a ovi pišu: „secundum cursum aquarum, quae a montanis fluunt, et intrant i n m a r e c o n t r a m e r i d i a n a m p l a g a m, m a r i t i m a vocavit. . . . Deinde m a r i t i m a in duas divisit provincias: a loco Dalmae . . . . usque ad Valdevino vocavit Croatiam Albam" — Što je s o v u stranu gore k moru, prozva p r i m o r j e . . . . I p r i m o r j e razdili na dvoje" itd. I još: što je od Obrovca do Cesarice, pak Lika i Buže, i one župe su spadale pod Rabsku biskupiju, a Gatanska pod

---

1) Koliko jih je bilo? Kako je bedasto razumeo!

2) „Budemerium" M.

vocavit Croatiam Albam quae et inferior Dalmatia dicitur. Cui inferiori Dalmatiae consensu Domini Papae Stephani et legatorum ejus instituit Salonitanam Ecclesiam Metropolim, sub cujus regimine has Ecclesias statuit, vid. Spalatum, Tragurium, Scardonam, Arausonam, quod nunc est Castellum Jadrae, Enonam, Arbuam, Absarum, Veglam et

Krčku i još Senjska i Vinodolska: a Dukljanin ove biskupije vse kolike daje Bělim Hrvatom. Apak i preblizu je Duvanskomu polju rieka Una. Po ovih razlozih sudim ja, da „Valdevino" nije rieka „Valdavus" nego pravo ono, što sama beseda, samo po Vlašku, kaže: Val de vino = Vallis de vino = Vinodol, kako onu župu zovu Hrvati od kada su ondě. Istina, kralja Stipana IV. pisac rekao je 1163 lěta: „Vallis vinaria" (Farlati III. 184), ali i „Valdevino" je, i morda još bolje, po Vlašku. A i Dandul je razumeo onako kako je na moju: „A planitie itaque Dalmae usque Histriam, Croatiam Albam vocavit, et a dicto plano usque Dyrrachium, Croatiam Rubeam". I ovako ostaju Běli Hrvati doklě i Porfirogenit kaže; samo što je od nevěrnice Rěke do Labinja, za ono primorje ne slažu.

Prigovaraju mu, da nije po pravu rekao „Croatia Alba", iliti „Běli Hrvati"; ali ja za njega odgovaram, da onuda je još i sada běla nošnja, kako je i črvljena u „Gornjoj Dalmaciji".

da i u napridak onako bude. I tako poslaše dva arhibiskupa jednoga u lipi i nesrićni grad Solin, koga malo, ali ništar biše ostalo, jere po nemilostive Gote biše požgan i razsut, a drugoga arhibiskupa poslaše u Duklii, i mnoge biskupe razdiliše po mistih, i podložiše jih pod posluh rečenih arhibiskupov, toliko pod svakoga. I tako mnoge crikve, ke bihu zatvorene, uzdvignute biše. I narediše biskupom i arhibiskupom, da se svete crikve. I postavi kralj zagovor velik svim mistom, [1]) da svaki brani crikvu i crikvene stvari, i da bi ne smio nitkor posiliti crikvu ni redovnika u ničemur, i da nitkor nima suproć njoj moći ni slobodšćine, razmi njih poglavica, što su arhibiskupi i biskupi. I tko bi protiva tomu učinio, to je učinio suprotiva kralju i kruni, ča jest suprotiva svemu kraljevstvu.

I tako crikvene i duhovne stvari prvo naredivše, potom toga po rečenih brveležih raz-

[1]) „Praeterea regis edicto cautum est ne quis". . . . . M.

Epitaurum, quod nunc dicitur Ragusium. Item ab eodem loco Dalmae usque Bambalonam civitatem, quae nunc dicitur Dyrachium, Croatiam Rubeam vocavit, quae et superior Dalmatia dicitur. Et sicuti inferiori Dalmatiae Salonitanam Ecclesiam constituit Metropolim, simili modo superiori Diocletanam Ecclesiam pro jure antiquo statuerunt Metropolim, sub cujus regimine has Ecclesias declararunt, scilicet Antibarium, Buduam, Ecatarum, Dulcignum, Suacium, Scodram, Drivastum, Poletum, Sorbium, Bosonium, Tribunium, Zaculmium; Surbiam autem, quae et Transmontana dicitur, in duas divisit provincias: unam a magno flumine Drina contra occidentalem plagam, usque ad Montem Pini, quam et Bosnam vocavit; alteram vero ab eodem flumine Drina contra occidentalem [1]) plagam usque ad Lapiam et lab. quam Rassam vocavit.

Unaquaque autem in provincia banum ordinavit, id est

[1]) Ali je O. vidio „orientalem" kako je i pravo.

dili zemlje, i stavi jim mejaše; i tolikoje meu gradi i župami. I narediše (n a r e d i) gradovom i mistom zakone i običaje, i razdili vode, i naredi gradovom i mistom dohodak. I svim zemljam mejaše položi(v)še, i sve naredivše, što je s ovu stranu gore k moru, prozva Primorje; i rike, ke izhode iz gor od zapada sunčenoga, i pristaju u veliku riku Dunaj, onu riku zvaše Surbiu. [1]) I Primorje razdili na dvoje, počamše od mista [grada, ki po poganih bi razrušen, ki se zove) Dalma, gdi sa shodom biše, deri do mista, ko se zove Valdemin, [2]) od Dalme do Valdemina prozva Hrvate bile, što su Dalmatini nižnji; i još od mista Dalme do Bandalona [3]) grada, ča se

[1]) Ne tako, nego: „ što je medju rikami, ke . . . . od juga . . . . to zvaše Surbiu". Apak i sám niže pišeš: „I takoje Surbiu, ča jest Zagorje. . . . ."

[2]) M.: . . . „regionemque, quae a Delminii ruinis, ubi tunc regni concilium factum fuerat, usque ad locum, qui Valdemin appellatur. . ." Ovdě se pokaja za „Valachiu" (u III. gl.), ali jednako ne spozna, da je to Valdevin, pak Vinodol.

[3]) M. preskočio.

ducem, ex suis consanguineis fratribus, et supanos, id est comites, et sednicos, id est centuriones ex nobilioribus earumdem provinciarum. Dedit autem unicuique bano, id est duci potestatem sub se habere septem centuriones, qui recte ac juste populum judicarent, et tributa acciperent, et banis praesentarent; bani post haec medietatem regi persolverent, et medietatem sibi tenerent. Comitibus vero, id est jupanis, jussit sub se habere unum sednicum, qui cum eo similiter judicaret populum cum justitia, et duas partes tributorum comites, id est jupani, regi ut solverent; tertiam vero suo usui retinerent, banis autem sive ducibus nullam rationem facerent, sed unusquisque teneret et dominaretur jupanis earumdem provinciarum ac regionum, sed solo regi rationem redderent. Multas leges et bonos mores instituit, quos qui velit agnoscere, librum sclavorum qui dicitur Methodius, legat, ibi reperiet qualia bona instituit rex benignissimus.

sada zove Drač, dotla prozva donju Dalmaciu, i takoje Surbiu, [1]) ča jest Zagorje, i tuj na dvoje razdiliše, počamše od gornje strane Drine ča jest na zahod sunčeni do gore Borave, [2]) a toj prozva Bosnu; i od Drine do Lipa prozva „sas“, [3]) ča je raška zemlja.

I svakomu mistu postaviše

[1]) Nije u M.

[2]) Marulićevo, ili njegova prepisača Čindrića „usque Beiram montem“, ovo držim da je shaba; ali ni „borave“ nije čitovato: od korena „bor“ potiče „borov-a-o“. A pak gdě je ta „borova gora“? Od rěke Drine na zahod ka Hrvatom, ondě negdě mora biti. Rački drži (onde na 210 s.), da je to „Borova glava“, planina u Hlivanskoj župi.

[3]) Ondě: „usque ad Lapiam et lab.“ (piknja je, kako da je krnjasta), u O.: „insino a Lusria (ali dugo s) et alla Palude Labeate“, u M.: „et tractus perpetuus Bosninam provinciam scindens usque ad montem Lippam“, a ovdě: „Od Drine do Lipa prozva sas“! „Lapia“, „Lusria“, „Lippa“ i „Lip“, ovo je vsejedna, samo su ju zločesti prepisači shabili. I bojim se, da nije „gora“ kako M. piše, nego potok „Lepenac“, za koji Rački piše (isto ondě), da kano pritok Vardara prosieca klanac Kačanik vodeći s jug-iztoka ka Kosovu polju; ako nije „Lipljan“, polje u Kosovu. A i „lab.“ „Labeate“, „sas“, i ovo troje s početka je bilo jedno, i ne ono prvo, „Lapia“. Brže da je ona piknja po krivu, pak da je ono L a b rěka, koja teče u sitnicu na Kosovu polju, kako Rački sudi, nego „Labeatis“, kako su stari Vlasi,

Itaque, perfectis omnibus, Cardinalis et Episcopi ac legati imperatoris, accepta a rege licentia, et agentes gratias Deo et regi, cum honore magno et cum pluribus donis, a rege datis, reversi sunt ad loca sua. Similiter bani et jupani atque centuriones noviter ordinati cum universo populo laudantes Deum et salutantes regem, abierunt unusquisque in provinciam et regionem suam. [1])

[1]) Ali je još razvidět je l' bio taj shod iliti sabor, i kada.

mejaše, i svakomu tih mist postaviše bana, a nigdi duža, i tada svaki tih banov i dužev *(da)* budu od pupori sine [1]) plemeniti, i oni da učine kneze od svoga kolina. I učiniše satnike, ki satnici biše nad stotinu ljudii, i te satnike učiniše svake zemlje ljudi. I daše svakomu banu sedam satnikov, i da budu rečeni satnici z bani puku suditi; a z duži, aliti s hercezi pet knezov, i da š njimi pravo sude puku. I zapisaše časti i dohotke banom i hercegom i knezom i satnikom. I odlučiše, da svaki knez prizove jednoga satnika, i da nima prez rečenoga reda nijedan sud biti tvrd. I odlučiše, da svaki sudac ima kralju davati treti dil dohotka, da ga

a i Grci, zvali Skadarsko jezero (a i „Lebeatis“), i kamo je O. pomislio. A „sas“, ovako valja da je i u Papalićevom M. vidio, pak na „sasma“ pomislio, kada je rekao „perpetuus“. Još da bi pomislio na „ras“, kako u Miklošićevu slovniku vidim da su nekakov grad ondě zvali: *„ou ras'“*, *„svetago Georgia v'rase“*. Jer „Raška“, ova je na onom krlju narasla.

[1]) Ove dvě su, ili shabne, ili prěko moga razuma. „Sine“ bi moglo biti „sini“, a još brže „sinove“; ali „pupori“? A M., on je lěpo preskočio. A O. očito: „dei suoi parenti“.

poznaju za gospodina, i da bude kralj svim, a oni svaki po sebi; da kralj nada svimi poglavje i starišina (b ŭ d e,) i da svi zapovid kraljevu trpe. I mnoge dobre zakone postaviše, ke bi mnogo govoriti da ako tko hoće napuno znati naredbu, ku učiniše, i mejaše kudi postaviše i zemljam imena, vazmi knjige, ke pri Hrvatih ostaše, i pri njih se nahode, a zovu se „metodios“.[1])

I po tom narejenju gardinali i biskupi i posli cesarovi, videće da su svaka narejena, od blaženoga kralja i svetoga puka [2]) vazeše prošćen'je, i odpraviše se s velicim počten'jem i dari. I posli pošadči, hercesi i bani i knezove i satnici, ki bihu postavljeni, i vas puk s voljom kraljevom razajdoše se i pojdoše domom i u svoju zemlju.

[1]) Ali je najprije napisano „metodos“, pak pridano **i.** A M.: „M e t o d e s quem (librum) latine Rationale possis dicere“, ne misleć na sv. Metodija, nego na grčku rěč μέθοδος za „razvod“ nekakov, ili „štatut“, na što je i g. Ljubić, i držim da po pravu, pomislio. (Pregled Hrv. Pov. 19. s.). (Glede ovoga vidi naš prilog L. na str. 106-111).

[2]) Ne; nego: „od kralja Svetoplka“

PRILOG
E

Drugi starinski spisi.[1])

[1]) Osim starinskih dokumenata već priobćenih u prilozim B—D, a koji se izravno ili neizravno odnose na naš predmet, ima liep broj i drugih dokumenata koje su sabrali većinom naši domaći učenjaci. Ovdje donosimo ono što sakupio i opazkam popratio pok. Dr. F. Rački u svojim „Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia", obielodanjenim g. 1877 u Zagrebu. Dokumenti se nahode na str. 6—14 i pak na str. 186—197, k tomu na str. 199, 204—211, 213, 338, 367, 369, 370, 371, 374, 376 i 377 rečenoga djela. Stavljamo ih pod redni broj 1—26 i prenašamo, izpod svakog dokumenta, i one opazke koje im je dodao Dr. Rački, sve kako stoje.

1.

A. 873—6.

Papa Joannes VIII. Chroatorum ducem Domogojum hortatur, ut piratas comprimat: „Qui crimina, quae potest emendare, non corrigit, ipse committit“.

Domagoi [1]) duci glorioso. Praeterea devotionis tuae studium exhortamur, ut contra marinos latrunculos, qui sub praetextu tui nominis in christicolas debachantur, tanto vehementius accendaris, quanto illorum prauitate famam tui nominis obfuscatam fuisse cognoscis; quoniam, licet credi possit, quod te nolente illi nauigantibus insidientur, tamen quia a te comprimi posse dicuntur, nisi eos compescueris [2]) innoxius non habeberis. Scriptum quippe est: qui crimina, quum potest emendare, non corrigit, ipse committit.

Fragmentum epistolae in decr. Gratiani P. II, C. XXIII, q. 8, c. 12. Richter: corp. iur. vol. I, p. 826. Mansi: SS. conciliorum nova et amplissima collectio. tom. XVII, p. 243. Venetiis 1772. Jaffè: regesta rom. pont. nr. 2585. Cod. dipl. CSD. I, 56.

Intra a. 873 et 876 scriptam fuisse hanc epistolam, deducitur e verbis Joannis chron. venet. ap. Pertz: Mon. Germ. IX, 20.

---

[1]) „Domago, Demago, Domasol“. Domagoj, Domogoj. V. Miklošić: Die Bildung der slav. Personennamen, nr. 117. cf. Domabor, Domavit, Domamir, Domarat, Domanêg, Domaslav, Domoslav.

[2]) compresseris.

2.

Initio anni 879. Romae.

Papa Joannes VIII Sedeslavo, comiti Chroatorum, mandat, ut legatum suum ad Michaelem, Bulgarorum regem, deducendum curet.

Dilecto filio Sedesclauo,[1]) glorioso comiti Sclauorum. Quia fama tuae dilectionis atque bonitatis et religionis in deum ad nos usque peruenit: confidenter gloriae tuae [2]) praecipimus atque mandamus, ut pro amore sanctorum apostolorum Petri hac Pauli, protectorum uestrorum, praesentem legatum, quem ad gentem Uulgarorum dirigimus, saluum atque incolumem uenire faciatis usque ad dilectum filium nostrum Michaelem, gloriosum regem eorum; et quaecunque ei sunt necessaria ad uictum et uestimentum, illi pro dei amore administrate; quia dominus dicit in euangelio: „quam diu fecistis uni de minoribus istis, michi fecistis"; et apostolus: „hospitales in inuicem sine murmuratione quia per hanc placuerunt quidam, angelis ospicio susceptis". Agat, fili karissime, de hoc tua dilectio, ut aeternae uitae praemia percipere ualeat. Data VI nonas Maii, indictione XII.

Registri Joannis VIII fragmentum saeculi XI lit. longob. (Pertz: Archiv für ältere deutsche Geschichtskunde. V, 32 Palacky: Italienische Reise im J. 1837. S. 15) in tabulario vaticano. Epist. 185, p. 71. Mansi op. cit. XVII, 119. Farlati III, 75. Cod. dipl. Croat. Slav. Dalm. I, 59. Has et alias huius registri epistolas ipse consultavi Romae 1856 anno. V. Viek i djelovanje sv. Cirila i Methoda. Zagreb 1857. p. 306, 314.

---

1) I. e. S'deslav. Vide Miklošić: Die Bildung der slav. Personennamen. nr. 380.

2) in regist. vaticano scribitur ę = *ae*.

Ipsa conditio registri, in quâ scriptoris incuria ad nos devenit, praesertim incuria, quâ temporis ratione in disponendis epistolis usus est, dubitare nos sinit, num „data“ recte huic epistolae adposita sit. Iam ipse animadverti (Viek p. 514), argumentum epistolae 191, directae ad Sedeslavi successorem (nr. 5.), nobis svadere, epistolam illam longe ante 6 non. Maii fuisse scriptam; illam itaque ad priores a. 879 menses referre malumus. Cf. Jaffè op. cit. p. 260 item nr. 2468. Dümmler: Ueber die älteste Geschichte der Slaven in Dalmatien. Wien 1856. S. 57.

3.

Anno 879, die 7 Junii. Romae.

Papa Joannes VIII Branimirum, Chroatorum ducem, ad b. Petri fidem reversum laudat et confirmat. Significat, se die ascenscionis domini preces pro eo et eius populo fecisse. Joannem praesbyterum, apostolicas litteras ad Bulgarorum regem perferentem commendat.

Dilecto filio Branimir. [1]) Relegentes nobilitatis tuae litteras, quas per Johannem uenerabilem praesbyterum communem fidelem [2]) nobis mandasti, quantam fidem et sinceram deuotionem circa ecclesiam sanctorum apostolorum Petri et Pauli et circa nos habeas, luce clarius nouimus. Et quia, deo fauente, quasi dilectus filius sancto Petro et nobis, qui per diuinam gratiam uicem eius tenemus, fidelis in omnibus et

---

[1]) V. Miklošić op. cit. nr. 17.

[2]) Fuit etiam legatus Moravorum ducis Svatopluki, uti ex epistola eiusdem papae Joannis VIII a. 879, 14 Junii (registr. ep. 201, p. 77) apparet; estque idem, qui in Annal. Fuldensibus (Pertz: Script. Germ. I, 388) „Johannes presbyter de Venetiis“ appellatur, quique a. 874 ceu „legationis princeps“ pacem inter Svatoplukum et regem Ludovicum promovit. Tam romana curia quam Slavorum principes eodem Joanne ad procuranda sua negotia utebantur.

obediens esse cupias et humiliter profiteris: tuae nobilitati dignas ualde gratias his nostri apostolatus litteris agimus; paternoque amore utpote karissimum filium, ad gremium sanctae sedis apostolicae, matris tuae, de cuius uidelicet purissimo fonte patres tui melliflua sanctae praedicationis potauere fluenta redeuntem suscipimus et spiritalibus amplectimur ulnis, atque apostolica uolumus benignitate fouere, ut gratiam et benedictionem sanctorum Petri et Pauli apostolorum principum et nostram super te habeas diffusam; a uisibilibus et inuisibilibus hostibus, qui saluti humanae insidiari et impedire non cessant, saluus semper ac securus existas, optatamque de inimicis uictoriam facilius possis habere. Nam quanto ipse te deo humiliter subdere, sanctisque ipsius obedire praeceptis studueris, atque ipsius sacerdotibus et ministris honorem debitum pro amore dei exhibueris: tanto super omnes inimicos tuos et rebelles aduersarios eris procul dubio uictor et potens. Et ideo monemus industriam tuam, ut in omnibus tuis actibus dominum semper prae oculis habeas, timeas, et toto diligas corde, quum, dicente psalmista, „beatus est uir, qui timet dominum, in mandatisque eius cupit nimis; potens in terra erit semen eius"; et ipse in euangelio: „qui me, inquit, diligit, sermonem meum seruabit et pater meus diliget eum et ad eum ueniemus et mansionem apud eum faciemus". Quod cum ita sit, si tuis bonis operibus, in praesenti lucentibus, deum glorificaueris, gloria eris sempiterna in futuro sine dubio decoratus; quum ipse per Moysen hoc se facere testatur dicens: „glorificantes me glorificabo". Sicut autem nostro praesulatui per iam fatum praesbyterum tria suggesisti, quatenus nostro tibi ore apostolico benediceremus pro tuae salutis augmento, id ipsum libenter fecimus. Nam in die ascensionis domini [1]) inter sacra missarum solempnia super altare beati

[1]) i. e. 21 maii.

Petri apostoli celebrantes eleuatis sursum manibus benediximus tibi et omni populo tuo, omnique terrae tuae, ut hic et in aeternum corpore simul et anima saluatus et principatum terrenum, quem habes, prospere ac securiter regere possis, et in coelesti regione post mortem cum deo feliciter gaudeas et in perpetuum regnes. Et quia hunc ipsum Johannem praesbyterum tibi et nobis uerum fidelem in omnibus esse cognouimus, dedimus illi nostram apostolicam epistolam deferendam regi Uulgarorum: ideo petimus, ut pro amore sancti Petri et nostro cum tua ipse licentia legationem hanc nostram sine tardidate perficiat; ut et propter hoc tuae dilectioni multiplices gratias habeamus. Data VII die mensis Junii, indictione XII.

Registrum Joannis VIII. saec. XI in tabulario vaticano epist. 191. p. 73. Mansi: Conc. coll. XVII, 125. Farlati IV, 207. Jaffè: regesta rom. pont. nr. 2478. Cod. dipl. CSD. I, 59.

4.

Anno 879, die 7 Junii. Romae.

Papa Joannes VIII sacerdotes et populum Chroatiae una cum duce Branimiro reconciliatos ecclesiae romanae, ut in fide perseverent, hortatur.

Omnibus uenerabilibus sacerdotibus et uniuerso populo. Cum litteras principis uestri Branimir, quas nobis per uenerabilem praesbyterum Johannem direxit, legeremus: non solum illius deuotionem sed etiam fidei uestrae sinceritatem et dilectionem, quam circa sanctum Petrum apostolorum principem et circa nos habetis, cognouimus. Et quia uelut charissimi filii ad sanctam romanam eeclesiam, unde parentes uestros melliflua sanctae praedicationis dogmata suscepisse agnoscitis, toto animo totaque uoluntate redire cupiatis, nostram apostolicam gratiam et benedictionem habere magnopere desiderantes: magna sumus repleti laetitia. Et ideo brachiis extensis

uos amplectimur, paternoque amore recipimus et apostolica uolumus semper benignitate fouere, si uos hanc uoluntatem ac sponsionem uestram usque finem sinceriter habueritis et fideliter tenueritis; quia, dicente domino, „qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit"; et, apostolo id ipsum dicente: „participes enim Christi facti estis, si tamen initium fidei usque ad finem firmum retineatis". Quapropter estote fideles deo et sancto Petro, sicut mandastis, usque ad mortem, et accipietis coronam uitae, quam repromisit deus diligentibus se. Nos enim sacris orationibus nostris memoriam uestri coram domino assidue facientes manibus sursum ad deum eleuatis omnipotenti deo uos una cum dilecto filio nostro, principe uestro, commendamus, et omni benedictione spiritali uobis benedicimus in Christo Jesu domino nostro, ut hic et in aeternum corpore simul et anima benedicti existatis, et in perpetuum in domino gaudeatis. Data VII die mensis Junii, indictione XII.

Registrum Joannis VIII Ep. 185. Mansi: Conc. coll. XVII, 126. Farlati IV, 208. Cod. dipl. CSD. I, 61. Jaffè: Regesta rom. pont. nr. 2479.

5.

Anno 879, die 10 Junii. Romae.

Papa Joannes VIII episcopos, clerum et populum Dalmatiae ad Romanam ecclesiam revocat; quem elegerint archiepiscopum ad consecrationem palliumque accipiendum Romam venire vult; Joannem praesbyterum, legatuum suum, commendat.

Reuerentissimis et sanctissimis episcopis, Vitali Jadrensi, [1]) Dominico Absarensi, caeterisque episcopis Dalmatinis, seu Johanni archipraesbytero sanctae sedis salonitanae, omnibusque

---

[1]) Jadransi.

sacerdotibus et senioribus populi, habitatoribus spalatensis ciuitatis atque zadarensis caeterorumque ciuitatum. Pastorali solicitudine moti uos, quasi oues dominicas nobis in beato Petro apostolorum principe commissas, dicente domino: „si diligis me, Simon Petre, pasce oues meas", licet pro assidua gentium persecutione nunc usque impediti, his modo apostolatus nostri litteris uisitare curauimus, admonentes fraternitatem uestram, ut more praecessorum uestrorum ad sedem beati Petri apostoli, quae caput et magistra est omnium ecclesiarum dei, et ad nos, qui ei diuinitus praesidemus, toto animo libentique uoluntate reuerti studeatis; quatenus inde summi honorem sacerdotii et totius institutionis ecclesiasticae formam summatis, unde parentes ac praecessores uestros melliflua sanctae praedicationis et doctrinae apostolicae potasse fluenta recolitis. Reminisci namque debetis, quanta eosdem praecessores uestros prospera euidentissime comitabantur, quando ad limina Petri, coelestis regni clauigeri, deuoto pectore quasi proprii filii confluebant; et quanta postmodum nunc usque sustinueritis aduersa, cum ab ea vos quasi alienos separare non dubitastis. Quapropter uos plurimum diligentes, non ea quae uestra (sunt) sed uos quaerentes, paterna benignitate monemus atque hortamur, ut, sicut diximus, ad gremium sanctae romanae matris uestrae redire cuanter attendatis, ut electus a uobis canonice archiepiscopus, una cum uestro omnium consensu et uoluntate, ad nos ueniens, gratiam episcopalis consecrationis sanctumque pallium a nobis more pristino incunctanter percipiat, ut gratiam et benedictionem sancti Petri ac nostram habentes a malis omnibus liberi et bonis uniuersis repleti et hic in praesenti saeculo gaudeatis et in futuro coram domino sine fine procul dubio exultetis. Porro si aliquid de parte Graecorum uel Sclauorum super uestra ad nos reuersione uel consecratione aut de pallii perceptione dubitatis: scitote pro certo, quoniam nos secundum sanctorum patrum

decessorumque nostrorum pontificum statuta uos adiuuare auctoritate curabimus. Quod si forte hanc nostram apostolicam admonitionem, immo canonicam praeceptionem, pro nichilo ducentes ad sedem apostolicam romanae ecclesiae redire et inde secundum antiquam normam consecrationem episcopalem sacrumque pallium recipere contempseritis: omni ecclesiastica uos communione scitote penitus excommunicandos. Interim tamen auctoritate dei et sancti Petri uobis praecipimus, ut non habeatis licentiam aliunde consecrationem palliumque recipere; nam si feceritis, quasi transgressores et inobedientes uos sine dubio iudicabimus. Hanc autem nostri apostolatus epistolam fraternitati uestrae per hunc praesentem Johannem, uenerabilem praesbyterum, fidelem familiarem nostrum direximus,[1] cui scilicet aliqua iniunximus uobis uerbotenus referenda; et ideo illi omnia, quae de parte nostra dixerit uobis, credere nullatenus dubitetis; ipsamque epistolam, ut ad omnium uestrum notitiam ferat, bulla nostra iussimus in calce signari. Data X die mensis Junii, indictione XII.

Registrum Joannis VIII saec. XI in tabulario vaticano. Epist. 197 p. 75—6. J. Lucius: de regn. Dalm. et Croat. lib. II, c. 14, p. 92. Mansi: Conc. coll. XVII, 129. Farlati III, 77. V. 39. Cod. dipl. CSD. I, 62. Jaffè: regesta rom. pont. nr. 2481.

---

[1]) Quem eadem occasione ad Michaelem „Bulgarorum regem" legatum mittit et per epistolam, scriptam 8 iunii (Mansi XVII, 128) commendat.

6.

Anno 879, die 17 Junii. Romae.

Papa Joannes VIII Theodosii, diaconi et ecclesiae nonensis electi, erga se pietatem laudat; ne consecrationem nisi ab ipso accipiat, hortatur.

Theodosio, uenerabili diacono [1]) et dilecto [2]) sanctae ecclesiae nonensis. Dilectionis tuae litteris receptis atque perlectis deuotionis et fidei tuae sinceritatem, quam circa ecclesiam beati Petri apostoli et circa nostrum pontificium habes, luce clarius agnouimus. Et quia nostram gratiam et benedictionem humili prorsus affectu expetere studuisti, ualde sumus gauisi. Nam et Johannes, uenerabilis praesbyter, de uestra parte ueniens multa nobis tuae bonitatis et patientiae uina uoce praeconia retulit, quae in sacerdote Christi magnopere sunt habenda. Unde te, quasi dilectum corporis Christi membrum et spiritalem filium, nostri apostolatus ulnis extensis amplectimur, paternoque amore diligimus atque apostolica semper uolumus benignitate fouere. Ideo monemus sagacitatem tuam, ne in quam libet partem aliam declines, et contra sacra uenerabilium patrum instituta episcopatus gratiam recipere quaeras, audiens illam desiderabilem summi iudicis uocem dicentis: „euge serue bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam; intra in gaudium domini tui“. Sed toto corde totaque uoluntate ad gremium sedis apostolicae, unde antecessores tui diuinae legis dogmata melliflua cum sacrae institutionis forma summique sacerdotii honore sumpserunt, redeas; quatenus et ipse ab apostolica sede, quae caput et magistra est omnium ecclesiarum dei, episcopalem consecrationem per nostrae manus impositionem, Christo

---

[1]) diac.

[2]) i. e. electo.

annuente, percipias; quatenus secundum pristinum morem sancti Petri et nostra semper auctoritate atque tuitione munitus populum domini tibi commissum strenue ac securiter regas, et in conspectum altissimi ueniens uenias cum exultatione, portans manipulos tuos, dicereque domino possis ouanter: „ecce ego et pueri, quos mihi dedisti"; et ob hoc cum deo ualeas sine fine gaudere. Data XVII die mensis Junii, indictione XII.

Registrum Joannis VIII saec. XI in tabulario vaticano, epist. 192. p. 74. Mansi: Conc. coll. XVII, 124. Farlati IV, 207. Cod. dipl. CSD. I, 60. Jaffè: regesta rom. pont. nr. 2474.

Epistolam hanc non IV sed XVII Junii „datam" fuisse, animadverti iam in „Viek i djelovanje sv. Cirila i Metoda". p. 323.

7.

Circa a. 880.

Joannes VIII Branimiro Chroatiae duci, sacerdotibus, iudicibus et populo scribit, se magna cum voluptate a Theodosio, nonensi episcopo, de eorum fide audivisse; legatos ad se mitti vult, ut et ipse suos missos, quibus fidelitatem promittant, ad eos dirigat.

Excellentissimo uiro Branimiro, [1]) glorioso comiti et dilecto filio nostro, atque omnibus religiosis sacerdotibus et honorabilibus iudicibus cunctoque populo pax et gratia a domino Jesu Christo. Audita per Theodosium, uenerabilem episcopum uestrum, fide et deuotione, quam circa sedem beati Petri apostoli et nostri pontificii uos habere cognoscimus, immensas deo gratias referentes magno gaudio sumus repleti, qui uos nunc ad tantam gratiam perducere et inter oues suas

---

[1]) „Barnimero". V. nr. 3—4.

connumerare dignatus est, secundum quod dominus ipsi principi apostolorum commisit dicens: „si diligis me, Simon Petre, pasce oues meas. Unde uestram fidelitatem et christianissimam deuotionem his nostris apostolicis litteris ammonemus et exhortamur, ut sicut diuina inspiratione agere coepistis, usque ad finem perficere et obseruare non praetermittatis; quatenus qui sub ala et regimine atque defensione beati Petri apostoli et nostra toto conamine uos subdere atque in eius seruitio perseuerare, quasi dilecti filii, procurastis, apertius hoc ostendatis atque impleatis, ut dominus in euangelio dicit: „sic luceant opera uestra coram hominibus, ut uideant bona opera uestra et glorificent patrem uestrum, qui in caelis est"; et ut ita hoc per orbem terrarum uestrae sponsionis (opus) diffametur, ut auxiliante domino et sanctorum apostolorum suffragantibus meritis ea, quae saluti et utilitati omnium uestrum proficua sunt, possimus ad honorem et exultationem sanctae sedis apostolicae incunctanter perficere; sicut nomine uestro scripta nobis mandastis, ita in libro caelesti scripta uobis permaneant. Quapropter mandamus, ut reuertente ad uos dilecto episcopo uestro idoneos legatos uestros praesentialiter ad nos dirigere non praetermittatis, qui pro parte omnium uestrum nos et sedem apostolicam certificent de his quae mandastis; ut et nos missum nostrum dirigamus ad uos, quibus secundum morem et consuetudinem ecclesiae nostrae uniuersus populus uester fidelitatem promittat. Interim monemus, ut constanter permaneatis, quoniam scriptum est: „melius est uotum non uouere, quam post uotum promissa non implere". Spiritus domini, qui orbem terrae repleuit, repleat uestrum cor omni pace et gaudio in Christo Jesu domino nostro.

Registrum Joannis VIII saec. XI in tabulario vaticano epist. 297, p. 116. Mansi: Conc. coll XVII, 209. Farlati IV, 208. Cod. dipl. CSD. I, 65. Jaffè: regesta rom pont. pr. 2554.

Quoad „data“ vide observationem meam in „Viek i djelovanje sv. Cirila i Metoda“ p. 327.

8.

Circa a. 880.

Joannes PP VIII regem Bulgarorum Michaelem una cum Theodosio episcopo Nonensi suos non misisse legatos, miratur; quod ut faciat, monet.

Miramur, quod tanto iam tempore transacto missos uestros ad sanctam romanam ecclesiam, matrem uestram, et ad nos non transmisistis. Modo uero, sicut nobis retulit Theodosius uenerabilis episcopus, missos tuos cum eo dirigere promiseras; sed pro qua causa eos dirigere pretermiseris, ignoramus. *(Caeteris ommissis).*

Registri Joannis VIII saec. XI in tabulario vaticano epist. 300. p. 117.

Mansi: Conc. coll, XVII, 211. Cod. dipl. CSD. I, 199. Jaffè: regesta rom. pontif. nr. 2555. Nos solummodo fragmentum epistolae, ad Chroatiae historiam spectans, referimus.

9.

A. 879—888.

Branimir, dux Chroatorum, ecclesiae sancti Domnii „terras et possessiones donat“.

Charta deperdita, sed ejusdem fit memoria in privilegialibus regis Geyzae II anni 1158. Farlati III. 178. Cod. dipl. CSD. II, 60.

10.

Circa a. 886.

Papa Stephanus VI Theodosium, episcopum nonensem, reprehendit, quod duabus simul sponsis nubere gentem suam doceat. Monet, ut potestate intra canonum limites contentus sit.

Theodosio episcopo Nunquidne duabus simul sponsis nubere barbaricam gentem instruis? Nunquidne sacramentum ecclesiae exponentem apostolum non legisti: erunt duo in carne una? an forsitan tui codices falso tres in carne una asserunt? Desine iam tali tabescere ignavia; et disce paternis obedire regulis, ne inveniaris statutos a patribus terminos transgredi, vel per ambitionem de maiori ad maiorem transire ecclesiam, quod tentantem laica etiam communione sacri privant canones.

Ivonis decr. VIII c. 59. Jaffè: regesta pont. rom. nr. 2658.

11.

A. 885—891.

Papa Stephanus VI Walbertum, patriarcham aquileiensem, redarguit, quod salonensem archiepiscopum transgressis iurisdictionis suae terminis consecraverit.

Walberto patriarche. Miramur prudentiam tuam Cumensi [1]) ecclesiae denegare consecrare pastorem, cum te iam ad hoc prouocatum noueris apostolica exhortatione. Nunc vero iterato tibi scribimus, nolentes alicuius ecclesiae privilegium infringere, licet apostolica praerogativa possimus de qualibet ecclesia clericum ordinare. Desine iam cuiuspiam zelo electum a clero et expetitum a populo Liutwardum, Cumensis

---

1) Videtur legendum esse „Comensi", Comum urbs episcopalis in provincia mediolanensi.

ecclesiae antistitem protelare; quia si protelaueris et eum consecrare iam toties monitus non maturaueris, quum ad nos uenerit, procul dubio consecratus abibit. Quia (cum) apostolica auctoritate id facere ualeamus, tuo tamen incitamur exemplo, qui transgressis terminis tibi commissis in ecclesia Salonensi episcopum ordinare ad indecentiam sedis apostolicae praesumpisti; quod quantae praevaricationis sit, ipse perpende.

Ivonis decretum V, c. 13. Mansi: Conc. coll. XVIII, 25 (Gratiani decr. P. II. C. IX q. 3. c. 20). Farlati III, 79.

12.

Anno 924.

Concilium Spalati sub Chroatorum rege Tomislavo et Chulmorum duce Michaele, praesentibus legatis papae Joannis X episcopis Joanne anconitano et Leone praenestino.

(Acta retractata).

1.

Papa Joannes X mittit nuncios Joannem anconitanum et Leonem praenestinum in Chroatiam et Dalmatiam cum litteris ad Joannem spalatensem archiepiscopum et eius suffraganeos item ad regem Tomislavum et ducem Michaelem, episcopos, clerum, županos et populum „per Sclavoniam et Dalmatiam".

Tempore Johannis papae sanctissimi, [1]) consulatu peragente in provincia Chroatorum et Dalmatiarum finibus Tamislao [2]) rege et Michaele in suis finibus [3]) praesidente duce. Beatissimo igitur Johanne romanae ecclesiae praesidente ca-

[1]) „sanctissimo".

[2]) i. e. Tomislav. Miklošić: Die Bildung der slav. Personennamen nr. 401.

[3]) i. e. Chulmorum v. inferius.

thedra [1]) dictus Chroatorum rex et Michael cum suis proceribus simulque episcopis Dalmatiarum: Johannes archiepiscopus (et) p(rimas in) Spalato, item [2]) Forminus, Gregorius, caeterique episcopi, [3]) consulenter poposcerunt [4]) dictum venerabilem papam, ut ad eos destinare dignaretur episcopos suos et monitorium, christianae religionis dogma continentem.

Quorum postulationibus saepe fatus pontifex assensum praebens Johannem uenerabilem episcopum anchonitanae ecclesiae, Leonem uero palestrinensem episcopum cum suis epistolis, melliflua [5]) ructantibus eloquia, destinauit, ut cum praefatis personis, [6]) iudicibus et episcopis synodaliter congregatis, et perpera extirpare et deo placita canonice sancire deberent.

ommissis. [7])

2.

Capitula concilii.

Quo quum [8]) peruenientes dicti episcopi, Dalmatiarum peragrantes ciuitates et (cum) Chroatorum atque Serborum proceribus conuenientes, congregatis, in Spalato episcopis et iudicibus, celeberrimum concilium peregere. Ubi, diuino iuuamine freti, haec quae sequuntur capitula obseruare censuere:

I. Quum antiquitus beatus Domnius ab apostolo Petro praedicare Salonam missus est: constituitur, [9]) ut ipsa ecclesia

---

[1]) Consecratur post diem 9 ante diem 19 maii 914, pontificatu demovetur mense iulio 928 anni. Jaffè: Regesta rom. pont. p. 310—312.

[2]) „item Johannes — Forminus“.

[3]) caeterisque episcopis“.

[4]) „proposuerunt“.

[5]) „uelliflue“.

[6]) „praefatas personas“.

[7]) t. j. izostavljamo pismo Pape Ivana X spljetskomu nadbiskupu Ivanu III. i pismo istoga pape hrv kralju Tomislavu, jer se ta pisma već nalaze u prilogu B na str. 91—94.

[8]) „quique“.

[9]) costituitque“.

et ciuitas, ubi sancta eius membra requiescunt, inter omnes ecclesias prouinciae hujus primatum [1]) habeat, et metropolis nomen super omnes episcopatus legitime sortiatur, ita dumtaxat ut ad eius iussionem episcopi, qui per diuinam gratiam cathedram ipsam obtinuerint, [2]) et synodus celebretur et consecratio episcoporum (fiat); quia dicente domino: „ubi fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilae“.

II. Ut in cunctis ecclesiis, in quibus semper [3]) recolitur episcopos habitasse, nunc autem cleri ordo et populus [4]) sufficiens adest intra dioceseos limites, episcopus habeatur; quia iuxta decreta non licet in modicis ciuitatibus uel uillis episcopos statuere, ne nomen episcopi uilescat. Et ut episcopus uacans uacantem diocesim cum consilio metropolitani et caeterorum episcoporum co(ns)e(nsu) accipiat.

III. Quoniam minime termini a patribus statuti transferri debent: unusquisque episcopus descriptos sibi terminos possideat, et alienam diocesim nullatenus inuadat, iure proprio seruato in regenerandis [5]) (catechumenis), consecrandis ecclesiis uel sacerdotibus promouendis; atque a suo episcopo chrisma accipiendum.

IV. Ut possessiones ecclesiarum, quae pro peccatis conditorum oblatae sunt ad honorem sanctorum, saecularibus minime mancipentur (seruitiis); quia res, deo semel dedicata, humano dominio subdi non debet.

V. Ut si quae ecclesiae uel possessio per priuilegium a fidelibus sub anathemate in principali ecclesia beati Petri apostoli subditae sunt, minime subtrahantur, [6]) quatenus et offe-

---

1) „primatis“.
2) „retinuerit“.
3) „supra“.
4) „clero ordine et populis“.
5) „regnandis“.
6) „substantur“.

rentes [1]) et res ipsa tuentibus Christi clauigeri Petri tueantur suffragiis.

VI. Ut si, diuino iudicio (permittente), in tumultu plebis princeps prouinciae occidatur, quia, quod a multis committitur, inultummanet: pro [2]) ipso reatu, qui cognoscuntur obnoxii esse, debent pro ipsa anima elemosynas facere; et si quam ecclesiam dedicavit uel libertos fecit, defendere uxorem aut filios fouere benigne.

VII. Ut si quis malignus, diaboli spiritus afflatus, singulari consilio, sicut Judas, dominum suum occiderit: lapide a collo [3]) suspenso, ferro corpore praecinctus, exul poeniteat.

VIII. De episcopis ragusitano et catharitano, quorum manifeste una sedes dignoscitur: ipsam diocesim aequa lance inter se diuidant ita, ut si unus dictae ecclesiae pastor obierit, donec ordinetur episcopus, residuus [4]) episcopus ecclesiae ecclesiasticam curam gerat.

IX. De Licinio episcopo: ut in ecclesia, in qua ordinatus est, contentus permaneat. Quod si dictus Licinius nec legaliter in sua ecclesia perstiterit (ut) haeres, sed ut auentitius et extraneus accedens et in sua mallet prima adhaerere ecclesia: ut presbyter permaneat.

Et nullus deinceps in ecclesia [5]) episcoporum uel praesbyterorum missam celebret, donec proprius episcopus eam consecret canonice. Si quis postmodum praesumptor in ea contra praemissa fecerit, a nostro collegio excludatur.

X. Ut nullum episcopus nostrae prouinciae audeat in quolibet gradu sclauinica lingua promouere; (poterit) tam(en) in clericatu et monachatu deo deseruire. Nec in sua ecclesia

---

[1]) „offerentibus“.
[2]) „vel pro“.
[3]) „lapideo collo“.
[4]) „residens“.
[5]) „ea, ea“.

sinat eum missam facere; praeter si necessitatem sacerdotum haberet: per supplicationem a romano pontifice licentia ei sacerdotalis ministerii tribuat.

XI. Ut episcopus Chroatorum, sicut nos omnes, nostrae ecclesiae metropolitanae [1]) subesse se sciat.

XII. Quodsi rex et proceres Chroatorum omnes dioceses [2]) episcoporum intra [3]) limites nostrae metropolitanae suo cupiunt uindicare pontifici: nullus ex nostris per omnem prouinciam eorum neque regenerationes faciat, neque ecclesias uel presbyteros consecret. Tam(en) [4]) in suis sedibus commorantibus pro animae opus quisquis ad nos accesserit (et) consecrari, regenerari, chrisma sibi dari poposcerit: absque scrupulo omni per totam prouinciam ipsa tribuant. De caetero autem cum suo pontifice deo reddant rationem de his omnibus, quae in eis christianae religionis dogma(ti) defueri(n)t; nostra coram deo conscientia est absoluta.

XIII. Ut in ecclesia, ubi praesbyter occisus est, ante satisfactionem ipsius (occisoris) uel plebis, ut congruum ipsi episcopo uidetur, nullus missam faciat.

Et ut a praesbyteris res ecclesiae non destruantur. Neque semel suscepta ecclesia sine causa relinquatur. Quod si aliter fecerit, donec perdita restituat et ecclesia propria recipiat, excomunicetur.

XIV. Ut uxores propriae deinceps non dimittantur, nisi propter fornicationem. Quod si quis dimiserit, sic permaneat.

Et ut haeredes suos (et) seruos suos litterarum [5]) studiis tradant, quicumque christianitatem perfectam habere cupiunt; ut illi eos instanter corripiant et ipsi eos libenter exaudiant, non ut peregrinos sed ut proprios.

---

[1]) i. e. spalatensi.
[2]) „dioceseos".
[3]) „infra".
[4]) „tam".
[5]) „litterate".

XV. Quod si sacerdos incontinenter primam, quam sortitus est, teneat uxorem, propter ipsam continentiam separetur a consortio cellae. [1]) Si uero aliam duxerit: excomunicetur.

3.

Constitutiones concilii a sede romana confirmantur excepto capitulo de iurisdictione nonensis episcopi. Papa Joannes X archiepiscopum spalatensem Joannem cum Gregorio nonensi episcopo iubet ad se venire componendae litis causa, praesentibus legatis suis ortae.

Hac ita(que) habita deliberatione, quae supra scripta continentur, cuncta per ordinem sancta synodus romano pontifici confirmanda per dictos suos legatos episcopos et Petrum praesbyterum spalatensem insertis litteris nunciare decreuit, quatenus diuinitus antiquae religionis dogma in ecclesiis Dalmatinorum arbitrio summi pontificis universa praelibata sortirentur.

Sed cum terminare cuncta legitime antiquo more praestolaremur: fuit frater noster episcopus [2]) nonensis, qui, sibi uindicare cupiens primatum dalmatianorum episcoporum, hoc quod non expediebat, contra dictam synodum in auribus apostolicis iniustum iniecit certamen. Quam ob rem diuersa a nunciis recitantibus de his praesentibus et litteris patentibus non aequalia, ambiguitas romanae ecclesiae facta non difinita ad nos (s)et finienda adhuc, epistola a beatissimo papa Johanne per legatum nostrum [3]) remissa est:

---

1) Ordo verborum ita restituendus esse videtur. Apographum enim habet: „Quodsi sacerdos incontinenter propter ipsam continentiam primam, quam sortitus est, separetur a consortio cellae, teneat uxorem; si uero aliam duxerit, excomunicetur“.

2) „fratris nostri episcopi“.

3) i. e. Petrum praesbyterum spalatensem.

Johannes episcopus, seruus seruorum dei, confratri nostro Johanni, salonitanae ecclesiae archiepiscopo, et Formino episcopo, omnibusque suis suffraganeis. Quia in uobis orta fuit contentio ante nostrorum legatorum praesentiam de ecclesiasticis negotiis, uolumus, ut ad limina apostolorum uenientes ante nostram nostrorumque episcoporum praesentiam cuncta diffinire satagatis. Quia tunc perfectio religionis adimpletur, cum per canonicae disciplinae regulas quod quondam ordinatum fuerat per nos emendari eomprobatur. Nam uestras litteras suscipientes inuestigare non distulimus; et quia illic maxima erat impressa murmuris ratio, suspendere hoc curauimus, ut tu cum Gregorio aut unus uester suffraganeus episcopus ueniens cuncta per ordinem nobis reuelent, quatenus per uiam iustitiae incedentes quicquid rectum est, inter uos diffinire ualeamus. De caeteris autem capitulis uobis innotescimus, quatenus, hac ratione excepta, quicquid synodaliter nostri legati episcopi uobiscum una statuerunt, a nobis confirmata existunt; sed quia minime res praelibata, tumultuantibus uobis, finiri valuit, nihil dignum religionis ecclesiastica dogmata sumere potuit.

Acta concilii cum epistolis papae Joannis X. adsunt in Thomae archidiaconi salonitanae historiae exemplari, quod in Barberina bibliotheca Romae nr. 3481 (p. 128—134) asservatur. De hoc exemplari uberius disserui in Književnik I, 385—7. Asservabantur alia exemplaria in bibliotheca congregationis de propaganda fide Romae, ibidem penes congregationem Illyricorum s. Hieronymi, et Spalati in archivo capituli.

Farlati: Illyr. sacr. III, 92—101. Cod. dipl. CSD. 76—81.

13.

Anno 926—7.

Concilium Spalati praesente papae legato episcopo Madalberto.

(Acta retractata).

1.

Antiqua statuta quoad metropolitanam spalatinae ecclesiae in Dalmatia et Chroatia potestatem, dioecesium limites et episcoporum iurisdictionem confirmantur; erectio episcopalis sedis Nonae prohibetur, sed episcopo Gregorio permittitur, ut sive scardonitanae, sive scisciensi vel delminiensi ecclesiae praeponatur.

Unde frequenter eandem [1]) poscentibus nobis diffinitionem recipere, hac de causa terminanda, iniuncti [2]) sibi operis causa Bulgariam petentes Romanorum legati, Madalbertus uenerabilis episcopus et Johannes dux illustris, dux Cumas, [3]) ad nos post biennium deuenerunt, [4]) (adferentes has), quae sequuntur, epistolas. [5])

Peruenientes igitur supra fati [6]) legati ad confinia nostra et, sicut illis opus iniunctum apostolica iussione fuit, Bulgariam perexerunt. Quique peracto negotio pacis inter Bulgaros et Chroatos, repetito itinere ad nos uenerabilis Madalbertus episcopus, in ciuitatem [7]) spalatensem adueniens, synodaliter nos episcopos: Johannem, Forminum, Gregorium, cum Chroatorum principe et eius proceribus congregauit. Cum quibus

---

1) „eadem, eadem".
2) „iniunctam".
3) Forsitan Cumae, Κύμε, Κοῦμαι ad Neapolim.
4) Sic ordo verborum restituendus est: „que sequuntur epistolae, ad nos post bienium deuenerunt".
5) „epistolae". Hae epistolae desiderantur.
6) „se praefati".
7) „ecclesia".

residens, cunctas prouinciae antiquas consuetudines usto moderamine perscrutans, firmauit omnia secundum ueterum statuta, (et) in omnibus ecclesiis episcoporum privilegia reintegrari (iussit), ita dumtaxat ut ecclesia sancti Domnii, sicut ab initio, primatum obtineat, et intra limites diocesis suae cuncta canonice peragat. Similiter unaquaeque ecclesia uel civitas, quae pontificali munere constipata constitit, simul sedem (retineat), tum [1]) (ne) praefinitis terminis diocesis suae, a patribus institutis regulariter, abutatur: tam iadertina ecclesia, quam caeterae ecclesiae Dalmatiarum, arbensis, ueclensis, absarensis, quae sunt in occidentali parte positae; ecclesiae uero aliae, quae in oriente habentur, id est stagnensis, ragusitana et catharitana, eandem plenitudinem (cum) sedibus et terminis suis in omnibus (iuxta) catholicae fidei dogma adsequantur. Nonensis uero ecclesia non episcopum antiquitus sed archipraesbyterum sub (iuris)ditione episcopi habuisse dignoscitur. Itaque ipse episcopus in qua libet ecclesia ex his ecclesiis, quae primis temporibus habuisse episcopos constat (et) omnibus patet, legitime praeponatur, siue in scardonitana ecclesia uel sisciana aut certe in delminensi ecclesia, cum sint utique omnes populatae et, deo adiuvante, sacerdotum et plebium copiam habentes. [2]). Quod si immensum pondus pontificii (muneris) subire eum delectat, et unam sibi diocesium sufficere non uult: harum trium diocesium magnitudinem ponderis, [3]) ad interitum suum et earum, suscipiat; dum neque plebs perfecte ab eo pontificalis muneris [4]) percipere ualeat gratiam iuxta sanctorum pa-

---

[1]) „cum".

[2]) Post „dignoscitur" verborum ordo ita restituendus est. Apographum habet: „Constat legitime, ut ipse episcopus in qualibet ecclesia ex his ecclesiis, quae primis temporibus habuisse episcopos omnibus patet, cum sint itaque omnes populatae et deo adiuuante sacerdotum et plebium copiam habentes, praeponatur siue in scardonitana ecclesia uel sisciana aut certe in delminensi ecclesia".

[3]) „trium magnitudinem dioecesei ponderis"

[4]) „pontificali munere".

trum statuta, neque ipse adimplere suum in his ualeat officium, cum si(n)t propter multa terrarum spatia difficile peragrari.

His ita secundum apostolicam iussionem (constitutis) Madalbertus, uenerabilis episcopus, perscrutatus omnia, et comperta ueraciter, feliciter sanciuit ita, ut nullus unquam huius ordinationis uiolator existat; cum cuncta, quae praelibata (sunt), per dictum apocrisarium romano pontifici fuerint praesentata, et ab eo diuina auctoritate et sancti Petri per suas litteras et palii missione(m) confirmata.

2.

Anno 928.

Papa Leo VI. confirmans decreta spalatensis sub Madalberto celebrati concilii Dalmatiae episcopis iubet, ut archiepiscopo spalatensi pareant et ut quisquis episcopus finibus suae dioecesis contentus sit; Chroatorum episcopus Gregorius in administranda ecclesia scardonitana acquiescat. Joanni, spalatensi archiepiscopo, pallium mittitur.

Leo episcopus, seruus seruorum dei, Formino sanctae iadaratensis ecclesiae episcopo, et Gregorio, sanctae nonensis ecclesiae episcopo omnibusque episcopis per Dalmatiam commorantibus, dilectis filiis, fidelibus nostris. Quia gratuita omnipotentis dei misericordia uos in episcopali infula constituit, dignum est, ut uestro metropolitano, sanctae spalatensis ecclesiae archiepiscopo, summam reuerentiam exhibere delectemini; quatenus per ordinem et per normam iustitiae gradientes securi et intrepidi ualeatis ad diuinam contemplationem peruenire. Nam quid deterius esse cernitur, quam episcopus proprio metropolitano inobediens esse? cum scriptum sit in africano concilio, nihil episcopum praeter conscientiam proprii metropolitani aliquid agere debere. Et si ita est, cum scimus

quia ita est, ut nullus episcopus debeat proprium suum metropolitanum ignorare: cur uos, Dalmatiarum episcopi, contemptores (estis uestri metropolitani?) et quasi per latrocinium alienas parochias diripientes usurpatis uobis prophanum nomen, [1]) quod ab antiquis patribus uobis ereptum esse cernitur. Unde monemus uos, ut omnes episcopi in propriis limitibus sint contenti. Forminum namque monemus, ita suam parochiam retinere, quemadmodum in antiquis temporibus mansit. Similiter absarensis ecclesiae episcopum et arbitanum [2]) atque ragusitanum, spalatensem etiam archiepiscopum in C(h)roatorum terra uolumus ut propriam suam parochiam retineat, quemadmodum antiquitus salonitana ecclesia retinebat; quia non potest parochia infra muros ciuitatis (terminari) sed per longinqua spatia terrarum, in pagis [3]) et uillis et curtis et ecclesiis et in populo antiquitus determinato (extendi). Gregorium uero, qui (im)probitate temporis in Chroatorum terra episcopus effectus est, praecipimus in sola scardonitana ecclesia tantummodo ministrare; alienas parochias, ei praecipimus, nullo modo amplius usurpare; quia si fecerit, sine dubio a nostro pontificio excommunicatus manebit. Pallium uero et usum pallii Johanni, sanctae spalatensis ecclesiae archiepiscopo, sicut antiqua sonsuetudo fuit, concessimus. Cui uolumus ut tota mente obediatis, eumque ut uestrum patrem ametis; quia tunc dei gratia subditis [4]) illucescit cum suis praepositis curam obedientiae exhibere delectantur. Amen.

Historiae salonitanae exemplar in msc. codice bibl. Barber. Romae nr. 3481. p. 134--5. Vide nro praec.

Farlati III, 103—6. Cod. dipl. CSD. I, 81—2.

---

[1]) nisi legendum esset: „profano more".
[2]) i. e. arbensem.
[3]) „plebibus".
[4]) subditos illuxerit.

J. Lucius (MSC. vat. nr. 7019. Farlati I, 319) haec acta, inserta exemplari historiae salonitanae, „ficta et supposititia“ esse censuit. Verum iam Farlati rite animadvertit (III, 107) „nihil in iis deprehendi, quod ab historia huius aetatis discreparet, et omnia inter se, videlicet capita rerum, de quibus agitur, et personas et loca et tempora pulchre congruere“. Ipse etiam observavit, „pleraque barbarismis et soloecismis inquinata, multa incondito loquendi genere expressa, non pauca praepostere inversa, quaedam addita, quaedam detracta, nonnulla luxata et distorta, alia ex aliis effìcta; atque inde orta est verborum ac sententiarum perturbatio et magna confusio“. Huic assentientes iudicio nos etiam opinamur, acta ipsa quoad rem et argumentum fide digna sed quoad formam et stylum sequiori tempore manu aliena retractata esse. Id praecipue in epistolis Joannis X et Leonis VI observare licet, si quoad stylum cum aliis eiusdem aevi romanorum pontificum litteris conferantur. Acta vero ipsa originetenus a quodam spalatensium conciliorum membro exarata fuisse, ipsis verbis innuitur. Manifesta actorum vitia emendare, lacunas explere, verborum ordinem ad sensum restituere adnisi sumus.

Tempus celebratorum conciliorum ex actis erui potest. Cum Leo VI. a mense iulio a. 928 usque ad februarium a. 929 in cathedra s. Petri sedisset (Jaffè: Regesta pont. rom. p. 313), epistola, quae alterum concilium respicit, spatio illorum septem mensium edita fuit. Utrumque itaque concilium ultimis Joannis X pontificatus annis celebratum fuit, et inter utrumque „biennium“ interfuit. Alterum concilium celebratum fuit „peracto negotio pacis inter Bulgaros et Chroatos“, quae ultimis Symeonis annis († 27 maii 927), videlicet circa a. 925, perturbata fuit (v. Theophan. contin. ed. Bonn. VI, 21. p. 411. Constant. porphyr. De admin. imp. c. 32 p. 158 ed. Bonn. M. Drinov: Južnye

Slavjane p. 54—4), quaeve mox subeiusdem successore Petro facilius restitui potuit. Quare censemus prius concilium. a. 924 i. e. ante bellum bulgaricum, alterum vero post biennium, „peracto negotio pacis", anno 926—7 celebratum fuisse.

14.

A. 1045—67.

Synodus provincialis circa a 1045 Spalatum indicitur. Salonitana provincia in duas dividitur: pro Dalmatia superiori metropolis Antibari instituitur.

1.

Factum est autem, ut illis diebus (sc. spalatensis archiepiscopi Dabralis tempore) conuocarentur omnes suffraganei Dalmatiae ad prouincialem synodum, quae celebranda erat in ecclesia spalatensi. Episcopi autem superioris Dalmatiae uisum est, quod commodius suum possent iter peragere, si omnes uno nauigio ducerentur. Tunc praeparata naui ex condicto accesserunt ad portum, et imponentes quae erant nauigantibus necessaria omnes fere episcopi eandem nauem conscenderunt: uidelicet catariensis, [1]) antibarensis, [2]) dulcinensis [3]) et suacensis. [4])

Cum autem circa insulas uentis impellerentur non multum aduersis, ecce subito tempestatis turbo mediis fluctibus toto se fragore immersit, statimque attoniti nautae confusis

---

1) Slavis Kotor. Cattaro.

2) Slavis Bar. Antivari.

3) Italis „Dulcigno", Olcinium, Olchinium, Οὐλκίνιον. Slavis *L'čin'* Olgun.

4) *Svač'*. Žitie sv. Symeona. Ed. P. Šafaržik. c. VII. Locus Olcinio ad septentrionem e plaga orientali.

clamoribus ad armamenta uelorum manus accurrunt apponere, annitentes vela deponere, ancoras proiicere, ne nauis in asperrima loca, quae iam erant proxima, incideret. Sed antequam possent quicquam consulte agere, confestim nauis, arrepta in siccum, tota illisa est, intumescentibusque procellis minutatim quassata est et confracta. Sicque diuino iudicio miserabiles episcopi et omnes, qui cum eis erant, perierunt.[1])

Tunc ciues urbium praedictarum missa relatione ad summum pontificem nunciaverunt de naufragio episcoporum suorum, suppliciter postulantes eximia subiectione ecclesiae spalatensis, satis probabilem praetendentes occasionem, quia periculosum illis erat tam remotam ecclesiam uisitare. Quam ob rem romanus pontifex annuit petitioni eorum, omnesque episcopos a Ragusio superius absoluit a uinculo, quo tenebantur antiquae metropolitanae; statuitque nouam metropolim in ciuitate antibarensi et omnes episcopatus praedictos ei subiecit.

Inferior uero Dalmatia habuit episcopatus suos, more antiquo suae metropoli salonitanae ecclesiae subditos, uidelicet ab apsarensi episcopatu usque ad traguriensem. Vegliensis, absarensis et arbensis[2]) episcopatus habuerunt parochias suas in insulis suis; sed uegliensis obtinebat maiorem partem parochiarum, quas nunc[3]) habet signiensis ecclesia, quae non erat tunc episcopalis sedes.[4]) Omnes enim ciuitates praedictae ad regnum Chroatiae pertinebant. Jadrensis episcopatus non magnam habuit parochiam propter uicinitatem nonensis[5]) et belgradensis

---

1) Naufragium accidisse dicitur non longe ab insula Pharia in loco, quem ob huius rei memoriam nomen „la punta dei vescovi“ obtinuisse censent.

2) De territorio arbensis episcopatus vide chartam regis Cresimiri a. 1070. nr. 67 p. 87.

3) i. e. tempore Thomae archidiaconi, medio saeculo XIII.

4) Ante medium saec. XII episcopatum segniensem restitutum fuisse, patet ex epistola papae Alexandri III episcopo Mireo. Farlati IV, 118. Cod. dipl. CSD. II, 84.

5) Restitutus non multum ante a. 1070, Cf. nr. 67, p. 88.

episcopatuum . . . . Traguriensis episcopatus, quia suae metropoli uicinior erat, maiorem dioecesim sortitus est, uidelicet castrum Sibenicense cum tota sua iupa, protendebaturque enim fere usque ad fluuium Cetinensem. Fuit etiam episcopalis sedes apud Mucarum, [1]) eratque sua parochia a confinio Crainae usque ad Stagnum. In Stagno nihilominus fuit episcopatus, [2]) suaquae parochia erat in comitatu Chulmiae. [3]) Voluerunt etiam Chroatorum reges quasi specialem habere pontificem, posueruntque sedem eius in campo in ecclesia sanctae Mariae uirginis iuxta castrum Tiniense. [4]) Hic multas obtinuit parochias, habuitque praedia et possesiones per totum pene regnum Chroatiae, quia regalis erat episcopus et regis curiam sequebatur, eratque unus ex princibus aulae, et sua iurisdictio usque ad Drauum fluuium extendebatur. Ecclesia nempe metropolis has sibi uoluit parochias retinere: comitatum Cetinae, Cleunae, Clissae, Massarum, Almisium et Corbauiam, et ultra alpes fereas usque ad confinia Zagrabiae, totamque Maroniam. [5])

Thomae archidiaconi: Historia salonitana c. XV. ed. J. Lucii. p. 321. Cod. msc. ad finem saec. XIII in bibl. vaticana Romae nr. 6525. Cod. msc. saec. XIV in bibliotheca com. Fanfogne Tragurii (Rad XXVI 175). Cod. cart. saec. XV in bibl. scientiarum universitatis Zagrabriae.

Quo tempore haec synodus spalatensis convocata fuerit, a pontificatu Dabralis deduci potest. Thomas siquidem archidiaconus (loc. cit.) initium pontificatus Dabralis ad a. 1030 ponit, successoremque Pauli (v. chart. 30) et praede-

---

[1]) Post Stephanum, qui synodo salonitae a. 532 (Farlati II. 173. Cod. dipl. CSD. I, 198) interfuit, nullius mucarensis episcopi usque ad saec. XIV. memoria reperitur.

[2]) Stagnensis ecclesia commemoratur in synodo spalatensi tempore Michaelis „Chulmorum ducis", V. nr. 150 p. 195.

[3]) Gabriel „episcopus Zachulmiae". Farlati VI, 45.

[4]) Inde etiam a rege Svinimiro appellatur: „ecclesia n o s t r i episcopatus sancte Marie uocabulo". V. nr. 97. p. 113.

[5]) Cf. actum a. 1185. Farlati III, 213. Cod. dipl. CSD. II, 130.

cessorem Joannis fuisse censet. Ast constat nobis ex acto ad nr. 36 adducto, sedem s. Domnii anno 1040 non Dabralem, verum Lampridium tenuisse, anno item 1059 Joannem archiepiscopum fuisse (v. nr. 154 p. 204—5); Dabralem vero adhuc sub archiepiscopo Laurentio vixisse (nr. 116). Quare opinamur Dabralem successisse Lampridio; dictamque synodum post a. 1040 ast ante a. 1059 indictam fuisse.

Quod rem ipsam attinet, Dalmatiam superiorem metropolim novam Antibari hoc circiter tempore obtinuisse, vel potius veterem Diocliensem metropolim ibidem resuscitatam fuisse, ipsae Alexandri II litterae anni 1067, quas ideo mox adducimus, confirmare videntur.

2.

Anno 1067, 18 martii. Romae.

Alexander seruus seruorum dei Petro, uenerabili archiepiscopo diocliensis atque antibarensis ecclesiae, salutem perpetuam in domino. Si pastores ouium sole geluque pro gregis sui custodia diu ac nocte intenti sunt, et ut, ne qua ex eis aut errando pereat aut ferinis laniata morsibus deficiat, oculis semper uigilantibus circumspectant: quanto sudore quantaque cura debemus esse peruigiles nos, qui pastores animarum esse dicimur? Attendentes igitur, ut susceptum officium exhibere erga custodiam dominicarum ouium non cessemus, ne in die diuini examinis pro desidia nostra ante summum pastorem negligentiae nos reatus excruciet, unde modo honoris reuerentia inter ceteros sublimiores iudicamur, igitur dilectissime frater, petitionibus tuis iustis annuentes apostolica auctoritate decernimus, ut per huius priuilegii paginam sic sanctissimam diocliensem ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, antibarensem ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, ecateren-

sem [1]) ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, palachiensem [2]) ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, suatinensem [3]) ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, d(r)ivastinensem [4]) ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, polatinensem [5]) ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, serbiensem ecclesiam cum omnibus suis pertinentis, bosoniensem ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, tribuniensem ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis, monasteria quoque tam Latinorum quam Graecorum siue Sclauorum cures ut scias et haec omnia unam ecclesiam esse, teque omnibus praedictis locis episcopali regimine praeese. Pallium autem fraternitati tuae ex more ad missarum solemnia celebranda, sicut antecessoribus tuis concessum est, concessimus: uidelicet in natali domini, epiphania, caena domini, pascha, ascensione, pentecoste, sic natali sancti Joannis baptistae, apostolorum Petri et Pauli, et quatuor festiuitatibus sanctae Mariae, scilicet natiuitate, annunciatione, purificatione, assumptione, et duobus festis sancti angeli, sic pro natalitiis quoque duodecim apostolorum, natali sancti Georgii et sanctorum Sergii et Bachi, et festiuitate omnium sanctorum atque natali tuo, et quoties ordinationem uel consecrationem ecclesiarum celebramus. Hortamur itaque charitatem tuam, ut mores uitae tuae tanto honori conueniant, quatenus auctore deo exemplis verbisque possis esse conspicuus. Vita igitur tua filiis tuis sit regula, ut si qua fortitudo in illis deprehenditur in ea dirigatur. Cor ergo tuum neque prospera, quae corporaliter hic blandiuntur, extollant; neque aduersa deficiant; sed quidquid illud fuerit, uirtutis paritate devincat. Nullum apud te locum ira, odium nullum furor indiscretus inueniat. Sacrae

---

[1]) i. e. catarensem.

[2]) puto eadem quae et „balazensis". Theiner: Monum. Slavor. merid. I., 226.

[3]) i. e. svacinensem.

[4]) Drivasto ad fluvium Kiri (Drinossi) ex orientali plaga Scodrae versus septentrionem.

benedictionis iustique iudicii opus nulla uenalitatis interventio commaculet. Sit in te et boni pastoris dulcedo, sit et iudicis seuera districtio, unum scilicet quod inocenter uiuentus foueat, aliud quod inquietos a prauitate conpescat. Misericordem te, prout uirtus patiatur, pauperibus exhibe; oppressis defensio tua subueniat, opprimentibusque modesta ratio contradicat. Nullius faciem contra iustitiam excipias; nullum quaerentem iura despicias; custodia in te aequitatis excellat, ut nec diues potentia sua aliquid apud uos extra uiam suadeat rationis audere, nec pauperem de se sua faciat humilitas desperare, quatenus deo miserante talis possis existere, qualem sacra lectio praecipit dicens: „oportet episcopum irreprehensibilem esse". Sed his omnibus uti salubriter poteris, si charitatem magistram habueris, quam qui secutus fuerit, a recto aliquando tramite non recedit. Ecce, frater charissime, inter multa alia, ista sunt sacerdotii, ista sunt pallii ornamenta, quae si studiose obseruaueris, quod foris accepisse ostenderis, intus habebis. Crux etiam ante te sicut ante praedecessores tuos per Dalmatiam[1] et Slauoniam ubique[2] geratur. Archiepiscopatum quoque ecclesiae tuae iuxta formam sanctorum praedecessorum tuorum, a quorum auctoritate non debes aberrare, concedimus et confirmamus. Sancta trinitas gratia suae protectionis fraternitatem tuam circumdet, atque in timoris sui uos uiam dirigat, ut post hujus uitae amaritudinem ad aeternam possis dulcedinem peruenire. Bene ualete. Datum Romae xv kalendas aprilis, (per) manum Petri cancellarii vice domini Annonis coloniensis

„Pulati" regio ad septentrionem Drini; ubi hic fluvius ad meridiem versus mare tendit.

1) i. e. Dalmatiam superiorem, a Ragusio infra.

2) subintelligitur regio, continens nonullas ecclesias, quae ultra Dalmatiae superioris limites sitae erant, ad quas omnino serbiensis, bosnensis et tribuniensis pertinebant.

archiepiscopi, anno VI. pontificatus domini Alexandri papae II, indictione XII.[1])

Sigillum: Circulus quadrifidus in forma Crucis cum nomine Alexandri II, circum circa habens inscriptionem: EXALTAVIT ME DEVS IN VIRTVTE BRACHII SVI.

Baronius: Annal. eccl. a. 1062. Mansi: Conc. coll. XIX, 943. Farlati VII, 17. Cod. dipl. CSD. I, 126: „Jaffè: Regesta pontif. rom. nr. 3422.

Indictio XII manifesto falsa est, quippe quae in Alexandri II pontificatum omnino non inciderit. Pontificatus annus sextus est 1067.

Praesbyter Diocleas (regnum Slavorum c. XII ed. J. Lucii p. 289) insitutionem antibarensis sive „diocletanae“ ecclesiae ad tempus papae Stephani, imperatoris Michaelis et regis Svetoplki refert: „et sicut inferiori Dalmatiae salonitanam ecclesiam constituit metropolim, simili modo superiori diocletanam ecclesiam pro iure antiquo statuerunt metropolim, sub cuius regimine has eeclesias declararunt, scilicet Antibarium, Buduam, Ecatarum, Dulcignum, Suacium, Scodram, Drivastum, Poletum, Sorbium, Bosonium, Tribunium, Zac(h)ulmium“. Et paulo supra: „inferiori Dalmatiae... instituit salonitanam ecclesiam metropolim, sub cuius regimine has ecclesias statuit, videlicet Spalatum, Tragurium, Scardonam, Arausonam, quod nunc est castellum, Jadram, Aenonam, Arbuam, Absarum, Veglam et Epitaurum, quod nunc dicitur Ragusium“. Quod si hic cathalogus cum litteris Alexandri II quoad antibarensem, et cum actis editionis nostrae quoad spalatensem ecclesiam conferatur, quisquis

---

1) Ita restituendus est verborum ordo apographi: „Pontificatus domini Alexandri papae II, indictione XII, datum Romae XV kalendaaprilis, manus Petri cancellarii vice domini Annonis, coloniensis archiepiscopi, anno sexto“.

animadvertet: scriptorem utrique ecclesiae talem et ambitum et dioecesium numerum assignasse, quales fuerant suo tempore, dimidio scilicet saeculo XII.

15.

A. 1059—1060.

Synodus Spalati praesente abbate Mainardo, papae Nicolai II legato, sub rege Petro Cresimiro et archiepiscopo spalatensi Joanne, in qua inter caetera capitula, confirmata ab eodem pontifice et a suo successore Alexandro II notificata duo praeprimis memoriae prodita sunt: unum contra clericorum matrimonium, aliud contra usum slavicae linguae. Laurentius elegitur archiepiscopus spalatensis.

Fuerat tempore domini Nicolai[1]) papae et Johannis archiepiscopi spalatensis) . . . . a domino Maynardo, quondam Pomposiano abbate et postea episcopo cardinali, quaedam synodus omnium praelatorum Dalmatiae et Chroatiae multum solemniter celebrata.

In qua multa fuerunt conscripta capitula, inter quae siquidem hoc firmatum est et statutum, ut nullus de caetero in lingua sclauonica praesumeret diuina mysteria celebrare, nisi tantum in latina et graeca; nec aliquis eiusdem linguae promoueretur ad sacros ordines. Dicebant enim, gothicas litteras a quodam Methodio haeretico fuisse repertas, qui multa contra catholicae fidei normam in eadem sclauonica lingua mentiendo conscripsit; quam ob rem diuino iudicio repentina dicitur morte fuisse damnatus.

Thomae archid. Historia salonitana c. XVI, p. 323.

Tempus, quo synodus haec celebrata fuerat facile deductur e litteris regis Cresimiri, datis mense februario anno

---

1) Male „Alexandri". Thomas archidiaconus fuerat in errorem inductus epistola Alexandri II, qua synodi capitula confirmata sunt.

1059, in quibus abbas Mainardus praesens Belgradi adducitur (v. nr. 40, p. 52). Fuerat vero Mainardus Campanus, montis Casini monachus, cuius opera pontifices gravissimis in rebus usi sunt. A Stephano X a. 1058 cum cardinale Stephano et Desiderio, electo monasterii Casinensis abbate, Constantinopolim legatus mittitur. (Leonis: Chron. mon. casin. Muratori: script. rel. ital. IV, 419). Sub Alexandro II Silvae candidae (in patrimonio s. Petri) episcopus et apost. sedis bibliothecarius subscripsit bullis a. 1063. (Jaffè op. cit. p. 389) et ab eodem papa Mediolanum legatus mittitur. (Arnulphi: hist. mediol. lib. III, c. 19. Muratori ibid. p. 31).

2.

(Alexander II) episcopis et regi [1]) Dalmatiarum. [2]) Notificamus omnia capitula, que per confratres nostros uenerabiles, Mainardum scilicet collateralem episcopum nostrum et Johannem archipresulem uestrum [3]) in Spaleto aliisque ciuitatibus sunt statuta, eadem in romana synodo seriatim ea referente, a beate memorie, predecessore nostro Nicolao apostolica auctoritate et sub anathematis interpositione roborata.

(E capitulis hoc unum memoriae traditum:) [4]) Si quis a modo episcopus, presbyter, aut diaconus feminam acceperit vel acceptam retinuerit: proprio gradu decidat, usque dum ad satisfactionem ueniat: nec in choro psallentium maneat, nec aliquam portionem de rebus ecclesiasticis habeat.

Ivonis Carnotensis Decret. P. IV, c. 139. Gratiani decret. P. I, Dist. 81, c. 16. ed. Richter. Mansi: Conc. coll. XIX, 977. Farlati III, 137. Cod. dipl. CSD. I. 123.

---

1) nimirum Petro Cresimiro.
2) Rubrum: „De auctoritate Mainardi episcopi et Joanni archiepiscopi".
3) „nostrum".
4) Praeponitur: „Episcopis et regi Dalmatiarum".

Synodus, in qua Nicolaus II. capitula spalatensia confirmavit, procul dubio earum una fuit, quae mense aprili 1060 vel martio 1061 Romae celebrabantur. (Jaffè op. cit. nr. 3353, 3366). Vide notam 8 item expositionem ad finem nri 155.

3.

Joannes, archiepiscopus spalatensis, ipse aedificauit ecclesiam sancti Felicis super riuum, cum prae senectute factus esset inutilis, cessit ab onere pastorali; et in eadem ecclesia non longo tempore degens ibidem mortis debitum soluit. Ea tempestate quidam apostolicae sedis legatus, ad ecclesiam spalatensem accedens, prouincialem synodum congregavit. Ubi cum omnes spalatensis metropolis episcopi conuenissent, antequam dimitteretur concilium, tractatum est de electione metropolitani, quia spalatensis ecclesia tunc uacabat. Et factum est diuina gratia inspirante, ut omnium mentes et uota in persona uenerabilis uiri Laurentii, apsarensis episcopi, qui cum ceteris suffraganeis ad synodum uenerat, concordarent, ipsum in patrem et archiepiscopum unanimiter proclamantes. Missa ergo relatione ad romanam curiam, postulationem de ipso factam domino papae praesentauerunt: deditque ei summus pontifex licentiam transeundi, mittens ei pallium dignitatis cum confirmatione priuilegiorum metropolicae auctoritatis ... Ordinatus est (Laurentius) in sede salonitanae ecclesiae anno incarnationis millesimo sexagesimo.

Thomae archid. Historia salonit. c. XV, XVI, p. 322-5, ed. J. Lucii.

Synodus, de qua hic agitur, continuatio et conclusio nonnisi eiusdem, a Mainardo indictae, censenda est, prout iam D. Farlati (III, 131) recte observavit. In charta anni 1060 (v. nr. 42, p. 59) Laurentius „archiepiscopus electus“

dicitur. In eadem charta apostolicae sedis legatus nomine Teuzo, „missus a domino Nicolao romano pontifice“, commemoratur. Verosimile itaque est, hunc fuisse legatum, per quem Nicolaus II electo archiepiscopo pallium misit.

16.

Circa a. 1063.

Synodus spalatensis sub rege P. Cresimiro et spalat. archiepiscopo Laurentio, praesente papae Alexandri II legato cardinali Joanne, ad sedandum „schisma“, exortum ob prohibitum slovenicae linguae in sacris usum.

Temporibus domini Laurentii archiepiscopi (spalatensis) quaedam execrandi schismatis fuit suborta contentio in Dalmatiae et Chroatiae regno . . .

Cum hoc statutum[1]) fuisset synodali sententia promulgatum et apostolica auctoritate confirmatum: omnes sacerdotes Sclauorum magno sunt moerore confecti; omnes quippe eorum ecclesiae clausae fuerunt; ipsi a consuetis officiis siluerunt.

Factum est, ut quidam sacerdos aduena, Vlfus[2]) nomine, ad Chroatiae partes accederet, speciem pietatis uultu praeferens, sed uenenum suae fallaciae corde premens. Abiit ergo sussurando per populum, simulans se a summo pontifice destinatum. Et quasi eorum infirmitati compatiens, consilium se eis dare utile promittebat dicens: „Scitote, quod dominus meus, pontifex summus, multum condoluit audiendo, quia ecclesiae uobis clausae sunt, uestrisque sacerdotibus diuina officia interdicta. Nunc ergo ad dominum meum legationem dirigite scientes, quod quicquid uolueritis, poteritis obtinere.

1) Sc. spalatensis synodi de non admittenda lingua slovenica. Vide nro. 154.

2) i. e. Wlf. Wolf, Wolfgang (nr. 156), forsitan e vicina aquileiensi provincia.

Congregatis siquidem senioribus ac celebrato consilio eundem Vlfum presbiterum cum suis munusculis Romam mittunt.

Mox praesbyter arrepto itinere Romam venit. Munuscula Chroatorum cum eorum petitionibus ad pedes domini papae[1]) detulit, eumque suppliciter rogauit, ut statum ecclesiarum et clericorum in regno sclauonico in morem pristinum revocaret. Tunc summus pontifex ei respondit, quod non erat iustum, ut contra statuta legatorum apostolicae sedis aliquid facili consilio ageretur: „Tu autem receptis nostris apicibus ad archiepiscopum et regem et ad caeteros praelatos illius prouinciae perfer, ut duo episcopi pro his negotiis ad nos accedant, quia te, utpote ignotum, super his exaudire minime possumus“.

Malignus ergo praesbyter papalia scripta non quibus missa erant, detulit sed ad Gothos“,[2]) qui eum miserant, reuerti ocys properauit. Tunc percontantibus eum, quid de suis petitionibus apud sedem apostolicam actum esset, respondit dicens: „Ecce per dei gratiam quicquid uoluistis, a domino papa impetraui. Nam ecclesiae uestrae apertae sunt, sacerdotibus uestris officia restituta sunt; insuper etiam hoc uobis obtinui, ut de gente uestra uobis pontificem eligatis, mecumque ad eundum papam cum aliquibus muneribus consecrandum mittatis“. Quod audientes Gothi multum laeti effecti sunt, et illico quendam senem rudem, nomine Cededam,[3]) episcopum elegerunt; eumque cum quodam abbate, Potepa[4]) nomine et cum ipso Vlfo praesbytero, totius magistro nequitiae, Romam properanter miserunt.

---

[1]) I. e. Alexandri II, qui die 1 otobris 1061 Romae electus est.

[2]) i. e. ad Croatiae incolas, apud quos sacra slovenica lingua, caractere vero glagolitico, (male „gothico“) celebrabantur.

[3]) Puto loco „Zededa“ vel „Sededa“, „Sideda“ i. e. S'deda“ e themate с'д et suffixo ад' (Benada, Benêda); itaque „Zededa“ loco „Zdeda“. V. Sdedrag (charta nr. 111, p. 129) loco „S'de-drag“. Cf. Zden, Sdenko, Sderad. Miklošić: Die Bildung der slav. Personennamen nr. 380 item p. 14,

[4]) Forsitan loco „Potecha“ i. e. Po-těha. Ibid. nr. 414.

Qui cum ante praesentiam summi pontificis uenisset, percontatus est eos ipse: quinnam essent? Nefandus praesbyter respondit: „Ex Dalmatiae partibus sumus; uestraque potest reminisci paternitas, me dudum ad uestram accessisse beneuolentiam; et istis ad pedes uestrae sanctitatis uenire placuit, ut genti suae, sicut omnibus, gratiam faciatis. Nimirum et iste nobilissimus Gothorum uir ad hoc uenit, ut per uos plenius instructus, ueritatis normam ualeat liberius praedicare“. Rursus dominus papa: „quo honore — inquit — fungitur?“ Responsum est, quod dudum in sua littera praesbyter fuerit. Ad haec papa: „Et cur barbam radere secundum catholicae ecclesiae morem renuit?“ Sceleratus praesbyter inquit: „Ideo, domine, ad uestram uenit praesentiam, ut ammodo uestram faciat obedientiam“. Illico autem uenerandus pontifex propria manu paucos pilos de barba illius praecidit; et mox astantibus, ut eum ecclesiastico more tonderent, iussit. Ad praesbyterum uero ait: „Non ego iusseram tibi, hos uiros sed pontifices pro tanto negotio ad me uocare“. Praesbyter ad hoc: „uoluere — inquit — domine, sed minime statuerunt“. Dominus papa consilio habito taliter eis respondit: „Scitote filii, quia haec, quae petere Gothi student, saepe numero audisse me recolo. Sed propter Arianos, inuentores litteraturae huiusmodi, dare eis licentiam in sua lingua tractare diuina, sicut praedecessores mei sic et ego nullatenus audeo. Nunc uero euntes, gentem illam facite obseruare omnia quae a uenerabili fratre nostro Mainardo,[1]) sanctae Rufinae episcopo cardinali, synodaliter statuta sunt; quoad usque legati nostri illuc accedant“.[2]) His auditis ab aspectu domini

[1]) Duo erant sub Alexandro II huius nomini episcopi: Mainardus s. Rufinae episcopus, qui bullae a. 1065 subscripsit, alter Sylvae candidae episcopus, de quo superius egimus. V. Jaffè: regesta pont. rom. p. 389. Thomas archid. utrumque confundit.

[2]) Haec verba Alexandri II epistolae adductae sub nro. 154, 2 allu-

papae sese gradu concito submouerunt, ad suam prouinciam regredi properantes. Tunc Cededa Vlfum praesbyterum requisiuit dicens: „dic mihi, quid utilitatis nobis contulit domini papae adiisse praesentiam?“ Cui Vlfus respondit: „quod ardenti animo desiderasti, me laborante adeptus es“. Ad haec Cededa: „quid?“ inquit. Vlfus dixit: „quia te papa pontificem ordinauit“. Cededa ait: „quomodo?“ Vlfus respondit: „tantae potestatis est dominus papa, ut cuicunque aliquos pilos de barba manu sua dempserit, continuo episcopus fiat“. Hoc audiens fatuus senex magno repletus est gaudio; et mox uirgam pastoralem comparauit et annulum.

Denique ingredientibus eis fines Chroatiae compatriotae audito eorum adventu, laeti obuiauerunt suo pontifici; eumque cum magno tripudio susceperunt. Et quia non pastor uerus erat, sed lupus rapax sub ouina pelle latebat, nimirum a suis erat fructibus cognoscendus. Etenim primo impetu uegliensem episcopum [1]) cum omni celeritate de sua sede fugauit, eamqua sibi, quasi auctoritate apostolica, usurpauit. Tunc, proh pudor, phantasticus pontifex coepit in consecrandis ecclesiis, in ordinandis clericis et aliis episcopalibus ministeriis exercendis diuina officia profanare.

Sed omnipotentis uirtus non diu passa est fraudem diabolicae ludificationis animas decipere infelices. Statim namque cum haec impia gesta summi fuissent pontificis auribus intimata, graui moerore confectus absque omni mora quemdam legatum, Johannem cardinalem, mittere festinauit ad extirpandum nefandi schismatis fomitem de partibus Sclauoniae.

---

dere videntur. Neque dubito, epistolam illam ad regem Cresimirum et episcopos Dalmatiae et Croatiae datam fuisse occasione turbarum, quae ob capitulum spalat. synodi contra usum slavicae linguae in sacris subortae sunt.

[1]) episcopus nomine Georgius in charta nro. 42 anno 1060 commemoratur.

Itaque cardinalis ad illas partes aduenients, multitudinem populi et cleri coadunari iussit; ipsumque pseudo-episcopum coram suis Gothis de tantae temeritatis nequitia durissime increpauit, quod nullum sacri ministerii ordinem a summo pontifice datum ei fuisset. Quam ob rem ipsum Cededam et Potepam cum suis sequacibus perpetui anathematis mucrone a fidelium consortio detruncauit; Vlfum uero, tanti sceleris inuentorem tantique satorem erroris, usque Spalatum trahi iussit. Ubi congregata synodo eundem iniquum presbyterum ab omni ordine clericali deponit, multisque affectum uerberibus, atonso capite, adusta stigmate fronte, sicut papa iusserat, perpetuo carcere detrudi fecit.

Sed cum malesanus Cededa ab incepta temeritate nullatenus resipisceret, multaque scandali materia propterea propter ipsum in toto regno fuisset exorta: praeceptum est a summo pontifice, ut tam in romana quam in spalatina ecclesia et per cunctam prouinciam solemnis anathematizatio fieret super eum. Quod cum Romae bis et in spalatina synodo tribus uicibus factum fuisset, ecce repente diuina ultio manifestata est. Nam cum nihil languoris, nihilque doloris in corpore pateretur, secessum petiit ex coniecta necessitate naturae ibique subitaneo dolore correptus, euulsis a corpore uisceribus omnia intestina in secessum effudit. Et sic homo impius, arianam imitatus perfidiam, iusto dei iudicio ignominiosa Arii morte damnatus est.

His ita gestis dominus papa Alexander de hac luce migrauit, cui substitutus est dominus Gregorius septimus.

Thomas archid. spalat. Historia salonitana c. XVI. p. 323—4. ed. J. Lucii.

Synodum hanc tempore papae Alexandri II, adecque intra annos 1061—1073 celebratam fuisse, ultimis narrationis verbis edocemur. Quum tamen legatum Joannem fuisse eundem virum non dubito, quem clericus Joannes

comitatus est (Vita s. Joannis episcopi trag. c. I. Farlati IV, 310), hic vero iam anno 1064 (charta nro. 46, p. 63) episcopus Traguriensis esset: eandem synodam paulo ante a. 1064 celebratam fuisse oportet. Anno vero 1063 celebratam fuisse deducitur exinde, quod eadem 12 annis ante alteram, quae certe a. 1075 tenebatur, celebrata fuisse dicatur (v. nr. seq.). Rerum itaque ordo opinione nostra fuit hicce: synodus, in qua latum fuit capitulum de eliminanda e sacris lingua slovenica (nr. 154), celebrabatur anno 1059—1060, qua terminata in vegliensi praecipue dioecesi seditio orta est, ad quam sedandam papa Alexandar II primum litteras (ibid. 2), quibus decreta synodi a praedecessore suo confirmata observari iussit, (1061—2), dein legatum Joannem direxit. Quod tandem huius personam attinet, hunc Joannem puto fuisse cardinalem tituli s. Mariae trans Tiberim, cui et Minutus nomen erat, qui bullae papae Alexandri II, editae 10 maii 1067 (Jaffè: regesta pontif. rom. p. 389 item nr. 3424) monasterio casinensi, subscripsit quoque eodem anno a pontifice una cum Mainardo, iam Sylvae candidae episcopo, legatus Mediolanum mittitur). (Muratori: Script. rel. ital. IV, 31—33).

17.

A. 1075.

Synodus spalatensis (salonitana) tempore interregni in Dalmatia et Croatia, praesente papae Gregorii VII legato archiepiscopo Gerardo sub archiepiscopo Laurentio, congregata ad „firmanda vera, execranda illicita, respuenda falsa“. Schismati ob prohibitum slovenicae linguae in sacris usum finis imponitur.

(Dominus papa Gregorius VII) misit legatum ad partes Dalmatiae uenerabilem uirum Girardum archiepiscopum sipon-

tinum. Qui Spalatum accedens, cum magno gaudio et honore a Laurentio archiepiscopo susceptus est. Misit igitur et conuocauit suffraganeos salonitanae metropolis uniuersos. Qui cum conuenissent, prouincialem eum eis synodum apud Salonam debita maturitate celebrauit. Interfuerunt autem isti suffraganei ecclesiae spalatensis: primus Laurentius archiepiscopus, secundus post eum Stephanus episcopus iadrensis, Johannes traguriensis, Forminus nonensis, Gregorius arbensis, Theodosius belgradensis, Gregorius chroatensis, Basilius apsarensis, et alii quidam.[1]) In hac synodo restauratus est episcopatus nonensis, cuius episcopus Gregorius multas olim molestias Johannem, spalatensem archiepiscopum, sustinere fecit, debitam ei subtrahendo obedientiam et sibi ius metropoliticum indebite uendicando.[2])

Interea uenerabilis Girardus legatus Spalati positus, inuenit ibi supra memoratum Vlfum praesbyterum, cum Golfangus[3]) agnomen erat, ab annis iam duodecim papali iussu grauissimis compedibus alligatum propter schismatis nefarium scelus, quod cum Cededa exercuerat in regionibus Dalmatiae atque Chroatiae. Hunc ergo fecit absolui dicens: quia dominus Alexander, felicis memoriae, in suo decessu praecepit uniuersos, suo iussu incarceratos, absolui. Prius tamen fecit eum super euangelium et super corpus beati Domnii subire corporaliter iuramentum, ut in abiuratam haeresim nunquam relabi deberet, et de his partibus egrediens nunquam rediret; sed cum eo Romam adiens apostolico se conspectui permitteret exhiberi.

---

[1]) Horum episcoporum nomina reperies in chartis huius temporis nr. 83, 86, 88.

[2]) Thomas alludit actis synodi a. 924—6 v. nr. 149, 150. Sed errat, episcopatum nonensem in hac primum synodo restitutum fuisse, quum id ante a. 1070 factum sit. V. nr. 67 p. 88, nr. 152. Fieri tamen potuit, ut restitutio dioecesis nunc primum synodaliter sancita sit.

[3]) Loco „Wolfgangus".

Thomas archid. spalat. Historia salonit. c. XVI, p. 324. ed. J. Lucii.

Synodum hanc ad finem anni 1075 celebratam fuisse, clare patet e verbis chartae, editae ab eodem legato Gerardo mense novembri anni eiusdem (v. nro. 83, p. 99). Gerardum ad Ragusinos quoque missum fuisse, colligitur ex epistola papae Gregorii VII data 20 martii 1074 (Regest. lib. I. ep. 65. Mansi XX, 110. Farlati VI, 55. Cod. dipl. CSD. I, 148), in qua iidem reprehenduntur, quod, Vitali episcopo in custodiam dato successorem elegerint; propterea legatum mitti Gerardum, a quo si res decerni non potuerit, utrumque episcopum perduci Romam iubet.

18.

A. 1077—87.

Synodus Nonae tempore regis Dimitrii Svinimiri praesente cardinale Johanne, sub archiepiscopo Laurentio.

His temporibus celebrata fuit synodus in ciuitate Nonensi sub Johanne cardinali, apostolicae sedis legato, ubi proclamationem faciente Laurentio archiepiscopo illustris uir Demetrius cognomento Svinimir, rex Chroatorum, restituit ecclesiae sancti Domnii ecclesias sancti Stephani[1]) et sancte Mariae[2]) in Salona cum omnibus earum bonis.

Thomae archid. spalat. Historia salonitana c. XVI, p. 325. ed. J. Lucii.

Tempore papae Gregoris VII commemoratur Joannes diaconus cardinalis, per quem bulla data est 19 Junii 1078 monasterio Divionensi (Jaffè: regesta pontif. rom. p. 403 et nr. 3814). Sed utrum hic Joannis eadem cum nostro legato persona fuerit, non constat.

---

[1]) V. Chartam nr. 98. p. 114 item Cod. dipl. CSD. I, 169. II, 8. 131, 199.
[2]) V. Chartam nr. 98, p. 114. item Cod. dipl. CSD, I, 169. II, 8, 31, 162.

19.

A. 1088/9.

Synodus Spalati in ecclesia s. Domnii coram rege Stephano II sub archiepiscopo Laurentio, praesentibus episcopis Andrea iaderensi, Petro chroatensi, Joanne traguriensi ac Vitale arbensi nec non multis nobilibus

Vestigium synodi in acto ad nrum 123 adducto.

20.

Anno 1095.

Synodus Jaderae congregata sub Laurentio archiepiscopo, praesentibus episcopis: Andrea iadertino, Petro arbensi, Petro veglensi, Joanne traguriensi, Bono belgradensi. A nonensi, pluribus abbatibus et clero iadertinae ecclesiae, in qua plurima „ventilabantur et examinabantur".

Vestigium synodi in acto sub nro 131.

21.

Byzantina de Chroatorum, Serblorum et Dalmatinorum ab orientis imperio defectione memoria.

Ab imperio autem Heraclii, Romanorum imperatoris . . . universa Dalmatia, necnon finitimae illi gentes, Chroati, Serbli, Zachlumitae, Terbuniotae, Canalitae, Diocletiani, ac Arentani, qui et Pagani nuncupati sunt, ditioni Romanae se subtraxerunt; quippe cum Romanum imperium per imperantium tum ignaviam atque socordiam, maxime Michaelis Amoriensis balbi, tantum non expirasset, qui Dalmatiae oppida incolebant, sui iuris facti, neque Romano imperatori neque cuiquam alteri subiecti. Itidem conterminae illis gentes, Chroati, Serbli, Zachlumitae, Terbuniotae, Canalitae, Diocletiani et Pagani, excussis Romani imperii habenis, liberi suisque non

alienis legibus usi sunt. Principes vero, ut aiunt, hae gentes non habent, praeter zupanos senes, quemadmodum etiam reliqui Sclavinorum populi.[1]) *Plurimi etiam ex his Sclavis non baptizabantur, immo diu baptismi expertes manserunt.*

Constantinus porphyr. de admin. imp. c. 29, p. 128—129.

22.

Sirmiensis pro Pannoniae Slavis episcopatus resuscitatus.

A. 870—1.

Papa Hadrianus II resuscitat ecclesiam pannoniensem, cuius sedes quondam Sirmium erat eidemque Methodium praeficit.

Prijat' že i (sc. Methodija) Koc'l[2]) *s' velikoju č'stju i pak' pos'la i k'apostoliku (sc. Andrianu) i .k. muž', č'st'ni čadi, da i emu sviatit' na episkup'stvo v' Panonii na stol' sviatago Andronika, apostola ot' .o. ježe i bist'.*

Excepit vero eum (sc. Methodium) Kocel[2]) cum magno honore; et iterum eum ad apostolicum (sc. Hadrianum II) misit et xx viros, homines honorabiles, ut eum sibi ordinaret in episcopatum in Pannonia in sedem sancti Andronici, apostoli e LXX, quod etiam factum est.

---

[1]) Procopius: de bello gotth. lib. III. c. 14, p. 334. ed Bonn. Τὰ γὰρ ἔθνη ταῦτα, Σκλαβηνοί τε καὶ Ἄνται, οὐκ ἄρχονται πρὸς ἀνδρός ἑνός, ἀλλ' ἐν δημοκρατίᾳ ἐκ παλαιοῦ βιοτεύουσι". Mauricii Strategicum lib. XI c. 5 ed J. Scheffer: „Πολλῶν δὲ ὄντων ῥηγων.."

[2]) Filius Privinae (v. nr. 175, p. 337), qui a rege Ludovico territorium ad Salam fluvium in cisdravana inferioris Pannoniae parte primum in feudum, dein 12 oct. 848 in proprietatem acceperat. Kocel successit patri a. 861, administravitque sub Germaniae regis dominio supremo transdravanam Pannoniam usque ad Rabam et Poetovium, sedem habens in „urbe paludarum" seu Mosaburg ad lacum Plesum (Blatno); unde etiam *knaz' blat'n'sk'* a Slavis (mon. Chrabr. ed. Šafaržik p. 91) nomen obtinuit. Cf. dr. H. Jiržeček: Panonija u IX stoljeću. Književnik III, 87 ss. Spruners: Handatlas für die Geschichte des Mittelalters, nr. 30.

Vita s. Methodii c. 8. ed. Šafaržik. Pragae 1851, p. 6. ed. Miklošić. Vindobonae 1870, p. 16—17.

Fragmentum hocce adducimus, quia cisdravanam quoque Pannoniae partem concernit. Institutione hac sirmiensis sedes post tria ferre saecula iterum resuscitata est; unde Methodius „archiepiscopus pannoniensis ecclesiae" vocatur (Epist. Joannis VIII, 18 kal. Julii 879. Registri epist. 202, p. 77. Erben: Regesta diplomatica. Pragae 1855, I. 17). Sed resuscitati archiepiscopatus sedes vix Sirmium fuerat; quum ipsa potius primum in Koceli provincia, nimirum in Pannoniae inferioris parte transdravana quaerenda sit. Ad huiusce pannoniensis ecclesiae iurisdictionem spectabat praeterea Rastislavi et mox Svatopluki Moravia, quo post Koceli obitum (a. 873/4) sedes quoque translata est; unde Methodius etiam „archiepiscopus sanctae ecclesiae Marabensis" audit (Epist. Joannis VIII mense iunio 880. Registri epist 257, p. 99. Erben loc. cit.). V. Rački: Viek i djelovanje sv. Cirila i Metoda, p. 260—263. Ginzel: Geschichte der Slavenapostel. Leitmeritz 1857. p. 51—2. Dümmler: Ueber die südöstlichen Marken, p. 44—5. Geschichte des des ostfränk. Reiches I, 702—3.

Ecclesiae pannoniensis limites e sedis apostolicae intentione hoc quoque illustrat documentum a. c. 873—5.

Joannes episcopus Montemero [1]) duci Sclauinicae. [2]) Admonemus te, ut progenitorum tuorum secutus morem, quantum potes, ad pannoniensium reuerti studeas dioecesim. Et quia iam illic, deo gratias, a sede beati Petri apostoli episcopus ordinatus est, ad ipsius pastoralem recurras sollicitudinem.

---

[1]) Cf. *Montimir'*. Miklošić: Die Bildung der slav. Personennamen, nr. 241.

[2]) Saluinicae.

Timon: Imago antiquae Hungariae p. 143. Fejér: cod. dipl. Hungariae I, 196. Cod. dipl. CSD. I, 57. Jaffè: Regesta pontif. rom. nr. 2259.

Si ratio temporis, quo haec Joannis VIII (872—882) epistola data est, prae oculis habeatur, eadem quidem ad Muntimirum Serbiae principem, Vlastimiri filium, fratremque Stojmiri et Gojniki (v. nr. 180, p. 358), referi potest. Neque enim huius nominis princeps Chroatiae subintelligi valet, quum Joanne pontificante non Mutimirus (v. acta nr. 12, p. 14), sed post Domogojum Sedeslav et Branimir Chroatiae ducatum tenerent (ibid. nr. 3—11, p. 6—14). Verum cum Pannoniae pars inter Dravum et Savum a comite Francorum vasallo toto saeculo regeretur (v. infra nr. 191), cum huic provinciae ad inferiorem Savi cursum non Serbia sed Bulgaria (vide ibid.) contigua esset, cumque supponi vix possit, resuscitatae sirmiensis ecclesiae ambitum meridiem versus alias praeter Pannoniam saviam et sirmiensem oram continuisse, quod etiam confirmatur eo, quia belgradensis episcopatus ad bulgaricam ecclesiam pertinebat (v. epistolam Joannis VIII „Michaeli regi Vulgarum“ 16 apr. 878. registri ep. 65, p. 80. Cod. dipl. CSD. I, 67): exinde potius deducitur, Mutimirum fuisse non Serbiae sed Pannoniae inter Savum et Dravum principem, praedecessorem adeoque Braslavonis. Quare putandum est, Mutimirum haesitasse, an ipsi ad Methodii episcopatum, cui Germaniae clerus tantopere adversabatur, accedendum sit; papam vero Joannem VIII haesitationi huic epistola sua finem imponere voluisse.

23.

A. 875—6.

Dalmatini et Chroati iterum agnoscunt supremum orientalis Romanorum imperii dominium. Dalmatiae urbes Chroatiae principi tributum pendunt. Dalmatiae et Chroatiae ad constantinopolitanam ecclesiam accessio.

His (sc. Sclavenis) vero noster pater et Romanorum imperator Basilius, beata nunc quiete perfruens, persvaserat, ut veteres deponerent mores; quos deinde ad Graecorum vitae consuetudinem traducens et Romani regiminis forma praefectis subiiciens, sacro praeterea baptismate honorans, a principum servitute, quibus ante usi erant, liberavit, et contra gentes Romanis inimicas arma ferre docuit.

Leonis imp. Tactica. c. 101. Meursii opera VI, 806. Florentiae 1745.

Quod ita Dalmatarum auxiliis a Romanis gestum erat, videntes, quas paulo superius memoravi nationes, Chrobati nimirum et Serbli et reliqui, eiusque qui tum rerum potiretur, aequitatem in omnibusque iustitiam et virtutem audientes, beneque subesse quam periculose ausuque temerario praeesse ac imperare pluris facientes, operam adhibent ut ad pristinum redeant dominatum iterumque Romanis serviant. Quare et ipsi oratores mittunt ad imperatorem, tum scilicet qui eadem ipsa integraque religione defecerant, tum qui excussa prima sua servitute ipsi sponte baptismum prorsus eiuraverant; quamque utiles quandoque Romanis extitissent opportune memorantes, rogantesque humanissimo Romanae potentiae iugo ac illius ductori rectorique subiici. Horum votis ac petitioni, ut quae niti ratione viderentur, se facilem praebens imperator (quippe qui etiam antea pro illis animi angeretur atque doleret, velut dicionis suae non modica accisa parte reptaque ac discerpta) placide, quemadmodum humanissimus pater filium

qui stulte imperium detrectarat ductusque paenitentia redierat, ipse quoque istos admisit atque recepit; ac statim cum illis sacerdotes suoque nomine delegatum hominem misit, ut ante alia ab ipso animarum periculo eos eriperet ac pristinae fidei restitueret, atque ex delictis, quae vel ignorantia vel dementia ac temeritate contraxerant, liberaret. Peracto autem religioso istius modi opere, cunctisque divino baptismate impartitis atque Romanorum fascibus inclinatis, hac parte redintegratus est imperatoris principatus, cunctis humanissima eius iussione ex suis eiusdemque gentis hominibus, magistratus rectoresque, qui illis imperio praeessent, accipientibus. Non enim ille magistratus illis praepositos venales habuit, ut inde eaque ratione, qui plus darent exque subditis amplius meterent, illis praeficeret; sed qui ab eis ipsis electi essent ac velut suffragio creati, tanquam arbitros magistratus paternaque benevolentia eos prosecuturos, eis pro imperio praeesse prudenter constituit. Atque haec quidem ita se habuere.

Constantini porph. Historia et vita de rebus gestis Basilii imp. c. 54. Theophanis continuati lib. V. c. 54. p. 291—2 ed. Bon.

Imperante autem piissimo imperatore Basilio legatos miserunt (sc. Chroati, Serbli etc.) petitum, ut, qui ex ipsis baptizati nondum essent, baptizarentur, essentque, veluti ab origine, imperio Romano subiecti. Horum precibus auditis beatus ille praeclarusque imperator caesarianum una cum sacerdotibus misit, omnesque illos, qui in praedictis gentibus nondum baptizati erant, baptizavit. Baptizati autem principes, designavit, quos vellent, eligerent e stirpe, quam maxime diligerent ac amarent. Atque ex eo tempore in hodiernum usque diem principes ipsis ex eadem stirpe et non aliunde eliguntur. Pagani autem, qui et Arentani Romanorum lingua nuncupati sunt in locis inaccessis atque praeruptis baptismi expertes relinquebantur; Pagani quippe Sclavorum lingua non baptizati

dicuntur. Deinceps vero etiam hi, missis ad eundem praeclarum imperatorem legatis, petierunt baptizari; misit itaque et baptizavit. Deinde vero, ut antea dixi, per imperantium ignaviam atque socordiam retro lapsae sunt res Romanorum, ac incolae oppidorum Dalmatiae sui iuris facti, neque Romano imperatori neque cuiquam alteri paruerunt.

Constantinus porphyr. de admin. imper. c. 29, p. 129 ed. Bonn.

24.

A. 888.

Memoria Branimiri ducis.

(Tempore ducis) BRANIMIRI. ANNOR(um) XPI SACRA DE VIRG(ine) CARNE VT SV(m)PS(it). S(eu) DCCCLXXX ET VIII, VIQ(ue) INDIC(tione).

Inscriptio in lapide invento in Dalmatia in loco gornji Muć sub ecclesia s. Petri, nunc Zagrabiae in museo nationali; lapis initio mutilus; scriptura carolingica maiuscula. Vide meam dissertationem in Rad XXVI, 103—108.

25.

A. 875—889.

Serbiae principis Mutimiri fratris filius Petrus in Chroatiam fugit.

Paulo autem post[1]) tres fratres (sc. Mutimirus, Strojmirus et Gojnicus) Serviae principes contra se mutuo arma sumpserunt, superiorque factus unus ipsorum, Muntimerus qui cum vellet solus principatum tenere, captos duos in Bulgariam transmisit, solum Petrum, fratris Goinici filium, apud se retinens et sedulam eius curam gerens, qui fugiens in Chrobatiam venit. Sed de eo paulo post dicetur . . . . Stroëmerus

[1]) i. e. post bellum bulgaricum. V. nr. 180 p. 358.

vero frater, cuius supra mentionem fecimus, in Bulgaria filium habebat Clonimerum,[1]) cui uxorem Bulgaram dedit Borises, ex qua Tzeestlabum[2]) in Bulgaria suscepit. At Muntimerus, utroque fratre expulso, principatu potitus filios tres genuit: Pribesthlabum,[3]) Branum[4]) et Stephanum.

Constantin porphyr. de admin. imp. c. 32, p. 155. ed. Bonn.

Quae hic narrantur, evenerunt adhuc tempore Michaelis Boris, adeoque ante a. 889. Mutimirus item c. a. 873—5 solus iam Serbiae principatum tebebat.

26.

Višeslavi ducis memoria.

Hec fons nempe sumit infirmos, ut reddat illuminatos. Hic expiant scelera sua, quod de primo sumpserunt parente, ut efficiantur christicole salubriter confitendo trinum perenne.

Hoc Johannes presbiter sub tempore Wissasclavo[5]) duci opus bene composuit devote, in honore videlicet sancti Johannis baptiste, ut intercedat pro eo clientuloque suo.

Inscriptio in fonte baptismali, nunc in civico museo Correriano Venetiis. Gazzetta di Venezia 1853 nr. 102. Vaglio 1853 nr. 33. Arkiv za poviest jugoslav. IV, 391. Cod. dipl. CSD. I, 217.

Vas sexagonum marmoreum, 12 1/2 pedes in peripheria habens, repertum a. 1853 in quadam aula veneti Capucinorum monasterii ad s. Redemptorem, indeque in museum

---

1) Forsitan loco „Klenimir", verum etiam Klonimir, cf. Miklošić: Die Bildung der slav. Personennamen, nr. 163.

2) I. e. Časlav vel Č'stslav ibid. nr. 439, 448.

3) Pribislav ibid. nr. 297.

4) Bran ibid. nr. 17.

5) i. e. Višeslav. Miklošić: Die Bildung der slav. Personennamen nr. 52.

civicum transportatum. Scriptura exhibet maiusculas Carolinas aequales illis, quae in Branimiri monumento (nr. 189) visuntur, quae una cum sculpturae stylo et ornamentis monumentum hoc aeque ad saeculum IX referunt.

E quadam nota civitatis Nonensis Josephus Ferrari Cupilli deducit (La voce dalmatica 1860 nr. 22), vas hoc baptismale pertinuisse quondam ad baptisterium cathedralis ecclesiae Nonensis, quo a. 1746 destructo adportatum fuit Venetias.

Cuiusnam provinciae dux fuerat ille Višeslav, inscriptio ipsa non innuit; quodsi dubio vacaret, vas ad baptisterium nonense reipsa pertinuisse, eotum censendum esset, Višeslavum Chroatorum ducem fuisse. Nec sententiae huic adversaretur, illud, quod alia saeculi IX monumenta nominis huius ducem in Chroatia ignorent, quum ante et post Trpimirum usque ad Tomislavum sat amplae lacunae in ducum serie existant. De presbiteri Johannis persona, qui vas illud confici fecit, aeque nil certi constat, nisi quis coniicere velit, hunc Joannem fuisse eundem virum, qui ducis Branimiri et cleri Dalmatiae a. 879 apud s. sedem legatione perfunctus est (v. nr. 6, p. 9). Quod si ita esset, Višeslavi ducatus ad ultima saeculi decennia referri posset, forsitan mox post Mutimirum (v. nr. 12, p. 14). Quare opinio illorum, qui Višeslavum monumenti avum Michaelis, filiumque „τοῦ Βουσεβούτζη“ (Constant. porphyr. de adm. imp. c. 33, p. 160) Zachlumorum ducis (Acta nr. 149, p. 187) fuisse putant, a versimilitudine abesse videtur.

PRILOG

F

Sv. Ivan Ninski
suvremenik i drug sv. Metoda. [1])

[1]) Donosimo tri dokumenta o sv. Ivanu Ninskomu, suvremeniku, i kako je dokazano u prilogu L od str. 125—139, drugu sv. Methoda, i vanrednomu poslaniku kneza Svatopluka, Pape Ivana VIII i kneza Branimira. U ova tri dokumenta sabrana je predaja i poviest o ovom našem domaćem božjem ugodniku.

1.

A. 873—894.

Ivanus, Chroatorum ducis filius, eremiticam vitam in Bohemiae montibus ducens a duce Borivojo detegitur.

(v. Rački: Documenta str. 377—379).

O pustinike Ivane, koroleviće korvackom'[1]) *Borivoj, knjaz' Mavorski,*[2]) *hristjanin' grečeskago zakona, uluči sja emu, jahati v' lov', i uvidel' lan', i ubi sja iz' luka. Ona že zastrelena beža i pribežala pod' g'r' k' velikomu častomu liesu. A is' tieh' gor' voda*[3]) *tečet' čista, i lan' tuto legla. I pošlo iz' neja moloka stolko mnogo, čto ljudi Borivoevi vse to moloko pili dovolno. I malu vremeni minuvšu višel' iz' tieh' gor' čelovjek' strašen', kosmat', i učal' govoriti Borivomu, nazivajuči ego imenem': „pročto esi lan' moju ubil'?" Knjaz' že i vsi ego dobrie ot' nego ustrašiša sja. I voprosi ego knjaz': „kto esi ti?" On' že reče: az' esm, Ivan Korvac-*

De eremita Joanne, filio regis Chroatorum. Borivoj, Moraviae dux, christianus graeci ritus, cum illi contingeret ire ad venationem, vidit cervam et arcu caecidit eam. Illa vero caesa aufugit et confugit ad montes in magnam densam sylvam. Ex hisce autem montibus fluit aqua limpida, et cerva hicce decubuit. Et decucurrit ex ea lac tam copiosum, ut homines Borivoji omni lacte hoc sufficienter potarentur. Et brevi tempore transacto exiit ex montibus istis vir horridus, pilosus, et Borivojum alloqui coepit, nomine eum compellando: „quare cervam meam occidisti?" Dux autem et illius comites omnes in conspectu eius

---

1) Loco *horvackom'*, *hr'vat'skom'* Vita lat. (Fontes I, 112): „Beatus Ivanus fuit natione Ungarus, de stirpe regia progenitus, qui fuit consanguineus s Stephani regis Ungarorum".

2) Loco *morav'skij* hoc pro *češ'skij*.

3) Vita lat. (ibid. p. 113): „tandem pervenit (Ivan) al flumen, qui vocatur Lodenicze".

koi,[1] *živu v' pustini sej Boga radi mv. (42) ljeta; nikto že ne videl' mene i do sego dni, tokmo tobja; a esi mi zvier' lan' ot' Boga na prepitanie". I Borivoi zval' ego s' soboju,*[2] *da vkusit' pištu. On' že otviešta: „prišli popa". I Borivoj že prisla k' nemu popa i koni. On' že ne vsjed' na kon' idjaše pješ, do cerkvi; i pričastiv sja sviatih' tajn' inogo ničego ni jede ni pit'. I paki vozvrati sja v' pustinju,*[3] *idježe živjaše. I priem' haratiju i černila, i napisa im' povjedaja sobja sina korolja korvackogo. I prestavi sja i pogreben' Borivoem' čestno. Po pogrebenij že ego mnogo darova Bog iscelenie ljudem'.*

pavore magno comprehensi sunt. Et interogavit illum dux: „quis es tu? quid item hic loci facis?" Ille autem dixit: „Ego sum Joannes Chroatus; vivo in eremo hoc dei gratia 42 annis; nec aliquis me, praeter te, usque ad hanc diem unquam vidit; haec autem fera a deo mihi ad enutritionem data est. Et Borivoj secum illum vocavit, ut cibum gustaret. Ille vero respondit: „mitte sacerdotem". Et Borivoj misit ad eum sacerdotem et equos. Ille vero non insidens equo pedes ibat usque ad ecclesiam; et sumptis sacris mysteriis nil aliud commedit vel bibit. Et iterum reversus est in eremum, in quo vixerat. Et acceptis charta et atramento scripto illis communicavit, se filium Chroatorum regis esse. Et obiit et a Borivoio honorifice sepultus fuit. Post sepulturam vero illius multas sanationes largitus est deus hominibus.

[1] Ibid. 115: „de terra Ungaria huc veni, quia sum natione Ungarus".
[2] Ibid. 114: „Et ipse princeps Bohemiae nomine Borziwoy residebat in castro Tetin".
[3] Ibid. p. 118: „Transivit autem per villas, una vocatur Hodynie et altera Swinary".

Vita in chronographo russico, msc. saec. XVII, quod Moscoviae in rumjancoviensi museo (n. 459, ch. 475) asservatur: Opisanie rus. i slov. rukopisej rumjancevskago museuma str. 778. Descripsit et P. Šafaržikio misit A. Vostokov, communicavit J. Jiržeček in časopis čes. mus. 1862, 320—1. Edidit J. Kolarž: Fontes rerum Bohemicarum, tom. I, p. 111. Jiržeček putat, originale bohemice exaratum a'que in Russia minori versum fuisse.

Adest quoque amplior latina vita saeculi XV (Fontes I, 112—120), quae bohemico originali innititur. Vita haec recentior est illa slavica, pluribusque exornata augmentis tardioribusque circumstantiis. Nota fuit etiam V. Hajekio (Dobner: Annales Hajeciani III, 82 ss, 422 ss) chronistae bohemo saeculi XVI.

Qua ex Chroatia, nostrane meridionali vel vero boreali, in Bohemiae partes Ivan pervenerit, certe non constat. Palackio (Dějiny I, 158) altera opinio verisimilitor esse videtur. Sed adversatur, quod vix demonstrari possit, religionem christianam iam medio saeculo IX ibidem in ipsa principum domo radices cepisse. Nostram vero Chroatiam innuere quoque videntur motus illi, quibus ipsa saeculo illo, neque principum familia excepta (v. nr. 185), continuo ferre lacerabatur.

Ivan, vivens in Bohemiae eremo, detectus est a Borivojo iam christiano, adeoque post a. 873/4. V. Palacky: Dějiny I, 153.

II.

(v. Farlati: Illyricum Sacrum. IV. 209).

His temporibus ex ipsa Bohemia decus ingens redundavit in Ecclesiam Nonensem, et nationem Chrobatorum, quam s. Ivan, absens quidem, sed hinc oriundus, eximia sanctitate illustravit. Genere Slavum fuisse nomen ipsum indicio est; nam qui latine *Joannes,* lingua Slavonica *Ivan* appellatur. Ortum se in Dalmatia, et quidem stirpe regali, ipsemet, Deo jubente, confessus est; cum Paulo Presbytero, quem ad eum miserat Ludmilla conjux Borivoji ducis Bohemiae, nomen suum, patriam, genus, profectionem e Dalmatia, totius anteactae vitae rationem aperuit. *Vir sanctus,* (ut Balbinus in ejus vita) *cum secretum petisset non nisi a sua morte efferendum, vitae suae seriem omnem Paullo expromit; Gestimuli se, ac Elisabethae Dalmatiae imperantium maximum filium esse.* In catalogo ducum ac regum Chrobatiae, qui regnarunt in Dalmatia praesertim mediterranea, nullum invenio, cui nomen fuerit *Gestimulo.* Hi sunt duces Chrobatorum, qui saeculo nono floruerunt, et cum aetate Ivanis componi possunt, *Borna, Ladasclavus, Porinus, Misclavus, Tirpimirus, Demogoi,* seu *Dominicus, Sedesclavus, Branimirus, Muncimirus,* ex his nullus nomine *Gestimulus.*

Joannes Bollandus, qui S. Domitiani ducis Carantanorum acta Tomo I. Februarii ad diem quintam ejusdem mensis inseruit, in Commentario praevio § VII, num. 49, animadvertit *barbara illa nomina* (Slavonica) *varie a Scriptoribus diversae nationis exarari, ac saepe dimidiari; ex quo intelligitur eiusdem ducis nomen aliter ab aliis expressum fuisse.* Idem fere observavit Carolus Dufresnius § 3, de Familiis Dalmaticis; et hanc caussam attulit, *cur historiae Dalmaticae scriptor Presbyter Diocleates cum Porfhyrogenito non prorsus conveniant; cum fieri possit, ut uterque de iisdem Principibus sub diversis*

appellationibus sermonem instituerit. Eos itaque, quos modo nominavi, duces Chrobatiae aliter ab aliis, et diversis vocabulis, alii aliis appellari potuerunt; ut nemini mirum debeat videri, si unus de illis apud scriptores Bohemicos Gestimulus nominetur, quem alii Scriptores alio nomine afficiunt. Joannes Tomcus Marnavitius parentem S. Ivanis *Costumilium* vocat in eo libro, qui inscribitur *Regiae Sanctitatis Illiricanae fecunditas,* sed falso asserit Costumilium filium fuisse Branimiri ducis, qui ab anno 880 usque ad annum nonagesimum ejusdem saeculi principatum Chrobatie obtinuit. Cum enim S. Ivan admodum senex obierit anno 910 sive ut verius censet Papebrochius 904 hujus pater Branimiri filius vix, aut ne vix quidem esse potuit. Praeter duces Chrobatiae, erant quidam ex primariis Chroabatorum familiis sive Bani, sive minores Dynastae, qui cum imperio erant; et alii in aliis Chrobatiae Dalmaticae partibus dominabantur, supremis illis ducibus subjecti et vectigales. In his unus quidam fuit Lindemuslus, quem Lindemulum Ducangius vocat. Ex aliqua similitudine et affinitate litterarum, in quas desinunt haec duo vocabula *Gestimulus,* et *Lindemuslus,* sive *Lindemulus,* videtur conjici posse unam eamdemque personam utrique vocabulo subesse, et hunc S. Ivanis parentem fuisse quem alii *Gestimulum,* alii Lindemulum vocant. Hic Lindevitum ducem Pannoniae inferioris, ut est in annalibus Francorum, fugientem, ac diffidentem rebus suis primum quidem benigne excepit, deinde vero per insidias necavit. *Allatum est* (ait Eginhartus ad an. 823). *Imperatori* (Ludovico) *de interitu Lindiviti, quod relictis Sorabis in Dalmatiam ad Lindemuslum avunculum Bornae ducis pervenisset, et aliquantulum temporis cum eo moratus fuisset, dolo ipsius fuisset interfectus.* Quamvis autem esset avunculus Bornae ducis Chrobatie, qui anno 820 interiit, potuit tamen vitam perducere usque ad annum quadragesimum quintum hujus saeculi, cum ab Lothario Imperatore victus et occisus

est, ut docet Balbinus ex Mariano Scoto. Sed Daniel Papebrochius, *quod attinet ad Chronicum Mariani Scoti, neque in Basileensi vetustissima, neque in Francofurtensi veteri etiam editione, quidquam tale reperiri asserit, neque in aliis Lotharii Imperatoris gestis; Fortassis,* inquit, *intelligi poterit* Ludovicus successor, qui Mariano etiam Lotharius nominatur ab anno 855 ad 875. Et sic ea clades Gestimuli melius referretur ad annum 870. Ita fieret, ut Gestimulus, sive Lindemulus ad hunc usque annum vixerit; id quod a verisimilitudine non abhorret. Utcumque tamen haec certe aetas S. Ivanis cum aetate Lindemuli sive Gestimuli patris sui congruere potest. Hic in Bohemica solitudine annos duos et quadraginta transegit. Ejus mortem censeo cum Papebrochio referendam esse ad annum circiter 904 hinc autem retrogrediens detractis annis duobus et quadraginta perveniens ad annum 862 cum ille patria relicta, parente Gestimulo, sive Lindemulo vel occiso, ut Balbinus, vel adhuc superstite, ut Papebrochius tradit, in Bohemiam secessit. Si autem vixit usque ad senectutem propemodum extremam, cum mortuus est, annos amplius septuaginta habuerit oportet: ex quo sit, ut ejus ortus ad annum saeculi noni circiter tricesimum revocari debeat, et anno aetatis fere tricesimo e Dalmatia discesserit. Ita si temporum ratio habenda est, nihil obstat, quominus Lindemulus, quem alii Gestimulum vocant, parens S. Ivanis esse potuerit. Hujus vitam, vel ejus epitomen Bohemi Scriptores litteris mandarunt, Venceslavus Hagecius in Chronico Bohemiae, Nicolaus Salius Pragensis, Georgius Bertoldus Pontanus Praepositus Metropolitanae Pragensis lib. IV de Sanctis Patronis, Georgius Crugerius in sacris fastis mensis Junii, Tomcus Marnavitius in opere supra laudato, ac demum Bohuslavus Balbinus eamdem fusiori et accuratiori stylo descripsit, quam quidem postremam Daniel Papebrochius inseruit actis SS. Tom IV ac diei 24 mensis Junii. Cum sanctissimus hic Anachorita ortu sit Dal-

mata, et quidem filius atque alumnus Ecclesiae Chrobaticae Nonensis; Bohemi aequo animo ferrent opinor, ut Bohemiae sic Dalmaticae Ecclesiae fastis S. Ivanem adscribi. Ejus vitam annalibus Bohemorum, Nicolao Salio auctore, insertam, quam Laurentius Surius in Tomum VII *de probatis Sanctorum historiis* transtulit, nos quoque hic lectoribus exhibemus.

„Ivan [1]) Gestimuli Dalmatiae [2]) regis ex Elisabetha filius,[3]) latine Joannes dictus, salutatis [4]) parentibus in eremum Deo se credens profugit, et formidolosis silvarum flexibus duce Angelo pererratis in Bohemiam adhuc idolis [5]) devotam, Neclane [6]) rerum summam in ea administrante, devenit: idque circa annum Domini 857. [7]) Cumque in [8]) specu quadam tribus circiter milliaribus a Praga disjecta, molestissimis [9]) Daemonum incursibus biennio quateretur, fessus tanta insectatione eorum, locum mutans abibat. Ei sic eunti B. Joannes [10]) Baptista obviam factus percontari ex eo caepit, quonam se, et cujus rei gratia aliorsum ferret; ille, quod res erat, fateri Daemonum immoderatis se et continuis vexationibus adeo conturbari, ut nec consistere, nec moram facere queat. Hic Baptista sanctus rudem [11]) teneramque Tyronis Christi militiam miseratus, praesidio crucis donatae eum firmat. Qua ille fretus intrepide ad deserta castra redire, et contra ovantes hostes clamoribus eum incessentes, quod ibi se balneum habere dicerent, infesto signo procedere. Cujus virtutem illi non ferentes, quaquaversum dilabi: ille victoriam prosequi, et intimius ad eos penetrare. Unus ibi teterrimus appresso petrae corpore protervius haerebat Daemon, dirissimis vocibus, et immani oris rictu, devoraturo similis frendens. In cujus ille putentem hiatum crucem conjiciens, adeo illum hoc jactu perculit, ut perfossa grandi petra foras erumpere coactus fuerit. Cernitur nunc quoque id alte ductum foramen, et profugi hostis pudendos conatus testatur. Sic compescitis Daemonum efferatis ausibus, pacatius

deinde 40 [12]) et duobus circulis annorum eremitam gessit Ivan, nulli mortalium annis 14. visus, lacte interim cervae, divina cura ei tempestive fecunda ubera exhibere jussae pastus.

Quo tempore Borivojus [13]) dux feras persequens, cervam hanc nutricem Ivanis sagitta trajecit, et vestigiis ejus haerens ad antrum viri Dei ignarus decurrit, miratus cervam jacentem tam copioso lacte exuberare. Cum vir procero corpore, veste promissa, impexo et intonso crine, superciliis oculos tegentibus, specu progressus severius cum principe expostulare caepit, quod animal suum telis appetierit. Consternatus princeps, non expectacta talis viri facie, prodigiosamque belluam existimans una cum comitum manu pedem retro tulit. Deinde animosior factus, imperat ei per Christum (quem primus Bohemiae principum fide agnoverat) edicere quid hominis fiet.

Ille adjuratus, nomen, patriam, genus, eventusque suos palam docet: quin et in petream aulam, qua exierat, flagitantem hoc principem inducit, et Dei circa se administrationem evulgat. Rogatusque enixius, ut equo se in urbem Terinam [14]) deferri pateretur, (ibi quippe Borivojus vitam [15]) privatae simile cum Ludmilla [16]) tenebat) recusavit et quod equitandi omnino ignarus esset, et quod commodius consequenti tempore id se obsequium principi exhibere posse opinaretur. Monuit interim, ut cervam, quam venator confecerat, egenis dispertiretur. Verum Ludmilla videndi tanti viri avida Borivojum perursit, ut mysta suo, cum sex famulis, et asino emissis, eum ad se deportaret. Cui adventanti, et illa, et ille honoris ergo longe progressi Ave detulerunt; et susceptum intra limina dignis eorum nomine epulis honorarunt. Sed ille jejunii lege perpetua appetitum gustatumque suum definiens, nihil ex eis libare, nedum comedere elegit, sed ad suam specum anhelans, finito cum iis de divinis rebus colloquio, quam primum reverti contendit. Reversusque est Sacerdote Paulo et sex comitibus stipatus omnibus regiis aulis exesi sui antri

praeferens horrorem. Ad eum triduo post Paullus[17]) mysta profectus, lapsibus vitae veteris ejus auditis, eum et expiavit et re divina ad specum facta, sacro Christi corpore eum refecit. Quo ille summa animi et corporis demissione sumpto, traditaque Presbytero cruce parva, quam D. Joannis Baptistae gratia ad retundendos impetus Daemonum acceperat, tertia die post synaxim, ex spelunca tenebriosa caeli[18]) regiam adiit, corpore tantum ibi (nam ita fieri poposcerat) deposito. Quo in loco Borivojus monasterium sub nomine D. Joannis Baptistae a se aedificatum amplis proventibus dotavit duobusque[19]) Sacerdotibus ejus cura pro tempore tradidit. Eo postea viri ad normam[20]) D. Benedicti viventes traducti sunt. Noster[21]) esse voluisti Ivan, ut nostra damna levares: leva obsecramus".

NOTAE.

[1]) Gestimulus idem videtur esse ac Lindemulus, avunculus Bornae ducis Chrobatiae de quo Eginhartus in annalibus, ut supra diximus.

[2]) Hic erat Dynasta sive Regulus alicujus civitatis in Dalmatia mediterranea, quam duces Chrobatorum ab Heraclio Imperatore sibi traditam obtinebant. Veteres etiam paucorum locorum dominos liberali sane appellatione reges vocabant.

[3]) Natus circiter anno tricesimo saeculi noni.

[4]) Adhuc igitur superstites erant parentes Ivanis, cum hic patria relicta, et rebus humanis nuncio remisso in Bohemicam eremum se contulit. Vix infantiam praetergressum Marnavitius natum annos viginti Papebrochius, e Dalmatia discessisse ajunt. Neutri assentire possum. Cum enim post annos duos et quadraginta in solitudine exactos obierit, ex horum sententia vix annos duos et sexaginta vixerit oportet, contra quam alii Scriptores sentiunt, qui eum admodum senem e vita migrasse tradunt; eique annos ipsos septuaginta Balbinus attribuit. Annum fere tricesimum jam exegerat, cum e Dalmatia profectus est in Bohemiam. Hagecius et Pontanus Ivanem non e Dalmatia, sed e Chrobatia in Bohemiam venisse tradunt. Verum Dalmatia mediterranea

citra Tilurum jam inde ab adventu Chrobatorum nomen Chrobatiae subierat.

[5]) Primus e ducibus Bohemiae Borivojus, aliquot annis post adventum Ivanis, christiana sacra suscepit, ac populares suos ad Christi cultum tradüxit.

[6]) Papebrochius in notis ad vitam S. Ivanis: *hic ducum Bohemiae ignavissimus fuit, electus anno 852 mortuus anno 873*.

[7]) Huic anno adde annos duos et quadraginta, quos vixit in solitudine Bohemica; igitur necesse est obierit anno 899. cum ceteri omnes Scriptores eum vita functum tradant vel decimo vel quarto anno saeculi decimi. Ego cum Papebrochio ejus adventum in Bohemiam conferendum censeo in annum 862.

[8]) Antequam in hanc specum tertio ab urbe Pragensi lapide disjunctam deveniret, annos fere duodetriginta in illis locis per dirupta et avia oberraverat, in alia ex aliis antra demigrans, divino Spiritu modo huc, modo illuc impellente: *Nam post varios errores*, ut ipse apud Balbinum ait colloquens cum Borivojo duce, *in hoc antrum denique perveni, in quod jam decimum et quartum annum a nullo visus, sed neque ex antro in lucem egressus, Christo servio*. Adhuc in ea regione ab indigenis monstrantur varia saxa et spelaea, quae ille suis vsstigiis, suaque statione consecravit; ac veluti quaedam sanctuaria voti ac religionis caussa peregre adiri, magnaque in veneratione haberi solent.

[9]) Post annos duodetriginta variis in locis divino famulatui impensos, in illa spelunca in qua postremos vitae annos quatuordecim transegit, per biennium acerbissimas illas Daemonum insectationes sustinuit, quibus adeo diu noctuque exagitabatur, ut nec partem ullam capere quietis, nec rerum caelestium contemplationi vacare posset. Itaque alio cogitabat, jamque ex infesta illa statione discesserat, cum a B. Joanne Baptista revocatus, ejusque monitis ac praeceptis instructus, et cruce ab eo accepta armatus tartareos hostes superavit.

[10]) *Quem ego mihi* (ait ipse apud Balbinum colloquens cum Paullo sacerdote) *a prima aetate patronum delegi;* ejus quippe nomen gerebat: nam Ivan apud Slavos idem est, quod Joannes apud latinos.

[11]) Nimirum putabat Nicolaus Salius Ivanem in ipso tirocinio vitae eremiticae diabolicis illis incursionibus obnoxium fuisse, quibus post annos duodetriginta in eremo exactos primum appeti et vexari caepit, ut ex ejus vita per Balbinum descripta colligitur.

[12]) Hos annos ita dividas velim, ut duodetriginta priores annos erroribus ejusdem et ex uno in alium locum migrationibus attribuas; reliquos vero posteriores quatuordecim in ea, quam dixi, spelunca, ubi et mortuus est, ab omni humano commercio sejunctus traduxit; sic prorsus, ut post biennes illas diabolicas vexationes nunquam indidem pedem extulerit, et ipsum nemo hominum, neminem hominum ipse viderit: sic enim eum cum Borivojo loquentem induxit Balbinus: *in quo* (antro postremo) *jam decimum et quartum annum a nullo visus, sed neque ex antro in lucem egressus.* Sed Crugerius solum duodecim annos numerat; quia nimirum postquam biennium in illo antro commoratus fuit, cum molestissimos illos Daemonum incursus ferre non posset, egressus fuerat ut locum magis quietum inveniret. Sed post victos ac superatos Daemones, quibus cum uno itemque altero anno colluctatus est, eodem rediit.

[13]) Hic erat Neclanis filius aut nepos; et rerum in Bohemia potitus; cum Ludmilla conjuge sua christianam religionem suscepit ad eamque colendam Pragenses et Bohemos magna ex parte perduxit.

[14]) Papebrochius in notis ad vitam S. Ivanis: *Tetin una solum leuca distat a loco S. Ivanis* (idest a spelunca quam postremum ille incoluit *trans fluvium Misam, qui circumito Carelstenio paullo supra Praham Moldavae jungitur.*

[15]) Papebrochius censet Borivojum et Ludmillam post repertum S. Ivanem, hujus piis adhortationibus impulsos, principatu deposito in vitam privatam se contulisse.

[16]) Femina sanctissima, et avia S. Venceslavi, quam Drahomira hujus mater per summam impietatem necavit.

[17]) Balbinus tradit Paullum Presbyterum a Ludmilla divinitus per quietem admonita missum fuisse, ut Ivanem morti proximum divinis mysteriis impertiret.

[18]) Balbinus et alii Ivanem obiisse tradunt anno 910. sed Papebrochius ejusdem mortem ad annum 904. revocandam

censuit; nam illi cum anno eodem 910. Borivojum, post repertum Ivanem, vita functum fuisse doceant, huic non videntur relinquere temporis quod satis esset ad sacellum illud supra sepulcrum S. Ivanis aedificandum, neque ad collegium Presbyterorum instituendum, qui divinis rebus ibidem operam darent, neque ad annuos proventus constituendos, unde sacris ministeriis et Sacerdotibus sumptus necessari suppeditarentur. Itaque mors hujus sanctissimi viri aliquot annis mortem ducis antecesserit oportet. *Dixerim ergo*, ait Papebrochius, *anno circiter 904. repertum mortuumque Ivanem, et fructum piarum ejus adhortationum fuisse, quod duces aestimata sanctae ejus mortis felicitate decreverint terrenis rebus nuncium remittere, seque Tetinam recipere, orationibus, eleemosynisque et aliis piis operibus vacaturi; inter quae primum fuerit Aedicula super spelaeum et sepulcrum Sancti sub nomine S. Joannis Baptistae erecta.* S. Ivan migravit in caelum VIII Kalendas Julias ipso natali die S. Joannis Baptistae. *Mortem ille putatur obiisse*, ait Papebrochius, *ipso Sancti Praecursoris die natali; quo licet officium de Baptista impediat proprium de Ivano faciendum, non tamen impedit fervorem popularis devotionis ad ipsum potissime respicientis. Testatur hoc Pontanus, infra laudandos Bohemiae piae Scriptor, Ivani elogium his verbis concludens: hoc ille templum, suique memoriam beatissimam obtinuit, ubi a religiosis clientibus suis, ibi Deo servientibus, frequentique populi concursu visitur, et colitur; cujus festivus dies proprius est, qui et S. Joannis Baptistae. Georgius tamen Crugerius noster inter Sacros Pulveres mensis Junii, Ivani memoriam transfert in diem sequentem; quod officium fortasse proprium tunc fiat in monasterio; nam Ecclesia Pragensis in suis Kalendariis, neutro die, ac ne quidem ullo alio Ivani meminit.*

19) Balbinus Sacerdotes, quibus tradita est Templi procuratio et custodia, nullo numero definivit; sed plus duobus fuisse ejus verba significant: *Ne vero muta ad divinas laudes solitudo foret, Sacerdotibus advocatis tutela loci committitur: addita necessaria ad tuendam vitam praesidia.*

20) Hoc caenobium cognominatum esse ait Balbinus *Skaleuse*, seu S. Ivani; de quo Papebrochius: *Deinde insigne sub*

nomine S. Joannis Baptistae monasterium, iuductis eo sub anno MXX Benedictinis ex insulari Ostroviensi Pragae Abbatia, uti asserit in Phosphoro Pragensi Jcannes Pessina. Templum vero, ut docet Balbinus, *quod super viri sancti tumulum Borzivojus et Ludmilla statuerunt. Beatissimae Dei Matris, et S. Joannis Baptistae titulum, aut etiam, ut alii auctores sunt, una cum his Sanctae Crucis diu gessit; posteri S. Ivanum nominavere.*

21) Idest, cum esset ortu Dalmata, sive Chrobatus, patria relicta, noster fieri voluisti. Eamden precationem ad implorandum S. Ivanis patrocinium usurpare possunt Dalmatae, et Chrobati, unius et alterius voculae mutatione adhibita: *Noster patria fuisti Ivan, ut damna nostra levares: leva obsecramus.*

III.

Il venerando anacoreta Ivan cioè Giovanni il Santo. [1])

In sul principio del secolo nono il re croatino Gostimulo, detto Lindemulo il giovine, mentre trovavasi a Nona in qualità di Zupano, ebbe da Elisabetta sua moglie un figlio cui nel battesimo impose il nome slavo di *Ivan,* che in lingua italiana significa *Giovanni.* Allevato ed educato santamente dalla buona madre nella cristiana religione, sin da giovinetto si diede tutto alla cristiana pietà, esercitandosi specialmente nella orazione, e negli atti di penitenza e di mortificazione. Grande era la divozione che professava verso il Precursore s. Giovanni Battista, di cui portava il nome, talchè volendo anche imitarlo nell' eroiche sue virtù, assistito dalla grazia divina, diede un addio di cuore ai suoi parenti, ed abbandonata con animo risoluto la casa paterna ed il mondo, andò vagando pei monti, finotantochè arrivò in Boemia, ove tre leghe distante da Praga fissò la sua dimora in un' orrida spe-

1) V. Bianchi: Zara Christiana, II. 270 ss.

lonca. Lì si consacrò intieramente a Dio, e menando una vita di rigorosa penitenza, esercitavasi nelle più austere pratiche di pietà e di divozione. Di null'altro cibavasi se non che del latte d'una cerva, che per divina disposizione gli si era addimesticata. Il demonio pertanto, che vedeva di mal'occhio la santità del servo di Dio, si pose a molestarlo con molte tentazioni, ch'egli sofferse per ben due anni continui con somma pazienza. Stanco però da tanta e sì fiera persecuzione, pensò di cangiar dimora; ma mentre dirigeva altrove i suoi passi, ecco venirgli incontro il suo protettore s. Giovanni Battista, chiedendogli dove e perchè se ne andasse. Avendogli risposto il servo di Dio qual n'era la cagione, il santo Precursore, avuta compassione delle ancor imperfette virtù di lui, il persuase a ritornarsene al primiero suo domicilio, e a disprezzare le suggestioni del nemico, e lo confortò, col porgli in mano una croce, ad aver fiducia in Dio, assicurandolo, che con quella l'avrebbe messo in fuga disperata. Ascoltò egli i suggerimenti del santo suo protettore ed avvocato, e sen tornò nella prediletta sua spelonca munito del segno della redenzione: e lì continuò a condur vita penitente per quarantadue anni, quattordici dei quali, affatto ignoto al mondo, senza mai veder faccia d'uomo. Con quella croce divenne trionfatore del demonio, ed in santità fece grandi progressi. Volendo però il Signore render manifesta al mondo la santità del suo servo, permise che il duca di Boemia Borivoio, trovandosi a caccia, ferisse la suddetta cerva, la quale gemendo corse alla spelonca dell'eremita. Sulle traccie sanguinose del benefico animale andò dietro il Duca, ed arrivato al sito suindieato, Ivano uscì fuori, e rimproverollo di aver ferita la sua nutrice. All'orrevole aspetto e alle gravi parole dell'anacoreta conturbossi Borivoio tutto confuso e ritrasse il piede da quell'orrido abituro. Se non che sopraggiunti i suoi compagni di caccia, prese coraggio, e si fece ad interrogare

con sommo rispetto il santo, e scongiurarlo a dirgli in nome di Dio chi egli fosse, e qual si fosse il motivo che l'indusse a vivere in quella solitudine così spaventevole. Il santo, udito il nome di Dio, gli manifestò il suo casato, la patria, i parenti, ed aggiunse che il solo desiderio di servire Iddio l'aveva indotto a prender quella risoluzione. Pieno di ammirazione ritornò il Duca colla sua comitiva alla sua regia, e raccontò alla sua moglie Ludmilla l'avvenuto. Udite le meraviglie del santo, la religiosissima donna mostrò grande brama di vederlo onde Borivoio spedì colà un prete di nome Paolo, con sei servi, coll'ordine di condurlo alla sua regia. Si arrese il santo, benchè di malincuore, all'invito, e recossi con loro alla città di Tetina. Con somma riverenza e spirituale allegrezza lo accolsero i due Sovrani, professandogli la più religiosa venerazione. Passato colà qualche tempo in santa conversazione, l'eremita pregò di essere ricondotto al suo romitaggio da coloro stessi che l'avevano accompagnato a Tetina, instando affinchè dopo tre giorni gli spedissero un sacerdote con la Ss. Eucaristia, essendogli stata rivelata da Dio la prossima sua partenza da questo mondo. Così infatti avvenne. Ricevutala con somma divozione, illustrato da' raggi celesti, se ne volò in seno a Dio, in età decrepita, il dì 25 di giugno dell'anno 904, dopo quarantadue anni di vita eremitica e penitente. Prima di esalare lo spirito consegnò al sacerdote Paolo la croce, che ricevuta aveva in vita da s. Giovanni Battista.

Avuta notizia della preziosa morte di lui, Borivoio, assieme con Ludmilla, sopra la spelonca, ove volle il santo essere sepolto, innalzarono un convento ed una chiesa in onor di s. Giovanni Battista, li dotarono di ricchi proventi, e li consegnarono ad alcuni sacerdoti perchè lo abitassero e la ufficiassero. In seguito, cioè nel 1020, furono dati in mano ai Padri Benedittini. Avendo poscia Iddio approvata la santità

del suo servo con molti miracoli, l'Imperatore Carlo IV, re di Boemia, fatti venire dalla Dalmazia alcuni religiosi dell' inclito ordine di s. Benedetto, i quali possedevano la lingua slava, loro donò e la chiesa ed il cenobio, dopo di averlo fornito di un' amplissima biblioteca di opere slave. Il corpo del santo anacoreta Ivano conservasi incorrotto in un' urna posta nella spelonca, ove morì, la quale fu convertita in una magnifica cappella. Fu visitato questo santuario nel 1780 da alcuni pellegrini, i quali venerarono il sacro deposito sopra di cui lessero la seguente iscrizione:

SANCTVS IVAN CROATVS HIC JACET.

Vedi gli Annali Boemi di Nicolò Salio, gli Annali del Surio, e Giovanni Tomco Marnavizio nella sua opera = *Ecclesiae Illyricanae foecunditas* =)

PRILOG

G

Noviji spomenici. [1])

[1]) „Noviji“ u koliko su u poznije doba našasti i obielodanjeni.

Novo nadjeni spomenici iz IX i XI vieka za panonsko-moravsku, bugarsku i hrvatsku poviest.

U sjednici razreda filologičko-historičkoga jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 10. srpnja 1880. priobćili

Akademici dr. Fr. Miklošić i dr. Fr. Rački.[1]

S ovimi spomenici, o kojih mislim ovdje progovoriti, upozna učeni sviet najprije P. Ewald u „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde". Bd. V, S. 275–414, 503—596 (Hannover 1880) pod naslovom: Die Papstbriefe der Brittischen Sammlung. Ewald se pako upozna s timi spomenici u priepisu, koj je Mr. Edm. Bischop učinio iz rukopisa britanskoga muzeja u Londonu za „Monumenta Germaniae" i koj se priepis sada u Berlinu nalazi.

Izvorni rukopis, koj se u britanskom muzeju pod br. 8873 (additional msc) čuva, pisan je početkom XII vieka. Imade 210 listova u četvrtini, a pisan je od različitih pisara, koji su se u pisanju izmienjivali, dočim je jedan corrector njihov posao nadgledao i izpravio. Rukopis sadržaje izvode iz papinskih listova; on je dakle njeki sbornik, collectaneum sastavljen u svrhu ne historijsku nego pravoslovnu. Compilator je tu gradju iz papinskih listova pokupio, da ju upotriebi za kanonički sbornik.

Razredba te gragje u rukopisu jest sliedeća: počima s kazalom, indexom (fol. 1—8); onda sliede izvodi iz listova

[1] V. Starine XII. str. 206—223.

sliedećim redom: iz listova Gelasia I, Pelagia I, Pelagia II (fol. 9—38), na dalje Alexandra II (38—52), Ivana VIII (120—136), Urbana II (142 do 153), Stjepana VI (153—159) i Lava IV (159—171). Ali u tom nizu imade umetaka: tako izmedju izvoda listova pape Ivana VIII i Urbana II uvršćeni su dopisi odnoseći se na njemačkoga apostola sv. Bonifacija (f. 136—142); za tiem izmedju izvoda iz listova Alexandra II i Ivana VIII, te poslije izvoda iz listova Lava IV imade sbirka odlomaka iz pandekta, razbacanih papinskih listova, saborskih zaključaka, navoda iz sv. otaca (f. 52—120, 171—210). Kompilacija se dakle drži donjekle njekoga reda u toliko, što se izuzam ona tri odjela, izvodi iz listova jednoga pape ne miešaju s izvodi listova drugoga pape. Ali kod poredanja tih izvoda nije se kompilacija strogo držala kronologičkoga reda pogledom na sliedstvo papa; jer inače imali bi ti izvodi sliediti ovim redom: poslije izvoda iz listova pape Gelasia I (492—6), Pelagia I (556—60) i Pelagia II (578—90) korespondencija Bonifacija, onda izvodi iz listova Lava IV (847—55), Ivana VIII (872—82), Stjepana VI (885 do 891), Alexandra II (1061—73), napokon Urbana II (1088—1099). Odavle se vidi, da je kompilator crpao za svoj sbornik listove onim redom, kako su mu dolazili u ruke; ali ipak crpao je postupice iz sbirke listova pojedinih papa. Kompilacija, kano što i pismo rukopisa potvrdjuje, imala je postati malo poslije vremena pape Urbana II, iz kojega listova izvodi jesu u njoj najmladji; te je veoma vjerojatno, da je londonski rukopis izvorni rukopis kompilatora.

U tom sborniku imade ukupno 403 izvoda iz listova pomenutih papa, neračunajući ovamo Bonifacijevih dopisa (br. 18) i sbirke onih odlomaka. Od ovih listova, priobćenih u izvodu, imade 233 do sada nepoznata, i to 66 papa Gelasia I, Pelagia I i II, dakle iz V i VI vieka, na dalje 26 Lava IV, 30 Ivana VIII i 23 Stjepana VI, dakle 79 iz IX

vieka, napokon, 66 Alexandra II i 31 Urbana II, dakle 97 iz XI vieka.

Tolika množina tih izvoda upućuje nas dosta izvjestno na vrelo, iz kojega su mogli poteći. Toliko dopisa, upravljenih na savkoliki kršćanski sviet, razaslanih u različite pokrajine njegove, nije moglo biti pocrpano drugdje nego u Rimu, u papinskomu arkivu, iz papinskih registara. Odkle bi sliedilo, da su u papinskom arkivu još početkom XII vieka bila još registra pape V vieka Gelasija I, papa VI vieka Pelagia I i II, papa IX vieka Lava IV, Ivana VIII i Stjepana VI, i papa XI vieka Alexandra II i Urbana II, dočim sada od svih registara do pape Innocencija III t. j. do konca XII vieka imadu u vatikanskom arkivu samo regesta Grgura I, odlomak regesta Ivana VIII i sbornik listova pape Grgura VII sastavljen malo kašnje poslie smrti toga pape.

Londonskim se dakle rukopisom znamenito izpunjuju dosadanje praznine u tom obilnom historijskom vrelu, kakovim se listovi papa punim pravom smatraju, te će si izdavaoci „Monumenta Germaniae" steći novih zasluga za poviest, kada taj rukopis britanskoga muzeja u cielosti na svietlo iznesu. Već one crtice, koje su iz rukopisa u organu njihovu priobćene, probudile su obću pažnju, koja je prenesena i u krugove baveće se iztraživanjem na polju slovjenske poviesti.

Medju izvodi naime iz listova pape Ivana VIII, Stjepana VI i Alexandra II imade znamenitih priloga, kojimi se poviest Slovena Moravske i Panonije, Bugarske i Hrvatske u IX i XI vieku bitno popunjuje i razjasnjuje. Njekoliko ovih izvoda donese „N. Archiv" u cielosti, drugim pako kratki sadržaj. Jedva sam pročitao bio te izvadke, kad al se u meni probudi želja, dobaviti u cjelini one, koji su samo po sadržaju priobćeni, da se čim prije izdati uzmognu, ne čekajući na ogromno izdanje papinskih listova, koje se u Berlinu priredjuje i na koje će se jamačno još dugo čekati. Ali članovi

odbora za izdavanje „Monum. Germ.“ P. Ewald i W. Wattenbach, od kojih drugi poslužio me bio i drugom prilikom najvećom pripravnošću, odvratiše mi (preko prijatelja prof. dra. V. Jagića), da su priepise zahtievanih listova jurve poslali u Beč prof. dru. Fr. Miklošiću, koj se bješe na nje u to ime prije obratio; da su medju tim pripravni i meni poslati drugi priepis, ako dr. Fr. Miklošić ne ima proti tomu ništa. Ali novoga priepisa nije trebalo, pošto mi taj slavni Slavista posla dragovoljno dobiveni priepis uz ove riedke u pismu od 19 lipnja: „Šaljem Vam obje knjižice i one spomenike, koji nisu još štampani. Mislim, da će biti najbolje, da mi dvojica ove stvari štampamo“.

Tiem je evo izpunjena želja našega počastnoga akademika, koj je pokratio put, da će slavenski učeni sviet prieko naše akademije najprije dobiti u ruke ove dragociene spomenike,[1]) o kojih ću ovdje njekoliko rieči progovoriti.

Odlomak registra Ivana VIII u vatikanskom arkivu sadržaje, kako je poznato, 308 listova. Ovaj se broj s britanskoga muzeja rukopisom umnožava na 363. Listovi toga pape poredani su u vatikanskom rukopisu kronologički po indikcijah. Prvi list nosi datum od 1 rujna indikcije X; izdan bi dakle 1 rujna 876 god. te ostali listovi sliede kroz sliedeće indikcije do uključivo XV, u kojoj je dne 15 prosinca (882) papa umro. Ako se po analogiji ostalih papinskih registara uzme da su listovi, izdani jedne godine pontifikata, sastavljali jednu knjigu: tada bi onaj odlomak vatikanskoga registra sadržavao knjigu V do XI. U tom dakle registru ne ima listova od prvih četiriju godina Ivanova pontifikata t. j. od 14 prosinca 872 do 1 rujna 876 god., drugimi riečmi: ne ima prvih četiriju knjiga. A ovu prazninu izpunjuje donjekle onih 55 Iva-

[1]) Kratku sadržinu po N. Arkivu priobći dr. V. Jagić: Archiv für slav. Philologie. Bd. IV, 707—10.

novih listova u londonskom sborniku, koji su izdani u indikcijah VI—IX t. j. od 14 prosinca 872 do odmah izza lipnja 875 god.[1]) te ondje redom kronologičkim pocrpani. Za ovu prvu dobu Ivanova pontificata bijaše do sada poznato 28 izvoda iz njegovih listova, koji su se u različitih sbornicih sačuvali bili.[2]) Od ovih 28 izvoda četiri se odnose na slovjensku povjest, i to na razmiricu izmedju rimske stolice i Njemačke o jurisdikciji na Panoniju.[3]) Od tih listova jedan je izdan njemačkomu kralju Ljudevitu, jedan papinskomu poslaniku jakinskomu biskupu Pavlu, jedan Ljudevitovu sinu Karlmanu, napokon jedan Muntimiru, vojvodi Slovenije. Ovim se dosljе poznatim listovom pridružuju sada po londonskom sborniku 11 listova toga pape, Ivana VIII, koji su svi pisani izmedju 14 prosinca 872 i 8 svibnja 875 god. Od tih 11 listova tiču se pet poviesti panonsko-moravske, a po tri bugarske i hrvatske, tako da je tiem sada iz prve dobe Ivanova pontifikata poznato za prvu 9 a za drugu i treću po tri spomenika. Osobito su zanimivi listovi, pisani solnogradskomu i pasovskomu nadbiskupu Alvinu i Hermanrichu te frižinskomu biskupu Hanonu, a najpače naputak izdan pomenutomu poslaniku biskupu Pavlu, izaslanomu k njemačkomu kralju Ljudevitu, te pomenutim njemačim biskupom i knezu Svatopluku. Ovi listovi razjasnjuju znamenito razpravu o panonskoj metropoliji i doprinose dragocien prilog za životopis sv. Metoda. Još jedno. Poznato je, da se je slovenskoj tako zvanoj panonskoj legendi, žitiju sv. Metodija, prigovaralo.[4]) Ovimi pako sada nadjenimi spomenici potvrdjuje se načinom najjasnijim što se u žitiju gl. IX i X pripovjeda o progonstvu njemačkih

---

[1]) Dokaze v. N. Archiv V. 296—8.
[2]) Jaffè: Regesta pont. rom. nr. 2243—2271.
[3]) Ibid. nr. 2247, 2248, 2258 i 2259.
[4]) Ginzel: Geschichte der Slaven-Apostel Cyrill und Method. S. 13—14.

biskupa proti Metodiju i o zaštiti njega od strane apostolske stolice. Što se ondje piše o sboru, na koj bijaše Metod pozvan od biskupa njemačkih, koji su Panoniju držali za područje svoje vlasti, o njegovu tamnovanju u Njemačkoj, o sumnjivu držanju Svatopluka, o kletvi „apostolska" na biskupe itd. — sve se to sada ovimi listovi potvrdjuje, pače znatno popunjuje. Ovimi novimi prilozi napokon postaju razumljiviji potonji listovi toga pape, pisani knezu Svatopluku i nadbiskupu Metodiju.[1]) Za bugarsku poviest iz ove prve dobe Ivanova pontifikata ne bijaše do sada ni jedan list njegov poznat. Sada dolaze k onim pet,[2]) upraljenim na bugarskoga kralja Mihajla izza god. 878, još dva pisana 873—875 godine, a može se po sadržini još pridružiti i pismo na grčkoga cara Basilija. Jednako bijaše do sada poznato dopisivanje toga pape s Hrvatskom samo u drugo doba njegova pontifikata,[3]) izuzam jedini odlomak pisma na Domagoja. Listovi londonskoga rukopisa pokazuju, kako je papa odmah s početka stupio u tiesnije odnošaje s Hrvatskom, koje je kneza Domagoja našao za sgodno obaviestiti pače o bugarskih poslovih. Dva pisma odnoseća se na toga kneza odkrivaju nam pače nepoznate do sada tajne o nutarnjem stanju Hrvatske početkom sedme desetine IX stoljeća i o uzdrmanom položaju kneževskoga prestolja, te nam razjasnjuju onaj prevrat, o kojem mljetački ljetopisac Ivan pod god. 878 pripovieda.[4])

Od pape Stjepana VI (V) mogla su se do sada sakupiti 42 lista.[5]) Od ovih jedan sačuvan u odlomku bješe pisan našemu biskupu Teodosiju,[6]) a jedan, nadjen tek god. 1847,

---

[1]) Jaffè: Regesta pontif. rom. nr. 2486, 2487, 2540.
[2]) Ibid. nr. 2357, 2466, 2480, 2484, 2555, 2580.
[3]) Ibid. nr. 2468, 2478, 2479, 2481, 2554, 2585. Documenta p. 6-14.
[4]) Documenta p. 373.
[5]) Jaffè op. cit. nr. 2625 seq.
[6]) Ibid. nr. 2658. Documenta p. 186.

knezu Svatopluku.[1]) Od 31 lista londonskoga rukopisa tri se tiču slovjenske poviesti, i to dva hrvatske, a jedan panonsko-moravske. Sva tri izdana su od konca 886 do konca 888 godine,[2]) i to dva na rečenoga biskupa Teodosija, jedan na papine poslanike izaslane k Svatopluku. Prema tomu poznata su sada tri pisma Stjepana pape na Teodosija i dva na Svatopluka. Iz pisama na Teodosija doznajemo, uz ostala, da je taj ninski biskup poslije smrti spljetskoga nadbiskupa Marina upravljao takodjer ovom crkvom, ka kojoj je god. 887/8 podpunoma prešao. Odavlje bismo zaključili, da će se u rimskom imeniku spljetskih nadbiskupa poslije Marina ime „Theodorus“ krivo čitati mjesto „Theodosius“.[3]) Osobito je znamenit naputak za biskupa Dominika i pratioce njegove svećenike Ivana i Stjepana, koji su poslani „ad Sclavos“ jedno dvie godine poslije smrti svetoga Metoda († 885). Stjepan je krenuo sasvim drugom od svoga predšastnika stazom: zabranio slovjensku liturgiju, pače zapovjedio ukloniti sa nadbiskupske stolice Metodova po njem odredjenoga nasljednika (Gorazda). Ovaj naputak oprovrgava najbolje prigovore proti autenciji pomenutoga Stjepanova pisma na Svatopluka.[4]) Sve tačke pisma sadržane su u tom naputku.

Od listova pape Alexandra II bijaše poznato do sada 160, koj se broj po londonskom rukopisu umnoži za 87, tako da sada imade 247 listova njegovih. Za našu poviest bješe poznata dva odlomka,[5]) koje nam bješe sačuvao Ivo iz Chartresa, pisac iz konca XI vieka. Ovi odlomci tičući se crkvenih i kulturnih odnošaja naše domovine početkom druge polovice toga vieka, u doba kralja Petra Kriesimira, po sebi su tako

1) Jaffè nr. 2649. Wattenbach: Beiträge. Wien 1849.
2) Dokaze v. N. Archiv V, 411.
3) Farlati: Illyr. sacr. III, 80.
4) Ginzel op. cit. p. 9, 63—67 (Codex).
5) Jaffè op. cit. nr. 3509, 3510. Documenta p. 205.

znameniti, da je svaki žalio, što su do nas u tako oskudnom obliku i obsegu doprli. Tiem će biti veća radost naša, što se taj popunjak sačuvao u londonskom rukopisu. Ovdje imade na ime pismo pape Alexandra II na kralja i biskupa Dalmacije, u koje je on, prijavljujući potvrdu ustanova spljetskoga sabora po predšastniku Nikoli II. njeke od ovih uvrstio, imenito ustanove o izboru i posveti biskupa te o ordinaciji i promaknuću klerika, zatim o celibatu, o gojenju po svećenstvu brade i duge kose, o kazni za zločin zlostave biskupa ili svećenika, o zabrani slovenskoga bogoslužja, napokon o stupnjevih rodbinstva obzirom na ženitbu. Ovo pismo uz svoju nutarnju vriednost imade i drugu, kano potvrda vjerodostojnosti onoga, što naš Toma spljetski arcidjakon zabilježi o spljetskom saboru držanom pod nadbiskupom spljetskim Ivanom i papinskim poslanikom Mainardom. On naime „inter multa capitula" navodi i taj o zabrani slovenske liturgije. Nadalje usljed toga iznašašća razumljivija će nam postati Tomina pripoviest o svećeniku Ulfu i njegovu putovanju u Rim k papi Aleksandru II radi zabranjene slovjenske liturgije. U pismu papinu imade i saborska ustanova, kojom se zabranjuje hrvatskomu svećenstvu nositi bradu i dugu kosu. A Toma stavlja papi u usta pitanje na glagoljaša biskupa Zdedu: „cur barbam redere secundum catholicae ecclesiae morem renuit?" Sve ovo potvrdjuje, da je spljetski historik imao pred sobom spomenika, koji su se kašnje izgubili ili zametnuli, o čiem imao sam drugdje priliku i glede drugih tvrdnja njegovih progovoriti.

Toliko kano uvod u te znamenite novo nadjene spomenike, koji će doniekle i akad. sborniku „Documenta" (Monumenta VII) služiti za dopunjak. Kamo bi se pojedine izprave u tom sborniku imale uvrstiti, to naznačujem pod svakom od njih. Za izpravnost texta odgovara dà kako berlinski priepis.

Napokon činilo mi se za sada suvišno nastojati okô

izdanja izprava ili u našu poviest manje zasiecajućih ili inače jurve obielodanjenih, u koliko bi se možebit koje čitanje u londonskom rukopisu moglo izpravnije naći. Amo idu izprave Ivana VIII „Gozili comiti" (N. Archiv V, 301 nr. 16, 18. Jaffè: regesta nr. 2592), „Michaeli regi Bulgariae" (N. Archiv V, 308 nr. 34, 6. Ivo decr. XIV, 36), Domogoju hrvatskomu knezu (N. Archiv V, 309 nr. 36. 2. Documenta nr. 3), za tim Stjepana VI „Theodosio episcopo" (N. Archiv V, 402 nr. 9. b. Documenta nr. 147), Valperto patriarche (N. Archiv V, 405 nr. 23. Documenta nr. 148).

Dr. Fr. Rački.

1.

A. 872, 14 dec. — sept. 873.

Papa Joannes VIII Bulgariae regi Michaeli de primatu sedis romanae et de iure dioecesis romanae in Bulgariam.

Michaeli regi Bulgariae Joannes VIII.

a. Scrutamini sacras aecclesiasticas in mente scripturas et profecto non ignorabitis, quod deus omnipotens, licet [1]) universam aecclesiam sibi ut sponsam coniunxerit, quam sine macula exhibuerit, eam tamen partem, [2]) quam esse principalem sedemque Petri vocari decrevit, peculiarius noluit penitus habere maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi. [3]) Quam scilicet ipse sanguine suo dedicavit, postquam auctorem eius patre [4]) revelante cognovit. [5])

---

1) „licet" eadem manu deletum.
2) „parem" msc.
3) Ephes. V, 27.
4) „patrem" msc.
5) Matth. XVI, 17.

b. Item. Si Grecorum perfidia sese a regione vestra, que in nostra utique diocesi posita est, ut antiqua scripta demonstrant, minime cohibuerit, scitote, quia patriarcham Ignatium, qui sedis nostre favore tronum recepit, denuo depositioni tanquam violentum aut temerarium submitemus, et episcopos ac presbiteros Grecorum, qui illic inveniuntur, non solum depositioni verum etiam et anathemati subigemus; nam et ex maxima parte Photii dicuntur esse manus impositionis vel communionis et sensus; sed et vos, tanquam apostatas et refugas et tergiversatores et vestrarum corruptore professionum, una cum illis anathematis vinculis innodabimus,[1]) et cum ipso, quem imitati estis, diabolo, qui ab initio mendax et in veritate non stetit,[2]) portionem vestram locabimus.[3])

N. Archiv V, 300 nr. 7 tantum argumentum adducit.

Initium epistolae b „Si Graecorum" — apud Deusdedit fine saec. XI. ed Martinucci I, 192 sub titulo: „Michaeli glorioso regi seu toti generalitati gentis Bulgaricae".

2.

A. 872, 14 dec. — sept. 873.

Papa Joannes VIII Domagoj Chroatorum duci quaerulatur, Bulgariam sub potestatem graecae ecclesiae redactam esse.

Domagoi (duci Sclavorum).[4])

Ad mentem reducimus, qualiter Greca falsitas Bulgarorum nobis iure pertinentem patriam per Ignatium, quam nos recuperaveramus, occupare non timuit; qui frequenter ob hoc

---

[1]) „innodavimus" msc.
[2]) Johann. VIII, 54—55.
[3]) „locavimus" msc.
[4]) V. nr. 9.

excomunicatus non solum non quievit, verum etiam illuc quemdam scismaticum sub nomine archiepiscopi destinavit".

N. Archiv V, 300 nr. 9. Inserendum Docum. intra nr. 2 et 3. (u Prilogu E str. 3).

3.

A. 872, 14 dec. — sept. 873.

Papa Joannes VIII duci Montemero de vagis in ipsius regionem adventantibus presbyteris.

Montemero duci [1]) Johannes VIII. [2])

Presbiteri illic absoluti et vagi ex omni loco adventantes quedam aecclesiastica contra canones officia peragunt. Immo numerosa, cum sint acephali, scelera contra dei precepta comittunt.

In N. Archiv V, 301 nr. 17 solummodo argumentum. Inserendum Docum. nr. 183. (v. Prilog E str. 48).

4.

A. 872, 14 dec. — 14 maii 873.

Papa Johannes VIII archiepiscopo salisburgensi Aluino mandat, ut episcopum Methodium dioecesi pannonicae restituat.

Aluino archiepiscopo [3]) (Johannes VIII).

Ne mireris, quia diximus, te agente sedem a fratre nostro Methodio recipiendam, quia profecto dignum est, ut tu, qui

---

1) duci Sclavinicae. V. Documenta nr. 183. pag. 367.

2) „VII" msc.

3) i. e. salisburgensi. Obiit a. 873, 14 Maii. V. Auctarium Garstense. Mon. Germ. SS. IX, 565 Necrologium salisburg. Monumenta Boica XIV, 365 ss. Cf. Dümmler: Die pannonische Legende von h. Methodius. Archiv für Kunde oesterr. Geschichtsquellen XIII, 192.

fuisti eius auctor deiectionis, sis officii commissi causa receptionis".

Neues Archiv V, 301—2 nr. 19.

5.

A. 873 ante m. sept.

Papa Joannes VIII Paulo episcopo Anconitano, legato suo in Germaniam et Pannoniam, mandat, ut coram rege Ludovico ius sedis apostolicae in pannonicam dioecesim defendat, archiepiscopos Aluinum et Hermanricum de illegali contra arch. Methodium procedendi modo arguat, Paulum et Methodium ad Svatoplucum profisci vult.

Paulo episcopo Johannes VIII.

a. Ipse nosti, o gloriosissime rex,[1]) quod Pannonica diocesis apostolice sedi sit subiecta, licet bellica clades eam ad tempus ab illa subtraxerit et gladius ad horam ostilis subduxerit. Verum reddita aecclesiis pace reddi debuerunt et iura, que cum pace reddita (sic) tirranicus unicuique furor ademerat. Id ipsum sancto pape Leone in decretis canonicis, cum de reintegrando nuptiarum federe scribserat, innuente ac dicente: remotis malis, que hostilitas intulit, unicuique id, quod legitime habuit, reformetur.

b. Item. Si de annorum numero forte causatur, sciat Ludovicus rex, quia inter Christianos et eos, qui sunt unius fidei, numerus certus affixus est. Ceterum ubi paganorum et incredulorum furor in causa est, quanta libet praetereant tempora, iuri non praeiudicant aecclesiarum.

---

[1]) sc. Ludovicus, ad quem papa verba ista dirigi vult.

c. Item. Dic ergo eis:[1]) „Ego quidem ad sedem eius, qui per tres[2]) vim pertulit annos, recipiendam, non ad iudicium super diocesim destinatus sum subeundum. Et certe secundum decretalia instituta prius eum reinvestiri convenit (ministerio) episcopi, et postmodum ad racionem adduci, ut scilicet vestitus iuribus per annum et dimidium resumptis ad diffiniendam causam suam accedat". Porro si Aluinus[3]) cum Hermerico iudicium cum episcopo nostro Methodio[4]) inire voluerit, dic ad eos: „Vos sine canonica sententia dampnastis episcopum ab apostolica sede missum carceri mancipantes et colaphis affligentes et a sacro ministerio separantes et a sede tribus annis pellentes, apostolicam sedem per ipsum triennium plurimis missis et epistolis proclamantem. Non estis ad iudicium convenire dignati, quod profecto semper subterfugere curastis et nunc sine sede apostolica iudicium vos querere simulastis. Cum ergo ad hoc missus sim, ut tanto vos tempore a divinis ministeriis separem, quanto vos eundem venerabilem virum a ministerio sacro cessare coegistis; et ipse tanto tempore credito sibi episcopatu inconcusso ac sine questione fruatur, quanto constat illum vobis facientibus eo fuisse privatum. Sicque demum si habueritis in invicem, conveniatis,[5]) et coram sede apostolica pars audiatur et iudicetur utraque. Presertim cum inter archiepiscopos causa versetur et conveniens non sit, ut inter utrumque alius nisi[6]) patriarcha iudex inveniatur. Nam et in negotiis minorum sacri canones ad sedem, ubi est maior auctoritas, partes destinare probantur.

d. Item 1. Ne suscipias occasionem excusationis prohi-

---

[1]) scilicet archiepiscopis Aluino salisburgensi et Hermanricho pataviensi.

[2]) „per te" in msc.

[3]) „Aluinum" msc.

[4]) „Metholio" msc.

[5]) „conveniastis" msc.

[6]) „sine" msc.

bentem te vel fratrem nostrum Methodium transire ad Suentepulcum,[1]) sive (sc. episcopi)[2]) bella pretendant sive inimicitias[3]) congerant. Qui enim sancti Petri sunt, pacifici sunt; quocumque ierint bellis a proximorum utilitate minime coercentur.

d. 2. De percussoribus vero Lazari monachi vide, ut secundum apostolorum canones a vobis iudicium proferatur.

N. Archiv V, 302—3 nr. 20, ubi documenti a. solummodo argumentum adducitur. Documenti b. verba „sciat Ludovicus rex" in textibus hucadusque editis (Jaffè: regesta pontif. roman. nr. 2248) desunt. Fragmenta adfert Deusdedit (ed. cit. I, 195) sub titulo: „Joh episcopus commonitorium Paulo episcopo fungenti legatione in Germaniam et Pannoniam". Item Ivo: Dec. VII, 223: „Idem (Joh. VIII) commonitorium Paulo", ubi etiam fragmentum: „Ceterum previde . . . . . . emendentur" adducitur, in quo viri, qui legitima uxore repudiata aliam duxerunt, hac repulsa ad priorem redire iubentur.

6.

A. 873. ante m. sept.

Papa Joannes VIII archiepiscopum Hermanricum ob ipsius contra Methodium illegalem agendi modum suspendit, atque una cum episcopo Paulo et Methodio Romam citat.

Hemerico[4]) episcopo Johannes VIII.

Ad deflendam pravitatem tuam nonnisi fontem lacrimarum ut propheta Jeremias sufficere credimus. Cuius enim ut

---

1) „Pentepulcum" msc.
2) subintelige Aluinum et Hermanricum.
3) „inimicias" msc.
4) Hermanrichus episcopus patavinus (Passau) c. 865—874 dec. 26.

non dicamus episcopi, secularis cuius, quin[1]) immo tyranni, seviciam temeritas tua non excessit, vel bestialem feritatem non transcendit? fratrem et coepiscopum nostrum Methodium carceralibus penis afficiens et sub divo diutius acerrima hiemis et nimborum immanitate castigans atque ab ecclesiae sibi commisse regimine subtrahens, et adeo in insaniam veniens, ut in episcoporum consilium tractum equino flagello percuteres, nisi prohiberetur[2]) ab aliis. Sunt, rogo, hec episcopi, cuius nimirum dignitas, si excesserit majora constituit[3]) crimina? O episcopum episcopo talia inferentem, et ad hoc apostolicae sedis manu sacrato et (e) latere destinato! Nolumus tamen nunc exagitare quae gesseris, ne cogamur indifferenter promulgare, quod convenit. Verum dei omnipotentis et beatorum principum apostolorum Petri et Pauli atque nostrae mediocritatis auctoritate interim communione Christi misteriorum et consacerdotum tuorum (te) privamus; et nisi cum presenti Paulo venerabili episcopo vel cum eodem sanctissimo fratre nostro Methodio Romam, cum ipso audiendus, occurreris, non deerit iusta dampnatio, ubi talis et tanta fuerit inventa presumptio; nec pondus apostolice sedis auctoritatis frustrabitur, ubi tam gravis molis pravitatum immensitas conprobabitur.

N. Archiv V, 303—4 nr. 21.

---

1) „quam“ msc.
2) potius „prohibereris“.
3) „consitunt“ msc. Ewald „consistunt“.

7.

A. 873, ante 14 septembr.

Papa Joannes VIII frisingensem episcopum Annonem Romam citat, sui erga Methodium illegalis agendi modi rationem redditurus.

Annoni episcopo [1]) Johannes VIII.

Audacia tua et presumptio non solum nubes sed et ipsos [2]) celos transcendit. Usurpasti enim tibi vices apostolice sedis et quasi patriarcha de archiepiscopo tibi iudicium vindicasti; immo quod est gravius, fratrem tuum Methodium archiepiscopum, legatione apostolice sedis ad [3]) gentes fungentem, tyrannice magis quam canonice tractans, nec presbiterorum, qui penes te reperti sunt, iudicasti dignum consensu, quod nonnisi in contumeliam sedis apostolice perpetrasti. Quin etiam petente illo, sacris canonibus edocentibus, ipsius sancte (Romane) sedis iudicium concedi minime permisisti; sed in eum cum sequacibus tuis et sociis quasi sententiam protulisti, [4]) (et) a divinis celebrandis [5]) officiis illum sequestrans carceri mancipasti. Insuper et cum proprium sancti Petri hominem esse te diceres, ut patrimonii in Germania siti curam gereres, istius fratris et coepiscopi, quin potius et missi nostri, de quo nobis maiore cura debebatur, vincula et insecutiones non solum ut fidelis minime nunciasti, sed Rome, (cum) super eo interogareris a nostris, te illum nosse mentiendo negasti, cum cunctarum afflictionum sibi a vestratibus illatarum ipse incentor, ipse instigator, immo ipse fueris auctor. De quibus omni-

---

1) Frisingensi a. 854—875.
2) „ipso“ msc.
3) „adf“ msc.
4) „pertulisti“ msc.
5) „celebrandisque“ msc.

bus, nisi adeo fuerit eiusdem venerandi episcopi conditio [1]) sana effecta, ut ipse possit omnem suam oblivioni propter deum iniuriam tradere, Romam rationem redditurus indifferenter accurre. Alioquin post mensem Septembrium tamdiu comunicandi nullam habeas omnino licentiam, quamdiu non obediendo tuam erga nos ostenderis pertinaciam.

N. Archiv V, 30 f nr. 22.

8.

A. 874. m. sept. — m. maii 8 a. 875.

Papa Joannes VIII Bulgarorum regi Michaeli revocat in memoriam patriarcham Ignatium sedi constantinopolitanae ea conditione restitutum fuisse, ut iura apostolicae sedis in Bulgariam intacta servet; episcopos a Graecis in Bulgariam missis a sede apostolica non recipi.

Michaeli (regi Bulgarorum) Johannes VIII.

Si ergo super apostoli Petri constanciam Christus edificavit aecclesiam, constat omnino, quia qui ab eius unitate discesserit, regni celestis ianuam non intrabit; ipse etenim iuxta veridicam predecessoris nostri sententiam in sede sua specialiter vivit et presidet et per successorum suorum organa per totius mundi latitudinem pro meritorum ordine ligacionis aut absolucionis sentencias perpetualiter moderatur, nec habet in singularitatis privilegio socium, quem apostolorum principem omnis aecclesie Dei, universitas cum suo coapostolo confitetur. An non, karissimi filii, vestris modo tumporibus, ut vetera transeamus, hec sancta aecclesia Photium repulit et Ignacium restauravit? Numquid non viderunt oculi vestri et

[1]) „contricio“ msc.

aures vestrae audierunt iudicium ab apostolica sede prolatum ab omnibus patriarcharum sedibus inconvertibiliter esse susceptum? Quod si solucionis Ignacii ab apostolica, ut diximus, sede prolatum[1]) a nemine refutari potuit, constat quia et obligacionis sententia ab eadem sede apostolica promulgata resolvi minime prevalebit. Sub ea enim condicione Ignatius a nostris predecessoribus solutus est, ut si per Bulgariam, quod neque Photius ille temptaverat, aliquid contra iura apostolica temptavisset, sub pristine dampnacionis sue sentencia nihilominus permaneret. Aut ergo in Bulgariam contra institucionem sedis apostolice nil temptans vere solutus est, aut si temptaverit pristinis utique laqueis inretitus est. Hinc est, quod sedes apostolica eos, qui vobis a Grecis directi sunt, in episcoporum numero minime recipit, quin immo in depositionem illorum eosque mittentium anathema dicere, nisi resipuerint, cito disponet; ut qui salubribus adquiescere monitis differunt, non esse quod dicuntur episcopi veraciter videantur.

N. Archiv V, 308 nr. 34 documenti hujus tantum fragmentum adducit. Fragmentum sub b. ommittimus, utpote quod apud Ivonem dec. XIV. 36 legi potest, in quo videlicet illi, qui ab excommunicatis sacramenta recipiunt, schismatici declarantur.

---

1) subit. „indicium“.

9.

A. 874. septembr. — m. maii 8 a. 875.

Papa Johannes VIII episcopis et fidelibus Dalmatiae et Croatiae scribit, se a presbytero Joanne, qui ob illatam cuidam conspiratori per ducem Domagoj mortis poenam ab officio suo cessaverat, hocce iterum exerceri velle.

Joh(annes VIII) omnibus fidelibus (Dalmatiae).

Sciat igitur vestra unanimis in Christo dilectio, quia presens Johannes religio^us presbyter [1]) sedem apostolicam adiens retulit pontificio nostro, quod dum quidam de conspiratoribus contra suum seniorem, Domagoi videlicet ducem Sclavorum, apud eum post detectionem criminis fecisset confugium, innotescens scilicet isti, qualiter eundem ducem perimere cum aliis meditatus esset, hic pro fidelitate sui senioris iam dicti videlicet Domagoi ducis, et causa(m) seniori propalare et hunc de reatu excusare, aput eum prc ipso intercedendo, speraverit, ad eundem seniorem suum accedens rogaverit, ut ei vitam concedere dignaretur. Ille vero, sicut hic asseruit, vitam ei concessit. Sed postmodum, cum hic ipse presbiter iam dicti sui senioris serviciis occupatus esset, in istius absentia prefatus dux, oblitus, promissionis suae, ipsum hominem perimi iussit, et vitam, quam primum concesserat, abstulit. Huius rei gratia sepe dicto presbitero ab officio suo ultra cessante, postquam nobis causam hujuscemodi propalavit, decrevimus illum, si ita est et conscientia eius super hoc minime illum reprehendit, pristino officio et ministerio liberius uti et verbum predicationis in populo iuxta morem sacerdotis in omnibus exercere. Unde communione nostra saginatum

---

[1]) Vide Documenta nr. 5, 7, 8 p. 5, 11, 12.

fuisse vestra[1]) unanimitas non ignoret, quem, si aliter se res non habuerit, et vestrae communionis habere socium et gradus sui officio deditum, quantum putamus, incunctanter retinere potestis.

N. Archiv V, 308—9. nr. 35 Inserendum Docum. intra nr. 3 et 4. (v. Pril. E str. 7 i 8).

10.

A. 874. sept. — 8 m. maii 875.

Papa Joannes VIII Chroatorum duci Domagojo svadet, ut vitae suae insidiatores exilio potius quam morte puniat.

Domagoi (duci glorioso[2]) Johannes VIII).

Si vero, quod absit, contra vitam tuam insidiantes repperеris, non mortis sed temporalis exilii eos religacione castiga, quatinus, dum eis propter Deum peperceris, quos ipse tibi tradiderit, ille te ab eis illesum custodiat, qui pro salute omnium crucis supplicium minime refutavit.

In N. Archiv V, 309 nr. 36 tantum argumentum. Aliud fragmentum 2 ibid. v. Documenta nr. 3. p. 6, solummodo quod in nostro codice incipiat verbo: „Propterea" loco praeterea".

11.

A. 874. sept. — 8 maii 875.

Papa Joannes VIII imperatori Basilio I conqueritur, quod patriarcha Ignatius Bulgariam invaserit, quem propterea Romam citat.

Imperatori Grecorum[3]) Joh(annes VIII).

Plurimorum relatu quedam de Ignacii Constantinopoleos patriarche fraternitate audivimus, que sacerdotalibus officiis

---

[1]) „vestra fuisse" msc.
[2]) V. Documenta nr. 3. p. 6.
[3]) „Gregorum" msc. subintelligitur Basilius I.

congruere non agnoscuntur, que ideo credenda putamus, quia capud suum erigere contra sanctam apostolicam aecclesiam, a qua episcopatus sortitus est dignitatem, non dubitavit; cum contra omnium patrum prohibitus invadere a.. .u temerario presumpsit novam Bulgarorum gentem, beati Petri celestis regni clavigeri et Pauli gentium doctoris precibus divinitus illustratam, et per apostolicae sedis legatos ad fidem Christi conversam et sancto ablutam baptismate. Decuerat enim propriis eum fore contentum liminibus, et non extollentiae cornu aliena appetere et alienos terminos invadendo diripere. Verum quia hec aliis presumptionibus molitus est addere, necessario eum vocare duximus, et apostolice sedi, cui (deo) auctore presidemus, presentari sancimus, quatinus de hiis et aliis excessibus racionem reddere valeat.

N. Archiv V, 309—10 nr. 37.

12.

A. 886 exeunte v. 887 ineunte.

Papa Stephanus VI Theodosio episcopo nonensi admirari se scribit quod penes dioecesim Nonensem etiam Spalatinam post archiepiscopi Marini mortem susceperit regendam.

Steph(anus) Theodosio episcopo

Quis vice Marini episcopi in aecclesiae Spalatine regimen successerit, diligentius perrimantes, te curam illius ecclesiae suscepisse audivimus; cumque, et quod de tibi commissa (ecclesia) ordinaveris, studiosius investigaremus, dictum est, (te) utrisque preesse Quod si verum est, non modice miramur; sed in hoc admiratione dignum non iudicamus, quia in ipso tue ordinationis inicio deliquisse te non modicum audimus. Nam cum pie memorie decessor tuus hominem excessisse dicitur, ad Aquilegensem diceris convolasse ecclesiam et exinde consecra-

tionem suscepisse, quam in sede beati Petri ab apostolicis debueras manibus petere, in quo et te deviasse et eum excessisse, luce patet clarius.

N. Archiv V, 402. nr. 9. Cf. epist. Joannis VIII a. 879 ad Theodosium Documenta n. 8. p. 12 (Prilog E na str. 11). Alterius epistolae fragmentum v. Documenta nr. 147 p. 186 (v. Prilog E na str. 14 i 15).

13.

A. 887—8.

Papa Stephanus VI archiepiscopo salonitano Theodosio scribit, se cupere, ut restaurata ecclesia Salonitana antiquum splendorem recipiat; pallium illi, si Romam venerit, promittit.

Teodosio episcopo (Stephanus VI).

Salonitana ecclesia, quam deo auxiliante restitutam asseris, ut (ad) pristinum gradum redeat, inhianter cupimus; et omnes ecclesiae, que barbarorum rabie destructe sunt, assiduis precibus, ut restaurentur, imploramus, ita tamen ut in novarum ecclesiarum restauratione neglectus non proveniat antiquarum. Pallium et eius usus[1]), quem rogitas, cum dei misericordia cooperante ipse ad apostolorum limina veneris, consultius dabitur, ut multiplici benedictione locupletatus letior ad propria redeas; quia ipsius usus non ad ponpe fastus[2]), sed ad religionis attinet misterium.

Item. Quomodo ab eo benedictionem caperes, qui caret benedictione? Quomodo alteri tribuit quis, quo sibi carere dinoscitur?[3]).

N. Archiv V, 467, nr. 29.

---

[1]) „usum" msc.
[2]) „factus" msc.
[3]) Haec concernunt aquileiensem patriarcham Walpertum, de quo vide Documenta nr. 148. p. 187. (v. Prilog E na str. 15).

14.

A. 887—888.

Instructio papae Stephani VI legatis ad principem Sventoplcum exmissis. Usus linguae slavicae in sacris, a s. Methodio introductus, prohibetur; successor ab ipso constitutus ab ufficio suspenditur.

Commonitorium Dominico episcopo, Johanni et Stephano (presbiteri)s [1]) euntibus ad Sclavos. [2])

a. Cum Deo propitio ingressi (S)clavorum fines fueritis, tanta vos ornate modestia, ut vestri vestrorumque hominum [3]) actus exemplum religionis prebeant rudi populo; habentes pre oculis monentem Dominum, ut videant vestra opera bona et glorificent patrem vestrum, qui in celis est. [4]) Cum veneritis ad ducem patriae, [5]) dicite ei: Visitant vos apostolorum principes beatus Petrus regni celestis claviger et Paulus doctor gentium. Dominus autem Stephanus sanctissimus pontifex sancte catholice et apostolice Romanae aecclesiae et universalis papa, spiritalis videlicet pater vester, visitat vos et mandat vobis amabilem paternitatem; amplectitur enim vos spiritaliter et diligit sicut unicum et carissimum filium. Omnes sanctissimi episcopi, presbiteri et diaconi cum reliquo clero sancte Romane aecclesiae optant vobis salutem; habent enim assidue vestri memoriam in suis Deo dignis orationibus apud beatissimorum apostolorum principum limina. Omnis honorabilis senatus a Deo conservande Romane urbis cum reliquo cetu fidelis populi mandant vobis salutes; desiderant enim omni prosperitate vos in Christi Dei nostri fide pollere et seculi gloria gaudere.

1) vel „(diaconi)s".
2) „Scalituos" msc. ad marginem „ad Sclavos".
3) „omnium" msc.
4) Matth. V, 16.
5) Subintelligitur „Suentopleus" vide sup nr. 5.

Primo die hec dixisse sufficiant, et si de patrie salute interrogaverint, que ad honorificentiam pertinent christianae religionis, aeclesie, htonoris, decentie imperialis prudenter respondete.

b. Item Spiritus sanctus a Patre et Filio, nec ingenitus dicitur, ut[1] duo patres, nec genitus, ut duo filii, sed procedens dicitur. Si dixerint: Prohibitum est (a) sanctis patribus simbolo addere aliquid vel minuere, dicite: Sancta Romana ecclesia custos est et confirmatrix sanctorum dogmatum, quia in catholica fide principis apostolorum vicaricatione in nullo vacillat, ipso dicente Domino: Simon ecce Sathanas expetiit vos, ut cribraret quasi triticum; ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.[2]) Hec omnes herrantes ad fidem duxit ecclesia, et vacillantes roboravit, non immutando sancta dogmata sed aut non intelligentibus aut male sentientibus exponendo.[3])

Cap. XII. Missas et sacratissima illa ministeria, que Sclavorum lingua idem Methodius celebrare presumpsit, quamvis decessoris sui[4]) temporibus, domni videlicet Johannis sanctissimi pape, iuraverit, se ea ulterius non presumere, apostolica auctoritate, ne aliquo modo presumatur, penitus interdicit. Veruntamen si aliquis Sclavorum lingua tam doctus invenitur, ut post sacratissimam evangelicam,[5]) apostolicam lectionem eius explicationem doctus sit dicere ad aedificationem eorum, qui non intelligunt, et laudat, si fiat, et concedit et approbat.

Cap. XIII. De veneratione ieiuniorum firmiter tenete,[6]) sicut in sua decrevit epistola;[7]) quia assidue pro viribus ieiu-

---

1) „ne“ msc.
2) Luc. XXII, 31. 32.
3) Que subsequntur capitula XII, XIII et XIV dempta sunt e constitutionibus, quas papa legatis suis verbotenus exponenda commisit; quare de se in tertia persona loquitur.
4) „decessoris nostri, sui“ msc.
5) „evangelicam“ ad marginem.
6) „tenere“ msc.
7) ad Sventopulcum Joannes VIII.

nare laudabile est; corpori etiam consulere, naturale; et festis diebus largiori papulo corpus sobrie recifere peccato non inputatur; si tamen cum gratiarum actione et corpus reficitur, et salubre poculum anime ministratur.

Cap. (X)IIII. Successorem, quem Methodius sibimet contra omnium sanctorum patrum statuta constituere presumpsit,[1]) ne ministret,[2]) nostra apostolica auctoritate interdicite, donec suam nobis presentiam exhibeat, et causam suam viva voce exponat.

N. Archiv V, 408—10, nr. 31. Immediate sequitur qua explanatio, „ratio de symbolo fidei" inter papam Leonem III et missos Caroli M. a. 809. Baronii annal. eccl. ad a. 809 nr. LVII, LX.

15.

A. 1061 post octobr. vel a. 1062.

Papa Alexander II confirmat capitula sub legato Mainardo et spalat. archiepiscopo Joanne Spalati et in aliis civitatibus Dalmatiae statuta.

Alexander regi et episcopis Dalmatiarum.

Notificamus, omnia capitula, que per con fratres nostros venerabiles, Mainardum scilicet collateralem episcopum nostrum et Johannem archipresulem vestrum, in Spalato[3]) aliisque civitatibus sunt statuta, eadem in romana synodo, seriatim ea referente, a beate memorie predecessore nostro Nicolao apostolica auctoritate et sub anathematis interpositione roborata.[4])

---

1) Gorazd.
2) „ministrat" msc.
3) „Spaleto".
4) Legitur iam in Ivonis decreto IV, 139. Documenta p. 205.

Cuius nos constitutionem exequentes, ipsaque statuta confirmantes, quedam eorum his nostris apicibus inserimus.

Si quis itaque in Spalatina sede amodo, nisi precedente omnium suffraganeorum suorum episcoporum cum ipsius urbis cleri et populi concordi electione et subsequente ab eisdem cunctis presentibus, nisi forte impossibilitas alicuius gravis egritudinis aliquem absentaverit, canonico ritu celebri consecratione fuerit ordinatus, ipse usurpator et ordinatores eius honore proprio priventur. Fauctores eius vel incentores talis ordinationis excommunicentur, et bona eorum, si clerici sunt, ecclesiis, si laici vero, fisco tradantur. Hoc idem servetur de episcopis, qui in quacumque civitate aliqua presumptione contra sacros canones ordinati fuerint. Si qui deinceps episcoporum absque omnium confratrum suorum presentaneo vel litterali consensu, archiepiscopi sui permissione vel iussu, episcopum aliquen consecraverint, ordinatus taliter et ordinatores deponantur. Si vero ordinationes ecclesiasticorum graduum nisi in temporibus quatuor et in celebratione misse facere; aut si alterius parrochianum sine consensu illius, cuius est promovere, vel aliquem ab aliquo fratrum suorum excommunicatum scienter retinere (et) ei communicare presumpserit, ipse in se dampnationis sententiam protulisse iudicetur.

(Item.) Si quis amodo episcopus, presbiter aut diaconus feminam acceperit vel acceptam retinuerit: proprio gradu decidat, usque dum ad satisfactionem veniat, nec in choro psallentium maneat, nec aliquam portionem de rebus ecclesiasticis habeat.[1])

(Item.) Si quis clericorum amodo barbam vel comam nutrierit: in ecclesia(m) intrandi facultatem non habeat et canonice vindicte pro suo quisque gradu subiaceat.

---

[1]) Documenta l. c

(Item.) Si quis deinceps priorum aut cuiuscumque dignitatis vel cuiuscumque ordinis laicorum episcopum comprehenderit, percusserit, aut aliqua vi a propria sede expulerit, nisi forte iudicatum canonice: auctores et cooperatores tanti sceleris anathematizentur, et bona eorum ecclesię ipsius iure perpetuo tradantur. Si vero in presbiterum vel in quemcunque inferiorum graduum clericum hec eadem presumpserit: canonice poenitentie atque depositioni subiacebit. Si contumax fuerit, excomunicetur. [1])

Item. Sclavos, nisi latinas litteras didicerint, ad sacros ordines promoveri, et clericum, cuiuscunque gradus sit, laicali servituti vel mundiali fisco amodo subiugari sub excommunicationis vinculo omnimodo [2]) prohibemus.

Item. Nos periculo animarum vestrarum super malo consanguinitatis, quod inter vos est, precordialiter condolentes, quia voluntatem vestram atque supplicationem, ut in quarto gradu quicumque estis permaneatis, nullo modo sequi audemus, et si non ad votum ad salutem tamen vestram multum a rigore iusticie necessitati vestre condescendentes non preceptum ponimus, sed consilium damus ita tamen, ut hoc consilium nunquam sit posteris ad imitacionis exemplum. Non enim hac in re bonum, quod volumus, sed quod nolumus malum in spe futuri boni permittimus. Hoc nimirum, ut quicunque in quarto sunt gradu, omnino separentur et secundum indulgentiam, si caste vivere non possunt aut nolunt, legitimo matrimonio iungantur. Qui vero in quinto, si caste vivere possunt et volunt, cum penitentia maneat. Quod si non possunt separari ab invicem, legitime nubant. Si vero obedire noluerint: usque ad satisfactionem ab ecclesia et comunione alieni fiant.

N. Archiv V, 329—30, nr. 4 argumenta tantum adducit. Cf. Documenta nr. 154, p. 204—206 (Prilog E str. 36).

---

[1]) Grat. decr. C. XVII, q. 4. c. 22. Mansi: Coll. conc. XIX, 982.
[2]) „amodo omnimodo" msc.

PRILOG

H

Sveobće pohvale Tretoredcim glagolašim osobito u Zadru i okolici. [1])

[1]) Izvornik čuva se u samostanskom arkivu OO. Tretoredaca u Zadru pod slovom K. Pročelni je list gdje gdje nepodpun, te smo nastojali popunit po smislu.

Sommario degl' Attestati

componenti

La necessaria Sussistenza, e la Vestizione

de Padri del terz' Ordine di S. Fran.co

nella Provincia di Dalmazia, Quarner ed Istria,

che compone conventi 14.

esibiti a Sue Ecez.e

Ser: Marin Garzoni aggiunto
" : Antonio Cappello
" : Zorze Emo S. Moro
" : Anzolo Basadon(ne)
} Proved.ri sopra Monasteri

Più

All' Ecmo Ser: Gabriele Marcello, Sav.o ed Inquis.or di Stato.
All' Ecmo Ser: Pietro ....ello di Filippo
All' eccellente Sig.r F(is)cale del sud.o Mag.to
All' eccellente d.r delle Feste consultor in jure;

e letto

All' eccellente sig.r Co......vrachien Con.r in jure.

1.

Sommario degli attestati, e Pubbliche carte, che comprovano l' utilità dell' esistenza delli Conventi del 3.° ordine del Serafico Padre S. Francesco nelle Provincie della Dalmazia, Quarner et Istria.

2.

Ca. 1:2. = 1480 30 novembre. Terminazione di S. E. Domenico Mallipiero C.° d'Arbe qua annuendo alle preghiere del P. Mattio da Zara del d.° 3.° ordine abbitante nel Convento di S. Cattarina d' Arbe concede un luogo vacuo di Pass. 10 di Lunghezza, e di Pass. 6 di Larghezza, cadauno Passo di Piedi 7 di Dalmazia situato d.° luoco vicino alla casa fabricata da d.° Padre frà li confini da Levante Masiera da Pon.te d.ta casa fabricata da d.° Padre da Borra, parte Orto de PP. Sud.ti, e parte Comunale, e da Tramontana Terreno comune, perchè possa fabricare, e far fabricare per nome del Suo Convento quanto crederà meglio, ed utile, facendo tal concessione in remerito delle ottime benemerenze incontrate in tempo della Peste, avendo agl' appestati prestati ajuti, e soccorsi spirituali, e corporali.

3.

Ca. 3. = 1681 10 Xbre. Attestato di S. E. Lunardo Foscolo Proc.r di S. Marco, e Proved.r Genrle in Dalmazia, et Albania, quo raccomanda alla pub.ca benigna grazia il Padre F. Felice Zelich del 3.° ord.e di S. Fran.co del Convento di S. Gio. di Zara per esser stato dalla suprema carica elletto cappellano delli Pubblici Lazzareti in d.ta città ne tempi, che il morbo contaggioso affligeva la d.ta città, et ab-

bondavano in quantità gl' amallati Pestiferi; aver d.⁰ Pad.e per il corso di due anni con intrepidezza, zello, et attitudine, assistiti li poveri angonizanti con la somministrazione de Santiss.mi Sacramenti, facendo spicare nell' esercicio d' una perfetta carità, e pontualità che non lasciò desiderarsi d'avantagio, non schivando li quotidiani pericoli della propria infezione, con universale edificaz.e, e pieno Pub.co agradimt.o.

4.

Ca. 4. = 1774 30 Luglio altro, del R.mo Sig.r Gio. Armani Archid.⁰ della Metropolitana di Zara ed in sede vacante vicario capitolare, quo con indubitata fede assicura, che li RR. PP. del 3.⁰ ord.e di S. Fran.co del Convento di S. Gio. Battà di d.tta città abbitavano sin dall'anno 1541 fuori della med.a, e furono per Pub.co comando trasferiti nel Convento, che possedono, mostrarono in varj tempi il loro zello in vantaggio de fedeli, adoprandosi con tutto impegno per il vero bene de sudditi Nazionali specialm.e ne tempi, che il morbo contaggioso affligeva d.ta città, come apparisce da pubb.ci documenti posponendo li riguardi della propria vita, s'impiegarono a prò dell'Anime de poveri appestati con somministrargli i Santiss.mi Sacramenti et ogni possibile agiuto ed assistenza; esibendosi in ogni tempo ad assistere gl' infermi, assidui ad udire le confessioni, dando salutevoli avertimenti per vivere christianam.e, fedeli al suo principe, e per bene disporli al termine della loro vita dando parimenti quando sono ricercati gl' esercicj spirituali alli Religiosi della diocesi con profitto delle loro anime, essendo soli frà Regolari, che conservano la Madre lingua, che officiano, e celebrano la S. Messa nella pura Madre lingua Illirica, osservando rigorosam.e li precetti del linguagio Glagoglitico, solo inteso dalle genti nazionali, e perciò utili assaissimo al servigio di Dio, essendo pronti al culto della chiesa, e zellanti del onor divino, et al

vantaggio delle Anime per essere di coscienza timorata, e di condotta religiosa; come pure ospitalieri con poveri, e singolarm.e con li sudditi Morlachi quando corrono alla città da tutta la Provincia, dando ad essi alloggio, e vitto, ed ogni possibile assistenza.

5.

Ca. 5. = 1774 6 Ag.o altro di Monsig.e Ill'mo Gio. M.a Ant.o dall' Ostia ves.o d' Arbe quo dicit essere li PP. del 3.º ord.e sud.to stati introdotti in d.tta città per commissione di S. E. Dom.co Malipiero C.o d' Arbe e con sua pubb.ca terminaz.e 1480 30 9bre assegnata a PP. sudetti certa quantita di terra dove fabricarono il Convento denominato S. Franc.o in remerito delle ottime benemerenze incontrate ne tempi, che quell' Isola crassava con l' infez.e contaggiosa, avendo agl' appestati prestati ajuti, e soccorsi spirituali, e corporali, che in tutto il corso della sua deggenza di quella chiesa hà conosciuti quei Padri esemplari come si conviene al loro stato religioso ed utili agl' abbitanti perche spesso si esercitano lodevolm.e nelle sante confessioni della penitenza sostengono nella loro chiesa il giornaliero uso della officiatura slava che coerentem. al loro instituto l' hanno dal principio della loro fondaz.e esercitata, e continuano esercitarla litteralm.e con proffitto, specialm.e delle genti della campagna, che altre lingue non possede, che la slava nativa, dalla quale necesità ne risultano mirabili effetti, e per la christiana disciplina, e per la fedeltà verso il loro principe, distinguendosi nelle opere di ospitalità con sudditi passegieri, somministrando loro ricovero, allimenti, et assistenze caritatevoli tanto spirituali, quanto corporali, il tutto a titolo di carità, allevando singolarm.e li poveri figli nel santo timor di Dio, a quali prestano albergo, scola, e giornaliere panatiche e parim.ti utili alla Curia Episcopale, che fù solita valersi del Padre Pietro Colludrovich es Provinciale, Maestro, e Com.º Provinciale della

detta Religione nel esaminare gli ordinandi, e nell'istruzione de sacri esercicij spirituali alli ordinandi medesimi.

6.

Ca. 6. = 1774 10 Sett.e altro, de Sig.ri Procuratori presidenti della spettabile università de cittadini, e popolo della città di Zara, quo assicuranno detti Padri del Convento di S. Gio. Bat.sta di detta città, che rendonsi degni di comendazione per il beneficio, e vantaggio, che dalla loro semplice, e zelante direzione sempre derivò specialm.e nel secolo decorso 1691 quando il morbo contaggioso affliggeva quella città essendosi impiegati istancabilm.e senza riguardo della propria vita particolarm e nelli pubblici Lazzareti al spirituale vantaggio degl'infermi colpiti dal morbo pestifero, e ne tempi presenti facendo spiccare la loro carità nell'assiduità a confessionali nell'assistenza agl'infermi nell'esercicio della dovuta officiatura Ecclesiastica in Iddioma Illirico litterale da essi unicam.e praticato nell'ospitalità verso i poveri Morlacchi, che da tutta la Provincia giornalm.e corrono alla Città, e singolarm.e nella fedeltà verso il comune adorato Prencipe per la pronta obedienza a venerati pubblici comandi.

7.

Ca. 7. = 1781 16 Ottobre altro, quo il Capitanio, Giudici, Vechiardi, con li rimanenti villici di Corlat con l'Anima, e giuram.to affermano, che li PP. del 3.° Ord.e sud.to usano frà gl' altri Regolari l'officiatura Ecclesiastica nel iddioma Slavonico, molto necessario, molto utile, e lodato dalla loro Craina, e dalla Provincia, accogliendo con buon affetto li d.ti villici nelle loro necesità spirituali, e corporali: confessando, instruendo, correggendo, ed amaestrando in ogni bene con indefesse ammoniz.i servendo li loro Parrochi in tutti gl' incontri, quando sono chiamati, e conducendo tutti buona vita,

e vivendo col timor di Dio, buon esempio, e senza scandalo ricevendo in alloggio li Morlachi, e dandogli il comodo del fuoco, letto, ed altro, che gl' occore. Istruendo le loro creature nella dottrina christiana senza interese; visitando, et assistendo tanto in tempo di salute, come in quello d'infermità et in ogni occorenza li Nazionali: con stupore di quella università, non sapendo come d.ti Padri possano supplire, per essere li loro Conventi sempre pieni di detti Morlachi.

8.

Ca. 9.[1]) = 1785 18 8bre. altro, quo il Capitan Illia Maltes, li giudici, li villici tutti della villa di Gallovaz con giuram.to attestano che li Padri del d.º 3º Ord.e frà gl' altri Regolari usano la quotidiana Ecclesiastica officiatura in lingua Illirica Gierolimiana, molto utile, e molto proficua e necessaria a tutta la Crajna, ideo sono ben veduti, e ben affetti; manifestando detti Padri in ogni luoco, e tempo effetti della loro bontà, e merito; concorendo prontam.e a qualunque loro occorenza spirituale, e temporale, confessando assiduam.e, istruendo, e corregendo li loro errori, et invitandoli caritatevolm.e ad ogni bene; servendo per coadjutori alli loro Parrochi, in ogni tempo, ed occasione, quando sono ricercati: conducendo vita buona, e divota con buon esempio, e senza verun scandallo dando nei loro Conventi per carità ricovero, fuoco, comodo, e letto, e parte degl' allimenti; facendo scuola alle loro creature di lingua, e lettere Illiriche senza verun interesse: assistendogli ne tempi di salute, e d' infermità, et in ogni loro bisogno con stupor universale come d.ti Padri con tanta bontà sogiaciono a tanti incomodi, ed aggravj, essendo li loro Conventi sempre pieni di poveri Morlachi.

---

1) Išlo bi 8, ali u izvorniku stoji 9, a tako preskače i dalje.

9.

Ca. 11. = 1781 21 8bre altro, quo il Capitan Nicolo Magas, giud.ci, vechiardi, e gl'altri villici di Slivniza affermano in loro coscienza, che li PP. del d.º 3.º Ord.e sono a tutta la Crajna sommam.e utili, proficui, e necessarj: servendo sin dalla loro origine la chiesa con la quotidiana officiatura in lingua Slava che a d.ti Nazionali, è di molta utilità, e commodo, essendo il vero motivo, che più fervidam.e gl'induce a tale officiatura, che a qualunq.e altra latina, quale niente capiscono movendoli pure a benevolenza verso detti Padri per essere buoni servi di Dio, pieni del santo Suo timore, compartendo giornalm.e beneficenze alle genti di tutto il contado, e giovando ne bisogni spirituali, e temporali, ricevendo tutti ad ogn'ora, et in ogni tempo dandoli ricovero, luoco, fuoco, letto, e li possibili allimenti: instruendo, corregendo, confessando, predicando, et ad ogni bene conducendo: essendo tutti Nazionali ricevono le loro creature, gli fanno scuola, gl'allimentano, e quando era permessa la vestiz.e li vestivano e professavano, abbilitandoli a scie'gere il Convento della figliazione a loro beneplacito: assistendoli si in salute, che in malatia, e pagando il Medico, il tutto per carità, facendo a chiunque mirabili carità, e vivendo tutti con esemplarità, e senza aver maj datto scandallo imaginabile.

10.

Ca. 13. = 1781 24 8bre altro quo il Capitan Simon Pegnala giudici, vechiardi, e li villici tutti di Bagno, e Sdrelaz affermano in coscienza, che li d.ti PP. del 3.º Ord.e sono certam.e molto proficui, utili e necessarj per molti oggetti, e singolarm.e per essere molto esemplari di vita, e senza aver maj datto scandallo immaginabile essendo continuam.e impiegati nelli confessionarj massime per la lingua Illirica de Nazionali officiando frà tutti li Regolari li divini officj della

Chiesa nella lingua Slavonica litterale, che risulta di grande avantaggio, e compiacenza alle genti della Dalmazia; facendo caritatevoli accoglienze a Morlachi, e somministrandoge per carità ricovero, luoco, fuoco, letto et altre occorenze accetando per carità in educaze li loro figli, et allevandoli nel santo timor di Dio, passando a quelli gl' allimenti et ogn' assistenza sì spirituale che temporale, si in salute, che in malatia pronti in ogni tempo in soccorere gl' infermi in ogn' ora, e tempo, e specialm.e li moribondi di notte, ed in qualunq e ora che vengono ricercati riuscendo a curati di sollievo, e di ajuto distinguendosi con gl' atti di pietà, di um'ltà, di zello, e di morigeratezza nelli spirituali vantaggi anco con discapito della loro salute.

11.

Ca. 15. = 1781 24 Ottobre altro quo il Capitanio, giudici, vechiardi, e li villici della villa Gliubaz affermano in coscienza, che li PP. del d.° 3.° Ord.e per universale acclamaz.e; e per prova giornalm e sperimentata sono degni d' ogni prezio, ed onore per le carità che pratticano con tutti e particolarm.e con li poveri Morlachi quali non avendo verun sussidio, ne speranza di essere accolti nelle loro occorenze vengono ricoverati nelli loro Conventi specialm.e in quello di S. Gio. Batt.a in Zara nel quale in qualunq e ora, giorno, tempo, e bisogno con pienissima accoglienza e benignità sono riccoverati, e somministratogli fuoco, letto, e li possibili allimenti non essendovi giorno, in cui non intervengono a truppe tali genti, ne sera in cui nella loro cucina non vi sia copia de Morlachi, e nelle loro camare con universale stupore della loro tolleranza, e perche sono tutti Illirici di nazione così per la loro officiatura a differenza degl' altri Regolari si rendono proficui, et utili nelle spirituali, e temporali occorenze specialm.e quando sono chiamati ad assister moribondi anco di

notte Singolari nella Lingua Slavonica in dare salutari correzioni, ottimi nelle istruzioni, e proficui nell' esercicio delle confessioni, e delle predicazioni mai avendo d.to scandalo imaginabile.

12.

Ca. 17. = 1781 25 8bre altro, quo il Capitanio, Harambassà, Giud.ci. capi, vechiardi, per loro parte, e del popolo de Visovzani affermano in coscienza, che li PP. del 3.^{0} Ord.e sud.to per voce universale et esperienza sono degni di preggio, e di onore, per la benignità, colla quale tutti riguardano specialm.e li poveri Morlachi, quali vengono albergati nelli loro Conventi specialm.e in quello di S. Gio. Batt.a di Zara, nel quale in ogni ora, in ogni tempo, ed in ogni occorenza trovano piena comiseraz.e; dando con somma bontà, e buon cuore ricovero, fuoco, commodo, e delle panatiche, non essendovi giorno in cui molti non intervengono, ne sera in cui non vi siano, e in cucina, e nelle camare, e qualche volta in tal numero, che uno non si puo movere col altro con stupore de Morlachi come tanto possano fare li PP. sud.ti, e quali essendo Illirici di nazione, di lingua, e di officiatura giovano non solo in stato di salute ma anco nelle corporali occorenze, e molto più nelle infirmità, e nelli spirituali bisogni; mostrandosi sempre pronti, e soleciti per soccorere ogn' uno, e somministrare li santiss.mi sacram.ti, buoni per corregere, ottimi per insegnare, proficui per dirrigere, e frà tutti li Regolari utili per la Nazione.

13.

Ca. 19. = 1781 26 8bre altro, quo il capitanio, giudici, e vechiardi, a nome di tutto il popolo di Tign affermano con impegno delle loro Anime, che li PP. del 3.^{0} Ord.e sud.to sono alli Morlachi ben affetti, e frà gl' altri Regolari

più necessarj, essendo tutti di nazion Slava, e facendo in d.ta lingua la loro officiatura, alla quale intervengono li Nazionali, che ne loro Conventi li allogiano, e somministrano luoco, fuoco, letto, e cena, e specialm.e il Convento di S. Gio. Batt.a di Zara in cui sempre vi sono Morlachi che istruiscono al bene, confessano quando sono chiamati; dimostrando a tutti ogn'affetto, e bontà, quando sono sani, e nelle loro malatie; che ricevono a scuola le loro creature, facendogli le spese, et ogni bene, e favore.

14.

Ca. 21. = 1781 26 8bre altro, quo il Capitanio, il giudice li vechiardi e li rimanenti villici di Polazza affermano con loro giuram.to che li PP. del 3.° Ord. sud.to frà gl'altri Regolari fanno l'officiatura ecclesiastica nella lingua Illirica, accogliendo tutti nelle loro spirituali, e temporali necesità: instruendo, corregendo, et illuminando il popolo christiano confessando, predicando, e servendo per coadiutori a Parrochi, et attendendo tanto alli sani Morlachi, come agl'ammalati che istruiscono le loro creature nella Dottrina christiana Slava, senza alcun interesse ideo con distinto modo ben veduti, ed amati e degni di amore, e di stima.

15.

Ca. 23. = 1781 27 8bre altro quo il Capitanio, li Giudici, li vechiardi, e tutti li altri villici di Radovin affermano con loro giuram.to che li PP. del 3.° Ord e sud.° per voce universale, ed esperienza sono degni di pregio, e di compatimento per la bontà, che mostrano a tutti e specialm.e a poveri Morlachi, quali non possono aver altro riccovero che nelli soli loro Conventi e specialm.e in quello di S. Gio. Batt.a di Zara, nel quale in ogn' ora, e tempo, et in qualunq e occorenza incontrano pienissima carità, particolarm.e riccovero,

fuoco, e buona parte di panatiche, non essendovi giorno in cui non intervengano a gran copia, ne sera nella quale la cucina non sii piena de Morlachi, e talvolta in tanto numero che non possono nepur capire per essere d.ti Padri tutti Nazionali parlando, et officiando nell'Illirica lingua, soccorono con mirabile prontezza li Nazionali non solo in stato di salute, ma in ogni loro bisogno, massime nelle malatie dirrigendoli alla vera strada dell' eterna salute.

16.

Ca 25. = 1781 27 8bre altro, quo il Capitanio, l'Arambassà, e li rimanenti vechiardi per parte loro, e del popolo di Rasanze affermano in coscienza, che li Padri del 3.° Ord.e sud.° per voce universale, e per esperienza sono degni d'ogni stima, e riverenza per la bontà, che dimostrano a tutti, e specialm e agl' indigenti Morlachi, che non sanno a chi riccorrere per essere soccorsi che a soli detti Padri particolarm.e nel Convento di S. Gio. Batt.a in Zara nel quale ad ogn'ora et in ogni tempo trovano alloggio, fuoco, letto, et il possibile vitto non essendovi giorno, che non capitano, ne sera che la cucina, e le camere non siano piene e qualche volta nepure possono muoversi; per essere d.ti Padri tutti Illirici parlano, ed officiano nella lingua Nazionale e sono soleciti e pronti in ogni tempo, e di salute, e d' infermità, a somministrare le medicine spirituali essendo ottimi per correggere capazi per ammaestrare et utili per dirrigere e frà l' altre Religioni li migliori per la nazione dalmatina.

17.

Ca. 27. = 1781 27 ottobre altro quo il Capitanio li giudici li vechiardi, con li rimanenti villici di Scabergne affermano con la loro anima, e giuramento che li PP. del 3.° Ord.e

sud.to soli frà li Regolari officiano nel linguaggio Slavo molto necessario, ed utile a tutta la Craina e provincia Sono di gran merito per la loro bontà in accorrere nelli loro spirituali, e corporali bisogni, confessando, instruendo corregendo, e conducendo ad ogni bene indefessi in prestar ajuto a Parrochi, e con la bontà della loro vita danno ogni buon esempio alli Nazionali quali ricevono nelli loro Conventi dando commodo di luoco, fuoco, e letto et instruiscono li loro figli nella dottrina Slava senza alcun interesse.

18.

Ca. 29. = 1781 23 ottobre altro, quo il Capitanio li giudici li vechiardi, e rimanenti villici di Gorrizza affermano con la loro anima, e giuramento che li PP. del 3.° Ord.e sud.to sono affecionati al popolo per esser soli frà gl' altri Regolari che officiano nella lingua Slava, e molto utili, e necessarj alli servizi della Crajna, e della Provincia, essendo di grande merito per le assistenze che prestano confessando, corregendo, et ammonendo, servendo di ajuto a Parochi et alle Chiese: che sono esemplari ne loro costumi, e nel santo timor di Dio, e senza alcun scandalo, ma anzi dando ogni buona istruz.e che accolgono in ogni tempo, e in ogni ora nelli loro Conventi li poveri Nazionali a quali somministrano il commodo del fuoco, e del dormire che ammaestrano le loro creature nella dottrina christiana senza alcun interesse, soccorendo tutti nelli loro bisogni, et infirmità.

19.

Ca. 31. = 1781 27 ottobre altro, quo il Capitan Simon Morovich li giudici, li vechiardi, et altri villici delle Torrette affermano in coscienza che li PP. del 3.° Ord.e sud.o officiando per antico costume nella lingua Glagolitica o sia Litte-

rale Slavonica sommam.e necessaria, sono ben veduti, e considerati da tutta la Craina, essendo buoni, degni, onorati, e meritevoli d' un pieno compatimento che ricevono a scuola le loro creature somministrando ad esse riccovero, instruzioni, allimenti, et ogni ajuto spirituale, e corporale il tutto per carità, che alloggiano nelli loro Conventi li poveri Morlachi, somministrando fuoco, luoco, et ogni possibile ajuto con molto grande bontà, e carità, dando le debite correzioni le salutari istruzioni, confessando, predicando, e persuadendo tutti al servizio di Dio, e del naturale suo Principe.

20.

Ca. 33. = 1781 28 ottobre altro, quo il Capitan Mattio Simicich li giud.ci, li vechiardi, e li villici tutti di SS. Filippo Giacomo affermano con giuramento che li Padri del 3.º Ord.e sud.to sono certam.e molto proficui utili, e necessarj per moltissimi oggetti particolarm.e per essere esemplari di vita, e senza aver dato alcun scandalo che sono continuam.e impiegati nelli confessionarj per essere professori della lingua Illirica; officiando nelle loro Chiese in lingua Slavonica litterale con somma compiacenza et avantaggio delle genti Nazionali per li beni spirituali e temporali, che ricavano che accolgono li Morlachi nelli Conventi dando fuoco, letto, ed altre occorenze per carità che allevano li loro figli nel santo timor di Dio allimentandoli e giovando loro si in spirituale che in temporale; si in salute che in malatia, e tutto per carità, che sono di solievo, e di avantaggio alli Curati, che nel tempo del contaggio, che flagellava la Città, e territorio sono stati essi li primi, e migliori assistenti de poveri appestati, niente curando li pericoli della vita, e senza verun emolum.to, che si distinguono con affetti di pietà, di zelo, e di morigeratezza specialm.e ne spirituali vantaggi dell'anime del Pub.co, e privato interesse.

21.

Ca. 35. = 1781 30 8bre altro, del R.mo Sig.e d. Gio. Vulastò Canonico, e Par.co della Metropolitana di Zara, quo afferma che li PP. del 3.° Ord.e sud.o esistenti in d.ta città sono utili, e proficui non solam.e alla città mà ancora al territorio ed a tutta la Slavonica nazione, essendo ospitali co poveri passegieri, e particolarm.e Morlachi sudditi che concorrono alla città dalle provincie, dando ad essi alloggio, e vitto per carità, che detti Padri ne tempi addietro si sono manifestati con zelo, e carità vantaggiosi per li sudditi impiegandosi con impegno in servizio de fedeli particolarm.e nel secolo passato quando era travagliata la città del contaggio avendo posposti li riguardi della propria vita soccorsero le anime pennanti con li santiss.i Sacram.ti e datisi con tutto il fervore al solievo de poveri appestati che pronti in ogni tempo esibiscono la loro assistenza agl' infermi assidui ad udire le confessioni dando a tutti salutevoli avvertim.ti per vivere christianamente, prontissimi quando vengono chiamati ad assistere alle anime de moribondi massime nel vicinato di notte essendo Religiosi che giovano alla sua cura dell' anime che frà gl' altri Regolari soli sono officiatori per uso antico, e conservatori senza intenz.e in lingua Gierolimiana o sia Illirica litterale molto proficua alle popolazioni ed alla santa Chiesa mentre da questa spiccano li vantaggi della christiana Religione e nelli sudditi la fedeltà verso il Principe stesso, ideo vedendo d.ti Padri utili al culto del Sig.r Iddio della Chiesa, e dell' anime esemplari di vita morigerati di costumi timorati di coscienza e Religiosi di vera condotta vi lascia la d.ta attestaz.ne.

22.

Ca. 36. = 1781 31 ottobre altro, quo il Capitan Viddo Milovaz, li giudici, li vechiardi, ed altri villici piccoli, e grandi

della villa di Gruhe affermano in coscienza che li PP. del 3.° Ord.e di S. Fran.co sono al sommo proficui utili, e necessarj alli Contadini, et alla Craina che sino dalla loro origine officiano giornalm.e nelle loro Chiese nell' idioma Illirico molto commodo, ed aggradevole, perche maggiorm.e li obbliga e li conduce ad ascoltare più che nell' idioma Latino, che detti PP. sono esemplari timorati di Dio; usando beneficenze giornalm.e alli villici del contado si in spirituale, che in temporale con universale acclamazione che indefesam e confessano, predicano, istruiscono, ed insegnano la Dottrina christiana ed il dovere della fedeltà verso Iddio, e verso il Principe che giornalm.e danno nelli loro Conventi ricovero ad ogn' uno somministrando luoco, fuoco, e la maggior parte d' allimenti che ricevono li loro figli in educaz.e dandoli le spese, scuola in lingua slavonica ed ogn' assistenza per carità che quando era permessa la vestiz e accetavano in religione, vestivano del loro abito, ammettevano al noviziato, professavano et affigliolavano il tutto per carità e senza immaginabbile aggravio della casa paterna del Giovane ne essersi mai sentito alcun scandalo.

23.

Ca. 39. = 1781 2 9bre, altro del Sig.r Simon Zoppich Collonello del contado di Zara, quo attesta dal tempo che fù destinato Collonello che li Padri del 3.o Ord e sud.to sono nazionali, e sudditi di Venezia attendono alla quotidiana officiatura in Lingua Illirica Litterale unicam.e da essi praticata sommam e gradita alla Nazione alla quale si rendono proficui, che si dimostrano utili, benefici alla Craina per pubblica voce che soccorrono, accetano, e riccoverano nelli loro Conventi li Morlachi somministrando a cadauno Luoco, fuoco, ed allimento che sarebbero infelici se le mancasse tale suffraggio particolarm.e nella cruda stagione. Che accetano in educaz e li loro Figliuoli somministrandogli tutte le possibili assistenze di pietà

e di Carità: et esser pronti al soccorso d'ogni persona et in particolare del povero Murlacco. Che attendono con assiduità alle opere spirituali, e pie, zelanti per il culto divino, e Fedeli al suo Principe: ideo ad evidenza della pura verità vi rilascia la d.ta attestaz.e.

24.

Ca. 44 = 1785 8 9bre, altro, de Nob. Consiglieri della Città di Zara quo per render giustizia e raggione alla verità attestano, che li Padri del 3.º Ord.e sud.to del Convento di S. Gio. Batt.a traslatati d'ord.e Pubblico sin dall'anno 1541 dal suburbio nella Città, hanno il merito singolare di aver li primi accolto l'insigne reliquia del Glorioso corpo di S. Simon Profeta, che incorrotto si conferma e per aver prestati utili, e benemeriti servizi spirituali alli attaccati dal morbo contaggioso che fino dalla loro origine soli frà claustrali esercitano anco al giorno d'oggi la celebrazione della Messa, e l'officiatura del coro in Lingua Illirica Litterale con ediffìcazione del Popolo e della Nazione, la quale con lodevole assiduità assistono non solo nelli Confessionarj mà di giorno, e di notte alli Moribondi massime della loro contrada per lo più Illirici essendo molto ospitali, ricevendo nelli loro Conventi Territoriali, e Forastieri Nazionali in buon numero, specialm.e l'Inverno per esser costretti trattenersi in Città per loro affari allevando gioventù Illirica, et istruendola nelle cose della Fede e della Letteratura standovi eretta d'antichissimi anni nella loro chiesa la scuola composta dell'ordine nobile, e civico della Città, et e del Santiss.o Sacram.to nel esposiz e del Giovedi Venerdi, e Sabbato Santi unica in Provincia con molta divozione et edificaz e del Popolo.

25.

Ca. 45. = 1781 17 novembre altro delli Procuratori, Presidenti della università de cittadini, e Popolo della città di Zara quo per render giustiz.a e ragione alla verità affermano, che li d.ti PP. del 3.º ord.e sono stati traslatati dal suburbio nella Città di Zara sin dall' anno 1541 per Pub.co ord.e che sono assidui a confessionali, esatti nella divota officiatura nell' Idioma Illirico Litterale; Ospitalieri verso li poveri Morlacchi avendo prestati utili, e benemeriti servigi spirituali ne tempi del contaggio, e soli essendo de claustrali, che fin dalla loro origine hanno esercitata, e conservata fin ora la celebrazion della Messa e l' officiatura del coro in Lingua Illirica Litterale con edificaz.e del Popolo e della Nazione: Ideo rilasciano l' attestaz.e sud.ta.

26.

Ca. 46. = 1785 8 Xbre, altro, delle R.me dignità, e Sig.ri Canonici della Metropolitana di Zara, quo attestano, che li sud.ti PP. del 3.º ord.e sempre sono stati solleciti a prestar il culto al Sig.r Iddio, et a procurar la salute dell' Anime, specialm.e nel tempo, che il contaggio affligeva d.ta Città, avendo con somma Carità giovatto a poveri appestati, e presentem.e sotto la disciplina del M. R. Pad e F. Ant.o Giuranich ex Def.re Genrle, Provinciale, e Primario Ispettore del Convento di S. Gio: Batt.a in Zara essere li Pad.ri Sud.ti di buona vita, d' integrità de costumi, di Timorata coscienza; dando continui Testimonj del buon serviggio verso Iddio, e verso la santa chiesa: et essere li unichi frà Regolari, che nella Lingua Litterale Slava fanno l' officiatura giusta il Ritto Romano; ospitalieri con somma Carità verso li poveri Morlacchi; Ideo da antichi documenti, e da prove indubitate cerciorati di tali benemerenze rilasciano la d.ta attestaz.e.

27.

Ca. 47. = 1782 7 Gennaro, altro, delli R.mi Signori Fran.co Allessandri, Giacomo Menshini, Ant.o Dr. Scherbich, e Gio: Paulo Pauletich Canonici Parochi della Cattedrale di Cittanuova, quo affirmano che fuori della città vi è il convento del 3.º ord e di S. Fran.co unico nella Diocesi in cui li Padri professano la Lingua illirica et in quella salmeggiano, in ora per la scarsezza de sacerdoti mancati di vita in numero di tre, quali vivono in pace, ed esemplarità officiando giornalm.e la loro Chiesa dedicata alla Madonna del Popolo nella quale vi è un Crocefisso miracoloso assistendo con religioso zelo, e premura nelli Tribunali di Penitenza particolarm.e al Popolo Illirico in tutti gl' incontri correndo prontam.e in tempo di notte quando sono chiuse le Porte della Città ad amministrare li Santiss.mi Sacram.ti agl' infermi esistenti nella dispersa laboriosa campagna degni perciò d' universale amore e continua veneraz.e.

28.

Ca. 48 = 1781 M. V. 20 Gen.o, altro, di Don Daniel Cossetto Curato di S. Lorenzo di Daila, quo per se, e per li Capi Popolo affermano, che li PP. del 3.º ord.e sud.to sono unici Professori, e Conservatori dell' Iddioma Illirico Litterale frà gl' Ecclesiastici ed assistono con indefessa fatica, zelo, e Paterna solecitudine la numerosa Popolaz e tanto nelli concorsi de Fedeli alle confessioni Pasquali e ne tempi delle Indulgenze Plenarie, quanto ne casi di necesità specialm.e in absenza del Paroco o sua malatia con vero zelo e carità senza verun fisso stipendio; Ideo come utili cooperatori del Paroco al Pene dell' Anime, è necessarissima la loro sussistenza.

29.

Ca. 49. = 1782 15 Marzo, altro, delli Stefano Grubeglich Arambassa, Fran.co Livich Sergente, Domenico Gliuzev d' anni 80, Simon Scroza e Mattio Bumbach Giud.ci tutti Capi, e vechiardi della villa di Provichio, quo affermano d.ti PP. del 3.° ord.e esistenti nel Convento in d.ta villa essere frà gl' altri Regolari soli Officiatori, e Conservatori della officiatura Ecclesiastica nella Lingua Slava Litterale Glagolitica e soli Maestri della med.a essere parim.ti d' esemplare Religiosa condotta, e senza scandalo esercitare detta Parochia da più secoli come appare dalla Ducale 1463 28 Aprile et assistere agl' abbitanti con piena attenz.e e soddisfazione del Popolo assidui all' istruzione, della Dotrina christiana, alla Predicaz.e all' Officiatura, alle Confessioni, et a tutte le funzioni Ecclesiastiche spettanti a Parochi: Ospitalieri co' poveri Morlachi e con qualunque suddito Passagiero somministrando luoco, fuoco allimento, ed altro necessario in modo possibile.

30.

Ca. 49.to = 1782 18 Marzo, altro, del Sigr Ant.o Episcopopulo Collonello del contado di Sibenico, quo attesta la soprad.ta Fede, fatta dalli capi, e vechiardi della villa di Provichio alli Padri sud.ti contenere piena verità essendogli noto il loro contegno, ed essere d' una esemplare religiosa condotta.

PRILOG

I

Zadarski Tretoredci glagolaši dobro paženi sve do najnovijih doba.

I.

S. Ferrari-Cupilli, u knjizi „Scritti storici e letterari, Vol. I., Zara, Tip. edit. di G. Woditzka, 1889", gdje je obielodanio dio spisa pokojnoga mu otca Josipa, na str. 255-290 donosi i nekoliko vrlo zanimivih crtica o Tretoredcim glagolašim i njihovu samostanu u Zadru („I Francescani del terz' ordine ed il Convento loro in Zara"). Po ovim crticam glasovitoga zadarskoga pisca vidi se, kako su Tretoredci glagolaši svedj uživali živih simpatija, ne samo pod konac 18. vieka, kako se to vidi iz Priloga H, nego i prije i poslie toga doba, i to ne samo od strane Hrvata, nego i od strane same mletačke republike, francuzke vladavine, i od strane rodjenih Talijanaca. Donosimo neke ulomke na potvrdu.

* * *

Nakon što je pisac donio nekoliko podataka o pustinjacim, kojih priličan broj živio već od davnih vremena u zadarskoj okolici, prelazi na naše Tretoredce, o kojima poviest govori osobito od g. 1439 pa dalje.

Te godine crkva sv. Ivana Krstitelja u zadarskom varošu bila ostala bez svećenika, jer se pop Pavao glagolaš (*„de littera sclava"*) odreko službe. Na to pobožni i bogati zadranin Grgur Mrganić obrati se nadbiskupu Venieru, obreče da će na svoje troškove napravit crkvu, koja bila u lošem stanju, i kuću pokraj crkve, samo nek dozvoli da se crkva i kuća izruči Otcim Pustinjacim Trećega Reda.

Nadbiskup dogovorno s kaptolom, pristane na plemenitu Mrganićevu ponudu, i u znak zahvalnosti prepusti mu juspa-

tronat nad rečenom crkvom. Odnosni dokumenat nahodi se u Ferrari-Cupillievim crticam, na str. 279-280.

Pozatim Ferrari-Cupilli pripovieda kako se g. 1448 ustanovio za Tretoredce i drugi samostan pod imenom sv. Pavla na otoku Galovcu napram Zadru, kod današnjeg sela Preka, i prijazno piše:

„Notabile nell' avanti accennato documento è l' appellazione *de littera sclava* con cui viene distinto il sacerdote, che occupava dapprima la chiesa suburbana di San Giovanni. Colla medesima varii altri se ne trovano indicati nelle scritture di quel secolo; puossi quindi credere che valesse allora per contrassegnare que' sacerdoti i quali nella sacra uffiziatura l' idioma illirico esclusivamente adopravano. E tale idioma usavano appunto anche i Padri, che nella chiesa ridetta si stabilirono, ed *in tale uso continuarono dipoi sempre, a comodo e vantaggio della popolazione dei borghi,* cui quell' idioma era particolarmente famigliare."

II.

U nastavku Ferrari-Cupilli pripovieda, kako je g. 1536 po naredbi vlade, prigodom turske navale na zadarsku okolicu, bio srušen samostan Tretoredaca, kô i sve druge zgrade u vanjskom varošu. Nu već g. 1541 vlada, da odšteti Tretoredce, darova im crkvu sv. Silvestra tik zadarske tvrdjave. Odnosni dokumenat glasi (l. c. 280):

Petrus Lando Dei gratia Dux Venetiarum, nobilibus et sapientibus viris Marco Antonio De Mula de suo mandato Comiti Baptista Barbaro Capitaneo Jadrae, et successoribus fidelibus dilecti salutem et dilectionis affectum.

Significamus vobis quod heri in Consilio nostro Rogatorum capta fuit pars tenoris infrascripti.

Essendo sta nella prossima passata guerra turchesca ruinata la chiesia et monastero de Zuan Battista appresso Zara, delli venerabili Frati de San Francesco del Terzo Ordine, et supplicandone hora essi Frati che vogliamo concederli un loco in Zara appresso la cittadella, dove è una chiesia ruinata intitolata de San Silvestro con certi horticelli piccoli a quelli attigui, che per la Camera nostra di Zara si soleno affittare pochissimo; avendo noi veduto quanto per quelli Rettori sopra ditta supplicatione et dimanda ne è sta risposto per suo giuramento, li quali dicono opinion loro esser che ditta chiesia de San Silvestro et horticelli se li debbano dar in ricompenso della perdita che hanno avuto; l'anderà parte, che alli ditti Fratti de San Francesco del Terzo Ordine sia concessa la chiesia de San Silvestro in Zara appresso la cittadella, con li horticelli contigui a quella, li quali per la Camera si solevano affittare, con questa dechiarazione, siccome li Rettori prefati consigliano, et così dice mistro Zuan Gieronimo da San Michiel inzegner per soa depositione, che essi Frati possono in essi horticelli far fabbrica alcuna. *Quare auctoritate suprascripta mandamus vobis ut suprascriptam partem observetis, et ab omnibus inviolabiliter observare faciatis, nec non has nostras in actis istius Cancelleriae nostrae ad successorum memoriam registrari, presentatique restitui.*

Datae in nostro Ducale Palatio die XXX junii Indictione XIII, MDXLI.

Zatim Ferrari Cupilli nastavlja (l. c. str. 265):

„Posti adunque i Padri nell' epoca sopraccennata in possesso del nuovo lor domicilio entro la città, sul fondo della sala ove si radunava la confraternita di San Silvestro inalzarono il loro convento, che poi coll' acquisto di vicine casette aggrandirono, ed accomodarono all' abitazione di molti religiosi. E perchè anche la chiesa era rovinosa ed angusta, la riedifi-

carono, dedicandola in memoria di quella ch' ebbero nel sobborgo, al medesimo Santo Precursore. Sopra la porta maggiore si leggeva memoria della sua consacrazione colle seguenti parole:

SEBASTIANVS LECHAVELLA ARCHIEPISCOPVS
PARIENSIS ET NIXIENSIS TEMPLVM HOC IN
ONOREM DIVI JOANNIS BAPTISTAE CONSECRAVIT
DIE XVI NOVEMBRIS MDLIV [1])

Così questi Padri vennero a formarsi un agiato e decoroso alloggiamento, coll' assistenza del governo che li soccorse di materiali, e con l' elemosine dei fedeli, ma in particolare de' borghigiani, i quali, per le antiche relazioni secoloro contratte, *per la lingua illirica in cui tenevano i sacri uffizi,* e per avere continuato ad abitar fra essi anche in città, *li riguardavano come una famiglia propria, e con affetto particolare del benessere loro s' interessavano.*"

III.

Na str. 268 Ferrari-Cupilli piše sliedeće:

„Assidui cultori dell' idioma illirico, da lor sempre usato ne' riti sacri, dovevan essere questi Padri di libri nell' idioma stesso ben provveduti; e noi, di fatti, memoria troviamo, che nell' archivio loro si conservassero *settantaquattro codici manoscritti in detta lingua, e moltissimi stampati messali e breviari antichi,* con gelosia custoditi, e nell' anno 1765 dal Padre Lettore Carlantonio Radich in bell' ordine collocati. Le vicende successive dispersero anche questo prezioso deposito.

[1]) Il Leccavella, greco di nazione e domenicano d' istituto, fu insigne teologo, e si distinse al Concilio di Trento, per cui locato dal Pallavicino; arcivescovo prima di Paro e Naxia, isole dell' Arcipelago, poi vescovo Literanense (Torre di Patria) nella Terra di Lavoro, depose il carico, e morì in Roma nel 1566 (Ughelli, *Il. sac.* VII, 275).

Un grave pericolo soprastava frattanto alla nostra Provincia dei Terziari. Già in seguito ad un Capitolo tenuto in Arbe nel 1601, e presieduto dallo stesso Generale dell'Ordine P. Giambattista Provenzano, il Sommo Pontefice Clemente VIII ai conventi della Dalmazia quei pure univa del Quarnero e dell'Istria, formandone una Provincia sola; già cresciuti di numero, ed il numero cresciuto dei chiostri, s'erano veduti questi Padri fruttuosamente impiegarsi anche nelle cure parochiali della campagna, finchè l'arcivescovo Evangelista Parzaghi, de' Minori Osservanti, giudicando non convenire l'esercizio di tali cure ai claustrali, nel 1684 li volea da per tutto esclusi; già le benemerenze acquistatesi, particolarmente nel servizio spirituale del basso popolo, ed anche in occasioni tristissime di contagi ed altre disavventure, concialiato avean loro dovunque si ritrovavano la publica estimazione; quando le riforme adottate nel 1768 dal governo veneto in fatto di monasteri e di monaci fecer temere anche d'essi Terziari nostri la soppressione. L'attivo zelo però e il forte petto del Provinciale di allora P. Antonio Giuranich da Veglia, ma da più anni stanziante in Zara, valsero ad istornar la minaccia, e riconosciuta l'utilità dell'opera che i suoi membri prestavano, la Provincia dalmatica fu conservata. L'onorevole attestazione rilasciata in quel torno di tempo ai Padri del cenobio di San Giovanni dalla Comunità nostra, merita d'essere letta (C).[1])

Sfuggito quello scoglio, perseverava fra noi la religiosa famiglia, ne' suoi pii esercizii non solo, ma nel curare benanco il decoro materiale del monastero e della sua chiesa; e noi stessi fummo ancora in tempo di vedere i bei lavori a stucco, di cui fregiavasi la cappella, rappresentanti i quattro Evangelisti, il battesimo di Cristo, il mistico Agnello, ed altri sacri simboli, da un lato dei quali si leggevano queste parole:

---

[1]) V. u nas Prilog H str. 18.

CLEMENS SOMAZZI INV. ET FEC. A. MDCCXCIII.

Ma nuovo più grave disastro colpir doveva, non guari dopo, questo sacro luogo; poichè sfasciata nel 1797 la Repubblica veneta, ed a questa sottentrata in Zara, prima l'austriaca, poi nel 1806 la francese dominazione, fra i templi e i conventi che rimasero da quel turbine di vicende travolti, furonvi anche il convento ed il tempio di San Giovanni, l'un dei quali soppresso, l'altro profanato, venner ambi ridotti ad usi militari.

Rimasti i Padri all'arbitrio della fortuna, dovettero procacciarsi a tutte loro spese un ricovero in case private, senza mai depor l'abito, come per indulto apostolico avrebbon potuto. Doleva però al paese di veder sciolta una comunità ch'egli amava; ma contristata n'era specialmente la popolazione del Borgo interno, per le buone ragioni da noi avanti dette. Concordi furono quindi le premure, e della Curia arcivescovile, presieduta in sede vacante dall'esimio Vicario capitolare mons. Giovanni Giurovich, e degli stessi religiosi, rappresentati dall'egregio Provinciate P. Benedetto Michalevich, e degli abitanti, del Borgo, diretti dal zelante loro Capitano Pietro Ticina, affin d'ottenerne l'ulteriore permanenza in questa città; ed a secondare i comuni desiderii l'Autorità pubblica generosamente concorse.

V'era in Zara una chiesa, da tempo antico all'Arcangelo Michele sacrata, la quale una fu delle sei Collegiate nostre fino che nel 1393 vennero queste soppresse. Ne prese indi cura quando l'una quando l'altra delle pie confraternite allora esistenti; e che nel 1458 vi risiedesse quella di S. Giacomo di Galizia, celebre per l'origine data al corpo dei nostri *cittadini* propriamente detti, lo statuto suo n'appalesa. Spianati più tardi, come dicemmo, i Borghi, e recata in città da una distrutta chiesa dei medesimi un'immagine di Maria della Neve, con una confraternita numerosa di popolani ed agricoltori, che

da essa denominavasi, a provvedere l'una e l'altra d'asilo, mons. Marco Loredan, vescovo di Nona ed amministratore dell'arcivescovato nostro, concedea loro nel 1574 la chiesa di San Michele, ch'essendo in istato rovinoso, quella congrega s'obbligava di risarcirla e mantenerla. Un secolo dopo, un'altra pure vi si trasferiva di tai fratellanze, detta *della Croce del Borgo,* ed anch'essa venuta da fuori nella città, la quale unitasi a quella della Neve, se ne formò d'ambe una sola. Tutti così concentrati nella chiesa di San Michele, poteron ad essa dedicare con più fervore le pie loro cure gli abitanti del Borgo interno. Ed assidue ve le prestarono effettualmente, sì per il suo materiale conservamento, come per l'esercizio del culto; distinguendosi tra le cerimonie spettanti a questo secondo, l'orazione delle quaranta ore che vi si teneva nella solennità delle Pentecoste, e nei seguenti due giorni, allora festivi, con processione, luminarie ed altro; la quale divota pratica, istituita secondo qualche memoria, fino dal 1304 per voto in occasione di pestilenza, era stata pure dai Borghi nella città introdotta. E così perdurarono, finchè al principio di questo secolo, il destino stesso incontrato dalla chiesa e dal convento dei Padri Terziari, toccava pure alla chiesa e alla confraternita di San Michele. L'interessamento però da tutti preso per la conservazione d'essi Terziari, fu come dicemmo, dal governo gallico secondato. Il Provveditore generale Vincenzo Dandolo, d'illustre memoria, fece sì, che fosse restituita al culto la chiesa di S. Michele, e che la medesima fosse ai Padri concessa, facendola prima a spese pubbliche ristaurare. (D. E.)“

Ova dva dokumenta (D. E.) glase:

D

Regno d' Italia

N. 648. Zara li 28 gennaro 1807.

Il Provveditore generale della Dalmazia.

Al rev.mo monsignor Vicario generale capitolare in Zara.

Essendo riusciti vani i miei sforzi, attese le insuperabili circostanze militari, di conservare al sacro suo uso la chiesa di S. Giovanni, cercai d' ottenere la restituzione della chiesa di S. Michele, e l' ottenni. *Il culto illirico però, caro ad una parte considerevole di questa popolazione,* sarebbe mancato, se i Padri di S. Giovanni fossero stati concentrati in altri chiostri fuori di Zara, e la chiesa di S. Michele fu ritrovata in istato indecente pei riti religiosi. Ho provveduto ai Padri, volendo che rimangono tuttavia in città, ed ho ceduto alle instanze dei borghigiani col far ristaurare a spese pubbliche la chiesa di S. Michele, dove è mia intenzione che si trasferisca ogni cosa appartenente a S. Giovanni, conservando così l' ufficiatura stessa, in modo da non cangiar che di luogo le solite funzioni e soccorsi di religione. Così per l' avvenire la chiesa di S. Michele verrà specialmente affidata ai Padri di S. Giovanni, non esclusi i cappellani che avessero diritto di uffiziare, ma in ciò agendo colla debita prudenza, è raccomandato a Lei specialmente, Monsignore, quella tutela de' riguardi sacerdotali, che meglio serva nel bisogno spirituale alle brame de' borghigiani, alle viste del Governo, ed alla concordia pubblica. Pien di confidenza nel di Lei zelo, nell' atto che le comunico le dette disposizioni, la prego di aggradire le più ingenue proteste di vera stima e piena considerazione.

DANDOLO.

Scopoli Segretario.

E

Regno d' Italia.

N. 648. Zara, 30 gennaro 1807.

Il Provveditore generale della Dalmazia.

Al Padre Priore di San Giovanni in Zara.

Oggetti soltanto di pubblica difesa potevan determinare il militare od occupare anche la vostra chiesa. Io posso assicurarvi che il corpo del Genio ha fatto tutti gli sforzi per conciliare gli oggetti di Stato colla conservazione di detta chiesa. Essa era indispensabile; ed al bisogno sovrano tutto deve cedere.

S. E. il signor Generale in capo vi accorda però in cambio la chiesa di S. Michele, che servir potrà per voi, per i vostri sacerdoti, ed insieme per i borghigiani. L' egregio sig. Generale Aubrè cercherà che abbiate anche la casa contigua.

Io farò trasportare tutti gli arredi sacri. La regia cassa pagherà le spese. Tutto sarà della chiesa di S. Michele come era della chiesa di S. Giovanni, ed un nuovo tempio sarà così consecrato a Dio in luogo di quello che avevate. In tal modo saremo tutti contenti: il corpo del Genio cioè, io, voi, i vostri sacerdoti ed i borghigiani.

Si è già dato mano all' opera. In quanto alla casa, continuerò i miei buoni uffizii. Non saria però male che andaste voi stessi dal detto sig. Generale Aubrè, a cui già parlai, e che è già disposto a fare tutto il bene che da lui possa dipendere.

Ho il piacere di salutarvi distintamente.

DANDOLO.

Scopoli Segretario.

Znamenita je klauzula, koja *obvezuje* redovnike Tretoredce *na porabu glagolice*. O tom Ferrari-Cupilli piše:

„I borghigiani v' aggiunsero del proprio il campanile; e perchè avevano su tale chiesa degli antichi diritti, che non volevano perdere, una convenzione fu secoloro stipulata dai Padri, con cui regolato ne venne l' uso reciproco, e furono gli obblighi rispettivi determinati; fra i quali uno era che „siccome la erezione del tempio di San Michele fu dalla pub„blica munificenza concessa *ad oggetto del culto illirico-gla„golito*; così non si potranno fare pubbliche funzioni in essa „*chiesa che in lingua illirica glagolitica,* come lo erano nella „chiesa di San Giovanni, salvo la processione e funzione delle „Pentecoste“ (Convenzione 18 ottobre 1807 negli atti del notaio Giovanni Sorari).“

IV.

Pod konac svojih crtica Josip Ferrari-Cupilli donosi kratku poviest o svim samostanima Tretoredaca glagolaša. O Samostanu sv. Mihovila piše;

„1. Zara, *San Giovanni Battista* nel suburbio (1439) trasportato poi entro la città a San Silvestro, che prese pure il nome del Precursore (1541), e quindi a San Michele (1807). Del convento urbano di San Giovanni l' arcivescovo Matteo de Caraman a mezzo il secolo passato scriveva: *Hic fidelium charitate octo vel decem chorales aluntur, divina officia ritu latino lingua illyrica celebrantes.* La chiesa del cenobio suburbano esiste ancora, e fu recentemente dai Padri, con l' elemosine dei divoti, ristaurata ed abbellita. Quella del primo convento urbano fu demolita nel mese di novembre 1844 per la fabbrica della nuova grande caserma, ed il convento serve tuttora d' arsenale all' i. r. Artiglieria.“

Spominjuć zasluge O. Antuna Giuranića, Ferrari-Cupilli priobćuje spomenite rieči koje mons. Stratico upravio u pismu na Tretoredce, gdje im je predočivao dužnost, da njeguju glagolicu („dell' *obbligo* parlando che loro *incombe d' illustrare la lingua illirica sacra,* „tale cosa", diceva, con molta lode è stata da molti vostri confratelli eseguita, tra quali piacemi nominare il rev. P. Maestro Giuranich, così di questa dottissimo, come della Provincia in ogni senso benemerito." Opusc. Ven. 1790, f 184).

Ferrari-Cupilli s pohvalom spominje i drugog zaslužnog glagolaša, O. Mihaljevića, kojemu se ima puno zahvalit, ako prvih decenija 19. vieka nije prestao bitisat Samostan Tretoredaca, nego se nakon prognanstva iz Samostana sv. Ivana mogo zaklonit u novi samostan s crkvom sv. Mihovila, gdje se Tretoredci i sada nalaze. Pod Mihaljevićem bio je podignut i amvon u crkvi sv. Mihovila za držanje hrvatskih propoviedi. Prvi su odanle sijali rieč božju sam O. Mihaljević i njegovi učenici, uz obilan plod, kako to biva i dan danas („un pergamo d' onde al popolo si bandiva e da lui e dagli scolari suoi ne' pomeriggi festivi la divina parola *in illirico*, non senza profitto e del popolo stesso, che v' *accorrea numeroso,* e degli alunni seminaristi..." Ferrari-Cupilli l. c. str. 278).

PRILOG

J

Tri najnovije odluke Sv. Stolice o glagolici.

I. [1])

RESOLUTIONES

S. Rituum Congregationis circa usum linguae Slavicae.

(Godine 1892)

Nonnulla dubia super usu linguae palaeoslavicae in sacra liturgia, Sacrae Rituum Congregationi pro opportuna declaratione nuper exhibita sunt. Quum vero Sacra eadem Congregatio circa istud sane grave negocium iampridem suum studium impenderit, ut quaedam normae R mis locorum Ordinariis hac in re traderentur, tandem in Ordinario Coetu die 13 Februari 1892 coadunato, post maturum examen attentisque praeseriptionibus S. Sedis ac potissimum Apostolica Constitutione *Ex pastorali munere* Summi Pontificis Benedicti XIV, diei 26 Augusti 1754, insequentes resolutiones elicere censuit, nimirum:

I. In Functionibus liturgicis lingua slavica, *ubi legitime in usu est, debet esse antiqua slavica,*[2]) non moderna sive vulgaris.

II. *Non licet* Missam legere vel cantare utendo *partim lingua latina, partim slavica;* sed *permitti potest, ubi lingua slavica invaluit,* ut cantatis *latino* sermone Epistola et Evangelio, utrumque canatur *etiam lingua palaeoslavica.*

III. Sacerdotes, qui *ius* habent Missas celebrandi et horas persolvendi *lingua slavica,* debent *non solum uti lingua slavica*

---

[1]) V. „List biskupije Splitske i Makarske, br. IX god. 1894“. Priobćeno i u „Katoličkoj Dalmaciji“ od 4 list. iste god.

[2]) Što je ovdje i pod br. II. i III. štampano položenim slovima, u izvorniku je s običnim. Mi smo promienili vrst slova, da naglasimo neke izreke.

liturgica, sed etiam si addicti sunt Ecclesiae, *ubi lingua latina* adhibetur, *Missam solemnem latine* celebrare et horas latino sermone cantare. *Idem dicatur de Sacerdotibus, qui latine Missam celebrantes, et horas persolventes, ministrant Ecclesiae ubi slavica lingua legitime introducta est.*

II. [1])

S. R. Congregationis Ad Archiep. Ep. et Ord. Provinciarum Goritien, Jadren. et Zagabrien.

Litterae

De usu Lingua slavicae in S. Liturgia.

Quae praecipue observanda sunt, vel cavenda circa usum palaeoslavici idiomatis in s. lit. S. haec Congr. jam edixit die 13 Febr. 1892 atque iis opportune significavit Slavorum Merid. Episcopis, qui ecclesiis praesunt ubi eiusmodi praxis invaluit. Cum vero hac super re Apostolicae Sedi nova proposita sint dubia Sams. D. N. Leo D. P. Papa XIII pro sua erga Slavos paterna sollicitudine, ad praedictas normas enucleandas et firmandas, omnemque removendam perplexitatem, grave hoc negotium peculiaris coetus S R. E. Cardinalium examini submitti jussit. Re igitur in omnibus mature perpensa, attentisque Summorum Pont. Const. et Decretis, praesertim Innocentii IV qui Episcopis Segnen. a. 1248, et Veglen. a. 1252 slavica utendi lingua concessit *licentiam in illis dumtaxat partibus ubi de consuetudine observantur praemissa, dummodo ex ipsius varietate litterae sententia non laedatur;* item Urbani VIII cujus jussu a. 1631 libri liturgici glagolitice editi sunt, *ad usum*

[1]) V. „Collectio Actuum Officialium Curiae Archiepiscopalis Jadrensis, numerus 3, mense martio 1899.“ Obielodanjeno već prije u „Katoličkoj Dalmaciji“ od 12 rujna 1898.

ecclesiarum ubi hactenus praefato idiomate celebratum fuit, nisi maluerint latino; nec non Benedicti XIV qui novam ipsorum librorum editionem a. 1754 authenticam declaravit, pro iis *qui ritum slavo-latinum profitentur;* ac demum Pii VI qui a. 1791 Breviarium eius auspiciis denuo impressum recognovit, iidem Em.mi Patres eas quae sequuntur regulas statuerunt, illasque Sanctitas Sua ratas habuit, adprobavit et in posterum ab omnibus inviolate servari mandavit:

I. Usus palaeoslavicae linguae in s. liturgia considerari et haberi debet velut *reale* privilegium certis inhaerens ecclesiis, minime vero ad instar privilegii *personalis,* quod nonnullis sacerdotibus competat. Episcoporum igitur officii munus erit, in unaquaque dioecesi quam primum conficere indicem seu catalogum ecclesiarum omnium et singularum, quas certo constet, in praesens ea concessione rite potiri. — Ad dubia porro amovenda, asserti privilegii probatio desumatur ex documentis ac testimoniis quae in tuto ponant et probe demonstrent illud invaluisse et reapse vigere triginta saltem abhinc annis; quod temporis spatium in re praesenti tanquam sufficiens habetur ex indulgentia speciali S. Sedis.

Si quae deinceps controversiae aut difficultates in ejusmodi probationum negotio oriantur, illas Episcopi S. Rituum Congregationi subjiciant, rerum adjuncta explicate et distincte exponendo pro singulorum casuum solutione.

II. Praedicto ecclesiarum privilegiatarum indice semel confecto et publicato, nulli prorsus licebit, in aliis Ecclesiis, quacumque ratione vel quovis praetextu, linguam palaeoslavicam in s. liturgiam inducere; si quid vero secus aut contra contigerit attentari, istiusmodi ausus severa coercitione reprimantur.

III. In ecclesiis quae supra memorato gaudent privilegio, Sacrum facere et officium persolvere publica et solemni ratione

permissum exclusive erit palaeoslavico idiomate, quacumque seclusa alterius linguae immixtione. Libri ad Sacra et ad Officium adhibendi characteribus glagoliticis sint excusi atque ab Apostolica Sede recogniti et adprobati: alii quicumque libri liturgici, vel alio impressi charactere, vel absque adprobatione Sanctae Sedis vetiti omnino sint et interdicti.

IV. Ubicumque populus sacerdoti celebranti respondere solet, aut nunnullas Missae partes canere, id etiam nonnisi lingua palaeoslavica, in ecclesiis privilegiatis fieri licebit. Idque ut facilius evadat poterit Ordinarius fidelibus exclusive permittere usum manualis libri latinis characteribus loco glagoliticorum exarati.

V. In praefatis ecclesiis quae concessione linguae palaeoslavicae indubitanter fruuntur, Rituale slavico idiomate impressum adhiberi poterit in sacramentorum et sacramentalium administratione, dummodo illud fuerit ab Aplica Sede recognitum et probatum.

VI. Sedulo curent Episcopi in suis Seminariis studium provehere cum latinae linguae, tum palaeoslavicae, ita ut cuique dioecesi necessarii sacerdotes praesto sint ad ministerium in utroque idiomate.

VII. Episcoporum officium erit, ante Ordinationem sacram, designare clericos qui latinis vel palaeoslavicis ecclesiis destinentur, explorata in antecessum promovendorum voluntate et dispositione, nisi aliud exigat ecclesiae necessitas.

VIII. Si quis sacerdos, addictus ecclesiae ubi latina adhibetur lingua, alteri debeat ecclesiae inservire quae palaeoslavici fruitur idiomatis privilegio, Missam solemnem ibi celebrare, Horasque canere tenebitur lingua palaeoslavica; attamen illi fas erit privatim Sacra peragere et Horas canonicas persolvere latina lingua.

Idem vicissim dicatur de sacerdote, palaeoslavici idiomatis ecclesiae adscripto, cui forte latinae ecclesiae deservire contigerit.

IX. Licebit pariter sacerdotibus latini eloquii ecclesiae inscriptis, in aliena ecclesia quae privilegio linguae palaeoslavicae potitur, Missam privatam celebrare latino idiomate. Vicissim Sacerdotes, linguae palaeoslavicae ecclesiis addicti, eodem idiomate Sacrum privatim facere poterunt in ecclesiis ubi latina lingua adhibetur.

X. Ubi usus invaluit, in Missa solemni Epistolam et Evangelium slavice canendi, post eorundem cantum latino ecclesiae ipsius idiomate absolutum, hujusmodi praxis servari poterit, dummodo adhibeatur lingua palaeoslavica. In Missis autem parochialibus fas erit post Evangelii recitationem, illud perlegere vulgari idiomate, ad pastoralem fidelium instructionem.

XI Si forte, in paroeciis quae linguam habent palaeoslavicam, aliquis e fidelibus prolem renuat sacro sistere fonti nisi Rituali latino baptismus conferatur; vel si qui matrimonium recusent celebrare nisi latina lingua sacer absolvatur ritus, Parochus opportune illos instruat, moneatque; et si adhuc in propria sententia persistant, baptismum, aut benedictionem nuptialem privatim latina lingua ministret.

Vicissim agatur, in paroecia latinae linguae, si quis slavico idiomate ritus praedictos omnino peragi similiter exigat.

XII. In praedicatione verbi Dei, aliisve cultus actionibus quae stricte liturgicae non sunt, lingua slavica vulgaris adhiberi permittitur ad fidelium commodum et utilitatem, servatis tamen generalibus Decretis hujus S. Rituum Congregationis.

XIII. Episcopi illarum regionum ubi eadem in usu est lingua vernacula, studeant uniformi curandae versioni precum et hymnorum quibus populus indulget in propria ecclesia, ad hoc ut qui ex una ad aliam transeunt dioecesim vel paroeciam in nullam offendant precationum aut canticorum diversitatem.

XIV. Pii libri in quibus continetur versio vulgata liturgicarum precum ad usum tantummodo privatum christifidelium, ab Episcopis rite recogniti sint et approbati.

Datum Romae ex Secretaria SS. Rituum Congrnis

die V. Augusti anno 1898.

C. Card. MAZZELLA S. R. C. Praefectus

D. PANICI S. R. C. Secretarius

III. [1])

Romae 22 Augusti 1900.

Sacra Congregazione dei Riti.

—

Segreteria.

Rev.me Domine,

Circa interpretationem Art. I. Decreti N. 3999 seu Litterarum Sacrorum Rituum Congregationis diei 5 Augusti 1898 de usu linguae Slavicae in Sacra liturgia sequens dubium pro opportuna declaratione, Apostolicae Sedi suppliciter propositum fuit, nimirum:

Utrum privilegium linguae palaeoslavicae extinctum fuerit ob interruptum usum eiusdem linguae, intra postremos triginta annos, in illis etiam ecclesiis de quibus certo constat eas antea fuisse in legitima eiusdem linguae possessione?

Sanctissimus Dominus Noster Leo Papa XIII, attentis expositis, ex consulto eiusdem Sacrae Congregationis, cuius examini hoc negotium commissum fuerat, declarare dignatus

[1]) L. c, numerus 8, mense augusto 1900.

est, praefatis ecclesiis privilegium *extinctum non fuisse*, si usus linguae palaeoslavicae *intra postremos triginta annos intermissus fuerit*, non voluntarie, sed *ex necessitate ob externas causas impedientes*,[1]) velut ex deficientia Palaeoslavorum Missalium aut Sacerdotum eiusdem linguae peritorum.

Atque ita rescribi et declarari mandavit, ceteris praefati Decreti seu Litterarum diei 5 Augusti 1898 praescriptionibus in suo robore Permanentibus, die 14 Augusti 1900.

Quae dum tibi pro mei muneris ratione significo, ut diu bene valeas ex animo adprecor.

tui studiosus
L. M. Card. Parocchi

D. Panici Archiep. Sardicen.
S. R. C. Secretarius

Rev.mo Domino
Vicario Capitulari
Archidioeceseos Jadrensis.

---

[1]) Kursiv je naš.

permissum exclusive erit palaeoslavico idiomate, quacumque seclusa alterius linguae immixtione. Libri ad Sacra et ad Officium adhibendi characteribus glagoliticis sint excusi atque ab Apostolica Sede recogniti et adprobati: alii quicumque libri liturgici, vel alio impressi charactere, vel absque adprobatione Sanctae Sedis vetiti omnino sint et interdicti.

IV. Ubicumque populus sacerdoti celebranti respondere solet, aut nunnullas Missae partes canere, id etiam nonnisi lingua palaeoslavica, in ecclesiis privilegiatis fieri licebit. Idque ut facilius evadat poterit Ordinarius fidelibus exclusive permittere usum manualis libri latinis characteribus loco glagoliticorum exarati.

V. In praefatis ecclesiis quae concessione linguae palaeoslavicae indubitanter fruuntur, Rituale slavico idiomate impressum adhiberi poterit in sacramentorum et sacramentalium administratione, dummodo illud fuerit ab Aplica Sede recognitum et probatum.

VI. Sedulo curent Episcopi in suis Seminariis studium provehere cum latinae linguae, tum palaeoslavicae, ita ut cuique dioecesi necessarii sacerdotes praesto sint ad ministerium in utroque idiomate.

VII. Episcoporum officium erit, ante Ordinationem sacram, designare clericos qui latinis vel palaeoslavicis ecclesiis destinentur, explorata in antecessum promovendorum voluntate et dispositione, nisi aliud exigat ecclesiae necessitas.

VIII. Si quis sacerdos, addictus ecclesiae ubi latina adhibetur lingua, alteri debeat ecclesiae inservire quae palaeoslavici fruitur idiomatis privilegio, Missam solemnem ibi celebrare, Horasque canere tenebitur lingua palaeoslavica; attamen illi fas erit privatim Sacra peragere et Horas canonicas persolvere latina lingua.

Idem vicissim dicatur de sacerdote, palaeoslavici idiomatis ecclesiae adscripto, cui forte latinae ecclesiae deservire contigerit.

IX. Licebit pariter sacerdotibus latini eloquii ecclesiae inscriptis, in aliena ecclesia quae privilegio linguae palaeoslavicae potitur, Missam privatam celebrare latino idiomate. Vicissim Sacerdotes, linguae palaeoslavicae ecclesiis addicti, eodem idiomate Sacrum privatim facere poterunt in ecclesiis ubi latina lingua adhibetur.

X. Ubi usus invaluit, in Missa solemni Epistolam et Evangelium slavice canendi, post eorundem cantum latino ecclesiae ipsius idiomate absolutum, hujusmodi praxis servari poterit, dummodo adhibeatur lingua palaeoslavica. In Missis autem parochialibus fas erit post Evangelii recitationem, illud perlegere vulgari idiomate, ad pastoralem fidelium instructionem.

XI Si forte, in paroeciis quae linguam habent palaeoslavicam, aliquis e fidelibus prolem renuat sacro sistere fonti nisi Rituali latino baptismus conferatur; vel si qui matrimonium recusent celebrare nisi latina lingua sacer absolvatur ritus, Parochus opportune illos instruat, moneatque; et si adhuc in propria sententia persistant, baptismum, aut benedictionem nuptialem privatim latina lingua ministret.

Vicissim agatur, in paroecia latinae linguae, si quis slavico idiomate ritus praedictos omnino peragi similiter exigat.

XII. In praedicatione verbi Dei, aliisve cultus actionibus quae stricte liturgicae non sunt, lingua slavica vulgaris adhiberi permittitur ad fidelium commodum et utilitatem, servatis tamen generalibus Decretis hujus S. Rituum Congregationis.

XIII. Episcopi illarum regionum ubi eadem in usu est lingua vernacula, studeant uniformi curandae versioni precum et hymnorum quibus populus indulget in propria ecclesia, ad hoc ut qui ex una ad aliam transeunt dioecesim vel paroeciam in nullam offendant precationum aut canticorum diversitatem.

XIV. Pii libri in quibus continetur versio vulgata liturgicarum precum ad usum tantummodo privatum christifidelium, ab Episcopis rite recogniti sint et approbati.

Datum Romae ex Secretaria SS. Rituum Congrnis

die V. Augusti anno 1898.

C. Card. MAZZELLA S. R. C. Praefectus

D. PANICI S. R. C. Secretarius

III. [1])

Romae 22 Augusti 1900.

Sacra Congregazione dei Riti.

—

Segreteria.

Rev.me Domine,

Circa interpretationem Art. I. Decreti N. 3999 seu Litterarum Sacrorum Rituum Congregationis diei 5 Augusti 1898 de usu linguae Slavicae in Sacra liturgia sequens dubium pro opportuna declaratione, Apostolicae Sedi suppliciter propositum fuit, nimirum:

Utrum privilegium linguae palaeoslavicae extinctum fuerit ob interruptum usum eiusdem linguae, intra postremos triginta annos, in illis etiam ecclesiis de quibus certo constat eas antea fuisse in legitima eiusdem linguae possessione?

Sanctissimus Dominus Noster Leo Papa XIII, attentis expositis, ex consulto eiusdem Sacrae Congregationis, cuius examini hoc negotium commissum fuerat, declarare dignatus

---

[1]) L. c, numerus 8, mense augusto 1900.

est, praefatis ecclesiis privilegium *extinctum non fuisse,* si usus linguae palaeoslavicae *intra postremos triginta annos intermissus fuerit,* non voluntarie, sed *ex necessitate ob externas causas impedientes,*[1]) velut ex deficientia Palaeoslavorum Missalium aut Sacerdotum eiusdem linguae peritorum.

Atque ita rescribi et declarari mandavit, ceteris praefati Decreti seu Litterarum diei 5 Augusti 1898 praescriptionibus in suo robore Permanentibus, die 14 Augusti 1900.

Quae dum tibi pro mei muneris ratione significo, ut diu bene valeas ex animo adprecor.

tui studiosus
L. M. Card. Parocchi

D. Panici Archiep. Sardicen.
S. R. C. Secretarius

Rev.mo Domino
Vicario Capitulari
Archidioeceseos Jadrensis.

---

[1]) Kursiv je naš.

PRILOG

K

Tri najnovije odluke zadarske nadbiskupije o glagolici.

I.

Administrativno riešenje uslied utoka nekih svećenika.[1])

N. 2215.

GREGORIUS

Dei et Apostolicae Sedis gratia Archiepiscopus Jadrensis ac Regni Dalmatiae Metropolita, etc. etc. etc.

Venerabilibus Sacerdotibus omnibus Suae jurisdictioni subjectis salutem et pastoralem benedictionem.

Statim ac ad Nostram notitiam pervenit quod unus alterve ex Curatoribus animarum huius Archidioecesis Missam lingua paleoslavica pro suo arbitrio celebrabat, quasi ageretur de re jam recognita et probata a Suprema Auctoritate, dum e contra antea in eorum paroeciis lingua latina Sacrum fiebat, hos semel ac iterum maxima caritate monuimus, ne, in re tanti momenti, quidquam proprio arbitrio molirentur quod nostras facultates episcopales excederet.

At cum compertum Nobis fuerit, exhortationes Nostras effectum non obtinuisse, ad tempus, inobedientes quibusdam poenis mulctavimus; et cum adhuc aliqui parere detrectarent, Archiepiscopali Decreto prohibiti fuerunt lingua glagolitica Missam celebrare sub poena suspensionis ipso facto incurrendae si vel semel in posterum id attentarent.

---

[1]) „Collectio Actuum Officialium Curiae Archiepiscopalis Jadrensis“ num. 8, mense aug., a. 1898.

Nostro mandato non aquiescentes, iidem Sacerdotes, instantias ad Sanctam Sedem exhibuerunt, in quibus illi conquerebantur de impedito usu linguae paleoslavicae in Liturgia.

Controversia huiusmodi hisce diebus a Sancta Sede definita fuit venerabili Rescripto de die 13 Augusti h. a. Nobis directo a S. Congregatione Concilii, quo, recursus Sacerdotum Archidioecesis Jadertinae *omnino rejicitur.*

Juvat verba praelaudati Rescripti verbotenus referre:

„*Missa quaestione generali de modo ac tempore restitutionis Liturgiae vetero-slavae in nonnuliis Jadertinae Dioecesis paroeciis, de qua* **Sancta Sedes judicium sibi reservat,** *interim cum officium huius S. Congregationis sit in casibus particolaribus et pro re disciplinari sententiam ferre, rebus omnibus mature perpensis, recursus Sacerdotum Archidioecesis Jadertinae omnino rejiciendos censuit, et* **Decreta** *Archiepiscopi contra illos lata* **esse sustinenda.**“

Mentem Sanctae Sedis Apostolicae a die quo regimen huius Metropolitanae Ecclesiae suscepimus semper, prouti et Praedecessor Noster p. m., sequuti sumus, ita ut, nemini unquam Sacerdoti licentiam, Missam lingua paleoslavica celebrandi, dedimus, imo illam quoties Nobis petita fuit semper negavimus, dicentes hoc nostras facultates episcopales excedere prouti clarum est.

Et re quidem vera, eadem S. Congregatio aperte declarat pendere a judicio Summi Ponficis modum et tempus restitutionis in S. Liturgia linguae paleoslavicae. Si igitur jus utendi hac lingua in S. Liturgia vigeret in hac Archidioecesi, sicuti non pauci defendunt et praetextant, perperam a S. Congregatione loqueretur de restitutione huiusmodi usus, cum restitui non possit, quod possidetur.

Hisce de rationibus S. Congregatio Concilii judicium proferens in casibus particularibus instantias Sacerdotum huius Archidioecesis omnino rejecit, et Nobis demandavit recurrentes

edocere de sententia ab eadem lata, sequentibus verbis in ipso Rescripto contentis:

„*Officium autem erit Amplitudinis Tuae de hac S. Congregationis resolutione eosdem Sacerdotes certiores facere, ac monere ut acquiescant,* **obsequentiores in posterum Ordinario se exhibeant, et conscientiis suis consulant, praesertim si, quod Deus avertat, Archiepiscopi Decreta violare praesumpserint, aut forte etiam in irregularitatem lapsi sint.**“

Haec tam gravis et maximi momenti monitio facta a S. Congregatione ad recurrentes Sacerdotes, accipienda quoque est ab omnibus sacerdotibus et praesertim ab illis, qui — ut nuperrime Nobis relatum fuit — spretis Ecclesiae ordinationibus atque Nostra Auctoritate et voluntate multoties explicite manifestata, proprio arbitrio et secrete Missam lingua glagolitica celebrare ausi sunt, et fortasse celebrare eadem lingua etiam nunc pergunt.

Nolumus nunc contra eosdem procedere, nec eos spiritualibus poenis punire ad eorum inobedientiam cohibendam, et quamvis verbo et factis huiusmodi Sacerdotes rebelles se exhibuerunt, tamen maxima caritate atque indulgentia utentes, illos pro hac vice simpliciter hortamur, ut diximus, ad bene consideranda verba superius allata ex Rescripto S. Congregationis, quibus etiam illorum agendi ratio nimis evidenter reprobatur et condemnatur.

Attamen ad disciplinam Ecclesiasticam tuendam, quae miserrime dissolvere tentabant non tantum fors illi Sacerdotes qui aperte mandatis Nostris reluctantes se exhibuerunt, sed alii potius qui in secreto eosdem reluctantes ad resistendum excitabant et ad recursum ad S. Sedem dirigendum, consilio, opere et scriptis fovebant et coadjuvabant, Nos, quos licet indignos et immeritos Spiritus Sanctus posuit regere hanc Ecclesiam quam Suo sanguine acquisivit (Act. XX 28.), tenore

praesentium, Nostra Ordinaria Auctoritate, omnibus et singulis Sacerdotibus Nostrae jurisdictioni subjectis, virtute Sanctae Obedientiae, prohibemus usum linguae vetero-slavonicae in S. Liturgia donec a Sancta Sede Apostolica pro suprema Sua auctoritate atque sapientia aliter decernatur atque statuatur.

Adm. Reverendi Decani, qui pro eorum officio invigilare teuentur[1]) ex debito, ut disciplina ecclesiastica a subiectis sacerdotibus integre servetur, curabunt ut hae Nostrae ordinationes nunquam infringantur; ideoque volumus ut Nobis statim ab ipsis denuncietur si, quod Deus avertat, aliquis ex Sacerdotibus huic Nostrae voluntati, imo et Sanctae Sedis Apostolicae, contradicere etiam semel tentaret, super quod eorum conscientia oneratur.

Interim veniam omnibus illis Sacerdotibus ex corde tribuendo, qui legibus Ecclesiae usque nunc restiterunt, dummodo resipiscant et obedientes se demonstrent, eos, una cum aliis Fratribus et Filiis Sacerdotibus Nostris, paterna caritate ac benevolentia in osculo SS.mi Cordis Jesu amplectimur, atque Nostram pastoralem benedictionem omnibus impertimus.

Datum Grecii in Stiria in festo S. Joachim,

die 21 augusti 1898.

† **Gregorius** Archiepiscopus.

---

1) Kursiv i kompakt slova nahode se u izvorniku. A tako i pogreške: *nonnulliis*, *particolaribus*, teuentur, na mj. nonnullis itd. Pokle sve Dokumente preštampavamo *uti jacent*, tako i ovo.

II.

Odluka kojom se ukidala glagolica.[1])

N. 9.
Archiep.

GREGORIUS

Dei et Apostolicae Sedis gratia Archiepiscopus Jadrensis, Regni Dalmatiae Metropolita, etc.

Universo Reverendo Clero Suae Archidioecesis pacem et benedictionem a Domino.

Litteras Sacrae Rituum Congregationis ad Archiepiscopos, Episcopos, et Ordinarios Provinciarum Goritiensis, Jadrensis et Zagabriensis de usu linguae Slavicae in Sacra Liturgia; datas Romae e Secretaria SS. Rituum Congregationis die 5 Augusti anni proxime elapsi 1898 publicamus.

Sunt autem tenoris sequentis: (ovdje sliedila odluka sv. Zbora od 5 kolov. 1898, koja se nahodi u Prilogu J pod br. II, pa zatim:)

Ut ut tenor praelaudatae Instructionis per se clarissimus sit nihilominus Nobis, solum de veritate rerum sollicitis, sequentia dubia occurrerunt ad quae resolvenda statim Sacrae Rituum Congregationi sequentem quaestionem proposuimus:

Utrum vi Instructionis seu Litterarum Sacrorum Rituum Congregationis dd. 5 Augusti 1898 nonnullae paroeciae Archidioeceseos Jadertinae adhuc ius habeant ad usum linguae palaeoslavicae in S. Liturgia, ex eo quod olim hac lingua utebantur, vel ex eo quod in praesens in iisdem paroeciis populus utitur in eadem S. Liturgia, quae latine perficitur, lingua slavica vulgari?

---

[1]) V. „Collectio Actuum Officialium Curiae Archiepiscopalis Jadrensis". numerus 3, mense martio 1899.
V., što se tiče odluke sv. Zbora, i „La Palestra del clero" od 27 travnja 1899 gdje ima koja mala razlika, nu koja u stvari ništa ne mienja.

His postulatis SS. Rituum Congregatio die 18 Novembris eiusdem anni 1898 respondit prout sequitur:

Et Sacra eadem Congregatio, ad relationem Secretarii, audito etiam voto Commissionis Liturgicae, attentis expositis omnibusque perpensis, proposito dubio respondendum censuit:

Negative *juxta Litteras SS Rituum Congregationis dd. 5 Augusti 1898. Atque ita rescripsit. Die 18 novembris 1898.*

L. ✝ S. *C. Card. MAZZELLA Praef.*
D. PANICI Secret.

Cum porro Nobis a Sancta Sede injunctum fuerit accurate conficiendi indicem seu catalogum Ecclesiarum omnium huius Archidioeceseos quae ius ad hoc privilegium in S. Liturgia utendi lingua polaeoslavica habere potuissent, Nos diligenter collectis documentis quae ad rem faciunt, factisque investigationibus praeviis super usum linguae palaeoslavicae in S. Liturgia quoad omnes Ecclesias huius Archidioeceseos, nec non adhibito testimonio quamplurium Testium fide dignorum, Sacramenti Sanctitate interposita, et considerantes

a) spatium triginta annorum quod ad minimum requiritur ut aliqua Ecclesia jus habeat ad privilegium utendi in S. Liturgia lingua palaeoslavica intelligi debet, juxta responsum praefatae S. Congregationis, de triginta annis proxime elapsis, idest ab anno 1868 ad annum 1898;

b) quod indicium seu criterium linguae liturgicae in una alterave Ecclesia adhibitae desumi debet a lingua qua Sacerdos utitur in celebratione Sacrorum Misteriorum, et non a lingua qua populus in *cantu* utebatur responsivo, iuxta responsum eiusdem S. Congregationis;

c) considerantes quod in hac Archidioecesi per decursum temporis ab anno 1868—1898, ut ut in aliquibus Ecclesiis per aliquod temporis spatium lingua palaeoslavica in usu esset, hoc evenit vel ex eo quod nonnulli Sacer-

dotes, qui nullam potestatem hac lingua utendi a sibi praeposito Ordinario receperunt, ideoque per abusum talia moliti sunt, vel quod quatuor aut quinque Sacerdotes solumodo a Nostro Praedecessore piae memoriae *Petro Domnio Maupas* receperunt facultatem *personalem* utendi lingua palaeoslavica in Missa, et hoc per aliquot annos tantum locum habuit, vi litterarum, de usu linguae palaeoslavicae in Sacra Liturgia, SS. Rituum Congregationis de die 5 Augusti 1898, et subsequae Declarationi praelaudatae S. Congregationis innixi:

Declaramus nec unam in hac Archidioecesi Nostra sive Parochialem, sive Curatialem Ecclesiam jus habere ad privilegium lingua palaeoslavica in Missae celebratione utendi.

Meminerint ergo Sacerdotes omnes huius declarationis Nostrae tenore nemini illorum in posterum licere Sacrosanctum Missae Sacrificium lingua palaeoslavica celebrare nullo praetextu adhibito sive permissionis antea a nostro piae Memoriae Praedecessore datae, sive praetextu consuetudinis per abusum ultimis his annis invectae, et a Nobis nunquam approbatae.

Quod si sacerdos aliquis, quod Deus avertat, aliter facere vel contra attentaverit, istiusmodi ausus, ut Sacrae Congregationis verbis utamur, severa coercitione reprimendus erit.

Idcirco Adm. rev. Decanos serio admonitos volumus, et super hoc eorum conscientiam oneramus, ut Nobis statim deferant Sacerdotes qui hisce Nostris iussionibus non obbedierint — cum de caetero sint Sanctae Sedis Apostolicae ipsius mandata.

Tandem cum in praelaudatis Litteris Sacrae Rituum Congregationis immixtio linguarum in Sacra Liturgia prohibeatur, ad evitandas omnes difficultates et ad rem maturius determinandam, nam unitas in his omnibus in hac Provincia

assequenda est, statuimus negotium hoc in Comitiis Episcopalibus, quae hoc anno apud Nos locum habebunt pertractare, et conlatis consiliis omnium Antistitum Suffraganeorum huius Sedis, decernere illa de quibus est sermo in iisdem Litteris numero III, X, XII et XIII signatis.

Datum ex Nostra Archiepiscopali Residentia

Jaderae, die 7 Martii 1899.

✝ **Gregorius** Archiepiscopus.

III.

O provedbi odluke sv. Zbora od 22 kolovoza god. 1900.[1])

N. 2815.

DECRETUM.

Universo Reverendo Clero Archidioeceseos.

A Sacra Rituum Congregatione epistolam nuper accepimus, de die 22 augusti currentis, qua Nobis communicata est authentica declaratio Articuli I Decreti N. 3999 seu Litterarum ad Archiepiscopos, Episcopos, Ordinarios Provinciarum Goritiensis, Jadrensis et Zagabriensis de usu linguae Slavicae in Sacra liturgia, quae datae fuerunt Romae ex Secretaria eiusdem Sacrae Congregationis die 5 Augusti 1898 et publicatae in Folio Dioecesano „Collectio Actuum Officialium“ N. 3. an. 1899.

Documentum autem ad Nos transmissum est tenoris sequentis: (ovdje sliedi spis koji doniesmo u pril. J pod br. III., a zatim:)

---

[1]) L. c., numerus 8, mense aug., a. 1900.

Jamvero ex tenore huius documenti, in quo Pontificia declaratio continetur de sensu Articuli I Decreti seu Litterarum Sacrae Rituum Congregationis diei 5 Augusti 1898, deducitur:

a) privilegium reale linguae palaeoslavicae in Sacra liturgia in illis ecclesiis, in quibus, quamvis intra postremos triginta annos, h. e. ab anno 1868 ad annum 1898, usus eiusdem linguae intermissus fuerit, non voluntarie, sed ex necessitate ob extrinsecas causas illum impedientes, extinctum non esse, dummodo certo constet easdem ecclesias antea füisse in legitima possessione eiusdem privilegii; et

b) ceteras omnes dispositiones Decreti seu Litterarum diei 5 Augusti 1898 Sacrae Rituum Congregationis de usu linguae palaeoslavicae in Sacra liturgia, in suo robore permanere.

Igitur ex hac clara declaratione Articuli I pluries memorati et ex innovata confirmatione ceterarum omnium dispositionum, quae in Litteris 5 Augusti 1898 continentuur, datis ab ipso Summo Pontifice, pro Sua erga Slavos paterna sollecitudine, manifeste sequitur novo examini subjicienda esse argumenta, quae ab unaquoque Ecclesia huius Archidioeceseos in medium afferri possunt ad prabandum[1]) jus ad usum linguae palaeoslavicae in Sacra liturgia, ut judicium certum proferri possit quae sint Ecclesiae privilegiatae, scilicet, quae sint Ecclesiae, quibus ius competit utendi lingua palaeoslavica in Sacra liturgia, ex hoc quod aliquandiu fuerint in legitima eiusdem linguae possessione.

Quapropter monemus omnes et singulos Curatos ac Rectores Ecclesiarum ut sollicite colligant documenta atque testimonia requisita juxta dispositionem eiusdem Articuli I

---

[1]) continentuur, sollecitudine, unaquoque, prabandam, tako je u izvorniku.

praemoratarum Litterarum diei 5 Augusti 1898, et ad hanc Archiepiscopalem Curiam quam primum ea mittant, cum hoc necessarium sit ad conficendum Indicem seu Catalogum Ecclesiarum privilegiatarum Archidioeceseos Jadertinae, a Sancta Apostolica Sede requisitum.

Meminerint, tandem, Sacerdotes omnes nemini illorum interim licere *ex se* rem definire statim in Sacra liturgia lingua palaeoslavica utendo, cum jus ad usum asserti privilegii pro singulis Ecclesiis, in antecessum, recognitum et probatum esse debeat ab hoc Ordinariatu.

Ab Ordinariatu Archiepiscopali in S. V.

Jaderae, die 31 Augusti 1900.

Joannes de Borzatti
Vicarius Generalis Capitularis.

USPOMENE

Do ove knjige X izišli su sliedeći snopići „Uspomena“:

I.	Naš program	Ciena novč. 30;
	Obseg ujedinjene Hrvatske	10;
	Domovini i o Značaju	10;
	vatskom državnom pravu	25;
	„Album“	40;
	rvatska pored Italije	40;
I.	Hrvatska izrad Italije	10;
VIII.	Borba s talijanašima	30;
IX.	Borba s talijanašima (Zvonimir hrvatski kralj)	20.

☞ Svezak X. „Uspomena“ prema osnovi (V. „Uspomene“ snopić I., 5) imao se bavit predmetom pod br. IV. (l. c.), a glagolicom istom pod br. VIII. (l. c. str. 6). Nu progonstva zahtievala da se dade prednost onomu što je vrieme i prigoda izniela.

Nova predbrojba.

Pokle se ovom X. svezkom „Uspomena“, i bez obzira na znatno veći oblik, primiče kraju prvobitno opredieljeni broj od 100 araka, na koje sam god. 1895 otvorio predbrojbu; i pokle će i drugi dio ove knjige zapremat prostora koliko prvi, ako ne i više, a ostaje da se izcrpi još pet predmeta (V. I. snopić „Uspomena“ na str. 5—7), red mi je otvorit predbrojbu na drugih 100 araka „Uspomena“. Uvjeti ost...

...aka iliti za 1600 stra...

... 1900.